د الفت نثري کليات

د محمد اسمعيل يون په زيار

ليکوالۍ املا
او انشاء

لوړ خيالونه
او ژور فکرونه

غوره نثرونه

ادبي بحثونه

نوی سبک او
نوی ادب

بله ډيوه

کابل مجله

ولس جريده

افغان جريده

پښتو نثرونه

نوې رڼا او نور

اصلاح او انيس

دانش کتابخانه

125

د الفت نثري کليات

(له نويو زياتونو سره)

د محمد اسماعيل يون په زيار

۱۳۷۸ ل کال

PROPERTY OF
ARIC
Established
1989

PROPERTY OF
ACKU
8047

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم : د الفت نثري کليات.

ليکوال : ګل پاچا الفت.

سريزه او راټولونه : محمد اسمعيل "يون".

کمپوزر : عبدالصبور "کريم".

خپروونکی : الفت اکيډيمي او دانش خپرنځی.

د چاپ شمېر : ۵۰۰ ټوکه.

دويم چاپ : ۱۳۷۸ ورى

دانش کتابتون

دهکي نعلبندي قصه خواني پېښور، فون: ۲۵۶۴۵۱۳

د استاد الفت د پیغام وړمې خورې شوې

دانش کتابپلورنځی او خپرنځی ویاړي، چې د پښتو ادب او د استاد الفت د فکروفن مینانو او مینه والو ته د الفت د نثري کلیاتو د راوتو په ژمنه اوکړي لوزځان سرلوړی کوي.

دا دی له ادب او د استاد الفت د فکر پر سمندر له مرغلرو سره مینه والو ته زموږ هغه زېری له قوې نه فعل ته راووت، چې د راوتو لپاره یې شېبې شمېرل کېدې.

د استاد الفت پر فکر و فن باندې ښه تراپوهېدو لپاره د دې کلیاتو څېړنیزه سریزه پخپله د الفت پوهنې یو ځلاند څېرکنی دی، موږ د دې پرځای چې په کټوې کې پراته څه کونډۍ ته راوباسو، پرهمدې بسیاینه غوره بولو چې درانه لوستوال یې پخپله د خپل نیاو او قضاوت په لوښي کې واچوي.

دانش کتابخپرنځی د دې کلیاتو په رامنځته کولو کې د کلیاتو راغونډوونکي ځوان او حساس لیکوال ښاغلي یون ته په ادبي هڅو کې د لابریالیتوبو دعا کوي او همداراز د اروابښاد استاد الفت د علمي او ادبي نغري د سپرغۍ ښاغلي ډاکټر امین الحق الفت نه هم یو جهان مننه کوي، چې د دې کلیاتو د کمپوز درون پېټي ته یې اوږه ورکړه. زما ښه دوست او ملګری ښاغلی اورنګزیب ارشاد هم زموږ د زیاتې مننې وړ دی.

په درنښت دانش کتاب خپرنځی پېښور

PROPERTY OF
ARIC
Established
1989

بسم الله الرحمن الرحيم

[illegible]

نیولیک

سرلیک مخ
سریزه: لومړی

غوره نثرونه:

د پردې خبرې ۱
لاروی ۲
ژوند ۳
نوی نسل ۴
لوی او وړوکی ۵
د شاعر تحفه ۶
خدمتگار ۶
عقل ۷
پوهه او هوښیاري ۹
احمق څوک دی؟ ۱۳
نوی درس ۱۷
درې گاله ۱۸
قوي او ضعیف ۲۰
ښه گټه ۲۲
د اختر په ورځ ۲۴
خاني لاړه ۲۶
یوازې ۲۶
فاتح ۲۷
لباس ۲۸
خیرات ۳۲
د زیارت ډیوې ۳۳
د مزار لوحه ۳۳
لیاقت ۳۴
کوچنیان ۳۸
جنگ برجونه ۴۰
حقیقت ۴۲
لویه خدایه ۴۴
ماشومان ۴۵
شعر او ادب ۴۶
د ادب راز ۴۹
نوی کال ۵۱
زما د لاس نیالگیه! ۵۳
د فکر پالونکی ۵۵
د ژوند نغمه ۵۶
نوی فکر ۵۷
زوړ فکر ۵۹

ناداني او ناداري ۶۰
سیند ۶۱
عمل ۶۳
عبادت او دعا ۶۴
بې زړه ۶۵
ملك او ملا ۶۶
شاعر ۶۷
سبا ۶۸
د پسرلي ګله! ۷۰
درمې خاونده! ۷۱
بې ګناه بندي ۷۲
نظر لالا ۷۴
جبر او اختیار ۷۷
د خان واده ۸۱
غم او خوشحالي ۸۲
اخلاقي اساس ۸۵
ښه او بد ۸۷
پخوانی ډیوې ۸۸
انتخاب ۹۰
دعقل برخه په ژوندانه کې ۹۳
حسابي خبرې ۹۵
شعر او فلسفه ۹۵
ولاړې اوبه ۹۶
ښه حاکم ۹۹

لیکوالي املا او انشا

دوه دهقانان ۱۰۰
دوه جنازې ۱۰۲
ملیت او ملي استقلا ۱۰۳
ملي یووالی ۱۰۷
ژوند ۱۰۸
مترقي ژوند ۱۰۹
د خلکو نظر ۱۱۱
د حق اظهار ۱۱۴
ډار ۱۱۶
حقیقت ۱۱۸
زما نظر ۱۲۰
عشق او هوس ۱۲۱
مضر احتیاط ۱۲۴
حاکمانو ته وایم ۱۲۷
ملیونر خیراتخور ۱۲۹
ګرانه لیکواله! ۱۳۰

بله ډیوه

خپله ژبه ۱۳۴
خپل ملیت ساتل ۱۳۶
حرکت او ویښتوب ۱۳۹
لوئیدل او جدیت ۱۴۱
پوره ژوندون ۱۴۴
د ژوند مقصد ۱۴۷
ګڼل ۱۵۰
زړه او سترګې ۱۵۲
زړه دې پېژنم ۱۵۴
حقیقت ۱۵۵
د محبت رڼا ۱۵۷
شعر او ادب ۱۵۸
شاعر او عالم ۱۵۹
د تورې رڼا ۱۶۳
کوړنی مرغه ۱۶۷
خوږ ژوند ۱۶۸

څه لیکل یا لیک پوهه:

دعا ۱۷۰
رحم وکړه ۱۷۳
سوداګره ۱۷۳
خلك وپېژنئ! ۱۷۴
د کوم ځای دی؟ ۱۷۴
کوم یو ښه دی؟ ۱۷۷
وښیه څوك دی؟ ۱۷۸
ته راپه یاد شوې ۱۷۹
سیاست ۱۷۹
خلك څه وایي؟ ۱۸۰
څوك وایي؟ ۱۸۱
څه وکړو؟ ۱۸۲
ووېرېږئ اومه وېرېږئ! ۱۸۵
استاذ ویل ۱۸۷
عجیب انسان ۱۸۹
خان لالا ۱۹۰
رشوتونه ۱۹۱
د متملقینو منطق ۱۸۲
د ښځو ډار ۱۹۲
موږ په چا پسې نه ځو ۱۹۲
په خرو کې هم الفت شته ۱۹۳
د رجب خان دعوتنامه ۱۹۳
نتیجه یعنې څه؟ ۱۹۴

انسان یعنې څه؟ ۱۹۵
خوشحالي او غم ۱۹۶
ارزو ۱۹۸

اجتماعي نظریات

فکر ۲۰۰
کار او عمل ۲۰۸
له کار سره علاقه ۲۱۲
عقیده ۲۱۵
اخلاق ۲۱۷
تعلیم او تربیت ۲۲۰
ذوق ۲۲۲
خیال ۲۲۴
حرص او عشق ۲۲۶
د مشرانو عشق ۲۲۸
یوازېتوب ۲۳۱
زه او ته ۲۳۴
د زمانې تعبیر ۲۳۸
برابر نه دي ۲۴۰
د اسلام دردمنو! ۲۴۲
د سبا فکر ۲۴۳
پخوانی ډیوې ۲۴۵

ادبي بحثونه

ادب ۲۴۸
د ادب تعریف ۲۴۹
شعر ۲۵۰
شعر د خوشحال خان په نظر کې ۲۵۲
شعر د حمید په نظر کې ۲۵۴
شعر د شیدا په نظر کې ۲۵۵
شعر د علي خان په نظر کې ۲۵۶
په ژوند کې د شعر او ادب اغېزه ۲۵۷
د ادب تاثیر پر اسلامي فقه ۲۷۰
صریح او کنایه ۲۷۲
د ادب ښه او ګانه ۲۷۷
بلاغت ۲۷۹
عواطف ۲۸۰
د عواطفو صدق ۲۸۰
د عواطفو تجلي او ظهور ۲۹۱
د عواطفو ثبات او نه رالویده ۲۹۲
خیال ۲۹۲
مبتکر خیال ۲۹۳
مصور خیال ۲۹۴
مفسر ۲۹۴
تمثیل ۲۹۷

عامیانه بلاغت ۲۹۹
د پښتو څو لنډۍ ۳۰۲

نوی سبک او نوی ادب

د خدای قانون ۳۰۷
د کار فکر ۳۰۸
زه خبر نه وم ۳۰۹
د خیر خاوند ۳۱۰
دیموکراسي ۳۱۱
عشق ۳۱۲
عمل ۳۱۳
د ایمان ځای زړه دی ۳۱۴
زموږ باغ ۳۱۵
بې تمیزي ۳۱۶
د ظالم فلسفه ۳۱۷
دستورالعمل ۳۱۸
اصلي غل ۳۱۹
د غلو منطق ۳۲۰
د غلو ډیوه ۳۲۱
د حاکم اشتباه ۳۲۱
څه لري او څه نه لري ۳۲۲
آمر او مامور. ۳۲۳
توره پرده ۳۲۴
د ژوند نغمه ۳۲۵
خوشالي ۳۲۶

لوړ خیالونه او ژور فکرونه

ازادي ۳۲۷
اجتماعي عیبونه ۳۲۸
شپږ زره کاله پخوا ۳۲۹
له مرګه نه وېرېږم ۳۳۲
د غم خوښي ۳۳۲
د ژوند نویه ۳۳۳
هرچا وخوړولم ۳۳۳
زما ترانې ۳۳۴
د هوسونو مرګ ۳۳۴
د شاعر حال ۳۳۴
شاعر ته ۳۳۵
ادب او محبت ۳۳۶
د حقیقت اظهار ۳۳۶
پیغمبر ۳۳۶
د نېکانو ارمان ۳۳۷
قبر او ګل ۳۳۷
افتخار ۳۳۷

څه غوارم ۳۳۸
د بډای فقر ۳۳۹
هېرول ۳۴۱
له هرچا نه لرې ۳۴۱
تسلي ۳۴۲
سخاوت ۳۴۳
بې اسرې ۳۴۴
خلك او شاعر ۳۴۴
انسان ۳۴۵
غويي ۳۴۶
د ټاګور نغمې ۳۴۶
شاعر او پرښته ۳۴۸
غم او خوشالي ۳۵۰
پارلمان ۳۵۱
ترقي او تکامل ۳۵۳
علم او اخلاق ۳۵۳
فکر او احساسات ۳۵۴
تمسخر ۳۵۵
د خلکو انتظار ۳۵۵
خطرناك ۳۵۶
تعجب ۳۵۷
شخصيت ۳۵۸
هغه چې دنيا ته رانغله ۳۵۹
که طبابت ترقي وکړي ۳۶۰
پوه او ناپوه ۳۶۱
مرګ ۳۶۲
بدې خبرې ۳۶۳
انساني کمال ۳۶۴
عشق او سعادت ۳۶۵
ځان ښودل ۳۶۶
د ځان سعادت ۳۶۷
لياقت لرل ۳۶۸
هېرول ۳۶۹
نسيکي ۳۷۰
د طبيعت قوانين ۳۷۱
انساني تکليف ۳۷۲
حکمت او سعادت ۳۷۳
مطالعه او تفکر ۳۷۵
خوی او خصلت ۳۷۶
لويه اشتباه ۳۷۷
غضب او شهوت ۳۷۸
دوستي ۳۷۹
وحشي او مدني انسان ۳۸۱

کابل مجله

ستا شان ۳۸۲
له مدرسې نه ایسټل ۳۸۳
انسان څه غواړي؟ ۳۸۴
کارونه ۳۸۹
وده او تکامل ۳۹۲
ماشومان ۳۹۴
ریاکاران ۳۹۵
د شپنو کیږدۍ ۴۰۰
د قضاوت شعور ۴۰۲
بختوره ۴۰۴
ځان ساتل ۴۰۶
کټوری ۴۰۹
د شاعر مقام ۴۱۱
څنګه ژوند وکړو؟ ۴۱۵
کورنۍ ۴۱۹
فکرونه هم تغیر مومي ۴۲۳
شاعرانه خیال ۴۲۵
تیاره او رڼا ۴۲۶
بله دنیا ۴۲۷
د بشریت قافله او منزل مقصود ۴۲۸
د محبت لېوال ۴۳۰
پوهه او معرفت ۴۳۴
د زړه پوښتنې ۴۴۰
د ژوندانه روح ۴۴۱
د مشرانو عشق ۴۴۳
ستر قوت ۴۴۶
له کار سره علاقه ۴۵۲
د پوهې غرور ۴۵۶
عقل، قانون، غرایز ۴۶۰
اجتماعي نظام ۴۶۵
د ځان مینه ۴۷۰

افغان جریده:

د خان ناظر ۴۷۶
کمیت پېژندنه ۴۷۸
اداري سیاست ۴۸۰
اشتباه ۴۸۴
خان او بډای ۴۸۴

ولس جریده

څنګه حاکم؟ رښتیا وایم ۴۸۸

فکر او کار ۴۹۰
ملت ۴۹۴
وطن ۴۹۲

اصلاح ورځپانه

ملي ناموس ۵۰۱

نوې رڼا

پښتون د ملت نوم دی
د قام نوم نه دی
د شپنو کېږدی

سریزه

د الفت نثر، ژوند او اثار

«زما نه چې پرمدارد کېنې راسي
د کمال پر منار و ټکې پرېباسي
ډېر کلونه دي په کار چې په دې ملک کې
بیا «الفت» غوندې شیوا شاعر پیدا سي» (۱)

استاد ګل پاچا الفت د پښتو په معاصرو ادبیاتو کې د رانه زړه ضمیر او وجدان خاوند یو داسې ځلېدونکی مخکښ لیکوال دی چې په نظم او نثر دواړو کې د استادۍ تر پولې رسېدلی دی. هغه د خپل ټول ژوند په اوږدو کې هر څه چې ولیکل په زغرده یې ولیکل، په مېنه یې ولیکل، د الفت په ورانګو یې ولیکل، انتقادي یې ولیکل او د هېڅ ډول تکلف او تصنع ګرد او غبار یې د لیکوالۍ پلو ګرد جن نه کړ. په همدې وجه خو زموږ لیکوال هغه د خپل عصر «خوشال خان» بولي.

د استاد د همدغه ستر انساني کرامت، مینې، الفت د نفس د پاکۍ او تذکیې، پښتو، پښتونولۍ او انسانیت ته د خدمت د یوه اوچت معیار پایله وه چې زما په زړه کې د هغه د تخلیقي نثرونو د کلیاتو د راټولولو تکل را وټوکېده او د خپلو ځوانو ملګرو په مشوره او مرسته مې د دې کار د سر ته رسولو کار پیل کو.

دلته غواړم په لومړي سر کې د استاد په نثر تر خپله وسه لنډه رڼا واچوم او وروسته به یې په ژوند او اثارو څه ناڅه په بشپړه توګه خبرې وشي که څه هم زما په شان د یوه مبتدي لیکوال لپاره د استاد په نثر څه ویل ګرانه خبره ده خو هغه مینه او الفت چې د الفت له نثرونو څخه زما په زړه کې را ټوکېدلي نشم کولای پټه خوله پاتې شم، دلته یوازې د هغه څه بیان لازم

---

(۱) پوهاند عبدالشکور رشاد، دالفت یاد، دسرحدونو چارو وزارت د نشراتو ریاست، ۱۳۶۰ کال، ۳۸ مخ.

بولم چې د استاد له نثرونو څخه زما د فکر او ذهن د اخیستنې پایله ده .

« که څوک غواړي چې د خلقت او فطرت په رمزونو او اسرارو پوه شي او په یوه شنه پاڼه کې د معرفت دفتر وگوري خپل عقل شعور او احساس دې په کار واچوي او د زړه سترگې دې وغړوي . په یوه لاره ډېر خلک تېرېږي مگر یو نیم په کې چېر ته یوه ښکلې مرغلره پیدا کړي چې د چا له امېله پرېوتې او په خاورو کې پرته ده . »(۱)

زموږ ه زمانه کې خو الفت د خلقت په رمزونو پوه شوی د زړه په سترگویې دا رازونه لیدلي او د مینې ، انسانیت او احساس مرغلره یې ترې را کښلې ده او بیایې « د زړه دنیا » د لوړ « خیال او ژور فکر » په لوپتیه کې تاوه کړې چې اوس زموږ له مینې ډک زړونه ترېنه رڼا اخلي.

« د انسان په وجود کې دوه شیه ډېر عزیز معلومېږي چې یوه ته زړه او بل ته دماغ وایي .
له دماغ نه علم او فلسفه پیدا شوه له زړه نه شعر او ادب.....
صبر ، رحم ، کرم ، شجاعت ، سخاوت د زړه کار دی عشق او مینه په زړه کې وي . » (۲)

الفت هم خپلې د « زړه ویناکې » « عالي افکار » ننویستل ، « ښه لمسون » یې ترینه جوړ کړ « غوره اشعار » شول « د ازادۍ پیغام » لپاره « د پسرلي نغمه » شوه ، په « نوي سبک او نوي ادب » یې « غوره نثرونه » ولیکل او زموږ لپاره یې ترې « بله ډیوه » جوړه کړه . ور سره یو ځای یې د غریبانو له ملگرتیا ، د عاجزانو او خوارانو له وروري ، د کاریگرو د لاس نیالگي ، د خادمانو له خدمت ، ظالمانو ته له بد کتلو ، په مظلومانو له ژړېدلو او له بدو کارونو څخه د پردې له او چتولو نه لاس وانه خیست او د ژوند تر پایه یې د خپل دغه هوډ مزي تینگ ونیول « کوم وخت یې چې اداري کارونه پرېښودل یوازیتوب ته وزگار شو ، فقیرانه ژوند او د روحانیت جهان ته ورننوت ، سپین کالي ، سپینه خولۍ ، نوراني مخ ، خوږه موسکا تسپې په لاس فقیرانه ژوند د الفت نه ډکې خبرې ! ده له خدایه غوښتل چې د فقیرانو او درویشانو په لباس کې له دنیا نه سترگې پټې کړي . » (۳)

الفت د ژوند تر پایه د خپلو خلکو په دردونو وردیده او د زړه د درد ټولې خبرې یې له

---

(۱) الفت، لیکوالي املا او انشا، پښتو ټولنه، ۱۳۲۹ کال ۳۵ مخ.

(۲) الفت ، غوره نثرونه، پښتو ټولنه ۱۳۳۶ کال ۵٦ مخ.

(۳) محمدصدیق روهي، ادبي څېړنې ، ننگرهار پوهنتون ، ۱۳٦۰ کال ۹۸- ۹۹ مخ.

الفت نه به ډکو کلمو او تورو کې تاوې کړې او د کاغذ پر مخ یې موږ ته راوسپارلې. زموږ یو لیکوال هغه له لیف تولستوی سره ور ته کوي: «لکه څنګه چې لیف تولستوی ته د روسیې د انقلاب هنداره ویل کېږي هماغسې الفت د خپل ماحول د ټولنیزو جریانونو او مسلطو کلتوري ارزښتونو په منعکسولو کې ستر نقش لوبولی دی. »(۱)

الفت یو له هغو مخکښو لیکوالو څخه دی چې د پښتو د معاصر ادب په ویښتایي پېر کې یې د ښکلي هنري نثر مانۍ تباره کړه. د ښکلو الفاظو او رنګینو ماناوو شال یې ور په سر کړ، د غوره نثرونو زړي یې په کې وتوکول او د تل پاتې ژوند په هیله یې د ښایست مرغلرې په کې وکرلې. الفت د خپل څلوېښت کلن ادبي ژوند په بهیر کې لږ تر لږه د پنځه دېرشو ادبي د اثارو په منځ کې خپل درې تخلیقي نثري اثار بله (ډیوه، نوی سبک او نوی ادب او غوره نثرونه) موږ ته را پرېښودل د نثر یوه بیلګه به یې دلته راوړو:

---

(۱) محمد صدیق روهي، ادبي څېړنې، ننګرهار پوهنتون، ۱۳۶۰ کال ۹۳مخ.

بی گناه بندي

«پرېږدئ پرېږدئ دابې گناه بندي پرېږدئ
مه وېرېږئ د ده په ازادولو کې هېڅ خوف او خطر نه‌شته
فساد او شرارت له ده څخه نه پيدا کېږي.
د ده بندي کول لويه گناه ده.
دی هغه يوسف دی چې د بې گناهۍ په سبب په زندان کې لوېدلي دی.
که دی له زندانه راوالوزي ستاسې آينده سنجولي شي او ستاسې د بلې ورځې
غم خوړلی شي.
پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږدئ..
که دی خلاص شو ستاسو انتظام به په ډېر ښه شان وکړي.
ستاسې وږي به ماړه کړي، ستاسې بربنډ به پټ کاندي.
تاسې دغه ښکلی موجود په تورو څاگانو کې مه غورځوئ.
په زندانونو کې يې مه اچوئ!
پرېږدئ دا بې گناه بندي پرېږدئ!
دي به ستاسې د گډو وډو او پرېشانه خوبونو صحيح تعبيرونه وکړي.
ډېرې سختې مبهمې او مجملې غوټې به پرانيزي.
دی د راتلونکي حال پيشبيني کولی شي.
د طبيعت په رمزونو او اسرارو پوهېږي.
د جوي او فلکي اوضاعو اقتضارات ورته معلوم دي.
پرېږدئ پرېږدئ دا بې گناه بندي پرېږدئ!
د ده پر ازادولو باندي علم او پوهه زياتېږي.

وطن رڼا کېږي او ړانده بيسا کېږي.
دی له خپلو جفا کارو ورونو سره هم ښه سلوک کوي.
دی ډېر پېچومي او اورولی شي.

دی ډېرې ګړې سمولی او ډېر مشکلات حل کولی شي .
ماخوب لیدلی چې دا بندي خلاصیږي او د سلطنت په کرسی کښېني .
ښه فکر وکړئ .
دا بندي څوک دی
پس له ډېره فکره وایم
فکر دی فکر ! » (۱)

لوی استاد پوهاند علامه عبدالحي حبیبي د الفت نثر او نظم دواړه شعر بولي او وایي : « د پښتو ادب چې په خپل سمسور بڼ کې یو ښکلی او رنګین ګل غوړولی هغه بې له شکه « ګل پاچا الفت » دی . دی فطرتاً شاعر و ، شاعري او نازک خیالي په ختهه وراخښلی شوې وه . که به یې نظم لیکه هغه به ضرور خوږ ، روان او له معانیو ډک و خو نثر یې تر هغه لا ښکلی ، لطیف او په کتورو نقطو پسوللی او ګینه ورو ، هغه لفظي او ښکلې ماناوې چې ده پر منثورو ابداعاتو کې ځایولی سوای کټ مټ داسې وې لکه سره او ډلی او پړله پسې شعر ! د قلم رابطه یې بوازې له الفاظو سره نه وه له زړه سره هم نغښتې وه احساس او عاطفه یې د ونې په ادبي تخلیقاتو کې نغښتله چې هره توټه به یې یو عاطفي شهکار و . » (۲)

« زما د الفت تر منظومې وینا د ده منثورې توټې خوښې دي . دی شاعر او فنان دی : د ده نثر هم شعر دی خو نظم یې هغسې خوند ، ښکلا او هغه جمال لري . دی د خاصو افکارو په پرورښت او تصویر کې استاد ، نوي نوي نکات پیدا کوي د ژوندانه اسرارو ته ملتفت دی د طبیعت بسیط او پلن ډګر د ده د مطالعې او غایر نظر جولانګاه ده . » (۳)

کاندید اکادمیسین محترم محمد صدیق روهي وایي : « د الفت نثر په حقیقت کې شعر دی . . . یو ځلي چې څوک د الفت د کوم اثر په لوستلو پیل وکړي نو د هغه مقناطیسي خاصیت یې نه پرېږدي چې په اسانی سره ځان ترې خلاص کړي . » (٤) او بیا د فرانسیس

---

(۱) غوره نثرونه ، ۸٦ مخ .
(۲) دالفت یاد ، ۳ - ٤ مخونه .
(۳) د جرګې مجله ، ۱۳٦۷ کال ، ٥ ګڼه ۱٦ مخ .
(٤) دالفت یاد ، ۱٤ مخ .

بیکن په هغو خبرو کې چې د لیکوالو په باره کې یې کړي دي د الفت موقف داسې ځلوي: « ځیني د مېږیانو په شان ټول وخت دانې راټولوي، ځیني د غنو (عنکبوت) په څېر هر څه له ګېډې را وباسي او ځیني نور د مچیو په شان د ګلانو شیره راغونډوي او په شاتویې بدلوي.

پخپله الفت په دغه وروستۍ کتګورۍ کې راځي.»(۱) اجمل ختېک وایي: « پاچا صیب یو لوی پښتون عالم او ادیب شاعر دی په نظم او نثر دواړو کې د دې دور په وړومبي صف کې په اوچتو سترګو او د نګه غړانګه مخکې روان دی.» (۲)

محترم لیکوال کاندید اکادمیسین محمد ابراهیم عطایي یې نثر د ویکتور هوګو له سبک سره ورته کوي « ده د نثر په ادبي ټوټو کې د بوهٔ خاص سمبولیزم څخه مراعات کاوه چې هغه ډېر خوږ او به دغه سبک کې ویکتور هو ګو ته ورته و.» (۳)

د هیواد ځوان نوښتګر لیکوال زرین انځور د الفت نثر او نظم دواړه د پرتلې په تلې تللي او په پای کې دې پایلې (نتیجې) ته رسېدلی دی چې الفت له شعر نه په نثر کې مخکې دی نو ځکه وایي:

« د الفت نثر د هغه له نظم او شعر نه به زیاته پیمانه د پښتو ژبې د معاصر جریان لپاره اغېز من جوت شوی او جوتېږي ځکه نو یې باید د معاصر بشپړ انتقادي نثر مخکښ و بولو.»(۲)

که د خپلو خبرو مزې رالنډ کړو نو د الفت صیب نثرونه خو د هنر یو داسې کان دی چې هر څومره یې سړی سپړي هماغومره ورته خوند ورکوي. په ټولیز ډول په لنډیز سره کولی شو د الفت صیب د نثرونو د جولیز (شکلي) او محتوایي خواو ځیني ښکلا وې په لنډ ډول بیان کړو:

---

(۱) د الفت یاد، ۱۳۰ مخ.

(۲) د الفت یاد، ۹۱ مخ.

(۳) د الفت یاد، ۳۷ مخ.

(٤) د الفت یاد، ۸۰ مخ.

الف : د جولې له مخې :

په شکلي لحاظ الفت غواړي خپله د خپل فکر مرغلره د عاطفې په اوبو ومينځي او د ساده عام فهمه او روانو کلمو په لوپټه کې يې تاوه کړي ، هغه ساده ګي يو صفت ګڼي ، له تکلف، تصنع او ځان جوړونې څخه خپله لاره بېلوي او وايي : « هغه انشا چې ډېرې قلقلې پکې وي او ډېر جلبل ولري يعنې لکه رعد او برق ځلېدل او غرېدل يې زيات وي د ليکونکي عجز او تصنع ښيي ، دا راز هنر ښودنه د واعظانو کار دي . په شعر او ادب کې ساده ګي لوی صفت دی نه کاکه توب او طمطراق ، څومره چې د چا فکري او معنوي پانګه زياته وي هغومره يې سبک ساده او روښانه وي . مغلق او پېچيده ليکل غالباً د ليکونکي له علمي او معنوي فقر څخه پيدا کېږي ، هغه څوک چې د عبارت په ډول په سينګار پسې ډېر ګرځي او له لفاظۍ څخه ډېر کار اخلي خپل معنوي فقر د الفاظو په برق او ذلق کې پټوي . » (۱) نو په دې وجه الفت د روان او ساده نثر غوښتونکی دی چې د تکلف نښې نښانې پکې نه وي خو « دا ساده ګي له ساده ګۍ نه ساده ګي نه ده بلکې د ليکوال له زيات قوت او جاکميت نه ساده ګي ده » ليکوال کولا شي په ډېرو روانو ، ساده او خوږو کلمو کې په ډېره دقيقه نازکه او باريکه بڼه د خپل زړه غوټه ته پرانيزي . د الفت صيب نثرونه هم په همدې ډول دي لنډې لنډې جملې يې راوړي هره يوه يې تامه جمله ده . ټاکلی آهنګ لري ، له ذهني او عيني انځورونو څخه ډک ، د ګرامري جوړښت او معيار توب اوچتې نمونې دي . په نثرونو کې يې « د ادبي ټوټو شعري او ادبي طرحو او همدارنګه د داستاني لنډو طرحو نمونې ليدل کېږي . » (۲)

ب : د محتوا او فکر له پلوه :

الفت د خپلو نثرونو د شکل او محتوا تله داسې برابره کړې چې سړی نه شي کولای ووايي چې کومه خوا يې درنه ده . دی په فکري لحاظ د نوښت ، د مضمون د نوي والي او د فکر د آزادۍ سر سخت پلوی دی ، وايي :

« څومره چې يو شاعر يا ليکوال آزاد فکر کولای شي او له ذهني اسارت نه خلاص وي

---

(۱) ليکوالي املا او انشا ، ٤١ مخ .

(۲) زرين انځور ، د الفت ياد ، ٦٠ مخ .

هماغومره يې انشا هم له تقليد او ابتذال څخه لرې وي. »(١)

په محتوايي لحاظ يې په خپلو نثرونو کې زموږ د ټولنې او په ټوليز ډول د ټولې بشري ټولنې دومره بېلا بېل کرکټرونه ځلولي چې که سړی ورته په ځيرتيا سره وګوري نو د الفت قوت په هله ور معلوم شي، له يوه ساده بزګرنه نيولې بيا تر يوه حاکم پورې د انساني ټولنې ټول اشخاص پکې ځلېږي:

د انسان او انسانيت روح او روان يې د خپلو نثرونو رګونو نه ته ننويستی، په همدې وجه خو يې د تلپاتې ژوند او زړه راکښونو ځواک ډېر زيات دی.

د ده د نثرونو په هنداره کې د بشري ټولنې هر فرد په خپل خاص کيفيت او کړنې خپل ځان ويني او داسې کوم څوک که پيدا شي چې په دې هنداره کې دې د خپلو اعمالو څېره ونه ويني.

الفت هر څه د يوه باريک رمز او قوي استدلال په ډريو کې راګير کړي، خاص فلسفي فکر يې پکې ځلولی، انتقادي لاره يې پکښې پرانېستې، مېنه يې په کېږ زغونه کړې، د ټولنيز فکر لوړتيه يې پکې غوړولې، د نفس د تذکيې او روان د پاکوالي لاره چاره يې پکې ښودلې او د انساني روح د لارې په داسې يو تم ځي کې يې دا ټول سره راټول کړي چې نه يوازې زموږ د ټولنې انسان پرې خپل روح ارامولی او خپل نفس وينځلی شي بلکې د ټولې بشري ټولنې لپاره د ګټې اخيستنې وړ دي دا ځکه چې دا د نړيوالو انساني تجربو د رڼا په رنګ ليکل شوي دي.

د الفت د نثر په باب که هر څومره د خپلو خبرو مزي وغزو هماغومره غزېږي خو ښه به داوي چې د الفت نثر په خپله د الفت د قوانينو په هنداره کې وګورو:

استاد الفت په خپل يو اثر (ليکوالي) املا او انشاء کې د يوه ښه او غوره نثر او انشاء لپاره دغه لاندې ځانګړنې ټاکلې دي:

١ - وضاحت.

٢ - صراحت؛ الفاظ له مقصودو ماناګانو سره تناسب ولري.

٣ - ضبط؛ په کلام کې زياتې او بې ضرور ته برخې نه وي.

٤ - طبيعت؛ په کلام کې له تکلف څخه کار وانه خيستل شي.

٥ - سهولت.

---

(١) ليکوالي، املا او انشا، ٤٩ مخ.

٦ - انسجام .
٧ - اتساق ؟ د مانیو تینګ اتصال او ارتباط ته اتساق وایي .
٨ - جزالت ؟ ښه معاني په مناسبو الفاظو کې ادا کول دي .
٩ - ګرامري لحاظ .
١٠ - د لغاتو استعمال .
١ - فعلونه ،
١٢ - استدلال او منطق .
١٣ - آهنګ .
١٤ - د لفظ او مانا تول .
١٥ - د مضمون راښکون .
١٦ - د لیکوال عقیده .
١٧ - نظم او ترتیب .
١٨ - ابتکار .
١٩ - تخیل .
٢٠ - ذوق .
٢١ - حافظه .
٢٢ - احساس .
٢٣ - ذکا .
٢٤ - د لیکوال شخصیت او اخلاقي شجاعت .
٢٥ - د فکر آزادی .

که د بوه غوره نثر لپاره د الفت صیب دا پورتنی ځانګړني په پام کې ونیسو په پښتو کې د الفت صیب له نثر پرته به د اسې لږې بېلګې پیدا کړو چې پورتني ښایستونه او ښکلا وې دې ولري . دا خو الفت دی چې په طبیعي دول یې د وضاحت او صراحت به جا مه کې مضمون راتو کولی ، د منطق او أستدلال په تار یې تړلی ، نوی رنګ یې ور کړی ، د ځانګړي ذوق په اوبو یې وینځلی ، د کلمو د آهنګ د لفظ او مانا په تول یې تللی ، د فطري ذکاوت

او احساس روح یې ور ننویستی ، د آزاد فکر او رنګین تخیل دا مېل لېږي ور په غاړه کړی دی او « کله چې فکر او خیال سره یو ځای شي نو غرونه نړوي . »(۱)

الفت صیب هم خپل فکر او خیال د احساس په مزو داسې تړلی چې لوړ خیالونه او ژور فکرونه ترېنه جوړ شوي دي .

وګورئ ! « وریځې پاس په هوا کې دي څاګانې ښکته په زمکه ، هغه څه چې په هسکو وریځو کې شته په ژورو څاګانو کې هم شته ، په دغو اوبو باندې هم هماغه تنده ماتېږي . دلوړ خیال او ژور فکر نتیجه یوه ده ..... » (۲)

لکه څنګه چې د مخه مو د دې خبرې یادون راوړ چې د الفت دا د پنځه ویشتو په شاوخوا کې ځانګړنې کولی شو د ده په نثر کې ومومو ، نورې داسې کمې بېلګې به پیدا کړو چې دا ټولې ځانګړ تیاوې دې ولري . کېدای شي الفت صیب دا ځانګړتیاوې د خپل نثر له پلو څخه را ټولې کړې وي او بیا یې د یوې غوره انشا لپاره د یوه ضرورت په توګه په نښه کړې وي .

د الفت صیب د نثر جادو ، خوږوالی ، زړه راکښون تلپاتې توب او ښکلا په دې کې ده چې دا د څو هنرونو د مجموعې پایله ، شیره او شات دي او « کله چې یو هنر له بل سره مل شي او یو ښایست په بل کې حل شي نو هغه څه ترېنه جوړ شي چې سترګې یې په لیدلو او غوږونه یې په اورېدو او زړونه یې په مینه او محبت نه مړېږي . » (۳)

اوس راځو د استاد ژوند او د اثار پېژندنې ته :

د استاد د ژوند او اثارو په باب په بېلا بېلو کتابونو او جریدو کې لیکنې شوې دي خو یوه هم دومره مشرح او قناعت بښونکې نه وه چې د الفت صیب د ژوند او اثارو ټول څرنګوالی موږ ته معلوم کړي ، له نېکه مرغه زما ځوان مبتکر استاد محترم زلمي هیواد مل د الفت صیب د ژوند او اثارو په باب مفصله څېړنه کړې او د (الفت یاد) نومې کتاب کې یې خپره کړې ده . زما لپاره ډېر وخت په کار و چې د الفت په باب دومره ګټور او مفصل معلومات تر

---

(۱) ذهدي ، روانشناسي کوډک.

(۲) غوره نثرونه ، ۱۱٤مخ.

(۳) دزړه وینا ، ح مخ .

لاسه کړم او یا مې هم هېڅ تر لاسه کړې نه وای . هماغه و چې له محترم استاد هیواد مل سره مې په دې باب خبرې وکړې او د دې لیکنې د لنډون او د ضرورت په صورت کې د ځینو ټکو د زیاتونو په باب مې ورسره مشوره وکړه هغه د سر په سترګو ومنله چې دا دی دلته یې راوړم :

کورنۍ زوکړه او ټاټوبی :

(په ۱۲۸۸ ش کال - ۱۹۰۹ ع کال د لغمان د عزیز خان کڅ د منصور په کلي کې د سید فقیر پاچاه د زوی میر سید پاچا په کور کې یوه نوي ماشوم سترګې برانیستې .

نوم ، تخلص او مستعار نومونه :

کورنۍ پر دغه نوي زوکړي ماشوم ګل پاچا نوم کېښود . ماشوم ګل پاچا د خپلې کورنۍ په غېږه کې لوییده تر هغې چې د لیک لوست شو ، ځوان شو ، د استعداد خاوند ځوان د سر شارې شعري قریحې خاوند ځوان ، دغه ځوان د الفت تخلص غوره کړ او چې پر کومو لیکنو یې د خپل نامه ځرګندول نه غوښتل نو یې بیا پر دغو لاندې مستعارو نومونو : « ظریف افغان ، ګجوزوال ، علاقمند ، محتاج ، ستمدیده ، نو آموز ، نادار ، ارزومند ، نکته رس ، نکته دان ، منتظر ، مشاهد ، حق بین ، منصف ، حق پسند ، دلسوز ، امنیت خواه ، لغت دان ، پارلماني وکیل ، دقت پسند ، اعتدالي ، ملتفت ، قانوني ، خپل ، بې زړه ، ا - ط ګ » لیکنې وکړې .

زده کړه :

ګل پاچا الفت د پښتو د اوسني ادب د نورو سر لارو په څېر په سیستماتیک ډول کوم ښوونځی او یا د تحصیل عالي کومه موسسه نه وه لوستې بلکې د لغمان ، ننګرهار او کابل په دیني مدرسو کې یې له جیدو علماوو څخه زده کړه وکړه : صرف . نحو ، منطق ، تفسیر ، معاني ، بیان او د احادیثو کتابونه یې ولوستل ، دغه زده کړو که څه هم غیرې منظمې وې ، د ده د ځپاند فطري استعداد په تاند ولو او روزلو کې ستر ونډ درلود . اما د الفت لپاره هماغه لومړنۍ زده کړې بسیانه وې بلکې ده د ژوند تر پایه مطالعه کوله ، نوي نوي شیان یې زده کول او نوي مضمونونه یې لوستل او د خپلو دغو مطالعو او لوستنو ماحصل یې د

یولس

خپل ژوند په اوږدو کې په بېلا بېلو بڼو خپلو هېوادوالو او پښتنو ورونو ته وړاندې کړې دي .

ژبې :

د الفت مورنۍ ژبه پښتو وه خو فارسي يې هم په ښه توگه زده کړې وه ان تر دې حده چې په ډېره لوړه ادبي پيرايه کې يې هر ډول مضامين په دې ژبه کښل او داسې اشعار يې ويل چې په لوړو پارسي اشعارو کې حسابل کېږي . سر بېره پر دې الفت په ديني مدارسو کې عربي ژبه تر دې حده زده کړې وه چې مضامين يې پرې ليکل او دغه ژبه يې هم ښه زده وه .

رسمي ملازمتونه :

الفت چې د کابل او ننگرهار په درس ځايونو کې دوديزې زده کړې وکړې د شپږ ويشتو کالو ځوان و چې رسمي ملازمتونو ته يې مخه کړه ، لومړی ځل په ۱۳۱٤ ش کال د انيس د اخبار په اداره کې د کاتب په توگه ومنل شو خو ده په کتابت بسنه ونه کړه بلکې د ليکوالۍ په برخه کې يې له خپل استعداد څخه کار واخيست او ډېرې مقالې يې وکښلې ، نوي او تازه اشعار يې وويل او خپاره کړل د ده دغو ادبي او مطبوعاتي هڅو دی د کابل په ادبي انجمن کې جذب کړ او په ۱۳۱۵ ش کال د ادبي انجمن د تاليف او ترجمې په څانگه کې د غړي په توگه ومنل شو . کله چې په ۱۳۱٦ ش کال پښتو ټولنه جوړه شوه او د زيري جريدې په خپرونو پيل وکړ . په ۱۳۱٦ ش کال د زيري چلوونکی مقرر شو . په ۱۳۱۸ ش کال د پښتو ټولنې د صحافت د مدير مرستيال مقرر شو . په ۱۳۱۹ ش کال د اصلاح د ورځپاڼې مشاور د پښتو ټولنې د قواعدو مدير شو . په ۱۳۲۰ ش کال د اصلاح د ورځپاڼې مشاور د پښتو ټولنې عمومي مبصر او د کابل مجلې د چلوونکي په توگه وټاکل شو .

په ۱۳۲۵ ش کال د اتحاد مشرقي د جريدې مدير مقرر شو . په ۱۳۲۷ ش کال د ننگرهار په ولايت کې د قبايلو عمومي مدير شو . په ۱۳۲۸ ش کال د شوري د اوومې دورې لپاره د جلال آباد د خلکو له خوا د وکيل په توگه انتخاب شو .

په ۱۳۳۱ ش کال د لغمان د قرغيو د اولسوالۍ خلکو د شورې د اتمې دورې لپاره خپل وکيل وټاکه . په ۱۳۳٤ ش کال د جلال آباد د خلکو له خوا د لويې جرگې وکيل شو . په ۱۳۳۵ ش کال په لومړۍ رتبه د پښتو ټولنې رئيس او د پوهنې وزارت د عالي شورا

غړی مقرر شو په ۱۳۳۸ ش کال د پښتو ټولنې له رياست سربېره د افغان شوروي د دوستی ټولنی د رئيس په توگه وټاکل شو . په ۱۳۴۲ ش کال د کابينې غړی شو او د قبايلو د مستقل رياست چارې ور وسپارل شوې . په ۱۳۴۴ ش کال د اولسي جرگې د دولسمې دورې لپاره د جلال آباد د خلکو له خوا وکيل انتخاب شو .

نمانځنې :

گل پاچا الفت د کار او ملازمتونو په دغه اوږده دوره کې د ښو کارونو ابتکار او جديت له امله د مقاماتو له خوا نمانځل شوی هم دی چې دده اخيستنې او نمانځنې په لاندې ډول دي:

١ – د خوشحال خان د ادبي جايزې گټل .

٢ – د ابو علي سينا د علمي جايزې تر لاسه کول .

٣ – د صدارت له خوا دوهمه درجه تقدير نامه .

٤ – د ستوري دريمه درجه نښان .

٥ – د پوهنې دوهمه درجه نښان .

٦ – د وکالت د دورو نښانونه .

٧ – د لويې جرگې ياد گاري نښان .

سفرونه :

گل پاچا الفت د رسمي ملازمتونو په اوږدو کې ځينې سفرونه هم کړي دي چې په لاندې ډول ښوول کيږي :

١ – پيښور ته د يوه ادبي هئيت په مشرۍ چې پوهاند رښتين او مرحوم استاد خادم هم ور سره مله وو .

٢ – مسکو ته د يو کلتوري هئيت په مشرۍ .

٣ – د ختيځ پوهانو په پنځمه ويشتم کانگرس کې د گډون په منظور مونشن ته سفر چې

په دې سفر کې يې د خوشحال خان خټک او پښتو ټولنې په باب دوه کنفرانسونه ورکړي دي .

٤ - د اسيايي او افريقايي ليکوالو په کنفرانس کې د گډون لپاره تاشکند ته سفر .

٥ - د افغان - شوروي د دوستۍ ټولنې په بلنه د يوه هئيت په مشرۍ مسکو ته سفر .

٦ - د ختيځ پوهانو په شپږ وېشتم کانگرس کې د گډون په منظور د يوه هئيت په مشرۍ مسکو ته سفر . په دې کانگرس کې يې د خوشحال خان او رحمان بابا د شاعرۍ په باب کنفرانس ورکړی دی .

الفت په دغو سفرونو کې ويناوې کړي او کنفرانسونه يې ورکړي دي او دغه لاندې ځايونه يې نور هم ليدلي دي :
مسکو ، لينگراد ، سوچي ، باکو ، دوشنبه ، تاشکند ، تهران ، پېښور او مونشن .

د حج سفر :

الفت د ژوند په وروستيو کلنو کې د حج د فريضې د ادا کولو لپاره بيت الله شريف ته هم تللی و .

کړه وړه او عادات :

مرحوم گل پاچا الفت د نېکو اخلاقو خاوند ، مهربان پر خوارانو زړه سواند ، پر وطن او وطني مصالحو مين شخصيت و .

لوی استاد پوهاند عبدالحی حبيبي يو ځای کښلي دي : « الفت په رسمي چارو کې تکړه همکار او د ملگرو په جرگه کې خوږ او خندونکی او نکته رس ملگری و . په مشاعره او نکته دانۍ کې تر هېچا پس نه پاتېدی او کله چې به د « جد » ډگر ته راغی نو به يو مدبر او فکور او وطنپال سړی و . »

استاد عبدالرؤف بېنوا په دې باب کښلي دي : « ښاغلی الفت په اجتماعي ژوند کې يو مخی ، خوش خلقه ، متين او په عين حال کې د ورين تندي خاوند سړی دی . مجلس يې ډېر خوږ دي او خبرې يې مزاحيه روح هم لري . . . »

اجمل ختټک د رهبر مجلې د ۳ جلد په ۲٤ شماره (٤) نمبر کې لیکلي دي:

«... پاچا صاحب یو لوی پښتون عالم او ادیب او شاعر دی په نظم او نثر دواړو کې د دې دور په وړومبي صف کې په اوچتو سترګو او د نګه غړانګه مخکې روان دی ولې تاسې ته به دا معلومه وي یا نه چې د ده قلم څومره زیات متحرک او تحریري هنګامه خیز دی د ده ژبه هومره غلې او خوله خاموشه وي .... د لغمان دا پیاوړی ادیب الفت چې بیان او لیکونه یې سړی ګوري نو د اور لمبه محشرستان معلومیږي ولې چې مجلس کې یې ووینې نو دومره خاموش متین او قلار سړی چې ته به ونه وایې چې دا هغه ګل پاچا الفت دی چې قلم یې د ادب او شاعرۍ پیدا کولو نه هڅو قلارېږي نه.

د ده په ژبه به بې ضرورته خبره رانشي او د ضرورت خبره هم پخپل وار او خپل ځای داسې په قلاره کوي چې ته به وایې اول یې جوووي او بیا یې په څه هنر د مجلس ذهن ته د رسولو کوښښ کوي. او دې سره سره موسکا د ده مستقل او حاوی صفت دی چې دا فیصله به د الفت ډېر کم دوستان وکړی شي چې شونډې یې موسکا ډېره کوي که وینا!

ما خو په ډیر لنډ تنګ ملاقات کې دا محسوسه کړه چې د الفت صاحب موسکا هم له وینا نه خالي نه وي. د ه خوږه موسکا څه داسې په فن او هنر بلده کړې ده چې هم ترې د موسکا کار اخیستي شي هم که څوک ډېر اهم بحث کې را ونښلي، نو د ده تشه موسکا هغه ته داسې جواب ورکولی شي چې که د دلیل ځای پکې هم نه وي نو د مینې او خلوص په زور هغه خبره په خوږ والي کې په بل فریق پرې کړي.

فکري مسیر، ملي او سیاسي سر ګرمي:

د پښتو ژبې یو معاصر لیکوال د استاد الفت د فکري مسیر په باب کښلي دي:

«الفت یو انتقادي ریاست وچې د حاکمې طبقې ارتجاعي څېره یې افشا کوله او د فساد اختناق او ارتجاع پر ضد یې کله علني او کله په رمزي توګه مبارزه کوله».

الفت زموږ د هېواد له شرایطو سره سم د یوه نوي او مترقي فکر خاوند و. ده ته ملي او وطني مصالح تر هر څه لوړ ښکارېدل او د وطن له آبادۍ، ملي حاکمیت او د رنځونو له لېرې کولو سره جدي علاقمند و، د ظالمانو، رشوت خورو او د نورو په وینو او غوښو د چرچه مارو د سر دښمن الفت د غسې یو فکر په لرلو سره په هېواد کې د سیاسي او ملي

غورځنگونو څخه لرې نه شو پاتېدای .

کله چې د ويښو ځلميانو نهضت شروع شو الفت په دې نهضت کې شريک و او د دغه نهضت په خصوص کې د ده خپل هغه وختنی نظر دادی :

« ځلمی دا نه دی چې د بلوغ سن ته رسېدلی وي او شيطان يې وغولوي . بلکې زلمي هغه دی چې پر نفس و شيطان دواړو باندې غالب وي او د هلکتوب له خويونو او خواهشاتو تېر شوی وي . مونږ له زلمونه د نوي نهضت ،نوي تهذيب او تمدن استقبال غواړو او انتظار لرو چې دوی د جديد عصر فضايل او مدنيت دلته راولي او په ترويج کې يې کوښښ وکړي نه دا چې تش به يې زده کړي وي يا له جديد عصر نه غلط تعليم واخلي او د حريت و آزادۍ گمان په بې قيدۍ او بې مبالاتی وکړي . موږ د ځلميانو په مغزو کې نوي افکار ، تازه نظريات د نورو علومو رڼا ، د نوي عصر معانی او د جديد قرن عشق لټوو . د جديد قرن عشق يعني د وطن مينه او ملي محبت مگر تش په خوله نه بلکې هغه مينه او محبت چې په کار او عمل کې ظاهر يږي . . . »

الفت دغه مهال دسردار شاه محمود خان د حکومت د نيم بندې آزادۍ نه په استفادې سره وکولای شول چې د هيواد د نورو فکورو او منوّرو شخصيتونو په ملگرتيا په هيواد کې د سياسي مفکورو د پياوړتيا او د ملي غورځنگونو د پرمختيا لپاره کار وکړي هو کې په همدې نبامت يې د « اولس » ملي جريدة را وايسته . د دې جريدې د امتياز خاوند گل پاچا الفت و . جريده د ۱۳۳۰ ش کال د جوزا له مياشتې د ۱۳۳۲ ش کال د عقرب تر اخره وچلېده ، سياسي ، ملي او انتقادي مضامين يې لرل چې د ليکوالۍ زياتره چارې يې نوموړي الفت سر ته رسولې .

له ۱۳۳۲ ش کال وروسته په هېواد کې د ملي جريدو خپرېدل او د سياسي مفکورو د تبليغ په باب علني فعاليتونه بند شول الفت دغه وخت له خپل رسمي موقف نه په استفادې سره وکولای شول چې په ډېره ادبي ژبه او ملفوف شکل او کله هم ښکاره د ظلم او بېداد په وړاندې د خپلو ادبي ليکنو او تخليقي ايجاداتو له لارې د ملي او سياسي مبارزې سنگر تود وساتي . کله چې له ۱۳۴۵ ش کال را وروسته بيا په هېواد کې د قسمي دموکراسۍ په رامنځته کېدو سره د ملي غورځنگونو او سياسي فعاليتونو د ودې لپاره زمينه برابره شوه ملي مطبوعات منځته راغلل الفت بيا هم غلی نه و بلکې له خپل ملي فکري مسير سره .

سم یې د جامعې د اصلاح د ظلم او بې عدالتۍ د له منځه وړلو لپاره د قلم په ژبه سیاسي مبارزه پیل کړه خصوصاً په ۱۳۵۰ - ۱۳۵۲ کلونو کې یې د افغان په جریده کې ډیر سیاسي مضامین په پښتو او پارسي ژبو په خپلو اصلي او مستعارو نومونو ولیکل.

ځنګه چې د مخه مو اشاره وکړه الفت د خپل وخت یو ریالیست لیکوال او شاعر و او د خپل وخت د حاکمه طبقې له ناوړو کړو وړو څخه یې پرده اوچته کړې د مظلومانو په حال یې ژړلي او ظالمانو ته یې بد کتلي. څومره روښنفکرانه افکار چې د الفت په اشعارو کې د ټولنې د ویښتیا لپاره ځلېدل د ډېرو کمو لیکوالو په اشعارو کې داشان شور او زوږ موجود و.

نو په دې وجه یې د خپل عصر د نویو افکارو مخکښ او سر غندوی بللی شو. دغه راز کله چې د ویښ ځلمیانو غورځنګ جوړ شو الفت یې له مخکښانو څخه و او بیا کله چې له ۱۳۲۵ ش کال وروسته د ویښ ځلمیانو غورځنګ د ځینو غړو تر منځ د رز پیدا کېږي او یوازې د انګار جریده تر پایه پورې د ویښ ځلمیانو نوم ساتي الفت هم تر پایه پورې له نورو پښتنو فرهنګیانو لکه ساپي، خادم، انګار، رښتین، تره کي، او بینوا سره په دې غورځنګ پاتې کېږي. دې غورځنګ د هیواد په ځینو ولایتونو لکه کندهار پکتیا، کابل او ننګرهار کې څانګې لرلې چې د کندهار د څانګې مشر استاد عبدالرؤف بېنوا، د پکتیا د څانګې مشر غلام محی الدین زرمتی، د کابل د څانګې مشر نور محمد تره کی او د ننګرهار د څانګې مشر الفت او خادم و.

نو په دې ډول ویلی شو چې د ویښ ځلمیانو په غورځنګ کې هم د استاد الفت رول ټا کونکی او بارز.

پارلماني مصروفیتونه :

ګل پاچا د افغانستان د پارلمان د ملي شورى - اولسي جرګې په اوومه، اتمه او دولسمه دوره کې د لغمان د قرغیو او د ننګرهار د جلال آباد خلکو وکیل و. د ملي شورى په اوومه دوره کې د شورى دوهم مرستیال هم ټاکل شوی و. الفت د وکالت په ټولو دورو کې له خپلو پارلماني حقوقو ناوړه استفاره نه ده کړې او د ملت حقوق یې د خپلو شخصي ګټو په منظور تر پښو لاندې کړي نه دي، بلکې د یوه دیانت دار او با وجدان وکیل په توګه

يې د خپلو موکلينو او د افغانستان د محزومو خلکو له ګټو دفاع کړې ده. د حکومتونو قدرت ته په دغو دورو کې لکه ډېر وکيلانو نه دی تسليم شوی د هغه وخت په جرايدو او د شورى او ولسي جرګې په نشريو کې د ده خپرې شوې ويناوې او آراوې د دېوينا مويدې دي.

صحافي مصروفيتونه:

ګل پاچا الفت د زيري جريدې د چلوونکي، د کابل مجلې او اتحاد مشرقي د مسوول مدير د اولس د جريدې د امتياز خاوند او د «کابل کالنۍ» د څوګنو د منتظم او مرتب او مهتمم په توګه کار کړی دی. د کابل مجلې د مديريت په وخت کې يې څو کتابونه هم چاپ کړي دي چې په دې توګه موږ د ده هڅې د يوه صحافي په توګه هم نه شو هېرولای.

الفت د زيري په لومړۍ نشراتي دوره او په اووم نشراتي کال ښايي تر مولوي صالح محمد هوتک (۱۳۳۹ ش مړ) وروسته د زيري جريده چلوله.

دغه وخت زيري دوه مخيز او د قلمي اهدافو لپاره خپرېده صحافت يې هم د وديزو په ډبرين چاپ خپرېدله کومه فوق العاده ښېګڼه نه لري. له داسې مقاصدو سربېره يې د هغه وخت ادبي مطالب هم خپرول.

خو کله چې ګل پاچا الفت د کابل مجلې مدير وټاکل شو او د دې مجلې هغه ګڼې چې د ده په مسووليت له چاپه راوتي، کابو څلويښت، پنځه ډېرش کاله وروسته نن هم د ژورناليزم د معاصرو اصولو له معاييرو سره برابرې دي او د دغو مجلو مطالعه د الفت څېره د يوه پياوړي مجله نګار په توګه را برسېره کوي.

د الفت په مسووليت چاپ شوې ګڼې د يوې مسلکي اختصاصي مجلې ټولې ځانګړنې لري، که د کابل مجلې پنځوس کلن نشراتي کالونه د مديرانو د کار د دورو پر اساس وڅېړو، نو د الفت دوره د بريالیو مديرانو په کتار کې د اوليت حق لري.

د الفت د مسووليت په وخت کې کابل مجلې سربېره پر علمي او تحقيقي موضوعاتو او ترجمو ځيني کتابونه هم په متفرق شکل خپاره کړي دي لکه د غنمو وږی، پښتو سندرې، د پير محمد کاکړ ديوان، دافغانستان پخواني تاريخ او د پښتانه شعرا د دريم ټوک لپاره مواد.

اتلس

د کابل مجلې تر مسوولیت وروسته الفت د اتحاد مشرقي مسوول مدیر شو . اتحاد مشرقي دولتي اخبار و او د هماغه وخت د دولت د پالیسیو او غوښتنو ښکارندویي یې کوله ، الفت لکه نور اخبار لیکونکي د دولت د مطروحه پالیسۍ په رڼا کې دغه اخبار چلاوه خو د ده ابتکار په دې کې د اوچې ذوقي او ادبي موضوعات یې پکې زیات خپاره کړل . د روزنامه نگارۍ د اوصولو له مخې دغه اخبار کوم ابتکاري اړخ نه لري بلکې زموږ د هیواد له شرایطو سره سم د ودیز اخبار دی .

الفت کابو دوه کاله د اولس د ملي جریدې د امتیاز خاوند و ، چې د چلوونې او مضمون لیکنې زیات کار یې په ده پورې اړه درلوده نو ځکه د دغې جریدې خپرونې هم د ده په صحافي فعالیتونو اړه پیدا کوي .د دې جریدې مضامین ، ملي ، اجتماعي ، انتقادي او سیاسي دي ، فکري اشعار هم پکې په کافي اندازه خپاره شوي دي ، خو دا چې دغه اخبار په گستزرۍ دول چاپېده نو یې صحافي خوا ځکه نیمگړې ده او له دې پلوه یې ارزښت دومره لوړ نه دی . سربېره پر دغو صحافي فعالیتونو الفت د کابل کالنیو په ترتیب تنظیم او چاپ کې هم برخه اخیستې ده او دغه لاندې کالنۍ د ده په اهتمام او مسوولیت چاپ شوي دي :

١ - د ١٣٢١ ش کال کالنۍ .

٢ - د ١٣٢٢ ش کال کالنۍ .

٣ - د ١٣٢٣ ش کال کالنۍ .

د الفت په مسوولیت خپرې شوې کالنۍ د کابل د کالنیو په لړۍ کې تر نورو کالنیو پاته نه دي، هم یې صحافي خوا بشپړه ده او هم یې علمي او معلوماتي خوا .

د تدریس چارې :

الفت د خپلو مصروفیتونو تر څنگه د کابل پوهنتون د حقوقو او ادبیاتو په پوهنځیو کې د استادۍ چارې سر ته رسولي او په بېلا بېلو مواقعو کې یې د دغو دوو پوهنځیو د ځینو صنفونو شاگردانو ته تدریس هم کړی دی .

په بین المللي سیمنارونو کې گډون :

الفت په ځینو بین المللي سیمنارونو کې د گډون لپاره بهرنیو هېوادونو ته هم تللی دی . په

دي سربیره په هېواد کې د جوړو شوو بین المللي سیمینارونو غړی هم و.

په دغو سیمینارونو کې یې ویناوې کړي او علمي مقالي یې لوستي دي لکه:

١ - د خواجه عبدالله انصاري (٤٨٢ هـ ق مړ) د نه سوم تلین په بین المللي سیمینار.

٢ - د نورالدین عبدالرحمن جامي (٨٩٨ هـ ق مړ) د زوکړې د پنځه سوه پنځوسمې کالیزې بین المللي سیمینار.

٣- د خوشحال خټک (١٠٢٢ - ١١٠٠ هـ ق) په کابل کې جوړ شوي لومړنی بین المللي سیمینار، په دې سیمینار کې یې «د خوشحال خان د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا» تر سرلیک لاندې مقاله لوستې وه.

سربېره پر دې الفت له ١٣١٤ ش کال را په دې خوا د هیواد په موقوتو خپرونو کې پر له پسې خپلې مقالې او اشعار چاپ کړي دي غنیمت اثار او لیکنې یې پښتو ادب ته پرېښې دي. که د الفت د ټولو علمي او فرهنګي هڅو جاج واخیستل شي نو بې له شکه دی د پښتو د معاصر ادبي نهضت په سر لارو کې د مشر تابه حق لري او په ځای ده چې موږ یې استاد وبولو او د ده ادبي درنو او ګټورو اثارو ته د احترام سر ټیټ کړو.

اثار او لیکنې:

که سرې د استاد ګل پاچا الفت د اثارو مطالعه ولري. نو به ورزباده شي چې د ده اثار په عمومي ډول تر پنځه کتګوریو لاندې مطالعه کېدای شي.

١ - تخلیقي اثار.

٢ - تحقیقي اثار.

٣ - تحلیلي اثار.

٤ - ترجمې.

٥ - په نورو ژبو لیکنې.

١ - تخلیقي اثار:

د استاد ګل پاچا الفت په اثارو کې د زیات ارزښت وړ اثار د ده تخلیقي ابجادات دي چې

هم د هنري اړخ له پلوه بشپړ دي او هم د موضوعي د ده تلپاتې تخليقي اثار زموږ د ژبې په معاصرو ادبي اثارو کی په ډېره اوچته پوړۍ کې ځاي نيسي ، لوی استاد پوهاند عبدالحی حبيبي د ده په هنري تخليقاتو کې لاندې ښېګنې ښوولې دي :

۱ - جمال چې د الفاظو او کلماتو غوره کول (انتخاب) او بيا د هغه اوډنه (ترتيب) او پيوندنه (نظم) يې غټې نښانې دي.

۲ - برهان او استدلال که د فطرت له هره مظهره څخه دی يو منلی دليل جوړ ولی شي او د ده په نظر کې د دنيا ټول مظاهر د استدلال لپاره څرګندې نښې دي .

۳ - انتقاد د ده د هنر غټه ښېګنه ده . دی د مظلومو خوا خوږی دی ، د اجتماعي ظلمونو سخت دښمن دی په خپل ليک کې که منظوم وي که ولسي ، تجاوزاتو ته ګوته نيسي او د ده قلم په دې خواکې ډېر تېره دی د ظالمانو اسرار لټوي او د مظلومانو او لټو لغړو په ټوټو ورننوځي . د دوی د فلاکت او بدبختۍ حال ګوري او هغه د ولس د عبرت لپاره په داسې ژبه بيانوي که د چا زړه ډېر کلک هم وي بيا به هم اغېزه پرې وکړي د الفت هېڅ منظوم او منثور ليک نشته چې له دغو ښېګنو څخه تش وي ځکه نو د پښتو ليکوالو په ډله کې الفت د ټولو مخکې ودرېږي او د ده ليکونه د پښتو ادب شمله ګڼلی شي .

ذ استاد الفت تخليقي اثار په لومړي سر کې په دوو عمده څانګو بېلېږي :

منظوم او منثور : په هنري او ادبي او فکري لحاظ د ده منظوم او منثور اثار دواړه خاصې ښېګنې او مزايا لري چې يو له بله بېرته نه پاتېږي خو ځنې خلک يې منظوم تر منثورو ښه ګڼي او ځينې نور يې بيا منثورو ته تر منظومو هغو ښه وايي .

الف: منظوم اثار :

د ده منظوم اثار په شکلي لحاظ په غزل ، قصيدې ، رباعۍ ، مثنوي او نورو تقليدي فورمونو کې ويل شوي دي ، کله کله يې د پښتو به خپلو اصيلو او ملي فورمونو کې هم ځينې اشعار ويلي دي چې نمونې يې موږ د استاد په ځينو مجموعو کې پيدا کولای شو .

په موضوعي لحاظ د استاد د اشعار اجتماعي ، ملي ، وطني ، انتقادي ، خواوې لري ، خو کله کله د مينې سندرې هم بولي او بعضې وختونه عرفاني تمايلات هم ښيي ، خو فکري خوا د ده په ټولو تخليقي اثارو کې درنه ده .

د استاد منظوم چاپي او ناچاپ اثار په لاندې ډول دي :

۱ - د پسرلي نغمه :

دغه مجموعه د استاد منظومو تخليقي اثارو لومړنۍ چاپي مجموعه ده چې څو پسرلني او اجتماعي شعرونه پکې خوندي دي . دا مجموعه پر ۱۳۲۰ ش کال په وړه کچه ، زر ټوکه ٤۰ مخه په دولتي مطبعه کې چاپ شوي ده .

۲ - ښه لمسون :

دا د استاد دوهمه را ټوله کړې شوې مجموعه ده چې د ده (۳۸) پارچې ملي ، وطني ، ښښتنې او اجتماعي ، اشعار پکې خوندي دي ، او خطي نسخه يې د ده په خپل خط (۷۰) مخه په ملي ارشيف کې خوندي ده او د ملي ارشيف په خطي کتابونو کې يې نومره (٤ . ١٤٤) ده . مجموعه په ۱۳۲۰ هـ ش کال ترتيب شوې ده او به پيل کې استاد يوه مقدمه ګوتې هم کښلې چې ځينې برخې يې دا دي : « که څوک د شعر اوسنی تعريف په نظر کې ونيسي او په نننۍ دنيا کې ښې سترګې وغړوي دا به ور ته څرګنده شي چې نن د دنيا ژوندي ملتونه له شعر او شاعرۍ څخه يوازې همدغه هيله نه لري چې د خلکو سترګې د جمال او طبيعي مظاهرو خواته راواړوي ، او د اوريدونکي په طبيعت کې تش هومره قبض او بسط پيدا کړي چې د يوه ساعت خوشحالتيا موجب وګرځي او نور څه اثر ور باندې مرتب نه شي .

هو ! نن شعر ته په هغه ښخوانۍ سترګه نه کتل کيږي چې يا به د شتمنو او لويو خلکو په دروازو کې ويل کيده او يا به ميخانو او خراباتو کې اوريد ل کيده ځکه چې نننی شعر له دې ابتدايي مراحلو ځينې ډير وړاندې شوی دی او د ملتو په حال کې مسيحا يي تاثير لري . نن د شعر به اسرافيلي شپيلۍ داسې زړونه را ويښيږي چې سړی ور باندې د مړو ګمان کوي نن د شعر په لمسون (تحريک) هغه کارونه کيږي چې د يوه کام مرګ او ژوند پورې اه لري شعر دا کولی شي چې پخپل حرارت او حرکت يو ملت د خپل حيات او بقا د پاره هر راز مشکلاتو ته وړاندې کړي او د هر چا په زړه کې مړاو ور تازه کړي . »

۳ - عالي افکار :

د استاد د اشعارو دریمه مجموعه ده چې په ۱۳۲۷ هـ ش کال د ثور په میاشت کې (۷۰۰) ټوکه د ننګرهار په دولتي مطبعه کې ۵۸ مخه چاپ شوې ده . د دې مجموعې دو د روح او محتوی د ښرګندونې لپاره اړیم چې د دغې محموعې دوه نمونې چې یوه د پښتو اعرې په ملي او زانو کې ویل شوې ده تا سو ته وړاندې کړم :

وینا ته چې یې ګورې د وطن په غم غمجن دی
پرې مه غولیږئ غل دی
په ژبه هر څه وایي ، وطن او ملت ستایي
په دې غم مبتلا یي
مجلس د صادقانو ته راغلی په څه چل دی
پرې مه غولیږئ غل دی
د خپل مطلب لپاره ، هر ځای ته لري لاره
تل ګرځي ناقراره
د خپل شخصي غرض نه تیریږي ګوډ او شل دی
پرې مه غولیږئ غل دی
شپو یې که په سروي ، په غاړه یې کالروي
په پوهه معتبر وي
په بد نظر یې ګورئ که یې بل شاني عمل دی
پرې مه غولیږئ غل دی

بله نمونه :

زموږ په محله کې یو دوه کوره ماموران دي
تنخوا او په رتبه کې څه فرق نه لري یو شان دي
خوراک د یوه هره شپه نرۍ وریجې چرګان دي

د ورځې کبابونه سالنونه نور شیان دي
د بل مامور په کور کې ماشومان گورم چې ژاړي
پخ کړي یې پیتي دي دوی شوروا له موره غواړي
سل رنگه نعمتونه د هغه کور کې پخېږي
میوې لمدې او وچې به کې هر وخت پیدا کېږي
د ښار مامورین واړه د هغه کور کې عذربېږي
د ښې ډوډۍ صفت یې مجلسونو کې تل کېږي

سهار یې په کاله کې پراتې شودې هگۍ دي
په هره ورځ پېروي شیر چایونه په چرگۍ دي
دا بل مامور کره کله سابه کله شوروا وي
به میاشت کې دې یو دوه ځله نرۍ وریجې رواوي
مدام د پوروړو ور سره غم او سودا وي
یوه تنخوا نر بلې نه رسېږي حال یې دا وي
هغه څنگه مامور دی د دې بل ولې دا حال دی ؟
د غور خاوندانو نه زما دا رنگه سوال دی !.

٤ - د آزادۍ پیغام:

د استاد الفت د پښتني ننگ او غیرت او د پښتني او ملي احساس زیږنده اشعار د آزادۍ په پیغام کې راټول شوي دي. دغه مجموعه چې شاعر لرو پښتنو ته اهدا کړې ده. دوه زره ټوکه په ښکلي قطع په افسیټي ډول په دولتي مطبعه کې چاپ شې ده.
په مجموعه کې د استاد د یارلس پاړکي خوندي دي او د شعرونو عمومي ۱٤ روحیه یې دا ده:

د دې لوړو غرونو ورمه یم
راویښ کړې مې پښتون دی

د مړانې سر نامه يم
آزادي زما مضمون دی
د غيرت او ننگ نغمه يم
هر آهنگ مې ډېر موزون دی
د خيبر غرونه رغونه ما په سرو وينو لړلي
غليمان د پښتنو مې پښتنو باندې وژلي .

٥ - غوره اشعار :

دا استاد الفت د اشعارو تر ټولو لويه مجموعه ده . دغه مجموعه په ١٣٣٤ ش کال ، ٢٥٦ مخه ، دوه زره نسخې د پښتو ټولنې له خوا د افسيټ له لارې په دولتي مطبعه کې چاپ شوې ده .

٦ - د زړه وينا :

د استاد الفت د اشعارو وروستۍ چاپي مجموعه « د زړه وينا » نومېږي دغه مجموعه په دوه ټوله (لويه او وړه کچه) ١٢٢ مخه په پوهنې مطبعه کې د افسيټ له لارې چاپ شوې ده . مجموعه په ١٣٤١ ش کال پښتو ټولنې خپره کړې ده . په پيل کې يې د ځينو اديبانو او شاعرانو تقريظونه هم چاپ شوي دي .

٧ - نا چاپ اشعار :

د استاد ځيني نور اشعار چې تر اوسه يا نه دي چاپ شوي او که ځيني په ځينو مهالنيو خپرونو کې چاپ شوي هم وي په يادو شوو مجموعو کې نه دي راغلي .
د استاد الفت د اشعارو د مجموعو په باب يوه بله خبره هم د يادونې وړ ده چې ځيني مجموعې يې تکراري اشعار هم لري او دا په دې مانا چې د يوې مجموعې شعرونه يې بلې ته هم انتخاب کړي او راوړي دي .

ب : منثور تخلیقي اثار :

لکه چې ویل کېږي د الفت منثورې ټوټې هم لکه پیودلی نظم هسې خوند لري، بې ځایه خبره نه ده. د ده منثور تخلیقي اثار هم لکه منظوم اثار یې زړه وړونکي او جذاب دي. په موضوعي لحاظ هم دغه اثار د ټولنې دردونه تمثیلوي او اجتماعي فسادونو ته ګوته نیسي او د کلیوالو خلکو له ژوند سره اړه لري، د بېوزلو بزګرانو او خوارېکښو شپنو او ښبنو او نورو خوارانو بد حال او د ظالمانو چړ چې، مزې او ناروا دي په ډېرو هنري اشکالو کې څرګندوي. کله کله د طنز او مزاح روح چې اجتماعي مقاصد پرې بناوي د ده په منثور ټوټو کې تجلي مومي.

د استاد الفت منثور تخلیقي ایجادات دادي:

۱ - بله ډیوه:

د استاد الفت د هنري نثر دغه ښکلې ګلدسته په ۱۳۲۰ هـ ش کال ۹۵ مخه پنځه سوه ټوکه په دولتي مطبعه کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوې ده. به مجموعه کې مضامین تر شلو بېلو بېلو سرلیکونو لاندې خوندي شوي دي او د کتاب له هغې مقدمې څخه چې درانه لیکوال او محترم استاد (ع - پ) پرې کښلې دا څرګندېږي چې د ښکلو نثرونو دغه مجموعه د درسي مقاصدو لپاره کښل شوې ده.

۲ - نوی سبک او نوی ادب:

دا د استاد الفت د هنري تخلیقي منثورو اثارو دوهمه مجموعه ده چې ټول ۶۳ مخونه لري او د داخلي نشریاتو له خوا (۵۰۰) ټوکه په دولتي مطبعه کې په وړه کچه چاپ شوې ده.

۳ - غوره نثرونه:

د استاد الفت د هنري نثرونو لویه او بشپړه مجموعه غوره نثرونه نومېږي چې په ۱۳۳۶ ش کال د پښتو ټولنې له خوا (۲۵۰۰) ټوکه په دولتي مطبعه کې چاپ شوي دي. د مجموعې مخونه ۱۱۸ دي. استاد الفت چې کومه مقدمه د دغه اثر په پیل کې لیکلې یو ځای لیکلي دي:

«... د دې کتاب پاڼې زما د ډېرې مودې د خاطراتو یوه برخه ده چې زما په نظر کې ادبي قیمت لري او زه یې خپل غوره نثرونه ګڼم

(۲) تحقیقي اثار :

استاد الفت د خپلو مهمو او جالبو تخلیقي اثارو تر څنګه به بېلو بېلو برخو کې تحقیقي اثار هم را منځته کړي دي چې زه به لاندې د ده دغه ډول اثار وښیم :

الف : ژبنۍ څېړنې :

استاد ګل پاچا الفت په دود یزه توګه د ژبنیو مسایلو په باب هم څېړنې او لیکنې کړې دي چې زه به یې د ځینو مقالو او په دې خصوص کې د کتابونو معرفي وړاندې کړم :

۱ - لغوي څېړنه :

د استاد د ژبنیو څېړنو په باب مستقل چاپ شوی کتاب دی چې له دغو موضوعاتو بحث کوي :

« په پښتو کې بدلېدونکي توري ، ځای بدلوونکي توري ، لوېدونکي توري ، د پښتو لغوي استعداد ، مرادف لغات د لیکنو لغاتو معنوي سهوې د لغاتو پلټنه » دغه اثر ۸٤ مخه لري ، په ۱۳۳۱ ش کال په وړه کچه په دولتي مطبعه کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی .

تر دغه مستقل چاپ شوي کتاب د مخه او وروسته هم استاد الفت ژبنۍ څېړنې کړې دي چې د مقالو په ترځ کې یې په کابل کالنیو او کابل مجلې کې خپرې کړي دي . زه به د استاد د دغه ډول ځینو مقالو یادونه وکړم .

۱ - پښتو ته یوه کتنه : په دې مقاله کې لغات ، پر مصادرو ، قواعدو او محاورې باندې بحثونه شوي دي .

۲ - د پښتو په شاوخوا کې : په دې مقاله کې تر مقدماتي خبرو وروسته مترادف لغات د پښتو ادبي خصوصیات څېړل شوي دي .

۳ - چند نکته در ګرامر و لغت پښتو : دغه مقاله د پښتو ګرامر د ځینو خواو او لغاتو په باب استاد په پارسي ژبه کښلې ده .

٤ - پښتو مصدرونه :

٥ - کړه او فعلونه :

٦ - متصدي او لازمي افعال : د ده ټوټې مقالې دي چې مالیدلي دي او په دې خصوصو کې

نورې متفرقې لیکنې هم لري .

ب - د لیکوالۍ (املا - انشاء) په باب څېړنې :

گل پاچا الفت زموږ د پښتو د اوسني ادبي نهضت به سر لارو کې تر هر چا زیات د لیکوالۍ (املا - انشاء) په باب لیکنې کړې دي . په دې باب د ده لومړنۍ مقاله په ۱۳۲۱ ش کال کې « د پښتو لیک » تر سر لیک لاندې او بله مفصله مقاله په ۱۳۲۳ ش کال « د پښتو نثري سبکونه » تر سر لیک لاندې خپره شوه . ده بیا په دې خصوص کې مفصل اثار ولیکل او نشر کړل چې زه یې لاندې معرفي کوم :

۱ - څه لیک یا لیک پوهه:

د املا او انشاء په باب د استاد الفت لومړنی اثر دغه دی چې په ۱۳۲۸ ش کال ، ٦٠٠ ټوکه ٩٦ مخه په جلال آباد کې چاپ شوی دی .

د استاد دغه کتاب د لیکلو هدف پخپله داسې بیانوي :

« لازمه ایسي چې لیکونکې د خپلې ژبې له ادبي قواعدو او فصاحت له اصولو خبر شي او کوښښ وکړي چې خپل لیک ښه کړي . یعنې څه چې هغه صحیح ، سلیس ، خوږ ، عام فهمه ، فصیح او بلیغ ولیکي . د همدې مطلب لپاره زه غواړم چې د پښتو د ابتدایي او نویو لیکونکو د پاره څه ناڅه لارښودنه وکړم او په دې لاره کې لږ رڼا پیدا کړم گوندې د پښتو د املا او انشاء د تعلیم په سلسله کې یو کوچنوټی خدمت وباله شي او لږ غوندې مفید واقع شي »

د استاد تر مقدمې وروسته بیا پر املا د تنقیط علامات ، انشاء فصاحت ، معاني ، بلاغت او بیان شوی او د کتاب له ٤٧ مخ نه وروسته « د انشاء او څه لیکلو نمونې » تر سر لیک لاندې پر دې کتاب د لوی استاد پوهاند حبیبي ، س ، م ، استاد بینوا ، استاد خادم ، مرحوم سعید او پوهاند رښتین تقریظونه او نظریات چاپ شوي دي .

اروا ښاد استاد قیام الدین خادم (۱۳۵۸ هـ ش مړ) د دغه اثر په باب کښلي دي : « څه لیکل یا لیک پوهه مې له اوله تر اخره وکتله پس له یوې مقدمې چې د قلم زور پکې له ورایه ناري وهي د املا انشاء فصاحت بلاغت ، کنایې استعارې مجاز بحثونه د کلام محاسن او مصایب د تنقیط اصول او داسې نور ادبي مباحث په ښه خوږه ادبي ژبه او خوند

وره لهجه سره د ښو مثالونو او تمثيلاتو په وجيز او لنډ صورت بيان شوی دی کتاب مختصر ولې معنې دار دی زه يې يو معتنا به تاليف بولم ».

(۲) املا او انشا :

دا د استاد ددې سلسلې دوهم کتاب دی چې د لومړي کتاب مطالب يې په څه بشپړ شکل پکې راوړي دي ، دغه کتاب په ۱۳۳۸ هـ ش کال پښتو ټولنې خپور کړی دی .

(۳) ليکوالي (املا او انشا) :

په دې لړ کې د استاد دريم کتاب په دې نامه ياديږي او د ا د دې سلسلې د دويم نومره کتاب بشپړ شکل او دوهم چاپ دی چې له لومړي چاپ نه زياتونې هم پکې شوي او زياتې برخې لري. دغه کتاب په ۱۳۲۹ هـ ش کال ، ۲۲۰ مخه پښتو ټولنې دزې زره نسخې په دولتي مطبعه کې چاپ کړی دی . د دې کتاب مطالب دادي : «املا ټکي او لېک نښې ، د املا په باب د پښتو ټولنې فيصلې ، پښتو املا په پښتو کتابو کې ، انشا (ليکوالي) سبک ، د خوشحال سبک ، د حميد سبک ، پښتو څنګه وليکو ، په پښتو کې ځينې لغوي او گرامري تغيرونه ، گرامري اختلاف ، ادبي انتقاد ، شعر ، او ادب د ادب راز د پښتو پخواني نثرونه، اوسني نثر »او بيا به کتاب کې تر پايه د اوسني نثر نمونې راوړل شوي دي .

دا اثر نه يوازې د زده کوونکو او محصلينو لپاره د اړتيا وړ يو مهم اثر دی ، بلکې د ټولو هغو کسانو لپاره چې ليک ليکي د يوه لارښود اثر ارزښت لري .

په دی اثر کې د يوې ښې ادبي ليکنې او اثر لپاره د شپږ ويشتو به شاو خوا کې مهم ټکي په گوته شوي چې د هغو په تطبيق او مراعات سره کېدای شي يوه ادبي لېکنه خپل لوړ معيار ته ورسيږي .

ج : ادبي څېړنې :

استاد گل پاچا الفت د ادبياتو او ادبي مطالعاتو په باب هم تحقيقي څېړني کړي دي چې په هغو کې يې تر ټولو مهم اثر « ادبي بحثونه » نوميږي . دغه اثر په ۱۳۳۲ هـ ش کال ۱٤٤ مخه د کابل په عمومي مطبعه کې د پښتو ټولې له خوا چاپ شوی دی . ادبي

نه ويشت

بحثونه لومړی په کابل مجله پرله پسې خپور شوی و بیا په کتابي بڼه را ټول شو .

د : د پښتو د ادبي تاریخ او ادبي مشاهیرو په باب کیکنې :

استاد الفت د خپل ادبي زیار او ښود په لړۍ کې د پښتو د ادبي تاریخ او ادبي مشاهیرو په باب هم لیکنې کړې دي لکه :

۱ - د پښتانه شعرا په لیکلو کې برخه اخیستنه :

د پښتانه شعرا د لومړي ټوک په لیکنه او پلټنه کې ، د پښتانه شعرا د دوهم ټوک لپاره د نیاز محمد گوجر ، محمد ولی ، حضرت علی او اکرم جان سوانح دوئ کښلي دي، د پښتانه شعرا د ریم ټوک لپاره هم څلور تنه شاعران دوئ معرفي کوي دي .

۲ - پښتو سندرې :

دغه کتاب په ۱۳۲۵ هـ ش کال کې ، ۱۲۸ مخه د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دئ ، لومړی په متفرق شکل کابل مجلې چاپ کړ بیا یې کتابي شکل غوره کړ .

د کتاب پېژندنه پخپله د الفت په الفاظو کې ولولئ : « په دې کتاب کې د پښتو غوره او منتخب اشعار او هر ډول سندرې ټولې شوې دي مگر یوازې منتخب اشعار ورته نشو ویلی ځکه چې اشعارو باندې ادبي تبصره هم شوېده او د ادبي انتقاد روح هم پکې لیده شي ، د پښتو سندرو تاریخ هم پکې په اجمالي ډول پروت دی او د شاعرانو مقابله او موازنه هم په صریح ډول تر یوه حده شوې ده .

په دې کتاب کې د پښتو شعر د تاریخ په لحاظ ۱۳۹ هـ ق څخه تر ۱۳۰۰ هـ ق پورې تر نظر لاندې نیول شوی دی او د دې له امله چې د پښتو شعر سیر او تحول له هغه وخته تر دغه وخته معلوم شي ....

کوم شاعران چې دې کتاب کې یې د کلام نمونې راغلې دي ۳۸ تنه کېږي وروسته تر دې د پښتو څه غوره او منتخبې لنډۍ را غلې دي او ور پسې د شاعرانو قضاوتونه د پښتو شاعرانو په باب را اخیستل شوي دي .

۳ - ملي قهرمـــان :

د پښتو د اوځار شاعر خوشحال خان ختک په باب لیکل شوی کتاب دی چې په ۱۳٤٤ ش کال د قبایلو ریاست له خوا دوه زره ټوکه د پوهنې مطبعه کې چاپ شوی دی . ټول

مخونه یې ۱۲٤ دي..... د استاد دغه لوړ یاد شوي دوه کتابونه : پښتو سندرې او ملي قهرمان دوی برخې لري یوه یې تحقیقي برخه ده او بله یې تحلیلي .

هـ : اجتماعي او دیني اثار :

استاد گل پاچا الفت د ادبي اثارو د ایجاد او تحقیق تر څنگه تل په مختلفو اجتماعي موضوعاتو اثار ، کتابونه او مقالې لیکلي دي چې لنډیزیې لاندې وړاندې کېږي :

١ - منطق :

په دې نامه د استاد الفت یوه رساله ، زر ټوکه ، ٥٧ مخه په ۱۳۳٥ ش کال پښتو ټولنې خپره کړې ده د دې رسالې عناوین دا دي :

نطق ، د منطق لنډ تعریف ، منطق ، شرح تفسیر او ترجمه ، هغه تفسیر چې په غرب کې منطق ته ور کړ شوی دی ، د نوي او زاړه منطق اختلافات د منطق مدخل پنځه کلیات او نور...

٢ - پښتونولي د استاد د یوې مقالې عنوان دی چې به کابل کالنۍ کې خپره شوې ده .

٣ - دیني مقالې او کتابونه :

استاد الفت د اسلام د مقدس دین د اساساتو په باب ډېرې مقالې کښلې دي ، چې د هېواد خپرونو په متفرق ډول خپرې کړي دي ، سر بېره پر دې استاد د خپل ژوند په وروستیو کلونو کې د اسلامي نظریاتو پر بنا د ټولنې پر جوړښت او ټولنیزو مسایلو یو مهم کتاب کښلی دی چې په ۱۹۷۹ م - ۱۳۵۸ هـ ش کال د افسیټ له لیارې په لاهور کې چاپ شوی دی .

ښایي له دې کتاب څخه د استاد هېواد مل مقصد هغه کتاب وي چې استاد الفت د خپل ژوند به وروستیو وختونو کې لیکلی دی . دا اثر (د اسلام او د اسلام نقش د فرد او جامعې په جوړولو کښې) نومېږي چې د استاد له مړینې وروسته د هغه د زوی مرحوم عزیزالرحمن الفت په زیار ترتیب او چاپ شوی دی دا اثر ټول ۲٤١ مخونه لري .

په افسیټ ډول په ښکلې قطع او صحافت خپور شوی دی . د کتاب شمېر د چاپ کال او ځای نه دی معلوم خو کتاب د پښتنی په لومړۍ مخ د ۱۳۵٦ کال د حوت میاشت نېټه لیکل شوې ده .

دلته دا نه معلومېږي چې دا د چاپ کال دی که د مدون د کار د پای نېټه ده ځکه چې د

کتاب د ترتیب کار د ۱۳۵٦ کال د قوس له میاشتې وروسته چې د الفت صیب د ژوند وروستي وختونه دي پیل شوی دی د دوو میاشتو په موده کې یې ایله که ترتیب کړی وي او د چاپ کار یې ممکن نه برېښي بله دا چې د کتاب له چاپي چارو څخه داسې برېښي چې په افغانستان کې نه دی چاپ شوی دلته ښایي د هېوادمل صیب خبره صدق وکړي چې وایي (په ۱۹۷۹ ۱۳۵۸ هـ ش د افسیت لارې په لاهور کې چاپ شوی دی .)

د نوموړي کتاب په پیل کې په ۱٤ مخونو کې د مرحوم عزیزالرحمن الفت له خوا د دې کتاب په باب یو گټور او معلوماتي تقریظ لیکل شوی دی . دا کتاب په دې لاندې مطالبو باندې بحث او څېړنه کوي :

۱ - اسلام ۲ - صالح عمل ، ۳ - اسلام او ایمان ، ٤ - اسلامي جامعه جوړول ،
٥ - طبقاتي جامعه د اسلام په نظر کې ، ٦ - امر په معروف او نهې له منکر څخه ،
۷ - د ظلم مخنیوي ، ۸ - مرسته او تعاون ، ۹ - د فرد جوړول ، ۱۰ - مالکیت او مالي سیاست په اسلام کې ، ۱۱ - د اسلامي اخلاقو غایه او اغېزه ، ۱۲ - جود او سخا ،
۱۳ - اسلمي تصوف ، ۱٤ - شریعت او حقیقت یا تشریع او تحقیق . ۱٥ - د صوفیانو مقامونه او احوال . ۱٦ - د تصوف طریقې ، ۱۷ - د تصوف مدرسې ، ۱۸ - د تصوف په باب ځیني ایتونه او حدیثونه ، ۱۹ - متکلمین او علم کلام ، ۲۰ - اجتهاد .
(د تقریظ د - هـ مخونه) .

و : درسي لیکنې :

د استاد گل پاچا الفت د پښتو ژبې د کورسونو لپاره دوه درسي کتابونه هم لیکلي دي چې لومړی یې « پښتو کلي پنځم جلد - لومړی توک » دی دغه کتاب دیرش لوسته لري او په ۱۳۲۱ هـ ش کال ، ٤٦ مخه د پښتو ټولنې له خوا د کابل په عمومي مطبعه کې چاپ شوی دی .

دوهم یې : « د پښتو کلي پنځم جلد - دوهم توک » نومېږي چې دا هم پښتو ټولنې په همدې کال ، ٥٦ مخه د کابل په عمومي مطبعه کې چاپ کړی دی . په دې کتاب کې ۳٦ لوسته راغلي دي .

۳ - تحلیلي لیکنې او اثار :

د استاد الفت ځیني اثار او لیکنې تحلیلي بڼه لري د موضوعاتو تفصیل او تفسیر یې د ده

خپل تحلیل دی لکه چې د مخه مې هم د دې خبرې ذکر وکړو چې په ادبي بحثونه ، ملي قهرمان ، پښتو سندرې او قسماً په لیکوالي نومې اثر کې ځینې داسې برخې شته چې د استاد د تحلیل زېږنده دي . له دې سر بېره استاد په بېلا بېلو وختونو کې تحلیلي څېړنې او مقالې وړاندې کړې دي چې د مثال لپاره یې د څو لیکنو یادونه کوم :

(۱) زموږ ادبي نهضت یا اوسني ادب :

په دې لیکنه کې د پښتو پر معاصر ادب یوه تحلیلي څېړنه وړاندې شوې ده . د مخلص پوهاند حبیبي ، خادم ، پژواک ، رښتین ، جلالي ، او بینوا اشعار یې په موضوعي لحاظ تحلیل کړي دي .

(۲) د پښتو اوسنی مشاعرې :

په دې مقاله کې د پښتو په دوو مشاعرو تحلیلي څېړنه وړاندې شوې ده د دې مقالې تحلیلونه د ۱۳۲۳ ش کال د ثور په میاشت کې پر جوړه شوې پسرلنی مشاعره او د ۱۳۲۲ ش کال د سنبلې په میاشت کې پر جوړې شوې مشاعرې باندې بنا دي . د ۱۳۲۳ ش کال پسرلنی مشاعره د ښکارندوی غوری .

پردې قصیده : « د پسرلي ښکلونکې بیا کړل سینګارونه –
بیایې ولونل په غرونو کې لالونه »

باندې شوې وه .

(۲) د شعر او ادب په مجموعه کې د « شعر » په باب د استاد یوه تحلیلي مقاله چاپ شوې ده سر بېره پر ادبي تحلیلي څېړنو استاد د سیاسي پېښو او اجتماعي مسایلو په باب هم ځینې تحلیلي څېړنې او لیکنې لري .

لکه :

– د اولس ، افغان او نورو ملي او دولتي جریدو کې د ورځنیو پېښو ، سیاسي او اجتماعي مسایلو په باب تحلیلونه .

د شورې د دولسمې دورې ورغ پېښې او تحلیل د دوئ بل دغه ډول اثر دی .

(٤) ترجمې :

استاد ګل پاچا الفت د لیکنو تر څنګ ځینې ترجمې هم لري چې د ځینو هغو یادونه دلته لازمه ایسي :

(١) لوړ خیالونه او ژور فکرونه :

د استاد د دغه اثر په دو تنه کښل شوي دي : انتخاب تالیف او ترجمه په دې اثر کې د نړۍ د بېلا بېلو هیوادو مفکرینو او پوهانو لنډې وېناوې وجیزې او کښنې ترجمه شوې دي. کتاب ٩٧ مخه ، زرټوکه په ١٣٣٥ هـ ش کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی .

(٢) د ټولنې علم :

(٣) د موفقیت لاره د استاد دوه نور اثار دي چې له نورو ژبو یې ترجمه کړي خو چاپ نه دي .

(٤) د احمد شاه بابا افغان ترجمه او لنډیز :

دغه اثر مرحوم میر غلام محمد غبار (١٣٥٦ ش مړ) په پارسي ژبه کښلی دی ، استاد دغه کتاب لنډ کړی او په پښتو یې ژباړلی دی د ده ترجمه د کابل مجلې په دوو ګڼو کې خپره شوې ده .

(٥) په نورو ژبو لیکنې :

لکه چې د مخه مې ویلي وو چې استاد الفت له خپلې مورنۍ ژبې (پښتو) سر بېره په نورو ژبو هم پوهېده په دغو ژبو یې لیدنې کړي او اشعار یې ویلي دي :

(١) پارسي لیکنې :

په پارسي ژبه د استاد کوم مستقل اثر ماته نه دی معلوم خو متفرقې لیکنې یې زیاتې دي چې د ځینو یادونه یې په تېرو برخو کې وشوه . استاد د هر علمي ، سیاسي او ادبي مسایل په دې ژبه کښلي دي ، او ښه اشعاد یې هم په دې ژبه ویلي دي ، چې د نمونې لپاده یې لاندې پاړکی وګورئ :

می شنیدم از نسیم هر لحظه در باغ این سخن
نیستم در قید رنگ و بو چو بلبل ای چمن
مانع سیرم نه کوه و دشت و صحرا میشود
میتوان رفتن به یکدم از چمن در انجمن
گر همیدانی نه پایم هیچگونه سر بر متاب
می برم بوي خوشت را در مشام مرد و زن
فارغ از قید زمان و از مکان تنها منم

گاه اندر باغ میگردم گهی اندر دمن
رفتن بالا و پایینم نشانت میدهد
کاین فراز و این نشیب هیچست اندر نزد من.

مرحوم خان محمد خسته د ده پر پارسي اشعارو د تبصرې په ترڅ کې یو ځای کښلي دي :
«ابتکار مضامین از خصوصیات طبع عالی اوست در پښتو و فارسی باقتدار تمام شعر میگوید ، و در اشعار خود بسا فلسفه حیات و ممات انسانی را تبارز میدهد . »

(۲) عربي لیکنې :

استاد الفت په عربي ژبه هم لیکنې لري ، د ده عربي لیکنې د الفلاح په مجله کې چاپ شوې دي . تر دې ځایه ما د استاد اثار معرفي کړل استاد له دغو اثارو سربېره نور هم کتابونه هم لیکلي دي چې ناچاپ دي لکه :

(۱) نوی څرک .
(۲) اجتماعي نظریات.
(۳) څه ګورم .
(٤) د اشعارو مجموعې : هغه مقالې چې استاد پر مختلفو موضوعاتو په زیري ، کابل مجله ، اصلاح ، انیس ، کالینو ، ژوندون ، طلوع افغان ، وږمه ، الفلاح ، اتحاد مشرقي ، او نورو کې لیکلي شمېر یې تر زرو تجاوز کوي .

تر رسمي ملازمتونو وروسته :

د استاد ګل پاچا الفت وروستی دولتي ماموریت د قبایلو مستقل ریاست او بیا تر دې وروسته د شورې دولسمه دوره کې وکالت و . تر وکالت وروسته د مرګ تر ورځې کابو اته کاله پر کور ناست او د زړه په رنځ اخته و . ده د دوکتورانو له خوا د سختو بندیزونو سره سره هم دغه اته کاله وخت خوشې تیر نه کړ بلکې مطالعه یې درلوده او تر ۱۳۵۲ ش کال پورې یې په ملي جریدو کې سیاسي ، اجتماعي او انتقادي مضامین خپرول ، شعر خو یې د مرګ تر ورځې پورې وایه .

ژمی به د لغمان په کڅ او جلال آباد کې و او وړی به کله کوهستان کې او سېده او کله به هم پر کابل په خپل کور دېره و .

پینځه دېرش

مړینه او مزار:

استاد ګل پاچا الفت تر کابو څلوېښت کلن ادبي، ملي او اجتماعي خدماتو وروسته د ۱۳۵٦ ش کال د لیندۍ د میاشتې پر ۲۸ نېټه له نړۍ نه سترګې پټې کړې او د هېواد ټول ادبي او علمي محافل یې په مړینه ویرمن شول.

دی د عزیز خان کڅ د منصور کلي به هدیره کې د کابل - ننګرهاد د لوی واټ پر غاړه خاورو ته وسپارل شو. به جنازه کې یې له خپلوانو سربېره د کابل او ننګرهار ادباوو، شاعرانو او دولتي عالیرتبه مامورینو هم ګډون کړی و.

د پښتو ټولنې اعضایې جنازې ته تللي وو او پښتو ټولنې له خوا یې سوانح پر مزار ولوستل شوې او د ګلانو ګېډۍ پرې د پښتو ټولنې رئیس کېښوده، فاتحه یې هم د دغې موسسې له خوا واخیستل شوه. اروا یې ښاد ه.

کورنۍ:

استاد الفت یوه مېرمن، پنځه زامن او یوه لور لري. (۱)

هغه څوک چې د بشریت، انساني کرامت او خپل ولس د خدمت لپاره خپل ژوند قربانوي که د نړۍ په هر ګوټ کې وي د زړه خبره یې یوه وي.

د نړۍ یوه مبارز شخص به ویل: «د تاریخ په ټولو دورو کې هغوئ چې د ۷۰ کلنۍ سن ته رسېدلي دي ډېر لږ پیدا کېږي، زه چې سږ کال د ۷۹ کلنۍ سن ته رسېدلی یم د دغوو «لږ پیدا» کسانو په ډله کې راځم. که څه هم روغتیا مې د تېرو کلونو په پرتله یو څه کمزورتیا موندلې ده لېکن ضمیر مې هماغسې روښانه دی. ما د ژوندانه په دوران کې په صمیمانه ډول خپل ملت او هېواد ته خدمت کړیدی که اوس له نړۍ څخه ولاړ شم نو شرمنده نه یم او یوازې په دې کار افسوس کوم چې نور نشم کولای زیات خدمت وکړم. زما له مرګ څخه وروسته دې د ماتمي تشریفاتو له سر ته رسولو څخه ډډه وشي څو د خلکو وخت او پیسې بې ځایه مصرف نشي.» (۲)

الفت صیب د احساس، مینې او عاطفې د سمبول په توګه په خپل ژوند کې هر څه چې له

---

(۱) زلمی هیواد، دالفت باد، ۱۳۲۱ کال ۸٤٤-۱۲۱ مخونه.

(۲) محمدنبی صلاحي، قبایلې ځلمیان ۱۳٦٦ کال د جدي ۱۵ نېټه ۲۱ ګڼه.

لاسه وشول د خپل ولس د خدمت لپاره يې ترې کار واخيست او په خپل وصيت ليک کې يې داسې څه ويلي چې وروسته له مرګه هم د خلکو د خدمت لپاره پکې د ده مينه له ورايه ښکاري .

وصيت

غواړم چې مرګ مې وي په شان د يو فقير   نه دې په کې ويروي نه د خلکو ډېر بهير
نه دې راډيو کې وي زما د مرګ اعلان   نه دې وي زما په قبر خان و بيګ امير
خاورو ته دې وسپاري ما هغه دهقانان   هغه چې کري تخم او وړي خير يې کثير
نور څه وړم عجز نياز به وړمه خداى ته   رحم او کرم ته به يې وړم عذرو تقصير
لاس کې څه نه و چې نهرووړي ماړه کړم   زړه کې خو څه و چې يې په دوى کړمه ذهير
ښه به وي که لږ مې دا تياره قبر رڼا کاندي   که مې رڼا کړې وي د چا ذهن و ضمير
مه کړئ دريا لپاره ما پسې خيرات   ځان پسې نه غواړم خيراتونه چشمګير
ور کړئ غريبانو ته که وي زما څه مال   پټ غوندې له خلکو چې پکې نه وي تشهير
خداى ته ډېر ډېر نږدې وي له هر چا څخه الفته   هغه چې دنيا کې وي غريب خوار و حقير

کومه بله خبره چې د الفت صيب د دې نثرونو په باب يې يادول ضروري برېښي هغه د هېواد په بېلا بېلو خپرونو کې د هغه د ليکنو او نثرونو خپرېدل دي . ما چې له کومو خپرونو څخه د هغه نثرونه راکښل نو کله کله به له ډېرو مشکلاتو سره مخامخ شوم د هغه نورې ليکنې هم دومره خوږې وې چې سړي فکر کاوه دا هم تخليقي نثرونه دي ، د يو چا پر کتاب له تبصرې څخه نېولې تر ژباړې ، تحقيقي ، انتقادي او تحليلي ليکنو پورې ټولې دومره خوږې دي چې کېداى شي د الفت صيب دويم تخليقي نثرونه يې وبولو .

ماچې د دې اثر د ټولولو په ترڅ کې کومې ژباړې ولوستلې نو دومره لذت مې تر واخيست چې حد نه لري . که چېرې د ژوند د ستونزو په نورو برخو کې مصروف نه شوم نو ضرور به د ادبياتو په برخه کې د الفت صيب د ژباړې يوه مجموعه ترې جوړوم چې ټولنه او خلک ترې لکه (لوړ خيالونه او ژور فکرونه) ګټه واخلي .

د استاد الفت يو شمېر ليکنې د هغه په مستعارو نومونو هم خپرې شوې دي خو تخليقي

نثرونه يې اکثراً په خپل اصلي نوم او لنډ نوم (ګل پاچا الفت) خپرې کړېدي. ما د هغه په مستعارو نومونو د هغه د تخليقي نثرونو لټون هم وکړ، نورې ليکنې مې زياتې پيدا کړې خو تخليقي نثرونه مې د ګوتو په شمار وموندل، چې له هغو څخه هم ځينې د هغه په اصلي نوم خپاره شويدي.

د الفت صيب پدې نثرونو کې داسې نثرونه هم و چې سر ليکونه يې يو شان و خو متن او تر يوې اندازې يې محتوا تغير موندلی دی ما دا دواړه متنونه راوړي لکه (شعر او ادب) او (ماشومان) داسې نثرونه هم پکې وو چې عنوانونه يې بېل بېل وو خو متن او محتوا يې يو شان وه له هغو څخه مې يو متن را اخيستی. بل ټکی دا دی چې تر خپله وسه وسه مې کوښښ کړی چې د الفت صيب نثرونه په همغه خپله بڼه او اصالت سره را انتقال کړم او په متن کې له امانتدارۍ څخه کار واخلم يوازې په څو برخو کې د ضرورت له مخې څه تغير ته مجبور شوی يم.

يو دا چې کله مې يو نثر لوست که له کتاب څخه مې اخيستنو متن مې د سمون ليک له مخې ښه کره کاوه بيا مې را انتقالوه همدا رنګه د کابل مجلې ځينو ګڼو هم په پای کې سمونليکونه درلودل، د طباعتي تېروتنو په صورت کې مې له هغو څخه استفاده کوله، دغه راز په نورو نثرونو کې چې کوم ټکی يا کلمه ما ته طباعتي تېروتنه ښکارېده په هغو کې مې هم سمون راوړی دی.

دويم دا چې د پښتو د څو کلونو په مخنې ليکدود (٢٠ - ٤٠) کلونو کې ځينې کلمې په يوه بڼه ليکل کيدلې خو اوس په بله بڼه ليکل کيږي چې ما د دغو کلمو شکل په اوسنی بڼه راوړی دی لکه: (چه، بلکه، کښې، خلق) او داسی نور چې اوس يې د (چې، بلکې، کې او خلک) په بڼو ليکي.

نور مې د الفت صيب نثرونه په پوره امانتدارۍ را انتقال کړيدي. ما تر ډېره حده زيار وويست چې د الفت صيب ټول تخليقي نثرونه را ټول کړم او د هغه د نثري کلياتو په نوم يې ونوموم خو زما له هڅو سره سره کېدای شي د الفت صيب ځيني نثرونه پاتې شوي وي.

په پای کې غواړم د هېواد د نوميالي شاعر محترم صديق کاوون توپاني چې د کتاب د چاپ په برخه کې يې له ما سره ډېره ډېره مرسته وکړه، د پښتو ادب د پالونکي او لوی

خدمتگار محترم زلمي هیواد مل نه چې ما ته یې په دې برخه کې دقیقې لارښوونې وکړې ، گران ورور ځوان او نوښتگر شاعر لعل پاچا ازمون ، خپل درنو همټولگیانو (کریمې ، گل غوټۍ ، انجیلا جلیلي او بلقیس اندړ) نه چې د دې اثر په راټولېدنه کې یې تر خپله وسه له ما سره مرسته کړې د زړه له کومې او د احساس له تله مننه وکړم .

په ډېر درنښت

له پښتو ، پښتونولۍ او انسانیت نه په ډکو ولولو

اسمعیل یون

د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو د پوهنځي د پښتو

ځانگې محصل .   چنگاښ ۱۳۷۰ لمریز کال

غوره نثرونه

د پردې خبرې

ترڅو چې د ښځو مخونه پټ وي خبرې به هم په پرده کې وي ځکه چې په پښتو کې خبره هم مونثه ده .

يوازې خبره لا څه چې ژبه ، وينا ، معنا ، خطابه ، مقاله هم د تانيث علامې لري .

هغه وينا چې ابتکار په کې وي د ادب پردې ته لا ډېر ضرورت لري .

تاسې زما خبرو ته لږ غوندې باريک شئ . !

د ادب ، او سياست خبره ډېره باريکه ده .

زه په ډېره نرۍ او باريکه لار لاړم ، خداى دې وکړي چې ډېر باريک بين خلک په دغه لار راشي او په ځير ځير وگوري .

ما اوښان نه دي بار کړي ، زما قافله د مچيو ده چې د گلونو له پاڼو نه په هواڅه راوړي او عسل جوړ وي .

له دې قافلې سره د سبا وږمو خوشبويي بار کړېده چې څوک يې په سترگو نه ويني مگر حساس د ماغو نه يې احساس کولی شي .

هو ! زما کار له احساس سره دى ، زما خريدار بايد ډېر حساس وي يا ډېر حساس شي .

لاروی

مونږ د خپلو کورونو له څنګه په ډېره کې ناست وو .

له پاسه یو لاروی راغی د ونې ډډ ته یې ډډه ولګوله .

له ملانه بې ډوډۍ پړانیستله او له څه شي سره یې په خوند خوند خوړله مونږ وږي تږي وو ، هغه ځان موړ کړاویخې او به یې وڅښلې .

مونږ زوږه وو . هغه بوزه و ، ځکه چې په مسافرو باندې روژې نشته .

لاروي وویل : ما ته د خوړلو اجازه شته او تاسو ته نشته .

ما ته خدای خواږه او اوبه روا کړیدي په رمز او معنی پوهیدل په کار دي .

د خدای کارونه بې حکمته نه دي ، تاسې د دغه عملي تعلیم په اصلي معنی ښه فکر وکړئ !

تاسې ولې وږي یاست او زه موړ یم ؟

زه په کار او مقصد پسې روان یم او تاسې ځای په ځای پراته یاست .

ستا مو حرکت لنډ دی ځکه یې وږي کړئ !

تاسې د خدای قانون منلی دی مګر بوه شوي پرې نه یاست .

زه راوګر ځیدم چې تاسې په دغه راز پوه کړم او له لوږې نجات وموموئ پاځیږئ ، روان شئ او لرې ځاي په نظر کې ونیسئ !

لوږه او تنده په توقف او سکون کې ده به حرکت کې نشته .

ژوند

د يوې چينې اوبه دي ، څوک يې د زرو په جام کې څښي ، څوک يې د خاورو په کنډولي کې .

هغه چې نه دا لري نه هغه په لپه کې يې را اخلي .

په اوبو کې هيڅ فرق نشته فرق په لوښو کې دی .

دمشا او گدا فرق په لوښو کيږي .

د اوبو په خوند هغه څوک ښه پوهيږي چې ډير تږی وي .

هغه لاروی چې له بيديانه ستړی ستومانه راځي او تنده يې ډيره زياته ده دا اوبه ډېر خوند ورکوي .

هغه دهقان چې په سره غرمه کې يوې کوي او خولې پرن راماتې دي دا اوبه د هغه لپاره ډېر لوی نعمت دی .

يو شپون چې له غره نه تږی را کوزيږي او په چينې باندې خوله ږدي د اوبو په خوند ډی و ښه پوهيږي .

يو بل سړی چې يخ سيوري ته په ارامه چوکۍ ناست دی ، ښايسته صراحي يې له څنگه ايښې ده او په ښو گيلاسونو کې اوبه څښي له اوبو نه هغه خوند نه شي اخيستلی .

هو ! ده د لارويو او شپنو تنده نه ده ليدلې .

په سره او ټکنده غرمه کې يې لونه دي کړې ځکه هغه تلوسه په ده کې نشي پيدا کيدای .

چا چې لوږه او تنده نه ده ليدلې هغه د خوړو او اوبو پوره خوند هم نه دی ليدلی او د ژوند په کيف نه دی يوه شوی .

نوی نسل

له زمکې نه بخار پورته شو .

له بخار نه وریځ پیدا شوه .

له وریځې نه باران و ورېده .

له بارانه د پسرلي ګلونه پیدا شوه .

د ګلونو نه خوشبويي پیدا شوه .

وګورئ ! مور او لور یا پلار او زوی څومره فرق لري ؟

هغه تفاوت چې د باران او ګلونو یا د زمکې ، اوبو تو تر منځ وینئ د یوه او بل نسل تفاوت همدومره دی .

که اولادونه مېندو غونډې وای انو له غرونو څخه به لعلونه نه پیدا کېده .

له دریابونو څخه به مرغلرې نه راوتلې .

له ابشار نه به برېښنا نه راتله .

د ړندو اولادونه به ړانده وو .

له کڼو نه به کاڼه زېږېدل .

اوس پوه شوئ ! چې نوی نسل او زوړ نسل یو رنګه نه وي .

که څوک خپل زوي ته زړه بوډۍ به نکاح اخلي یا خپله پښغله لور اتیا کلن بوډا ته ور کوي ښه نه کوي .

زړ د تربیه او نوی نسل همدغسې وګڼئ .

لوی او وړوکی

په شفتالو کې زړی دی په زړي کې ونه ولاړه ده.

د غنمو په وږو کې دانه شته په دانو کې هم دغسې وږي شته.

په چرګه کې هګۍ ده په هګۍ کې چرګه ده.

دغه یوه دانه پندانه چې ګورې تېل او پلته دواړه لري او په حقیقت کې بله ډیوه ده مګر ستا سترګې دغه رڼا نه ویني.

ته خبر نه یې چې په یوه دانه او په یوه څاڅکي کې عالمونه پراته دي.

ته پخپله هم د غنم په دانه کې وېده وې بیا دې په یوه څاڅکي اوبو کې لامبو وهله نن په لویه بېړۍ کې ناست یې او په لویو دریابونو کې ګرځې.

څه شی چې ته وړوکی ګڼې هغه هم لوی دی یا هغه څه چې تا ته لوی ښکاري هغه هم کوچنی او وړوکی دي.

ته ونه لویه ګڼې هغه په یوه زړي کې ده.

تا ته زړی وړوکی معلومېږي په هغه کې غټه ونه ځای شوې ده.

دغه غټه هندوانه چې ګورې کال ته نه پاتې کېږي او عمر یې ډېر لنډ دی، دغه د هندوانې کوچنی زړی تا ته هر کال تازه هندوانې درکوي.

د زړي قیمت له هندوانې نه لږ نه دی.

که زړی ورک شو هندوانه ورکېږي.

نو راشه هېڅ شی وړوکی او کوچنی مه ګڼه ځکه چې دلته غټ او کوچنی لوی او وړوکی نشته ټول برابر دي یوازې خدای لوی دی او بس.

د نن ورځې دیموکراسي له همدغسې ژورې کتنې څخه پیدا شوې او د ډېر دقت نتیجه ده

د شاعر تحفه

زه چې ورغلم هغه په کوټنی کښ ناست و ، سر یې په گرېوانه کې ښکته کړی و ، فکري عبادت یې کاوه .

کله چې هغه سر را پورته کړ او په ما یې نظر ولویده ما خپله تحفه یو د پړانگ پوستکی او یو غزنیچی پوستین د هغه په مخ کې کېښوده .

هغه وویل : دا یو د ظالم پوټکی دي ځکه له پښو لاندې لوېږي دا بل د ضعیفانو له پوستکو نه جوړ دی او په غاړې پورې تعلق نیسي .

د شاعر تحفه باید همدغسې وي او همدغه معنی ولري .

دی باید دا دوه منظرې همدغه راز وښيي او خلک په دغه رمز ښه پوه کړي .

په دغو خبرو زه له خوبه را ویښ شوم او په خوب کی د خپل خوب په تعبیر پوهیدلی وم .

خدمتگار

هلته یو ړوند بې لارې روان و . هغه په سمه لاره برابر کړ مگر ړوند پوه نشو چې زما رهبر څوک دی .

یو بل په خواره خوب ویده و ، په خوا کې یې یوه منگري سر را اوچت کړ هغه په بېړه وواژه او ویده هماغسې نا خبره پاتې شو .

د شپې په مسجد کې ناروغه مسافر زگېروي کول هغه یې په خدمت کې شپه سبا کړه ، مسافر سباوون خوا ته مړ شو او خپل زړه سواندی خدمتگار یې ونه پېژانده . هغه په لاره روان و ، یوه ماشوم ته یې یو موټی مېوه ورکړه مگر یوه هم ونه پېژانده چې دی څوک دی .

له دې لویې لارې نه هغه ډېر اغزي او کاڼي لرې کړه مگر څوک چې سبا ته په دې لاره راځي د هغه له خدمت څخه ته خبرېږي او هغه نه پېژني .

په رښتیا چې مونږ خپل خدمتگاران نه پېژنو او باداران ډېر ښه پېژنو .

عقل

ډېر لږ خلک دي چې کله کله يو نيم کار د عقل په خوښه کوي. نور ټول کارونه د مينې او محبت د پاره، د حسد او عناد د پاره، د حرص او هوس د پاره وي يا د کوم زورور په امر او د نادانۍ به فرمان اجرا کيږي. سره له دې چې د عقل برخه په ژوندانه کې ډېره لږه ده بيا هم هر څوک د عقل ستاينه کوي او د عقل دښمن هم عقل ښه گڼي او بې عقلي نه خوښوي.

ښايي چې عقل په همدغه سبب د هر چا خوښ وي چې د چا په کار کې کار نه لري او د زورورو خوی په کې نشته.

عقل زموږ تابع دی او زموږ زړه ته گوري هغسې مشوره راکوي ځکه يې ستايو او صفت يې کوو.

که عقل په موږ باندې حاکم وای او اقتدار يې درلودای موږ به ترينه ډېر سر ټکاوه او بد به موگانه ځکه چې تراوسه موږ له يوه حاکم نه هم زړه کې ډېر خوښ نه يو او ډېر ښه حاکم هم ډېر خلک له ځانه خوا بدي کړي دي.

په رښتيا چې عقل غوندې بې ضرره شی نشته.

عقل هر کله زموږ خير او گټه راښيي او عقل د همدغه شي نوم دی. که موږ د عقل يوه خبره هم و نه منو بيا هم عقل رانه نه ځي او بد را سره نه کوي. که موږ په ناکاره کار پسې په بده لاره روان شو عقل را سره ملگری دی او څومره چې کېدی شي له خطر نه مو ساتي.

ډېرې غلاگانې د عقل په مرسته کيږي که څه هم غلا ته به ښه نظر نه گوري او غلا يې نه ده خوښه.

هغه شيطاني چلونه چې انسان کشف کړيدي او شيطان هم ور ته حيران دی د سادگانو او احمقانو کار نه دی.

فريب او ټگي سره له دې چې سم او صحيح عقل ور ته بد گوري بيا هم د هوښيارۍ بد عمله اولاد دی او د بدسړي له عقل څخه دغه راز بد اولاد پيدا کيږي ، همدغسې عقل يوه غله ته هم د تېښتې لاره ښيي هم يې د ماړه کاله ته بيايي او که حاکم ونيوه د ځان د خلاصولو چلونه هم ور ښيي.

که سړی هر څومره گنهگار و عقل ور ته د نجات لاره لټوي او له همدردۍ نه لاس نه اخلي په

رښتیا چې دومره مهربانه ملګرۍ بل نشته .

هغه وخت چې څوک عقل له ځانه شړي او په عقل هجوم ور وړي باده او پیاله دې په لاس کې ور کوي او د مخه ور ته لا یو داسې ځاي پیدا کاندي چې ډیر رسوا نشي او محتسب یې ګریوان ته لاس وانچوي .

د عقل خوی او خصلت په هیچا کې نشته ، په زړه کې حسد او عناد نلري لکه ماشوم مرور کېږي نه ، ظلم او ناروايي نه ده خوښه مګر له ظالم سره دښمني هم نه کوي .

فسق او فجور ورته بد معلومېږي خو د ذاهد په شان له فاسق او فاجر نه نه تښتي . هر چا ته د خېر خواه په نظر ګوري او د انسان په مجبوریت ډیر ښه خبر دی .

عقل په دې خبره ډېر زور اچولی دی چې انسان پخپلو کړو کې پوره آزادي او اختیار نلري او د مجبوریت جنبه یې ډېره غالبه ده .

هو ! عقل دا غواړي چې د انسان له ضعف او ناتوانۍ نه یو داسې قوي دلیل جوړ کړي چې د هغه بل جهان له ملامتۍ نه یې هم خلاص کاندي .

عقل په دې پوهېږي چې انسان د خپلو غرایزو او احساساتو تابع دی او منطق هر کله د خپلو اغراضو د پاره استعمالوي .

د انسان له منطقي تعریف څخه هم دا معلومېږي چې دی اول حیوان او بیا عاقل دی ، یعنې د ده نطق او عقل د حیوانیت تابع دی او حیواني غرایز پکې د اولیت حق لري .

دا یو منلی حقیقت دی چې عقل زمونږ تابع دی مونږ د عقل تابع نه یو .

عقل زمونږ د پاره پیدا شوی مونږ د عقل د پاره نه یو پیدا .

که مونږ په عقل باندې د لیونو او ماشومانو کار کوو کوي یې او زمونږ له امر نه غاړه نه غړوي .

که زه او ته دوستان یو زما او ستا عقل هم دوستي کوي .

که مونږ غلیمان شو زمونږ عقلونه یو له بل سره دښمني کوي او په جګړه اخته کېږي .

ښه عقل هماغه دی چې د مینې او محبت په غېږ کې وده وکړي او د ښو عواطفو او احساساتو په لمن کې وروزل شي .

عقل د اخلاقو تابع دی ، که اخلاق ښه و عقل هم ښه کېږي که اخلاق بد و عقل په بده لار روانېږي او بده لاره ښیي .

پوهه او هوښياري

زه چې وړوکی وم اگر اوس هم لوی نه یم له هر چانه به مې اورېدل :

فلانی بې عقله دی په څه نه پوهېږي ، د عقل په پوله هم نه دی تېر شوی او د دوه خرو اوربشې نشي بیلولی مگر یو یو به چیرته داسې هم پیدا کیده چې خلکو به ورته پوه او هوښیار ویلې زه همدغه وخت په دې خبره بوه شوم چې پوهان او هوښیاران په دنیا کې ډېر لږ دي او ناپوهان ډېر زیات دي . کله چې زه په سبق کښیناستم ماته یې وویل :

سبق وایه چې پوه او هوښیار سړی درنه جوړ شي .

دا خبره به ما باندې ښه ولگیده او پوه شوم چې پوهه او هوښیارې مې خوښه ده ، هغه وخت زه هوښیار نه وم مگر هوښیاري مې ښه گڼله او ناپوهي را ته بده ښکاریده. نه پوهېږم چې دغه تمیز ماله کومه کړی و او یو یې عقل څنگه بوهېدی شي چې عقل ښه دی او بې عقلي ښه نه ده خو اوس پوه شوم چې ماشومانو ته که څوک هر څه رنگه وښيي هماغسې یې گڼي او له ځانه څه فکر نشي کولی .

ماشومان لا پرېږده چې د ږېرو خاوندان هم دغه شان دي او لوی سړي د یوه او بل په خبرو تېر وزي .

ما هغه وخت د ملا صاحب سوکانو ته د همدې د پاره سر ونیوه چې پوه او هوښیار شم .

هو ! د پوهې او هوښیارۍ ځای سر او دماغ و ، مگر پوهه د ملا صاحب په لاس کې وه او له هر چا سره نه وه .

ماته هوښیاري ځکه ښه ښکارېده چې ډېره لږه وه او له لږو خلکو سره وه . هر څه چې لږ وي قیمت یې ډېر وي او خلک یې ارماندکوي .

هر څوک هغه څه غواړي چې نه یې لري .

که زه بوه او هوښیار وای په پوهې او هوښیارۍ بسې به نه گرزیدم .

ډېر خلک ډېرو شیانو ته د ناپوهۍ په سبب هڅه کوي او ډېر کارونه له ناپوهۍ ولاړېږي ، زه هم نه پوهیدم چې پوهه مې غوښتله .

هر څه چې و وا او هر څنگه چې و وما به لیک او لوست کې دانا یې لټوله او سبق مې وایه چې یوه ورځ مې د رحمان بابا په کتاب کې ولوستل :

دا دنیا په احمقانو ده ودانه
دانا نه کا په دنیا باندې غرض

مگر چې شاوخوا مې ښه وکتل په رښتیاً چې د کلي خان به ټوله ورځ په ډېره کې یخ سیوري ته پروت و او هېڅ به یې نه کول دهقانانو او مزدورانو به سره غرمه کې بوې ، لوو نه او غوبلو نه کول ، زحمت او خواري به د دوئ وه گټه به د خان کور ته راتله .

زه دغه وخت د عقل او هوښیارۍ په کرامت او برکت نور هم پوه شوم او باور مې راغی چې زمونږ په کلي کې یوازې خان صاحب هوښیار دی چې هېڅ نه کوي او نور ټول بې عقله او نا پوهه دي چې د دنیا کارونه کوي د ده د پوهې او هوښیارۍ یو بل دلیل هم له ما سره و .

هغه دا چې دی به په ژمي پیتاوي ته کښېناسته او په اوړي کې یخ سیوري ته . هغه نور به په سره اوړي کې سره لمر ته ولاړ و او کار به یې کاوه ، ما به په جوماتـ کې په زوره زوره ویل :

دا دنیا په احمقانو ده ودانه
دانا نه کا په دنیا باندې غرض

خو هغوی په دې خبره نه پوهېدل او زما چیغې عبث وې .

ډېره موده وروسته زه له کلي کوره راووتم ښار ته راغلم په دفتر کې مرزا شوم د مرزایانو له څنگه کښېناستم په چپړاسیانو به مې حکمونه کول او په هر کار پسې به مې لېږل .

دلته هم هماغه قانون جاري و او د رحمان بابا خبره راته د کاڼي کرښه ښکاره شوه چپړاسیان به ټوله ورځ په سره ژمي او په واورو کې دایره په دایره گرځېدل ، مکتوبونه به یې رسول مونږ به په توده کوټه کې ناست وو مکتوبونه به مو لیکل .

زمونږ مدیر صاحب به نور څه نه کول یوازې د سخط به یې کاوه یعنې زمونږ کار به د ده په نامه ختمېده . که د سخط په ځای مهر لگول رواج وای دا کار به هم کاتبانو کړی و . مگر نه پوهېږم چې مدیران ولې مهرونه نه جوړوي که یو کاتب خپل کار د مدیر په نامه ختم کړي او دی پخپله د هغه مهر د مکتوب په اخر کې ولگوي دا کار اخلاقاً ښه دی ځکه چې د ایثار او فداکارۍ معنی لري ، که څوک پردی کار پخپل نامه ختموي ښه نه معلومېږي .

له چپړاسیانو نه زمونږ کار لږ او اسانه و ، او له موږ د مدیر صاحب کار سپک و ، رئیس صاحب چې عاقل عالم و هغه بېخي کار نه کاوه او کله کله به د یوه ساعت له مخې ریاست ته راغی ، ځینې خو په یې خپل مبارک نوم هم په کوم مکتوب یا حاضرۍ په کتاب کې نه لیکه چې د کار کمی د ده په نامه پرېنوزي او هوښیارۍ ته یې زیان ونه رسېږي .

زمونږ مکتوبونه ځینې داسې و ، چې چپړاسي ته به مو ورکول چې په مدیر یې امضاء کړي ینې به مونږ پخپله رئیس صاحب ته د امضاء لپاره وړل .

د رئیس صاحب حضور ته چپړاسي مکتوبونه نشو وړلی چې د ادب تقاضا دا نه وه چې یو خوار چپړاسي په خواره جامه کې د یوه لوی سړي په حضور کې ودرېږي که څه هم د خدای حضور ته په لمانځه درېږي .

هو ! د دربار په ادابو هر څوک نه پوهېږي او درباري پوهه له هر چا سره نشته هلته موقع شناسي له هر کار نه زیات قیمت لري او د نزاکت مراعات ډېر به کار دی . په رمز او اشاره پوهېدل ، مزاج پېژندل ، د بل په خوښه خبرې کول ، د بل په نظر هر څه لیدل ډېر لیاقت او مهارت غواړي . هر څوک نشي کولی چې له ځانه به هیڅ فکر او هیڅ عقیده نلري مگر د بل هر فکر او هره نظریه به د ارسطو په منطق ثابتوي .

پخپلو اوږو باندې هر څوک د بل پیتې وړلی شي مگر له زړه نه د نورو یابو جوړول اسانه کار نه دی .

تاسې درباریانو ته په عادي نظر مه گورئ دومره باریک بین خلک بل چیرته نشته ، د دوئ ډېر لږ کار د پوهې او هوښیارۍ له برکته د نورو له ډېرو درنو کارونو نه دروند خېږي . د دوی مثقال او د نورو خروار برابر نه دی که د نورو د فعالیت دوړې او گردونه اسمان ته ورسېږي او د دوئ محض د چا د بوټونو گرد پاک کړي د دوید کار قیمت زیات دی او له هغوی نه یې محتوا ډبله ده .

دوئ په جنگونو او جگړو کې د سر بازۍ میدان ته نه حاضرېږي . په فابریکو او کارخانو کې کارونه نه کوي ، لوړې ژورې نه اواروي ، معدنونه نه سوري کوي ، مگر گټه یې له نورونه زیاته ده او په اوه مقام کې ځای لري .

د دوی کار دومره باریک دی چې هر چاته نه معلومېږي مگر لیاقت یې معلوم دی او په هوښیارۍ کې یې څه شک او شبه نشته . څومره چې پوهه او هوښیاري زیاتېږي هغومره فعالیت او د کار ستوماني کمېږي ، نه گورئ چې ماشومان له لویو او درنو خلکو څخه ډېر حرکت کوي دا باشي ولاړ دی او مزدوران تیږې چلوي .

مشران له ځایه نه ښوري او کشران په مخکې منډې وهي که لرې نه گورئ د خپل لاس ساعت ته وگورئ ثانیه گرد چې وړوکی دی څومره ژر گرځي دقیقه گرد چې لوی دی

ورو روان دی .

کوچنی موټر ډیر ګړندی ځي او لویه لاری هغسې نشي تللی .

اوس پوه شوئ چې لویوالی او دروند والی همدارنګه عقل او پوهه فعالیت کوي او منډې د بې عقلو کار دی .

هوښیاران کار نه کوي فکر کوي او چرت وهي نا پوهان جبل وهي او غرونه سوري کوي .

د دنیا آبادي او وراني کار او فعالیت پورې تعلق لري او عقل یا هوښیاري سړی ستوماني او زحمت ته نه ور کوي :

یو مرزا هېڅکله په خپل کار کې د یوه جوالي غوندې نه دی ستړی شوی · عقل نبست جان در عذاب) همدغه معني لري او رحمان بابا د همدې له امله وایي چې دنیا پبه احمقانو ودانه ده او دانا د دنیا په کار څه غرض نلري .

تاسې له هوښیارانو او پوهانو ډېر کارمه غواړئ دوی پرېږدئ چې فکر وکړي او بې کاره بې زیاره ګنه خپل کاله ته راوړي .

هوښیاري او پوهه همدغه ده چې کار یې لږ او ګټه یې ډیره وي یا په بل عبارت هېڅ نه کوي او هر څه د ده وي . د نورو له زیار او کار څخه ګټه اخیستل ، بل غولول او ځانته ګټه اړول پوهه او هوښیاري ده .

دا د پوهې او هوښیارۍ برکت دی چې ډیر لږ خلک یعنې هغه چې د نن ورځې په اصطلاح به اقلیت کې دي او لږه کي ورته ویل کیږي د ډېرو خلکو له ستړیا او ستومانۍ نه ډېره زیاته استفاده کوي . که تاسې د هر وطن د نازا و نعمت خاوندان او شتمن وګورئ دوی ډیر لږ دي مګر ډیر زیات خلک د دوئ د ګټې لپاره استعمالیږي معنې د دوی سمسور بڼ د نورو په خولو وده کوي او د دوی راحت د نورو د زحمت نتیحه ده .دا ده هغه پوهه او هوښیاري چې ما په لیک او لوست کې لټوله او زه یې له کاره وایستم .

هو ! بوهه او هوښیاري سړی له کاره باسي ، د کار خلک نور دي پوهان او هوښیاران نه دي .

د خیر خلک هماغه دي چې نورو ته یې خیر رسیږي ، پوهان او هوښیاران ځانته خیر رسوي او خپل خیر لټوي .

د همدې لامله وایي چې د جنت اکثره خلک ساده ګان دي او دنیا هم به ساده ګانو او احمقانو ودانه ده .

احمق څوک دی ؟

هغه چې د دنیا په سود او زیان نه پوهیږي او د گټې په ځای تاوان کوي خلک ورته احمق، بې عقل او ساده وايي.

دا درې نومونه لکه د یوه سړي مختلف عکسونه چې په بیلو بیلو کمرو او مختلفو احوالو کې بیلو عکاسانو اخیستي وي په عین اتفاق کې اختلاف هم لري او په یووالي کې یې یو څه بېلوالی معلومیږي.

که څوک کوم بې عقل سړی سپکوي احمق ورته وايي او که یې ستايي نو ساده یې بولي. د وینا او بیان سحر د الفاظو په همدغسې فریب کې پټ دی.

په کتابونو کې راغلي دي چې پخوا به یې توقیانو ته احمقان ویلې او د دربار احمقان به هغه کسان وو چې پخپلو خبرو به یې خلک خندول او په مجلس کې به یې خوشحالي پیدا کوله.

د احمق او ساده یو مثال ملا نصرالدین دی چې په ظرافت او مسخره توب هم شهرت لري.

د دغه مرحوم د حماقت دلیل د خلکو په نزد دادی چې ده به په یوه روپۍ څلور دانې هگۍ واخستلې هغه به یې وخوټولې په رنگ به یې سرې او شنې کړې بیا به یې د روپۍ پنځه دانې خرڅولې یعنې د گټې په ځای به یې تاوان کاوه او خپل مال به یې ارزانه خرڅاوه.

اوس چې څوک له چانه څه شی ارزانه وغواړي هغه وايي څه ملا نصرالدین خو نه یم. دا نوم اوس دومره عام شویدی چې که هر څوک یو شي گران واخلي او ارزانه یې خرڅ کړي خلک ورته ملا نصرالدین وايي.

مونږ په خوله وایو چې عقل بېل شی دی او د دنیا مال بیل شی دی، څوک به عقل لري مال به نلري، ځینو نورو سره به مال وي او عقل به نه وي مگر په عملي ډول د هر چا عقل او بې عقلي د دنیا د گټې او زیان له مخې معلوموو او په حقیقت کې گټې ته عقل وایو او تاوان بې عقلي یا حماقت بولو.

زمونږ په خیال او تصور کې دا نشي راتلی چې ملا نصرالدین به دا کار د دې لپاره کاوه چې نرخ ارزانه کړي او خپل احسان په دغه تجارت کې پټ کړي چې خریدار یې په سخاوت هیڅ پوه نشي او کرامت حماقت و گڼل شي.

که زمونږ گمان نېک او ښه وای ملا نصرالدین به مو د خیر او فیض خاوند گاڼه او د هغه په

عقل پورې به مونه خندل .

هغه بل کال زموږ په هیواد کې قحطي او گراني وه يوه لوی سوداگر له هرات نه ډېره غله کندهار ته راوړه او په خلکو يې د بازار له نرخه ارزانه خرڅه کړه يعنې گټه يې ونکړه تاوان يې وکړ دا کار هېچا د هغه په بې عقلۍ حمل نکړ او په اخبارونو کې يې ډېره ستاينه وشوه .

هغه ته چا ملا نصرالدين ونه ويلې ، بلکې د خير او برکت خاوند يې وباله .

يو وخت زه يوه شتمن سړي کره مېلمه شوم د هغه په کاله کې هر څه پاخه شوه ، مگر سکړک يې نه درلود ، د کاله خاوند څو غلمينې ډوډۍ خپلو همسايه گانو ته ولېږلې او هماغومره سکړکان يې راوړه .

ما ته دا معلومه شوه چې دوی هره ورځ دغه راز تجارت کوي او پخپل کاله کې جواري نه پخوي . دا سودا ما ته د خوارانو او غريبانو لپاره سودمنه ښکاره شوه او مرحوم ملا نصرالدين را په ياد شو .

زه دا جرئت نه شم کولی چې دغه راز ښه کار احمقانه وگڼم .

په کوم کاله کې چې هر څه ډېر وي د غومره لږ تاوان هيڅ تاثير نلري .

بډايان له دغسې تظاهر نه يو مخصوص خوند اخلي چې موږ هغه نه دی څکلی که دغه راز کار يو خوار او غريب وکړي حماقت دی مگر د بډايانو لپاره صفت دی .

عقل او پوهه خوارانو او فقيرانو ته دا اجازه نه ور کوي چې ډوډۍ په جواري باندې سر په سر ور کړي او خپل حماقت ښکاره کړي مگر بډايان په دغسې کارونو ښه ښکاري او څوک ور ته ملا نصرالدين نه وايي بلکې حاتم طايي يې بولي .

که خواران او غريبان له اسراف او تبذير نه کار واخلي ډېره لويه نا پوهي او ناداني ده مگر بډايان په اسراف او تبذير د جود او کرم خاوندان گڼل کېږي .

دغه عقل چې د خوار او غريب رهبري کوي د بډايانو لپاره نه دی په کار .

هو ! عقل امسا ده چې گوډ او ضعيف انسان ور ته اړ دی .

هغه چې و قوت او قدرت خاوند دی دغه د ضعيفانو وسله ور ته نه ښايي . د عقل عينکې د کمزوري نظر بينايي زياتوي او د تېز نظر خوندان يې کله کله د ډول او فيشن لپاره به سترگو کوي .

که څوک عقل او هوښياري لټوي د خوارو او غريبو په کور کې دې ولټوي زورور او بډايان

له دغه شي نه بې نیازه دي .

تاسې یوه انسان یا یوه حیوان ته چې څه نه ویني ړوند وېلی شئ . مگر سیند او سیلاب ته ړوند ویل غلط خبره ده که څه هم په نا اواره لاره روان وي او په سمه لاره نه درومي . دا ځکه چې دغه پرزیدل او جگېدل هغه ته څه زیان نه رسوي او بې سترگو هم ډېر گړندی تللی شي. که موږ د خپل هېواد د په خلکو کې فکر وکړو هغه کارونه چې ځینې زورور او بډایان یې کوي په عقل برابر نه دي که موږ یې وکړو بد ښکارو او ضرر وینو ځکه مو عقل مخه نیسي ، مگر زورورو او د قوت خاوندانو ته زیان او ضرر نه رسوي ځکه یې عقل هم مخه نه نیسي او دغه د غریبانو ناصح د هغوی حضور ته لاره نلري .

د زورورو په مخکې عقل گونگ وي او ډېر مزخرف معلومېږي هر څه چې بې ضرور ورته وي او احتیاج ور ته نه وي بد ښکاري او قیمت یې لږ وي .

که چیرې په انسان کې ډېره نیمگړتیا او کمزوري نه وای او عقل ته یې احتیاج نه درلودای عقل او پوهې به دغومره قدر نه درلوده .

اوس پوه شوئ ؟ چې هر خوار او غریب سړی که ځان ته څپلۍ یا پنۍ لږ غوندې گرانې واخلي او دوه یا درې روپۍ پکې وغولېږي هر څوک ورته احمق وايي . یو بډای که په زر هاو روپۍ یوه شپه په قمار کې بایلي احمق نه دی ، هغه چې د ورځې د شلو یا دیرشو روپو په سگرټو لگوي یا د سینما او تیاتر په تشه ننداره پیسې ور کوي څوک ورته احمق نه وايي مگر که یو مزدور یوه ورځ کار ونکړي او وزگار وگرزي احمق دی ځکه چې بیگاته په کور کې څه نلري او وږی پاته کېږي . یو بډای گړندي موټر کې ډېر لرې ځای ته په ښکار پسې ځي په لاره کې ډېر تیل مصرف شي د موټر کمانۍ ماته شي او ټایر هم بچ کاندي مگر د ښکار برابري رانشي او پس له دوه درې شپو پنځه یا شپږ دانې زرکې له ځان سره کاله ته راوړي چې دانه په سلورو پو هم نه پریوزي هغه ته څوک ملا نصرالدین نه وایي ځکه چې ژوند دغسې تفریح او پام غلطولو ته احتیاج لري او د شوق او ذوق لپاره مال تاوانول نا پوهي نه ده .

کله چې یو بډای یوه ښکلی نفیسه تابلو په ډیرو روپو اخلي یا ځینې انتیک او زاړه شیان د تش نمود لپاره په ډیر لوړ قیمت رانیسي هغه بل چې یو زوړ قلمي کتاب چې ذوق او صنعت پکې خرڅ شوی په گرانه بیه اخلي او د هماغه کتاب چاپي نسخې ډیرې ارزانه لاس ته

راځي ته ووايه چې د غه راز تاوانونه د څه لپاره دي ؟

که غرض معنوي استفاده وي هماغه معنی په چاپي کتاب کې هم شته .

معلومه شوه چې مال تاوانول د نامه او شهرت لپاره ، د شوق او ذوق لپاره ، د هوا او هوس ل پاره حماقت نه دی صنعت دی او ستاینه یې کېږي مگر په دې شرط چې سړی خوار و فقیر نه وي بډای وي او ډیرې پیسې ولري .

اوس خو به پوهیدلي یاست چې احمق څوک دی او موږ چا ته احمق وایو ؟

نوی درس

چیر ته مې د چا په کوم کتاب کې ولوستل استاد خپل شاگرد ته دا درس ورکاوه :

له خدایه ډیر خوښ اوسه ! چې ته یې بې هنر پیدا کړې او تا ته یې هغه استعداد درنکړ چې بوه ورځ د خلکو لپاره لوېه بلا درنه جوړه شي ته پدې پوه شه چې خدای ته هماغه څوک ډیر نږدې دي چې له ذوق او هنر نه ډیر لرې وي .

هغه تند او تېز فکر چې زما په برخه رسېدلی دی ما ته په دنیا او اخرت کې زیان رسوي او زما اسایش خرابوي .

ډیر فکر کول ډیر بد مرض دی چې په څو تنو پورې اختصاص لري که دا مرض خپریدلی ډیر ژر به یې د بشر نسل تباه کړی و .

زه پدې ښه پوه یم چې په ژور فکر او عقل کې د روح تباهي ده .

ژور فکر د بشر لپاره طبیعي کار نه دی .

همدغه شی دی چې په سړي کې د عمل اقدام وژني .

هیڅوک هیڅ کار نشي کولی تر څو چې څه قدر تنګ نظره او لنډ فکره نه وي تفکر د انسان لپاره ډیره لویه بد بختي ده .

هغه چې لږ فکر کوي یا هیڅ فکر نه کوي په دواړو جهانو کې کامیاب دی ، مګر د ډیر فکر او عقل خاوندان هر چیر ته او هر کله له جسمي او روحي هلاکت سره مخامخ دی .

په رښتیا چې فکر او عقل کې ډیر خباثت پټ دی .

پوهه او فلسفه په حقیقت کې پر ذهن باندې د شیطان استیلاً ده . بشر په اصل کې یو احمق حیوان دی او د ده معنوي ترقي د ده د فکري اضطراب د پوچو اثارو نوم دی .

هغه څوک چې د نبوغ او قریحې خاوند دی د معشرت په درد نه خوري او د معاملې خاوند نه دی .

زه د فکر آزادي له هر څه پورته ګڼم هر څوک له ځانه خوابدي کوم مګر خپل ځان او خپل وجدان خوشحاله ساتم .

درې کاله

یو کال موسم ډېر ښه راغی بارانونه وخت په وخت پخپله موقع وشوه چې نه له ضرورته

زیات و او نه کم .

د زمیندارو فصلونو ته هیڅ زیان ونه رسېده او للمه ډېره ښه راغله دهقانان ډېر خوشحاله وو چې فصلونه ډېر ښه دي او کال ډېر ښه راغلی دی .

کله چې درمندونه تیار شوه خلک په رښتیا د غلې په چلولو ستړي شوه او په کورونو کې د غلې ځای نه و .

په دغه کال په ملک ارزاني راغله او دغسې ارزاني چا په خوب کې هم نه وه لیدلې د غلې خرېدار لکه د انځرگل چا په سترگو نه لیده ، زمیندارو به تیل او مالگه په غنمو اخیسته او جنس بدلیده . د زمیندارو په کور کې مړی نه و او ویر یې و ، دوئ د پاک خدای په دغې مهربانۍ خوشحاله نه وو او د شکر په ځای به یې شکایت کاوه همدغه ناشکري وه چې بل کال هغسې را نغی او غله بیخي ورکه شوه ځینو وېل چې تخم هم په لاس را نغی او خروار په چارک ولگیده .

په دغه کال پر وطن باندې قحطي او گراني راغله هر څوک به په غلې پسې لالهانده او سرگردانه گرزیده او د چا په کور کې د مږک لکۍ نه سپیره کیده .

زمینداران بیا خپه وو او ډېر افسوسونه یې کول چې گراني او قیمتي د دې کال وای او غله د پروسږ کال ، مگر دا اجتماع محاله وه او دغه کال هم په افسوس او ارماندو تیر شو .

دریم کال له دواړو کلونو نه مخالف راغی یعنې د ځینو زمیندارو غله ډیره زیاته وه او د ځینو کښت ته زیان او اپت ورسیده ځکه نرخونه جگ شوه مگر قحطي نه وه د چا غله چې ډیره وه او په گران نرخ یې وپلورله هغه له ډیرې خوشحالۍ په جامو کې نه ځایده او چا چې د خرڅون غله نه درلوده په کاله یې د غم کاڼي ورېدل .

زه دغه وخت په دې پوه شوم چې موږ ټول نشو خوشحالیدلی او په داسې حال کې واقع یو چې که یو خوشحالیږي هغه بل به خپه کیږي یعنې د ځینو خوشحالۍ د ځینو نورو د خپگان نوم دی د همدې لامله وایي چې یو مړ نشي بل نه مړیږي .

د دنیا په بازار کې داسې سود نشته چې پلورونکی او پیرودونکی دواړه گټه وکړي یعنې یو خپل مال گران خرڅ کړي او هغه بل یې ارزانه واخلي ، په کومه سودا کې چې سود او زیان نه وي او خرېدار یا خرڅوونکی یو هم ونه غولیږي یو هم نشي خوشحالېدلی که یو سړی خپل سل گون نوټ په شلو پنځه گونو بدل کړي په دغه تجارت کې خوشحالي او خپگان

نشته ځکه چې سود او زیان پکې نشته که یو په حساب کې وغولیږي دی به خپه شي او هغه بل ته به خوشحالي پیدا شي اوس پوه شوئ چې موږ په څه خوشحالیږو او په څه خپه کیږو ؟ که ښه فکر وکړو ایا د یوه گټه د بل د تاوان نوم نه دی ؟ زما یو ملگری دومره شته او جایداد لري چې جامه او ډوډۍ ډیر ښه ورسیږي ، کور لري ، ځمکه لري ، باغ لري ، لنگه غوا ورته ولاړه ده موټر شته او د هیچا پوروړی نه دی په بانک کې یې هم پیسې پرتې دي او له هرې خوا بیغمه معلومیږي مگر یو بل سړی له ده نه هر څه ډیر لري او ځمکې ، باغونه ، کورونه، نغدې پیسې یې له ده زیاتې دي ، هغه خپه دي چې زه ولې دغه بلې قدر ته جایداد نه لرم دا بل خوشحاله دی چې له هغه نه یې جایداد ډیر دی .

زموږ اکثره غمونه هم دغه راز دي چې د یوه بل سړي له خوشحالۍ پیدا شویدي او ډیرې خوشحالۍ هم شته چې د نورو له خپگانه پیدا کیږي .

دغه یو چې په زړه جونگړه کې اوسي دغه بل چې په لوړه مانۍ کې استوگنه لري ، دی د هغه جونگړه ویني ځکه خوشحاله دی هغه د ده قهر ویني ځکه خپه دی که چیرې موږ ټول په جونگړو کې اوسیدلی یا ټول لوړو مانیو کې وای نه به جونگړه کې د غم کوډۍ وه نه به لوړه مانۍ د خوشحالۍ ځای و .

که حقیقت ته ځیر شو ، یو گوډ پدې نه دی خپه چې ولې گوډ دي بلکې پدې غمجن دی چې ولې نور ده غوندې نه دي .

هغه چې پر اس باندې سپور دی او نور یې په مخکې منډې وهي داس په سپرلۍ دومره نه دی خوښ لکه چې د نورو له پلې توب څخه خوند اخلي .

داوه زما د دروکالو مطالعه چې ته یې په لږ ساعت کې مطالعه کوې دغه لږه پوهه چې ته ورتهپه سر سري نظر گورې او ستا په نظر کې ډیره سادگي لري زما لپاره ډیره عمیقه فلسفه ده زه په ډیره موده کې دغه حقیقت ته رسیلی یم . ته به په گړندي گاډي کې یوه ځای ته ډیر ژر بې تکلیفه ورسیږي مگر هغه څه چې په لاره کې یو پلی ویني ته یې پوره نښې لیدای ، ستا نظر په دغه لاره ډیر ژر عبور کوي او کندې کپرې دا خوا هغه خوا نه گورې .

ستا سیر ډیر گړندی دی او په دغومره سرعت کې دقت او تعمق نه ځایږي .

قوي او ضعیف

د دنیا دود او دستور خو دادی چې زورور به کمزوري وهي او ضعیف به د قوي له لاسه به عذاب وي مګر په کورونو کې د مینې او محبت تقاضا بل راز ده. هلته بو کوچنی ماشوم خپل مشر ورور په څپېړو وهي او هغه ور ته خاندي یعنې له ټولو نه کمزوری په ټولو زورور دی.

ما ته دغه کورنی دود او دستور ډېر ښه ښکاري او له خدایه غواړم چې دا رواج عام شي.

پدې پوهېږم چې په هر کاله کې همدغه حال دي او په هره کورنۍ کې کوچنیان په لویانو زورور او زړور دي.

د ګیرا او ترسا په کاله کې هم د کوچنیانو زور چلېږي او جوړ د نا جوړه په مخکې منډې وهي مګر چې له کورونو نه د باندې وګورو نو بیا قوي پر ضعیف مسلط دی. د دنیا طبیعي قانون همدغه دی چې غټان او لویان به په وړو او بېوزلو سوک او څپېړه پورته کوي او د قوت خاوند به هېڅ تحمل او حوصله نلري.

د دغه ظالمانه قانون د ماتولو لپاره چې پاک خدای څه شی پیدا کړ هغه مینه او عاطفه ده.

د مینې او محبت په نړۍ کې ضعیف او کوچنی د لوی او قوي تر څپېړو لاندې نه دی، بلکې کوچنیان په لویانو حکومت کوي او د وړو پادشاهي ده.

موږ ښځه عاجزه بولو مګر مینې او محبت ډېر زورور او پیاوړي د دوی د خوښې او رضا تابع کړیدي.

څنګه چې په زړه زمانه کې دیوان د ښاپیریو تابع وو اوس هم د قوت او قدرت خاوندان د دغه ضعیف او لطیف جنس په مقابل کې ډېر ضعیف معلومېږي.

که عشق او مینه په مینځ کې نه وي نو د دیو او ښاپیرۍ زور هیڅکله برابر نه دي او یو ماشوم هیڅ وخت د سپین ږیرو په ږیره لوبې نشي کولای او نه د مشرانو پر اوږو سپریدلی شي. یوه ورځ یوه ماشوم یو غټ سړی له لمنې ټینګ نیولی و او کاله ته یې په زوره بیوه هغه خپله لمن د ده له لاسه خلاصه نکړی شوه که څه هم د ده زور او د هغه زور برابر نه و د ماشوم مینې او محبت د ماشوم په پنجو کې دغه قوت اېښی و چې یو لوی سړی یې ځان پسې را

ښکوده او هغه هم ځان نشو خلاصولی.

که زما فکر صحیح وي نو قوت او قدرت هماغه د پخوا زماني دیو ده او مینه هماغه ښاپیرۍ ده چې دیوان یې له فرمان لاندې و.

که د مینې او عاطفې ماشوم د هر څنگه لوی سړي گریوان ته لاس واچوي بیا یې لمن ټینگه ونیسي څوک ترینه ځان نشي خلاصولی ځکه چې دا قوت په ټولو قوتونو زورور دی.

زه مینه او عاطفه د زور او قوت په مقابل کې ځکه ماشومان بولم چې زور او قوت ډیر پخوا پیدا شویدی او انساني عاطفه، انساني رحم او شفقت وروسته پیدا شوه یعنې هماغه شان چې فرعون له موسی نه د مخه دنیا ته راغی، حیواني غرایز هم له انساني عواطفو نه ډیر پخواني دي او د عمر په لحاظ عواطفو ته کوچنیان ویلی شو مگر دې کوچنیانو ته پاک خدای هغه قوت ورکړیدی چې فرعونان ترینه په خوب کې هم ویرېږي او بد بد خوبونه ویني. که څوک په دنیا کې د صلح او سلام غوښتونکي دي او غواړي چې د ناروا او ظلم مخه ونیسي نو یوه داسې اختراع په کار ده چې د عشق او مینې له عنصر نه پکې کار واخیستل شي.

دا اختراع د دماغ کار نه دی د زړه کار دی او د زړه توجه ته ضرورت لري. پدې باب کې ساینس او تخنیک ته رجوع نه ده په کار دا افتخار که هر وخت دنیا ته حاصلیږي نو د شعر او ادب په لمن کې به وي او د زړونو په مملکت کې به پیدا شي.

ښه ګټه

قصابي پرېږدئ له مېږو او پسونو نه بل شان ګټه واخلئ !

د وريو له پوستکونه پوستينونه مه جوړوئ له وړيو يې ښه توکي جوړ کړئ. که تاسې وړين کالي واغوندئ پوستين ته څه حاجت نشته.

هغه وخت چې انسان نه پوهېده د مېږو او وزو پوستکي يې اغوستل، کله چې انسانيت ترقي وکړه او شپون د رمې خاوند شو پشمينه پوشي رواج شوه او د زاهد خرقه له وړيو نه جوړه شوه.

د مېږو او پسونو له غوښو نه د غرو ليوان او پړانګان استفاده کوي او شپانه ترينه يوازې پې او وړۍ اخلي.

د وحشي او مدني انسان فرق همدغه دی چې هغه د ونې ښاخ را ماتوي او مېوه يې خوري، دی ترينه يوازې مېوه تولوي او ونې ته زيان نه رسوي.

دا ګټه ښه ګټه ده د انسان ګټه بايد همدغه راز وي.

د ګټې ښه او بده لاره بېژندل د انسان کار دی، ګټه به کار او زيار پاکيږي او بې کاره ګټه ښه نه ده.

د ګټې لاره چې هر څومره اوږده وي هغومره ښه وي.

هغه کسان چې د نورو په تيارو درمندونو داړې غوړځوي او د ګټې لپاره يې لنډه لاره غوره کړې ده لاسونه او پښې يې د ترلو دي.

تاسې کوښښ وکړئ چې ګټه له لرې ځايه راوړئ او د کار برخه پکې زياته وي هغه چې د کلي په دکان کې سودا کوي او هغه چې له لرې ښاره سودا راوړي په متاع او بها کې يې ډېر فرق موجود دی.

تاسې پخپلو باغو او بازانو د همسايه ګانو چرګوړي مه نيسئ !

د هوا مرغان او د غرونو زرکې او سيسی ونيسئ.

له نږدې ډنډونو څخه نا پاکې او به مه راوړئ لږ لرې لاړ شئ له هغه سيند يا له هغې چينې نه رڼې او پاکې اوبه راوړئ چې رنګ او خوند يې ډېر ښه دی.

دا ښه ګټه نه ده چې يوه روپۍ په دوو روپو ورکړئ او خوشې په خوشې د ګټې خاوندان شئ.

ګټه باید په غیري مستقیم ډول وي او کار په کې ډیر دخل ولري .

په مستقیم ډول هیڅوک څره او پارو د غلې په کندوانو کې نه اچوي مګر هغه غله چې له همدغه نا پاک جنس څخه د کار په وسیله پیدا کیږي پاکه او حلاله ده .

لنډه دا چې بې کاره ګټه که په غلا وي که په سوال وي که په زور وي انسان ته نه ښایي او هغه ګټه چې په کار او زیار پیدا کیږي ډیره ښه ګټه ده .

نو راشئ ! چې کار وکړو او هر څه په کار پیدا کړو .

ښه کار او ښه عمل د خدای په دربار کې ډیر قدر لري او په مشالونو خرڅیږي .

PROPERTY OF ACKU 8047

د اختر په ورځ

د اختر په ورځ ځينو کورونو ته لاړم چې د ښايست او ښکلا پکې هيڅ تيمگړتيا نه وه او له ډيرې خيالورې ناوې نه يې هم ډول او سينگار زيات معلوميده .

د کور به نقشه او هندسي شکل کې د جمال مظاهر له ورا معلوم وو ، رنگ امېزي په ذوق او سليقه برابره وه .

د کور پردې ډيرې ښکلې وې .

قالينې ، ميزونه ، چوکۍ او هر څه ډير نفيس او ښکلي معلوميدل.

راز راز ميوې به په بلوري لوښوکې ايښې وې او بې له اشتهانه د بل شي نيستي نه وه .

د ثروت او غنا ټولې کرشمې موجودې وې .

عيش او نعمت لکه د سيد محمود پاچا لتهان له دغه کاله څخه نه وتل . که د دنيا جنت ورته ووايم څه ډيره مبالغه به نه وي مگر دومره فرق و چې ډير وغتو گنهگارو ته بې وربيرته وو او ساده مسلمانان نشو ورتلى .

هلته ما ته دا فکر پيدا شو چې موږ ولې هغو کورونو ته نه ورځو چې دغه راز شيان پکې نشته او يوازې همدردي او انساني عاطفه سړى ورولي کله چې له دغه کاله په خبرو را ووتم نو فکر مې وکړ چې چا ته ورشم او څوک ووينم په دې کې يو فقير وطن دوست سترگو ته ودريده چې نس يې وږى مگر سترگې يې ډيرې مړې وې په کور کې هيڅ نه و مگر په زړه کې يې د وطن مينه او د خدمت ارزو ډيره زياته وه .

زه چې د هغه دروازې ته ورسېدم پنځه تنه نور هم په دروازه کې ودريدل د کور خاوند د دروازې په ټکولو را ووت او له موږ سره يې په ډيره مينه روغبړ وکړ ، د هغه له وضع دا معلوميده چې له موږ سره پخپل کور کې کښيناستو ته نه دي جوړ او غواړي چې خبره په ولاړو پښو خلاصه شي مگر زمونږ زړه غوښتل چې څه شيبه ورسره کښېنو ده او د ده له حاله ځان ښه خبر کړو .

هغه له ناکامه موږ خپل کاله ته بوتلو ، د کاله په مخکې يوه زړه چوکۍ او يو زوړ شکيدلى کټ پروت و ، چې خاص د ميلمنو لپاره و ، او بې له ميلمه څخه يې د يوه پوزي تحمل هم نه درلود موږ دوه درې تنه د کټ په بازوگانو کښيناستو او نور په خاورو کښيناستل ، څو

دقیقې چې تیرې شوې هغه موږ رخصت کړو او نور یې ونه غوښتل چې خپل اشنایان په سپیره ډاګ کښېنوي .

پدې کاله کې د اختر ورځ لکه د روژې ورځ داسې وه او په تمامه معنی د یو غریب سړي کور و . د ده درویشانه ژوند او صبرو قناعت ما ته ډیر معظم او محترم ښکاریده او له ځانه سره مې ویل هغه افتخار چې د دې کاله په برخه رسیدلی دی هغه بل کور ترینه محروم دی . هلته که غنا او ثروت خپل زیب و ذینت ښیي دلته تقوی او پاکنفسي خپل شهامت څرګندوي او قلندرانه استغنی سترګو ته ودریږي .

دا هغه سړی دی چې د یوه ستر شرکت لویه سرمایه یې په لاس کې وه او کله به یې دوه لوی ریاستونه په اختیار کې و .

که چیرې ده نا جایزه استفاده کولی یا یې جایزه استفاده هم پوره کړې وای تن به دغسې نه و او د ده د کوټو فرش به د نیستی باد دومره ژړ نه وای وړی . مګر ګورئ چې پدې سړي باندې زړه و نه سېزئ او په حقارت ور ته هیڅکله و نه ګورئ . زه هم دا حال د دې لپاره نه لیکم چې د چا توجه ور ته جلب کړم ځکه چې دې دنیا ته په حقارت ګوري او له ده سره د بې نیازۍ غرور ملګری دی .

د ده په نظر کې خپله تقوی ډیره درنه معلومیږي .

دی ځانته په ډیر درانه نظر ګوري او نورو ته هم ډیر درزند ښکاري .

موږ باید په هغه چا زړه وسیزو چې له ډیر مال او دولت سره هم ځانته دغه حیثیت او شخصیت نشي پیدا کولی یعنې په لوړ مقام کې خلکو ته ټیټ معلومیږي او په ډیر لوی کور کې هر چا ته وړوکی په نظر ورځي څوک غزة النفس لري او د خلکو په نظر کې د شخصیت خاوند دی په هغه زړه سوی نه دی په کار .

خرقه پوشو په خرقه کې دی موندلی – هغه حظ چې په دنیا کې دنیا دار کا .

خاني لاړه

به موټر کې سپاره وو ، یو خانزاده غونډې سړی هم په موټر کې ناست و ، د تېر وخت زړې قصې یې کولې .

هغه ویل : پخوا موټرونه نه و ، مورږ به په اسونو سواره وو ، نوکرانو به مو په مخکې منډې وهلې . هغه وخت خان او غریب معلوم و ، خانزاده اوداب سړی پېژندل کېده عام او خاص یو رنګه نه و . اوس هر سړی په موټر کې سپرېږي او نوکر د بادار له څنګه ناست وي .

چې موټرونه راغله او غریبان پکې سپاره شوه ، خاني لاړه او باداري بې رونقه شوه د خان قصه ډېره اوږده وه خو د مطلب ټکی دا و چې خاني لاړه ځکه چې خواران او غریبان په موټرو کې سپاره شوه .

یوازې

ماشومان ، ځوانان ، سپین ږیري د پسرلي میلې ته روان و ، زه هم له دوی سره ولاړم ، او په ډېرو ګڼو خلکو کې ننوتم .

هلته د پښې د ایښودو ځای نه و او بې حسابه مخلوق راغونډ و .

نه پوهېږم چا له ما نه پوښتنه وکړه چې ته یوازې یې که څوک در سره شته !

ما وویل : زه یوازې یم .

همدغه وخت زه د یوازې په معنی پوه شوم او دا راته معلومه شوه چې په ډېرو ګڼو خلکو کې هم سړی ځانته یوازې ویلی شي .

فاتح

سکندر له ډير قوت او ډيرو لښکرو سره ښار ته راغی د ښار له خلکو سره يې څو ځله زورور جنګونه وکړه .

له دواړو خواوو نه ډير خلک ووژل شوه ، ډيرې وينې تويې شوې ، ډيرې ککرۍ تر پښو لاندې شوې ، وروسته له ډيرو جګړو هغه د مړو په سرونو پښې کيښودې او د لوی فاتح په حيث ښار ته ننوت .

دی ډير په قهرو ، ده غوښتل چې ښار لوټ کړي او قتل عام جوړ کوي ، مګر دا کار ده ونشو کړی ځکه چې په ښار کې يو پټ قوت موجود و چې ده ور سره مقابله نشوه کولای .

دی چې ښار ته ننوت په يوې ډيرې ښکلې پيغله يې سترګې ونښتې او په يو ځل ليدو يې زړه بايلود .

څوک چې بې زړه شي هغه بيا جنګ او جګړه نشي کولی ځکه ده هم له خپل ټول قوت او قدرت سره ځان دغې پيغلې ته وسپاره .

دغه لوی فاتح چې عشق او مينې په پنجو کې ګير شو بل راز شو او د خپلې معشوقې د خوښې لپاره يې د ښار د خلکو خدمت ته ملا وتړله .

دغه وخت دا معلومه شوه چې دی فاتح نه و فاتح بل څوک و .

دی په دې نه پوهيده چې په ډير زور او قوت خپل ځان يوه قوت او قدرت ته سپاري چې له سلطان او شهنشاه نه د خلکو خدمتګار جوړوي .

په رښتيا چې د عشق مقام ته رسيدل هم څه اسانه کار نه دی او د ښکلا په دربار کې پادشاهي هم په تعظيم او احترام سر ټيټوي .

هلته محمود د اياز تابع دی او سکندر هم په يوه نظر بل راز کيږي او قهر و غضب خپل ځای مينې او محبت ته پريږدي .

لباس

بد رنګه خیاط و ، مګر کار یې ښایسته و او کالي یې ډیر ښه ګنډل . د فیشن خاوندانو خپلې دریشي په بل چانه جوړولې ، هر چا به ویل چې فلانکی ډیر ښه خیاط دی ، د ده په شان لباس بل څوک نشي جوړولی .

دغه هنر په دغه سړي کې ډیر غرور او تند خوی پیدا کړی و ، یعنې څومره چې د ده څیره سپېره وه هغومره یې خوی هم سپی و مګر دغو دوو سپو د چا مخه نشوه نیولی او د خلکو هجوم په ده باندې ورځ په ورځ زیاتیده ځکه چې صفت او هنر په ده باندې د ښه خیاط نوم ایښی و .

که دا سوی له دغې ناشولتې څیرې او خپل بد عادت سره ښه خیاط نه وای له ده نه به بد بخته انسان بل نه و . یا به دی هغه وخت د ښه سلوک او ښه خوی خاوند او سیرت به یې بل راز و . یعنې ښه خیاط به نه و ښه سړی به و ، مګر اوس د ده هنر او کمال ښه خوی ته ضرورت نه لري او د ده په بد خوی او بده څیره یې ډیره ښه پرده غوړولې ده ځکه هر چا ته ښه ښکاري او هر څوک ورته په قدر او عزت ګوري .

فن او صنعت ډیر ښکلي شاګردان د ده لاس لاندې کړه او د ډیرو ښکلو د قد او اندام اندازه اخلي . زه دغه خیاط په دې حقیقت ډیر ښه پوه کړم چې د انسان حقیقت په صنعت او هنر پټېږي ځکه دغه سړی د خلکو په نظر کې محبوب دی او هر څوک یې د زړه سا تلو کوښښ کوي . هماغه شان چې بو بدرنګه مخ له ښایسته پلو لاند پټ دی او د هر چا نظر ځانته را کاږي را خیاط هم د ښه لباس په جوړولو کې پټ دی چې څوک یې حقیقت ته نه ګوري کار او لیاقت ته یې ګوري .

د ښه لباس اغوستل خو په ځای پرېږده جوړول یې هم دغومره اثر لري چې بد ښه کولی شي .

لباس په لومړي وخت کې د ځان پټولو لپاره جوړ شو چې پخوا یې ښایست هم پټاوه او د ښکلا مخه یې نیوله خو وروسته پخپله دومره ښکلی شو چې د انسان د اصلي او حقیقي ښایست یې له هر چا هیر کړ او د تاوس ښو کار ترینه واخیستل شوه .

د انسان لباسونه ډیر زیات او څو رازه دي چې ځینو ته مونږ د لباس په نظر نه ګورو هغه ښایست او ښکلیتوب چې د انسان په څیره کې وینئ له یوه لباس نه زیات قیمت نلري که څه

هم په ډېر جگ نرخ خرڅېږي او له انسان نه يې قيمت ډېر لوړ شوی دی .

په دغه قيمتي لباس کې هم د انسان عيبونه پټ دي او ستار العيوب دا ښکلې پرده د ستر لپاره د انسان په معايبو اچولې ده .

هغه چې مونږ ورته خوبان وايو او ډېر ښکلي په نظر راځي مونږ پرې زړونه بايلو او عشق ور سره لرو مگر په دې نه پوهيږو چې څومره بد خويونه او ناکاره عادتونه په دغه ښکليتوب کې پټ دي کهدا خبرې او عادات په بل چا کی وي ډېر بد ورته گورو مگر دلته د صورت ښايست د سيرت عيب پټ کړی او په همدغه وجه د ليلې سپی د مجنون په نظر کې ښاغلی دی . د همدې لامله د معشوقو جفا له وفا نه ښايسته ده او د ښکلو ظلم او ستم د ظالمانو ظلم غوندې بد رنگه نه دی .

مونږ علاوه په دغو ظاهري لباسونو معنوي لباسونه هم ځانته پيدا کړي دي چې يو له بله پکې ځان پټوو او په دغه وسيله خپل حقيقت له پوهانو او هوښيارانو نه هم پټ ساتلی شو . د دغه لباس نوم پوهه او هوښياري ده چې د علم او معرفت په نامه يادېږي .

هغه چې زمونږ په نظر کښ عالم فيلسوف يا اديب او هنرمند معلومېږي د هغه عيبونه د علم او پوهې د پردې لاندې پټ دي چې مونږ يې ښه نه وينو يا يې ډېر ښه وينو او نقص راته کمال معلومېږي .

څنگه چې فصاحت او بلاغت کله حق ناحقه کوي او غلط صحيح ښيي د فصاحت او بلاغت خاوندان هم له ډېرو عيبونو سره زمونږ په نظر ښاغلي ښکاري او اصلي حقيقت يې رانه پټ دی .

هو! د جمال او کمال خاوندان او د علم او معني صاحبان د ډېرو ښکلو او ښايستو پردو تر شا پټ دي چې مونږ يې اصلي بڼه نه شو ليدلی .

د منطق او بيان خاوندان خبله بدي هم نېکي ښودلی شي او د بل نېکي بدرنگولی شي .

د دې عصر سحر او جادو په دغه ډول زمونږ په سترگو او نظر لوبې کوي .

ډېر وخت په کار دی چې انسان طلسم هم مات کړي او حقيقت ته ورسېږي يا له يو بل طلسم او بل سحر سره مخامخ شي .

مونږ اوس انسان نه وينو يا د انسان رنگ او صورت وينو يا يې په وينا او خبرو کې گورو که ډېر وړاندې لاړ شونو کار او هنر کې يې ووينو .

د انسان حقیقت صورت نه دی ، پوهه نه ده ، فصاحت او بلاغت نه دي په کار او صنعت کې هم د انسان فطرت او نفسي کیفیات څوک نه شي لیدای .

دا ټول شیان د انساني حقیقت د پټولو او ښه ښودلو رنگ رنگ لباسونه او حجابونه دي . د انسان غرایز او خوبونه د انسان اصلي حقیقت دی چې ډېرې پردې یې په مخ پرتې دي . انسان پس له مړینې په قبر کې هم بې پردې نه شي اوسېدلی او چېرته چې دی نه ځان ویني او نه بل وینې بیا هم باید په کفن کې پټ وي ځکه چې د ده ټول عزت او حرمت په دې کې دی چې بې پردې نه شي او څوک یې بې پردې ونه ویني.

هغه انسان چې په عبادت کې یې ریا پټه ده ، په هوښیارۍ کې یې شیطنت پټ دی او سخاوت یې هم د یوه داسې پټ تجارت نوم دی چې له گمرکي محصولاتو نه هم معافیت لري هغه تر قیامته له نورو نه ځان پټولی شي .

دا ستر لکه د ښځو حجاب او حیا هغه شی نه دی چې د مدنیت او تجدد شمال یې له مخه لرې کړي . په دغه ستر ډېر بې پردې خلک هم ډېر ټینگ دي.

چیرته چې د نن جامې ډېرې لنډې شوی دي او خلک د صورت بربنډولو ډېر هوس لري هلته هم د انسان سیرت او حقیقت په ډېرو پردو کې پټ دی .

په انسان کې ځینې داسې ضعیفي جنبې شته چې له ډېرې حیا نه خپل خاوند ته هم ځان پوره نه ښیي او انسان ورته له ډېره خجالته سم نه شي کتلی ، همدغه سبب دي چې هر څوک خپل ځینې شیان هېروي او خپلو عیبونو ته داسې اصلاحي رنگونه ور کوي چې په خپل ځان یې گمان بل راز شي او خپل شعور هم وغولوي .

نن د انسان څېره په تلویزون کې له ډېر لرې ځایه ښکاري مگر د انسان معنوي څېره او باطني تصویر دومره پټ دی چې سړی په خپله خپل ځان پوره نه شي لیدای بلکې خپل عکس د نورو په نظر کې ویني ، که چا ته چا ښه ویل هغه ځان ښه گڼي او خوشحالېږي که خلکو څوک بد وگاڼه له بدو خلکو سره په زندان کې لوېږي که څه هم یوسف یا سقراط دي . همدغه وجه ده چې له ډېرو خلکو نه د ستایونکو په ستاینو د متملقینو په متطق ځانونه ورکېږي او خپل ځان بل شان ویني .

د همدغې اغېزې په سبب اوس د ځینو رنځورانو علاج په خبرو کوي او ډاکتران ور ته وایي چې ډېر ښه یې او هېڅ مرض در کې نه شته یعنې دغه د دروغو شاهدي ناروغه هم ښه کولی

شي او ښو طبي علاج گرځيدلی دی .

زه دا منم چې په دنيا کې ښه او بد شته مگر د ښو او بدو په پېژندلو کې دومره سودايي شوی يم چې دغه تميز رانه ورک غوندې دي .

کېدای شي چې مونږ ډېرو کسانو ته په دروغو ښه ووايو او هغه ښه شي: يا ډېر ښه بد گڼو او هغه بد شي ، چې زمونږ ښه او بد زمونږ د تصور او تفکر نمونه دي نه د حقايقو . مونږ هغه چا ته ښه وايو چې زمونږ په ذهن او نظر کې ښه وي نه دا چې په خارج کې ښه وي يا يې حقيقت ښه وي .

مونږ څومره او څو زره کاله پخوا هم د ښو او بدو په نامه ځينې شيان له ځينو نه ښه گڼل او اوس هم ښه او بد يو راز گڼو ښايي چې بد ښه و گڼو او ښو ته بد ووايو ، په همدغسې تميز ځان له بې تميزۍ نه وژغورو .

مونږ ظلم بد گڼو او عدالت خو ښو ، مگر ځينې مظالم را ته د عدالت په څير ښودل شويدي او ډېرو بدو خلکو را ته ځانونه ښه ښکاره کړي دي يعنې منطق او استدلال ، ريا او تذوير شعر او ادب ، عقل او فلسفې ، عرق او عادت سياست او تمدن کله له سمې لارې نه اړولي يو او زمونږ په شعور او احساس يې هر راز لوبې کړي دي .

دا کار هر کله او هر چېرته پوهانو او د هنر خاوندانو کړيدی احمقان او ساده گان خدای له دغسې سترو گناهانو نه ساتلي دي .

که مونږ له ښارونو او مدنې دنيا نه بهر څنگ شو او ناپوهانو ته ورشو هغوی خپل ځانونه له نورونو نه دومره نه دي پټ کړي .

د هغوئ اغراض او مطالب دومره لوڅ دي لکه د متمدنو خلکو مېرمنې . هغوی د حقايقو په پټولو کې ډېره لږه برخه لري او ژبې له زړونو سره ډېر غدر او خيانت نه کوي .

هلته دوستي او دښمني ، گناه او تعدي ، ظلم او رحم ځان بل راز ښيي .

ريا او ټگي د هغوئ کاله ته ډېره لاره نه لري .

هلته د صداقت ځای سياست نه دی نيولی .

هلته خلک ډير لباسي خلک نه دي او په ډېر ساده لباس کې ژوند کوي .

خیرات

ډېر غټ سړی مړ وو او په بدرګه کې یې ډېر پسونه ، غوایان او چرګان حلال شوه . دا خیرات ډېر لوی او زورور خیرات و ، چې د شاهانه میلمستیا رنګ یې درلود . د خیرات د انتظام لپاره ډېر خلک مقرر وو او ډېرو ښو اشپزانو پخلی کاوه د خدای د رضا لپاره راز راز نعمتونه او هر رنګه طعامونه تیار شوه . خلک لکه مېلمانه په ټکټو را وبلل شوه او د هر چا ځای معلوم و . هغه چې په ګړندیو ګاډیو کې راغلل د ننه قصرونه ننوتل .

د خانانو او ملکانو لپاره بېل ځای و ، مامورین او میرزایان ګوښې ناست وو .

د سوداګرو او زمیندارو لپاره بل ځای جوړ شوی و .

هر چا ته د هغه په اندازه برابره ډوډۍ راتله .

د هر چا درجه او مرتبه معلوم وه .

د عامو وګړو لپاره غټې وریجې وې او له معتبرو نه بېل ناست وو .

ځینې خواران او فقیران که څه هم وږي پاته شول او چا هلته پرې نښودل مګر د اب او عزت خلک په ډېر ښه شان عذر شوه او د زورورو قدر او عزت پوره وشو .

د دې خیرات قصې تر ډېره وخته کېدلې ! هر چا به ویل چې ډېر زورور خیرات وو ، ډېرې پیسې پکې ولګېدې .

هلته یو ړوند او یو شل ناست و هغوی وویل : افسوس چې زمونږ څه پکې نه وه او مونږ هلته چا پرې نښودو .

د زيارت ډيوې

د جمعې مبارکه شپه وه خلک زيارت ته راتلل او شمع به يې بلولې ځينو به په خاورينو ډبوو کې تېل اچول او ډيوې بې لگولې ، په زيارت کې ډېرې ډيوې روښانه شوې او خلک بېرته خپلو کورونو ته لاړل .

هلته هېڅوک پاته نه شوه او ډيوې ټولې د زيارت په اروا بلې وې ، زه چې کور او کلي ته راغلم په کلي کې د غريبانو کورونه تياره وو ، هغوی تېل نه درلوده ، ځکه په تور تم کې ناست وو .

څوک چې په ثواب پسې گرځېده ټولو زيارت ډيوې ولگولې او د خوارانو غريبانو له حاله نا خبره و . هو! د غريبانو په کورونو کې تياره وه! ځکه چا نه ليدل .

د دويباندې يوازې د خدای نظر و او بس .

د دوئ ډيوې دې خدای ولگوي مونږ به د زيارت ډيوې بلوو .

د مزار لوحه

کور به کور او کلي په کلي به گرځېدمه او د خدای په نامه به مې څه غوښتل چا به يو موټی نا پاکه غله راکړه او چا به سوې ډوډۍ راکوله .

ډېرو کورونو به جواب راکاوه او ځينو به په دروازو کې هم نه پرېښودم .

څو ورځې د يوه او بل له درگاه نه وږی او بېنوا راغلم .

هېچا هېڅ رانکړه . له ټولو خلکو نه مې زړه بد شو دنيا ته مې په کرکه وکتل خدای ته مې رجوع وکړه او په دغې کوټنۍ (قبر) کې پرېوتم .

هغه چې زه به يې په دروازه کې چا نه پرېښودم اوس ما ته لاس په نامه ولاړ وي له ما نه څه غواړي .

زما په نامه زما کوټنۍ ته هر څه راوړي او د خدای په نامه خوارانو او غريبانو ته سوې مړۍ هم نه ورکوي .

لیاقت

یوه وویل: دغه مدیر د وزارت لیاقت لري او هغه وزیر بې لیاقته لوړ مقام ته ختلی دی.

زما ملګري په دې خبره هماغومره خوشحاله شو لکه زه چې خپه شوم.

ما ویل لیاقت باید دومره بې قدره نه شي.

هغه ویل د یو مملکت د ترقی او لوړتیا دلیل همدغه دی چې لیاقت پکې ډېر قیمت ونه لري، چېر ته چې علم او پوهه ډېره ترقي وکړي هلته بیا ډاکټران او پوهان ځان ته کار او دوډۍ نه شي پیدا کولی او د لوړو شهادتنامو خاوندان یا وزګار ګرځي یا چېرته تهبر او ګازرې خرڅوي.

په مترقي هېوادونو کې یو پلیس او ډرېور هم لوړ تعلیم لري او یو دهقان د کرهنې په کار کې زموږ له رئیس زراعت نه ډېر پوه معلومېږي. دلته چې لیاقت ډېر لږ دی او له لږو خلکو سره دی، نو یو سړی په لږ غوندې پوهه خدای نظر خان شي او لوړ مقام ته وخېږي، زه په دې ارمان یم چې زموږ په هېواد کې هم لیاقت ډېر ارزانه شي او له خارج نه یوه عالي شهادتنامه راوړل څه ډېر قیمت ونه لري.

زه به هغه وخت ډېر خوښ یم چې یو سړی د وزارت لیاقت ولري او په ډېره ټیټه رتبه کار وکړي. زما ملګري د خبرو په چل ډېر ښه پوهېده او د بل خوله کې یې خبره وچوله، ما ته د څه ویلو موقع ډېره لږه پیدا کېده، هغه ما ته ایله همدغومره وویل:

زه بدې نه یم خوابدی چې یو مدیر د وزارت لیاقت لري او وزیر نه دی ځکه چې وزارتونه هر چېرته لږ دي او لایق کسان باید په هر ځای کې دومره ډېر وي چې هر یو ته مدیریت هم ونه رسېږي مګر دا بله خبره که رښتیا وي چې یو سړی بې لیاقته لوړ مقام ته ختلی دي په ډېرې خوابدۍ ارزي او د لیاقت به دغسې بې پتې په سرو سترګو ژول په کار دي، که چیرې د دنیا ټول کارونه د لایقو خلکو په لاس کې وي او خپتي لایق او وړ کسان وزګار پاتې شي یا دهقاني وکړي څه بده خبره نه ده.

هغه ویل زه نه پوهېږم چې ته لیاقت څه ته وایې ځکه چې سیاسي او اداري لیاقت لکه د بوډۍ ټال مختلف رنګونه لري او یو هوا یې نمایش ورته ویلی شو.

دا لیاقت لکه علمي او فني لیاقت یو ټاکلی او معین شکل نلري چې هر وخت او

هر کله هر چا ته یو شان ښکاره شي او ټول ور ته په یوه نظر وګوري .

. . . . چې علمي ، فني لیاقت ، سیاسي او اداري لیاقت اخلاقي او روحي لیاقت یو له بله فرق لري او دغه ټول لیاقتونه په یوه سړي کې ډیر لږ لیدل کیږي .

دلته کار نه دی چې مونږ له هر سیاسي او اداري شخص نه د اخلاقي لوړ تیا انتظار ولرو یا ترینه علمي او فني لیاقت وغواړو .

د یوه سیاستمدار او اداره چي سړي لیاقت دا دی چې خلکو ته ځان او جهان په بل راز وښیي او څه چې ځانته روا ګڼي د نورو د پاره یې ناروا وګڼي ، یعنې په خپله هره شپه قمار ووهي او نورو جوار ګرو ته سزا ورکړي د بزم په مجلس کې هر څه وکړي او په نورو باندې ټنګ ټکور ودروي.

پخپله نه انجینر وي او نه مهندس ،مګر علمي او فني کسانو ته لازمه هدایات ورکړی او په کار یې واچوي ، ده په کوم مکتب یا مدرسه کې څه نه وي لوستي مګر د ښوونځیو امتحانونه واخلي او ښوونکو ته د علم او معارف په باب ګټورې وینا وې وکړي.

ده ویل ما د خپل ماموریت په وخت کې خپل لوی لوی امران ولیدل چې د مطبوعاتي چارو په باب یې ما ته هدایتونه راکول مګر دغه کلمه یې (مطبوعاطي) لیکله ، داخترنو په ورځ به یې پخپلو رسمي نطقونو کې د عدالت ګستر په ځای رعیت ګستر ویلې . ښه مې په یاد دي چې یوه ورځ چا د ده د پاره میلمستیا کړې وه چې هر څه ډیر زیات و مګر د کیفیت په لحاظ یې خوند نه و ، هلته یوه مدیر وویل دا میلمستیا د کمیت په لحاظ دستاینې وړ ده مګر د کیفیت په لحاظ یې مزه نشته .

زمونږ امر چې ډیر لوی کار دار و مګر د کم او کیف په معنی ښه نه پوهیده هغه ته وویل چې: (کمیت نګو کثرت بګو) زه دغه وخت پدې پوه شوم چې اداري او سیاسي اشخاص علم ته ډیر احتیاج نلري ، دوئ پخپل قوت او قدرت لوړ مقام ته رسیدلی شي او پوهه د لاس لاندې خلکو د پاره ډېره په کار ده .

ما ته دا معلومه شوه چې علم عادي لیاقت دی او قوت د فوق العاده لیاقت نوم دی ، په فوق العاده لیاقتونو کی ځینې هغه لیاقتونه هم داخل دي چې هر څوک یې نشي لیدای او بلا تشبه له سحر او ساحری سره شباهت لري چې زرنګي ، چالاکي خو دغمایي او عوام فریبي ور ته ویل کیږي او د چانس او تصادف برخه پکې زیاته ده .

کوم قوت او قدرت چې د اداري او سیاسي کسانو په برخه رسیدلی دي هغه د یوه روحي تاثیر په وجه د فوق العاده لیاقت رنګ پیدا کوي او د جلال او عظمت په رڼا کې ډیر معمولي لیاقتونه فوق العاده معلومیږي .

که ښه فکر وکړو او ونه غولیږو نو لیاقت او کفایت د زور او قوت دوهم نوم دی او علمي یا فني لباقت به هر وخت په هر ځاي کې د قوت او قدرت تابع دی .

افلاطون او ارسطو که په هر ځای کې وي د سکندر لاس لاندې به وي او سقراط به په زندان کې د زهرو کنډول په سر اړوی .

هغه کسان چې اوس په مدني دنیا کې د دیموکراسۍ په اساس د ارا په کثرت لوړ مقامونه نیسي هغه په علمي لحاظ لوړ خلک نه وي بلکې له ځینو نورو نه یې لیاقت ښکته وي په اخلاقي لحاظ هم دوئ په نورو څه تفوق نلري مګر په یوه ساحرانه قوت له خپلو حریفانو نه میدان وړي او په ځینو پټو وسایلو یا غولونکو شیانو عمومي توجه ځانته را ګرزوي .

دا د منلو خبره ده چې ځان د خلکو په سترګو کې ښه ښودل او لوړ مقام ته رسیدل ډیر ځله د خلکو د غولولو او ځان بل راز ښودلو نتیجه وي او ډیر لږ کسان دي چې د یوه حقیقي لیاقت په مرسته یوه مالی مقام ته رسیږي او په اخلاقي فضایلو په عالم کې مجبوریت پیدا کوي.

یو اجتماعي عالم د خپل علمي تحقیق په رڼا کې وایي :

هغه څوک چې په رښتیا له ټولو اجتماعي عیبونو یعنې له خود پرستۍ له تعصب ، له خطا کارۍ او له ریا او دروغو نه خلاص وي له اجتماع سره به هیڅکله موافقت ونې کړی او هر ګوره به انزوا اختیار کړي که دغه خبره رښتیا وګڼو نو هغه لیافت چې خلک یې خوښوي او په خلکو اغیزه لري بله قیافه پیدا کوي او داسې مثال لري لکه چې یو بد رنګه مخ په ډول او سینګار ښایسته وښودل شي . همده سبب دی چې ځینې بد رنګه مخونه خلکو ته ښه ښکاره کیږي او ځینې ښایسته مخونه چې د حیا او عفت په پرده کې پټ دی د چا توجه نه جلبوي.

لیاقت کله کله یو لوړ برج له ډیرې ځایه نظر جلبوي مګر هیڅ پکې نه وي او بې له نموده نور څه نلري .

کله لکه ورانه کنډواله گنجونه پکې وي او څوک يې نه ويني .

ما دغه راز ډیر مختلف او متضاد لیاقتونه لیدلي دي او پوهیږم چې هر لیاقت ښاغلی نه دي .

ډیر خلک دا هم لیاقت بولي چې سړی قلبه روپۍ په بازار کې وچلوی او په یوه روپۍ د دوو روپو مال واخلي ځکه په لیاقت باندی ډیره ښه عقیده نلرم او ډیر ځله را ته دغه متاع لکه د غلا مال که هر څومره قیمتي وي ارزانه او بې قیمته معلومیږي.

کوچنیان

زه نه پوهېږم چې مونږ ولې کوچنیانو ته په کوچني نظر ګورو ، یعنې ولې ځانونه لوی ګڼو او دوی کوچني بولو ؟ ښایي چې په دې خبره زه ساده غوندې ښکاره شم او زما دغه خبره د کوچنیانو خبره وي ، مګر څه وکړم ؟ زه په رښتیا تر اوسه ښه نه یم پوه شوی ، چې لوی څوک دي او کوچني څوک دي ؟ ځینې کسان چې د لویوالي دعوا کوي او ځانونه لوي ګڼي ما ته کوچني او واړه په نظر راځي .

ښایي چې د دې سبب همدا وي چې زه په خپله کوچنی یم .

د یو کوچني ماشوم ځمکه او اسمان هم ډېر لوی نه وي او لمر او سپوږمی ور ته یو ټیکلی ښکاره کېږي . د دنیا لکونه او کروړونه هم د ماشومانو په نظر کې له څوشلو نه زیات نه دي او هر څه کم په نظر ورځي . پا ته شوه دا بله خبره چې کوچنیان زما په نظر کې خدای ولې لوی کړي دي او زه څله هغه چا ته په لویوالي قایل یم چې نورو ته واړه معلومېږي . دا هم بې دلیله نه ده ، زه په ماشومانو ځینې داسې لوی خویونه او ستر صفتونه وینم چې هغه (ستاسو په اصطلاح) په ډېرو لویونو کې شته . هغه کسان چې لویي لري او ځانونه ور ته لوی او زورور معلومېږي د خپلې کینې او بغض په مقابل کې ډېر کمزوري دي .

که زه او ته هر څه لوی شو او قوت ومومو په خپلو غلیمانو رحم نه شو کولی په زورورو باندې قهر او غضب ډېر زورور وی مګر ماشومان دغه راز نه دي ، د دوی په زړونو کې کله کله عناد او کینه پیدا شي ډېر ژر یې محوه کولی شي او یوه شېبه وروسته له هغه چا سره مینه کوي چې یو ساعت د مخه یې ورسره منګولې لګولې .

دا کار لویان نه شي کولی ، لوي خلک د خپل قهر او غضب په مقابل کې ډېر واړه او ډېر کمزوري دي .

دا زور او قوت د کوچنیانو په برخه رسیدلی دی ، چې د حسد او عناد او رمږ کړي او دا جهنم په ګلزار بدل کاندي .

د دنیا لوی لوی غمونه او مصیبتونه چې د لویانو ملا ماتوي په کوچنیانو ډېر تسلط نه لري او د حوادثو ډېره زوروره سیلی د دوی له شونډو خندا او خوشحالي نه شي وړلی . دوئ په همدغه جګړ کې خپل کاغذي پتنګان په هوا کوي او خاندي ، د دوی تصور او تخیل له

دوزخ نه فردوس جوړولی شي او مونږ په جنت کې هم له مارانو او لړمانو نه نه شو خلاصېدی .

دوی په ډېر لږ څه ډېر زيات خوشحالېږي يعنې ډېره زياته خوشحالي په ډېر لږ شي اخيستلی شي مگر لويان په ډېر څه هغومره نه خوشحالېږي .

په دې سودا دوی له هر چانه ښه پوهېدلي دي او نور پکې غولېدلي دي .

د کوچنيانو په زړه کې چې هر څه وي هغه په خوله هم وېلي شي مگر لويانو ته دغه پوره حاصل نه دی. د اجتماع اداب او قيود عرف او عادات ،اصول او قوانين په لويانو حکومت کوي او کوچنيان د عقل غلامۍ نه هم خلاص دي .

دا خبره صحيح ده چې انسان اول په جنت کې و ،وروسته بيا دغه نيمگوي جهان ته راغی.

د هر ماشوم سر گذشت همدغه دی ، ماشومان او کوچنيان ټول په جنت کې دي ، د مور غېږه د ماشوم لپاره جنت دی، د ميندو تيونه د شودو لښتي دي ، د حيات اوبه همدغه سپينې پۍ دي چې د ميندو له تورو پلوولاندې پټې دي .

تر څو چې ماشوم ،ماشوم دی او انديښنو سره نه دی اشنا د دنيا له غمونو نه داسې بې غمه دی لکه چې په دې دنيا کې بيخي نه وي او په بل جهان کې اوسي .

کله چې له دغه معصوميت نه لږ غوندې لرې شي او شيطان يې وغواړي نو له جنت نه بهر شي او دنيا ته راشي.

اوس پوه شوئ ! چې د بلوغ او لوېوالي علامه له شيطان سره اشنا کېدل او غولېدل دي .

جگ برجونه

د کلا برجونه او دېوالونه ډېر جگ و، د کلا شاوخوا ته خندق ډېر ژور و .

له دغه جگوالي سره دغه ټيټوالي تړلی وو او د لوړتيا راز په همدغه کنده کې پټ وو، تر څو چې يو ځای ډېر ژور نه شي د چا برجونه نه جگېږي .

د يوه لوړېدل او د بل ټيټېدل هم له بله تړلي دي .

دا جگ برجونه هر چا له لرې، ليدل مگر دا لويه کنده له لرې چا نه لېده او د نژدې خلکو هم ډېر پام ور ته نه و .

زمونږ سترگې له ډېر لرې ځايه لوړ څلي او جگ برجونه وېني مگر ژورې ځاگانې او لويې کندې څو قدمه هغه خوا نه ويني .

د دې هسکو دېوالونو او لوړو برجونو خته له همدغه ټيټ ځايه اخيستل شوېده ، دا خته د سنډاله پښو لاندې پخه شوه او ډېرو خلکو په لتو ووهله بې له دېنه دا دېوالونه او برجونه نه لوړېده .

يو لوړ مقام ته رسېدل دغه راز کارونه په مخکې لري او ټيټ همدغسې جگېږي .

د دنيا جاه و جلال، عزت او منزلت هماغه لوړ برجونه دي چې سرگذشت يې له ډېر ټيټ ځايه شروع کېږي .

کوم سر چې د ډېرو خلکو په مخکې په تعظيم ټيټ نه شي نور سرونه ور ته په احترام نه ټيټېږي . هغه چې بل ته لاس په نامه نه وي ولاړ نور ور ته لاس په نامه نه درېږي .

دا هغه پور دی چې سړی يې يوه ته ور کوي او له بل نه يې غواړي .

که دا خبره تاسې منلې، نو راشئ د خان نوکران وگورئ ! هغه چې د خان په مخکې خپل سر ډېر ټيټوي په نورو باندې تفوق لري او درجه يې لوړه ده ،هغه آس چې د ارباب د سپرلۍ لپاره په کمند کې ولاړ دي له نورو اسونو نه ډېر قدر لري او ميتران يې ډېر ښه خدمت کوي .

که مونږ حقيقت ته ځير شو عزت ډېر ځله په ذلت گاټه شي او باداري د غلامۍ نتيجه ده .

ډېر خلک شته چې د شخصيت د گټلو لپاره خپل شخصيت له پښو لاندې کوي او د عزت لپاره عزة النفس قربانوي .

څنگه چې دهقانان غنم په خاورو کې شيندي او بيا د غنمو در مندونه اخلي دوی هم عزت او شخصيت له خاورو لاندې کوي او دوی ته بې منتظر وي ۔

په دنيا کې لږ کسان دي چې خپل فطري او طبيعي لوړوالی په بل شان ساتي او د لوړو برجونو غوندي نه دي بلکې د غرو له جگو څوکو سره شباهت لري ۔

حقيقت

لکه چې ريا په عبادت کې وي او شيطنت په هوښيارۍ کې .

دښمني هم که د دوستۍ په جامه کې پټه وي او رقابت د محبت په څېر ښکاري . ډېر محبتونه دي چې ډېر پټې کينې په کې پټې دي .

په ډېرو احساساتو کې ډېر زيانونه پټ دي .

د دې زماني خندا د ماشومانو او ساده ګانو خندا نه ده چې يوازې د مينې او محبت له پښته وي .

د دې وخت ښېګڼه هم که هر څومره ښکلې وي عفت او تقوی پکې نه شته او ډېره رسوا يي ور سره ملګرې ده .

د رقيبانو احسان او مهرباني د خلکو په نظر کې ځوانمردي معلومېږي مګر له دغه باران سره تندر ، بړلی او سېلابونه ملګري دي .

زه د دښمنانو مروت عاليجنابي ګڼم ، مګر صداقت او محبت ور ته نه شم ويلی .

همدغه سبب دی چې زه دروغ او ريا بېخي نه شم ويلی او په ځينو مواردو کې ور ته ډېر ښه ښه نومونه هم پيدا کوم .

زه پوهېږم چې عاليجنابانو خپل رقيبان څنګه وژني ؟ ما ته معلومه ده چې قاتلان ټول يو راز نه دي . ځينې خپل رقيب په توره وژني ، ځينې په ټګۍ او ځينې په احسان ، ته کولی شې چې د خپل رقيب سر د احسان په زور ځانته ټيټ کړې او له خپل حقه هم ور ته تېر شې مګر له رقابت نه نشې تېرېدلی .

په احسان او مهرباني رقيب محوه کېږي ، مګر رقابت نه محوه کېږي رقيب وژل او رقابت وژل ډېر فرق لري . ډېرو خلکو خپل دښمنان مړه کوه ، مګر دښمني مړه نه شوه .

د پهلوانۍ په ميدان کې يو پهلوان بل ته د ملګرتيا لاس غځوي او احترام په ځای کوي ، مګر ځان ور ته نه څملوي .

د غه راز احسان د زور او قوت خاوندان له چا سره نه شي کولی دا نيکي يوازې د ضعيفانو کار دی .

هغه چې خلک ور ته سخي وايي او ستاينه يې کوي ، عاليجناب به وی ، مګر د خبر

خاوند نه دی .

د خان او ملک دا لویه او ښکلې مهمانخانه (مېلمستون) چې ګورې په زور او جبر جوړه شوې ده او ډېر کورونه یې د خپلې ودانۍ لپاره وران کړي دي .

دا راز سخیان د خوارانو او غریبانو ګېډې نه مړوي ، بلکې خواروي او وږي کوي یې . حجره چلول او مېلمانه پالل په حقیقت کې د ډېرو وږي کول او د لږو مړول . دغه اسراف او تبذیر چې تا ته جود او سخا معلومېږي د پاکي او حلالې ګټې تنیجه نه ده که څوک په ظلم او زور په چل او فریب پردي مالونه خپل نه کړي دغه راز لوی دستر خان نه شي غوړولی .

د چا په کور کې چې هره ورځ پسونه او چرګان حلالېږي له هغه سره اورومرو یا د لېوانو قوت ملګری دی یا د ګیدړانو چل او فریب .

که څوک غواړي چې رښتیانی سخي او د خیر خاوند وګوري نو لاړ دې شي هغه دهقان دې وګوري چې یوه لاروي ته بې سکړک او شړومبې په مخکې ایښې دي او په خپله یې هم همدغه خوراک دی .

څوک چې پردي مالونه په چا باندې نه خوري او د خپل زیار او زحمت په ګټه مېلمه او مسافر پالي په سخاوت نه دی مشهور مګر د خیر خاوند ورته ویلی شو .

هغه چې خانقاه چلوي او په لنګر کې بې ډېر وږي مړېږي، په ظاهره خودی نورو ته ډوډۍ ورکوي مګر په حقیقت کې دی د نورو ډوډۍ خوري .

دغسې پیر او فقیر ته که ډېر خلک ډېر څه راوړي او له ډېرو غټو سوداګرو نه په تول کې دروند وخېژي رښتیاني فقیر ویلی شو ځکه د ده هر څه د نورو مال وي او په خپله هیڅ نه لري . څنګه چې د خان او ملک سخاوت د پردي مال برکت دی د شیخ کرامت هم د نورو د کرم نتیجه ده . هغه څه چې مونږ ته په ظاهره ښه ښکاري په حقیقت کې ښه نه دي او اصلي څېره یې ډېره بده ده . مونږ د یوه لښتي روانې اوبه پاکې ګڼو که څه د لارو او کوڅو ډېرې پلیتې اوبه ور سره ګډې شوي او ډېرو څارویو پکې بولې کړې دي .

ډېره ښه ده چې زمونږ سترګې د حقیقت د لیدو لپاره نه دي پیدا او هر وخت ظاهر ته ګورو .

لویه خدایه

که زه ښه وکړم ته را سره ښه کوې که بد وکړم د بدو مزا را کوې .

که ستا مینه زما په زړه کې وي په محبت را گورې .

که زه بې مینې شم ستا مهرباني کمېږي .

ستا د محبت بارانونه په ما باندې هغه وخت ورېږي چې زما په زړه کې رحم وي . زه چې هر څه وکړم ته هماغسې را سره کوي .

زما نېکبختي او بد تختي زما په عمل پورې اړه لري او جنت ته یا دوزخ ته تگ زما د ښه عمل او بد عمل نتیجه ده .

زمونږ عقل او فکر همدغه دي مونږ چې تا ته په خپله آئینه کی وگورو ستا په باب دغه شان فکر کوو . که مونږ ځانته ونه گورو ستا لوي شان ته وگورو ته زمونږ له خیال او فکر نه ډېر لوي یې .

مونږ چې د ځان غونډې خلکو لپاره کالي نیسو او هغه د سر په سترگو نه وینو یا لنډوي یا اوږده . مونږ پوهېږو چې ستا ستاینه له مونږ نه پوره نه ده .

مونږ ډېر واړه او کوچني یو ، ته ډېر لوی یې .

دا زمونږ کار دی چې د ښو په مقابل کې ښه وکړو او د بدو په مقابل کې بد ، که مونږ څوک ووهو حاکمان هم مونږ وهي .

که مونږ په ځمکه کې غنم وشیندو او اوبه ورکړو ډېر غنم دا کوي او زمونږ اب و دانه ځمکه هم بې عوضه نه پرېږدي . که د یوه نیالگي پالنه او روزنه وکړو خوږه مېوه او یخ سیوری را کوي .

که سوداگر ته پیسې ورکړو هر څه چې وغواړو راوړي یې .

که له یو ماشوم سره مینه وکړو له مونږ سره مینه کوي .

ستا شان له ټول مخلوق نه ډېر اوچت دی .

ستا اراده زموږ د ارادې تابع نه ده .

ستا کړه زمونږ له کړونه نه پیدا کېږي .

ستا محبت زمونږ د محبت مولود نه دي .

ته خالق یې او مونږ مخلوق .

ماشومان

مونږ ناست وو ماشومانو زمونږ له څنگه لوبې کولې .

کله به یو له بله ونښتل چغې به جگې شوې ژړا انگولا به وه .

کله به د خندا شور او زوږ دومره اوچت شو چې په عذاب به یې کړو .

یوه به چې د بل د لوبو شیان گډوډ کړه هغه په قهر شو او کنځلې به یې کولې ، زمونږ پام نه و ، یو را پاڅېده د بل مخ یې شوکارې کړ د هغه په مخ وینې وبهېدې او له مستۍ به جنگ جوړ شو .

مونږ وېل : خېر دي واړه دي نه پوهېږي .

زمونږ لویوالي دا تقاضا درلوده چې د کوچنیانو طفلانه لوبې هېڅ وگڼو او ملامت یې نه کړو. ماشومان د عمر او وجود په لحاظ په رښتیا له مونږ نه واړه دي مگر دومره واړه نه لکه مونږ چې د خدای په دربار کې واړه یو .

د ماشومانو پوهه به له مونږ نه لږه وي مگر زمونږ پوهه د خدای په حضور کې هېڅ نه ده یا هېڅ ده .

هلته مونږ له ماشومانو نه ډېر واړه یو او زمونږ پوهه ډېره لږه ده ، زمونږ لوبې هم د وړو غونډې دي زمونږ خندا و ژړا هماغسې ده .

ماشومان پوهېږي چې واړه یو او مونږ نه پوهېږو .

راشئ ! چې په دې خبره ډېر خوشحاله شو او د لوي خدای لویوالي ته په ډېر امید وگورو .

شعر او ادب

د انسان په وجود کې دوه شیه ډېر عزیز معلومېږي چې یوه ته زړه او بل ته دماغ وایي. له دماغ نه علم او فلسفه پیدا شوه، له زړه نه شعر او ادب.

اروپایان زړه د عواطفو او نفسي احوالو ځای گڼي، مسلمانان د ایمان او عقیدې ځای ته زړه وایي. صبر، رحم، کرم، شجاعت، سخاوت د زړه کار دی.

عشق او مینه په زړه کې وي.

شعر له زړه نه الهام اخلي او له زړه سره کار لري.

ډاروین وایي: «هغه لوی کمال چې د تحول او تکامل په لاره کې یوازې د انسان په برخه رسیدلی او نور ژوي ترېنه محروم دي د انسان قلبي عواطف دي چې په رحم، مروت، کرم، شجاعت نوعه پرستۍ ترېنه تعبیر کېږي.

انسان غواړي چې له حیوانیت نه لرې وي باید دغه عواطف ښه و روزي، د عواطفو روزل د شعر کار دی او شعر ته د عواطفو او احساساتو د ظهور او تجلیاتو کوه طور ویلی شو.

څنگه چې د لمر وړانگې او پلوشې لومړی ځل د لوړو غرو په څوکو پرېوزي او و روستۍ وداع هم د غرو له څوکو سره کوي، دغسې د عواطفو او احساساتو پرتو هم د شاعر په زړه له نورو نه زیات لوېږي او ځینې زړونه لکه د غرونو څمڅې او غارونه دغه رڼا یا بیخي نه ویني یا یې ډېره لږه ویني، همدغه عواطف او احساسات چې د شاعر له زړه نه الفاظو ته را نفل شي شعر ترې جوړ شي او په زړونو اثر کوي.

هو! د شعر موضوع ښکلې خیالات، عالی احساسات، د زړه تاثرات، د غم او خوشحالۍ خوبونه، روحي او جسمي ښکلا اغېزې او عشق او محبت دي.

که دغه شیان په یوه ښکلي تعبیر او ښو الفاظو کې بیان شي چې د فصاحت او بلاغت مراعات پکې په ښه شان شوی وي. شعر ترینه جوړ شي او ډېر ښه شعر هماغه دی چې په دغه معیار برابر وي.

څومره چې د یوه شاعر فکر او خیال آزاد وي او د محدودیت له قیوداتو راوتلی وي هغومره یې شعر لوړ او عالي وي.

که یو شاعر د نورو په شان هر چاته او هر شي ته سر ټیټوي او په فکر کې یې د بغاوت جذبه

نه وي موجوده له هغه نه د ښه شعر هيله نه شي کېدی.

شاعر بايد د فکري انقلاب علمبردار او بت شکن وي.

شاعر ته نه ښايي چې د زاړه منطق درس د عقل له زاړه بوډا نه واخلي او په زړه لاره په زاړه فکر پسې لاړ شي.

د شاعر خيال بايد ډېر لوړ پرواز وکړي او له ډېر هسک ځايه دغه جهان ته وگوري.

د شاعر نظر بايد د نورو غوندې نه وي او هر څه په بل شان ووينې د شعر او ادب ژوند د فکر په ابتکار کې دی او تقليد يا ابتذال د شاعر مرگ دی.

د شعر او ادب دنيا په دلدارۍ ولاړه ده شاعر بايد په هر څه او هر وخت کې زړه ته رجوع وکړي او ډېر حساس زړه ولري.

هغه چې په زړونو کې هيجان تاثر او حساسيت نه شي پيدا کولی او زړونه نه خوځوي شاعر ور ته نه شو ويلی.

که دا خبره وښتيا وي چې انسان په هر وخت او په هر حال کې د زړه په خوښې پسې روان دی او زړه په دماغ باندې حکومت لري يعنې د عقل ادراک د قلبي تمايلاتو له تاثير لاندې دي نو ويلی شو چې د يوه ملت عقلي او ذهني سير او حرکت هم د شعر او ادب تابع وي او شاعران په نفسياتو او روحياتو کې تغير او تحول راوستلی شي.

همدغه شعر دی چې په زړو کې زلزلې او طوفانونه پيدا کوي او کله پکې داسې صبر او سکون دي چې غرونه يې ثبات او استقامت ته حيران وي.

که دا رښتيا وي چې د چرگانو په نارو بيده خلک له خوبه پاڅېږي، نو دا بايد ومنو چې د شاعرانو په نغمو د يوه ملت مړه احساسات او جذبات راويښېږي او په دې اسرافيلي شپېلۍ کې بل راز تاثيرات موجود دی.

کوم فيلسوف چې هر څه بد گڼي او زندگي توره په نظر ورغلې ده، هغه هم شعر ته ښه گوري او شعر د انسان لپاره يوه ښه پناگاه بولي.

شوپنهاور وايي: ټولې بد بختۍ د انسان له نفس څخه نشئت کوي او له ژوند سره ډېر مصيبتونه او غمونه ملگري دي که څوک يوه داسې چاره لټوي چې له بد بختيو نه لرې غوندې په امن کې شي بايد به صنعت او هنر کې مستغرق شي او د ښکلا په مظاهرو کې ځان ورک کړي.

په دغه حال کې سړی په ظاهره له خلکو سره وي مگر په معنی کې یوازې وي او دنیا ورته لکه یو سراب معلومېږي چې د ده لمنه نه شي لمدولی .

په همدغه بیخودۍ کې انسان د دنیا له شر او شوره اسوده کېږي او د بې نیازۍ مقام ته نږدې کېږي چې غېر له حقایقو بل شي ته متوجه نه وي دغه صنعت او هنر چې د شوپنهاور په نظر کې د ښکلا مظهر دی او دی ورته ښه پناگاه وایي شعر دی . که چېرې په دغه غم لړلي جهان کې د سعادت او نېکبختۍ پلوشو کله کوم کور رڼا کړی وي هغه به د شعر کور (بیت) وي .

د شاعر خیالي دنیا تر ډېره حده له غمونو او مصیبتونو نه پته ده او هلته داسې بې درد سره بیخودي شته چې له سړي نه هر څه هېروي . تاسې شعر او ادب ته په عادي او معمولي نظر مه گورئ د شعر تومنه او قدسیت په نظر کې ونیسئ : هغه څه چې په زړونو کې پیدا کېږي او په زړونو اثر کوي هغه عادي او معمولي څیز نه وي . دا د غم او خوشحالۍ ترانه د انسان په ژوندانه کې ډېره زیاته اغېزه لري او انسان ترینه هېڅکله نه شي بې نیازه کېدی .

د یوه ملت ژبه ، کلتور ، اخلاق ، په شعر او ادب ساتل کېږي د یوه ولس د ذوق او شعور ، د فکر او خیال ، د احساساتو او عواطفو هنداره شعر او ادب دي . هر څومره چې د یوه ملت شعر او ادب عالي وي هغومره یې اخلاق نظر او روحیات لوړ وي او له لوړو ملکاتو او انساني فضایلو سره یې ارتباط او تعلق زیات وي . شعر او ادب د بشر علایق له دین او مذهب سره ټینگوي او په هوښیارۍ کې ښنایي او همدردي کوي .

کله چې زړونه کلکېږي یا تودېږي نو شعر پکې دقت او صفایي پیدا کولی شي . هغه څه چې انسان د مادیت له غلامۍ او بت پرستۍ نه ساتي شعر دي . عارفانه ذوق ، انساني عاطفه ، حکیمانه شعور د شعر په نغمو وده کوي او د حسن و نظر علایق همدغه شي ساتي .

کوم ملت چې شاعر نه لري زړه نه لري ، سترگې نه لري ، عواطف نه لري او د ذوق و تمنا له خونده محروم دي .

شاعران دا کولی شي چې د انسان فرعوني غرور په تواضع بدل کړي او د دوهۍ ملنگ ته د شاهجهان خوی او مړې سترگې ورکړي .

غم او سرور د شاعر هدیه ده چې له زړونو څخه یې اخلي او زړنو ته یې ورکوي نو کوم قدر او قیمت چې د انسان په بدن کې زړه لري په یوه جامعه کې یې شعر او شاعر لري .

د ادب راز

چا چې د شعر او شاعر په باب ډېر فکر کړی دی او دواړه یې ډېر ښه پېژندلي دي هغه وايي ډېر ښه شاعر هماغه دي چې ډېر خود پرست وي او بې له ځانه په بل هېڅ شي کې فکره کوي.

دغه راز شاعر خپل ځان په خپل شعر کې ښيي او موږ گمان کوو چې زموږ تصوير يې ايستلی دی. شاعر ځکه په موږ گران دی چې زموږ د زړه خبرې کوي او زموږ خاطرات را ياد وي. شعر د زړه غږ دی او د زړه غږ د منطق له غږ نه ډېر قوي دي.

شاعر پوهېږي چې عقل او منطق، دليل او برهان په موږ باندې حاکم نه دی بلکې غرايز او احساسات زموږ رهبري کوي د همدې لامله هغه له احساس او غريزې سره خپل تعلقات ټينگ ساتي او له زړه سره کار لري.

هغه څوک چې زړونو ته ښه ښه پيغامونه راوړي او زړونه خوشحالوي شاعر دی، هغه پيغام چې د معشوقې له خوا عاشق ته راځي شعر دی.

شاعر له موږ سره د عشق او مينې په کار کې کومک کوي او له دې نه ښه کومک بل نه شته.

شاعر پوهېږي چې له نا اميدی نه څنگه لذت اخيستل کېږي او غم څنگه خوږوالی پيدا کوي.

شاعران لکه ماشومان ډېر ښه ښه خوبونهويني او په همدغو خوبونو د زړونو تسلي کوي.

که خواږه رؤيا او ښکلي تخيلات نه وي د ژوندانه تحمل ډېر گران دی.

څه شی چې موږ ته ژوند خوږ او ښه ښکاره کوي د هغه شي تصور دی چې په ژوند کې بيخي نه شته.

تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقايق مه غواړئ د شعر هدف حقيقت نه دی جمال، دی ښکلا او جمال لکه علم په ټينگ اساس نه دی ولاړ.

د علم په دنيا کې په يو څه پوهېدل خوند لري او په شعر او ادب کې ابهام او ايهام مزه دار وي. دلته سر او راز، پرده او حجاب کمال دي، هلته تشريح، تفصيل، تحليل او تجربې ته ضرورت دي.

هغه جذبه چې د انسان په روح ډېر اثر لري د سر جذبه ده.

هیڅ ښکلیتوب بې پرې او بې حجابه نه دی .

هر څه چې موږ خوښوو ارو مرو یې په مخ باندې د سر پرده پر ته ده .

انسان له هغو اشعارو سره شدیده علاقه لري چې ځینې برخې یې ابهام لري او مختلف تعبیرونه پکې کېږلی شي .

په شعر کې یوازې د غریزې رهبري کافي ده .

شاعر باید د خپل فن په قوانینو کې ډېر تاو را تاو نه شي چې لطف او زیبایي یا خپل معصومیت له لاسه ورنه کړي .

د لوړ او عالي شعر د پېژندلو معیار بل شی نه دی له ژوند سره ارتباط دی ، هر څومره چې ادبي اثر له ژوندانه سره ښه ارتباط ولري هماغومره ور سره علاقمندي زیاته وي . په شعر او ادب کې ساده انشاء له نورو سبکونو نه زیات پایښت لري ، مګر ساده انشاء دا نه ده چې بیخي بې پیرایې وي او مختلف اجزاو عناصر پکې نه وي . هغه انشاء چې مختلف اجزا او عناصر پکې داسې وېلې شوي او ګډ شوي وي چې تشخیص او تجزیه یې نشي کېدی ساده انشاء هم له دغسې ترکیبه پیدا کېږي .

هغه انشاء چې ډېرې قلقلې پکې وي او ډېر جلبل لري یعنې لکه رعد او برق داسې وي د لیکونکي عجز او تصنع ښیي .

دغه راز هنر ښودنه له واعظانو سره ښایي ، په شعر او ادب کې سادګي لوی صفت دی نه کاکه توب او طمطراق .

شعر له علم او فلسفې نه دین او مذهب ته ډېر نژدې دی او الهامي څیز دی ، په شعر کې عواطف او خدایي فکرونه ډېره اغېزه لري .

په شعر او ادب کې یوازې بشر ولتېوئ او بس .

اناتول فرانس چې په ادب کې ډېر ژور فکر لري شعر او شاعر ، ادب او ادیب ته په دغه نظر ګوري او دغسې یې معرفي کوي .

نوی کال

موږ حسابي خلک یو او له ځان سره یو حساب لرو .

زموږ حسابي زوړ کال ختم شو او د نوي کال په سر باندې مو قدم کېښود .

موږ پوهېږو چې زموږ حساب نورو غوندې نه دی .

د هغوی نوی کال د شلم قرن شپږ پینځوسم کال دی او موږ د څوارلسم قرن پنځه دېرشم کال ته نوي وایو .

په رښتیا چې موږ په خپل حساب ډېر ښه پوهېدلي یو او پوهېږو چې په کوم زمانه کې ژوند کوو او څومره بېرته پاتې یو .

موږ هم د زمانې په ګړندۍ ګاډۍ کې سپاره یو او چېرته ځو . دا ګاډۍ لکه د وزیرانو موټر کال په کال نوی کېږي مګر په زړو او خرابو لارو روان یو ځکه ګړندي نه شو تللی .

موږ په کال ، کاله او کالو کې ژوند کوو او ډېر خوشحالېږو چې له زاړه کوره نوي کاله ته او له زاړه کال نه نوي کال ته لاړ شو .

هو ! موږ نوي کال ته خوشحالېږو او هر کله غواړو چې نوي لوښي پیدا کړو او په نوي پیاله خوله کېږدو که څه هم د زړې زمانې د قرمز او چاپان لوښي د دې وخت له لوښونه ډېر ښه دي .

زمان او مکان هم دوه ظرفه (لوښي) دي چې زموږ ژوند ور پورې تړلی دی او په دواړو کې مو نویتوب خوښ دی ، مګر د امکان په ساحه کې زوړ او نوي ښه پېژنو او پوهېږو چې دغه ښار نوی او هغه زوړ دی ، دا ودانۍ زړه او دا بله نوې ده ، خو د زمانې په زړښت او ځوانۍ کې لکه چې تېروتلي غوندې یو .

د زمانې ظرف چې هر څومره زړېږي زموږ په حساب همدغومره نوی کېږي .

موږ د زمانې اغاز ته نږدې وختونه زړه زمانه بولو او د زمانې وروستېو پېړیو ته نوي عصر او نوې زمانه وایو .

نوی کال هم په همدغه حساب بنادی .

د اتیا کالو بوډا خپل وروستی کال نوی ګڼي او د خپل ماشوم توب زمانه ور ته زړه معلومېږي ، هر کال چې نوي کېږي له ځان سره څه نوي شیان راوړي ځکه یې نوی ګڼو .

له نوي کال سره نوي خيالونه ، نوی فکرونه ، نوي کارونه ملګري وي .

که نوي کال خپل ټول کالي نوي نه کړي يو څه نوي کوي او ځينې زړې جامې له ځانه لرې غورځوي .

موږ هيله لرو چې نوی کال په ډېرو نوو جامو کې ووينو او ډېرو نوي شيان ور سره وي .

مونږ له نوي کال نه په رښتيا نوي څه غواړو او په دې پوهېږو چې زوړ بوډا په نوي جامه کې هم زوړ دي او نوی ځلمی په زړو جامو کې زوړ نه دی .

که نوی کال زړو ښکاريانو ته نوې مرغۍ راولي نوی کال ور ته نه شو ويلی .

د نوي کال د لومړۍ ورځې مېله هم څه نويتوب نه لري ځکه چې زموږ په هېواد کې د هر نوي کال شروع په مېلو او ساعت تېرېو کېږي او قلبه کشي يعنې د کار آغاز رسماً يوه نمايشي لوبه وي .

موږ بايد په دې پوه شو چې نوي کال له موږ نه څه غواړي او په خپله څه کوي .

نوی کال سمد لاسه د ورځو په اوږدو لو او د شپو په لنډولو پيل کوي .

يعنې د خوبونو وخت کموي او د بيدارۍ وخت د کار فعاليت لپاره زياتوي .

د تيارې او تورتم عمر لنډوي او د رڼا عمر اوږد وي .

که موږ د نوي کال په رمز او اشاره پوه شو او پسرلي بريښنا ګانې همدغه مطلب ته اشاره کوي چې د نوي ژوند اساس په برق او بريښنا اينبودل شوی دی او هغه زمان تېر شوه چې د حيات اوبه په تور تم کې وي او ژوند په تيارو کې و .

د نوي کال له شروع کېدو سره سم په هوا کې اعتدال پيدا کېږي او د ژمي سوړوالی ور کېږي .

د نوي کال لومړی درس همدغه دی او ساړه زړونه يې نه دي خوښ . راځئ چې د زمانې په تقاضا ځان پوه کړو او پيروي يې وکړو .

زما د لاس نیالگیه !

زه نه خبر چې ته بیرته وې او له ځایه را غلې .

دومره پوهېږم چې له نورو گڼو نیالگیو سره په یوه تنگ ځای کې ولاړوې هلته ستا د لوېدو او غځېدو لپاره زمینه مساعده نه وه ځکه ستا تعلق له هغه ځایه قطع شو او دلته راغلې .

زه ستا په راتلو ډېر خوشحاله یم او تا ته په خپل انگړ کې ځای در کوم .

زه غواړم چې ستا تعلق او ارتباط له دغه کاله سره ښه ټینگ شي ستا نیلې او ریښې هرې خواته وغځېږي ، ستا څانگې او ښاخونه په دغه هوا او فضا کې ډېره وده وکړي او له تا نه غټه ونه جوړه شي زه به ستا د ترقۍ لو یېدو لپاره زیار کاږم ته دلته زما له اولادونو سره په دغه کاله کې او سېږه ! دا ځای په تا باندې نه تنگېږي . دا ستا کور دی ته د دغه کاله له ماشومان یو ماشوم یې .

زه هیله لرم چې ستا له سیوري لاندې ډېر خلک کښیني .

ستا شگوفه او خوږه مېوه هر څوک ووېني ، ستا له څانگو او ښاخونو نه د مرغانو خوږې نغمې واورم .

زما نیالگیه ! که زه تا شین او سمسور ووېنم څومره به ښه وي .

ستا ښایسته شگوفه، ستا سیوری او ستا مېوه به زما لپاره ډېر لوی نعمت وي . که دغسې ښه اثر او دغه شان نېک عمل له مانه یادگار پاته شي دا به زما نیکبختي وي . زه دغه د گلابو بوټي او دغه د عکاسۍ نیالگی هم ستا له څنگه ږدم او تا ته در ښیم چې زما زیار یوازې د مېوې لپاره نه دی زه ستا له شگوفې او شنو باڼو سره هم ډېره مینه لرم .

که له ما سره گېډه شته او بې خوراکه ژوند نه شم کولی له ما سره سترگې هم شته او په مخ باندې پوزه هم لرم .

څومره به ښه وي چې سبا یې ستا له څانگو د مرغیو خواږه اواز واورم او په خوږو نغمو را ویښ شم .

زما نیالگیه ! ته په دغه هوا کې وده کوې باید خپله خوشبو یې هوا ته وسپارې او د هو مرغان له تا نه استفاده وکړي .

هغه وږمه چې ستا کاله ته را ځي باید له ځان سره یو څه یوسي .

د شاتو مچۍ باید ستا کوره بینوا لاړې نه شي .

کشکې زما دوستان او ملګري ستا له سیوري لاندې خوشحاله کښیني او دلته د خوشحالی خندا واورم .

یوه خوله خندا او یوه شیبه خوشحالي په دې ارزي چې زه څو کاله ستا خدمت وکړم او له لرې ځابه اوبه درته راوړم .

د فکر پالونکی

پیر او فقیر نه یې چې خلکو ته دعا وکړې او د هر چا لپاره د تسلی زیارت شې .

فیلسوف او عالم نه یې چې خلک د ر نه علم او پوهه یوسي .

طبیب نه یې چې د رنځورانو علاج وکړې .

پیسې نه لرې چې حاتم طایي شې او وږي ماړه کړې .

قاضي یا حاکم نه یې چې عدالت وچلوې او د حق ملګری شې .

دغه راز افتخارات ستا په برخه یو هم ونه رسېده .

ته یو شاعر او لیکونکی یې، مګر له تا نه ښه شاعران او ښه لیکوالان ډېر پیدا کېږي سره له دې زه تا ته په ډېر قدر ګورم او په ډېر لوی حق قایل یم .

دلته د فکر او قلم خاوندان ډېر دي، مګر د فکر او قلم د آزادۍ علمبرداران ډېر لږ دي ځکه ستا مقام له نورو نه هسک ګڼمه .

که څوک تا ته د فکر خاوند ونه وایي زه ور سره کار نه لرم مګر که د فکر خاوند تا خپل حقدار ونه ګڼي زه به ور ته بې انصافه ووایم .

هغه څوک چې په وطن کې هېڅ نه لري او د وطن د آزادۍ لپاره سر ورکوي به وطن باندې حق لري .

همدغه وجه ده چې د فکر پالونکي مقام له فکر لرونکي څخه ډېر اوچت دی او زه هم دواړو ته په یوه نظر نه ګورم .

د ژوند نغمه

ټول غلي دي . هېڅوک څه نه وايي . د ژوندانه نغمه غلې ده .

په دغسې چوپه چوپتیا کې ذوقونه مري، فکرونه محوه کېږي نشاط او خوښي لکه وحشي مرغه له انسانانو نه تښتي .

زه غواړم د دغه سکوت طلسم مات کړم او خپله سرینده وغږوم .

دا سرینده ما د عشق له هېواده او د بلبلو له کوره راوړې ده .

زما د سرېندې آواز ډېر خوږ دی .

راشئ! کښېنئ زما نغمې واورئ ، زه نه غواړم چې ارزوګانې مړې او زړونه ساړه وي .

زه د احساساتو او جذباتو د ویښو لپاره راغلی یم .

دغه ده ما خپله سرینده را واخیستله او خپلې نغمې شروع کوم .

آه – دا څه وشوه ؟ له دې سریندې نه خو هېڅ آواز نه پورته کېږي .

سرېنده خو نه ده ماته تارونه یې هم په ځای دي دا ولې نه غږېږي ؟

ولې یې سره ده ؟ له دېنه لویه ضایعه بله نشته .

پوه شوم او پوهېدم دا سرینده د بلبلو له کوره ده او یې د ګلونو له خوا بل چېرته نه غږېږي .

دا سرینده له عشق سره ارتباط لري او تارونه یې په هماغه مقام پورې تړلي دي .

زه باید ګلزار ته ننوزم او د ګلونو په حرم کې د خپلې سریندې آواز واورم .

زه باید د نرګس سترګې، دغوټۍ خندا ، د چندړولښتې، د سنبلو پرېشانه زلفې وګورم او د حسن په ګلزار کې خپله سرېنده وغږوم .

بې له دېنه دا خاموشي نه ورکېږي او خوشحالي نه پیدا کېږي .

دا توري وریځې باېد د لمر او سپوږمی له مخې لرې شي .

د بلبلو پنجرې او قفسونه باېد مات شي .

د باغ تړلی ور باېد بېرته شي چې خوشحالي راشي او ذوق و شعور سترګې وغوړوي .

د ژوند نغمه دغه تقاضا لري او بې له دېنه په ژوندانه کې نشاط او سرور نه پیدا کېږي .

نوی فکر

هر چېر ته لاړم ، هر چاته ورغلم ښکته پورته ډېر وګرځېدم .

ښارونه مې ولټول په هېڅ ځای کې يې له هېچا سره پته نه وه .

هغه څه چې زه غواړم دلته نه پيدا کېږي چا چې چې غته څوکی غوښتله پيدا يې کړه ، څوک چې په نوي موټر پسې ګرځېده هغه دی پکې ناست دی، هغه چې په پيسو پسې لا لهانده و بانکونه يې ډک کړه .

يوازې زه خپلې ارزو ته ونه رسېدم ، په رښتيا چې زه په ډېر نادار او ناياب څيز پسې ګرځم او زما حرص له ټولو نه زيات دی .

هو ! زه نوی فکر، نوی خيال او نوی جهان غواړم .

دلته نوې راډيوګانې، نوي فلمونه ، نوي ساعتونه ، نوي فېشنونه پيدا کيږي مګر نوی فکر او مضمون نه شي پيدا کېدی .

دلته شاعرانو ډيرې سندرې وويلې ،خو نوی فکر پکې نه و .

پسرلي بيا هماغه ګلونه راوړل چې موږ څو ځله ليدلي او بوی کړي دي ، موږ په قرنو قرنو د ګل او بلبل زوړ مضمون اړ وو را اړ وو ، مګر نوی څه نه شو پيدا کولی ، موږ نوي مضمونونه په زړو موضوع ګانو کې لټوو او د زړې بوډۍ په سر نوې دړۍ ږدو .

دلته مېندې نوي اولادونه راوړي مګر د ماغونه نوي فکرونه نه شي راوړی .

دلته ښځې له کورونو نه وتلی شي ،خو نوی مضمون له دماغونو څخه نه راوزي . دلته دا عادت چې پېغله د پلار په کاله کې زېږي او بيا ودېږي . دلته اوس هم د زړو فکرونو کاله ته ريباران ځي او راځي - او له نوو نه زړې خبرې ښې خرڅيږي .

دلته د بوډۍ په ټال کې زړې ارزوګانې زانګي او زاړه سرودونه غږېږي .

دلته به خيرات خواره مليونران شي ، بيسواده به رئيسان شي .

زموږ کوچنيان چې پيدا شي نو سپين ږيري وي او په ډېره زړه زانګو کې څملي او زموږ للو ډېره زړه ده او زړه دايۍ زموږ د ماشومانو تربيت کوي، زموږ ځوانان که ږيرې ونه خريي نو سپين ږيري ورته ويلی شو .

موږ نوې خولۍ په سر کړې مګر نوی فکر مورد کړ . نوي ښارونه موجوږ کړه ،مګر زاړه

بوډاګان پکې ناست دي زړې کيسې کوي .

مور د زړو بوډاګانو په محفل کې زړ راګخ وو او له سپين ږيرونه د ځوانانو اتڼ غواړو

[illegible] ځي [illegible] .

دا ارزو بېهوده ده زه بايد په نوي فکر پسې بل چېرته لاړ شم .

دا شي له زړو شاجانيانو سره شته .

که د اتيا کالو بوډا نوی واده وکړي هم زوړ دی . که زوړ سړی نوی پوستين واغوندي بيا هم زوړ دی . که له زاړه ښاره نوي ښار ته راشي هم زوړ والی ور سره دی .

هو ! کور يې نوی دی مګر فکر يې زوړ دی ، دغسې نوي کور کې نوی فکر او نوی مضمون نه پيدا کيږي .

زوړ فکر

سترګې يې مه خلاصوئ . ! کوم ښکلی مخ به ويني ليونی له شي .
ميخانه به وګوري مست به شي ، ځان به ويني خود بين به شي .
د بل عيب به ويني بد بين به شي .
پرېږدئ چې سترګې بې پټې وي او څه نه ويني .
کوښښ وکړئ ! چې په ښو او بد پوه شئ او څه زده کړئ .
که دی د سواد او علم خاوند شو که دی په سمه لاره روان شو .
که ده د ښو او بدو تميز وکړ بيا به يې سترګې پرانېزو .
د سترګو پردې به يې غوڅې کړو د سترګو غړولو اجازه به ور کړو .
پخوا له وخته د ده سترګې مه خلاصوئ .
دي بايد هر څه په پټو سترګو قبول کړي او سپين ږيری نشي .
دي بايد هر څه د زړه په سترګو ويني او د سر سترګې يې تړلي وي .

ناداني او ناداري

په کور کې غله نه وه جامې یې هم زړې او شکېدلې وې .

پور چا نه ور کاوه مزدوري نه پیدا کېده حیران و چې څه وکړي او ډوډئ ځانته څنګه پیدا کړي . وروسته له ډېرو اندېښنو له کوره را ووت او شپه ډېره تیاره .

پخوا تردې یې کله غلا نه وه کړې ځکه زړه نا زړه په یوه کاله ننوت او پس له ډېره تردد نه یې غلا ته زړه ښه کړ .

په دغه شپه د ده بخت بیدار و ، ځکه چې د کاله خاوند ویده و .

ده په بېړه یو څه مال را ټول کړ او په ویره ویره یې کور ته راووړ .

وایي چې د غله په غره کې ځای نه شته نو په کاله کې به بې څه حال وي .

له ده سره دا سودا ډېره زیاته وه چې که سبا ته یې خلک کور ولټوي او د غلا مال ترینه راوزي څو کاله به په جېل کې پروت وي او له دېنه به هم بد بخته وي .

ده بله چاره ونه لیده د کوټې په یوه کنج کې یې د ځمکې په کینلو شروع وکړه چې د غلا مال خوندي کړي ، مګر یو ساعت وروسته له خاورو لاندې یو داسې ګنج را ښکاره شو چې د سرو او سپینو زورور دولت پکې پروت و .

کله چې دا پټه خزانه را ښکاره شوه غل و پوهېده چې په ټول کلي کې د دغه غونډې بل بډای نه و او ده غونډې د ذلت شپې هم بل چاته دي تېرې کړې .

هو ! ده د خزانې د پاسه په لوږه شپې تېرولې د ده په کاله کې هر څه وه مګر دی نا خبره و او خپل شته ورته نه و معلوم .

دي نه پوهېده چې زه لوی بډای یم او زما په کور کې – هر څه شته .

د ده ناداري په حقیقت کې ناداني وه نور څه نه و .

د دغسې سړي په حال افسوس په کار دی او که د یوه ملت دغه حال وي له دېنه لویه بختي او د افسوس خبره بله نشته .

د ناپوهانو فطري او معنوي استعداد همدغسې له خاورو لاندې پټ پاته کېږي ، لکه چې د ناپوهه ولس معدنونه پټ پاته وي او څه کار ترینه نه اخیستل کېږي .

سیند

د وچو ډاګونو د دښتو او میږو له څنګه لوي سیند بهیږي ، مګر دغې وچې بیدیا ته اوبه نه ورکوي . په رغسې وچکالۍ کې چې په اوبو باندې سرونه ماتیږي سیند لکه شوم بخیل په شتاب درومي او زمونږ تندې نه ګوري .

کله چې سیند په چپو راشي کورونه او اباد پټي هم له ځان سره یوسي .

همدغه سیند له مونږ هغه خوا بل راز روان دي او له نورو سره یې رویه بل راز ده . هلته دغسې وراني نه کوي . دومره بخل نه لري . دغه رازبې رحمي پکې نه شته . هلته د سیند په غاړه زرشویان د سیند له شګوفه زر را باسي .

ماهیګران پکې په خروارو کبان نیسي او ښکاریان یې په لوی او ستر ډنډ کې هیلۍ ، ولي هلته له سیند نه ډیرې لویې ویالې ښلې شوی دي ، ډیر لوی لوی ډاګونه له او بو لاندې شوه . کلي او ښارونه اباد شوه . شاړې ځمکې په ثمر راغلې ، دغلو او میوو پکې څه کمی نه شته . هلته د سیند په مخکې لوی لوی بندونه جوړ شوه . د بریښنا ماشینونه ودریده ، فابریکې او کارخانې په کارو لویدې ، خلک اباد او ماړه شوه .

دا سیند ولې دلته دغسې او هلته هغسې دی .

مونږ ته په قهر دی او په هغوی پیرزوینه لري ، دلته ډیر تند او په څپو روان دی ، هلته غلی او ارام بهیږي .

دلته کوږ وږ ځي او خپله مجرا بدلوي ، هلته په خپله ټاکلې لاره روان دی او بې لارې نه ځي په رښتیا چې سیند دلته ډیر ورانی کوي او هلته د یوه نظام او قانون تابع دی چې وراني ته یې نه پریږدي .

زمونږ ګناه د سیند په غاړه ده . سیند له مونږ نه ډیر څه وړی دي او ډیر یې رانه وژلي دي . دا سیند خوني سیند دی او له مونږ سره یې زړه دښمني ده ، څو ځله یې زمونږ کورونه وران کړي او اباد پټي یې رانه په وار وارو وړي دي .

زمونږ ټوله ګناه د سیند په غاړه ده. سیند زورور دي او په مونږ باندې هر وخت ظلم او تیری کوي .

آه – مونږ څومره ناپوه یو ، چې دغه راز فکر کوو او په خپله ګناه نه پوهیږو ، مونږ خپله ګناه د

سيند په غاړه اچوو ، د سيند په غاړه خو موږ پراته يو په رښتيا چې دا زموږ گناه ده د سيند نه ده .

سيند له چا سره دښمني نه لري ، سيند هر تږي ته اوبه ور کوي او د هر چا خيرنې جامې پاکوي . سيند پوخ کار غواړي او پاخه بندونه ور ته په کار دي .

که زموږ کار پوخ وای او زموږ بندونه پاخه وای زموږ ويالې نه وچېدې او زموږ پټي اوبو نه وړل .

موږ د سيند په بند و بست پوه نه شو او له سيند نه مو کار وانخيست .

دا سيند د ژوند او حيات سيند دی . په ده کې دورانۍ او ودانۍ دواړه قوتونه موجود دي .

سيند د هر چا ظرف او استعداد ته گوري هغومره اوبه ور کوي .

د منگي خاوند او د منگوټي خاوند ته سيند برابره برخه نه ور کوي او نه وړو لښتو ته د لويو ويالو په اندازه څه ور کولی شي .

سيند د هر چا کار ته گوري او هغسې ور سره کوي يعنې خام بندونه ورانوي او پاخه بند ته ځان تسليموي .

هغه څوک چې د ژوندانه سيند په خپل سر پرېږدي او يوه معينه مجرا ور ته نه شي ټاکلی له ژوند نه استفاده نه شي کولی .

عقيده

په سترګو يې څه ليدل، مګر د خداي کتاب يې تر څنګه و او مسجد ته راغی.

ده هغه اسماني کتاب په تاخچه کېښود او په لمانځه ودرېده. کله چې له عبادت نه فارغ شو او له مسجد نه روانېده هغه کتاب پاته شو او يو بل کتاب لاس ته ورغی. دی ړوند و کتاب يې نه ليده او په کتاب نه پوهېده، مګر ډېر ټينګ يې په غېږ کې نيولی و.

ده ته دا نه وه معلومه چې په کتاب کې څه دي او د چا کتاب دي؟ له ده سره ټينګه عقيده وه مګر پوهه او بينايي ور سره نه وه.

ده د خداى لپاره دغه کتاب ښکلاوه او لکه تعويذ له ځان سره يې ګرځاوه.

عمل

هغه خپله امسا ټکوله او بازار ته راغی. په سترګو يې څه نه ليدل، مګر په نامه يې هر څه پېژندل له ده نه خپلو ماشومانو وڅکې غوښتې وې.

دی په همدغه شي پسې راغلی و.

د دنيا بازار ته ډېر ړانده راځي او څه اخلي. دکانداران د هغوی په سترګو کې خاورې اچوي او پردي مالونه ور کوي.

ده ته هم دکاندار له خاورو ډکې وڅکې ورکړې چې هر څه ور سره ګډ و.

دی روان شو او په لاره کې يې ځولۍ له لاسه خوشې شوه.

ده ځمکې په مخ لاس وګرځاوه او هر څه يې راټول کړه.

دی نه پوهېده چې خپل کاله ته څه وړي؟ او د ده وڅکې څنګه دي؟

ده غوندې ډېر ړانده دلته راځي او هغه څه وړي چې د وړلو نه دي.

هو! د ړندو عمل همدغسې دی، مګر ړوند نو له دېنه زيات څه کولی شي؟ ړوند که په سمه لاره لاړ نه شي بايد معذور يې وګڼو!

عبادت او دعا

د رحمت بارانونه ونه اورېدل چینې وچې شوې په کاریزونو کې د مرغۍ مښوکه نه لمدېده .

د ونو پاڼې په پسرلي کې زیړې وې . په سمسورو باغونو خزان ولګېده . په خلکو د لوږي هیبت راغی .

ټول د عبادت او دعا لپاره بېديا ته ووتل . پاک خدای نه یې زارۍ کولې مونځونه یې کول ، درودونه یې ویل ، دعاګانې یې کولې د باران تږي و ، زورور بارانونه یې غوښتل .

دغسې د اخلاص عبادت ، دغه راز دسوز دعاګانې کله دوی نه وې کړې په دغه وخت کې د دوی تعلق له خدای سره ډېر زیات و . دوئ باور درلود چې روزي له خدای سره ده ، ډوډۍ له اسمانه راځي او ځمکه د خدای دسترخان دی .

هر چا له خپلو بدو عملونو توبې ایستلې ، د هر یوه له سترګو اوښکې بهېدې ، مګر د اسمان له سترګو یوه اوښکه هم تویه نه شوه .

د باران په انتظار کې ورځ بېګاه شوه ، ماښام هر څوک خپلو کورونو ته لاړل . د قبلې له خوا توره وریځ را ښکاره شوه پوه نه نشوم څه شی زیاته ورسره وه ، خلکو ویل د حیات اوبه په تور تم کې دي . زموږ دعا قبوله شوه اوس به داسې زورور باران ووریږي چې غرونه رغونه به په اوبو ماړه شي او د ځمکې تنده به ماته شي . دا تیاره وروورو زیاتېده ، کلي کورونه غرونه رغونه په دغه تور تم کې ورک شوه . له اسمانه ډېر زورور باران را ښکته شو چې تا لندې بریښناګانې له هیبته ډک غږونه او زورور سېلابونه ورسره و .

د هوا موجونه په دغه شپه طوفاني معلومېده ، باران د یوه زورور اپت هیبت درلود ، سېلاب له غره نه ډېرې غټې تیږې رغړولې د هر چا دا یقین و چې هر څه به سېلاب یوسي ، مالونه ، اولادونه ، ښځې او نر به ټول تباه شي . د مړو پته به نه وي معلومه ، کلي کورونه به له خړو لاندې شي او هېڅوک به هېڅ پیدا نه کړي .

دغه ډار بیا په کلي د ژړا انګولا اوازونه اوچت کړه ، خلکو بیا پاک خدای ته رجوع وکړه هماغه اوراد او هماغه دردونه بیا لوستل کېده هر چا به دعا کوله چې باران ودرېږي او د خدای له قهره نجات ومومي .

بــــې زړه

د ایمان ځای زړه دی او دی بې زړه دی .

چې وړوکی و له شیشکو او پیریانو ډارېده چې لږ غوندې لوی شو د ملا صاحب له ډاره په سبق نه پوهېده .

اوس چې لوی دی د خان ډار ، د ملک ډار ، د حاکم ډار یې په زړه کې تینګ ځای نیولی دی . په لاره کې ور سره د غلو وېره ده او په کور کې د غلیمانو له ویرې خوب نه ورځي .

لویه خدایه ! په کوم زړه کې چې د غومره ډېرې وېرې وي ستا وېره ډېر ځای نه شي پیدا کولی.

په دغسې زړه کې ستا خوف ته ډېر لږ ځای پیا کېږي ، که ستا ډار او د ظالمانو ډار په یوه زړه کې یوشان موجود وي له دینه لویه ګناه بله نه شته .

کشکې دوئ یوازې له تاوېرېدلی او ستا د دښمنانو ډار یې په زړه کې نه وای . د خلکو ډار ستا وېره په زړونو کې کموی او ایمان ته زیان رسوي ، ستا ضعیفه بندګان یوازې له تا نه نه وېرېږي له نورو نه هم وېرېږي دوی اوس د زورورو په مخ کې حق نه شي ویلی او ته د حق طرفدار یې . ته په دروغو خپه کېږي او دوی له ډاره رښتیا نه شي ویلی .

ستا ظلم نه دی خوښ دوئ له ویرې د ظالمانو خدمتونه او صفتونه کوئ هغه مسلمان اوس چېرته دی چې یوازې او بس ستا بنده بایدد ډار بند نه وي او د نمرود له اوره یې سترګه ونه سوځي .

ملک او ملا

د کلي ملک به چې هر څه کول څوک یې مخې ته نه شو ورتلی. زر و کـه زور دواړه له ده سره و. هر څه د ده په لاس کې و، او هر څوک د ده لاس لاندې و. هېچا د خپلې خور او لور واک نه درلوده. د کلي غوړي او چرگان هر څه د دوو ښایسته ښځې به ده کړه وې، ښکلي هلکان به د ده په مخکې گرځېدل او هر چا به د ده خدمت کاوه.

یو ورځ په کور او کلي کې دا آوازه خپره شوه چې هغه بې موره او بې پلاره هلک چې په علم پسې تللی و د علم او کمال خاوند شو هغه اوس له ډېرې پوهې سره بېرته وطن ته راځي، هر چا ته سمه لاره ښیي هر څوک په حق پوه کوي او هرچا ته حق وایي ځکه چې هغه د حق ملگری دی او له ظلم سره دښمني لري.

دا اوازه په ملک باندې ښه و نه لگېده.

ملک له دغـه هلک نه وډار شو او پرېشانه خوبونه یې ولیدل. ملک پوهېده چې هغه خیرات خور ملا نه دی، د هغه سترگې ډېرې مړې دي او په زړه کې یې د زوروړو ډار نه شته.

هغه هېڅکله بې له خدایه بل چا ته سر نه ټیټوي له هغه سره د حق جذبه او حقاني قدرت شته او په وینا کې یې بل شان تاثیر موجود دی.

څو ورځې پس ملا له یوې امسا سره راغی، ظلم او ناروا ته یې بد وویل د زور او قوت مخه یې ونیوله خلک یې په خپل حق پوه وکړه او د مظلومانو ملگری شو.

د ده ملگري ورځ ښه ورځ زیاتېدل او په ولس کې پوهه او بېداري پیدا شوه. هغه ملک لړې شو او په ځای یې بل ودرېده. دغه بل ملک هغسې ملکي نه کوله او ډېر ته سم چلېده.

چې علم او پوهه پیدا شي ملکان سمېږي او خلک سم ملک د روي.

د فرعون او موسی کیسه، د ملک او ملا افسانه همدغه معنی لري.

هلکان باید په علم پسې لاړ شي او د علم رڼا له ځانه سره راوړي.

شاعر

شاعر یوازې پرېږدئ ځکه چې دی د جرګو او مرکو سړی نه دی.

هغه چې له نورو نه ګټه کوي باید نورو ته ورشي.

دی غواړي چې له ځانه استفاده وکړي، نه له بل چا نه.

هغه وخت چې برخې وېشل کېدې سازنده یې د ساز او سرود مجلس ته را وباله او شاعر یې له خلکو نه لرې یوازې کېیناوه. شعر اجتماعي شو، مګر د شاعر په برخه تنها یي ورسېده.

څوک چې په آزادۍ مین وي هغه هېڅکله ځان نه شي مقید کولی.

د آزادۍ معشوقه هغه وخت چا ته ځان ښيي چې له نورو نه بېل او یوازې وي. شاعر له ځان سره عشق لري او په ځان مین دی.

دی نه غواړي چې په نورو کې ورک شي او نورو غوندې شي.

دی له خلکو سره همدردي لري له خلکو سره ناسته ولاړه نه شي کولی. عاشق دی خو معشوقه نه لري.

درد لري، مګر دوا نه خوري.

ذلت یې نه دی خوښ او عزت هم په ښه سترګه نه ګوري.

د ده طبیعت بل شان دی.

دی تاسې ته لاره ښيي مګر په هوه لاره در سره نه شي تلی.

سبـــــا

هغه ورځ چې تر اوسه يې نه د لمر وړانګې د غرونو په سرو لوېدلې دي او نه يې د پيښو او واقعاتو مطلع چا ته معلومه ده د سبا په نامه يادېږي .

دا ورځ لکه يوه پټه معشوقه له هر چا نه پټه ده او د سحر نسيم يې هم له مخه پوړنی نه دی لرې کړي .

دا نه ده معلومه چه دغه ورځ به څه له ځان سره راوړي او څه به له ځان سره يوسي .

د چمن په ګلونو به شبنم ورووي او که ږلئ ؟

يو اشنا به په سرو سترګو له بل نه بيل کړي او که دوه خواږه ياران به غاړه په غاړه کړي .

دا ورځ له دغه مجهوليت او معماتوب سره د هر چا په زړه کې محبوبيت لري او هر څوک ور ته په امید ګوري .

د هر چا کار او زيار د سبا ورځې د ښه والي لپاره دی او د نن ورځې د عمل نتيجه د سبا ورځې په لمن کې لټوي .

هر څوک هيله لري چې د نن ورځې زحمت به د سبا ورځې په راحت بدل شي او سبا به له نن نه ښه وي .

په همدغه اسره د ژوندانه مشقت سپکېږي او د اميد مزي غځېږي ، دنن ورځې بندي دسبا ورځې آزادي په خوب کې وېني او همدغه راز خوبونه دغمونو تله سپکوي .

چا چې نن د خوښې او خوشحالی دولی کاله ته راوړې ده هغه يقين لري چې سبا ته به د زوی پلار شي او له دغې خوشحالی نه به بله خوشحالي پيدا شي . دا غولوونکې سبا هېڅکله نه سبا کېږي او تر قيامته دوام لري .

د ژوندانه ټول خوږوالی په همدغه شي کې پټ دی ، که دغسې سبا ته څه اميد و نه لرو د ژوندانه تحمل هېڅکله نه شو کولی .

ځمکه او اسمان په همدغې ورځې پسې سر په خېږی سر ګردانه ګرځي او د اتيا کالو بوډا هم له دغې ورځې نه نا اميده نه دی .

که د سبا ورځې مينه زموږ له زړونو نه راوزي موږ بيا ژوند نه شو کولی ځکه چې زړونه سړېږي او ارزوګانې مري .

گه موږ له سبا سره خپل تعلقات قطع کړو ډېر تاوان به وکړو او خپل ژوند به فاني وگڼو. په دغسې حال کې موږ بیا اوږده اوږده فکرونه نه شو کولی او د مریخ سفر رانه پاته کېږي.

د سبا ورځې فکر زموږ به اخلاقي ژوند کې هم ډېره اغېزه لري او د بشر هر راز مادي او معنوي ترقیات ور پورې تړلي دي.

دهقان د همدغې ورځې لپاره کر کوي او باغوان په باغ کې نیالگي ږدي د خرما زړي په ځمکه کې کرل او د خرما له ونونه خرما ټولول د هغو کسانو کار دی چې سبا ته امیدونه لري او د نن ورځې په تنگه دایره کې ایسار نه دي.

څومره چې د انسان ذهن او دماغ ترقي کړې ده، په هره اندازه چې انسان لوی شوی او پوه شوی دی هغومره یې له سبا سره تعلق زیات شوی دی د سبا ورځې غم خوړل، د سبا لپاره فکر کول. د سبا ورځې ضرورت او احتیاج په نظر کې نیول د ډېرو پوهانو او د ډېرو لویانو کار دی. زه لوی او کوچنی په همدې پېژنم چې یو ډېر لرې گوري او بل ډېر نږدې گوري د یوه سبا هم ډېر لرې او د بل لنډ دی.

د مسلمان سبا پس له مرگه هم شته، د ده نظر باید ډېر لرې ځار وکړي او ابدي ژوند په نظر کې ویسي.

ابدي ژوند همدغه دی چې سړی له سبا نه غافل نه وي او د سبا اندیښنه ورسره وي.

نن او سبا هغه دوه مېلمانه دي چې یو ځي او بل راځي. موږ له یوه سره وداع کوو او د بل په خدمت مشغولیږو.

زموږ خدمت باید د سبا ورځې لپاره وي او خپله اینده په نظر کې ونیسو، د عقل او دور اندیشی تقاضا همدغه ده.

د پسرلي گله!

ستا ښايسته او گلالی څېره په جهان کې څومره قدر لري او اسمان له دومره لوړوالي سره هر سحر د شبنم په پاکو او رڼو څاڅکو ستا ښکلي مخ وينځي او ځمکه د خپل زړه له نمه او به ور کوي.

د ځمکې مخ په تا ښايسته دی هو! ستا په وږمو معطره شوه، د بلبل خوږه نغمه ستا د جلوې برکت دی، شاعران ستا په ستاينه په جامعه کې مقبول وو، ښکلو پېغلو تا ته په خپل اوربل باندې ځايدر کړ، بورا ستا په مينه په غزلو کې وستايل شو. په شعر او ادب کې ستا برخه ډېره زياته ده، د مينې او محبت ډېر ښه سوغات ته يې.

مگر گوره چې په خپل جمال او کمال مغرور نه شې او له باغه ونه وزې.

تا غوندې ډېر ښکلي او ښايسته گلونه د هېواد په غرو رغو کې پيدا شوه چې نه چا وليدل او نه چا وستايل.

که ته هم له دغه چمن نه ووتلې او په غرونو کې دې ځای ونيو نه به بلبل پيدا کړې او نه ماليار.

ته د خلکو له نظره مه لرې کېږه او ځانته ماليار پيدا کړه!

د انسان دا عادت دی چې مطلق ښه نه ستايي او هر ښه څيز ښه نه گڼي. هو! دی هماغه شی ښه بولي چې ده ته نږدې وي او د ده خپل ويلل شي.

دلته هر څوک خپل ښاغلي گڼي او هر يو د خپل باغ گلونه ستايي.

نه هېڅکله د خلکو له نظره لرې کېږه مه!

ستا ښايست د خلکو د توجه او التفات نتيجه ده.

که ته غواړې چې هر څوک دې قدر وکړي او په خپل سر د پاسه ځای در کړي لکه نرگس هر چا ته په ښه سترگه گوره او لکه د باغ غوټۍ هر سحر خلکو ته خانده!

په دغسې التفات او يوه خوله خندا سړی د خلکو زړونه خپلولی شي.

په يوازې گلتوب او گلاليتوب هېڅوک قدر او منزلت نه مومي او نه په بش ښايسته دلبري او دلربايي کېږي. راشه زما د باغچې گل شه.

– چې هر سحر دې په ديدن او به کومه.

د رمې خاونده

د تورې کیږدۍ او د لویې رمې خاونده !
په دې سره او تکنده غرمه کې ، په دې وچه بېدیا او سپېره صحرا کې چې یخنې او به مځ
سیوری توده ډوډۍ شودې او مستی ، کوچ او پیروي کورت او غوړي ، پوڅې او پنیرونه
هر څه له تا سره دي په خوارانو او بېوزلو رحم وکړه!
له لاړویونه خپل خوړونکې سپې ایسار کړه !
هرڅوک چې ستا کیږدۍ ته په هیله او اسره راځي هغه له خپلو سپیونه ساته او قدریې کوه!
په دې وچ ډاګ کې بل سیورې نه شته یوازې ستا سیوري ته هیله او اسره کیږي .
که ته خپل سپې ونه نیسې له دینه لویه بې رحمي بله نه شته .
ای د خوړو سپیو خاونده !
ستا د سپیو تاوان له تارسیږي او د دوي په ضرر ته مسوؤل یې .
سپی او نفس دواړه یو شانته دي .
ته خپل سپې ونیسه ! او په موږ رحم وکړه !
ته خپلو سپو دا گمان مه کوه چې دوي به هر وخت ستا غلیمانو ته وغاپي :
دوی ډېر ځله د اسمان ستورو او سپږمۍ ته هم غاپي .
ستا په ملگرو او دوستانو هم بلوڅې او غوڅې وهي .
آه – هېڅوک زما نارې نه اوري .
د خپلو سپیو حملې هم نه ویني .
زما غږ تر کیږدۍ نه رسېږي .
دوی ولې څه نه اوري ؟
ولې څه نه ویني ؟
ولې په چا رحم نه کوي ؟ پردې خو ته نه وي ؟
کیږدۍ خو د پښتنو معلومېږي .

بې گناه بندي

پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږدئ!
مه وېرېږئ، د ده په آزادولو کې هېڅ خوف او خطر نشته.
فساد او شرارت له ده نه، نه پیدا کېږي.
د ده بندي کول لویه گناه ده.
دا هغه یوسف دی چې د بې گناهۍ په سبب زندان کې لوېدلی دی.
که دی له زندانه را ووزي ستاسې آینده سنجولی شي او ستاسې د بل ورځې غم خوړلی شي.
پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږدئ!
که دئ خلاص شو ستاسو انتظام به په ډېر ښه شان وکړي.
ستاسې وږي به ماړه کړي، ستاسې بربنډ به پټ کاندي.
تاسې دغه ښکلی موجود په تورو ثاگانو کې مه غورځوئ.
په زندانونو کې یې مه اچوئ.
په لېوانو او پړانگانو یې مه خورئ.
پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږدئ!
دی به ستاسې د گډو وډو او پرېشانو خوبونو صحیح تعبیرونو وکړي.
د ډېرې سختې مبهمې او مجلمې غوټې به پرانېزي.
دی د راتلونکي حال پیشبیني کولی شي.
د طبیعت په رمزونو او اسرارو پوهېږي.
د جوي او فلکي اوضاعو اقتضا ات ور معلوم دي.
پرېږدئ! دا بې گناه بندي پرېږدئ!
د ده په آزادۍ باندې علم او پوهه زیاتېږي.
وطن رڼا کېږي، ړانده بینا کېږي.
دی له خپلو جفا کارو ورونو سره هم ښه سلوک کوي.
دی د ډېر پېچومي او اورولی شي.

ډيرې کږې لارې سمولی شي، او ډېر مشکلات حل کولی شي.

ما خوب ليدلی چې دا بندي خلاصيږي او د سلطنت په کرسۍ کښېني.

ښه فکر وکړئ!

دا بندي څوک دی؟

پس له ډيره فکره وايم!

فکر دی فکر!

نظـــــر لالا

په يوه ستانه کورنۍ کې يو سپين ږيری خدمتګار اوسېده چې هر چا به ورته نظر لالا ويل.

دا سړی د ماشومتوب له وخته د بوډاتوب تر زمانې په دغه کاله کې و او خپل ژوند يې په همدغه کاله کې خاورې کړ.

د دې کاله نسبي سړی نه و او د خدمتګار په حيث يې کار کاوه، مګر مزدور ورته نه شو ويلی، ځکه چې د مزدور په شان کار يې نه کاوه.

هېڅوک به خپل ځان د ځان لپاره په کار کې دغومره ستړی نه کړي لکه چې نظر لالا د دغې کورنۍ په خدمت کې ستړی او ستومانه و.

کوم کار چې څوک د يوې ټينګې او لوړې عقيدې لپاره ډېر قبيح حريص او په ګټه مين سړی يې د پيسو لپاره نه شي کولی.

ده دغه خدمت د خدای لپاره کاوه او په داسې جذبه يې کاوه چې لمانځه د قضا کېدو هم څه ډېره پروا ورسره نه وه.

په دغه سړي کې ډېر زيات اخلاص، امين توب او صداقت موجود و چې په دې وخت کې بې مثل او نظير نه شي پيدا کېدی يا ډېر لږ پيدا کېږي.

دا سړی بې نامه او بې نشانه سړی و، جامې به يې تل زړې او خېرې وې، مګر د زړه صفايي يې دومره زياته وه چې زه ورته حد او اندازه نشم ټاکلی.

په ټوم کلي کې چې نظر لالا اوسېده د جاه او جلال خوندان او د علم و فضل صاحبان اوسېدل چې ځينو مريدان هم نيول، مګر زه له هغو ټولو نه نظر لالا انتخابوم او له نورو نه په ادب تېرېږم.

زما دا عادت دی چې له مخدوم نه خادم ته په محبت ګورم او له پير نه مې مريد خوښ دی.

له ما سره اوس دا فکر ډېر پوخ شوی دی چې د خير او برکت خاوندان په ساده مسلمانانو کې ډېر موندلی شو او پوهان او هوښياران د بل لپاره له خپلې ګټې نه نشي تېرېدلی.

څوک چې د خدای لپاره د نورو خدمت کوي او خپل ژوند د نورو له ژونده قربانوي هغه لکه نظر لالا داسې وي چې خپله مادي ګټه هېڅ نه پېژني او په پردي کاله دومره زهيروي چې له هېچا سره به د خپل کاله دغومره غم نه وي دا سړي په تور او سپين نه پوهېده، الف او بې

يې نه ولوستي، د لفظ او معنی فرق يې نه شو کولی، مګر د نيکی او خير رسولو په لوړه ميدان کې تينګه عقيده لرله او دا جذبه يې د عشق حد ته رسيدلې وه. نظر لالا د هر چا په نظر کې ډېر سخت او بخيل سړی معلومېده، هر چا به ويل چې د ده غوندې سخت سړی بل نه پيدا کېږي، په رښتيا چې د ده پېرزوينه په ځان باندې ډېره لږه وه، مګر بخيل ورته نشم ويلی او ډېر حاتمان زه وربخښي ځاروم.

کله به چې د کاله خاوندن، نظر لالا له کابله ننګرهار ته استاوه چې څاروي او پسونه بوزي نو يو څه دوډۍ به يې پخې کړې او ډېرې لږې پيسې به يې هم ورکړې چې په لاره کې ځان ته کوم وخت څه نګولی واخلي يا چيرته د څاروو لپاره څه واښه پرې را نيسي. دا سړی به له کابله لغمان ته ولاړ او څاروي به يې هم ورسول، مګر يوه مياشت يا دوه مياشتې پس به چې څوک ميلمانه راغلل او چرګ به په کار شو نظر لالا به هغه پيسې په چرګو ورکړې چې ميلمانه به ښه شان عذر شي او د کاله د خاوند به نوم وساتل شي.

دی هغه راز خدمتګار نه و چې له خپل مخدوم نه څه واخلي او د ځان لپاره يې ذخيره کړي بلکې ده به هغه ته څه ورکول او خدمت يې بېخي وړيا و.

د ده خوراو خوريي ډېر غريبان وو، مګر هيڅ بد ګمانه سړي هم دا ګمان نه شو کولی چې دی هغوی ته څه ورکړي.

که کله به د کاله خاوند د ده په خاطر هغوی ته څه ورکړه دی به خپه کېده او د دغه کاله زيان ورته لکه د اسمان زيان معلومېده.

د نظر لالا دا عادت و چې به له خوبه پاڅېده او د سپېدو به رڼا کې به غره ته روان و، تر څو به چې لمر څرک واهه ده به له غره نه د خسو ګېډۍ راوړو، چې سبا ناري به يې وکړ، نو بيا به په نورو کارو پسې روان شو او ډېر ناوخته به ويده کېده.

د ده په کار کې ډېر رخصتي او تعطيل ورځې نه وې او د ناروغۍ لپاره يې هم فرصت نه درلود.

دی د عادت او ډېر کار کولو په وجه له پولادو نه هم کلک و.

هغه ګېډۍ چې ده د شپېتو کالو په عمر په شا باندې راوړې د دې زمانې ښه ښه ځوانان يې نه شي وړلی.

ده به هر کله د خمتا پيوندي کالي اغوستل او خوراک هم ډېر خواړو تر څو به چې ډېر محبور

نه شو نو د اختر په ورځ به یې هم نوي کالي نه اغوستل. په دغه کاله کې به چې هر څومره ښه څه پاخه شوو د ده برخه به پکې ډېر خواره وه، ځکه چې ښه ډوډۍ د ده له ستوني څخه نه تېرېده او په همدغه وجه به د چرګ ورمېږ د ده برخه وه. نظر لالا له تودې ډوډۍ سره هم دښمني درلوده او چې په کور کې به سړه پرته وه تودې ته به یې لاس نه وروړو.

په همدغه سبب دی په بخل مشهور و او هر چا به ور ته سخت او بخیل ویلې.

دا و د خلکو قضاوت چې له حقیقت نه ډېر لرې و او په ډېرې ظاهر بینۍ بنا و، هغه څوک چې خپل ژوند د بل لپاره وقف کړي او هېڅ د نیا یې ګټه پکې له نظر لاندې نه دي هغه ته به څنګه بخیل ووایو.

هو! نظر لالا په ځان باندې بخیل و ځکه چې له ځانه تېر و او خپل ځان یې بل ته بخښلی و.

ده ته به که چا د خدای لپاره ورکړه هغه یې د بل لپاره اخیستل او بل ته یې ور کول.

دا ایثار او فدا کاري چې په دې وخت کې لکه د اینځر ګل یا د مرغۍ پۍ ډېر نادر څیز معلومېږي، له انساني غرایزو سره ډېر موافقت نه لري او مثالونه یې ورک دي.

دا راز سړی د خلکو په نظر کې ډېر ساده او ډېر احمق معلومېږي.

په عقل او پوهه دا ګمان نه شي کېدی چې چا ته د دغسې ایثار او فدا کاري اجازه ورکړي. خپل ځان خوارول او بل پالل، له ځانه تېرېدل او د بل به ښه ور تلل د عقل او فکر کار نه دي، د دغسې کارونو لپاره یو لوړ معنوي عشق په کار دی او د نظر لالا اخلاص غواړي.

د دغه کاله هر څه د نظر لالا په لاس کې وو او د ده په امانت دارۍ هر چا داسې یقین درلود چې هېڅ شک پکې چا نه شو کولی.

زه د هغه چا ستاینه نه کوم چې نظر لالا ور ته ډېر اخلاص او عقیدت درلود.

زما په نظر کې د ستایلو وړ نظر لالا دی او د ده په ښه سړیتوب ټینګه عقیده لرم.

ي اوس له نظره پناه دی او زه د ده زیارت ته په ډېر اخلاص ورځم. په هغه ادیره کې چې ي ښخ دی نور قبرونه هم ډېر دي او په ځینو باندې لا جنډې هم ولاړې دي، مګر زه خپل اد له نظر لالا څخه غواړم او د ده حسنات را ته ډېر درانه معلومېږي.

ه ربښتیا چې زما خادمان خوښ دي او ښه خلک په خدمتګارانو کې وینم.

جبر او اختیار

هغه کار چې د انسان په اراده او اختیار نه وي شوي د فخر وړ نه دی او د ملامتۍ موجب هم نه ګرځي ، یعنې که د چا ونه ټیټه وه ، ګرم نه دی که چا متوسطه قد او قامت درلود ورته نه شو ویلی چې ډېر ښه کار دې کړی او اندازه دې ساتلې ده .

که یو سړی خپل سپین مخ تور کړي ملامت دی مګر د حبش مخ که هر څومره تور وي څوک یې نه شي ملامتولی ، ځکه چې د ده اختیار او اراده پکې دخل نه لري .

که یو سړی خپل غلیم په جنګ کې مړ کړي او خپل شجاعت ښکاره کړي حق لري چې په خپله توره او توریالیتوب فخر وکړي ، مګر که مرغۍ ولي او سړي ولګېده که څه د ده ډېر زورور او زړه ور دښمن وي خپل بریت نه شي تاوولی او توریالی ورته نشو ویلی .

هېڅوک یو ګونګ په حق نه ویلو نه ګرموي ځکه چې هغه مجبور او معذور دی ، مګر هغه چې ژبه لري او له ډاره حق نه وایي له ملامتۍ نه نه خلاصېږي که څه هم یو څه مجبوریت دلته هم شته او اختیار نیمګړی دی .

د جبر او اختیار مسله ډېر اړخونه لري او دغه فیصله څه اسانه خبره نه ده .

زه په دې ځای کې دا اراده نه لرم چې له علمي څېړنې نه کار واخلم زما مقصد بل دی او د ملایانو په کار کې کار نه لرم .

زه حتی الامکان له فلسفي بحثونو نه ډډه کوم ، مګر کله کله مې د موضوع تعلق او ارتباط مجبور وي چې په معقولاتو کې مداخله وکړم . زه نه وایم چې انسان مختار دی ځکه چې موږ ډېر مجبوریتونه لرو او د جبر مظاهر دلته بېخي ډېر دي .

موږ مجبور یو چې په وچه منزل وکړو ، ځکه چې دلته بحر نه شته او زموږ په هېواد کې بېړۍ نه ګرزي .

همدغه شان موږ له کابله ننګرهار ته په هوا نه شو تلی ، ځکه چې هوایي سرویس نه دی جاري ، مګر دغه راز مجبوریتونه په ځینو نورو ځایو کې نه شته هلته بو سړی اختیار لري چې په هوا ځي که به بحر کې او که په وچه .

اوس پوه شوئ ! چې جبر او اختیار په هر ځای کې بو شانته نه دي او ټول انسانان یو راز مجبور نه دي .

ډېر مجبوریتونه پخوا وو چې اوس نه شته او خپل ځای یې اختیار ته پرې ایښی دی. یو ماشوم چې اول پیدا شي هېڅ اختیار ورسره نه وي او د بل په غېږ کې ژوند کوي. په خپله نه چېرته تللی شي او نه راتللی شي. څملول او پاڅول یې د بل په لاس کې وي او کالي بل څوک وراغوندي، مګر څومره چې لوېږي او غټېږي هغومره د مور له غېږې لرې کېږي او له مجبوریت نه د اختیار خوا ته درومي. کله چې په خپلو پښو روان شي نو بیا خپل مخ په خپله وینځي او پخپله خوښه له کاله اوزي یا کاله ته راځي.

کله چې ځوان او ځلمی شي، د کاله واک او اختیار هم د ده شي او د پلار په جایداد تصرف وکړي.

په هره اندازه چې د ژوندانه درجه او مرتبه لوړېږي مجبوریت کمېږي او اختیار زیاتېږي. یو کاڼی که څوک هرې خوا ته غورځوي او هر راز لوښی پرې کوي کولی یې شي، مګر ونې او بوټي دغسې نه دي. یعنې د نبات مجبوریت له جماد نه لږ دی ځکه چې د حیات اثر په ده کې زیالت دی.

له ونو او بوټو نه بیا د ځارویو اختیار ډېر دی او جبر نور هم تخفیف موندلی دی، انسان چې له حیوان نه پورته مقام لري او د تکامل په لاره کې وړاندې دی د ده اختیار نور هم زیات شوی او له خپلې ارادې نه ډېر کار اخلي.

په انسانانو کې هم د وحشي او مدني انسان، عالم او جاهل انسان، د قوي او ضعیف انسان په اختیار کنې ډېر فرق موجود دی مګر بیا هم په هر حال کې یو څه مجبوریتونه شته او په جبر او اختیار کې ډېر فلسفي بحثونه کیدی شي. د دنیا ډېر پوهان پدې عقیده دي چې د انسان ډېر لږ کارونه په ظاهر د ارادي او اختیاري معلومېږي، مګر په حقیقت کې د مجبوریت اثر دی او خبره له اختیاره وتلې دی. دوی وایي هغه سړی چې ډېر به غیظ او غضب کې وي او په همدغه وجه د چا د وژلو اراده وکړي مونږ ورته د اختیار خاوند نه شو ویلی، ځکه چې دی په دغه حال کې د داسې اغیزو او نفسي تاثراتو محکوم دی چې له دغه کاره ځان نه شي ژغورلی او پخپلو احساساتو حاکمیت نه لري که مونږ پوه شو چې دې په دغه وخت کې له لېونی نه څه فرق نه لري او په طبیعي حال کې نه دی، دی به ارومرو مجبوره ګڼو او دغه کار ته به غیر اختیاري ووایو.

همدارنګه هغه څه چې یو عاشق د عشق په جذبه کې د عشق لپاره کوي له مجبوریت نه نه

وي خلاص او اختياري ور ته نه شو ويلی.

د دغو خبرو خلاصه او نتيجه داده چې شديد محبت او شديد بغض د انسان اختيار سلبوي او هغه څه ور باندې کوي چې په عادي او طبيعي حال کې يې يو عاقل انسان نه کوي د همدې لامله ډېر خلک په خپلو ځينو کارونو بل وخت پښېمانه کېږي او پوهېږي چې ښه يې نه دي کړي.

ځينې نور په دې عقيده دي چې انسان د اختيار خاوند دی، که ښه کوي بايد ښه ور ته وواېو او که بد وکړي بايد بد يې وګڼو. دوی وايي که انسان د عشق لپاره کوم کار کوم کار کوي او که د دښمنۍ لپاره په دواړو حالو کې دغه کار د ده ګڼل کېږي او په ده پورې تعلق نيسي ځکه چې دغه مختلف احوال چې د زور ورې مينې يا د شديد عناد په اثر پيدا کېږي او نفسي يا روحي اغېزې ور ته ويل کيږي په خپله له نفس څخه عبارت دی او نفس د همدغو احوالو او کيفياتو نوم دی هسې نه چې کوم بل شي په نفس اغېزه کوي او اختيار مې سلبوي.

ارسطو د جبر او اختيار حدود ډېر ښه ټاکلي دي او بدې باب کې يې ډېره ښه فيصله کړېده.
دی وايي هغه کار چې يو سړی په خپله اراده نه کوي او د ده اختيار پکې هېڅ دخل نه لري ښه او په د يې ده ته نه دي راجع او د ده کار ور ته نه شو ويلی يعنې که يو زورور باد يو سړی کومې خوا ته بوځي يا يې څوک لاس او پښې وتړي او له يوه ځايه يې بل ځای ته وړي نو دلته اختياري سلب دی او په مجبوريت کې هېڅ شک او شبه نه شته مګر که يو سړی د خپل شرافت د ساتلو لپاره کوم کار کوي او خپل عزت او وقار يوه کار نه مجبور وي نو دغه راز مجبوريتونه د جبر له قانون لاندې نه راځي.

دی د مثال په ډول وايي: که د يوه سړي مور او پلار يا اولادونه د يوه ظالم او مستبد له تهديد لاندې وي چې د ده په تسليميدو او اطاعت هغوی له زيان او ضرره محفوظ پاتېه کېږي چې که دغه سړ د هغه ظالم له خوا په يوه ناوړه کار مامور شي دی په دغه باب کې مجبور دی او که مختار؟ ارسطو وايي چې دلته جبر او اختيار مخلوط شانته دي مګر د اختيار جنبه غالبه ده ځکه چې د دغه کار په کولو او نه کولو کې د ترجيح او انتخاب مسئله منځ ته راځي نو هره خوا چې دی انتخابوي او ترجيح ور کوي هغه د ده خوښې او ارادې ته راجع ده او د ده کار ګڼل کېږي.

دي وابي په دغسې واردو کې که سړی ناوړه او بد کار وکړي دغه راز مجبوریتونه معقول عذر نه شي کیدای په دغسې مجبوریت باید سړی ښنې کېږدي او هغه څه وکړي چې انساني شرافت او وجدان تقاضا لري .

شجاعت او شهامت چې یو اخلاقي فضیلت دي په همدغسې موارد و کې ځان ښیي او د افتخار حق پیدا کوي .

هغه د سر خطر چې په جنګ او جګړه کې یو بی زړه سوی تیښتي ته مجبور وي . د خلکو په نظر کې څه اعتبار نه لري په همدغه وجه له تعدد او ټوپکونه تښتېدونکی هر چا ته سپک ښکاري او هغه چې له مرګ نه وېرېږي او په ایستلو تورو ورځي د خلکو په نظر کې درانه معلومېږي .

که په دغسې مجبوریت خلک قابل واي هر څوک به له جګړې څخه تښتېده او هېچا به هغه ته په سپکه نه کتل .

هغه افتخار چې د شجاعت او شهامت خاوندان یې ګټي د دغسې مجبوریتونو په نافرمانی کې پټ دی لکه چې عار او ذلت د دغه راز مجبوریت اطاعت او انقیاد ته ویل کېږي .

د خان واده

له خوبه را پاڅېدم ، د ډول او سرني آواز مې تر غوږ شو او ډېره لويه و را ښکاره شوه چې ډېر خلک ورسره خوشحاله روان وو او د خان په واده کې يې لاسونه غورځول .

زه هم له دوی سره ملگري شوم او په دې خوشحالۍ کې مې ځان شريک کړ . د دې ښادۍ د ډول او سرني غږ تر ډېر لرې ځايه رسېده او ډېرو خلکو پکې اتڼونه کول .

چا به ډزې کولې ، چا به لاسونه ځغلول ، خينو به ټوکې او مسخرې کولې په دغسې خوشحاليو کې ماښام تياره کلي ته ورسېدو او ډولۍ د کاله په مخکې ښکته شوه .

د کلي ښځې په ډېرې خوشحالۍ راغلې او د ډولۍ پردې يې جگې کړې همدغه وخت خندا او خوشحالۍ خپل ځاي غم او ژړا ته پرېښود او دا معلومه شوه چې دغې ښکلې ناوې د خپلې آزادۍ لپاره ډېره لويه قرباني ور کړه او د اجباري ملا يې ماته کوه .

د دغه حال په ليدلو د هر چا په احساس کې بدلون راغی او موږ وپوهېدو چې کله خلک جنازه هم په ډول او سرني وړي او په غم د ښادۍ گومان کوي .

په دنيا کې ډېر داسې غمونه شته چې د خوشحالۍ په ډولۍ کې پټ دي او د خلکو په شعور او تميز مسخرې کوي .

زما پوه ملگري په دغه ورځ وويل : په رښتيا چې خوشحالي څوک په زور او جبر يا په ډېرو پيسو کورته نه شي وړلی .

مگر خان لا تر اوسه په دغه حقيقت نه دی پوه او خپله خوشحالي په دغه ډول غواړي .

غم او خوشحالي

زما اشنا له ډېرو غمونو سره ناشنا دی. د هغه په کاله کې چا د ماشوم ژړا نه ده اورېدلي او خپلو ماشومانو به مرگ او درد يې هېڅکله نه دي ژړلي.
هغه حال چې يو پلارېې د خپل کوچني زوي یا څلمي زوی د ځانکدن په وخت کې وينې دي ترينه نا خبره دی.

ده غوندې بې غمه سړی ډېر لږ پيدا کيږي او په همدغه سبب يې د خوشحالۍ برخه هم ډېره لږه ده.

دی چې په خپل کاله کې خپل خلف الصدیق نه ويني په زړه کې ډېر ځورېږي او ځان بد بخته گڼي، مگر د ده دغه غم زموږ په نظر کې د هغه چا له غصه ډېر سپک دی چې دوه زامن يې ژوندي دي او يو د ده په غېږ کې خدای ته ځان سپارلی دی ځکه موږ هغه ته د فاتحې لپاره ورځو او ده ته نه ورځو.

زموږ دا عادت دی چې که د چا په کاله کې نهه مياشتې اولاد مړ پيدا شي ور ور سره نه کوو او هغه هم د غم کمبله نه غوړوي، مگر په کوم کاله کې چې د دوه ورځو ماشوم مړ شي هلته د غم او مصيبت مجلس جوړېږي او خلک ور سره همدردي کوي.

موريس مترلينگ وايي: «تاسې په مليباردونو نطفې ضايع کوئ مگر خوابدي کېږئ نه او دغه راز ضياع د چا د غم او خپگان موجب نه گرځي.»

د دې خبرې معنی داده چې زموږ غمونه معقول نه دي، محسوس دي. هره ضايعه چې يوازې عقل پرې پوهېدی شي او احساسات ور سره تعلق نه لري همدغسې بې اثره وي.

زموږ خوشحالي هم لکه زموږ غم په عقل او منطق اتکا نه لري بلکې د شعور او احساس نتيجه ده.

غم او خوشحالي يوه په بل پورې تړلي دي او يو له بله نه بېلېږي. ځينې گمان کوي چې خوشحالي له بې غمه خلکو سره زياته ده او هغه څوک ډېر نېکبخت دي چې هيڅ غم نه لري مگر حقيقت دغسې نه دی او ښادي هر چېرې د غم په اندازه ده.

حقيقي بد بختي په بې غمی کې ځای لري او بې غمه سوي ته که سړی وويلي شو نيکبخت خو ور ته هېڅکله نه شو ويلی.

غم او خوشحالي لکه د يوې توتې دوه مختلف مخونه دي چې اصل يې يو دی. څنګه چې شپه او ورځ يو په بل پورې نښتي دي او هر کاله ته دواړه وړاندې وروسته راځي، د غم او خوشحالۍ ارتباط هم دغه راز ټينګ دی که څوک وغواړي چې هغه يو څپل کاله ته پرېږدي او دا بل ايسار کړي له دينه لويه اشتباه بله نه شته.

داسې کېدلې شي چې ورځ اوږده شي او شپه لنډه، يا شپه لويه وي او ورځ وړه وي، مګر داسې ورځ چې شپه و نه لري يا داسې شپه چې ورځ ورپسې نه وي په دنيا کې نه شته.

که لمر تر اخر ته پاس په سر ځای په ځای ولاړ وای د زمانې په رنګ کې هېڅ تغير او تحول نه وای موجود هېڅوک به نه پوهېده چې شپه څنګه وي او د همدې لامله چې شپه به چا نه پېژندله په دې به هم نه پوهېده چې ورځ څنګه وي او څه کيف لري. غم او خوشحالي هم لکه شپه او ورځ يو په بل پېژنو که غم له دنيا نه بېخي لاړ شي. خوشحالي هم ورسره ځي که ژړا نه وي خندا هم نه شته.

هماغسې چې هګۍ له چرګې پيدا کېږي او چرګه له هګۍ نه غم او خوشحالي هم يو د بل اولاد دي.

انسان بايد په دې پوه شي چې غم غو خوشحالي يو ظاهري او اعتباري فرق لري يعني دا فرق هم لکه د شپې او د ورځې فرق د سترګو او نظر فريب پيدا کړی دی چې د عقل او بصيرت خاوندان پرې نه غولېږي، بلکې ړانده هم دواړه يو ګڼي څوک چې د عقل سترګې لري او د فلسفي شعور خاوند دی هغه زمانې ته په بل شان ګوري او د شپو ورځو له سپينو او تورو پردونه هغه خوا بې رنګه زمانه په بل ډول ويني هغه پوهېږي چې د زمانې دواړه مخونه يوه شي ته منسوب دي او يو حقيقت دوه رنګه ښيي.

ډېره ښه ده چې عقل او پوهه په موږ ډېر تسلط نه لري او موږ يې له وهم او خيال نه لرې کړي نه يو، ګڼې اوس به شپه او ورځ را باندې يوه وه او خوشحالي به هم را باندې غمېدلې وه.

زموږ غمونه او زموږ خوشحالي زموږ په ژوند کې هغه سوز او ساز پيدا کوي چې بې له هغه د ژوند کيف او خوند نه پاته کېږي.

غم د خوشحالۍ څکلو ذايقه او احساس روزي او خوشحالي لکه د خوږو ميوو خوراک ترخو مرچو ته ضرورت لري.

که په دنیا کې ترخه شیان نه وي خواږه ډېر ژر زاړه وهي او بې خونده کېږي .

د ژوندانه خوند غم او خوشحالی ته ډېر ضرورت لري او په دغه خوند کې د عواطفو او احساساتو خاوندان ډېره برخه لري ، هغه ړانده هوښیاران چې په ظواهرو نه غولېږي او د غم او خوشحالی په فرق نه دي قایل ، له دغه نعمته محروم دي ، که موږ ډېر عمیق فکر وکړو هماغه شی موږ ډېر خوشحالوي چې موږ یې ډېر خپه کړي یو او ډېر ځله هغه شي ته خوشحالېږو چې زموږ غم پکې پټ دی ، لا ډېره ښه ده چې په جهان کې دغه راز ژور فکرونه ډېر لږ دي او احساسات موږ ته دغه موقع راکوي چې د غمونو او خوشحالیو حقیقت ته ډېر ځیر شو .

ډېر خلک دي چې یوه ورځ یې ګرانه ښځه مري او دی غمجن کېږي مګر بله ورځ نور واده کوي او د خوشحالی هغه زوړ غم بیخي هېروي نو دغه د خوشحالی ډولی او هغه د غم جنازه یو له بله ډېر ربط لري که هغه غم دغه کاله ته رانه شي دغه ښادي هم نه شي راتلی .

دا وصال په حقیقت کې د هغه فراق نتیجه ده او په هغه ویر کې دغه سرور او سرود پټ دی هر څومره چې د خوشحالی د پسرلي بارانونه زورور وي هغومره یې سېلابونه هم زورور دي له دغې زورورو بارانو سره تندر اوږلی هم شته لکه چې له ډېرو نو یو افتخاراتو سره ډېر لوی خطرات ملګري دي . همدغه وجه ده چې زه له سپکو او کوچنیو غمونو څخه لوی او ستر غمونه ډېر ښه ګنم .

اخـــلاقي اساس

شوپنهاور وايي : د اخلاقو لپاره له ترحم نه ښه اساس نه شته، انساني اخلاق بايد په همدغه اساس قايم وي.

د ده په نظر کې اخلاقي عمل هغه دی چې د شخصي گټې هيڅ اثر پکې نه وي او محض د بل د خير لپاره وي.

کانت وايي : د انسان هغه عمل اخلاقي ارزښت لري چې خاص د انساني تکليف لپاره وي.

د ده په نزد انسانيت يو قانون لري، چې مخالفت ترېنه ښه نه دي او انسان مکلف دی چې له دغه قانون سره سم وچلېږي. د ده په نظر هغه کار چې د قانون لپاره کېږي او هغه کار چې د قانون لپاره نه وي شوی مگر له قانون سره موافق دي يو له بله فرق لري.

دی هر نيک او ښه کار اخلاقي عمل نه گڼي، د ده په فکر اخلاقي عمل هغه دی چې خاص د قانون د پيروی او د انساني تکليف د پر ځای کولو لپاره اجرا شوی وي، نه د شخصي گټې لپاره په همدغه سبب د يوه سوداگر صداقت او راستي چې د تجارتي گټې لپاه نېک کار گڼي مگر اخلاقي عمل ور ته نه وايي. همدارنگه هغه څوک چې ډېر زړه سواندي وي او په همدغه سبب له خلکو سره نيکي او احسان کوي دغه راز نيکي او احسان د کانت په عقيده اخلاقي عمل نه دی.

دی وايي که دغه سړی له خلکو نه ډېري جفا گانې وويني زړه به يې سخت شي بيا به له چا سره احسان او نېکي نه کوي، مگر هغه څوک چې د خلکو جفا گانې وښي او محض د تکليف لپاره له خلکو سره ښه کوي دا کار اخلاقي قيمت لري او اخلاقي عمل ورته ويل کېږي.

مترلينگ وايي : هغه مينه چې انسان يې له انسان سره لري بايد له ډېر لوړ او هسک ځای نه اخيستل شوی وي، که يو انسان وکړی شي چې له انسانانو سره عشق ولري او بشر دوستي د عشق له کوره واخلي نه ښايي چې له ترحم نه کار واخلي او مينه يې د مرحمت او مهرباني رنگ پيدا کړي.

که څوک چا ته د عدالت له مخې څه ورکولی شي د احسان له لارې دې څه نه ورکوي، که د

چا له لاسه پوره وي چې د انسان احترام وکړي دلجويي او تسلي ورکولو ته حاجت نه شته. دی د انسان لپاره له چانه رحم او شفقت نه غواړي عشق غواړي د احسان له ورکړی نه د عدالت ورکړه ښه ګڼي او له نوازش نه يې احترام د انسان لپاره غوره ګڼلی دی.

دا سړی د عشق طرفدار دی. د ده په مذهب بايد شاه او ګدا يو له بله عشق ولري دده له شفيق نه رفيق ښه ښکاري، او له هغې مينې نه کرکه کوي چې يو مهربان بادار يې له خپل صادق خدمتګار سره لري د غه راز مينه چې د ترحم او شفقت رنګ لري يو انسان لوی او بل کوچنی ښيي، په دې مينه کې چې هر څومره مهرباني پرته ده هغومره پکې د محبوب حقارت هم شته، مګر په عشق کې کبر او لويي نه ځايږي او آغا توب نه مني. دی انسان ته په ډېر لوی حق او ډېر زيات احترام قايل دی، مګر د غه حق ور ته په سوال او ګدايي دا سترحام له لارې نه غواړي، د عدالت په اساس يې غواړي.

که بشر ښه انصاف وکړي خواران او مزدوران په بډايانو باندې ډېر لوی حق لري. خو د غه حق پټ پاته دی او خلکو هېر کړی دی.

رو سوو ابي: « هر وخت چې تاسې يو اسمان خراش قصر وينئ يقين وکړئ چې د يوه ولايت کوروڼه د دغه قصر د بنا لپاره وران شوي دي ». که چېرې سم او صحيح حساب منځ ته راشي ډېر لوی بډايان د ډېرو زياتو خلکو پوروړي دي او د دو بخيرات په حقيقت کې د دغه پور نيمګړې ادا ده که يو سړی په دغسې احساس خوار او غريب ته څه ور کوي احساس يې ډېر لوړ او عالي دی او له هغه بل نه چې دا کار خپل رحم او کرم ګڼي عالي همت او لوړ شعور لري.

د چا پوهه چې د عشق په اب و هوا کې وده وکړي او عواطف او احساسات يې په عقل غالب وي هغه د متر لينګ په شان فکر کوي او له نورو پوهانو نه يې فکر بل راز وي.

ښه او بد

خدای خبر دی چې غل و که خوني، یا یې کوم ډېر د شرم کار کړی و، هر څه چې وو خو خلکو یې متهم ترلې وي او حاکم ته یې راووست. هر یوه وویل: دی ډېر بد سړی دی موږ د ده له لاسه ډېره په عذاب یو. دی باید بندي شي او ډېره سخته سزا ووینې.

حاکم هغه بد و ګاڼه او زندان ته یې ولیږه. د هغه خپلوان اخند زاده صاحب ته ورغلل او هغه یې حاکم ته ور ووست، کله چې حاکم د اخندزاده صاحب له راتګه خبر شو یوه تو ته مخې ته ورغی، د هغه لاسونه یې ښکل کړه او په ډېر عزت یې خپل ځای ته راووست.

د اخند زاده صاحب له خبرې هیڅوک نه شو وتلی، حاکم هم د ده امر ته غاړه کېښوده او بندي یې خوشې کړ.

ما چې دغه حال ولید په دې پوه شوم چې دلته د ښو او بدو فرق نه شته ځکه د ښه سړي لاسونه ښکلوي او د بدو سرو لاسونه تړي، مګر تول د ښو او بدو په فرق یو شان نه دي پوه شوي د همدې له امله هغه سړی چې د خلکو په نظر کې بد و اخند زاده صاحب ښه وګاڼه او له بنده یې خلاص کړ.

زما ملګري وویل: دوی د ښو او بدو په تمیز کې ډېر غولېدلي دي، وایې زمونږ ملک ډېر بد سړی دی ځکه چې د غلو ملګری دی او غله په حاکم باندې خوشې کوي، مګر همدغه کار چې اخند زاده صاحب وکړ هغه ته بد نه وایي.

هر کله چې خونیان او داړه ماربندیان شي د ده په برکت خوشې کېږي او د ګنهکارو شفاعت د ده کار دی. دی یوازې له حاکمانو نه غله نه خلاصوي که شکرانه غټه وه په اخرت کې یې هم د خلاصولو ذمه کوي او پس له مرګه یې هم ملګری دی.

که یو حاکم یو غل د ملک په خوله خوشې کړي دا کار دوی ته بد ښکاري مګر که د اخندزاده صاحب سفارش یې پرېږدي نو بیا په ښه سړیتوب او دینداری کې حسابېږي. د هر چا بدي که په ډېرو پردو او رنګونو کې پټه وه هغه د دوی په نظر کې ښه سړی دی او که چا خپله بدي نه پټوله یا یې نه شوه پټولی دوی ور ته بد وایي او په بد نامه یې یادوي.

دوی هغه غل ګڼي چې د سوداګرو قافلې وهي او د بدایانو په کورونو داړې غورځوي، مګر د هغه چا لاسونه او پښې ښکلوي چې په چل او فریب د خېراتونو قافلې خپل کاله ته راګرځوي او د مسکینانو حق غصبوي.

پخوانۍ ډیوې

په کاله کې برق لگېده مگر پاس په رف باندې د تورو تیلو مسینه ډیوه ایښې وه ، په څنگ کې یې یوه بله ډیوه هم وه چې یو وخت پکې شمع بلېده .

هغه خوا د خاورینو تېلو لاټین ښکارېده او داسې معلومېده چې هرې ډیوې په خپل وخت کې دا کور رڼا کړی او د کاله خلکو یې په رڼا کې د ډیوې شپې سبا کړی دي مگر اوس ترېنه څه کار نه اخیستل کېږي او د شپې په کور کې برقونه بلېږي .

د زمانې دا عادت دی چې زاړه شیان له کاره باسي او نوي شیان په کار اچوي ،مگر خلک خپل زوړ حال نه هیروي او زړو شیانو ته په جگو رفونو باندې ځای ور کوي .

دا عادت بد نه دی چې څوک زاړه خدمتونه هیر نه کړي او زړو خدمتگارانو ته په قدر وگوري ،مگر کار باید له نوو شیانو واخیستل شي او په کورونو کې وخت په وخت نوې رڼاگانې پیدا شي .

انسان په هر وخت کې نوې رڼا ته محتاج دی او دا رڼا هر کله خپله څېره او خپله وضع بدلوي د عالم تغیر چې د دنیا یو قانون دی همدغه تقاضا لري چې هر څه باید یو راز او بل راز شي او یوازې لوی خدای تل تله په یوه حال باقي وي د همدغه بدلون او تغیر په وجه د علم او پوهې رڼا هم هر وخت خپل فانوس بدلوي او د لوښو په بدلون په لوښو کې پراته شیان هم بل راز کېږي .

هغه رڼا چې د خاورو له تیلو پیدا کېږي هغه نور چې د لمر او سپوږمۍ له کوره راځي ، هغه برېښنا چې د اوبو له ابشار څخه حاصلېږي د ظرف او محل په اعتبار یو له بله بېلېږي که څوک په دغو ظاهري صورتونو ونه غولېږي او حقیقت ته ځیر شي نو د شړشمو او پنبی په بوټو دغوزانو او زیتونو په ونو کې یوه رڼا موجوده ده چې په هر راز ډیوه کې بېل کیف پیدا کوي . که څوک هغه تیل چې په ډیوه کې ویني په پنبه کې وویني یا دغه سیزونکی برق چې په برقي نغریو کې گوري په اوبو کې ولیدی شي هغه ته اور او اوبه دومره فرق نه لري او د جهان په هره ذره کې یوه رڼا ویني چې د صحرا په کانو کې هم شته هغه نور چې کلیم په کوه طور کې لیده دښونه په هره ونه کې شته مگر محرمانه سترگې غواړي .

که د انسان تعقل قوي شي او د حواسو له قیده واوزي (که څه هم د بشر اوسنۍ پوهه هماغه

رڼا ده چې د حواسو له کړکیو را ننوتلې ده) په هر شي کې به یو نور ګوري او د وجود په نړۍ کې به دا تور او سپین نه وي! اوس موږ د حواسو له تاثیر لاندې یو چې په تیلو غوړ لاسونه په پندانه و چوو.

که لوښي او ظروف زموږ د نظر مانع نه شي نو په هر کور کې د یوې ویالې یا د یوې چینې اوبه دي او د ټولو مشرب یو دی.

که موږ د سیند او ویالې، د کوهي او کاریز، د واورې او باران په نومونو او صورتونو ونه غلبېږو نو واوره، ږلۍ او باران د یوې کورنۍ خلک دي او اور او اوبه هم دومره پردي نه دي. په حقیقت کې همدغه خوږوالی دی چه په خټکي، هندوانه، توت، انګور، ناک او مڼه کې یې حلول کړی او په هر محل کې یې بېل صورت بېل خوند او بېل نوم پیدا کړی دی.

هغه لوی او واړه خمونه چې د بېلو بېلو مېوو او دانو شربتونه او عرقونه پکې پراته دي ټول یو کیف لري او د کجورو او اربشو په مېنځ کې څه فرق نه شته په دغسې کتنه چې سړی له اشکالو او صورتونو نه هغه خوا وګوري سړي ته را معلومېږي چې کورت او شړومبې له یوې غړکې راوتلي دي او مایعات او جمادات زموږ ظاهري حواسو بېل کړي دي.

هغه وخت چې زموږ تماس او تعلق له مادیاتو نه قطع شي او مجرد شو ښایي چې د نن ورځې علم او معرفت بل راز شي. او دغه رڼا بل شانته ووینو. غه وخت به د نن ورځې وسایل لکه د دې کوټې ښکاره ډیوې په کار نه وي او علم و پوهه به په نورو قلبونو کې ځان څرګند کړي چې اوس یې موږ نه شو لیدلی.

انتخاب

زما ملګري له اجتماعي مسايلو سره ډېره زياته علاقه لري . کله چي ولس د شورى لپاره وکيلان انتخابوي يا د حکومت مشر خپل وزيران ټاکي دى په انتخاباتو باندي په زړه کي سل اعتراضه لري .

د ده په نزد سم او صحيح انتخاب ډېر مشکل کار دى او که دغه کار بل څوک کوي دى پکي ډېر عيبونه پيدا کولى شي . دى وايي د ګوستاو لوبون دا خبر رښتيا ده چي په خلکو باندي حکومت کول دومره ګران کار نه دى لکه چي په خلکو کي لايق کسان پېژندل او انتخابول مشکل کار دى .

زما ملګري دا يوه لويه اشتباه ګڼي چي اجتماعي کارونه داسي کسانو ته وسپارل شي چي هغوى په خبرو کي ډېر مهارت لري او په خبرو ډېر ښه پوهېږي ده د کوم عالم خبره ډېره خوښه کړې ده چي په خبرلو څو نطاقانو کي د فکر خاوندان ډېر لږ پيدا کېږي .

د ده په نزد هغه څوک چي ډېري ښې خبري کولى شي ښه ښه کارونه نه شي کولى او ډېر فکر کوونکى هم د کار خلک نه دى .

ز د ده دا خبره ځکه ښه ګڼم چي دى په خپله د فکر خاوند دى او په خبرو کي هم ډېر ښه دى ، هغه څوک چي د ځان په باب کي هم له حقه نه تېرېږي او د قضاوت په وخت کي په ځان هم حکم کولى شي بايد ښه يې وګڼو او په قدر ورته وګورو . اوس خو به پوه شوي ياست چي زما ملګري په اجتماعي مسايلو کي څومره عميق فکر لري مګر زما علاقه له ده سره په فکري او علمي دقت نه ده بنا بلکي د ده شعر او ادبي جنبه مي ډېره خوښه ده .

دى علاوه په دې چي شاعر او ليکونکى دى په شعر او ادب کي ډېره ښه نقادي هم کولى شي يعني که هر څومره ښه شعر بد په نظر ورغى يا د شعر خاوند ښه سړى نه و ، دى پکي داسي باريک عيبونه پيدا کولى شي چي نوري يې په ذره بين هم نه شي ليدلى ، مګر کوم شعر چي دى په خپله انتخاب کړي هغه هم ډېر ښه نه وي يا يې نور په ښه والي نه شي پوهېداى .

ګورئ! زما مقصد دا نه دى چي دى ښه شعر او بد شعر نه پېژني بلکي يقين لرم چي ادبي محاسن او معايب ورته ډېر ښه معلوم دي . زما په نظر کي دى ډېر ښه شاعر دى ، مګر د ده له باريک نظر څخه په وېره کي يم چي دا خبره يې په مزاج بده ونه لګېږي ، ځکه

چې اناتول فرانس په خپل یوه کتاب کې لیکلی دي چې ډېر ښه شاعر هماغه دی چې ډېر خود پرست وي او بې له ځانه بل څوک په نظر کې نه لري .

زما دغه ملګري بوه ورځ د وطن په کار دارانو باندې بحث کاوه چې ځینې یې ښه ګڼل او ځینې بد ، ما چې د ده دغه انتخاب ولید په دې پوه شوم چې د شعر له پېژندلو نه د سړو پېژندل ګران کار دی او د اشخاصو په عمل کې دومره اختلاف نه شته لکه چې په نظر کې شته .

دا کېدی شي چې ډېر خلک په یوه چلم خوله کېږدي ، مګر فکرونه او نظرونه یو راز نه دي .

د حسن انتخاب ، د شعر انتخاب ، د شخص انتخاب په هر ځای کې یوه اختلافي مسله ده چې د هر چا د ذوق او نظر په لحاظ فرق کوي که هر چېرته لاړ شي ، او هر چا ته لاړ شي یو به د بل په انتخاب اعتراض کوي او دغه شکایت به هر ځای موجود وي .

حجازي د ایران ډېر ښه او مشهور لیکوال لیکي : زما یوه دوست چې له ډېر و ښو لیکوالو څخه دی د ایران په فرهنګستان انتقاد کاوه چې په دغه علمي او ادبي انجمن کې ولې ځینې بېسواده اشخاص په عضویت انتخاب شوي دي او لیاقت ته نه دي کتل شوي ، مګر څومره چې ده د ایران د فرهنګستان اعضا وو ته بد ویل هغومره یې د فرانسې د اکاډمی اعضاء ستایل او د هغوی انتخاب یې ډېر صحیح ګاڼه ، څو ورځې وروسته چې زه (حجازي) د فرانسې د اکاډمی له یوه غړي (مسیو ماسین یون) سره په پاریس کې مخامخ شوم نو د اکاډمی بحث منځ ته راغی او هغه په ډېر قهر وویل : « د فرانسې له اکاډمی نه خوا به دستګاه بله شته ، څو ورځې پخوا یوتن د کتابونو ناشر یعني کتاب فروش چې د اکاډمی د ځینو اعضاوؤ کتابونه د تملق لپاره چاپوي او خرخوي یې د اکاډمی غړی شو چې د ادبیاتو په پوله هم نه دی تېر شوی » .

دا کیسه همدغلته پرېږدئ : راشئ چې د فرانسې د اکاډمی انتخابات د اناتول فرانس په وخت کې وګورو .

دغه لوی او مشهور لېکوال په خپل یوه کتاب کې د دوو تنو (شاګرد او استاد) مذاکره د اکاډمی د یوه غړي په باب داسې لیکي:

شاګرد : مسیو . . . د اکاډمی په عضویت انتخاب شو او دا انتخاب زه ډېره بد ګڼم . دا سړی د معاشرت په ادابو ډېر ښه پوهېږي او له هر حزب سره تګ راتګ لري ، سر بېره په دې

یوې لوړې کورنۍ ته هم منسوب دی او وراره یې د کلیسا واکدار دی ، دی په خپله هم ډېر څه لري او په کاله کې یې ډېر ښه شراب پیدا کېږي مگر زوق او هنر نلري او د لوړې قریحې خاوند نه دی ځکه راته دغه انتخاب ډېر ناوړه معلومېږي او په بد نظر ورته گورم .

استاد : ناوړه انتخاب ته هېڅکله بد مه وایه او په دې بوه شه چې په کارونو کې د تصادف او اتفاق برخه ډېره زیاته ده هغه کار چې تاسو ته مسخره معلومېږي په حقیقت کې یو انتقام وي چې تقدیر یې د تفریح لپاره د عقل او تدبیر له خاوندانو څخه اخلي .

تا ته دې دا معلومه وي چې په دغسې انجمنونو کې د هوس او تفنن د پاهم ځای پرېښودل په کار دي . د قریحې او نبوغ خاوندان غالباً د معاشرت او گذران خلک نه وي .

که یوه جامعه سل په سلو کې عقلي او منطقي وي سل په سلو کې به د تحمل وړ نه وي او د عدالت له ساړه فشار لاندې به هر څه ساړه وي کوم انجمن چې بوازې له لویو او فوق العاده اشخاصو جوړ شوی دی ډېر لږ خلک به ور سره علاقه ولري . ډېر ښه ده چې ټیټ او حقیر اشخاص له دوی سره گډ شي او د تفریح باعث وگرځي . په دغه صورت کې به ټیټ کسان له لوړو کسانو نه علمي او معنوي استفاده کوي او لویان به هم چې خپله مقایسه له دوی سره په نظر کې نیسي خوند اخلي . دا کار د دواړو په گټه دی او اکاډمي په دغه ډول د خپلو مهمو غړو اهمیت نورو ته ورکولی شي څنگه چې د لمر او ستورو څخه ځېنې ذاتي او ځېنې اکتسابي ځلښت لري د اکاډمۍ اعضا هم باید دغه راز وي چې د ځینو رڼا ځینو نورو ته انتقال او سرایت وکړي .

دغه راز ناوړه انتخابات د دغه انجمن د حیات او بقا لپاره ډېر ضرور معلومېږي او ډېره ښه ده چې اکاډمي د خپلو غړو په انتخاب کې اشتباه وکړي یا د تصادف له تاثیر لاندې راشي او دغه راز خلک هم انتخاب کړي .

که ناوړه اشخاص هېڅکله د اکاډمۍ په غړیتوب نه انتخابېدلی نو هغو کسانو ته به ډېر لوی توهین او تحقیر متوجه و چې اکاډمۍ نه قبلولی مونږ باید دغه راز ظاهري اشتباهات حقیقي هوښیاري وگڼو او په نفرت ور ته ونه گورو .

د عقل برخه په ژوندانه کې

پاک خدای چې ژوند پیدا کړ غرایز یې هم ور سره پیدا کړه چې ژوند وساتي او د حیات شمع مړه کېدو ته پرې نږدي .

همدغه غرایز دي چې د هوا مرغان او د ځمکې ځناور یې د زېږولو او نسل ساتلو کار ته داسې متوجه کړي چې هیڅ غفلت پکې نه ځایېږي : د همدې لامله د هوا مرغان هر کال نوي کورونه جوړ وي او نوې هګۍ پکې ږدي له هګیو نه بچي را ایستل او بچو ته دانه په خوله کې راوړل دغریزې کار دي.

یو کوچنی ماشوم چې په لومړۍ ورځ د مور په تي باندې خوله ږدي او روي یې، بې له غریزې بل لار ښوونکې نه لري ، هغه پاملرنه چې یوه چرګه یې د خپلو بچیو په نسبت لري کوم تعلیمي کار نه دی ،بلکې د غریزې او فطرت په تقاضا اجرا کېږي کومه شهواني قوه چې نر او ښځه یې یو د بل په نسبت لري د غریزې غوښتنه ده چې د ژوند ساتلو او د نسل د بقاء د پاره په انسان او حیوان کې وجود لري یعنې د ژوندانه ساتنه او د نوع پایښت د غرایزو وظیفه ده هر کله چې غرایز په حیوان کې ډېر قوي دي او په انسان کې ضعیف غوندې دي نو انسان ته عقل هم ورکړ شو چې د ژوند په کار کې له غرایزو سره مرسته وکړي او د غریزې په خوښه استعمال شي یعنې عقل یوه اله ده چې غریزه یې استعمالوي ، نو عقل باېد د ژوندانه د وسایلو برابرولو په کار کې صرف شي او د ژوند اسباب برابر کړي نه دا چې د حقایقو او پټو اسرارو د کشفولو کار ترېنه واخلو او بې ځایه یې استعمال کړو .

د عقل اصلي کار همدغه دی چې له مادې سره تعلق پیدا کړي او په موادو کې تصرف وکړي طبیعي علوم دا مدعا ډېره ښه ثابتوي چې د عقل کار له جسم او مادې سره دی چې باید ابعاد و پېژني او کمیت ته متوجه شي ځکه چې د کیفیت پېژندنه د عقل کار نه دی او عقل د دغه مقصد د پاره نه دی پیدا شوی همدغه سبب دی چې انسان یا له کیفیت نه بیخي غافل دی یا کیفیت ته هم د کمیت په نظر ګوري . مثلاً زمانه په اصل کې کیفیت دی او د کیف له مقولې لاندې راځي مګر انسان د خپلې ساعت تېرۍ لپاره چې د ژوندانه یکنواختي ورکه کړي د دغه کیفیت له مقولې لاندې راووست او د ځمکې حرکت د ستورو حرکت او نور حرکتونه یې زمانه وبلله .

هئیت نجوم ، دیاضیات په همدغه مفیده اشتباه بناه شوه او د دغې لویې غلطۍ په وسیله لوی لوی مقصدونه حاصل شول .

که انسان ښه غور وکړي پوهیږي چې عقل انسان ته د دې لپاره ورکړ شوی دی چې د الاتو او مصنوعاتو په جوړولو کې ترېنه کار واخیستل شي او یو څه جوړ کړي نه دا چې په څه پوه شي او د کمیت ادراک وکړي .

د غرب پوهان په دغه راز ښه پوهېدلي دي ، ځکه یې د ژوند ښه کولو په کار کې له عقل او پوهې نه ډېر کار اخیستی دی او زموږ پوهان په نورو تصوراتو کې غرق دي .

موږ باید د جوړولو او پوهېدلو په فرق قابل شو .

جوړول اسانه کار دی ، مگر پوهېدل گران کار دی .

د شاتو مچۍ عسل جوړوي ، مگر په حقیقت یې نه پوهیږي .

موږ ژوند کوو او د ژوند وسایل برابروو ، مگر د ژوندانه په حقیقت نه یو پوه شوي .

ډاکټران او طبیبان د ژوند په خدمت تر ډېره حده موفق شوي دي او د زړه حال د سږو حال ورته معلوم دی ، مگر ژوند نه پېژني او له روح نه نا خبره دي .

د انسان ډېره لویه او مهمه وظیفه د ژوندانه ساتنه او روزنه ده .

عقل او فکر ، علم و فن د همدغه مقصد لپاره دي چې د ژوندانه اسباب او وسایل برابر کړي .

او په همدغه لاره کې ترېنه کار واخیستل شي .

حسابي خبرې

استاذ ويل : تاسې بايد هر وخت له ځان سره حساب وکړئ او حسابي خلک اوسئ !

د ده يو حسابي درس دا و : که يو عدد له بل سره داسې يو ځای کړو چې يو پاس او بل لاندې وي لکه   نو څلور (٤) ترېنه جوړيږي او د دواړو وجود هم په خپل حال نه پاتې کېږي . که دواړه څنګ په څنګ يو ځای کړو لکه : ٢٢ او دوه ويشت ور نه جوړېږي او دوه شل کېږي .

د دواړو عددونو شکلونه او صورتونه هم په خپل حال پاتې کېږي ځکه چې دلته د ملګرتيا او ورور ولی راز پټ دی او په هغه بل صورت کې تفوق تسلط او محوه کول معلومېږي .

ده ويل : که دوه مساوي عددونه لکه : (١ - ١) (٢ - ٢) (٣- ٣) هر يو له بل نه وړاندې يا وروسته کړو نتيجه يې يوه ده مګر په دوه متفاوتو عددونو کې تقديم او تاخير ډېر زيات فرق راولي او په مقدار کې ډېر تفاوت راځي . که مونږ « يو » او نه « يو » ځای کوو او داسې يې ليکو (١٩) نونس کېږي ، مګر شل کېږه نه ، که همدغه دوه عددونه داسې وليکو (٩١) خبره سلو ته نږدې کېږي او ډېر زيا توالی پکې راځي .

شعر او فلسفه

وريځې پورته په هوا کې دي څاګانې ښکته په ځمکه کې .

هغه څه چې په هسکو وريځو کې شته په ژورو څاګانو کې هم شته په دغو اوبو باندې هم هماغه تنده ماتېږي .

د لوړ خيال او د ژور فکر نتيجه يوه ده .

ته : يا خپل نظر ډېر لوړ کړه يا په خپل ګرېوان کې ډېر سر ښکته کړه :

د شاعر او فيلسوف فرق همدغه دی
زه شعر او فلسفه دغه شان ګنم

ولاړې اوبه

له ښاره ووتم سمه او ودانۍ مې پرېښوده، د لوړو غرونو سر ته وختم.

له هغه ځايه ستاسې لوړې ماڼۍ ډېرې ټيټې ښکارېدې او په دې پوه شوم چې موږ په ډېر ټيټ محيط او ټيټه هوا کې ژوند کوو.

د غره له سره ډېر لرې ځايونه ليدل کېږي او نظر ډېر لرې، ځار کوي ځکه ما هم د زمان او مکان په لرې گوټ کې هغه څه لېده چې د کور او کلي خلکو نه شو ليدلی.

همدغه وخت زه وپوهېدم چې فرعون او قارون په کلو او ښارونو کې پيدا کېږي مگر خدايي تجلی په غرونو کې ځان ښيي او کليم له کوه طور نه الهام اخلي. د لمر لومړۍ رڼا د غرو په څوکو پرېوزي او وروستۍ وداع هم د غرو له څوکو سره کوي. شپانه په غرونو کې دي او قصابان په ښارونو کې.

د بودا او زردشت نښې نښانې په غرونو کې دي او د فرهاد د عشق د غره ازانگه ده.

د غرونو اوبه ډېرې پاکې او ډېرې رڼې دي د غرونو هوا ډېره صافه او بې دوړو ده.

تاسې غرونو ته يوازې د کميت په لحاظ مه گورئ، د کيفيت په لحاظ هم هلته ډېر څه شته چې په سمه کې نه شته.

که په غرونو کې قيمتي لعلونه شته نو د غرونو ښکلي او ښايسته منظرې هم په ښارونو کې نه پيدا کېږي.

زه غرونو ته نندارو او تماشو لپاره تللی وم او د ولاړو اوبو سيل مې کاوه، ما ته چا ويلي و چې هلته يو ډېر لوی ډنډ دی چې پخوا به پکې ښاپېريو لمبل او ملوک به له بدرۍ سره همدغلته کتل.

زه لاړم او دغه ډنډ مې وليد د ډنډ په غاړه ډېر ساعت کښيناستم او تر ډېره وخته له فکر او خيال سره مشغول وم.

دغه لوی ډنډ د صبر او سکون په مقام کې څه شور او فرياد نه کاوه د حال په ژبه يې خپل عميق احساسات داسې ښکاره کول:

زه د لويو غرونو په ډېره لويه کنده کې ايساريم او د ولاړو اوبو په نامه يادېږم، زما ليدو ته خلک راځي او زما مهيبه منظره ويني هېڅ لامبوزن دا جرئت نه کوي چې زما په سر

ودانگي او زما مخ په څپېړو ووهي . په ما باندې د چا ببېږه نه (گرځي زما کبان څوک نشي نیولی) د هیچا جال په ما باندې نه دی لوېدلی . زه د هېچا په واک او اختیار کې نه یم ، مگر په عین حال کې بې واکه او بې اختیاره یم . زما په پښو کې لکه غرونه لوی لوی زنځیرونه پراته دي او زه یې په ځای نیولی یم .

هغه آزادي چې له مستو سیندونو او زورورو سېلابونو سره شته له ما سره نه شته .

زه عمق لرم شور او مستي ، موج او حرکت نه لرم .

زه ډېر خلک غرقولی شم ، مگر ځان له قیده نه شم خلاصولی .

زما قوت او طاقت ایسار دې ، ما ځان ته د یوې چینې او یوه لښتي قدر ته مجرا پیدا نه کړه او د دغو ماشومانو آزادي هم زما په برخه ونه رسید زه ډېر لوې قوت یم ، مگر آزاد نه یم ، ایسار یم ، ځکه هېڅ نه شم کولی او هېڅ رانه جوړ نه شوه .

زما عمر عبث تېرېږي نه رانه برق او برېښنا پیدا شوه نه سمسور باغونه مې جهان ولیده او نه جهان ولیدم . زه ښارونو او ودانۍ ته ښکته نه شوم ما خپل موج او حرکت ونه لید او د شور او مستۍ په کیف ونه پوهېدم . زه د ځان غوندې نورو ډنډونو سره یو ځای کېدای نه شم مگر د کابل سیند د کونړ له سیند سره یو ځای کېږي او دواړه له اباسین سره خپل موجونه خپل شور او خپله مستي یو ځای کوي .

قید او اسارت عزیزان له عزیزانو نه لرې ساتي ، ځکه د یوه کوهي اوبه له بل سره نه شي گډېدلی لو یو ډنډ ته لاره نه لري ، مگر د اسمان ورېځې یو له بله گډېږي او د یوه باغ مرغۍ بل باغ ته ځي .

زما طبیعي میل دا نه دی چې په ځای غلی ولاړ یم او هېڅ حرکت نه کوم زه د سېلاني حرکت او توپانی قوت غوښتونکې یم .

زه باید دغه سکندري سدمات کړم او ځانته لاره پیدا کړم .

که زه لا دغه قیده خلاص شم ، زما له طوفانه به خلک ووېرېږي او زما له فیضه به ملکونه آباد شي .

زه به بحر او دریاب ته لاره پیدا کړم او هلته به بې برخې نه یم .

زما په زړه کې ډېر څه نه شته ، مگر د شور او غوغا ژبه نه شته .

ته زما د حال په ژبه پوه شه او زما په حال کې عمیق فکر وکړه .

هغه وخت چې زه د ډنډ په غاړه ناست وم لکه صاحب حال په بل حال کې وم او د خیال پروازونه ډېر اوچت وو .

په دغه وخت کې زه له لوړو خیالونو او ژورو فکرونو سره اشنا شوم او ډیر لرې به مې کتل.

همدغه وخت ما ته د پسرلي زورور بارانونه را یاد شوه چې له دې لوړو غرونو په ډېر شور او زوړ مخ ښکته روان وو او هیچا یې مخه نه شوه نیولی .

د هغه سېلاب تعلق د آسمان له ورېځو او آسماني برېښناگانو سره وه ځکه یې ډېرې ځمکې لاندې کړې او له هره قیده آزاد و .

دا ډنډ له ټیټ او ژور محیط سره علاقه لري ، ځکه په ځای ولاړ دی او عمر یې قید تېروي .

ای هغو کسانو چې د پوهې او هوښیارۍ عمق ته پرېوتي یاست او په اسفل السافلین کې ژوند کوئ په دې پوه شئ چې دغه راز لوی ډنډونه د هغه شبنم مقام او منزلت نه شي پیدا کولی چې د شپې د گل په نازکو پاڼو پرېوزي او سحر د لمر د وړانگو او حرارت سره آسمان ته خېژي .

هغه اوبه چې د ژورو څاگانو په تل او تور تم کې دي په دې نه شي پوهېدی چې د پسرلي بارانونه او سېلابونه څنگه دي او څه کوي ؟

دغه راز لوړ مضمون دغسې ټیټو ته نه شو ویلی او د ژورو څاگانو په اوبو کې د دنیا زورور بارونه هم موج او حرکت نه شي پیدا کولی .

ليکوالي املا انشا

ښه حاکم

هغه چې نه نفس لري نه نفسي خواهشات .
نه يې په زړه کې د ارشته، نه طمع .
نه له موقوفۍ ويرېږي نه د ترفيع پروا لري .
نه رشوت اخلي نه تنخواه .
نه له چا سره عناد لري، نه د چا مراعات کوي .
نه د چا مخ گوري ،نه د چا څټ .
نه زور ور پېژني ،نه غريب .
نه يې څوک خپل دي او نه پردي .
نه سپارش مني ،نه تملق اوري .
نه چاته خاندي نه چا ته وچولی تريووي .
پوهيږئ دا حاکم څوک دی ؟
هو! قانون او عدالت .

دوه دهقانان

دهقانانو د مني فصلونه ټول کړه او د کروندې کارونه تمام شوه ، هر چا خپله غله کور ته وړه او خپل واښه يې په ځای کړه ، د ژمي واوري شروع شوې ، هر څوک تياري غلې ته کښېناست نرخونه له پخوا نه جگ لاړل ، د پروړې قيمت يو په دوه شو .

يوه دهقان فکر وکړ چې اوس د قلبې غوايان خپله نيمه بيه په نس خوري او يو پنډ واښه پنځه روپۍ خرڅېږي ، ښه به دا وي چې خپل غوايان خرڅ کړم او په وښو خرڅولو هم ډېرې پيسې پيدا کړم چې ژمی تېر شو او پسرلی راغی ، بيا به د يوې لپاره غوايان واخلم خپله دهقاني به کوم .

بل دهقان غوايي نه در لودل هغه هم ده غوندې هوښيار او د فکر خاوندو ، هغه وويل چې اوس ژمی دی غوايان په نيمه بيه لاس ته راځي نو راشه همدغه اوس غوايان واخله او پسرلي ته مه گوره ، ځکه چې هغه وخت دغه نرخونه نه پاتې کېږي . دا دوه هوښيار دهقانان په سودا کې جوړ شوه او هر يوه دا ومنله چې دغه سودا د ده لپاره سودمنه ده .

په دې سودا کې دواړو خپل عقل او فکر ښه جنگولی دی ، مگر دا يو قمار دی چې وړونکی يې لا نه دی معلوم. انسان که هر څومره عميق او دقيق فکر وکړي بيا هم د يوه شطرنج باز مثال لري چې ټول فکر يې د قمار په لوبه کې خرڅېږي او بې د چانس له موافقه لوبه نه شي وړلی . دا دوه دهقانان هم په حقيقت کې شطرنج بازان دي او هغه چالونه شطرنج بازان يې داسې او پيل په وړاندې کولو او بېرته کولو کې سنجوي دوی يې د غوايانو په خرڅولو او اخيستلو کې له نظر لاندې نېسي ، مگر دومره خبره ده چې دوی له يوه چاله زيات نه شي سنجولی او فکرونه يې له ابتدا نه انتها نه تجاوز نه کوي هغه يو د وښو گراني ويني ، د غوايانو ارزاني نه ويني ، دغه بل د غويو ارزاني ته ملتفت دی ، د وښو قيمت ته يې پام نه دی .

دغويو خاوند چې خپل غوايي يې په هغه بل خرڅ کړ ، هغه مجبور شو د ده واښه هم په گران قيمت واخلي او خپله کځوړه تشه کړي .

د دوی سودا خو سرونيوه اوس به گورو چې چانس او طالع له کوم يوه سره ملگرتيا کوي او دا بيع د چا په گټه تماميږي .

په دې انتظار کې څه موده تېره شوه پسرلی لا نه و راغلی چې تاکو راغی او د دهقان دواړه غوایان په تېره چوړکې حلال شوه لومړی په خپلې هوښیارۍ شکرونه ویستل او ویل یې چې زه پوهېدم چې زنده جان مال مرګ او درد لري هسې نه چې د ښارو مرض راشي او لوی تاوان را واوړي نو راشه په خپل غوایي خرڅ کړه او پیسې نغدې کړه. په کور او کلي کې به یوه او بل ویل چې د غویو پلورونکی هوښیار و، ګټه یې وکړه هغه بل کم عقل و، ځکه یې تاوان وکړ.

هر کله چې د لومړي دهقان هوښیاري ټولو ومنله نو هغه بل خپلې ناپوهۍ ته ملتفت شو او ګمان یې کاوه چې هغه په رښتیا دغه ورځ لیدله او زه خدای ړوند او کوڼ کړم چې له پسرلي نه مې دمخه غوایي واخیستل.

څو ورځې چې نورې هم تېرې شوې د لومړي دهقان په کور غدۍ ولوېده دی کم بخت ووژل شو او پیسې غلو ویوړې. دا تاکو د غویو له تاکونه هم بتر و چې هم سر لاړ او هم مال به کور کې یې کونډه او یتیمان پاتې شول چې خپل خوراک او پوښاک ته حیران وو هر چا په ویل چې نغدې پیسې په کور کې ساتل همدغسې کارونه لري. ده غریب د ښارو مرګ او درد لیده او خپل مرګ یې نه لیده، دغه وخت دا معلومه شوه چې دویم دهقان یعنې د غویو اخیستونکې تر ده هوښیار و، د هغه بلا په مال ولګېده او د ده په ځان شوه اوس نو ده خپل تجربت تاوول او ځان ته یې عاقل خان ویلې.

دغه وخت پېښو او حوادثو دا څرګنده کړه چې د دهقانانو په پوهه او سنجش کې څه ډېر فرق نه و، دواړه لکه د یوه خره غوږونه برابر و یوه که د غویو مرض لیده، د تورې شپې غله یې نه لیدل هغه بل چې له غلونه خبر و د غویو مرض ورته نه و معلوم.

وګورئ: پېښې او حوادث زموږ په قضاوتونو او فیصلو کې څومره دخل لري که د دهقان په کاله غدۍ نه وای لوېدلې هوښیاري تربنه هېچانه شوه وړلی. مګر کله چې غلو د ده سر او مال ویوړه هر چا پرې د بې عقل فتوا وکړه.

دا ده زموږ پوهه او هوښیاري.

دوه جنازې

په یوه ورځ په یوه ساعت کې له یوی شفاخانې نه دوه جنازې راووتلې هغه یو د کم خونی په وجه او دا بل د فشار خون په سبب مړ شوی و هغه جنازه څلورو تنو په اوږه را اخستې وه. د دې بل په جنازې پسې بې حسابه لوی او واړه موټرونه روان وو .

هغه یوه وینه نه درلوده ځکه مړ شو ، د دغه بل وینه زیاته شوې او تیزه شوې وه ځکه یې ژوند ونه شو کړای .

دوی دواړه مړه شول، مگر مرگونه یې یو راز نه وو او مرضونه بېل وو یو د نورو وینې هم څکلې وې او دېته محتاج و چې ډاکټران یې له وجوده وینه وباسي .

بل ته چا خپله وینه نه وه پرېښې او بې وینې و .

یو د افراط او بل د تفریط له لاسه مړ شو ، هغه چې فقیر و او په فقر الدم مړ شو د هغه له مرگه د باختر اژانس هېڅ خبر نه شو ، د دې بل د مرگ اطلاع اخبارونو په ډېر تأسف اخستې وه او د جرایدو مخونه یې په ماتم کې تور شوه .

دوی دواړه یو بادار او بل مزدور و څه موده پخوا ښاغلی بادار رنځور شوه ډاکټر د مزدور وینه د رنځور وجود کې انجکشن کړه ، د مزدور قوي وجود کمزوری شو او بادار په لږ وخت کې د هر راز خوراکونو په زور او د عیاشی په وجه په فشار خون مبتلا شو . چېر ته چې د دغه شان باداري او مزدوري وي دغه شان کارونه کېږي او د یوه په ځای دوه مري .

یو کمزوری کول او بل قوي کول د دواړو په مړینه تمامېږي او د ظالم او مظلوم عاقبت همدغه شان وي .

مونږ دا راز مرگونه طبیعي گڼو ، مگر په حقیقت کې قتل او مقاتله ده چې د وینو پورورته ویلی شو .

په دغسې مرگونو کې هم قاتل او مقتول شته ، مگر زموږ پولیسان او حاکمان پرې نه خبرېږي او داسې معنوي قتلونه له نورونه دوی ډېر کوي .

دلته دا عادت دی که چا څوک په ټوپک وویشت یا یې په چړو وواهه پوښتنه یې کېږي ، مگر که چا د چا ډوډۍ وخوړه او هغه له لوږې مړ شو ، دغسې قاتل ته سزا نه ورکوي .

ملیت او ملي استقلال

هغه وخت چې یو کوچنی ماشوم په خبرو نه پوهېږي او خبرې نه شي کولی نو د مور او پلار نومونه هم نه پېژني او په ذهن کې یې د خپل او پردي مفهوم نه وي ناست د کورنۍ او قبیلې د قام او ملت څه فکر له ده سره نه وي او له دغو الفاظو سره وروسته اشنا شي، مگر په همدغه حال کې هم دومره تمیز لري چې خپله مور پېژني او خپل پلار هم نه غلطوي.

دا د پوهې لومړۍ نښه ده چې د ماشوم په سترگو کې ظهور کوي او دایره یې ورځ په ورځ لویېږي.

دا احساس له عقل او تفکر نه پخوا پیدا کېږي او د مشرۍ حق لري، د انسان د معرفت اساس همدغه دی او له همدغې نقطې نه د بصیرت او بصارت لیکه شروع کېږي د ماشوم فکر چې هر څومره وده کوي هغومره د خپلوانو په پېژندلو زیات موفق کېږي او خپلوان یې ډېرېږي یعني له کوره کورنۍ ته راشي او له کورنۍ نه قبیلې ته ور ننوزي او بیا له ملت او ملیت سره اشنا شي یعني د خپل ولس ټول افراد خپل وگڼي او د یوه بېل ملت ټول افراد ورته پردي ښکاره شي.

دخپلو او پردو د پېژندلو وروستې حد همدغه دی او د دنیا ملتونه په همدغه حد ولاړ دي.

د یوه متمدن او مترقي انسان معیار همدغه دی چې د قرابت سلسله یې دغه حد ته ورسېږي او د کور او کورنۍ، د قام او قبیلې په تنگه دایره کې ایسار پاته نه شي د دې خبرې معنی دا نه ده چې د نږدې خپل او لرې خپل په منځ کې به څه فرق نه وي او د ملت هر فرد به عیناً خپل سکنی ورور گڼي یا به د کور او کورنۍ دایره محوه کوي او په دغه لویه دایره کې به اوسي.

نه هیڅکله داسې نه شي کیدای بلکې څنگه چې هر سړی په خپل کور کې اوسي او کور یې په یوه لوی ښار کې وي او ښار په یوه مملکت کې واقع دي هر فرد به په خپل ملت کې همدغه شان وي او په دغه ډول به ځان د یوه ملت جز گڼي خپل ځان د ملت جز گڼل او دغه کل پېژندل همدغه معنی لري چې د خپل پردي فرق به کوي او دواړو ته به په یوه نظر نه گوري.

که څوک د خپل ملت او پردي ملت فرق نه کوي یا یې نه شي کولی هغه د کوم ملت جز نه گڼل کېږي. که څوک هېڅوک پردی نه گڼي هغه په حقیقت کې هېڅوک خپل نه گڼي او

خپلوان نه لري که پردیتوب په دنیا کې نه وای خپلتوب به هم نه و.

ملیت او ملي وحدت په همدغه احساس بنا دی چې سړی د خپل او پردي فرق وکړي او دواړو ته په یوه نظر ونه ګوري دا حس په انسان کې ډېر قوي او ډېر طبیعي دی. د انسان په فطرت کې دا خبره پرته ده چې له پردي زویه به خپله لور ښه ګڼي او خپل به ور ته ښاغلي معلومیږي.

دغه احساس په یوه قام او یوه ملت پورې اختصاص نه لري.

هر چېرته همدغه حال دی او په دي کار کې داسې او سلاڅه فرق نه شته د خپل او پردي تمیز په ډېرو بې تمیزو خلکو کې هم شته مسلمان او کافر یوه او ناپوه د خپل او پردي په فرق قایل دی.

څو زره کاله پخوا هم خپل خپل و او پردي پردي و، څو زره کاله وروسته به هم دغه شعور او دغه احساس موجود وي دا هغه حقیقت دی چې په شرق او غرب کې نه بدلیږي او په هر دین او هر ائین کې شته هغه زمانه په خیال او تصویر کې نه راځي چې یا وروري او عزیزګلوي ډومره بېخونده شي چې د یوه پلار زامن ځانونه پردي وګڼي یا پردي خلک د عشق او محبت هغه جذبه پیدا کړي چې هر څوک هر چا ته ورور او عزیز ووایي او د یوه میراث د ټول عالم حق وګرځي، زه یقین لرم چې هېڅکله به میندې او پلرونه د نورو اولاد ته په هغه نظر ونه ګوري لکه چې خپل بچو ته ګوري.

زه دا نه شم منلی چې د خپل او پردي مرګ به په خلکو یو شان اثر وکړي او په دغه ویر او هغه ویر کې به څه فرق نه وي موجود.

په عمرونو به د مور ژړا او د خور ژړا له نورو نه فرق لري او هر څوک به د خپل پلار په مرګ یتیم کیږي.

هغه زمانه د هېچا په تخمین کې نه راځي چې د خپل او پردي کاله توپیر او تمیز له منځه لاړ شي او ټول کورونه خپل شي یا ټول پردي شي.

اوس خو ړوند هم د خپل کاله لاره نه ورکوي او څاروي هم ماښام خپل کاله ته راځي، په دې بی ثباته دنیا کې چې کوم شی ډېر ثابت او پایدار معلومیږي هغه د خپل او پردي فرق دي.

ملیت او قومیت په همدغه ټینګ اساس ولاړ دی او ملي وحدت د فطرت د تشکیلاتو فصل او باب دی.

دغه متمایز رنګونه چې په اقوامو او مللو کې وینئ ډېر پاخه دي او هېڅوک یې نه شي بدلولی .

له دغه وحدت سره چې په یوه ملت کې یې وینئ هغه غیرت تړلی دی چې یو ملت یې د بل په نسبت احساس کوي .

که چا د خپلو او پردو فرق نه کولی ،ملتونه به نه و جوړ شوي او دغه سیاسي او ملي تشکیلات چې نن وینئ په دغه ډول به نه وو .

همدغه د ځان او د بل فرق دی چې یو ملت د بل ملت سلطه او نفوذ نه مني او د خپل ملي استقلال لپاره ډېرې لویې قربانی ورکوي .

مراکش او تونس همدغه احساس له فرانسویانو نه بېل کړل او الجزایر هم د دغه حس او شعور په قورت د فرانسې له لوی قوت سره په جګړه اخته دی .

د پښتونستان توریالي ملت د پاکستان په مقابل کې همدغه احساس ټینګه درولی دی، هغه پردیتوب چې د دې دواړو ملتو ترمنځ موجود دی ارو مرو دوی یو له بله بېلوي او دا بېلتون ډېر حتمي او یقیني دی .

دغه راز ترکیب او تالیف چې په زور او جبر بناوي او انساني فطرت ترېنه کرکه کوي ډېر بې بقا او بې وفا معلومېږي .

د خپل او پردي تمیز د فطرت قانون دي او هر سیاست چې له دغه قانون څخه مخالف وي هېڅ قوت یې حمایت نه شي کولی .

د بشر فطرت او طبیعت په بله خوا ګرځول د انسان کار نه دی او عقل یې نه مني، نن ملي شعور او ملي احساس ډېر قوت موندلی دی او له دغه قوت سره هېڅ قوت مقابله نه شي کولی، ځینې ګمان کوي چې که علم ډېره ترقي وکړي او د ګډ ژوند وسایل زیات شي نو ملي او قومي تعصبات به ورک شي او ټول عالم به د بشریت په نامه یو وجود شي یعنې بیا به د خپل او پردي فرق نه وي او درست ملتونه به یو ملت شي دا ارزو په اول نظر ډېره ښکلې معلومېږي مګر له حقیقت نه دومره لرې ده چې موږ د مریخ له کرې نه هم دومره لرې نه یو.

اوس خو موږ وینو او ګورو، چې د دنیا ډېر پوه او مترقي ملتونه له نورونه په خپل ملیت ډېر ټینګ دي او ملي احساس په متمدنو قومونو کې ډېر قوي دی .

همدغه احساس د نن ورځې په ادب او فلسفه کې ډېر اثر لري او په انسان کې یې ډېره

خودي او خود شناسي پيدا کړې ده د جهان د څوزرو کالو تاريخ په همدغه بنسټ ولاړ دی او دغه بنياد يې ډېر مضبوط کړی دی .

نن د هر ملت په نظر کې خپل ملي استقلال د يوه ډېر لوی ناموس حيثيت لري او له دی نه لوی افتخار بل نه شته د دغه مقصد لپاره خلک سونه اولادونه قربانوي او بې استقلاله ژوند ډير لوی ذلت گڼي ، که چېرې ملي احساس او ملي شعور په ډېر قوت موجود نه وای د استقلال قيمت به ډېر لږ و او د دنيا لويې امپراطورۍ به نه ړنگېدې ، استعمار به دغسې بده قيافه نه درلوده او يو ملت به د بل ملت له سيوری لاندې خوشحاله و .

دغه ملي جشنونه چې هر مستقل ملت يې د خپل استقلال په ياد کوي او په ډير قدر ورته گوري د مليت تجليل او احترام کې پروت دی او همدغه معنی لري چې يو ملت د بل ملت حاکميت په ځان نه شي منلی موږ بايد به دې خبره ډېر فکر وکړو چې ملي استقلال د ملي احساس او شعور محصول دی هر څومره چې دغه حس قوي وي هغومره به زموږ استقلال هم قوي وي د استقلال ساتنه د مليت قوي جذبې ته ډېر شديد ضرورت لري که دغه احساس په يوه ملت کې کمزوری شي هغه د استقلال په قدر او قيمت نه شي پوهېدلي او د همدغې نا پوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نه شي .

موږ بايد خپل ملي امتيازات ملي شعور او ملي احساس ډېر ټينگ وساتو او د خپل استقلال تقويه ور پورې مربوط وگڼو .

ملي يو والى

هغه خلک چې په يوه وطن کې اوسيږي ګټه او زيان يې يو وي ، د يوه واکمن امر ته يې غاړه ايښې وي له يوه بيرغ لاندې را ټوليږي او مشترک تاريخ لري يو ملت بلل کيږي .

افغانستان يو وطن دی ، د دې وطن ټول اوسيدونکي يو ملت دی ، د دې ملت نوم افغان دی ، لکه چې په افغانستان کې ساړه او تاوده ، وچ او لامده ، هسک او ټيټ ځايونه شته چې په ځينو کې يو راز غلې او يوې کيږي په ځينو بل راز په ملت کې هم راز راز خلک شته چې کره وړه يې يو له کړو چې وطن هغه تنګ او کوچنی کور نه دی چې د يوه پلار او د يوې مور اولادونه به پکې استوګنه لري او نه هغه کلی دی چې ټول اوسيدونکي به يې يو خپل يا يو قوم وي په دې اوسنی زمانه کې اوس ځينې داسې کورونه هم شته چې يو مسلمان پښتون له يوې روسی يا امريکايي ميرمنې سره پکې اوسي او دواړه د يوه اولاد مور او پلار وي .

هر کله چې په يوه کاله کې دا حال دي نو په يوه لوی وطن کې به ولې هندو او مسلمان ، شعيه او سني ، پښتون او تاجک د يوه ملت په حيث نه اوسيږي .

زه دير داسې دوه ورونه پيژنم چې يو پښتو وايي او بل پاړسي .

ژوند

ښايي چې تاسې به کله داسې سړی ليدلی وي چې لاس او پښې نه لري ، سترګې يې ړندې او ژبه يې ګونګه وي، مګر ژوندی وي .

دغه راز سړی که په ګېډه موړ او په تن پټ وي او په ښه کور کې اوسي يعنې د شتمنې کورنۍ غړی وي بيا هم د ده ژوند بې خونده او بې اهميته دی .

په ژوند کې چې حرکت او فعاليت نه وي او له قوت او قدرت نه محروم وي څه ارزښت نه لري . هغه ژوند چې پوهه او بصيرت ور سره نه وي او د شعور و احساس برخه يې نيمګړې وي ښه ژوند ورته نه شو ويلی . ګېډه موړول ، په ښه کور کې اوسېدل او ښه اغوستل د ژوند لومړي ضرورتونه دي ،مګر کافي نه دي. په ژوند کې د ذهن او روح اطمينان د اينده په نسبت ښه انتظار، د انساني آزادۍ او بشري حقوقو تامين او تکميل ډېر مهم ضرورتونه دي .

په ژوند کې له کميت نه کيفيت ډېر مهم دی . ژوند بايد ښکلی او ښاغلی وي .

د ژوند لپاره جمال او جلال دواړه په کار دي .

لذت او افتخار د ژوند لاس او پښې يا د الوتلو وزرونه دي .

که ژوند خوار او غريب وي دا دومره ډېره د افسوس خبره نه ده .

ډېر افسوس هغه وخت په کار دی چې له ژوند نه د خلکو زړونه تور شي او ژوند ته په کرکه وګوري . د يوه هېواد د واکمنو او مشرانو کار يوازې دا نه دی چې د خلکو ژوند ښه کړي ،بلکې ستر او مهم خدمت دا دی چې د ژوند مينه په زړونو کې زياته کړي او هيلې ،اسرې را ژوندۍ کړي .

کېدای شي چې په جنت غوندې ځای کې سړی له ژوند بېزاره شي يا په جونګړه کې له ژوندانه سره مينه ولري. په ژوند کې يو معتدل حالت ډېر ښه دی او ښه ژوند هماغه دی چې اعتدال پکې وي يعنې نه ظالم وي او نه مظلوم ، نه د چا بادار وي او نه يې څوک بادار وي . هو ؟ اجتماعي عدالت د ژوند لپاره ډېر ضرور دی، د ژوند ساتنه د ژوند وده او د ژوند خوشحالي په همدغسې معتدله هوا کې امکان پيدا کوي .

چېرته عدالت او عدل نه وي هلته ژوند خوښ او ښاغلی نه وي او په دغسې ځای کې ژوند ډېر لوی عذاب دی . « وقنا ربنا عذاب النار » .

مترقي ژوند

ژوند د تحول او تکامل نوم دی. د صحرا کاني چې په پیړیو پیړیو په یوه حال پاتې دي ژوندي ورته نه شو ویلی.

د پسرلي گلونه چې له ځمکې را توکیږي ، لویږي ، غوړیږي ، مړاوی کیږي او خاورې کیږي په ژوندانه کې برخه لري او ژوند د همدغسې تغیر او تحول، نوم دی هغه غله چې په کندو یا په گوډي کې پرته ده او هغه چې دهقان یې په ځمکه کې کري د ژوند په لحاظ ډېر فرق لري.

همدغه له خاورو لاندې زرغونېدل ، لوئېدل او پخېدل د ژوند انتظار دی او مترقي ژوند همدغه دی.

که موږ انساني او حیواني ژوند مقایسه کړو پوهیږو چې په انساني ژوند کې تغیر او تحول یعنې د حالاتو بدلون ډېر زیات دی او غیر له انسانه په نورو حیواناتو کې تحولات ډېر لږ دي ، حیوانات په زرگونو کالو کې هغومره فرق نه کوي لکه چې انسانان یې په څو کالو کې کوي.

انسان په مرور د زمان خپل لباس ، خپل کور ، خپل خوی ، خپل فکر بدلوي او وخت په وخت په بل رنگ او بله بڼه را اوزي.

یو عصر له بل نه د همدغو تحولاتو په بنا بېلیږي او بدلیږي.

د عصر او زمانې په اقتضا له ماضي نه مستقبل ته راتگ ، زوړ حال پرېښودل او نوی حال قبلول مترقي ژوند .

هغه قام چې د حالاتو په بدلون قادر نه وي او خپل زوړ فکر ، زوړ خیال ، زوړ عادت ، زړه پوهه په نوي نه شي بدلولی مترقي ژوند نه لري.

د ژوند د بقا او لوړتیا لپاره د انسان په طبیعت کې د تحول او تجدد غوښتنه پرته ده او قدرت هم د تغیر او تحول قانون په ټولو مخلوقاتو جاري کړیدی.

هغه ژوند چې د ودې او لوړتیا په حال کې وي د تجدد خوا ته ډېر تمایل لري.

کوم ژوند چې مرگ ته نژدې وي طبعاً د مړینې خوی او عادات پیدا کوي.

همدغه سبب دی چې کوچنیان او ځوانان نوو شیانو ته ډېره هڅه کوي نوی لباس ښه گڼي او

نوي کورنۍ له زړې جونګړې نه ډېر خوښ وي مګر زاړه او سپين ږيري له زړو شيانو او زړښت سره خدای پاماني ته ندي تيار .

که موږ د دنيا مترقي ملتونه له هغو قومونو سره مقايسه کړو چې ژوند يې د ترقۍ په حال کې نه دی دا به ومنو چې د مترقي حالت تغير او تحول ډېر ګړندی او په بېړته پاتې قومونو کې تحولات ډېر ځنډني دي . د جهان تاريخ هم دا ښيي چې د بشري ټولنو تحولات په لومړيو مرحلو کې ډېر سست و او اوس پکې ډېر ګړنديتوب راغلی دی .

که څوک غواړي چې خپل ارتقايي سير او حرکت ځانته معلوم کړي خپلو اجتماعي تحولاتو ته دې ځير شي او ودې ګوري چې په عمومي اوضاعو او حالاتو کې څومره فرق راغلی دی .

د يوه ملت د پوهې او هوښيارۍ د معلومولو لپاره هم اجتماعي تحولاتو ته دې ځير شي او ودې ګوري چې په عمومي اوضاعو او حالاتو کې څومره فرق راغلی دی .

د يوه ملت د پوهې او هوښيارۍ د معلومولو لپاره هم اجتماعي تحولاتو او تجدد پسندۍ ته کتل په کار دي .

د علم او پوهې خاصه او مميزه همدغه ده چې په انسان کې د زړو دودونو او رواجونو پابندي کموي او د نوي عصر ضرورت او احتياج ته يې متوجه کوي يعنې د تقليد پېټی سپکوي او د عقل و منطق په اساس د نوو افکارو او نوو خيالاتو د قبلولو استعداد ته ترقي ورکوي او ابتکاري قوه زياتوي .

د عرف او عادت له غلامۍ څخه ازادي د مدني او عرفاني پيشرفت په برکت حاصلېږي او زاړه ناکاره رواجونه د همدغې رڼا په مرسته له مينځه ځي .

راشئ ! چې اوس خپل ځانته په ډېر ځير وګورو او پخپل حق کې قضاوت وکړو چې موږ د نوي ژوند په قبلولو کې څنګه يو او د نوو افکارو په څرګندولو کې څومره جرئت او همت لرو .

زمونږ ذهني آزادي چې د پوهې او تنوير نتيجه ده تر کومه حده ده او له اجتماعي نهضتونو سره څومره علاقه لرو ؟

د خلکو نظر

انسان ډېر زيار کاږي چې د نورو په نظر کې ښه شي او خلک ور ته ښه ووايي.

د دغه مطلب لپاره دې ډېر ځکه سمه لاره پرېږدي او په کږه لاره ځي يعني حقيقي ښه والی بدلوي او د دې لپاره چې د خلکو په نظر کې ښه معلوم شي نو دريا او تګی رنګونه هم په ځان پورې مښي.

د خلکو نظر هم عموماً سم نه وي او ښه يا بد پېژندل د هر چا کار نه دی، ځکه ځينې بد کسان هم د خلکو په نظر ښه ورغلي دي.

زه دا نه وايم چې سړی دې د نورو د نظر مراعات نه کوي.

او دود و دستور ته دې نه ګوري ځکه دا کار هر څوک نه شي کولی او علاالاطلاق ښه هم نه دی.

ما ته معلومه ده چې د نورو ښه او بد نظر د انسان په ژوند کې څومره اثر لري د ډېرو خلکو ډېرې خوشحالۍ او ډېر خپګانونه د نورو د نظر اغېزه ده او د خلکو نظر په سړي باندې هر څه کولي شي.

څنګه چې د يوه نظر باز نظر روغ سړی رنځور کوي او ډېره ښه ماڼۍ را نړوي د غسې د اجتماع نظر هم ډېر قوت لري او ډېر خلک يې ځانته تابع کړي دي.

ډېر کسان شته چې پخپلو سترګو څه نه ګوري او ښه و بد د نورو په نظر پېژني.

د خلکو نظرونو ډېر ښه شيان او ډېر ښه خلک هم بد معلوم کړي يا يې بد ښه ښودلي دي خلک لا پرېږده چې بوازې د حاکم په نظر به هم ښه سړی بدېږي نو بد سړی ښه کېږي يعني د نورو نظر په سړي اثر اچوي او په ژوندانه کې ډېر دخل لري که هر څنګه سړی وي او د مودو ځوان وي بيا هم د نورو په ښه نظر خوشحالېږي او په بد نظر خوابدی کېږي کله کله سړی د دې لپاره چې د خلکو ښه نظر ځانته جلب کړي د هغوئ نظر ته دومره ور جذب شي چې هر څه د نورو په خوښه کوي او له هر څه ده ور ته تېرېږي د همدغې جذبې لپاره کله انسان ځينې ښه کارونه هم کوي او له ناوړو کارونو نه ځان ساتي، قرباني او فدا کاري، د نورو خير غوښتل او نورو ته ګټه رسول، په فن او هنر کې نوم ايستل، د نورو د ښه نظر د جلبولو اثر او برکت دی، که چېرې چا د نورو نظر ته په اعتنا نه کتلی انسانان به لکه د صحرا ګاني يو له بله

بې تعلقه و واو بل شان ژوند به یې کاوه مګر ډېر ښه ده چې دغسې نه دي او د نورو په نظریه هم کار کوي دا کار د اخلاقو د اصلاح لپاره هم ښه دی او د بې مبالاتی مخه نیسي.

زه دغه کار ته ښه وایم مګر داسې چې په هیڅ حد او اندازه ورته قایل نشم.

سړی باید په دغه باب کې دومره افراط ونه کړي چې د نورو د نظر حلقه بګوش غلام شي او خپل فکر او شعر پکې داسې بایلی چې د ده شخصیت او حریت محوه شي او هیڅ ور ته پاته نه شي.

څومره چې د انسان د شخصیت تجلی ته د نورو حسن نظر په کار دی هغو سره د نورو نظر ته ځان سپارل د انسان شخصیت هم محوه کوي.

د هر مجلس په رنګ رنګین کېدل او د هر چا فکر او نظر ته خضوع او خشوع د سړي شخصیت را ټیټوي او د عادي انسانانو په ډله کې یې دروي.

انسان باید ډېر کوښښ وکړي چې خپله آزادي ورځ په ورځ زیاته کړي د فکر د حریت لپاره خدمت وکړی او پخپل شخصیت متکي شي.

د هنر خاوند چې هر څومره له ابدیت نه زیاته استفاده وکړي او له انسانیت سره زیات تعلق پیدا کړي هماغومره له خپل عصر او محیط څخه لوړېږي او معاصرین ورته په ښه نظر نه ګوري.

د عصر او زمانې له خلکو سره غوږ په غوږ تلل او د هغوی په فکر ځان برابرول د عادي خلکو کار دی، فوق العاده اشخاص او د لوړ فکر خاوندان هیڅ کله په دغسې قید او زندان کې نه اوسي او د خلکو ستاینې ته دغومره سر نه ټیټوي.

پوهان هر وخت په هر څه کې د خپل وجدان او ضمیر غږ ته غوږ یدي او نا پوهان له اندازې نه زیات د یوه او بل نظر ته ګوري.

د بصیرت خاوندان له دې خبرې سره دومره ډېره علاقه نه لري چې د خلکو په نظر کې ښه ښکاره شي بلکې کوښښ کوي چې د خلکو نظر ښه کړي او ښه نظر پیدا شي.

د جامعې اصلاح او د فکر خدمت سړی مجبوروي چې له هغو خبرو او هغو شیانو سره مبارزه وکړي. چې هغه په جامعه کې ښه ګڼل شوي دي مګر ښه نه دي.

که څوک د خلکو د نظر مراعات کوي نو هغه بتان نه شي ماتولی چې خلک ورته په ښه

نظر گوري بلکې مجبوريږي چې سرورته ټيټ کړي او خلک ده ته هم په ښه نظر وگوري. دغه راز خود خواهي او خود پرستي چې ظاهراً غير پرستي ده بايد سړی پرېږدي او د نورو د نظر مراعات له اندازې نه زيات ونه کړي. د خلکو قضاوتونه اکثراً صحيح نه دي او پدې نه ارزي چې سړی هر څه ترېنه قربان کړي.

د خلکو خدمت دا نه دی چې سړی به ارومرو د دوی د خوشحالی لپاره کار کوي بلکې حقيقي خدمت دادی چې د خلکو خير او گټه په نظر کې ونيول شي او فکرونه، نظرونه، کارونه، خويونه اصلاح شي. که سړی د هر چا کار ته ښه وايي چې هغه خوشحاله شي او ده ته په ښه نظر وگوري دا ډېره ټيټه سودا ده او د غلامی بوی ترينه ځي. که څوک خپه کېږي او خوشحالېږي که خلک سړي ته په ښه نظر گوري که په بد نظر سړی بايد ښو ته ښه او بدو ته بد ووايي د بيان او وينا آزادي همدغه ده د فکر او قلم آزادي همدغه تقاضا لري.

د يوه او بل ښه نظر دومره قيمت نه لري چې د انسان آزادي سلب کړي او په غوړ کې يې د غلامی کړی، واچوي د نورو نظر که هر څومره ښه وي بيا هم هر سړی پخپلو سترگو بينا دی او له خپل نظر نه کار اخيستل په کار دي. که څوک هر څه د نورو په نظر گوري خپل نظر ته به شرمنده وي او د بصيرت حق به يې نه وي ادا کړی سړی بايد يوازې د پوهانو نظر په نظر کې ونيسي او بس.

د حق اظهار

په هر هېواد کې ، په هر ولس کې ، په هر عصر کې ځينې اشخاص په کار دي چې د حق اظهار خپل فرض وگڼي او خپل مال ، خپل سر ، خپل مقام ونه ساتي حق او حقيقت وساتي .

ولسونه د غسې خلکو ته له حده زيات محتاج دي ، د ظلم د جبر او د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي .

که د غسې خلک په يوه محيط کې نه وي هلته داسې تياره او تور تم وي چې د حق او باطلو فرق نه شي کېداي ، خدمت او خيانت روا او ناروا د خلکو په نظر کې يو شان جلوه کوي .

هغه اشخاص بايد له سرو او سپينو سره وتلل شي چې د زور او قوت يا د مال او دولت په خاوندانو پسې نه وي روان بلکې په حق او حقيقت پسې درومي او حقايق څرگندوي .

ولسونه د همد غسې ايماندارو خلکو په بدرگه منزل مقصود ته رسېږي او همدغه اشخاص دي چې ظلم او استبداد محوه کوي .

که د غسې خلک چېرته نه وي نو هلته عدالت نه شته ، انصاف نه شته ، حقيقت نه شته او انسانيت هم بل راز څېره لري .

هر څوک بايد په دې پوه شي چې حق ويل لوی عبادت دی او حق نه پالل لويه گناه ده دا گناه په دنيا کې هم انسانان په سل رنگه عذابونو گرفتاره کوي او په ژوندونې بنيادمان په دوزخو کې اچوي . که حق او حقيقت ظاهر نه شي او لکه مستوره مېرمن په حجاب کې وي حق مري او د حقيقت رڼا مړه کېږي دا مرگ د ملت او ولس مرگ دی او د عدالت جنازه هم سمه ور سره وزي .

ځينې کسان وايي چې د حقايقو په اظهار کې د وخت او زمان او د محيط اقتضا ات په نظر کې نيول په کار دي او هغه حقايق چې ويل يې زيان او ضرر لري او نتايج يې بد دي بايد ونه ويل شي .

موږ دوی ته نه وايو د حق او حقيقت شان له دې نه ډېر پورته دی چې موقع شناسي وپېژني او د اشخاصو د اقتضا اتو قيد او شرط ته غاړه کېږدي .

د حقايقو د اظهار لپاره حدود ټاکل او له قيد او شرط لاندې يې راوستل له حقايقو سره مجادله او مبارزه ده .

حق او حقیقت هر کله او هر چیرته د هر چا له خولې چې وي د اورېدولو او منلو شی دی ، د حقایقو پیشروي په هر کار کې او په هر حال کې د هر چا لپاره په کار ده . تر څو چې یو قام او ولس په حقیقي لاره روان نه شي او حقیقي اساسونه قبول نه کاندي توره شپه به یې سبا نه شي .

یو مملکت هغه وخت سعادت ، قوت او شهامت پیدا کولی شي چې حقایقو ته نژدې شي په حقایقو پوه شي او په حقیقي اساساتو استاد او ټینګ ولړ ي. حقیقت لکه د مداریانو ننداره نه ده چې هر ساعت بېل رنګ او بېل شکل ولري یوه سمه او مستقیمه لاره که لېږ غوندې کږه شي او بیا ورته سمه نشو ویلی او تور هر کله تور او سپین سپین دی .

ډار

زه چې وړوکی وم د شپې به بیبکې توږې د تناره په غاړه د پېریانو ، دېوانو یا دروو او شیشکو کیسې کولې او ما به ورته غوږ ایښی و .

دې کیسو په ما کې ډېره وېره پیدا کړه چې زه یې د شپو له تورتمه، له ورانو کنډوالو له قبرونو او هدیرونه ډېر وډار کړم او هر شپه به مې پرېشانه او وېرونکې خوبونه لیدل .

اوس چې لوی شوی او پوه شوی یم هغسې نه یم .

هغه وېره اوس زما په زړه کې نه شته او د شپې له تیارې نه نه ډارېږم .

که زه کومه شپه د هدیرې او یا ورانې کلا له څنګه تېر شم پېریان را باندې نه کښیني ، مړي مې مخې ته نه را پاڅېږي ، د قبرونو له شناختونه را ته بلاګانې نه پیدا کېږي .

ما اوس د شادمان د یو کسه هېره کړې ده او د شیشکو ډار مې له زړه وتلی دی . مګر ګورئ دا ګمان ونه کړئ چې زما وېره او س بېخي ورکه وي او هېڅ ډار به را سره نه وي ځکه چې بې وېرې ژوند انسان ته نه ښایي او هغه انسان چې په زړه کې هیڅ ډار نه لري له یوه ځناور نه ډېر فرق نه لري .

زما ډار اوس له پخوانه ډېر شویدی پخوا زهٔ د شپې ډارېدم او س د ورځې هم ډارېږم ، د ړنا ورځې ډار د شپې له ډار نه ډېر هیبت لري .

څومره وېره چې له ښاغلي انسان نه په کار ده له د یو او پیري نه ده په کار .

پخوا زه له مرګه وېرېدم اوس ژوند زما په نظر کې ډېر مصیبت دی .

زه اوس له مړونه نه وېرېږم له ژوندو وېرېږم .

کله چې زه کوچنی وم زما ډار هم کوچنی و .

هغه وخت چې زه نا پوه وم زما ډار هم نا پوه و او د ډار ولو په چل دومره ډېر نه پوهېدم ، یو کوچنی ماشوم د خلکو له څېرو او قهر و عضب څخه وېرېږي مګر لویان او پوهان د خلکو له خندا نه هم ډارېږي .

یو پوه او هوښیار سړی له مکروبونو او د ملېریا له میاشونه هم ډارېږي مګر ماشومان او نا پوهان له دغسې ډار سره اشنا نه دي .

د یوه کوچني ماشوم د ډار لپاره تعویذونه هم شته مګر د لویانو ډار په تعویذ هم نه ورکېږي

د واهمې ډار دومره دوام نه لري لکه د عقل او پوهې ډار چې د روند او دوام دار دی. پخوا مونږ له هغه جنګ څخه وېرېدو چې په کور او کلي کې به پېښ شو اوس له هغو جنګونو نه هم په وېره کې يو چې د دنيا په يوه سر او بل سر کې پيدا کېږي.

يو وخت زه نورو څخه و ېرېدم اوس له خپل ځانه او له خپل عمل څخه هم وېرېږم پخوا به چې چا د لارې ملګرى پيدا کړ وېره به يې کمه شوه مګر اوس له خپل ملګري ويرېږي او ورور له ورور نه په خوف کې دی.

موږ اوس پوهېږو چې شيشکې او دېوان او پېريان انسانانو ته څه زيان او ضرر نه رسوي لکه چې خپله انسانان يې يو بل ته رسوي.

زموږ دښمنان په کور و کلي کې نه بلکې زمونږ په ځان کې موجود دي.

موږ بايد له ځانه وډار شو او په ځان وډار شو.

حقیقت

دا کلمه زموږ په نظر کې ډېره ښکلې معلومېږي او په تقدس ور ته ګورو مګر څومره چې حقیقت ستا یو هغومره حقیقت نه وایو .

که حقیقت رښتیا و بولو نو رښتیا خو یا لېونی وایي یا زورور او دا دواړه زموږ په هیواد کې ډېر لږ دي .

د حقیقت له لفظ سره ډېره ځله د تریخ کلمه یو ځای کوي او وایي :

« دا یو تریخ حقیقت دی »

هو ! حقایق اکثره ترخه وي او حق په تریخوالي ستایل کیږي .

په علمي اصطلاح حقیقت په درې ډوله دی : مهجور حقیقت ، متعذر حقیقت او متعارف حقیقت ، په دغه لحاظ ویلی شو چې زموږ په خبرو اترو کې د حقیقت برخه ډېره لږه ده .

په شعر او ادب کې خو معلومه ده چې له حقیقت نه مجاز او استعارې پله ډېره درنه ده . د ادب ژبه د حقیقت ژبه نه ده او ډېر خوږ شعر هماغه دی چې له حقیقت نه لرې وي (اعذ به اکذ به) د معاشرت اداب او د مجلسونو اداب هم د حقیقت له اظهار سره ډېر موافقت نه لري او ډېر ځله یو سړی د حقیقت په ویلو بې ادبه معلومیږي .

یوه ورځ یوه لوی سړي خپل لیکلی مضمون چې څوک یې په معنی ښه نه پوهیدل څو تنو پوهانو ته لوسته او خلک یې په ستاینه مجبور کړي وو په هغه مجلس کې خو هېچا څه انتقاد ونه شو کړای مګر په بل مجلس کې چې هغه جناب نه و د حق ویلو او حقیقت بیانولو مسابقه شروع شوه او له ډېر اخلاقي جرئت نه کار واخیستل شو .

یوه ویل چې په ټول مضمون کې له سره تر اخره د مبتداګانو یو سلسله وه چې هېڅ خبر یې نه درلود بل ویل دا ځکه چې دی پخپله مبتدي دی او له هیڅ نه خبر نه دی دغه راز حقایق چې د ښاغلي ... په غیاب کې وویل شوه د غیبت رنګ یې پیدا کړ چې شرعي جواز یې نه درلود اخلاق ممنوع و .

اوس چې زه دغه حقیقت داسې بیانوم چې نه د هغه لوی سړي نوم اخلم او نه د غیبت کوونکو پته درښیم دا بیا یو بل ډول حقیقت دی چې باید ګونګ حقیقت ور ته ووایم .

هو ! د حقیقت ژبه ګونګه ده او فصاحت و بلاغت د ادب ژبه ده چې په مجاز

کنایه ، اشاره، استعاره چلیږي.

اوس پوه شوئ چې زموږ په وینا کې د حقیقت برخه څومره خواره ده او د حقیقت د اظهار لپاره څومره موانع موجود دي ؟

زما نظـــــر

صحرا ته لاړم یو کاڼی له بل سره برابر نه و .

غرونو ته وختلم ځینې جگ او ځینې ټیټ و .

ښارونه مې وکتل ځینې کورونه لوی او ځینې واړه وو .

په باغونو وګرځېدم ټولې ونې په یوه مېچ نه وې .

د سیندونو کبان مې ولیدل یو له بل سره په تول کې برابر نه ختل .

د هوا مرغان هم ځینې غټ او ځینې کوچني و .

ملایان مې ولیدل د چاپګړۍ غټې او د چا وړې وې .

کتابونه مې ولټول هلته هم ډېر تفاوت موجود و .

له یوه هېواده بل ته لاړم او له بل نه بل ته په هر ځای کې ټیټ و پاس او لوړې ژورې وې .

په هیڅ ځای کې نه د یوه لاس گوتې برابرې وې او نه د یوې خولې غاښونه .

د لوی خدای کتاب مې بېرته کړ او دا مې پکې ولوستل :

ایا پوه او ناپوه برابر دي ؟ ایا د ړانده او بینا څه فرق نشته ؟ ایا د جنت او دوزخ خاوندان څه توپیر نه لري ایا نور او ظلمت یو راز دی ؟ په دې پوښتنو د غفلت له خوبه را ویښ شوم او هرې خوا ته مې په ځیر ځیر وکتل څنګه چې د یوه پټي تېپر او د یوه بوټي کدوان یو راز نه و د انسانانو سرونه هم غټ او واړه او د ټولو خولې برابرې نه وې .

ما په دې عالم کې په وارو وارو سترگې وغړولې او هر چا ته مې له هرې خوا په غور وکتل.

همدغه وخت زه د پرښتو او لعینانو په معنا پوه شوم ، قصابان او شپانه مې وپېژندل ، د عدل او ظلم ، د خیر او شر ، د علم او جهل ضرقونه را ته ښکاره شوه .

هغه دیوان چې خلکو له کوه قاف نه هغه خوا گڼل ما دلته په کور او کلي کې ولیدل .

د انسان په بڼه شیطان او د پرښتو په صورت د یو سیرته انسان ته مې پام شو .

اوس زما له سترگو نه ډار په کار دی ته زما له حقیقت بین نظر نه وډار شه !

عشق او هوس

نظرونه ټول یو راز نه دي ، هر چا هر څه یو شانته نه دي لیدلي .

د عشق نظر او د هوس نظر یو له بله ډېر فرق کوي ، د مین او بوالهوس ترمنځ د ځمکې او آسمان قدر فاصله موجوده ده ، مین یوه لیلې لري او هغه یې هم داسې لیدلې ده لکه چې په توره شپه کې د غره له څوکې سپوږمۍ لږ غوندې سر ښکاره کړي او بیا سمدلاسه په تورو وریځو کې پټه شي .

عشق د همدغسې آسماني پرښتې یوه جلوه ده چې د عاشق په زړه کې طوفانونه پیدا کوي او د انسان نظر یوې نقطې ته داسې جلبوي چې نور څه بیا نه شي لیدلی او هغه هم نه ویني ، نو خوندونه او نورې نندارې د سړي هېرې شي او شپه ورځ د هجر او فراق په لمبو سوزي مګر د هوا او هوس خاوندان د عشق له غمه بې غمه دي ، دوی هره شپه په خرابات او میکده کې بل شان لوبې کوي او د عشق او عشرت په باده مست دي .

عشق د ناکامۍ او محرومیت نوم دی هوا او هوس بې مشقته لذت او بې هجرانه وصال ته وایي .

معشوقوته رسېدل هغه ګران کار دی چې د جهان لوی لوی امپراتوران یې هم له حده زیات سرګردانه کړي وي او ځینې کسان د ډیرو لښکرو په زور هم دغه سعادت ته نه دي رسیدلي ، مګر هوس پالونکي هره شپه یوه نوې لیلی په غیږ کې نیسي او هغه شونډې ښکلوي چې ډیرو نورو یې هم په وار وار خوند لیدلی دی . هغه چې د هر خریدار لپاره ځان سینګاروي او د یوه په غیږ هکې بل ته خاندي ، د هوسرانۍ لپاره پیدا ده نه د عشق لپاره .

دغه راز مبتذل خوندونه د هوسناکو خلکو لپاره لږ نه دي ، له دغسې ناپاکې یارانې نه د عشق داستان نه جوړېږي ، د دوه مینو وصال هر چا ته ښکلی معلومېږی او هر څوک د مجنون او لیلې په فراق متأثر کېږي ، مګر د هوس د خاوندانو معامله بده ګڼي او په نفرت ورته ګوري دا ځکه چې عشق د خلکو په نظر کې د روند معلومېږي او هوس ته په سپکه سترګه ګوري هغه د پتنګانو کار بولي او دا د مچانو هر کار چې د عشق لپاره وي په هغه کې ارومرو یو څه فوق العادګي موجوده وي او د هوس د خاوندانو کارونه ټیټ او عادي معلومېږي ، هغه قوت او قدرت چې له عشق سره شته هوس ترېنه محروم دی ، فرهادي

عزمونه د عشق د خاوندانو په برخه رسیدلي دي ، ایثار او فداکاري د هوس د خاوندانو کار نه دی ، سر بازي او سر فرازي دواړه له عشق سره ملګري دي ، په شعر او ادب کې هم د عشق برخه معلومه ده ، هغه څه چې په یوه عالي احساس او لوړ خیال بناوي او هغه چې د هوا او هوس لپاره وي او په ټیټ غرض بناوي برابر نه دي ، چاچې د غه هنر (ادب) ته د عشق په نظر کتلي دي او د دنیا د سودا وګټې لپاره دا کار نه کوي هغه کله کله په ډېرو جګر خونیو یو ادبي شهکار د ابتکار میدان ته راباسي او ډنډه وینې یې خوراک وي ، څوک چې د بازار رونق ته ګوري او د خپلو هوسونو د تامین د پاره څه لیکي هغه هر ورځ بې زیار او زحمته مبتذل مضامین بازار ته وړاندې کوي او ظاهري ډول برابروي هغه هیڅکله عمیق فکر نه کوي او په لوړو خیالاتو پسې نه ګرځي .

ژورو فکرونو او دلوړو خیالونو خریداران هر کله او هر چېر ته ډېر لږ دي .

دا راز متاع د خرڅولو هم نه ده څه شی چې په دنیا کې ډیر نادر وي بې له احمقانو نه یې بل څوک نه خرڅوي ، د ذوق او هنر په خاوندانو که هر رنګه بده ورځ راشي خپل ګران او ډیر بها شیان نه خرڅوي مګر عادي او معمولي شیان له کوره باسي .

هغه چې پخپل فن مین دی او له خپل کار سره عشق لري هر راز ناکامي او محرومیت قبلوی مګر عشق په هوس نه بدلوي .

زه دا منم چې د هوس خاوندان له روحي عذابونو او شکنجو نه خلاص دي او د دنیا په خوږو کې له نورو نه ډیره برخه لري په دې هم پوهیږم چې د عشق په کار کې څومره مشکلات موجود دي او په دغه خطرناکه لاره تګ څه مصیبتونه په مخ کې لري او د غه افتخار په ډیرو بد بختیو او کړاوونو کې پټ دی ، د فن او هنر خاوند باید له هوا او هوس نه ځان وژغوري او له عشقه برخه ولري ، په خپل کار کې عشق ګډ کړي او د عشق لپاره هر څه قبول کړي .

د حقیقت عشق د آزادۍ عشق ، د جمال عشق ، د وطن او ملت عشق که په شعر او ادب کې ځای ونه لري نو هوا او هوس پکې ځای نیسي او تجارتي متاع ترېنه جوړیږي یعنې د ابتکار ځای ابتذال نیسي او شهوات په عواطفو او احساساتو غلبه پیدا کوي .

شاعر او ادیب باید د ذوق او قریحې د پاره څه ولیکي! و د آني مصالحت په قید کې ځان ایسار ونه ګڼي ، که دغه راز متاع نن خریدار ونه لري او څوک ورته په قدر ونه ګوري - له دېنه لویه صله بله نشته راشئ ! چې د خرڅون فکر ورټو او کوچنۍ سودا پرېږدو د شعر او

ادب آزادي همدغه ده چې هېڅ قيمت ونه لري او د مال په نظر ورته ونه کتل شي ، ذوق د خرڅولو شی نه دی ، څوک چې خيال او فکر خرڅوي هغه د دغه شي آزادي نه شي ساتلای او خپله آزادي ارو مرو له لاسه ورکوي .

که آزادي د انسان معشوقه وي او د هوس په نظر ورته نه ګوري ، که څوک غواړي چې خپله آزادي په خپلو اثارو ، په خپلو افکارو ، په خپلو خيالاتو کې وساتي مادي سودا دې له زړه نه وباسي او د سود و زيان د ډار او اميد غلامي دې پرېږدي .

د شعر او ادب ارتقا او اعتلاله هر څه نه دغې آزادۍ ته زيات احتياج لري او له معنی نه د ماديات‌و قربانول غواړي .

دا قرباني د هغه چا له لاسه پوره ده چې شعر او ادب ته د عشق په نظر ګوري نه د هوا او هوس په نظر . عشق ډېر خطرات ، ډېر زيانونه او ډېرې ګټې له پښو لاندې کوي او په همدغه وسيله لوړېږي او د لوړتيا حقيقي راز د هوا او هوس په قربانولو کې پټ دی او عشق د قربانۍ او فدا کارۍ نوم دی .

قرباني او فدا کاري د لوړو احساساتو او عواطفو کار دی چې په يوه شاعر او اديب کې بايد ارو مرو موجود وي ، که دغه کسان دغه کار نه شي کولی او نه يې کوي هر څوک پوهېږي له دېنه زيات معنوي انحطاط په تصور کې نه راځي ، د فکر او ادب حقيقي پالنه د ډېرو پانو په تورولو نه شي کېدای او مقيد ذهنونه دغه کار نه شي کولی ، دا د هغو کسانو کار دی چې د لوړ شعور او ادراک خاوندان دي او د عقيدې له مخې کار کوي ، دا کار زما په ګمان دلته ښه نه دی شوی او دغه وظيفه چا ښه نه ده په ځای کړې ، دلته د وطن مزدورانو او کاريګرو څه نا څه خپل کار کړی دی او موږ وينو چې څوک لارې جوړ وي او پېچومي او اروي ، څوک کارخانو او فابريکو کې خدمت کوي ، ځينې مانۍ او قصرونه آبادي ، ځينې نورد ورانولو په کار بوخت دي ځکه وايم چې دلته نا پوهانو ډېر کار کړی او اديبان يا ډېر لږ دي يا خپلې وظيفې ته ښه ملتفت نه دي او له عشقه محروم دي .

څومره توجه چې معنی ته په کار ده اهل معنی يې معنی ته نه لري او په دې باندې ډېر افسوس او حسرت په کار دی ، مګر دغه کار هم بوالهوس نه شي کولای او د درد خاوندانو ته ضرورت لري .

مضر احتياط

که رښتيا ووايم موږ ډيرې هوښيارۍ او ډيرو احتياطونو برباد کړي يو .

يو چا زمونږ په حق کې ويلي و: دا خلک له ضرور ته زيات هوښيار او محتاط دي .

راځئ چې په دې خبره کې فکر وکړو .

هوښياري چې له اندازې نه زياته شي او هام قوي کوي .

احتياط چې ډير زيات شي لاسونه او پښې شلوي .

شمې اکا زمونږ په کور او کلي کې په ډيرې هوښيارۍ مشهور و او هر چا به چې کومه مشوره غوښتله ده ته به واتلل .

د ده د هوښيارۍ او احتياط يوه نښه دا وه چې ده تر اخره پورې خپل کور ته برق رانه ووست او ويل به يې که کله برق شارټ شي نو حريق به واقع شي او کور به مې وسوزي .

د ده دا عدت و چې په موټر کې به نه سوريده او ډير لرې ځاي ته به هم پياده روان و ځکه چې د موټر له چپه کيدلو ويريده او احتياط يې کاره .

هو ! دی له ډيره عقله پياده ګرځيده او کور کې به يې رښتيا هم ډيره لړه وه .

دغه شان هوښياران او دا احتياط خاوندان زموږ په مملکت کې زښت ډير دي او نوي تهذيب او تمدن قبلول له برق او موټر نه هم زيات مضر بولي .

زمونږ په ادارو او شعباتو کې ډېر هوښيار او ډير محتاط اشخاص زيات ليدل کيږي . دوی د نوي نهضت او نوې رڼا به قبلولو کې ډير سخت مقاومت کوي او هغه کسان چې له ځينو مزخرفاتو او مضرو افکارو سره مجادله کوي بې تجربې او افراطيي هلکان ګڼي ، دوئ وايي په هر کار کې اعتدال ښه دی او بايد په هر څه کې له ډېر پر احتياط نه کار واخيستل شي .

هغه څوک چې يو قدم د عصر خوا ته نږدې کيږي او ارزو لري چې د دنيا له سير سره موافقت وشي ، دوئ ورباندې سترګې سرې کړي او تهديد وي يې چې تاسې د قوم له روحيانو ، د محيط له مقتضياتو ناخبره ياست او جامعه بربادوئ .

دوئ ځانونه داسې ښيي لکه چې د علم او عقل او تجاربو سرمايه داران همدوی وي او دنيا د دوئ په ښکر ولاړه او په دوی ودانه وي مګر رحمان بابا وايي :

دا دنیا په احمقانو ده ودانه   دانا نه کا په دنیا باندې غرض

دوی هر وخت د اعتدال پسندۍ په نامه د نوي نهضت او مدنیت مخه نیسي او غواړي چې وړاندې تلونکي او پیشرفت غوښتونکي په څټ بوزي او بیرته یې وگرځوي .

دوی خیال کوي چې اعتدال او احتیاط ، سکون او جمود قبلول دي او یو قدم وړاندې ایښودل له احتیاط او اعتدال نه وتل دي .

تاسې پدې پوه شئ چې همدغه کسان په څټ تلونکي (مرتجعین) دي چې اعتدال په حقیقت کې نه پیژني او یا په دغه نامه د ملت د پیشرفت مخه نیسي .

دغه محتاط او اعتدال پسنده طبقه چې په اصل کې له اعتدال نه ډیر لرې دي دوئ کې د مسامحه کارۍ مماسات او سازشونو استعداد موجود دی ، په کوم ځای کې چې د حق او حقیقت اظهار په کار وي دوی غلي لو خاموشه ناست وي او هر څوک چې هر څه وایي دوی ورسره سرخوزوي او خپل محبوبیت ساتي .

د دوئ دا عادت دومره قوي شوی چې د خدای رضا هم د خلکو په نا رضایۍ کې نه خوښوي او که د قوم له روحیاتو نه خلاف وي د دین او عقیدې اظهار هم نه کوي .

له یوه خان او ملک سره دومره نا جایزه مراعاتونه کوي چې طوایف الملوکۍ ته خبره ورسیږي ، له سپین پگړیوه سره تر دې حده مماشات اختیار کړي چې د حقیقي اسلام په عوض ورسره جعلي او موضوعي خبرې ومني .

هو ! دوئ له هر چا سره سازش کوي مگر له عصري ترقیاتو سره یې جوړه نه راځي ، دوئ په عین حال کې چې د نوي نهضت او عصریت له زړه نه مخالف دي یا یې د خپل مفاد د پاره مضر گڼي ، ځلمو او ځوانانو ته داسې ښکاره کوي چې تاسې نه پوهیږئ او پخواله وخته دنیا ته راغلي یاست مونږ غواړو چې مخکې ولاړ شو او ترقي وکړو مگر قوم جاهل دی او باید له ډیر احتیاط او اعتدال نه کار واخیستل شي .

دوئ ته باید وویل شي چې که تاسو غوندې محتاط او اعتدالیون موجود و دا جهل او ناپوهي به هیڅکله نه ورکیږي او څوک به یو قدم وړاندې وانخلي.

مگر که تاسو خلکو وپیژندلئ اوزاني ستاسې حال ښکاره کړ بیا به ډیر گړندي منزل مقصود ته ورسیږو او تاسو ته به د پښتنو په تاریخ کې بې ملامتۍ نور څه پاتې نشي .

هغه ځوانان چې تاسو بیرته را گرزولي دي او په نوو مغزو کې موزاړه فکرونه

اچولي دي تاسو سره به په خجالت کې سريک او سهيم وي او ستاسې د هوښيارۍ او مضر احتياط مس به ډير ژر ښکاره شي .

زه خپل وجداني مسئوليت رفع کوم او وايم : کومه رويه چې تاسې نيولې ده اعتدال نه دی تفريط دی بلکې هيڅ نه دی او تاسې هيڅ نه کوئ موږ تاسې پېژنو او پدې خبرو نه غولېږو .

ستاسې هوښياري او احتياط ډېر ضعيف احتمالات او توهمات غتوي او تاسی وېروي .

تاسې زموږ قافله ځای په ځای درولې ده او د خپلو اسونو جلوونه مو دومره ټينګ نيولي چې يو يو قدم وروسته او په شا ځي .

دا ارتجاعي قدمونه موږ ته ډېر مضر تمامېږي . تاسې د کاروان او قافلې مخه نيولې ده او ستاسې توقف د ټولو د معطلی سبب ګرځي . د خدای پار دی تاسې له مخې لرې شئ . او موږ پرېږدئ چې وړاندې ولاړ شو او يوه ځای ته ورسېږو .

حاکمانو ته وایم

ای هغو کسانو چې ستاسې په لاس کې د حکومت لښته ده ستاسې په امر یو سړی وهل کېږي ، تړل کېږي ، جرمي کېږي ، او هر څه کېږي .

ستاسې په نظریه یو بې گناه په محبس کې لوېږي ، او یو گناهگار له بنده خلاصېږي .

ستاسې په عدالت مظلومان له ظلمونه نجات مومي او ستاسې په بې انصافی ظلمونه ، جبرونه په عالم کې خپرېږي .

ستاسې غفلت او بې خبري عالمونه تباه کوي او ستاسې په ویښتوب او هوښیار توب ډېر ښه ښه کارونه کېدلی شي .

که تاسې په سمه او صحیح لار روان شئ ډېر بې لارې خلک به په لار کېږي که تاسې پخپله د نفس او شیطان په لاره درومئ نو په عالم کې د ظلمونو له لاسه بې تمیزه قیامت او بې میزانه محشر جوړېږي .

ستاسې په لاس کې د حکومت زور او قوت موجود دی که تاسې لېوان یا لېونیان شئ د خدای مخلوق تباه کېږي .

که تاسې ماشومان او اطفال اوسئ ستاسې په طفلانه لوبو ډېر کورونه خرابېږي. که تاس ړانده او کاڼه شئ حق او عدالت مري او ظلمونه ، فسادونه ، بد بد کارونه رواج مومي . تاسې پدې پوه شئ چې د دنیا د نظام او انتظام لپاره خدای دوه شیه پیدا کړي دي . چې یوه ته حکمت او بل ته حکومت وایي .

حکومت هېڅکله بې له علم او پوهې ، بې له تدبیر او سیاست څخه چې له دې ټولونه په حکمت تعبیر کېدلی شي مخکې نه ځي او تش کوتک په دنیا کې نه چلېږي .

اوس په متمدنه او مترقي دنیا کې یو سړی په ډېر علمي لیاقت او لوړ شخصیت حاکم کېدلي شي او هغه څوک دغه رتبه او مرتبه گټلی شي چې په تدبیر او سیاست کې او له درجه مهارت لري او د مهمو صفاتو خاوند وي . مگر په تاسې کې لا اوس هم بې سواده ، بې ذوقه ، بې علمه ، بې رحمه ، بې انصافه او له جهانه نا خبره اشخاص پیدا کېږي ، چې بې رشوت اخستلو ، وهلو او ټکولو ، کنځلو او بدو ویلو په نوږ څه نه پوهېږي او نه شي پوهېدلی .

تاسې پدې پوه شئ چې حکومت له دې پس نه تجارتي متاع نشي کيدلئ چې څوک يې په پيسو او رشوتونو واخلي .

هغه وخت او زمانه په تيريدو کې ده چې څوک د حکومت چوکۍ په خوشامندو او تملقونو وساتلی شي يا ظلم او بې شعوره قوت په يوه منطقه کې حاکميت وکړای شي .

مونږ د دې عصر په شپو کې دا خوبونه ليدلي دي چې علم او لياقت ، خير او اصلاح به ډير ژر خپله کرسي اشغال کړي او جهل او ناداني ، ظلم ، ستم ، ريا کاري او فريب کاري به له خپلې چوکۍ راولويږي .

تاسې خپل ځانونه اصلاح کړئ او پخپل ځان گوتې ووهئ مقصد ظاهري فيشن او ارايش نه دی بلکې د عيبونو اصلاح او د ځان معنوي جوړول مراد دي .

راشئ دا زړه طريقه نوره پريږدئ او هر کار د سوټي په زور مه کوئ !

انسانان خدای د وهلو او ټکولو لپاره نه دي پيدا کړي .

د مجرمينو د قايلولو او اصلاح کولو د پاره نور وسايل هم شته .

ظلم په ظلم باندې کله هيڅ نه ورکيږي .

تاسې به ډير خلک په وهلو معيوب کړي وي .

ډير کسان به ستاسې د شدت او تشدد له لاسه تبنتيدلي او ورک شوي وي ، مگر جرايم او جنايتونه نه دي ورک شوي .

يو شاعر وايي :

د انسان اصلاح په پوهه انسان کړي   نا پوهان يې په وهلو د انسان کړي

نو راشئ له علم او پوهې نه کار واخلئ ظلمونه او جبرونه پريږدئ !

بې گناه خلک په وهلو او ټکولو مه قايلوئ !

په رشوتونو او لحاظونو له حق او حقيقت نه مه تيريږئ او د يوه په گناه بل ته جزا مه ورکوئ!

تاسې پخپل نفس او خپلو خواهشاتو حاکميت پيدا کړئ او د همدغه حاکميت په اثر ځانونه د دې لايق کړئ چې په نورو داسې حکومت وکړئ لکه چې يو پلار ئې پخپلو زامنو باندې پخپل کور کې کوي او هيڅ راز ظلمونه پکې نه وي .

ميلونر خيرات خور

که څوک خپه کېږي که خوشحالېږي زه خو څه وايم او خپله غاړه خلاصوم ، گوندې دا ساده مخلوق لږ غوندې پوه شي او فکر وکړي .

زه اروپا ته نه يم تللی ، امريکا مې نه ده ليدلی ، په افريقا کې نه يم گرځېدلی او هېچرې نه يم تللی ، مگر يو عجيب مملکت مې ليدلی دی او عجيب مخلوق پکې اوسي .

په دې مملکت کې د دې په ځای چې بډايان او مالداران خوارانو او غريبانو ته څه ورکړي خواران مسکينان د ډېر مال او دولت خاوندانو ته څه ورکوي او هغوي هم نه شرمېږي اخلي يې .

ته به وايې دی رشوت خواره ماموران او حاکمان يا دوي چې په لکونو روپۍ او بې حسابه جايداد ونه لري له يوه ډېر عاجز سړي نه هم په ډېره جزيي فقره کې تر څوسل دوه سوه روپۍ وانخلي نه يې پرېږدي .

نه زه دغه بې رحمه بې انصافه رشوت خواره نه ښيم ، خيرات خواره ښيم .

په دې مملکت کې چې زه ورته عجيب مملکت وايم مليونر خيرات خور هم پيدا کېږي او ډېر غنيان د خوارانو او مسکينانو خيراتونه خوري .

په دغه وطن کې ما داسې خلک وليدل چې اسونه ورته ولاړ دي موټر لري ، قصرونه او باغونه ، ځمکې او پټې يې په هر ځای کې شته مگر له داسې خلکو نه خيراتونه او شکرانې اخلي چې هغوی د خپل اولاد نفقې او جامې ته حيران دي او د دوئ نوکرو ته هم نه رسېږي .

په دغه مملکت کې معکوس وضيعت دی او وږي ، بربنډ يې له مړو او دولتمنو سره مالي مرسته او کومک کوي .

په کوم ځای کې چې د بې وزلو او خوارانو په خيراتونو او شکرانو غنيان او متمولين ځمکې او جايدادونه ، کورونه او باغونه ، موټر او اسونه اخلي .

ايا د هغوی په حال افسوس او حسرت نه دی په کار ؟

ای خوارو او بې وزلو پښتنو هر څوک چې غني او دولتمن شي مياوي که ملا ، سيد وي که پير او پيشوا هغه د خيراتونو او زکاتونو مستحق نه دی .

هغوی باید تاسې غوندې عاجزانو ته خیراتونه او زکاتونه درکړي او په تاسې باندې زړه وسوزوي، که تاسې نه دربېږئ او ارومرو نو ورته څه ورکوئ د قصرونو او باغونو خاوندانو ته څه مه ورکوئ ، بلکې گوډ ، ړانده ، کونډې ، یتیم ، بندي ، مسافر ته یې ورکړئ چې په اخرت کې په ښه درشي .

ستاسې په خیراتونو په عمرو عمرو خلکو مزې ، چړچې او ورمیږونه وکړه ، که ریښتیا وایم نو شرابونه هم پرې واخیستل شوه او فحاشي پرې وشوه ، لږ سترگې وغړوئ او لږ غوندې هوښیار شئ ، اخر ړانده خونه یاست دا څه درباندې کېږي .

تاسې خپلو شکېدلو جامو ، خپل فقر او مسکنت او د دوی مال او دولت وگورئ !

چې دوی څنگه دي او تاسې څنگه یاست ؟

که دوی نه شرمېږي او ستاسې خیراتونه قبلوي بلکې غواړي یې تاسې د دوی له حیثیت او شان نه وشرمېږي او دوئ تر قیامته او په قیامت کې مه شرموئ.

گرانه لیکواله !

د دې عصر قافله ډېره گړندۍ ده ، له دې کاروان سره برابر تگ نوې اقتضاگانې لري او د انسان په ظاهري او معنوي حال کې بدلون غواړي .

پخوا به یوه کارواني له ځان سره پتیرې اخستې او په پښو به یې مېخونه او نالونه وهل ، مگر اوس د الوتکو په سفر کې دغه شیان نه دي په کار او د دې وخت مسافرت هغسې نه دی .

موږ اوس د ژوندانه په نوې مرحله کې داخلېږو او له یوه حاله بل ته انتقال کوو .

هغه څوک چې له خپل خره را کوزېږي او په الوتکه کې الوزي باید فکر او نظر یې بل راز شي او ناسته ولاړه یې هغسې نه وي .

هغه چې ټول عمر پلې گرزېدلی او له عقله پیاده دی د آس یا بایسکل سپرلي هم ور ته ډېره گرانه معلومېږي ، د سپوږمۍ کرې ته ختل خو لا څه کوې .

له یوه زاړه جهان نه نوې دنیا ته ورتگ او په نوو توغندیو سپرېدل ډېر مراحل په مخکې لري او نوې عصري پوهه غواړي .

انسان لکه د تجارت مال داسې نه دی چې د اوښ له شا نه الوتکې ته را نقل شي او هیڅ تغیر پکې رانه شي .

تجارتي مالونه هم د اوښانو په شا په څټو او غوندوکې وي او په الوتکو کې خپله جامه او ظرف بدلوي . هغه وخت چې موږ د خپل کلي او کور له څو تنو کاروانیو سره به خرو پسې روان وو او اوس چې د مختلفو ملتونو له افرادو سره په الوتکو کې لرې هېوادو ته ځو او راځو باید له هغه حاله ډېر فرق ولرو او هغسې نه اوسو .

که هغه وخت زموږ نظر محدود و زموږ مزلونه هم لنډ و مگر اوس له دغه اوږدو مزلونو او لوړو پروازونو سره لوړ فکر او لرې نظر هم په کار دی .

زموږ خلک خو اوس د هوایي سرویسونو له برکته له ځمکې نه لوړې فضا ته هسک شوه او وزرونه یې پیدا کړه مگر د خلکو فکرونه او اخلاق لوړول دغومره اسانه کار نه دی چې کوم داخلي یا خارجي شرکت یې سر ته ورسوي .

دا کار تر ډېره حده د هیواد د پوهانو او لیکوالو کار دی .

دا د دوئ وظیفه ده چې د یوه نوي نهضت او ارتقایي حرکت ملگرتیا وکړي او د خلکو ذهنونه د نورو افکارو او عصري ایجاباتو قبلولو ته تیار کړي . نوي نهضتونه په هر ځای او په هر وخت کې پالونکي او رټونکي لري .

په هر ملت کې «نوي خوښي» او «زاړه خوښي» شته .

زاړه هر چېرته زاړه رواجونه او عادتونه خوښوي ، ځوانان هر کله د نوي فکر او د نوي ژوند طرفدار وي.

د دې دواړو ډلو تر مينځ يوه بله ډله مينځګړيتوب کوي يعنې ځينې نوي شيان ښه ګڼي او ځينې بد بولي ، په زړو شيانو کې هم ځينې خوښوي او ځينې نه .

دا دريمه ډله په جامعه کې معتدل اشخاص ګڼل کيږي او هغه دوه نور د افراط او تفريط خاوندان بولي .

زه دلته دا نه وايم چې د افراط طرفداران ښه دي که اعتدال پسند ، مګر په ليکوالو دا پيرزوينه لرم چې دوی بايد هر کله او هر چېرته د نوو نهضتونو ټينګ طرفدار وي او هغه زاړه رسمونه او رواجونه بد وګڼي چې د يوې جامعې د بېرته پاتې کيدو موجب دي . ليکوال بايد خلک پدې پوه کړي چې د دوی اجتماعي او انفرادي ژوند څه راز دی ؟ دوئ څه کوي ؟ د دوئ خويونه ، فکرونه ، عملونه او نېتونه څنګه دي ؟ د نن ورځې د ژوند لپاره څه په کار دي او د سبا ورځې ضرورتونه څه دي ؟

د يوه ولس د حقيقي سعادت د تامين لپاره له هر چا نه د پوهانو او ليکوالو مرسته ډيره په کار ده ، دوی بايد خلک د اصلاحي فعاليتونو او پروګرامونو په ښېګڼو پوه کړي او په عالم کې داسې خوشبيني پيدا کړي چې واقع بينۍ ته زيان ونه رسوي .

موږ لکه چې د ښو او سمو لارو جوړولو ته ډېر ضرورت لرو بته هم اړيو چې په ښه لاره تګ خلکو ته وښيو او ښه حرکت را پيدا کړو .

که سړک هر څومره ښه جوړ شي او لياره ډېره اواره هم وي چې څوک په سمه لاره نه ځي او د حرکت اراده نه لري څوک به يې څه کړي ؟

که د چا صحت هر څومره ښه وي او په وجود تکړه وي چې خوئ يې وران او عمل يې بد وي نو څه فايده ؟ تر څو چې زموږ عادات او اخلاق سم نه شي او بد ذهنيتونه را سره ملګري وي که دا ملک جنت هم شي زموږ بد عملونه او بد رواجونه به يې په جهنم بدل کړي او په هغو اورونو به سوزي چې زموږ له نفسونو نه يې لوخړې او لمبې پورته کيږي ، که موږ خپل ځانته متوجه شو او خپل کردار او رفتار په نظر کې ونيسو زموږ هغه ظلمونه او جهالتونه چې د رسم و رواج او عرف او عادات نوم پرې ايښودل شوی دی زموږ د بدبختۍ ډر مهم عوامل دي چې يوه اساسي مجادله او قلمي مبارزه ورسره په کار ده .

په دې اوس وخت کې چې د تحول وړمه د رسم و رواج پوړنی له مخه اخلي او محبوبيت له

بله ډيوه

مینځه ځي د لیکوالو په غاړه ډېر مهم مسئولیتونه پراته دي چې د حقایقو له مخې پرده لرې کړي او ښو ته ښه بدو ته بد ووایي یعنې له هېچانه ونه وېرېږي حتی چې له عرف و عادت نه یې هم سترګه ونه سوزي او د حقانیت په جذبه د ناپوهۍ له هغه بد ذهنیت سره مجادله وکړي چې قوت او قدرت یې د زړې زمانې له فرعونانو کم نه دی او یوازې ابراهیمي جرئت ور سره مقابله کولی شي .

د لیکوال لویوالی په همدغه ټکي کې پروت دی چې دجامعې عرف و عادت ته په انتقادي نظر وګوري او خپله عقیده پټه نه کړي .

هغه څوک چې خپل صحیح فکر او نظر د عام ذهنیت په مخالفت نه شي څرګندولی څوک ورته په نفرت نه ګوري مګر کوم ارزش هم د جامعې په نظر کې نه لري .

رښتیاني لیکوال او ستر لیکوال هماغه دی چې د راتلونکی نسل قضاوت په نظر کې ونیسي او له سبا ورځې وډار شي نه له نن ورځې نه .

یو مسلمان باید هغه ورځ په نظر کې ولري چې یو صحیح قضاوت پکې کېدونکی دی او حقیقت پکې له رسمونو او رواجونو نه لوړ مقام لري .

څنګه چې په یوه باغ کې هر وخت ناکاره بوټي ، درب او کبلې پیدا کېږي باغبانان یې له بېخه باسي چې له باغ نه ځنګل جوړ نه شي په یوه ولس کې هم په مرور د زمان ځینې وران خویونه او بد عادتونه پیدا کېږي چې انساني باغ و بڼ ته زیان رسوي ، هغه اصلاحي نهضتونه چې په ملتونو کې وخت په وخت پیدا کېږي د همدې لپاره وي چې دغه راز بد بوټي ورک کړي او د خلکو په ذهن کې نوې رڼا پیدا شي .

د جهان تاریخ چې سړی ګوري او د سترو لیکوالو او پوهانو د ژوندانه مطالعه کوي دا ورته معلومېږي چې د فکر او پوهې مشرانو او لویانو د خپلې عقیدې او فکر د نظر په اظهار او ابلاغ کې څومره جرئت او جسارت نه کار اخستی او خپل ژوند یې د نورو د ژوند ښه کولو د پاره څومره خوار کړی ، بلکې قربان کړی یې دی .

د راتلونکي نسل په نظر کې خپله لویي ثابتول څه اسانه کار نه دی چې خوشې په خوشې لاس ته راشي . که سړی د پوهې او فکر په رڼا کې د حقایقو په اظهار نن هر څومره منفور واقع شي او عام ذهن و نظر ورته په کرکه وګوري هغومره به دغه سړی د سبا ورځې په رڼا او د راتلونکي نسل په نظر کې ښکلی او محبوب ښکاري .

خپله ژبه

دغه لمر چې پاس په اسمان کې زموږ د پاسه ځلیږي او پخپل نور او حرارت د ځمکې د مخ په بوټو او ژوندیو شیانو کې د نشوې نما قوت پیدا کوي همدغه شان یو ل معنوي لمر هم شته چې وړانګې او پلوشې یې د انسان په زړه او دماغ ولیږي او له انعکاس څخه یې افکار او خیالات پیدا کیږي دا افکار یا خیالات چې د الفاظو او کلماتو په جامه کې څرګند شي نطق ، خطابه ، شعر ، موعظه ، نصیحت او داسې نور ورته ویل کیږي چې دا ټول د ژبې تر عمومي عنوان لاندې راځي او انسان ور باندې له نورو حیواناتو امتیاز پیدا کوي .

نو ویلی شو چې زموږ الفاظ او کلمات تش هغه اصوات نه دي چې له مرغانو او نورو حیواناتو اوریدل کیږي ، بلکې دا زموږ د زړه غږ او د فکر فانوس دی چې زموږ فکري رڼا او نور زیاتوي او موږ په همدغه وسیله کولی شو چې یو د بل په مقصد پوه شو او یو له بله فکري او معنوي استفاده وکړو ، دا باید مونږ ومنو چې که انسان د نطق او وینا قوت نه لرلی او د افکارو او خیالاتو د جریان د پاره یې دا مجرا نه درلودی هیڅکله به یې دغه ذهني او عقلي ارتقا نه وه کړې او نه به یې له نورو حیواناتو دومره توپیر درلود نو زموږ وینا که څه هم د هغې رڼا زیږیدنه ده چې له یوه ډیر لوړ اسمانه زموږ ذهن ته را ښکته کیږي مګر د دې رڼا په زیاتوالي کې زښت ډیر تاثیر او دخل هم لري چې باید په ډیر زیات اهمیت ورته قایل شو .

دا هم باید وویل شي چې د دغه معنوي لمر فیضان چې انسان ورځنې فکري رڼا اخلي او ژبه ورځنې پیدا شوې ده او هم لکه دا بل لمر د مناطقو او مملکتو د جغرافیوي وضعیت په لحاظ مختلف تاثیرات لري او لکه چې یو ممکلت له بل ځینې پخپلو مخصوصو بوټو او حیواناتو امتیاز پیدا کوي او معناً بیلیږي ، قامونه هم یو له بله پخپله ملي او مخصوصه ژبه جلاکیږي او دا هیڅ امکان نلري چې د ځمکې د مخ ټول انسانان په یوه ژبه وګړیږي ، بلکې دا طبیعي او منل شوی قانون دی چې هر ملت به ځانته ژبه لري ، او پخپله ژبه کې به علمي او معنوي ارتقا کوي همدغه سبب دی چې یو سړی په ډیر زیار او زحمت هم په پردۍ ژبه کې داسې ادیب کیدی نشي چې له اهل زبانو څخه یې هیڅ فرق ونشي ، دا ځکه چې د بلې ژبې

الفاظ او کلمات د ده د هغو د قیقو القا اتو ترجماني نشي کولی چې دی پخپله ژبه کې ور ځیني تعبیر کولی شي ، نو ضرور د ده ذهني او دماغي واردات بې تعبیره پاتې کیږي او د فکر لارې بندیږي چې دیته باید فکري او معنوي اختناق ووایو .

نو ملتونه هم لکه اقلیمونه او مناطق د اجتماعي ناموس او طبیعي نظام تر اغیزې لاندې دي چې هیڅلکه ورځنې سر نشي غړولی او حتماً ورسره موافقت کوي ، که څوک له دې قانون مخالفت کوي او غواړي چې په بله ژبه کې د علم او عرفان ، ادب او بصیرت خاوند شي هغه داسې مثال لري لکه چې د تودو ملکو مخصوص بوټي په سړو ملکو کې کوي یا د یوه موسم کرهنه په بل کې کوي دا څرگنده ده چې له دغسې سعی او عمل ځنې هیڅ تنیجه نه اخیستل کیږي او دا راز زیار او زحمت انسان نشي مسعود کولی .

که یو ملت وغواړي چې خپل احتیاجات په بله ژبه پوره کاندي او په پردۍ ژبه کې د علم او معارف خاوند شي ښایي چې پخپل جد و جهد ځیني معلومات لاس ته راوړلي او لږ څه خپله مخه رڼا کړي ، مگر دا رڼا به لکه د غلو ډیوه ډیره ضعیفه او خړه وي چې په نري شمال به مري او هیڅ دوام به نلري که ملت د بل په ژبه څه زده کوي هغه زده کړه به لکه د طوطي او مینا زده کړه تش د ژبې په سروي او زړه ته به هیڅ لار نلري په داسې ملت کې هیڅکله د فکري نشوې او ارتقا هیله نه کیږي او نه په علم او ادب کې سمه او صحیح لاروورته پیدا کیږي ، دا راز ملتونه همیشه خپلې سترگې غړوي مگر څه نه ویني نو موږ باید ارو مرو خپله ژبه ژوندۍ کړو او د علم و عرفان ډیوه پکې بله کړو ځکه چې دا ژبه د ملت په ذهن او زړه کې ځای لري او په رڼا باندې یې طبعاً د ملت ذهني او دماغي خونه روښانه کیږي او ډیر ژر د معارف پلوشې د وطن په هره خوا کې خپریږي .

خپل ملیت ساتل

هر ملت بعضې مخصوص شیان لري چې که سړی هغه ورځینې لرې کړي هیڅ امتیاز ورته نه پیدا کیدي .

د همدې لامله هر ژوندی او بیدار ملت خپل ټول ملي شیان لکه :

رسوم او اداب ، ملي موسیقي او ملي ادب ، ملي ژبه او ملي روایات ، ملي ذوق او ملي اخلاق په ډیر ښه شان ساتي او هیڅکله ځان د بل قوم په څیر نه ښکاره کوي ، بعضې ملتونه پدې باب کې دومره ډیر احتیاط کوي چې خپل خرافات او بیمعني شیان چې هیڅ فایده پکې نه وي هم له لاسه نه باسي او ډیر وربانډې ټینگ وي . یو ملت له بل ځنې علم و فن ، صنعت اخلي خو ملي خصایص یې هیڅکله نه قبلوي ، مگر ځینې ضعیف النفس ملتونه چې د نورو تر تاثیر لاندې راغلي او خپل ملي ذوق او احساس یې ورک کړی دی ځکه چې هغوئ ته خپل هر څه بد معلومیږي او پردي هر څه ورته ښه ښکاري نو په هر شي کې د نورو تقلید کوي او د ملیت په معنی هم هیڅ نه پوهیږي خپل ځانونه ورته ډیر ټیټ او ښکته ښکاري ، ښه او بد د نورو په ذوق ځانته معلوموي او له ځانه هیڅ فکر نشي کولی .

که سړی د یوه قام آزادي او خپلواکي د روح او نفس له خوا په نظر کې ونیسي نو پوره آزادي او حقیقي خپلواکي هغه قوم لري چې پخپل فکر کې د بل قوم تر تاثیر لاندې نه وي راغلی یعنې په غیر شعوري طور په بل قام پسې نه وي روان ، نه یې ذوق د بل د ذوق تابع وي او نه د بل قوم فکر له خپل فکره ښه گڼي .

هر کله چې پښتون یو توریالی او ننگیالی تیر دی چې تر اوسه په دنیا کې په جگو او هسکو ژوندون کوي او هیڅکله ورته بل څوک له ځانه لوړ او ستر نه ښکاره کیږي نو طبعاً باید خپل ملي خصوصیات او پښتني ممیزات په ښه شان وساتي او هیڅکله یې له لاسه ونه باسي .

د پښتنو ملي اخلاق او خویونه چې په پښتونواله ورځنې تعبیر کیږي د ملیت ستنې او مهم ارکان دي چې په اجتماعي حیات کې ډیر زیات قیمت او اهمیت لري او حقیقي تهذیب پکې لیدل کیږي ، د پښتنو صاف او رښتیا ویل ، پخپل عهد او قول له سر او ماله

تیریدل ، له ضعیفانو او بې وزلو سره مرسته او کومک کول دا ټول هغه صفات او خویونه دي چې پښتانه یې د پښتونولی ارکان او شروط گڼي .

د پښتنو ملي تربیه هم پر یوه داسې اساس باندې قایمه ده چې له نننی حیات او ژوندون سره پوره موافقت لري دا قوم اوس دیته نه دی محتاج چې څوک ورته د شجاعت او زړور توب درس ورکړي یا یې د زیار ایستلو او زحمت گاللو لپاره تربیه کاندي ځکه چې دوی ته خپل ملیت دا تعلیم ورکړیدي چې باید هیڅ کار ور ته په دنیا کې گران او مشکل معلوم نشي او له هیچا ځینې یې سترگه ونه سوزي ، وگورئ ! یو پښتون چې کله خپل ځان ستا یي نو وایي چې زه اسمانته تیږه غورزوم او سرور ته نیسم ، صفتونه خو نور هم ډیر دي مگر هر قوم او هر څوک له خپل ملي ذوق او احساس سره سم یو صفت ځانته غوره کوي او فخر ور باندې کوي .

نو معلومه شوه چې پښتنو ته له مشکلاتو سره مقابله کول او گرانو کارو ته سر نیول ډیر ښه ښکاریږي او دا قوم د هر راز سختو مقابلې ته تیار او مستعد دی ، دې قوم ته له هر چا ځنې خپل ځان لوړ ښکاري او تل پخپل‌ملیت او پښتنواله افتخار کوي ، د همدې لامله د قسم په ځای کې وایي :

پښتون به نه یم که دا کار مې ونکړ .

نو قومونه که عزته النفس او ځان ښه گڼل یا پخپل ملیت باندې فخر کول کسبي زده کوي دوی ته خپل محیط او ملیت دا ورښیي او بل معلم ته یې هیڅ حاجت نه پیښیږي .

د پښتنو ملیت او ملي اخلاق د دوی له نامه سره تړلی شی دی .

که څوک د پښتنو په کلو او قبایلو کې وگرزي دا به ور ته معلومه او ځرگنده شي چې پښتانه هغه چا ته پښتون نه وایي چې هغه یوازې په پښتو خبرې کولی شي او نه پښتو یوازې د دغو مخصوصو الفاظو او کلماتو لپاره استعمالیږي ځکه چې د دوئ د محاوراتو او اصطلاحاتو په نا لیکل شوي قاموس کې دا دوه کلمې خورا ډیر معاني لري ، چې د دې قوم ټول صفات او ممیزات پکې راځي .

نو موږ باید خپل ملي اخلاق او پښتونواله په ښه شان و روزو او د خپلو تیرو پښتنو هغه خویونه چې باید انسانان او انسانیت ور باندې فخر وکړي تل په نظر کې ونیسو .

زمونږ اسلاف او پخواني بر ښیره په دې چې توره او توریالیتوب ور ځنې په میراث پاتې دی

د نورو لوړو او ښو صفتونو خاوندان هم و چې په هيڅ قوم کې په طبيعي او غريزي ډول نه ليدل کيږي.

دوی مهذب او خوشبين و ، دوی پخپل ناموس ډير ټينگ واو بل چا ته يې هم هيڅکله په سپکه سترگه نه کتل ، په هر ميدان او هر ډگر کې د ظالمانو دښمن او د مظلومانو ملگری و ، هر چا به چې دوی ته ننگ راووړ له سر او ماله به ور باندې تيريدل او هغه به يې تر خپل سيوري لاندې په ډير ښه شان ساته .

خپله سيمه به يې ډيره درنه ساتله او پخپله يوه وليشت مځکه به يې خپل سرونه ور کول ، هيڅکله يې په دنيا کې د بې ننگۍ ژوندون نه کاوه او نه به يې د چا پيغور خپل ځانته پريښوده ، خپل نوم ورته له هر چا ځنې ښه ښکاريده او د پښتونولۍ آب و آبرو يې په ډير ښه شان ساتله ، نو موږ بايد خپل ټول ملي شيان او ملي اخلاق له هر چا ځنې ښه وگڼو او پخپله پښتونواله ونازيږو ، کوم طبيعي جوهر او معنوي ښيگڼې چې موږ لرو هغه په بل هيڅ قوم کې نشته او نه يې پيدا کولی شي ، که څه هم په فن او صنعت کې له موږ ځينې ډير وړندې او مخکښ وي .

نو موږ بايد له نورو اقوامو ځنې فنون او صنايع ، علوم او معارف واخلو د نورو سياست او معاشرت ، کړه وړه هر څه ځانته معلوم کړو مگر د هغوی په ظاهري ښايست او ښکليتوب خپل زړه بای نلو او نه خپل ملي ذوق د چا په تقليد کې ورکړو ، موږ بايد د پښتونولۍ بڼ جوړ کو او لکه بلبلان د نورو د باغ په گلانو ونه ټپريږو .

موږ بايد د خپلې ملي ژبې له ژوندون کولو سره سم خپل معنويت او مليت پوره ژوندی کړو او لفظاً و معناً ځانونه پښتانه کړو ، موږ بايد د خپلې ملي ژبې په فانوس کې د پښتونولۍ رڼا او د علم و عرفان نور دواړه جمع کړو او پښتو و پښتنواله يو ځای وروزو . او عقيده ولرو چې زمونږ خاوره د تهذيب او ښو صفتونو زانگو وه او د تاريخ په حق شهادت د تهذيب پلوشې زموږ د ملک او زمونږ د پلرو د اعمالو د هندارې څخه په دنيا کې منعکس شوي دي .

حرکت او پښتون

لمر ختلی او وړانگې یې له درونځې نه کوټې ته را پرې وتلي دي یو وړوکی ماشوم چې نوي له خوبه را پاڅیدلی په کټ کې ناست دی او د لمر پلوشو ته هر ساعت لاس ور اچوي مگر هیڅ شی لاس ته نه ورځي او موټې یې هماغسې تش پاتې کیږي دی پدې نه پوهیږي چې دا وړانگې زما په سترگو کې ځای لري او هیچا ته لاس نه ورکوي.

اوه ! واړه او کوچنیان څه عجیبه طایفه ده او څنگه شیانو پسې هڅه کوي ، دوی چې کله خپل ځان په هنداره کې ویني هم لاس ور اچوذ او منگولې ور سره لگوي ، دوی ته خپل ځان هم پردی ښکاري او د خپل سر خولۍ هم د بل گڼي که ښه فکر وکړو موږ هم لکه دوئ له خپل ځان سره په جگړه اخته یو او په همدغسې شیانو پسې هڅه کوو خو دومره فرق شته چې دوی ته خپل شی هم د بل ښکاري او موږ د نورو مال هم خپل گڼو ، دوی په ورني کې کلک تړلی وي سره له دې لاس او پښې خوزوي او خپل ځان خلاصوي مگر موږ بې تړلو هم هیڅ حرکت نه کوو او ځای په ځای پراته یو هو ! موږ او واړه دومره ډیر فرق نلرو که موږ هم لکه دوئ د خپل ځان او وطن لپاره څه کار نشو کولی یا واړه یو او یا ویده .

هو ! خوب هم یو عجیب کیفیت دی یوه شپه چې زه په درانه خوب ویده وم او تندې را باندې ډیره غلبه کړې وه نو ما به لوی لوی سیندونه اوولې لیدلې او هر ساعت به مې اوبه څښلې خو مړیدم به نه او تنده به مې نه ماتیدله . کله به مې په لویو ډنډو کې لمبل او کله به مې په لوی سیند کې غوټې وهلې ، مگر له خوبه را پاڅیدم لاس مې هم لوند نه و او سخت تږي وم .

د ویدو قومونو ټول کارونه به البته همدغه شان وي چې هیڅ نتیجه به نلري ، دوی به گمان کوي چې موږ کار کوو او گرزو مگر په حقیقت کې به ځای په ځای پراته وي او هیڅ به یې نه وي کړي .

خوبونه هم ټول یو راز نه دي ځنې خلک ویده دي او په خوب کې خبرې کوي ، بعضې لا داسې هم وي چې له ځایه پاځیږي او گرزي مگر ویښ نه وي ، د چا خوب ډیر زیات او دروند وي چې په چیغو هم نه وا ویښیږي او ځینې کسان په یوه نري گنگوسي ویښ شي ، نو ویښول که څه هم د ویښوونکي کار دی مگر د ویدو حال پکې ډیر تاثیر لري همدغه سبب

دې چې د یوه ځای شاعران ډېر ژر خپل قام ویښولی شي او د بل ځای شاعران دا افتخار نشي ګټلی او د سوز نارې یې د هوا په امواجو کې بې فایدې ورکېږي .

ویښول هم ډېر اقسام لري سړی ټول خلک په یو شان نه ویښوي ، کشرانو ته سړی نارې وهي او ښوروي یې مګر ځینې کسان په چاپې کولو او کښېمنډلو بیدارېږي . پدې عصر کې چې ویښتوب تر هر څه ضرور دی باید هیڅوک ویده پاتې نشي ، هر څوک که د خپلو خوا خوږو په نارو نه ویښېږي نو دښمنان یې د برچو په څوکو ویښوي ، او هسې یې نه پرېږدي ، نو باید ویښ شو مګر داسې ویښ نه لکه واړه هلکان چې له یوه خوبه را پاڅېدلي او په بل شان خوب کې پراته دي . لاس او پښې ښورول ضرور دي خو داسې نه چې سړی د وړانګو په نیولو خپل وخت تېر کړي ، وړانګې هم سړی نیولی شي او پوره استفاده ور ځینې کېږي مګر هله چې سړی پوره ویښ وي او د زړه سترګې یې هم غړولې وي .

لوئیدل او جدیت

لکه چې د باغ بوټي او نیالگي ورځ په ورځ لوئیږي او وده کوي همدغه شان انسانان هم د رشد او تکامل لور ته روان دي ، مگر هېڅوک دا مسیر په سترگو نشي لیدی او هره شیبه یې په تفاوت نه پوهیږي . کله چې نباتات له مځکې نوي را جگ شي له خاورو سره برابر وي او ښه لا نه لیدل کیږي.

مگر څه موده وروسته ښایسته ډیر لوی شوي وي او ښه وده یې کړې وي ، دا لویوالی یو ځل نه پیښیږي بلکې له ابتدا ځنې په یوه داسې تدریجي صورت جاري وي چې څوک یې هره ورځ فرق نشي محسوس کولی مگر هیڅوک ورځنې انکار هم نشي کولی ، دنیا هم له خپلو ټولو موجوداتو سره همدغه شان د ترقی په لور روانه ده که څه هم موږ پکې پټې سترگې پراته یو او حرکت یې نه وینو دغه نشو و نما چې په کایناتو کې په طبیعي صورت جریان لري او هیڅوک یې مخه نشي نیولی کله کله د بعضې عواملو په اثر کې له طبیعي حاله وزي او تغیر پکې پیښیږي .

هو ! انسان دا اقتدار لري چې د طبیعت سیر د خپل تدبیر په موسسه گړندی کړي او پخپله روزنه او زیار یو باغ ډیر ژر سمسور کاندي د انسان جدیت او فعالیت هم په حقیقت کې همدغه معنی لري چې دی له طبیعت سره یو لاس شي او خپل تاثیر څرگند وښیي .

کله کله سړی پدې راز بحثونو کې له ځینو کسانو اوري چې په هر کار کې اعتدال ښه دی او ډیره بیړه ښه نه ده.

هو ! اعتدال ښه دی او په هیڅ کار کې دومره بیړه نه ده په کار چې سړی پخوا له فکر کولو یوه کار ته ملا وتړي او داسې منډې پکې ووهي چې په یوه شیبه کې ځان دومره ستومانه کړي چې بیا دوه ساعته ځای پر ځای پروت وي او د حرکت نه وي ، مگر داسې هم باید ونشي چې سړی اعتدال د ځان لپاره پلمه کړي او ټول کارونه طبیعي جریان ته وسپاري .

وگورئ ! اوسپنه یا نور فلزات پس له ډیرو قرنو او پیړیو د یوه مناسب حرارت او طبیعي تحول په اثر کې دا صلاحیت پیدا کوي چې بعضې الات او اسبابونه ورځنې جوړ شي ، مگر کوم وخت چې صناعتي فابریکو او د انسان لاس ته را ورسیږي و ډیر ژر هر راز تحولات قبلوي او د انسان جدیت او فعالیت ته ځان تسلیموي .

نو د طبعیت سیر همیشه پداسې طور جاري وي چې لیدل کیږي نه مگر د انسان د فعالیت اغېزه ښکاره او څرگند وي.

په هر ځاي او هر مملکت کې چې د جدیت څرخونه په بیړه چلیږي هلته په ټولو شعبو کې ښکاره پیشرفت لیدل کیږي او ورځ په ورځ په کارونو کې تفاوت محسوس کیږي نو باید هر سړی د خپل جدیت او فعالیت له مخې هر راز موانع لرې کړي او مخ وړاندې لاړ شي ، پدې لار کې که سړي ته هر څومره پیچومي مخې ته راشي باید سترگې یې ورته سپینې نشي او اسانه یې وگڼي.

سړی که په یوه قوي زړه اود امکان په سترگه هر شي ته گوري هغه ته ډیر موانع پیښیږي او څه شی یې مخه نشي نیولی ، مگر هغه کسان چې ضعیف النفس دي هغوئ پخپله ځانته موانع پیدا کوي او دومره اهمیت ورکوي چې د اقدام تصور هم نشي کولی . ډیر خلک یوازې د همدې لامله چې یو کار ورځینې خراب نشي هیڅ کار ته زړه نه ښه کوي او له هر شي ځنې ډډه کوي. زما په خیال دغه راز ذهني موانع له ټولو موانعو ځنې ډیر تاثیر لري ، څوک چې له خپل پیشرفت سره مینه او علاقه لري هغه باید دا راز فکرونه بیخي له ځانه لرې کړي او خپل هغه حرکت چې د ده د نقصان او تاوان موجب کیږي هم له سکونه ښه وگڼي.

سړی باید په لوی لاس خپل ځان یا بل ته ضرر ونه رسوي مگر له موهوم ضرر ځنې هم دومره ونه ډار شي چې هیڅ کار ته لاس وړاندې نکړي او لاس تر زنې ناست وي .

انسان ډیرو زیانو او تاوانو ځینې یوه ډیره قیمتي او مهمه فایده اخلي چې هغه تجربه ده ، څوک چې د ژوندون په حقیقي مفهوم پوهیدلي وي چې حیات بې له حرکت او جدیت ځنې بل شی نه دی او دا هم ورته معلومه وي چې د دنیا ټول ژوندي شیان د همدغه ورزش په مرسته قوت او طاقت مومي هغه هیڅکله ځای په ځای کښیناسته نه قبلوي. وگورئ ! کوچنیان او واړه لاخاپوړو او څخیدلو په ذریعه خپل غړي قوي کوي او په سکون نه راضي کیږي .

دا ځکه چې د حیات له قانونه خپل سر نه غړوي او که هر څومره پخپلو حرکاتو کې تکلیف ویني او هر ساعت پر مخه ولویږي بیا را پاڅیږي او پخپلو پښو دریږي ، دا گرزیده او شوریده دوی خپل کار گڼي او هیڅکله له خپلې مور یا پلار ځنې پکې

مرسته نه غواړي.

هر څوک چې غواړي له خاورو ځنې خپل سر را هسک کړي او پورته شي یا په بل عبارت د بلې ورځې لپاره ځان قوي کړي هغه باید له دغسې پرزیدلو اوو لیدو ونه ډار شي او نه په دا راز واقعاتو چې د حیات په لاره کې هر چانه پیښیږي دومره متاثر شي چې له هر څه لاس واخلي او په هسې کښیناستو راضي شي.

نو اعتدال پسندي باید زموږ د پیاوړو ملگرو د جدیت او فعالیت سیر ورونکړی شي او نه باید د احتیاط نوم په دوی دومره اغیزه وکړي چې غړي یې بیخي سست شي او هیڅ ونکړي ځکه چې احتیاط دیته نه وایي چې سړی هیڅ نه کوي او نه اعتدال دغه شی دی لکه چې بعضې خلکو د خپلو داسې حرکاتو لپاره نوم کړی چې په سترگو نه لیدل کیږي او نه یې چا ته تاثیر معلومیږي.

کوم قومونه چې د ترقۍ په لار کې له نورو ځنې وړاندې او د مخه دي که هغوی د اعتدال په نامه خپل سیر لږ څه ورو کوي او په وقار و متنانت د تکامل سیر قطع کوي ورته ښایی مگر یو داسې قام چې له نورو ځنې بیرته پاتې وي هغوی باید له منډو کار واخلي او په نورو پسې ځانو رسوي.

پوره ژوندون

دغه شپې او ورځې چې زمانه او وخت بلل کیږي د نړۍ پر ټولو موجوداتو باندې راځي او تیریږي ، مګر کوم تاثیر چې په حیواناتو کې کوي هغه د صحرا په کاڼو کې نشي کولی .

زمانه او وخت د باغ په ونو او بوټو خزان او بهار راولي چې بعضې بوټي ورکوي او بعضې نوي پیدا کوي ، همدغه شان په حیواناتو کې زړښت او ځواني ، قوت او ضعف پیښوي مګر د بیدیا کاڼي که هر څومره وخت ورباندې تیر شي هماغه شان وي ، د پسرلي نسیم او د مني بادونه پکې هیڅ توپیر نه ښکاره کوي ، نو ویلی شو چې عصر او زمانه په ژوند یو شیانو کې تاثیر کوي او ژوندون هم د زمانې تاثیر قبلولو ته وایي .

هو ! زمانه او عصر په ژوند یو شیانو کې د هر شي د احساس په اندازه اغیزه او عمل کوي او په هغه ځمکه کې ښایسته او میوه داره بوټي زرغونوي چې هلته د حیات ماده او ژوندي ذرات موجود وي ، په شنډه مځکه او وچ ډګر کې هیڅکله هغه تاثیر نشي کولی چې په باغ او بڼ کې یې کوي همدارنګه کوم تاثیرات چې زمانه او وخت د انسانانو په ډله او ټولګي کې لري هغه د غرو او رغو په حیواناتو کې نلري ، نو ویلی شو چې انسان د زمانې له تاثیره نسبت ټولو موجوداتو ته زیاته استفاده کوي او لکه څنګه چې زمان په ده کې تاثیر او عمل کوي ، دی هم په زمان کې عمل او اغیزه کوي ، همدغه انسان دی چې د ده په افعالو او اعمالو یو عصر له بل څخه بیلیږي او د ده په شاهکار یو قرن په بل باندې افتخار او سرلویي کوي .

زمانه څي او تیریږي مګر د انسان اعمال او افعال له ځانه سره داسې نشي وړی چې د خلکو هیر شي او د چا له یاده واوزي ، زمانه دا کولی شي چې انسان له ځان سره ملګري کړي او له دې نړۍ څخه یې بوزي یا په بل عبارت د ده وجود خاورې کړي ، مګر د ده ښه نوم او ښه عمل هیڅکله او په هیڅ شان نشي محو کولی .

ښایي چې بعضې کسانو ته د ښه عمل په نسبت دا سودا پیدا شي چې موږ ښه عمل څه شي ته وایو ؟ او زموږ مقصد پدې ټکي کې څه شی دی ؟

د دې پوښتنې ځواب په همدومره لنډ او اسانه ښه وي : هر کار چې د نورو انسانانو په خیر

او فایده تامېدي او خلکو ته یې فایده رسېږي هغه ښه عمل او ښه کار دی.

زموږ دا لنډ عبارت البته هر راز مادي او معنوي امور چې د بشریت په فایده باندې تمامېږي د ښه عمل په نامه خلکو ته معرفي کولی شي همدغه ښه عمل دی چې د بشر په تهذیب او تمدن کې لویه برخه لري چې باید زمان او مکان ورباندې فخر او لویي وکړي.

دغه راز ښه عمل که هر څوک پخپلو سوانحو کې لري هغه به په اخرت کې هم د ده په مخکې لکه د جنت ښکلې او گلالۍ حوره گرزي او دی به ورځنۍ خوند او حظ اخلي.

زموږ دا بحث د ژوندون په شاو خوا کې دی او هغه انسان ورباندې ستایو چې دغه راز ښه عملونه ورځنۍ پخپل عصر او زمانه کې ولیدل شي موږ مخکې وویل چې ژوندون د زمانې تاثیر قبلولو ته وایي مگر دا د حیواني او نباتي ژوندون تعریف دی چې د انساني ژوندون په نسبت نیمگړی او ناقص معلومېږي، موږ هغه انسان په انساني ژوندون باندې ستایو چې هغه هم د زمانې عمل او تاثیر قبلوي او هم پخپله په نورو شیانو کې اغیزه او عمل کوي موږ هیڅکله هغه قوم یا هغه ملت ژوندی نشو بللی چې زمان ور باندې راځي او تیرېږي او دوئ پکې هیڅ نه کوي.

دغسې عمر یا شپې او ورځې خو په حیواناتو او باغ و بڼ باندې هم تیرېږي چې هغوی ورځنۍ استفاده کوي او لوېږي مگر دغه لوئیده د دوی کار او عمل نه بلل کېږي ځکه چې دوی یوازې د زمانې تاثیر قبلوي او پخپله څه نه کوي.

موږ غواړو چې انسان پداسې حیات او ژوندون وستایو چې له ده سره وړ او مناسب وي انسان باید په دنیا کې داسې ژوندون وکړي چې د نورو په ژوندون کې هم برخه واخلي او خپل قرن ژوندی کړي.

د دنیا لوی مصلحین او لار ښوونکي، لوړ او نوموړي فیلسوفان چې د بشریت کاروان یې د جهالت په توره شپه کې یې په سمه لار روان کړی دی او د جهالت په توره شپه کې یې لکه د اسمان ځلیدونکي ستوري هر چا ته لورځ او لودن ښودلی دی چې د بشر د مادي او معنوي حیات د دوئ مرهون دی او تر اوسه پورې د دوئ په نامه په دنیا کې ژوندي دي همدوئ د انساني ژوندون مثالونه او ښې ښې نمونې دي چې په لوړ او تام حیات ستایل کېږي.

دا واز حیات نه د زمانې سیلاب وړلی شي او نه یې قرنونه او عصرونه په اثرو باندې خاورې اړولی شي، دا راز ژوندون دومره قدر او قیمت لري چې زمان او مکان ور باندې ویاړي او د

مځکې پله په همدغسې کسانو باندې درنه او سنګینه ده چې پرښتې ورته د لمر او سپوږمۍ ډېوه په لاس ولاړې دي او ننداره یې کوي .

موږ غواړو چې انسان خپله اندازه او خپل استعداد په نظر کې ونیسي او ځانته همغسې ژوندون غوره کړي یعنې هیڅکله په یوه داسې ټیټ او ناوړه حیات چې حیوانات او نباتات یې هم لري راضي نشي.

حیات او ژوندون ځانته مدارج او مراتب لري چې موږ یې دلته په نباتي ، حیواني او انساني ژوندون ستایو چې نباتي حیات بې شعوره او حیواني حیات ته شعوري ژوندون ویل کیږي ، هر کار چې انسان له شعوره ور تېر د عقل او فکر خاوند هم دی باید د ده حیات او ژوندون هم لکه فانوس د علم او پوهې په رڼا ښایسته او روښانه وي چې د زمانې په حال تاثیر وکړی شي او تیاره یې په رڼا بدله کړي ، همدغه حیات چې هم د زمانې تاثیر قبلوي او هم پخپله په زمانه کې تاثیر کول دي کامل او پوره حیا تبلل کیږي چې د انسان لپاره مناسب دي ، که موږ غور وکړو د مځکې د نورو موجوداتو ژوندون هم په حقیقت کې د انسان په حیات پورې تړلي دي که د انسان حیاتي فعالیتونه نه وي د حیات او ژوندون ماده به د مځکې له مخه که بېخي ورکه نشي نو دومره خو به کمه شي چې له دې وخت سره هیڅ نسبت پیدا نکړي .

نو انسان باید لکه لمر یو با حرارته او روښانه ژوندون ولري چې د ده په تاثیر د مځکې د مخ ټول شیان وروزل شي او دوه وکړي.

هو ! انسان باید لکه لمر داسې وي چې د ده په تلو د مځکې نیمه کره د غم او ماتم تور کالي واغوندي او هر څوک د ده تګ له دنیا ځنې پوره حس کړي .

د ژوند مقصد

هر سړی چې هر څه غواړي يا له هر شي سره مينه لري ، هماغه شی د ده مقصد او مطلب يا په بله ژبه خواهش او ارزو بلل کيږي ، هغه مَين او عاشق چې خپلې معشوقې ته رسيدلی او خپله محبوبه يې په داسې خوشحالی په غيږ کې نيولې ده چې بې شرابو مست او مدهوش دی يا هغه څوک چې شپه او ورځ يې د شهرت د گټلو او اعتبار پيدا کولو لپاره يوه کړې او لوړې رتبې ته رسيدلی دی ، همدارنگه هغه د علم او عرفان د ډيوې پتنگ چې د جهالت په توره شپه ې يې ځان د معرفت رڼا ته رسولی دی او له هر چا څنې خپل ځان مسعود گڼي دا ټول په حقيقت کې بې له دېنه چې خپل مقصد ته رسيدلي دي بل مفهوم نلري .

نو د دنيا هره خوښحالي يوه گرانه او قيمتي مرغلره ده چې د مقصد په لمن کې موندل کيږي.

دنيا په حقيقت کې يو نندارتون دی چې انسان ته هر راز ښکلي او ښايسته شيان ورښيي چې هر څوک له خپل ذوق او خواهش سره سم يوه شي پسې هڅه وکړي او ځان ور ورسوي بلکې انسان لا څه چې حيوانات او د هوا مرغان يې هم هسې نه دي پرې ايښي، بورايې د گل په گلاليو پاڼو مين کړی او د پتنگ په زړه کې يې د شمع د محبت ډيوه بله کړيده نو چې سړی خپلې سترگې ښې وغړوي او هر طرف ته ښه په ځير ځير وگوري هر شی او هر څه د خپل مطلب او مقصد لپاره زيار باسي او په هر شواخون چې وي ځان ورسوی نو بيا ويلی شو چې ژوندون په حقيقت کې د خپل مقصد لپاره حرکت او جديت دی خوشحالی يا سعادت هم د مقصد په رسيدلو يا د مقصد د پاره په زيار ايستلو کې دی بلکې هغه کسان چې خپل مقصد ته لا نه دي رسيدلي او په لاره کې دي د هغوی خوشحالتيا لا يو بل شان کيف لري چې په کاميابی کې نه پيدا کيږي .

مونږ مخکې وويل چې ژوندون هغه حرکت دی چې د خپل مقصد او مطلب لپاره وي ځکه چې هر حرکت او ژوندون سند او دليل نشي کيدی ، هغه گټه چې څوک يې له غره ورغړوي او په ډيره بيړه مخ ښکته راځي يا هغه خزان وهلې پاڼه چې د منې باد يې له ونې بيله کړي او يوه خوا بله خوا يې وړي با هم حرکت دی خو ژوندون ور ته نه ويل کيږي ، همدارنگه

موټر، بایسکل، طیاره او داسې نور چې د بل مقصد لپاره په حرکت کې دي او پخپله کوم مقصد نلري ژوندون نه بلل کیږي.

موږ دلته په مطلق حرکت کې بحث نه کوو او نه مطلق حیات زموږ د بحث موضوع ده - زموږ غرض انساني ژوندون او انساني حرکت دی چې عالي یا حقیقي حیات ورته ویل کیږي.

نو هر انسان چې په هغه کې دغه راز حرکت نه وي هغه ژوندی نه بلل کیږي مگر په حیواني ژوندون ورته قایلیدی شو.

د انسان حرکت د حقیقي ژوندون نښه نه ده هغه انسان چې گوزنډ وهلی دی شپه او ورځ په حرکت دی یا د سړو له لاسه او د چ له ډاره لکه پاڼه رپیږي دا هم حرکت دی خو د مقصد د پاره نه، همدارنگه هغه څوک چې پټې سترگې پروت دی او په ویدو یوه خوا بله خوا لاس اچوي یا ډډه په ډډه اوړي راوړي دا هم حرکت دی مگر داسې ناقص حرکات د حقیقي او انساني ژوندون دلیل نشي کیدی موږ هغه انسان ته په حقیقي ژوندون قایلیدلی شو چې په خلاصو سترگو پخپله اراده او مینه د خپل مقصد خپل ملت را و خپل وطن لپاره کار او حرکت کوي او که داسې نه وي نو د دغسې کسانو مرگ او ژوند څه فرق نلري ځکه چې د دغسې کسانو حیات او ژوندون بې له خوراکه بله هیڅ نتیجه نلري، او په دې هر څوک پوهیږي چې ژوندون د دې لپاره نه دی چې سړی یې یوازې په خوب او خوراک تیر کړي او تش د ژوندون په نامه خوشحال وي ځکه چې دا راز ژوندون د حیواناتو په برخه رسیدلی دی چې باید انسان هیڅکله ور باندې خوشحاله نشي.

زموږ له دې تیر بحث ځنې به دا څرگنده شوی وي چې زموږ مقصد په دې ویناکې د حقیقي او انساني ژوندون تعریف او ښودنه ده چې د هر چا ورته پام شي او پیدا یې کړي نو بیا د نتیجې په ډول وایو چې حقیقي یا انساني ژوندون هغه حرکت دی چې د خپل مقصد لپاره وي او هر څومره چې د سړي مقصد لوړ او ښه وي هغومره یې ژوندون هم ښه او د ستایلو وړ وي.

که د یو سړي مقصد له خپل شخصي مفاد ځنې لوړ او پورته وي یعنې یوازې د خپل ځان په غم نه وي اخته او د اجتماعي سعادت لپاره هم زیار باسي البته د دې سړي ژوندون او حیات ډېر قدر او قیمت لري چې باید هر څوک یې وستایي او ور باندې خوشحاله وي ځکه

چې حیات د مقصد حاصلولو وسیله ده او قیمت هم د مقصد په اعتبار ټاکل کیږي مگر دا هم باید ووایو چې لوړ او ښه مقصد هر څوک د ځان لپاره نشي ټاکلی او نه د هر چا سترگې وربانديې نښلي ، ځکه چې هر څوک د خپلې پوهې او خپل فکر په اندازه یو شی خوښوي چې هغه یې مقصد بلل کیږي نو هر څومره چې د یوه سړي تعلیم لوړ وي او تربیه یې ښه وي او په هره اندازه چې د چا بصیرت او بصارت زیات وي هماغومره یې مقصد هم ښه او عالي وي نو موږ هیڅکله له یوه داسې سړي چې هغه د انفرادي حیات له دایرې ځنې د باندې نه وي وتلی او د اجتماعي حیات تصور هم نشي کولی دا امید نشو کولی چې هغه دې یو اجتماعي مقصد ولري او د هغه مقصد لپاره دې زیار وباسي نو زموږ د پوهانو او لیکوالو دا وظیفه ده چې خلکو ته لوړ او عالي مقاصد ور وښیي او له اجتماعي حیات سره یې اشنا کړي یعنې د لوړو مقاصدو محاسن او ښېگنې ور ته پوره ښکاره کړي چې هر څوک په ډېره مینه او محبت د یوه ښه او لوړ مقصد په لور روان شي او دومره شوق ور سره ولري چې هیڅکله ستړی او ستومانه نشي او نه یې هیڅ راز تکلیف او زحمت مخه ونیولی شي . هو ! د پوهانو په برخه له اولې ورځې همدغه وظیفه رسیدلې ده چې د خلکو له سترگو د جهالت پردې رلې کړي او له درانه خوبه یې راجگ کاندي چې هر څوک د خپل حیات او ژوند د پاره حرکت وکړي او له دغو شپو او ورځو چې په هر چا باندې تیریږي استفاده وکړي ځکه چې زمانه وخت په حقیقت کې لکه یو بحر داسې دی چې هر څوک ورځنې د خپل مقصد په اندازه استفاده وکړي څوک ورځنې ښایسته او قیمتي مرغلرې راوړي او څوک پکې یوازې کبان نیسي بعضې لا داسې هم وي چې بې له اوبو څښلو نوره استفاده نه کوي . موږ باید د زمانې له دریابه پوره استفاده وکړو او په قیمتي مرغلرو پسې لاس وگرزوو ، زموږ ښاغلي او پوه ادیبان باید لکه د پښتو او پښتو نولۍ حامي خوشحال‌خان خټک خلکو ته د سعې جد و جهد درس پدې ډول ورکړي :

که غوټۍ پسې وهې په لاس به در شي
چا وې دا چې په دریاب کې گوهر نشته

دا راز صحیح افکار که د چا په مغزو کې ځای ونیسي او یقین پیدا کړي چې په سعیه او کوشش، جد و جهد هر راز مطلب حاصلیږي او سړی په خپل زیار و زحمت له وخت او زمانې ځنې هر ډول مادي او معنوي استفاده کولی شي هغه هیڅکله محروم نه پاتې کیږي او هرو مرو د زمانې له ډک دریابه خپل مقصد او د مراد گوهر لاس ته راوستلی شي .

گڼل

شپه ده او د اسمان ځلیدونکي ستوري در گرده سترگکونه وهي ، زه پورته پاس په اسمان کې د سپوږمۍ او ستورو ننداره کوم یو بل هلک چې د یوه لوی ډنډ په غاړه ناست دی هماغه سپوږمۍ او ریږیدونکي ستوري په رڼو اوبو کې ډېر ښکته د مځکې په تل کې ویني وگورئ ! د انسانانو نظر څومره توپیر لري چې یو شی په یوه وخت کې څوک پاس پخپل سر ویني او څوک یې ټیټ په مځکه کې مومي . همدغه یوه رڼا ده چې هم پورته په شنه اسمان کې او هم ښکته په مځکه کې تر سترگو کیږي - نه همدغه یو شین ډنډ دی چې هم پاس په سر ولاړ دی او هم تر پښو لاندې لیدل کیږي - مگر که سړی لږ څه د شپږو جهانو او خواو له قیده ځان خلاص کړي او د خپلو اعتباراتو له دایرې ځنې بهر شي نو بیا د حقیقت په لویه او لایتناهي فضا کې لوری او لودن ورکوي او خپل ځان هم ورځنې ورکیږي .

نو انسان په حقیقت کې تل د خپل اعتبار او گمان په نړۍ کې ژوند کوي او هر څه په هغه جامه کې ویني چې دی یې ور اغوندي .

هو ! د دنیا ټیټوالی او پورته والی زموږ سترگو او اعتبار پیدا کړیدی او دا سره او شنه رنگونه زموږ د دوو سترگو مولود گڼل کیږي که زموږ اعتبار او گڼل څه قیمت ونلري سره او سپین ، زیړ او گلیټ څه توپیر نلري.

موږ ته خپل گمان بعضې واړه شیان غټوي او بعضې غټ شیان راته واړه ښکاره کوي ، د ر کار گر انتیا او اسانتیا زمونږ په لاس کې ده او د هر شي قیمت او اهمیت زموږ په اعتبار او گڼلو پورې اړه لري.

همدغه زموږ گڼل او اعتبار په هر څه کې تاثیر کوي او په دنیا کې نوي دودونه او ذهنیتونه پیدا کوي .

همدغه شی دی چې کله انسان له یو موهوم شکل ځنې ویروي او کله یې د توپ خولې ته د حملې لپاره تیاروي . د انسان گمان او اعتبار یو داسې طلسم دی چې که دی یې پخپله مات نکړي هیڅوک یې نشي ماتولی .

نو هر قام او هر ملت تر هغه وخته لوړ او غښتلی وي چې پخپل ځان ویسا او اعتماد لري او هر کله چې خپل ځان ضعیف وگڼي نو بیا یې هیڅکله پښې نه ټینگیږي او نه د سیالی په میدان کې پخپلو پښو دریدلی شي .

همدغه سبب دی چې نن د هر ملت پوه او پیاوړي واکداران خپل ملت ته د غرور ملي او اعتماد بنفس درس ورکوي او په دغه راز تلقیناتو پکې یو قوي زړه پیدا کوي چې بعضې ورځنې په خودۍ باندې تعبیر کوي او د ملتو په لوړوالي او ارتقا کې زښت ډیر تاثیر او اغیزه لري او اجتماعي پوهان یې خورا ډیر ستایي ځکه چې حقیقت تر یوې اندازې زموږ د اعتبار او نظر په واک دی او لوړوالی یا ټیټوالی هم زموږ په لیدو پورې اړه لري .

هو ! همدغه انسان دی چې کله حقایق باطلوي او کله د خپل لاس په بوتانو خپل ځان غولوي ، همدغه انسان دی چې کله سومنات ماتوي او کله یې پخپله جوړوي ، همدغه انسان دی چې کله د دین او شریعت له دایرې اوزي او کله د عرف او عادت په لومه کې داسې نښلي چې هیڅکله ځان نشي خلاصولی .

هو ! انسان کله د لاس غوټه په خوله خلاصوي او اسانه کار ځانته گرانوي . کله ډیر مشکل او گران کارونه اسان شمیري او د خپل گمان په مرسته بې په اسانه سر ته رسوي ، نو ویلی شو چې د انسان خپل گمان د ده په حق کې منلی او صحیح حقیقت دی او که یو ځل پخپل گمان بد گمان شو نو بیا په هیڅ ځای کې حقیقت نشي پیدا کولی او پخپل وجود هم نه قایلیږي .

نو څومره به ښه وي چې زموږ او ستاسې گمانونه ښه وي .

زړه او سترګې

کله چې یو شی په سترګو کې ښه ښکاره شي او په زړه کې ځای ونیسي او کله زړه یو شی سترګو ته ښه ښکاره کوي - د سترګو کار له ښایست سره دی او د زړه له مینې او محبت سره ، کله مینه د ښایست په اثر کې پیدا شي او کله د مینې په سبب سړي ته یو شی ښایسته او ګلالی ښکاري . بعضې خلک دي چې زړه یې په سترګو کې دی او بعضې په زړه کې سترګې لري ، ډیر ځله د سر سترګې غولیږي او لکه وړکی هلک په یوه ښایسته مار خپل زړه بایلي لکه د هوا مرغه شنه پټي ته را ښکته کیږي او د څو دانو لپاره ځان په لومه کې نښلوي مګر د زړه سترګې په داسې شیانو نه غولیږي او هر شي کې د نقص او مفاد ډیر واړه ذرات ویني ، یوازې ظاهري ښکلیتوب او داسې ګلالیتوب نه خوښوي چې عاقبت او نتیجه یې ښه نه وي دغه د سر سترګې چې د لمر او سپوږمی په رڼا کې یو شی او بل شی ویني هر څوک لري ، مګر ډیر لږ خلک دي چې د زړه په سترګو څه شي لیدلی نه شي ځکه چې دا سترګې د علم او عرفان رڼا غواړي او بې له دغې رڼا هیڅ نه ویني او وړاندې تور تم وي .

کله کله سره د علم له رڼا هم دا سترګې څه نه ویني ځکه چې بعضې داسې پردې وړاندې پرتې وي چې بې د هغو له پریکولو هیڅ کار ورځنې نه اخیستل کیږي - دا پردې زیاتره د تقلید په سبب پیدا شوې دي یا د اوهامو او خرافاتو ګرد او غبار پیدا کړي وي چې علم یې هم علاج نشي کولی .

دا سترګې د انسان هغه پټ استعداد دی چې په مختلفو نومونو لکه عقل ، بصیرت ، فکر او داسې نورو ورځنې تعبیر کیږي .

او انسان وړاندې له نورو حیواناتو پیژندل کیږي . انسان باید ارو مرو خپلې دغه سترګې وغړوي ، او کار ورځنې واخلي سترګې پټول چې د پښتنو په محاوره کې لوي عیب دی هغه د همدغو سترګو پټول او حقیقت ته نه کتل دي. کوم ضعف یا عیب که په دغو سترګو کې وي هغه باید حتماً اصلاح شي ځکه چې تر هر څه د مخه دغه علاج ضرور او لازم دی .

که دا سترګې روغې نه وي د علم رڼا هیڅ او بې فایدې ده لکه چې یوه ړانده ته د لمر پلوشې هیڅ دي ، څوک چې دا سترګې نلري هغه لکه ښاپیرک د علم له رڼا تښتي او ځان ورنې

پټوي يا لکه هغه بوټي چې د لمر رڼا وربانديې بده لګيږي او په سيوري کې ښه وده کوي دی هم په تور تم او تياره کې خوښ او خوشحاله وي .

چا چې د زړه له سترګو کار اخيستی او په همدغه نظريې دنيا ته کتلي هغوئ د دنيا په صحنه کې ډير شيان ليدلي او هر څه يې پخپله لمن کې را غونډ کړي دي ، ځکه چې د دې سترګو مخه هيڅ شی نشي نيولی او تر ډيرو لرې ځايو پورې رسيږي ، که انسان له دې سترګو کار واخلي او دا سترګې ورورزي نو خپل وړاندې وروسته حال و مال تر يوې اندازې ويني او خپل ښه او بد تر هغه حده چې د بشر لاس رسيږي سنجولی شي .

څوک چې دا سترګی لري هغه له هغو شيانو چې مونږ ته عادي معلوميږي ښه لوړ مطالب معلومولی شي او د يوې منې له لويدلو څخه د مځکې قوه جاذبه معلوموي ، د داسې کسانو په نظر کې د ونې يوه شنه پاڼه د معرفت د فتر او کتاب وي چې ډير حقايق پکې ويني او ښه ښه نتايج ورڅخه اخلي.

زه دې پېژنم

که ته سل ځله ځان راته په بل څیرو ښیې او خپله جامه بدله کړې زه دې پېژنم او پخپل زړه کې ستا حقیقت ته په ځیر ځیر گورم . ستا خوښه چې ځان هر څنگه ښکاره کوې او پخپل ظاهري وضعیت کې هر څه تغیر کوې مگر پدې پوه شه چې نه به د چا په ادراک او بصیرت پرده وغوړوې او نه به خپل حقیقت بدل کړې .

لکه چې یو مین خپله لیلې په لوی ټولگي کې پېژني یا لکه یو حقیقت لیدونکی چې ریا کار زاهد تر سپین څادر لاندې ویني چې دا څوک دي او څه کوي ، همدغه شان ته هم هیڅکله نه پټیږې او زه دې پیژنم .

ته خپله چالاکۍ خپل ځان بل راز ښکاره کوې او زه هم ستا په مخکې څه نه وایم مگر په زړه کې پوهیږم چې ته څوک یې ؟ ؟ ته پدې پوه شه چې ښه لباس ، ښه وینا ، ښه شهرت ، عزت او اعتبار همدارنگه یو هسک او جگ مقام ته ختل هیڅکله د سړي معنوي معیار نشي لوړولي که څه هم د ځینو په نظر کې لوړ ښکاري ته پدې پوه شه چې که خلک ستا له ظاهري حاله متاثر کیږي او تا بیموجبه ستایي دا ستاینه تا ته هیڅ فایده نشي رسولی او نه ستا په حقیقت کې څه تغیر او تحول پیښوي .

هو ! که یې سل ځله څوک لعل لعل بولي – په ستایلو به لعل نشي کوتی لال .

لکه یو غمجن سړی پخپله مصنوعي خوشحالۍ ځان نشي خوشحالوي همدغه شان ټول ظواهر د حقیقت په تبدیل کې بې دخله او بې تاثیره دي .

یو ټیټ سړی که د غره سر او جگ ځای ته وخیژي هغه ته هر څه ټیټ ښکاري مگر دی هم ټیټ وي او په حقیقت کې هیڅ نه وي لوړ شوی .

نو دلهراز لوړوالی بې له دینه چې د سړي په نظر کې نور ټیټ ښکاره کړي او غرور پیدا کړي بله فایده نلري .

هو ! دا راز لوړوالی سړی له نورو خلکو ځني لرې کوي او لویوي یې نه !

حقیقت

لکه چې کله کله سړي ته خپله واهمه په توره شپه کې بعضې ډارونکي شان پیدا کوي چې هغه یوازې د ده په سترگو کې ځاي لری او بل څوک یې نه ویني دښمنان او معاندین هم بعضې داسې عیبونه د سړي په شان کې ویني چې نور خلک یې نشي لیدلی او یوازې د همدوی تخیل پیدا کړی وي ، نو لکه چې عشق او محبت زموږ سترگې داسې تړي چې د خپل محبوب معایب له محاسنو ځنې نشو بیلولی ، حسد او عنا د هم زموږ او د حقیقت تر منځ حایل کیږي او لکه د جهل حجاب ډېر حقایق له موږ ځنې پټوي یا یې په بل رنگ ښکاره کوي .

نو نه هغه ستاینه حقیقت لري چې مجنون یې د لیلې د سپي کوي او نه هغه عیب چې دښمنان یې په سړي پسې تړي .

نو تر څو چې موږ خپل ځان د عشق او محبت له پنجو او د عنا او حسد له منگلو خلاص نکړو څنگه به حقیقت ته ورسیږو او په څه شان به د حقیقت په شاو خوا کې آزاد فکر وکړی شو ؟ ؟

نو ارو مرو به یاد عشق او محبت لامله د یوه شي په حق کې خوشبین یو او ښه گمان به ورباندې کوو یا به د نفرت له کبله بد بین یو چې هیڅکله به محاسن نشو لیدلی او هر شي ته به د بد گمانۍ په سترگه گورو په دغه دواړو حالو کې به موږ ته خپل گمان حقیقت ښکاري مگر له حقیقت نه به ډیر لرې یو .

زما په گمان ځنې کسان ډېر زیات غولیدلي دي چې د خپلو عیبو په پلټنه کې خپل دښمنان په حقه گڼي او دا گمان یې کړی چې دښمن لکه آئینه د سړي عیب په رښتیا ني صورت سړي ته ورښیي ځکه چې حسد او عناد ارو مرو د دښمنانو ذوق او ذایقه دومره خرابوي چې انگبین ورته سکنجبین ښکاره شي لکه چې شیدا وایي :

گله من یم له حاسده   ښه متاع کاندي کاسده
انگبین سکنجبین کا   په مزه یې تریو جبین کا

نو که موږ خپل عیب د دښمن په ذوق پیژنو او د حاسدانو ذایقې ته اعتبار ورکوو ، ودې شي چې خپل خواږه تروه وگڼو او د دې په ځاي چې ځان اصلاح کړو له ښو ځنې بدو ته واوړو ،

نو بیا به هم حقیقت ته نه یو رسیدلي او غلیدلي به یو .

هر کله که له دغو شیانو مجرد شو او د خپلو احساساتو او اعباراتو له دایرې بهر شو مګر پدې شرط چې د همدغې بې اعتباري په نړۍ کې پاتې نشو اولوړ مقام پیدا کړو یعنې مایوس نه شو او لا په حقیقت پسې وګرزو ښایي چې هغه وخت مو سترګې پخې وي او حقیقت ومومو .

نو زموږ او د حقیقت تر منځ ډیره لاره ده او هغه وخت وررسیږو چې د جهل له تور تمه واوزو او د کور کورانه تقلید بوتان مات کړو او له خپلو هغو نفسي کیفیاتو ځنې هم ځان خلاص کړو چې بعضې شیان موږ ته ښایسته کوي یا یې بد را ته ښکاره وي .

او بر سیره پدې دومره تجربه هم حاصله کړو چې رښتیانۍ او غولوونکې رڼا و پېژنو او پدې پوه شو چې د اسمان دغه رانه ستوري یا لمر او سپوږمۍ ولیدونکي او پریوتونکي دي او یوه بله رڼا شته چې هغه د زړه په سترګو لیدل کیږي او دا ټول شیان د هماغې رڼا په اثر کې پیدا شویدي ، نو حقیقت لکه یو غمی تر لوړو غرو لاندې نه دی او نه لکه د حیات او به په تور تم کې ځاي لري چې مونږ یې په هیڅ شان ونه لیدلی شو .

بلکې د حقیقت رڼا دومره ځلانده ده چې بعضې نور شیان هم ځلیدونکي ښکاره کوي او موږ لکه چې د سپوږمۍ په شپه د سحر او سپوږمۍ رڼا نشو بیلولی همدغه شان د حقیقت د رڼا امتیاز هم نشو کولی که څه هم له هرې خوا یې په موږ احاطه کړې او مونږ یې په غیږ کې نیولي یو نو موږ هر وخت د حقیقت په رڼا کې یو او هر وخت له خپل فکر او بصیرت سره سم یو شی د حقیقت مثل او نظیر یا عین حقیقت ګڼو لکه یو مین چې کله د غره زرکه او کله د باغ سروه د خپلې معشوقې نظیر ګڼي او د هوسۍ سترګې د لیلې سترګې بولي . او ډیر ځله لا خپله معشوقه هم په دغه راز نومونو ستايي او له حقیقته په لوی لاس ځان لرې کوي ، انسان ته خدای دا استعداد ورکړی چې په حقیقت پسې د هر له حلقې او د جامعې او محیط له غولي واوزي تر څو چې حقیقت پیدا کړي او یوه ملت ته د هدایت رڼا شي .

د محبت رڼا

سړی چې د محبت رانجه په سترگو پورې کړي هغه بیا هر شی په یوه ښه رڼا کې ویني او د هر شي ښه ډېره گوري هو ! دا راز خلک هیڅ شي ته د تنقید په سترگه نشي کتلی او نه د اعتراض او عیب لټولو افکارو ته پاتې کېږي .

څوک چې د محبت تر اغېزې لاندې راشي هغه لکه بلبل او بورا د گل په یوه پاڼه خوښ او خوشحال وي او ټول باغ په همدغه یوه پاڼه کې وېني ، هغه هیڅکله د خزان تصور نشي کولی او نه ورته دنیا بې وفا معلومېږي ، مینه او محبت هر محبت سړی ړوند او گنگ کړي چې په سترگو عیب لیدلی او په خوله یې ویلی نشي . ځکه چې د هغه زړه لکه یوه پاکه مرغۍ په یوه داسې فضا کې طیران کوي چې هلته د بد گمانۍ گرد او غبار هیڅ نه لیدل کېږي ، د محبت خاوندان هیڅکله لکه منطقیان د چا د دلایلو منطقي ضعف ته نه ملتفت کېږي او نه د چا وینا ورته د سیاست او منافقت له مخې معلومېږي .

هغه هره خبره رښتیا او صدق گڼي او په هیچا کې د غدر ، خیانت او فریب علامې نشي لیدلی ، مینه ناک خلک هیڅکله لکه فلاسفه د عیب او نقصان ذرات په کائیناتو کې نه ویني ، لکه هغوئ چې د محبت او عشق نازک او خوندور کیفیتونه لکه یو مین او عاشق نشي حس کولی او عشق ته مرض یا جنون وایي .

د محبت لرونکی لکه یو صوفي د مینې په رڼا کې حقیقت ته رسیدلی وي او نور خلک د خپلو اوهامو او گمانونو په گرد او غبار کې ورک وي .

که مونږ له چا سره مینه او محبت لرو هرومرو به د هغه په حق کې خوشبین یو او لکه پتنگ چې هېڅکله د شمعې حرارت او سوزیده نشي حس کولي ، موږ به هم د خپل محبوب په شاو خوا کې هیڅ عیب نشو لیدلی مگر څوک چې د خپلو دوستانو په حال کې لکه یو مفتش داسې غور او تعمق کموي او د هغوئ د ملامتۍ لپاره قراین لټوي هغه که څه هم کله کله حقیقت ته رسېږي ډېر ځله به په خپل اجتهاد کې سهوه کېږي او د دې لامله چې په سلو کې یو ځل حقیقت ته رسیدلی دی هر وخت به خپل فکر صحیح او صایب گڼي .

شعر او ادب

چپه چپې او قراره قراري ده ، سپوږمی په سپینه رڼا د مځکې مخ ښایسته او روښانه دي ، هیڅ طرف زوږ او زوګ نشته او د شپې او له شومه ده یو ژور لبنتی چې په شنه ګیاه پټ او پوښلی دی له اوبونه ډ ک او غلی روان دی - سړی چې دا وضعیت ګوري ګمان کوي چې دا اوبه بې شعوره نه دي چې په عزم او اراد کوم طرف ته ځي .

زه هم په همدغه ګمان ورپسې روان شوم او تلم ، څه شیبه وروسته ګورم چې په یوه شنه باغ کې ګرزم او قدم وهم ، پدې باغ کې هر راز بوټې ولاړ دي دا اوبه چې له ډیرې مودې را ایسی دې باغ ته راغلې دي د دې باغ په شنو پاڼو ، خوږو میوو ، ښایسته ګلانو کې یې حلول کړی دا شین بڼ او تازه چمن یې د انسانانو او د هوا د مرغانو د پاره سمسور کړی دی .

دا اوبه کله د تاک په رګو کې ننوتلي او ډیر خلک یې پخپل خوند مست کړي او د ډېرو نشه یې د بنګو په پاڼو زیاته کړېده په یوه بوټې کې یې ځان لګه عسل خوږ کړی او په بل کې یې د سر کې تریوالی پیدا کړی دی .

دا اوبه بر سیره پدې چې د دې میوو او ګلانو د وجود سبب ګرزیدلې دي په عمران او ابادی کې یې هم زیاته برخه اخیستې ، د دې باغ دیوال او ګرد چا پیر سرایونه یې سر ته رسولي دي ، دې اوبو یوازې د مځکې په منځ تر دد نه دی کړي ، کله یې چې په زړه کې د همدردی حرارت پیدا شوی د اوقیانوس له دریابه را جګې شوي او په وچو میرو یې د رحمت څاڅکي ورولي دي ، او کله د ګل له پاڼو هوا ته هسکې شوې دي.

همدغه اوبه دي (د نوعیت په لحاظ) چې کله ږلی ورځنې جوړه شوې ده او کله شبنم شوي دي ، همدغه اوبه دي چې د ډیرو خلکو تنده یې ماته کړې او له مرګه یې نجات ورکړی دی او کله یې لوی لوی فرعونان غرق کړېدي.

هو ! پدې اوبو کې هرراز صلاحیت شته چې کله په تیغ کې ځای نیسي او د تورې آب په ځای کوي او کله د ګل په پاڼو (ښایسته جامه) کې ننوزي د حسن او جمال مظاهره کوي ، ځینې وخت لا د صدف زړه کې ځان تربیه کړې او د جوهري په دکان کې د تجارت بازار تودوي - ښه فکر وکړئ ؟ په دنیا کی بل شی هم شته چې دا تهول کارونه ورځنی واخیستل شی - هو !

شاعر او عالم

دوه شیه دي چې یوه ته شعر او بل ته حکمت یا علم وایي ، یو په عقلي استدلال او منطقي قیاس د حق او حقیقت اثبات کوي - بل په تخیلي دلایلو او سحري کیف سړی حقیقت ته رسوي ، شعر د عشق او مینې رڼا په زړونو کې پیدا کوي او علم و حکمت د عقل په نور ذهنونه روښانه کوي ، دا دوه شیه که څه هم د خپل تعریف په لحاظ سره بیل او جلا دي ، مګر لکه اوبه او هوا کله کله یو په بل باندې بدلیږي او دا دواړه زموږ د حیات لپاره ضرور دي.

نو کیدی شي چې شعر حکمت او حکمت شعر شي . لکه چې زموږ اسماني کتاب هم له ځینو اشعارو په حکمت سره تعبیر کړي او په همدغه سبب زموږ ډیر مشاهیر هم د شعرا په تذکره کې راغلي او هم د علم او عرفان بیرغ جګوونکي دي ، نو هغه څه چې د شاعر له خولې اوریدل کیږي هغه هم حق او حکمت وي مګر د زړه له سوزه سره لکه چې علامه اقبال وایي :

حق اګر سوزی ندارد حکمت است   شعر میګردد چو سوز از دل ګرفت

نو دا باید ومنو چې شعر او حکمت کله لکه د سپوږمۍ او سحر رڼا چې په یوه افق کې جمع کیږي دا دواړه هم په یوه ذهن او دماغ کې یو ځای کیږي چې یو بیان هم شعر او هم حکمت ګڼل کیږي او یو سړی هم شاعر او هم عالم یا حکیم کیدی شي . مګر له دې خبرې هم باید سترګې پټې نکړو چې شعري تعبیر او علمي تعبیر ډیر فرق سره لري - علمي تعبیر له هرې خوا په حق او حقیقت احاطه کړې وي او دقیق نکات هم ور ځینې نه وي پاتې ، مګر شعري تعبیر او قافیې په محدوده دایره کې حقیقت ته یو اشارت کړی وي خو دا اشارت لکه د معشوقو سترګک دومره پر کیف او جذاب وي چې له یوه علمي کنفرانس ځنې عمیق او با دوامه تاثیر لري .

علم او حکمت د حقیقت له مخه ټول لباسونه لرې کوي او پخپله تشریح او تجزیه د یوې موضوع عروق او شرائین او ټول فقرات ښکاره کوي مګر شعر یې پس له تزئین او ارایش ځنې په یوه ښه لباس کې نیم پټ او نیم لوڅ ظاهر وي چې هر څوک ورباندې زړه بایلي تعبیر هم لکه شعري تعبیر داسې وي چې په یوه فلسفي او علمي تحقیق نه وي بنا ، بلکې کله کله

په علمي لحاظ غلط هم بلل کیږي .

څومره د مخه ما په مصري مجلاتو کې یوه جمله د اقتراح په ډول ولیده چې د ښو ښو لیکوالو توجه یې ځانته جلب کړې وه او سره له دې چې هر یوه په علمي لحاظ غلطه گڼلې وه ، ښه څه یې پکې لیکلي و . جمله دا وه :

عمل څه کوي او موږ کومې خوا ته بیایي د سعادت لور ته او که هلاکت ته ؟ په دې عبارت کې علم لکه یو قاید داسې ښودل شوی چې موږ یې خوزولی یو او چیرته مو بیایي او دا څرگنده ده چې علم دا اقتدار نلري بلکې د یوه موټر یا بیړۍ مثال لري چې موږ ور باندې خپل ځان یو ځای ته رسوو مگر دا جمله سره له دغه علمي نقصانه پخپله ادبي جاذبه لیکوال مجبور وي چې په دغه موضوع کې څه ولیکي او هر سړی دې خبرې ته ملتفت کړي چې نن د دنیا متمدن او علم لرونکي . قومونه له خپل علم او تخنیکي معلوماتو څخه د خپل استهلاک او بربادۍ په لاره کې کار اخلي .

نو ویلی شو چې اکثره شعري او ادبي تعبیرونه همدغه شان جاذبیت لري او یوې مهمې موضوع ته د خلکو مخه را گرزوي ، مگر علمي تدقیق پکې نه وي شوی .

هر کله چې موږ تر یوې اندازې د شعر او حکمت یا علم په ټکو لږه رڼا وغورزوله او دا خبره مو هم لږه څرگنده کړه چې شعر او حکمت څومره بیلوالی او څومره نږدیوالی لري نو اوس راځو د هغې ورځې بحث ته چې د څوکسو پوهانو په مجلس کې د شاعر او عالم په شاوخوا کیده ، په هغه ورځ یو عالم چې شعري برخه یې هیڅ نه درلوده شاعر ته په همدومره اهمیت قایلیده چې د لږ ساعت لپاره یو مجلس تودولی شي چې څو کسه یې خوا ته یوه شیبه را ټول شي او بس .

ده ویل چې شاعر یو بې ثباته شخص دی چې په یوه اساس باندې نه وي روان او هر ساعت یې فکر او حال بدلیږي مگر عالم لکه یو غر په هر وخت او هر حال کې ثبات او استقامت لري او د یوه فکر خاوند وي .

لنډه یې دا چې ده عالم ته دا حق ورکاوه چې د یوه قوم مقتدا شي او د سعادت لور ته یې بوزي مگر شاعر ته په دغه مقام نه و قایل - له ده ځنې که څه هم چا پوښتنه ونکړه چې دی څه دلایل لري مگر ښایي چې د ده دلیل به همدا و چې د شعر اساس تخیل دی او هغه یو اساسي شی نه دی هر ساعت بدلیږي او بیل رنگ پیدا کوي او د علم اساس هغه یقیني

مقدمات او دلایل دي چې عقل يې تزکیه او تصدق کوي او هره شیبه نه بدلیږي ، د ده دغه وینا د مجلس اکثرو خلکو په ښه وایي او حق وایي باندې تلقي کړه مگر زموږ د مجلس یوه ښاغلي ملگري له شعر او شاعر ځنې تر یوه حده مدافعه وکړه او یوه بل مشر سړي د فیصلې په ډول وویل چې شعر یو قالب دی ښه او بد ، صحیح او غلط هر څه پکې اوچول کیږي نو ښه او بد یې بد دي مگر هغه چا چې شعر او شاعر ته په کمه سترگه کتل هغه وویل : هو ! شعر یو نیمگړی قالب دی چې حقیقت پکې پوره نه راوړل کیږي د دې خبرې ځواب خو موږ مخکې ورکړ چې شعر یو حقیقت پوره نشي راوړلی مگر داسې جذاب اشارت ورکوي چې تاثیر يې له عام بیان او تعبیر ځینې ډیر زیات او با دوامه وي نو اوس به را شو دې خبرې ته چې ایا دغه فیصله موږ منلی شو که نه ؟

له دې فیصلې ځنې خو معلومیږي چې شعر د یوه ظرف حیثیت لري چې دارو او زهر دواړه پکې اچول کیږي او پخپله هیڅ شی نه دی که د فیصله کوونکي غرض همدغه وي موږ هیڅکله دا نشو منلی چې شعر لکه یو لوښی وگڼو او نور اهمیت ورنکړو ځکه چې شعر پخپله دواده چې دوایي خاصیت او تاثیر پکې حلول کړی او یو له بله د هیولی او صورت نسبت لري او که کله کله له شعر ځنې یو ضرر ولیدل شي نو دا راز مخالف تاثیر په هره دواکې کله کله د بعضې موجباتو په سبب لیدل کیږي او علم هم ځینې وختونه د فکري او اجتهادي سهوو په سبب ضرر رسوي نو موږ پدې ځای کې هم فیصله کوونکی خپلې فیصلې ته ملتفت کوو او هم هغه چا ته چې شعر او شاعر ته په ښه سترگه نه گوري وایو چې که دی ټول شاعران په نظر کې ونیسي او یو شاعر د ټامو شاعرانو نمونه ونه گڼي دی به د فیلسوفانو او متصوفینو د عالمانو او حکیمانو په ډله کې ښه ښه شاعران پیدا کړي او دا به ورته معلومه شي چې شاعر هرو مرو دغسې بې ثبات او بې استقامته نه وي لکه ده چې تصور کړی دی ، شاعر هم لکه یو ډیر لوی سړی یو داسې استقامت لري چې نه يې د زمانې بهار له چټې باسي او نه يې خزان سر راټیټولی شي لکه چې رحمان بابا وایي :

لکه ونه مستقیم پخپل مکان یم　　　　که خزان راباندې راشي که بهار

په شاعرانو کې هم لوی لوی خلک او لکه خوشحال خان ختک د ټینگ عزم خاوندان پیدا کیږي چې نه د ښمنانو لښکرې او نه د حاسدانو خبرې د ده په قوي او غټ زړه کې څه ویره او حرکت پیدا کولی شي لکه چې پخپله وایي :

د عالم ډیرې خبرې د دنیا تورې لښکرې
زړه مې نه ښوري له ځایه غر خو هسې وي که نه

که شاعران یوازې د تخیل خاوندان وای او نورو اساسي افکارو یې په ذهن کښې ځای نه نیولی هیڅکله به لکه اقبال د یوه نصب العین او مستقیم فکر خاوند سړی په شاعرانو کې نه پیدا کیده او لکه حکیم سنایي او عطار ، سعدي او رومي غوندې اشخاص به د شاعرانو په ټولګي کې نه ښکاره کیدل او نه به لکه بوعلي د عمیقو افکارو خاوند د شعر ویلو اقتدار درلود ، شاعر هم انسان دی او انسان ته خدای هر راز استعداد ورکړی ، که شاعر له نورو خلکو څنې زیاته برخه نه وي اخیستې نو نیمګړی خو به نه وي پاتې شوی .

د تورې رڼا

د زماني امیل چې شپې او ورځې یې لکه د زنځیر کړۍ یو له بله تړلې دي او د شپو او ورځو ، میاشتو او کلونو ، قرنو او پېړیو په حساب لویې اوږې حلقې لري سړی پکې عجیب و غریب واقعات او مختلفې صحنې ویني نن چې موږ د استقلال په نامه یو داسې ورځ لرو چې شپه یې هم له نورو ورځو نه روښانه ده او د دې ورځې په لمن کې موږ د خپلواکۍ او آزادۍ شرف او وقار موندلی او هر شیبه یې زموږ په نظر کې ډېر قدر او قیمت لري ، دا ورځ موږ ته یوه داسې شپه هم را یادوي چې له ډېرې تیارې سترګه په سترګه نه ښکارېده او بېخي تور تم و ـــ دا تورتم د سحر او طلسم یوه داسې تیاره وه چې مونږ یې په غټو سترګو ویده کړي وو او خلکو به راباندې لوبې کولې ، پدې تیاره کې به د دې غرو رغو په هغو زمریانو د استعمار لاس را ښکول کېده چې پخوا به یې خلک له تش صورته وېرېدل او چا به ورته په زغرده نشو کتلی ، دې تیارې د پښتونخوا د اسمان لمنې په تورو وریځو لړلې وې او داسې معلومېده لکه چې پښتانه پاس په اسمان کې یو ستوری نه لري - په دغه شپه د بد بختۍ یوه داسې سیلۍ را الوتې وه چې زمونږ ټولې ډیوې یې وژلې وې او په هیڅ ځای کې د امید رڼا نه ځلېده ، زمونږ زړونه لکه ساړه نغري له حرارته تش او خالي و او د ملیت په کالبوت کې مو د حیات او ژوند ګرمي بېخي لږه وه ، پدې وخت کې نا څاپه زموږ په مخکې یوه داسې رڼا وبرښېده چې زمونږ حال او استقبال یې روڼ او روښانه کړ او زمونږ توره شپه یې په سحر بدله کړه .

دا رڼا زموږ د هغې تورې برق او برېښنا وه چې هر وخت ورباندې . پښتنو خپله مخه رڼا کړېده او د خپلې بد بختۍ تورې تیارې یې پرې ورکې کړېدي .

په دې رڼا کې دومره تودوالی او حرارت و چې زمونږ په ګوګل کې یې سړه وینه توده کړه او ډېر ژر یې زموږ په حال او استقبال کې تغیر او تحول پیښ کړ .

په دې رڼا کې موږ د حیات هغه اوبه د تورې په خوله کې پیدا کړې چې سکندر په تور تم کې لټولې - کله چې موږ له دغې تیارې رڼا ته راووتو او د پښتونخوا د غرو په څوکو باندې د سعادت وړانګې او پلوشې وځرکېدې زموږ په زړو کې د حیات مینه ، د وطن محبت ، د ملیت احساس ، د علم او ترقۍ شوق او د ژوندانه ټول صفات او خواهشات پیدا شوه ، د

وطن ښایسته غرونو او شنو ناوونو ، ډکو سیندونو او گڼو ځنگلو زموږ په زړه کې وطني عشق پیدا کړ ، موږ په همدغه رڼا کې خپل ځان وپیژانده او په ځان مو ویسا پیدا شوه چې ملي غرور او افتخار هم ورسره تړلی دی .

مونږ په دې وپوهیدو چې د دنیا طوفانونه هیڅکله مونږ د نړۍ له مخې نشي ورکولی او نه دغه راز لړې او تورې وریځې زموږ د سعادت د رڼا مخه نیولی شي.

هو ! موږ حق لرو چې پخپل قوي او متین موجودیت ونازیږو او ووایو چې موږ هغه خس او خاشاک نه یو چې د حوادثو سیلۍ موتیت په ترک کړي ځکه چې موږ پخپله پښتو او پښتونواله د هر راز مشکلاتو مقابله کولی شو او د پښتنو په اصطلاح اسمان ته تیږه غورزو او سر ورته نیسو .

موږ هغه ښاغلي پښتانه یو چې ځان راته ډیر لوی او ستر ښکاري او د خپلې سیمې درنښت ، خپل ملي افتخار ، د پښتونولۍ ننگ او ناموس د تیرو پښتنو ښه نوم په داسې ډول ساتو لکه چې یو ډیر پاک او له مینې ډک مین د خپل مقدس عشق احترام او حرمت ساتي .

موږ د خپل پلار نیکه توره محبوبه ښکاري او همیشه یې لوړ والی او ځلیده غواړو ، تر څو چې له خړ اسمانه تندر او ږلۍ اوري او انسان د خپل او پردي تمیز کولی شي د پښتون توره به لکه ید بیضا په دنیا کې ځلیږي او ټول پښتانه به د تورې په رڼا کې ژوند وي.

موږ خپل ځان او خپله خپلواکي ، خپل پښتني موجودیت ارومرو ساتو او له سر و ماله ور باندې تیریږو ، مگر باید په دې پوه شو چې موږ دا په څه شان ساتلی شو ؟ د دې پوښتنې په ځواب کې څه شی چې زما په نظر کې ډیر مهم معلومیږي هغه زموږ ملي تربیه پښتني خویونه او پښتنواله ده تر څو چې موږ پښتانه یو او پښتونولي لرو زموږ د خپلواکۍ او لړتیا جنډه به ارومرو پورته وي او په ازاده هوا کې به د آزادۍ په وړمه رپیږي – هو ! دا رښتیا او کټ مټ حقیقت دی تر څو چې د یوه قام په نفسي کیفیت او حال کې تغیر پیښ نشي د هغوئ په حال کې خدای هم تغیر نه پیښوي ، تر څو څوک پخپله ځان څاه ته ونه غورزوي لوی څښتن یې د ذلت او انحطاط په کندو کپرو کې نه اچوي ، زموږ ملي او پښتني روح په دومره لوړ داو هسکه فضا کې گرزي چې که موږ یې پخپله را ښکته نکړو د هیچا د لیندۍ غشی نه ور رسیږي او نه د چاله تاثیر لاندې راځي . وروسته تر دې چې زه د ځان په ساتلو کې پښتني اخلاقو ته په اوله درجه اهمیت قایلیږم نو بیا علم او د نن ورځې مختلف فنون ،

ثروت او بډايي او ځينې نور شيان هم ضروري گڼو ، که موږ علم او بصيرت نلرو خلک مو په سحر او چل تر خپلې اغيزې لاندې راولي او لوبې را باندې کوي ، که موږ شته او ثروت نلرو زمانه مو وږي کوي او د نورو دام ودانې ته مو را ټيټوي ، که موږ فن او تخنيک نلرو پخپل لاس ځان اور ته غورزو او له ځان سره دښمني کوو ، نن خلک د حربي فنونو په قوت د اسمان له وريځو او لړو کار اخلي او پخپلو دښمنانو باندې تندر او بړلی وروي ، نن خلک د صنعت او حکمت په مرسته هغه هوا چې د حيات مهم عنصر دی د مر گ اله گرزوي او د دښمن په حق کې ورځنې د زهرو کار اخلي ، که څوک غواړي چې په دې عصر کې خپل ځان او خپله خپلواکي وساتي هغه بايد دومره کامل انسان وي چې خپل هر څه يې پخپل لار کې وي او د خپل هر مرض علاج وکړی شي ، پدې وخت کې که نورو هيڅ نه وي خلک د يوه قام لاندې کولو لپاره بعضې داسې مکروبونه د هغوئ په وجود کې انجکشن کوي چې ډير ژربې ملي وينه فاسدوي او روح يې وژنی نو بر سيره په نورو خبرو نن د آزادۍ ساتلو لپاره ډاکتري هم لازمه ده .

نن ځينې کسان د نورو د اسارت لپاره خپل ځانونه ښايسته کوي او پخپل ښکليتوب وړ ځنې زړه وړي نو سړی بايد هيڅکله لکه بلبل د چا په ښايسته گلانو زړه بای نلي او په پردي باغ کې اسير نشي بلکې خل ځان خپل مليت ، خپل دودونه ، خپله ناسته ولاړه له هر چا ځنې ښه وگڼي او خود يې ولري تر څو چې يوملت خپلې ټولې نيمگړتيا پوره نکړي او خپل ځان د بل له احتياجه ونه ژغوري هغه په دنيا کې او حقيقي ژوندون نشي کولی او په هر راز چې وي د نورو تر تاثير لاندې راځي.

سړی بايد دې ټکي ته ښه متوجه شي چې انسان چې هر څومره مدني شوی او مدنيت ته ورنږدې شوی دی هماغومره يې ډار او ويره ورکه شوې او نور ژوندې او زيروح شيان يې خپل لاس لاندې کړي دي او له خپلې اغيزې لاندې يې راوستلي يعنې انسان د مدنيت په مرسته په وحشت باندې غالب شوی او قوت يې موندلی لکه چې اوس هم د دنيا متمدن قومونه په وحشيانو او نيم وحشيانو باندې حکومت او حکمراني کوي نو که څوک غواړي چې د نن ورځې مدني اقوامو تر تاثير لاندې را نشي بايد ارومرو په مدني سير کې ځان ور سره برابر کړي او تمدن ته په سپکه سترگه ونه گوري.

په دنيا کې دا صلح يو طبعي قانون دی او لوی څښتن هم موږ پوه کړي يو چې لا مځکه د

صالحانو میراث دي او صالحان به ور باندې تسلط لري ، دلته غرض هغه صلاحیت دی چې د مځکې د مخ حکمراني پرې کیږي چې دا صلاحیت د اسلام په ابتدا کې په عربو کې پیدا شوی او زموږ پښتنو په ملیت او پښتنولی کې اغږل شوی دی .

موږ باید دا صلاحیت هیڅکله له لاسه ونه باسو زه سوا ورباندې ټینګ اوسو - د دې صلاحیت لمړی ښه داده چې موږ به په حق او حقیقت ټینګ ولاړ یو او ملګرتیا به یې کوو ، هیڅکله به مو زړه ته خوف او ویره لار نلري او د ضرورت په وخت کې به ویني تویول راته هیڅ ښکاري او له مرګه به نه ویریږو ، بلکې د خپلې اسلامي او ملي لوړتیا د ساتلو د پاره مرګ ، ابدي ژوندون او خپل سعات بولو او د دنیا د هر راز سختیو او مشکلاتو په مقابل کې به لکه د خپل وطن لوړ او هسک غرونه په هر میدان سر لوړی ولاړ یو عزم او اقدام به مو ډیر ټینګ او کلک وي .

ایثار او قرباني به ډیر لوی افتخار ګڼو ، اتفاق او اتحاد به هیڅ شی نشي خرابولی ، پخپل مینځکې به یو له بله مینه او محبت پیرزوینه او رواداري لرو او د خپل مقدس دین او ګران وطن د دښمنانو په مقابل کې به د سختو زړو خاوند یو د لوی څښتن په ضعیفو مخلوقاتو باندې به زړه سوی لرو ، عدل او انصاف به راته له هر شي ښه ښکاري ، د بې ننګی ژوندون به په هیڅ شان نه قبلوو او د خپل مقدس او پاک مقصد لپاره به له سر او ماله تیریږو ، خپل ځان او اولاد به د خدای د رضا لپاره قربانوو او بې له خدایه به بل هیچا ته سر نه ټیټوو ، دا ځکه چې د خدای له بندګی سره بله بندګي نه کیږي او نه خدای پاک په دې باندې راضي کیږي چې د ده بنده د بل چا بندګي وکړي .

هو ! مومن او مسلمان باید ارو مرو حر او آزادوي او پښتون باید تل آزاد او مستقل وي نو تل دې وي زموږ آزادي او خپلواکي او همیشه دې وي پښتو او پښتنواله .

کورنی مرغه

کله چې سړی ستورو سره خبرې کوي او د خپلې پوهې په رڼا کې بله نړۍ ويني او کله پخپلو خبرونه پوهيږي او په رڼا ورځ بې له خپل ځانه نور څه نشي ليدی - که سړی ښه ځير شي چرگان هم خبرې کوي خو د زړه په غوږ واوريدل کيږي - هو ! يوه ورځ چې زه د چا ميلمه وم او هغه غوښته چې زما لپاره هغه غټ چرگ چې ډير وخت يې ساتلی و پوخ کړي نو يې خپل زوی ته د هغه د نيولو وويل ، زوی يې په کوڅو کې ور پسې منډې وهلې او له ډيرو منډو وروسته يې چرگ ونيو او کورته ستړی ستومانه سانيولی راغی .

دې سړي په کاله کې يوه باښه هم لرله چې په يوه دړه ناسته وه او د چرگ منډې يې ليدلې وې نو يې پخپله ژبه چرگ گرماوه او ورته يې ويل چې ته خو ډير وخت دې سړي پخپل کور کې ساتلې وې او وخت په وخت به يې ډوډۍ او هر څه درکول او ستا روزنه به يې کوله کوم وخت چې ده ته نيولې نو تا د ده ټول ښه هير کړه او لاس دې نه ور کاوه .

وگوره ! زما په غاړه کې يې مزی اچولی ، سترگې يې راته پټې کړي گرزيدو او الوتو ته مې نه پريږدي، سره لدې کله چې ما پريږدي او والوزم هرراز لويې او وړې مرغۍ نيسم او ده ته يې راوړم، خپل ځان بيرته د ده منگولو ته سپارم او دی نه خوابدی کوم .

چرگ ورته مخ راواړاوه چې ستا سترگې پټې دي هغه لور چې ده زما

څه لیکل یا لیک پوهه

خوږ ژوند

غر په غره نه ورځي او سړی په سړي ورځي - د همدغه تګ له کبله چې وګړي یې یو له بله لري سړي ته د نورو ژوندون څه ناڅه ښکاره کیږي او راز راز وګړي ویني .

یوه ورځ زه یو داسې سړی کره پیښ شوم چې پوله او پټي یې هیڅ نه درلودل او په کور کې یې د مړک لکۍ هم نه سپیره کیده .

ده خپلې شپې او ورځې په لو اولور تیرولې او د کاله ټول خرڅ یې دومره نه و چې د یوه بډای او شته من سړي د غاړې کالي شي .

پدې کاله کې بې له سپوږمۍ بله ډیوه نه وه او نه چا بې له خپل لاس او مړونده بلې سرویږدی درلوده .

دې سړي په دغه ورځ بر سیره پدې چې خپل زوی (کتهوری) ته یوه سدرۍ او یوه سره خولۍ راوړې وه کورته یې هم څه غوښه اخیستې وه کتهوري چې وروسته له ډیرو وختونو نوې نزی خولۍ موندلې او نوې سدرۍ یې اغوستې ده له هلکانو سره په کوڅو کې داسې منډې وهي لکه چې کاله ته راشي او د غوښو کټو په نغري باندې وويني په منډه بیرته ځي او په نورو هلکانو زیری کوي چې موږ نن غوښه پخ کړیده .

هغوی که څه هم په دغه ورځ لاڅه ډیرې ورځې یې غوښه په سترګو نه ده لیدلې ، خو د پښتنو زامن دي دا ورته ښه نه ښکاري چې د دوی له کاله نه په بل کور کې ښه څه پاخه شوي دي او نه دا زغملی شي چې دوی دې له چا نه ښکته او ټیټ وي .

نو هر یوه به چا یو څه او چا بل څه ښودل او خپل نګولی به یې ستایه ، چا به ویلې چې موږ لړمون پوخ کړی او چا به ویلې چې موږ نن چرګ باندې کړیدی ، دا خبرې دوئ پداسې خوند کولې لکه چې لګیا وي او خوري یې ، نه خدایږو په خوړلو کې یې دومره خوند نشته لکه دوئ یې چې له نوم اخستلو خوند اخلي .

یوازې کتهوری له هلکانو سره دا خوږې خبرې نه کوي موږ یې هم له ښځو سره ناسته ده اووایي : لاړه شم چې د غوښو کټومې ونه سوزي غوښه خونه سوزي . ځکه چې کتهو تر خولې له اوبو ډکه ده هغه تر سبا هم نه وچیږي خو دا غواړي چې نورې ښځې خبرې کړي . د کتهوري پلار چې خپل ګلالی ځوی په ښو کالیو کې ویني من من غوښې اخلي او په کالیو کې نه

ځاییږي خو له بلې خوا چې د خپلې ښځې زاړه ټیکري او شکیدلي کمیس ته گوري سور او تور ټول یې په زړه کې گرزي خو چې هر څومره خپلې سترگې یوه خوا بله خوا غړوي داسې څوک نه ویني چې د ده زړه پرې ورشي او څه پور ترې وغواړي.

سره لدې چې پدې کاله کې هیڅ نه و خو خوښي او د ژوندانه خوند پکې زښت ډیر و او له بډایانو ځنې د دوئ ژوند ډیر خوږ و ځکه وچې د شتمنو او بډیایانو زړونه تل هغه څه غواړي چې هیڅکله یې لاس نه ورسیږي.

هو ! د دوئ خوښي او زړه ښه والی دومره وړیانه وي چې په دومره وړو وړو خبرو لاس ته راشي ، د دوئ سترگې په ټوله نړۍ هم نه مړیږي، د لوبو او شتمنو کورو لا څه چې وړو ته یې هم ډیر خوند ور څیزونه بیخونده شوي وي او وریښمینې ټوټې ورته لکه بیستې داسې ښکاري ، د دوئ نرۍ وریجې که هر څومره غوړیږي او غوښې پکې ډیرې وي د نورو سوړسک او شنو سبو یا شړومبو ته په خوند کې نه رسیږي ، نه پوهیږم چې دا ولې ؟ نو ښه ده که ښه څیزونه د نورو په مخکې ایښې وي خوند خوند دوی په برخه رسیدلي دي او خوښي هم د دوی په کاله کې ده .

نه یوازې دا نه روغتیا او جوړوالی هم دوئ ته ورکړ شوی دی، دوئ هیڅکله لکه بډایان په لواړو وریجو او کلکو غوښونه نس خوږي کیږي او نه هغومره ژر ژر نا روغتیا ور ته پیښیږي ، دوی بې تروو څیزونو ښایسته ډیره ډوډۍ خوړلی شي او که نور څه نه وي د غرو پرگي ، نانگه او مومانۍ ، شنې او داسې نور . . . هم خوړلی شي ځکه چې دوئ لا د پستو او خوند ورو څیزونو خوند نه دی لیدلی .

نه نه لیدلي یې دی خو په همدغو ځینې ونو کې لکه چې رحمان بابا وایي:

« پتنگانو لره خدای په اور کې ورکړ
هغه عیش چې یې بلبلې په گلزار کا
خرقه پوشو په خرقه کې دی موندلی
هغه حظ چې په دنیا کې دنیا دار کا ».

دعا

د ټول جهان واکداره ! ته هر څه لرې او هر څه کولی شې د هر چا امید تا ته کیږي او هر څوک هر څه له تا غواړي . ستا خزانې او کارخانې ډکې دي ، ستا په باغونو کې د شودو ، شرابو او عسلو ویالې بهیږي .

ستا بخښونه او انعامونه بې پایانه دي ، ستا د رحمت نور په ځمکو او اسمانو کې نه ځائیږي .

فقیران او مسکینان در نه د ډوډۍ سوال کوي .

ماړه او بډایان در نه اشتها او د هضمولو قوت غواړي .

څوک در نه په زاریو او دعاګانو اولادونه غواړي ځنې وایي چې مال او دولت راکړه !

یو وایي جنت مې په کار دی بل وایي له دوزخه امان او پناه غواړم .

څوک د حورو شوقمن دی او د چا غلمانو ته نیم زړه نشته .

مرتبې او لوړې درجې له تا سره دي ، کامیابي او موفقیت ستا په توفیق حاصلیږي .

دین او دنیا ستا په لاس کې دي ، راحت او زحمت ، عزت او ذلت ستا له خوا انسان ته رسي .

بهار او خزان ته را ولې ، مرګ و ژوند ستا په اختیار کی دي .

هر څه ته کوې او هر څه له تا غوښتل کیږي .

د دې جهان او د هغه جهان اجرونه ، خیرونه ، خوندونه او خوشحالي خلکو ته ته ورکوې .

زه پوهیږم چې تا سره هر څه شته .

زما دعا او د زاهدانو دعا

زما ارزو او د پاد شاهانو ارزو یو راز نه ده .

زما سوال د بډایانو و مسکینانو له سوال ډېر فرق لري .

زه نه وایم چې ځمکې او پیسې راکړه .

نه غواړم چې عزت مې ډېر لوړ رتبه مې لوړه شي .

موټرونه او اسونه مې ندي په کار .

قصرونه او عمارتونه نورو ته ورکړه !

پټي او باغونه هغه چاته و بخښه چې په خاورو نه مړېږي .

په بانکونو کې د سودا گرو پیسې زیاتې کړه .

د بزرگۍ اعتبار مه را کوه ! ځکه چې ستا په اطاعت او عبادت له خلکو نه اجر او عزت غوښتل راته ښه نه ښکارد کیږي .

زه له دې ټولونه تیریم او نور څه غواړم .

زه هغه څه غواړم چې ته يې هم غواړې او په طلب کې يې يې .

هو ! زه ستا له رضانه خلاف څه نه غواړم .

زه وايم په جهان کې د ظلم بيرغ نسکور کړه .

حق او عدالت ته قوت ورکړه !

په زړونو کې رحم او د خير مينه واچوه !

په دماغونو کې د حق نور او د حقيقت رڼا پيدا کړه !

ته کولی شې چې د ظلم قوت په وړو وړو کانو میده میده او ذرې ذرې کړې يا د هوا په ماشو ظالمان تباه کړې .

مگر موږ د اتوم په بمونو هم دا کار نشو کولی .

رحم وکـــړه

د تورې کېږدۍ او د ډيرو رمو خاونده !

پدې سره او تکنده غرمه کې .

پدې وچه بيديا او سپيره صحرا کې چې يخنې اوبه ، يخ سيورئ ، توده ډوډۍ ، شودې ، او مستې کوچ او پيروى ، کورت او غوړي ، بوڅې او پنيرونه هر څه له تا سره دي .

په خوارانو او بې وزلو رحم وکړه !

له مسافرو او لارويو نه خپل خوږونکي سپې ايسار کړه !

هر څوک چې راځي او ستا د کېږدۍ تر سيورې لاندې کيږي هغه له خپلو سپيو نه ساته او قدر يې کوه !

اى د خوږو سپيو خاونده !

ستا د سپيو تاوان له تا رسيږي او د دوى په ضرر باندې ته نيولى يې .

سپى او نفس دواړه يو شان دي او هر شي ته خوله اچوي .

ته خپل سپى ونيسه او په موږ رحم وکړه .

ته په خپلو سپيو دا گمان مه کوه چې دوى به هر وخت ستا دښمنو او غليمانو ته غاپي .

دوى ډير ځله د اسمان ستورو او سپوږمۍ ته هم غاپي او ستا په ملگرو او اشنايانو هم بلوسي او غوټې وهي .

آه – هيڅوک زما نارې نه اوري .

د خپلو سپيو حملې هم نه ويني .

زما غږ تر کېږدۍ نه رسيږي .

دوى ولې څه نه اوري ؟

ولې څه نه ويني ؟

ولې په چا رحم نه کوي ؟

پردي خو به نه وي ؟

کېږدۍ خو د پښتنو معلوميږي .

سوداگر

هر څه چې خرڅوې هغه خرڅ کړه مگر خپل دين او ايمان مه خرڅوه !

هر څه چې خورې هغه وخوره ! مگر سود مه خوره ! او پنځه گوتې په خوله مه منډه هر څه چې اخلې هغه واخله مگر د خوار و غريب ازار مه اخله !

له هر ځايه چې هر څه راوړې را يې وړه ! مگر گوره ! چې بې انصافي او بيرحمي در سره رانوړې.

په آسونو او موټرو سوريږه ! خو د چا په اوږو مه سپريږه !

له ښاره او زه خو له نرخه او له چتې مه اوزه !

لوی لوی کورونه د ځان لپاره جوړ کړه ! خو د خپل بام واورې د بل په بام مه غورځوه !

پتې ډير پيدا کړه مگر خپل پښتې مه درنوه ! او ځانته اغزي مه کره.

د ځان غم دې وخوړ اوس د نورو غم هم وخوره !

لوړې بنگلې دې پيدا کړې لوړ همت هم پيدا کړه !

خلک وايي په ډيرو ليونی خوښ دی ته هم په لږه گټه قانع شه او ليونی کيږه مه !

بډايانو وپيژندلې مگر خوار او غريب دې نه پيژني.

راشه ! دوئ ته هم ځان وښيه د دوی په غم کې شرکت وکړه !

پدې شرکت کې که هر څومره سهمونه ولرې هغه هيڅکله نه ضايع کيږي او گټه يې يو په لسه بلکې بې حسابه ده مگر دا سود نا روا نه دی روا دی ، بې انصافي نه ده انصاف دی.

خلک وپېژنی !

هغه څوک چې د مملکت کارونه یې په لاس کې دي او دواک و اختیار خاوندان بلل کیږي یا په وطن کې تاثیر او نفوذ لري پوره وپېژنئ !

هغه کسان چې زموږ لپاره خدمت کوي یا زموږ په سر تجارت کوي باید وپېژنو او ښه یې وپیژنو .

پیژندل دا نه دي چې فلاڼکی رئیس یا وزیر دی هغه بل په ملک او وطن کې ډیر عزت او اعتبار لري ، د دې بل مال او دولت ډیر دی ، یا په لوړو ځایو کې په ښه نظر لیدل کیږي .

دا راز پیژندل زه نه وایم زما مقصد انسان شناسي او د سړو پیژندل دي نه د چوکیو او نومونو پیژنندنه .

موږ باید تر هر څه د مخه سړي و پیژنو او دا معرفت په صحیح ډول حاصل کړو .

د دې معرفت لپاره ډیرې پخې سترگې او صایب نظر په کار دی .

د انسان جوهر او ذاتي قیمت معلومول د جواهرو له پیژندلو یو په څو گران او مهم کار دی.

انسان په ډیرو پردو او ډیر ورنگونو کې پټ دی او غیر له دغو جامونه ده نور کالي هم زښت ډیرا غوستي دي او ډیر لباسي مخلوق دي .

دی په هر ځای کې بیله جلوه لري د منبر په سر بو راز او په خلوت کې بل راز دی .

په بازار کې انگور نه خوري په کور کې بوتلونه په سر اړوي او په دوایرو کې د خلکو ویني څښي .

موږ باید د هر چا معنی او حقیقت ته وگورو او په لباسونو ، نومونو ، رنگونو ونه غولیږو ، که تاسې زما نئ ! د چا قصرونو ، منصبونو ته مه گورئ بلکې کار ، فکر ، ارادې ، عمل او ارزوگانو ته یې وگورئ !

تاسو باید په سړو پسې وگرزئ ! او سړي ولټوئ !

هغه کسان چې د مملکت بهبود او سعادت غواړي او د اجتماعي درد او احساس خاوندان دي هغه وپیژنئ او په محبت ور ته وگورئ !

اوس هغه وخت تیر شو چې یو سړی به د معاش او رتبې ، عزت او اعتبار له مخې پېژندل کیده او بیا به د قوت او اقتدار له خوا ور ته خلکو وکتل .

دی عصر هغه باداران او اغاگان له اعتباره وغورځول او د وطن خدمتگارانو ته په قدر او احترام گوري .

ددې وخت انسان په انسان کې معنویت او فضیلت لټوي.

پدې وخت کې هماغه سړی شاغلی او منلی دی چې وطن او مملکت ته یې خیر او نفع رسیږي اوس هغه وختونه لاړل چې خلکو به د جاه و جلال یا دریا او تدویر په طلسم کې ځانونه پټ کړل او چا به یې کارا و عمل ته نه کتل .

د دې زمانې ائینه بل راز ده او علاوه د لباس او جامو په صفایي او خیرنتوب د انسان معنوي تور والي او سپینوالي هم سړي ته ښيي .

تاسې ښه ځیر شئ ! دغه لوی خلک او د رتبو او مقامونو خاوندان ټول په رښتیا لوی نه دي او نه ټول واړه خلک حقیقتاً واړه او کوچني دي .

اوس موږ پوهیدلی شو چې په مشرانو کې کشران او په مشرانو کې کشران شته .

له لرې او له ورایه خلکو ته مه گورئ او محض امریت او ماموریت په نظر کې مه نیسئ !

د وطن او مملکت صادق خدمتگاران له دروغجنو او مظاهره کوونکو نه بېل کړئ او خلک وپېژنئ !

د کوم ځای دی ؟

یو کور یې دلته دی بل په کابل کې ، بل په یو بل ځای کې .

څه ځمکه په کوهدامان کې لري ، څه په بغلان کې څه په یو بل ځای کې .

نغدې روپۍ یې په رشوتونو دلته پیدا کړي مگر گټه ورباندې نور بانکونه کوي په یو بل ځای کې .

ته ووایه چې دا د کوم ځای دی ؟

مینه یې له دې خلکو سره نشته او د نورو ملکونو خلک ورته ډیر گران دي .

د دې وطن له شعر او موسیقۍ نه خوند نه اخلي او د خارجي موزیک په صفت مړیږي نه .

موږ ته په نغوت او نفرت گوري او د پردیو مستخدمینو په مقابل کې ډېره تواضع کوي . ته ووایه چې دا د کوم ځای دی ؟

دی د هیڅ ځای نه دی ځکه چې هر ځای د ده دی او سړی ورته هر ځائي ویلی شي .

هو ! دا هغه مرغان دي چې څلور فصلونه په څلورو مملکتونو کې تیروي او وطن نلري ، وطن نه پیژني ، د یوه وطن په هوا کې نه الوزي او د وطن سړې او تودې نشي تیرولی . دا هغه عیاشان دي چې بې له عیش او راحت نه نور څه نه پیژني او له وطن سره هیڅ مینه او علاقه نلري .

موږ هغه کسان د دې وطن بللی و چې د وطن په کانو او بوټو سرور کوي او په سختو ورځو کې د وطن په کاریږي که څه هم پوله او پټی نلري او په زړو کوډلو او جونگړو کې اوسي .

هو ! زما په عقیده دا وطن د هغه چا نه دی چې د ډیرو ځمکو قبالې یې اخستې دي بلکې د هغه چا دی چې د وطن مینه یې په زړه کې ده او له وطن سره علاقه لري .

کوم یو ښه دی ؟

یو دی چې په خبرو ډیر ښه پوهیږي د هر مطلب لپاره ډیر ښه پیرایه او ښه دلایل پیدا کولی شي ، د خپل منطق په زور هر څوک تیر باسي او له ډیره عقله ویښته چئ .

ساحر نه دی مگر یو شی په بل راز ښودلي شي او د خلکو په اذهانو او نظرونو هر راز لوبې کوي .

عملاً هیڅ نه کوي مگر په خوله هر څه کوي او هر کار ځانته منسوبوي .

بل هغه دې چې ډیرې خبرې او مبالغې نشي کولی ، د ځان ښودلو او ځان ستایلو اقتدار نلري په هره خبره کې لکه د شړومبو مچ نه لویږي ، د هر چا توجه ځانته نشي جلبولی ، په مجلوسونو کې په وچ زور ځانته د خبرو موقع نه پیدا کوي او په پټه خوله کار کوي په دماغ کې یې ښه ښه فکرونه او په زړه کې یې د وطن او قام مینه ډېره ده مگر په خوله څه نه وایي او خپل صفتونه نشي کولي .

ته ووایه ! چې کوم یو ښه دی ؟

زه خو وایم چې دی ښه دي مگر د هغه قدر کیږي او د ده نه کیږي .

هغه پیژنو او دا نه ، د هغه ساحرانه کلمات را باندې اثر کوي او د ده صفایي او معنوي فضیلت را نه پټ دی .

هو ! مونږ په خبرو غولیږو او حقایق نشو لیدلی .

مونږ باید دا نقیصه رفع کړو او د خپل احساس او ادراک علاج وکړو .

مونږ په غوږو اورو او په سترګو څه نه وینو ځکه کارونه خراب او خبرې ښې دي .

وښیه څوک دی ؟

اصلي نوم یې نشم اخستلی مگر رسمي نوم یې مامور صاحب دی .

په کار نه پوهیږي مگر په خوشامدو او چاپلوسی ډېر ښه پوهیږي .

د لویو او معتبرینو په مخ کې د حاضر باش او خانه سامان کار کوي مگر د خوزانو او غریبانو سلام هم نه اخلي .

سواد نلري مکتب یې نه دی لوستی ، مدرسه یې نه ده لیدلې ، اخبار او کتاب نشي لوستلی ، مگر ماموریت کولی او ساتلی شي .

په درباري اوضاعو کې د ټولو استاذ دي مگر انسانیت او سړیتوب یې هیڅ نزده . مکتوب نشي لیکلی مگر شطرنج کولی شي.

لیاقت نلري مگر ډوډۍ لري .

د خدای طاعت ته یې ملا ماته ده مگر د امرانو په اطاعت کې اول نمبر اخلي .

دنیا یې ډېره ده مگر همت یې کم دی .

تنخوا یې لږه ده او جایداد یې ډېر دی .

مسافر او فقیر ته یوه سوې مړۍ نه ورکوي مگر میلمنو ته هره شپه چرگان حلالوي .

غل نه دی مگر له غلو سره سمه نیمه برخه لري . ساحر نه دی مگر په یو څو خبرو لوی لوی خلک ړانده او کانه کړي .

وښیه ! څوک دی ؟

رشوت خوره !   ته را په یاد شوې

چا وویل : تنديرې مگر مريرې نه ، ما ته سمدلاسه ته را په یاد شوې .

بل وویل : ګېډه خو يې مړه ده مگر سترګې يې وږې دي ، بيا ته را په ياد شوې .

يوه وويل : قصاب نه دی مگر ډېر خلک يې بې تيغه حلال کړيدي ، دلته هم ته را په ياد شوې .

هغه بل وويل : منګولې او پنجې يې د لېوانو نه دي او خونخوار دی دا ځل هم ته را په ياد شوې .

بې ګناه خلک مې په زندان کې وليدل ، ته را په ياد شوې .

هغه ورځ چا پوښتنه وکړه چې په غلو زهير ، د مجرمينو طرفدار ، د مظلومانو دښمن ، د ناحقې ملګری ، د قاتلانو حامي څوک دی ؟

ما ته ته را په ياد شوې .

سیاست

وايه يو څه کوه بل څه

له بل نه پوښتنه کوه ! پخپله هيڅ مه وايه !

په شپه کې د لمر وړانګې ښيه ! په ورځ کې د تور تم نښې .

که خبر وې ځان نا خبره کړه ! که خبر نه وې د باخبرۍ مظاهره کوه !

شکره لکه مرچ خوره ، مرچ لکه شکره .

خلک څه وايي ؟

يو وايي په دوايرو کې بې پيسو د چا کار نه کيږي ، بل وايي د خان او ملک رسوخ او اعتبار ورځ په ورځ زياتيږي او ضعيفانو ته پنجې تيرې کيږي .

څوک وايي دلته نوی نهضت او فعاليت نشته ؛ ځيني وايي صحيح اشخاص او د فکر خاوندان نشته .

شاعر وايي نشاط او طراوت ، ذوق او سرور ، احساسات او جذبات نشته .

ملا وايي د جلال آباد په نوي ښارکې مسجد او د اذان غږ نشته .

رجب خان وايي : د جلال آباد نوی ښار جوړ نشو او زوړ ښار په لوی لاس وران شو .

د نوي ښار نقشه لکه د سيد جمال الدين قبر ، يا د قرغې بند هيڅ نه جوړيږي او هيڅوک نشي پوهيدلي چې د ښار مخه کومې خواته ده او څنگه يا کله جوړيږي .

حميد وايي:

چې دې نکړ به نيکيو ننگ و نام لوړ   په دوه چومه دې د ختمو مشه بام لوړ

بل ځای وايي:

دريا په حق پرستو پورې خاندي   په هردم د برهمن بت پرستي

يونس وايي :

بندگي چې دريا کوي يونسه !   د هغه ږيره خيشته ده نايي غواړي
ښه لباس کې څه د خدای بندگي نشي ؟   چې جامه دې د دريا واغوسته برگه

عليخان وايي :

ژوبل زړه به دې روغ نکړي عليخانه !   پسې مه ځه جراحان دي طبيب نشته
د بغل په کتاب څه شی علم بويه   هر صحاف په ملايانو حساب نه دی

پير محمد وايي :

دا د فرياد مې تر فلکه نه رسيږي   د پتنگ په دود وريتيږم خموش ځکه

شيدا وايي :

چې ليده پکې اثر دالم نشي   څه حاصل لکه شبنم له چشم تره

څوک وايي ؟ ؟

څوک وايي چې کوږ بار تر مزله نه رسيږي او د دروغو مزل لنډ دی .

د دروغو مزل خو تر اخرته پورې دي او کاږه بارونه تر هماغه وخته مزله ته رسيږي .

څوک وايي چې بد گرزي بد پرزي .

که دا خبره رښتيا وای اوس خو به يو سړی روغ نه و پاته .

څوک وايي چې د دروغجن مخ تور دی . ما خو ډير دروغجن وليدل چې مخونه يې تک سپين دي .

څوک وايي چې د شيطانانو دې کور وران شي .

څوک وايي چې د غله په غره کې ځای نشته .

رادې شي ودې گوري چې ښارونه بازارونه ترې نه دي ډک ؟

څوک وايي چې غل نه يې له پاچا مه ډاريږه !

ايا د ناحقې له شاهدانو نه ويره نه ده په کار ؟

څوک وايي چې په تشو خبرو کار نه کيږي ؟ دلته خو په خبرو هر څه کيږي او بې خبرو هيڅ نه کيږي .

څوک وايي چې د غله په ږيره خلي وي ، ډير غله شته چې بيخي ږيره نلري .

څوک وايي چې ډير وايي لږ ترې خيږي ، ما خو وليدل چې هيڅ ترې نه خيږي.

څه وکړو ؟ ؟

موږ ډير کارونه لرو او زموږ وظايف ډير سنگين دي .

هر څه چې کوو هيڅ نه کيږي او هيڅ نشو کولی.

دا ولې ؟

دا ځکه چې : کار په سړيو کيږي او موږ ډير د کار سړي نلرو .

څوک چې لږ غوندې سم او صحيح کار کولی شي خلک يې نه خوښوي او ناکامه کوي يې.

هغه چې د خلکو خوښ وي هغه بې د خلکو له مراعاتونو نور هيڅ نه کوي او د خلکو د خوشحالۍ لپاره هر څه کوي .

د څنگه خلکو مراعات او خوشحالي ؟

د هغو خلکو چې پخپل خير و شر هيڅ نه پوهيږي.

ژرنده او جمايت نه پيژني .

لکه گډې او اوزې په قصاب او شپون پسې يو راز منډې وهي .

دوه ملکان يې يو د بل سيوري په ډانگونو وهي .

د دوه خانانو خوسي يې يو ځای نه څري .

د دوه پيرانو مريدان يې يو له بل سره د خدای لپاره دښمني کوي .

دوه ملايان يې يو په بل پسې مونځ نه کوي.

دوه تربرونه يو په بل پسې نه ځي .

اجتماعي شعور او احساس پکې نشته .

له حق او حقيقت ، انصاف او عدالت سره مينه نلري.

ښه نو موږ څه وکړو ؟

موږ بايد يو څو تنه د کار سړي پيدا کړو .

چې هم کار وکړي ، هم په کار پوه وي، هم د کار کولو صحيح طريقه ور معلومه وي .

ځينې کسان وايي په يو څو گلانو نه پسرلی کيږي ، په يوه مملکت کې څو تنه هيڅ نشي کولی ، څو تنه به کوم ځای ته ورسيږي ، تر څو ټول ښه نه شي کارونه نه ښه کيږي .

په دغسې خبرو ساده گان ډير ژر غوليږي او هغه کسان چې انسان ته يوازې د جسمانيت

له خوا نه گوري بلکې تدبیر ، فکر او د ادراک قوت ته گوري هغه پوهیږي چې یو سم او صحیح انسان د یوې سمې او صحیح نقشې او صحیح پروگرام په طرح کولو په دنیا کې لوی لوی کارونه کوي او ډیر خلک په سمه لاره د عالي مقصد په لوري روانولی او بیولی شي .

د دغه شان څو تنو سړو له لاسه ډیر ډیر کارونه کیږي او دغسې اشخاص هر ځای ته رسیدلی شي .

په دغسې یوه گل باندی سل پسرلیه جوړیږي مگر په څو پسرلیو کې موږ دغه شان څو گلونه نشو پیدا کولی ځکه چې نه یې شو پیژندلی .

زه دا نه وایم چې نشته یا پدې خاورو کې استعداد محوه شویدی ، بلکې وایم چې باید په دغسې سړو پسې وگرزو او د وطن غرونه رغونه ، کلي او کورونه ور پسې ولټوو.

موږ نه یو خبر چې زموږ په غرونو کې څه راز گنجونه تر خاورو لاندې پټ پراته دي ؟ پدې وچه او سپیره بیدیا کې کوم ځای د حیات اوبه تر ځمکې لاندې غلې شویدي ؟ په دغو خوارو او زړو جامو کې څه راز انسانان پیدا کیږي ؟

په دغو خلکو کې چې زموږ نظر او توجه نه جلبوي څه فکرونه او څه ارزوگانې موجودې دي که موږ په دې پوه شو چې :

د یوسف ښیرو جامو کې څه گناه ده　　ښه لباس کې چې گناه کړي زلیخا ده
راځی، ښیرې کړو دا ښې جامې رنگینې　　پکې وگورو ښیرې ډیرې ننگینې

نو هله به د اشخاصو حقیقت او ماهیت ته ورسیږو او زموږ انتخاب به د لباس او څو خوږو خبرو له مخې نه وي بلکې د معنی او حقیقي هویت له حیثه به وي .

موږ باید هر چا ته په ځیر ځیر وگورو او په خلکو کې سترگې وغړوو .

سترگې غړول یا کتل دا نه دي لکه چې اوس هم ځینې د جاه و جلال خاوندان نورو ته به حقارت گوري .

ډیر خلک شته چې د چا تر ږیرې لاندې یې کلونه تیر کړي مگر لیدلي یې نه دی .

ډیر خلک وایي او زه هم وایم چې د کار سړي نشته ځکه کارونه خراب دي .

دا خبره له لویونه نیولې تر وړو پورې هر یو کوي مگر سوال دا دی چې چیرته ؟ او په کوم ځای کې ؟ په یوه کورنۍ او یوه ښار کې نشته ؟ که په وطن او هیواد کې .

که چیرې د کلي او کور خبره وي نو کله کله خو په یوه کاله کې د ښځو اوبه هم نه وي مګر په بل ځای کې سیند بهیږي او په ځینو کورونو کې ویالې روانې وي .

که په وطن و مملکت کې یې لټوونو په ګوښته کې هم ځوانان ښته او لعل پوره خو په میږو پوره ده .

ووېرېږئ او مه وېرېږئ !

که په زړه کې فساد او خیانت نلرئ ! که صحیح نیت او ښې ارزو ګانې درسره وي ، که د حق او حقیقت په قوت عقیده لرئ .

له حق وېلو او حقیقت ښکاره کولو مه وېرېږئ او په حقاني جرئت نا حقه ظلمونه او د اوهامو بوتان مات کړئ !

په هر ځاي او هر چا کې چې خیانتونه او فسادونه ، ظلمونه او بد کارونه ، ریا او تزویر ، بې کفايتي او نا لايقي وينئ ور سره جهاد وکړئ او په هر مورد کې خپل صحیح او انتقادي نظریات ښکاره کړئ !

له هیچا مه وېرېږئ او هیڅکله سترګې مه پټوئ !

که د خپل شخصي او نفسي اغراضو لپاره کار کوئ !

که د وطن او مملکت په نامه خلک غولوئ !

که په زړه کې تګي او بړګي لرئ !

نو د دې عصر بصیتت نه ووېرېږئ او پوه شئ چې کاږه بارونه تر مزله نه رسیږي او بې اساسه عمارتونه ډېر ژر نړېږي .

که یو امر په تاسې باندې سترګې سرې کړي او له قانون او عدالت نه خلاف امرونه کوي
که یو خان او ملک په خپل زور او قوت له تاسي نه بېځايه لحاظونه او مراعاتونه غواړي
که څوک لوړو مقاماتو ته لاره لري او په تاسې د سفارش خطونه راوړي مه وېرېږئ او په حق ټینګ ودرېږئ .

که تاسې خیانت ته اقدام کوئ یا د نفس د شیطان لپاره حق باطلوئ که هر څومره موافقتونه درسره وي او قوي لاسونه درسره شریک وي ، که ټول عمر مو یوه او بل ته تملقونه کړي وي نو د سبا ورځې له باز خواست نه ووېرېږئ !

هو ! د مظلومانو او بې وزلو له آه و فریاد نه ووېرېږئ !

هغه کسان چې تاسې خپلو معایبو ته ملتفت کوي او ستاسې نقایص درښیي له هغوئ نه مه وېرېږئ مګر له هغو تملقینو وډار شئ چې ستاسې خیانت ستايي او ستاسې په سترګو پردې غوړوي .

چا چې په مملکتي دوايرو کې لکه د شرکتو امران يوازي په پيسو کومه رتبه پيدا کړيده يا يې په خوشامدو او تملقونو ځان يوه حد ته رسولی دی او وظيفه نه پيژني بلکې اشخاص او درباريان پېژني هغه بايد له خپل آينده سر نوشت څخه وويرېږي .

هغه کسان چې خوای پيژني او له وطن او مليت سره علاقمند وي د مملکت له تخت و تاج او له خپل اولو الامر او پادشاه سره رښتيانی مينه او علاقه لري د حق او عدالت له مقتضا سره سم د خدای لپاره کار کوی نو :

(لا خوف عليهم ولا هم يحزنون) .

استاذ ویل !

استاذ موږ ته درس را کاوه او موږ یې ډیر ښه پوه کولو .

د ده په تعلیمونو اجتماعي شعور او احساس ډیر قوي کیده او په مغزو کې بیداري پیدا کیدله . ده موږ ته د حساب او محاسبې اصول هم ښودل او ویل یې تاسو باید هر وخت له ځانه سره حساب وکړئ او حسابي خلک اوسئ !

یوه ورځ یې د حساب په درس کې موږ ته ویل :

که یو عدد له بل عدد سره داسې یو ځای کړو چې یو پاس او بل لاندې وي لکه .

نو څلور (٤) ترینه جوړیږي او د یوه وجود په بل کې محوه کیږي او استقلال یې ورکیږي .

مگر که د واړه څنگ په څنگ یو ځای کړو لکه (٢٢) نو دوه ویشت ورځني جوړیږي او دوه شل کیږي د دواړو عددونو شکلونه او صورتونه هم په خپل حال پاته کیږي.

ځکه چې پدې صورت کې د ملگرتیا ، اتفاق او ورورولۍ راز پټ دی او په هغه بل صورت کې تفوق ، تسلط او محوه کول مضمر دي .

ده ویل که د اتفاق او ملگرتیا په صورت یو تن په ځان پسې بل روان کړی شي نو قدر او مقدار یې ډیر زیاتیږي او مرتبه یې لوړیږي .

(یعنی له احادونه ، عشراتو ، ماتوا و الوفو . . . ته خبره رسیږي) .

که پنځه الفونه یو د بل په سر د پاسه کیږدو هماغه پنځه ورځني جوړیږي او شکل و صورت یې هم محوه کیږي . زموږ استاذ موږ ته په حساب او ریاضۍ کې هم د اجتماعیاتو او سیاسیاتو د فلسفې درسونه را کول او مونږ یې پوه کولو چې باید یو له بل سره داسې یو ځای شو چې د تنازع . . . . په میدان کې څنگ په څنگ ودریږو او څوک د چا په سر باندې پښې کښیږدي ، یو د بل استقلال سلب نکړي ، د لا نوي کولو او محوه کولو غرض په کې نه وي بلکې یو د بل درجه او مرتبه لوړه کړي.

ده ویل : موږ به یو مخکې کوو او مشر کوو به یې مگر یو د بل په سر نه سوریږو او د بل د ټیټولو چم به نه کوو .

زموږ استاد دا هم ویل :

که مونږ دوه مساوي عددونه لکه (١-١)-(٢-٢)-(٣-٣) هر یو له بل نه وړاندې

وروسته کړو نتیجه یې یوه ده مګر په دوه متفاوتو عدونو کې تقدیم و تاخیر ډیر فاحش فرق راولي او په مقدار کې ډیر تفاوت راځي.

که موږ یو او نه یو ځای کوو او داسې یې لیکو (۱۹) نولس کیږي مګر شل کیږي نه که هم دغه دوه عددونه داسې ولیکل شي (۹۱) خبره سلو ته نږدې کیږي او ډیر زیادت پکې راځي.

همدغه سبب دی چې په پوهو جوامعو کې هغه څوک د مخه کیږي چې قدر او مقدار یې له هغه بل نه زیات وي او د ده په مخکې توب باندې د جامعې قدر او قیمت ډیر لوړیږي.

موږ باید په دې سُر پوه شو او د هر چا استعداد معیار، مبلغ او مقدار ته وګورو.

عجیب انسان

ړوند نه دی مګر خپل عیبونه نه ویني .

کوڼ نه دی مګر خپله اوري او د بل نه .

زړه لري ، زړه سوی نلري.

خپله لږه پوهه ورته ډیره ښکاري د بل ډیر علم ورته لږ معلومیږي .

د بل لږ مال ډیر په نظر ورځي او خپل ډیر مالونه ورته لږ ښکاره کیږي.

د دې لپاره چې خلک ور ته لاس په نامه ودریږي ، خلکو ته لاس په نامه دریږي .

د فرعونیت لپاره غلامي قبلوي او د عزت لپاره ذلت ته غاړه ږدي .

دین په دنیا خرڅوي او دنیا په پوچو اعتباراتو پلوري .

لکۍ نلري او خلک ور ته بې لکۍ نه وایي .

څلور پښې نلري او په څلورو روان دی .

آس نه دی مګر خلک په لغتو وهي .

ښکر نلري مګر سر ټمبه دی.

له عقله پیاده دی مګر هیڅکله پلی نه ګرزي او په موټر کې هم د خپل جهل په خره سپور وي.

ته به وایې : دا څوک دی ؟ زه وایم : بې پوهې زور ور .

خان لالا

خان لالا هیڅکله بې نوکرو او سړیو نه ګرزي .

دی هیڅ یوازې نه دی لیدلی.

پخپل صفت هر څوک خوشحالیږي مګر دی بې له خپلو اوصافو بله خبره نشي اوریدلی .

که بل څوک د ده صفتونه بیان نکړي دی پخپله خپل صفت په ښه شان کولي شي او لکه سپايي پخپله ځان ستايي.

خان لال بخششونه هم کوي او په کال کې په زرهاهو روپۍ نقد او جنس یوه او بل ته ورکوي مګر خوار او غریب ته سوې مړۍ هم نه ورکوي .

حاکم او علاقه دار ، مدیر او مامور ، خان او ملک ته سل قسمه طعامونه تیاروي مګر مسافر ، کونډې او یتیم ته یو سکړک هم نشي ور کولی .

که تاسې خان لالا خوشحالوئ نو قلم او کاغذ را واخلئ او د ده بخششونه حساب کړئ یا یې خرڅ یو په لسه زیات وښیئ مثلاً د ده په مخکې ووایئ چې د خان په کور کې یو کور کمند د کال څلویښت منه لګیږي او د غوړیو خوږې هیڅ حساب نشته .

خان لال نور صفتونه هیڅ نه پیژني ، پام کوئ چې د فضل و لیاقت خبرې د ده په مخکې ونکړئ او د اجتماعي خدماتو یا اخلاقي فضایلو نوم په خوله وانخلئ . تاسې به د خانانو په خوی او بوی بلد نه یاست مګر ما له رجب خان سره ډیر صحبتونه کړي او دوئ ډیر ښه پیژنم .

ما ځینې داسې خانان هم لیدلي دي چې له خوارۍ ژړنده ساتي او له کبره مزنه اخلي.

رشوتونه

رسمي رشوت : هغه رشوت چې حاکمان ، ماموران ، قاضیان ، منصبداران یې اخلي .

غیر رسمي : هغه چې خان ، ملک ، ناظر او نورو ته ور کول کیږي .

معنوي رشوت : تملق ، مخامخ صفتونه ، دعا ګانې او داسې نور .

د پاک نفسو رشوت : دا یکه ، د حقوقو پیسې ، خدمتونه ، مېلمستیا .

د ظالمانو رشوت : هغه رشوت چې حق باطلوي او باطل حق کوي .

د هوښیارانو رشوت : چې کار له حق او اصولو سره سم وکړي او رشوت پکې واخلي.

افراطي رشوت : چې د بانکونو د اسعامو اخستلو لپاره وي .

غیر افراطي : چې د نس مړولو او تن پټولو لپاره وي .

د ریاکارانو رشوت : لږ شی ردول او په مجلسونو کې یادول او په ډیرو باندې غلي کیدل.

د فاسقانو رشوت : پیمخي.

د احمقانو رشوت : د رشوت په طمع او امید له حق او قانون نه تیریدل .

د محطاطو رشوت : د یوه او بل لحاظونه او مراعاتونه .

د متملقینو منطق

یوه پاچا له چانه پوښتنه وکړه چې زما په ورغوو باندې ولې ویښته نشته .

هغه وویل ځکه چې پاچا پخپلو لاسونو باندې په لپو لپو روپۍ خلکو ته ور کوي او ورغوي یې سولیږي.

پاچا وویل چې د نورو خلکو ورغوي خو هم ماغوندې دي.

هغه وویل هغوئ هم پخپلو لپو ستا له لپو نه څه اخلي او ورغوي یې سولیږي .

پاچا بیا وویل هغه چې زه هیڅ نه ور کوم د هغوئ ورغوی هم دغه شان دي .

هغه په جواب کې وویل هغوئ چې ستا بخششونه د نورو په حق کېویني نو له ډیر حسرت او ارمانه خپل ورغوي سولوي او افسوسونه کوي.

د ښځو ډار

یوه وویل زه له خپلې ښځې دومره ور یږم چې هر څه وایي هغه کوم .

بل وویل زه بې له ویلو هم د هغې په رضا کار کوم .

دریم غږ کړ چې زه هیڅکله بې له څه تحفې او سوغاته کورته نشم تللی .

څلورم وویل ما له ډاره بیخي ښځه نه ده کړې :

موږ په هر چا پسې نه ځو

یو ملگری په لاره کې مخکې شو .

بل ورته وویل : موږ ښتانه یو په چا پسې نه ځو او څوک نه پریږدو چې له موږ نه د مخه شي .

هغه وویل : رښتیا چې تاسې تل په خرو پسې ځئ او خره مو په مخکې وي یا د آسونو په مخکې منډې وهئ او په سرو پسې هیڅکله نه ځئ .

په خرو کې هم الفت شته

له یوه لیکونکي سره چې تخلص یې الفت و څو تنه ملګري ولاړو.

څو تنه خره په لاره تیریدل چې ور بوزونه یې یو له بله نزدې کړي و او ختونه یې ګرول.

یوه غبرګ کړ چې به خرو کې هم الفت شته.

الفت سمد لاسه وویل:

هو! لکه زه چې په تاسې کې یم.

د رجب خان دعوتنامه

ښاغلی...

له ډیرې مودې مې دا سودا وه چې یوه شپه تاسې مېلمانه کړم مګر جرئت مې نشو کولی ځکه چې اوړه ډیر ګران دي.

نن سهار ستاسې طالع بیدارې وې چې د حایم طایي کتاب لاس ته راغی او تر تاثیر لاندې راغلم. په همدغه وخت کې دا مشهور بیت هم را په یاد شو:

میهمان روزی بخود میاورد　　　بس ګناه میزبان را می برد

نومې له ځان سره فیصله وکړه چې د ګل کرم وخت هم دی او د پنج کتاب ملا صاحب هم ویلي دي:

کرم مایهٔ شادمانی بود　　　کرم حصل زنده ګانی بود

نو راشه! په یوه دانه ګل کرم به جناب قاضي صاحب او دوه نور ملګري خوشحاله کړې او ضمناً به د خپل جود او سخا یوه دوه نا حقې شاهدان هم د قاضي په مخکې تیر کړې. نوای له ګرانو اوړونه ګرانو ملګرو!

(توکل په خدای) بیګا ته زما ځای ته راشئ!

مګر ګورئ! خدای پاک فرمایلي دي: (کلوا واشرابو او لا تسرفوا).

نو تاسې هم بې امرې مه کوئ! ځکه چې د هوښیارانو متل دی: (نیم نان راحت جان) بله دا چې: طمع را نباید که چندان کنی　　　که صاحب کرم را پیشمان کنی

(لاهور رجب)

نتیجه یعني څه ؟

رجب خان : دا مامورین او میرزایان چې نتیجه نتیجه وایي د دې څه معنی او نتیجه څه شي ته وایي ؟

عجب خان : لکه له شودونه چې څوک پیروی تول کړي یا له مستونه کوچ وباسي نتیجه هم دغه شان شی دی . کوم مامور چې د یوې فقرې تحقیق او تفتیش ته مقرر شي او له خلکو سره دومره سوال او جواب وکړي چې مقصد او مدعا ورکه شي نو بیا چې له هغو پانو نه مطلب را باسي نتیجه ورته وایي.

رجب خان : ښه دې پوه کړم هغه ورځ چې زموږ کلي کې مړی شوی و او حاکم صاحب له میرزایانو سره راغی قاتلان خو کښتیدلي و مګر دوی دا نور خلک له سوال و جواب لاندې ونیول او یو سوال به یې څو څو ځله کاوه .زه حېران یم چې ولې دوی یوه خبره دومره شار بي او خلک په تور او سپین اړوي اوس پوه شم چې دوئ کوچ ورځني ایستل او پیسې یې پکې اخستلې نو هر کله چې نتیجه او پیسې لاس ته ورغلې بیا څوک په مړي پسې ونه ګرزیدل او نه یې چا پوښتنه وکړه .

ښه د میرزایانو په نتیجه خو دې پوه کړم اوس یو څو نورې نتیجې هم را وښیه .

عجب خان ک نتیجه په یوه ځای کې فرق کوي ځکه وایم چې زموږ په ملک کې :

د علم نتیجه : امامتي کول او خیراتونه خوړل .

د ماموریت نتیجه : رشوتونه اخستل .

د مال او ثروت نتیجه : سود کول .

د هوښیارۍ نتیجه : چل او فریب .

د نا پوهۍ نتیجه : شرارتونه او فسادونه .

د نادارۍ نتیجه : غلا او ناحقه دعوې .

د قوت نتیجه : ظلم او تعدي .

د پاکنفسۍ نتیجه : فقر او قرضداري .

د چلاکۍ نتیجه : معتبري .

د چاپلوسۍ نتیجه : د آمرینو خوشحالي .

انسان یعني څه

رجب خان خو به تاسې پېژنئ چې وظیفې یې نه دي خوړلي مگر ملا شویدی ، د ادبیاتو په فاکولته کې یې څه نه دي لوستي خو مقالې لیکلي او شعرونه ویلي شي .

د استدلال قوت یې هم بد نه دی او په فیلولوجی کې لاس څه چې پښې هم لري ، څنگه چې د ده خبرې عجیبې غریبې دي هغسې یې دلایل هم دي .

هغه ورځ چا ورنه پوښتنه وکړه چې انسان یعني څه ؟

ده وویل :

منطقیان ورته حیوان ناطق وایي یعنې هغه حیوان چې خبرې کوي .

شاعران وایي :

په ناطق حیوان تعریف چې د انسان کړي
په خبرو غولیدلي هلکان دي
سړی نه دی چې یې کار د سړو نه وي
په خبرو که هر څومره ښه پوهیږي

داروین وایي : انسان د بیزو زوی یا لمسی دی .

مگر زه یې خان صاحب بل چا ته انسان نشم ویلی ځکه چې پاک خدای انسان ته ظلوم او جهول ویلی دی او له خان نه زیات ظالم او جاهل نه پیدا کیږي .

رجب خان د لغوي تحقیق په وخت کې کله چې پښتو یا فارسي لغتونه عربي ته را کاږي نو خان او خاین له یوې مادې نه مشتق بولي مگر کوم وخت چې عربي لغتونه پښتو کوي نو بیا وایي چې (انس) یا انسان له (نس) نه ماخوذ دی نو د هر چا چې نس لوی وي او په پردیو مالونو هم نه مړیږي هغه خان او حضرت انسان دی .

خوشحالي او غم

له خوبه را پاڅېدم، سترگې مې ومښلې، د ډول او سُرنې آواز مې تر غوږه شو.

یوه شېبه وروسته سره ډولۍ او لویه ورا را ښکاره شوه چې ډېر خلک ور سره خوشحاله روان و.

زه هم له دوی سره ملگری شوم او په دغه خوشحالۍ کې مې ځان شریک کړ.

ماغوندې نور هم ډېر خلک له دې ډولۍ سره روان و او په پردي واده کې یې لاسونه غورځول. څوک چې د دنیا په خوشحالیو کې مطالعه لري هغه به ما ته هیڅ تعجب ونکړي.

که موږ د دنیا لویه ورا وگورو نو د خوشحالۍ ناوې د یوه کور ته ورځي مگر وچولی د ډېرو غوړېدلی وي.

د ډولۍ د ننه حال چا ته نه وي معلوم، د ډولۍ خاوند په راز راز تصوراتو کې ورک وي.

او نه پوهېږي چې بیگا ته به څه راز بشره ویني؟

دغه مجهوله لیلۍ او نا معلوم حقیقت په ښایسته حجابونو کې پټ وي او ټوله ساحري یې په همدغه پټوالي کې وي.

په دغه حال کې چې دواده خاوند لا د حسن او جمال له مخه پوړنۍ نه واخستې او ښوازې د مینې او محبت په کیف مست و خپل ځان یې د سعادت او نېکمرغۍ رڼا ته ډېر نږدې گاڼه. مگر په حقیقت کې همدغه شېبه دی د سعادت په غېږ کې و او د خوشحالۍ پلوشو یې شاو خوا رڼا کړې وه.

د دنیا هر راز نېکبختي او هر ډول خوشحالي د انسان په احساس او تصور کې ځای لري، همدغه احساس دی چې د غم شپې خوشحالي ورځې یو له بله بېلوي.

همدغه سبب دی چې یو شی یو سړی خوشحالوي او بل خپه کوي د یوه لپاره غم د بل ښادي شي.

موږ په دغه گمان چې د خپل یوه ملگری کور ته د خوشحالۍ ډولۍ وړو ټول خوشحاله و، چا آسونه ځغلول، چا به نښې ویشتلې، ځینو آتڼونه کول، ځینو ټوکې او مسخرې کولې او په همدغه شان وضعیت ماښام تهاره کلي ته ورسېدلو او ډولۍ د کاله په

مخکې ښکته شو ه .

ښځې رغلې او د ډولۍ پردې یې جگې کړې مگر بې له دینه چې یوه ښایسته مړه ناوې وویني نور څه پکې نه و .

دغې ښکلې پیغلې دا نه غوښتل چې په دغه کاله ننوزي او خپل گران ملگری په بل چا بدل کړي .

دغه اجباري واده دا مجبوره کړه چې په زهرو ځان وو ژني او له ډولۍ نه جنازه جوړه کړي . د دې حال له لیدو سره سم د ژړا او ازونه پورته شوه او د هر چا په احساس کې بدلون راغی ، هم دغه وخت مونږ وپوهیدو چې مونږ له یوې جنازې سره خپل تصور او گمان خوشحاله او په خندا روان کړي وو .

زموږ گمان دومره قوي تاثیر درلود چې مړی یې را باندې په ډول او سرنې کور ته ووړ .

زما یوه ملگري وویل : په رښتیا چې خوشحالي څوک په زور او اقتدار یا په ډیرو پیسو کورته نشي راوړلی بلکې د زړونو موافقت غواړي .

یو بل ملگري (چې د دې واقعې له عکس سره مخا مخ شوی و) هغه وویل :

هر کله چې گمان دومره مؤ ثر دی څومره به ښه وي چې دا قوت شا مدام پاک وساتو او په ښه لاره کې یې صرف کړو .

اجتماعي نظريات

ارزو

هلته لرې د غره په لمن کې د لمر پلوشو ته څه وځلیدل لکه چې په اسمان کې ستوري او په زړونو کې د ارزو ښکلی مخ ځلیږي .

زه نه پوهیږم چې دا د سترګو لپاره ځلیدونکی شی څه شی دی ؟

د کومې مستې پیغلې د لاس ائینه ده ، که د کومې معشوقې د غاړې امیل نه کومه قیمت بها مرغلره لویدلې ده ؟

د هغې تجلی پلوشه ده چې په کوه طور کې یې ځان ښکاره کړی که له کوم کان او معدن نه کوم ښکالی غمی راوتلی دی ؟

دغه شان ډیر فکرونه او ګمانونه پیدا شول او زه یې په هغه لوري روان کړم زه نه پوهیدم چې په څه شي پس ځم او څه به په لاس راشي ؟

زما تصوراتو او خیالاتو دغه مجهول شی زما په نظر کې ډیر ښایسته کړی و . زه خپل مطلوب ته په ډیر لوړ قیمت قایل وم .

ما له ځانه سره ویل چې په غرونو کې هر څه موندل کیږي او په دنیا کې ځینې داسې غرونه هم شته چې د خدای استازو پکې راز و نیاز درلود او د خدا یې فکرونو ځانګو پکې ځنګیدلې ده . د لمر او سپوږمۍ لمړۍ پلوشې په دوئ لویږي او د خدای د رحمت وریځې مدام د دوئ په سر ګرزي .

دغه راز ډیر خیالونه او تصورات را سره ملګري و چې زه هلته ورغلم او خپل مقصد ته ورسیدم ، هغه شی په حقیقت کې هیڅ شی نه و اود دنیا په بازار کې یې هیڅ قیمت نه درلوده . زه پوه شوم چې دنیا موږ هر وخت په همدغسې شیانو غولولي یو او ډیر خوشې شیان یې راته له ورا ځلولي دي .

له موږ سره هر وخت لوړ فکرونه او ستر خیالات ملګري وي مګر عملاً په دغسې ناوړه او خوشې شیانو پسې روان یو .

هغه څه چې موږ له لرې وینو او نه یو ور رسیدلي موږ ته ډیر ښایسته ښکاره کیږي او په لوړ

قیمت ور ته قایلیږي مګر پس له رسیدلو پوهیږو چې مونږ په هسې او خوشې شیانو پسې هڅه کوو او په داسې شي پسې ځو چې هیڅ نه په کاریږي هماغه لیلې چې خلک یې په دیدن پسې رندیږي ، ځینې نور چې ور رسیدلي دي هغوئ یې اوس له کته غور ځوي او هیڅ قدر یې ور سره نشته .

دا لیلې د انسان هماغه ارزو ده چې مخکې له رسیدلو یو راز وي او وروسته تر رسیدلو بل راز کیږي او د زړونو له کوره ایستل کیږي .

فکر

په هغه تورتم کښې چې شعور او احساس د ړندو په شان امسا ټکوی . هلته چه د شرق و غرب امتیاز نشي کېدای او هر څه مجهوله وي . په هغه ځای کښې چه د اسمان ستوري چا ته لوری او لودن نه ښئی او سترګه په سترګه نه ښکاری .

په هغه وخت کښې چه بی له حیرت او ابهامه بل هیڅ شی نه وي موجود او قبلې پته نه وي معلومه ، سړی به کومې خوا ته دریږي ؟ او کوم لوري ته به سجده کوي ؟

په دغه وخت کښې که دی لمر خاته خوا ته ولاړ وي ده ته د لمر بنده نه ویل کیږي بلکه د قبلې اهل باله شي .

د ده قبله او کعبه په دغه حال کښې د مشرق (۱) په لوري انتقال کوي او په دغسې مواقعو کښې چه انسان هرې خواته د فکر په نغوته مخ واړوی د لوی څښتن مخ هماغه لور وي او د خدای کور هماغلته بویه .

په دغه شان موقف کښې که څلور تنه څلور و خواو ته د خپل فکر په اشاره او اجازه مخه کړی او د دوه تنو فکر هم په یوه خوا اتفاق ونکړي څلور واړه داسې ـال لري لکه چه کعبه په مینځ کښې وي او هر یو ئی یوه دېوال ته مخامخ ولاړ وي .

دلته منطق او برهان سړې ته په یقین سره دا وائی چه پدې څلورو واړو مختلف او مخالف فکرونه پخپل دربار کښې قبلوی او د یوه لمونځ هم له قبلې نه چپ نه ګنی .

دلته منطقی قیاس د درو تنو په غلطوالی قطعی حکم کوي او په احتمالی ډول د یوه تن د فکر اواری په صحت قایلیږی ځکه چه که دغه څلور تنه ، شرق و غرب ، جنوب او شمال ته نه وي ولاړ بلکه په څلورو کنجونو دریدلی وي ټول په غلطه ولاړ دي او یوه هم صحیح لوری نه دی موندلی مګر دغه علمي او عقبې فیصله سره له دغه برهانه اعتبار نلري او د هر یوه فکر حق ګڼل کیږی ځکه چه په دغه حین کښې له انسان سره بی له فکر کولو او تحری څخه بله وسیله نشته او هیڅ ډو د بل د فکر په منلو او قبلولو نه دی مکلف ، که په دوی کښې ډېوتن ډېر هوښیار وي هغه نور د خپل فکر په پیروی نشي مجبورولی او نه هغه بل دا کولی شي چه ده ته به یوه خوا حقه معلومیږی او سره له دې به د بل په فکر پسی درومي او کعبه به د بل په نظر ګوري .

دلته د هر یوه فکري او عقلي تکلیف همدغه دی چه پخپله فکر وکړي او له خپل فکر نه کار واخلي .

په اسلام کښی د ځلورو مذهبونو حقانیت په همدغه اساس بنا دی او هغه فکری اختلاف چه د ځلورو امامانو مینځکښی موجود دی د هیڅ یوه د فکر حقانیت نه سلبوی .

له دېنه انکار کېدای نشی چې د انسان فکر قاصر او ضعیف دی ، د ده په نظر کښی ېو شی په بل راز معلومېږی ، په ډېرو شیانو کښی انسانی فکر غولېږي ، سهوه کېږي او غلطېږي مگر سره له دې لوی خدای پخپل حق او صحیح کتاب کښی هر ځای انسان ته د تفکر او تعقل امر کوی او هغه څوک چه فکر نه کوي ملامت بولی .

له همدغه ځایه مونږ د فکر د آزادۍ په ضرورت پوهېدلی شو او په اجتماعی مسایلو کښی فکر کول او فکر ښکاره کول یو ډېر ضروری امر گڼو .

مونږ باید فکر او د فکر خاوندانو ته موقع ورکړو چه خپل کار وکړی او خپله وظیفه په ازادانه ډول اجرا کړی .

د نن ورځی دیموکراسی هم انسان ته همدغه توصیه کوی چه هر څوک باید خپل اجتماعی افکار او نظریات څرگند کړی او فکرونه مختنق نشی .

که څوک کوم نا اشنا او نوی فکر ښکاره کوی څوک دا حق نلری چه هغه له ستونی کلک ونیسی او ملامت ئی کړی ځکه چه هر فکر ارو مرو حق نه وی او حق ته نشي رسېدلی ، هر سړی پدې مکلف هم نه دی چه هر گوره به پخپل فکر کښی حقیقت ته ځان رسوي او هیڅکله به نه سهوه کېږي مگر دا د هر یوه وظیفه ده چه فکر به کوي او حقیقت به لټوي .

مونږ به فکر کوو او په حقایقو پسې به گرزو که ور ورسېدو دوه اجره دی او که سهوه شوو نو فکر کول پخپله یو ښه کار دی او انسان له غفلته پرې خلاصېږي .

د دنیا ډېر لوی مفکرین او مشهور پوهان ډېر ځله پخپل فکر کښی سهوه شوی او غلط افکار ورځنی پا ته دی چه انسان د بدبختی خوا ته رواتوی مگر سره له دې د فکر آزادۍ یو ضرورت امر دی .

که څوک ووائی چه انسانانو په دنیا کښی ډېر بد بد کارونه وکړه او ډېر ضررونه او فسادونه

ئې انساني جوامعو ته ورسول، راځئ چه دغه نسل قطع کړو او انسان پرې نږدو چه دې دنیا ته راشي دا خبره عیناً داسې معلومېږي لکه چه سړی د فکر غلطي او اضرار په نظر کښې نیسي او د فکر آزادي سلبوي.

دوی دومره فکر نه کوي چې د انساني جوامعو ورکول د دې د پاره چه دوی ته ضررونه رسېږي یا دوی چا ته ضررونه رسوي څومره غلطه خبره ده.

د فکر مختنق کول او محوه کول د انسانیت په ستوني پښې ایښودل او انساني جامعه د حیوانیت خوا ته را بلل دي.

مونږ باید فکر وکړو او بې فکره نشو، د فکر آزادي که د خاینانو، غدّارانو او ریا کارانو د پاره ضرر لري د یوه ملت د پاره ډېر مفید معلومېږي او د سړیتوب ترقي ور پورې موقوفه ده.

که فکرونه آزاد شي او هر څوک خپل نظریات ښکاره کړی شي مفکرین او فکري مشغله پیدا کېږي، دغه د مملکت مهم مسائل چه اوس پکښې فکرونه ګنګس او حیران دي او د مشکلاتو علاج را نه ورک دی اصلي علت ئې همدغه دی چه په کلونو کلونو فکرونه ایسار شوي او مختنق شوي دي، له دغسې محبوس او مقید فکر نه د حل لاره غوښتل هیڅ معنی نلري.

مونږ اوس په خپل مملکت کښې لوی لوی خلق لرو او عالمان هم شته مګر د فکر خاوندان ور ته نشو ویلی ځکه چه دوی فکر نشو کولی او فکر ئې نشو ښکاره کولی. دلته د تفکر مشق او تمرین چا نه دي کړی او د دې ورزش د پاره خلق نه دي تربیه شوي، دلته ډېرو پوهانو د ډېرو ناپوهو خلقو خبرو ته ښه ویلي او د دې په ځای چه څوک له چا نه فکر وغواړي کورکورانه تسلیم او اطاعت غوښتل شوی دی، پدې ځای کښې پوهان مجبور شوي دي چه د دیناو مذهب مخالف ته د دین حامي ووائي او تل د زورورو فکر وستائي، څو کاله د مخه چا پدې هېواد کښې ښو ته ښه او بدو ته بد نشو ویلی، څوک چه د فکر او رایې خاوندان بلل کېده په زندانونو کښې واچول شوه او فکرونه پکښې مضمحل شوه اوس دنیا بل راز شوه او د دې عصر کارونه له مونږ نه فکر غواړي او د پخو فکرونو تقاضا کوي، مونږ اوس مجبور یو چه فکر او د فکر خاوندان پیدا کړو یعنې د فکر کولو مشق او تمرین وکړو، د دې مشق د پاره میدان او غولی په کار دي چه هغه جراید او مطبوعات دي مطبوعات باید آزاد وي او آزاد

فکرونه پکښې ځای پیدا کړی پدی کار کښې ډېرې فایدې دی او دغه آزادی زمونږ د پاره ډېره ضروره ده اوس زمونږ په مغزو کښې فکرونه وچ شوی او لکه هغه جنین چه ډېره موده د مور په ګېډه کښې مړ پاته شي او نشي متولد کېدای مونږ هم د فکر په تولید قادر نه یو ، که چېرې د جرایدو او مطبوعاتو ازادی د یوه قانون له مخې پیدا شوه له دماغونو نه به څه وزېږي او سرګردانی به ورکه شي .

هر یو به د خپل فکر په صحت او غلطۍ پوه شي ځکه چه فکر آزاد شي انتقاد هم آزادېږی او هر څوک ښو ته ښه او بدو ته بد ویلی شي .

دغه د فکر مشق او تمرین به په فکر کښې قوت او رشد پیدا کړی زمونږ مفکرین به په اجتماعیاتو ، اقتصادیاتو او سیاسیاتو کښې سمې او صحیح لارې ومومی او زمونږ مشکلات به خدای (ج) حل کاندی .

مونږ به د سمو او صحیح فکرونو قدر وکړو او د فکر خریداران به په وطن کښې پیدا شي ، مفکرین به علم او عرفان ته راغب شي چه د علمي تتبعاتو په رڼا کښې ښه فکرونه ومومی او ښې لارې و پلټي .

که فکر آزاد شو هر څوک به د خپل حق مطالبه وکړی او خپل حق به وغواړی .

عدالت په همدغه وسیله په یوه مملکت کښې قایمېدلی شي او مظالم ورکېږی مونږ باید مظلوم ته دا حق ورکړو چه د ظالم ظلم او د خاین خیانت بیان کړی او حق وویلی شي ، همدغه شي د فکر آزادی بلل کېږی او ډېر اصلاحات پرې مرتب کېدلی شي ، که فکر آزاد شو دلته به اخلاقی شجاعت او اسلامی جرئت او حقانیت پیدا شي بیا به ظالمان د دغومره ظلم او خاینان د دغومره خیانت جرئت نشی کولی او هر څوک به خپله چاره په اوبو کښې وینی .

فکر او قلم چه هر څومره آزاد شي هغومره اعمال او افعال مقید کېږی او قوانین تطبیق پیدا کوی یعنی له اصولو او قوانینو نه خلاف څوک نشی کولی او هر سړی په خپل عمل او تکرار کښې محتاط وي .

په هر ځای کښې چه ښو ته ښه او بدو ته بد نه ویل کېږی هلته ښه او بد مشتبه کېږی او امتیاز ئې له مینځه ځي ، په دغسې ځایو کښې د ظلم او خیانت د پاره زمینه مساعده کېږی او عدالت مری ، د همدې لامله په اسلام کښې حق ګوئی او ظالمانو ته حق ویل ډېر

لوی عبادت او فضیلت گڼل شوی او له هر څه نه زیات اجر او ثواب لري .

د اسلام په ارکانو کښې د ژبې اقرار او د زړه تصدیق دواړه ضرور گڼل شوی او د دی خبرې همدغه معنی ده چه باید سړی خپل عقاید او افکار ظاهر کړي او د افکارو د اظهار د پاره زمینه مساعده کړی ، هغه څه چه په زړه کښې وی او په خوله نه ویل کیږی محوه کیږی او مری ، همدغه وجه ده چه په غیر دیموکراسی مملکت کښې افکار او نظریات نشو و نمایشی کولی او د فکر خاوندان نه پیدا کیږی .

د دیموکراسۍ او د کتاتورۍ په بحث کښې ځینې پوهان وائی په ابتدائی او بی علمه ملتونو کښې یو ښه دکتاتور په کار دی چه پخپل فکر او خپله اراده د مملکت لپاره کار وکړی او بی له دېنه چه د چا فکر ته وگوري او له چا نه فکر واخلی پخپله نظریه روان شی او پیشرفت وکړي ، دوی پخپل بیان کښې دا یو شرط زیاتوی چه دکتاتور باید د ځان لپاره کار و نکړی او وطن خواه و ملت خواه سړی وی ، د دی نظریې خاوندان دلایل هم لری او وائی په کوم هیواد کښې چه عمومي فکر روند او کوڼ وی ، د خیر او د شر تمیز په ښه شان نشی کولی او پخپل بهبود نه پوهیږی هلته که دیموکراسی رایجه شی مملکت د انحطاط خوا ته درومي او پر مخ تگ ئی له عقله لری خبره ده .

دا نظریه زمونږ په وطن کښې د ډاکتر اقبال له اشعارو او د ځینو نورو مفکرینو له اثارو اقتباس شویده مگر د دنیا ډیر پوهان په هر ځای او هر وخت کښې دیموکراسی او د افکار آزادی له پل شان حکومتونو غوره گڼی او د دیموکراسۍ او دکتاتورۍ په باب کښې وائی «د مېلمستیا ډیره خرابه کوټه د انتظار له ډیرې ښې کوټې نه بهتر ده » .

پدې باندې باید سړی اعتراف وکړی چه هر فکر حق نه وی او ډیر ځله د ډیرو کسانو فکر هم خطا کیږی نو د یوه دکتاتور فکر به څنگه هر وخت او په هره مسئله کښې له سهو او خطا نه خلاص وی .

دا ممکنه ده چه د ډیرو پوهانو او هوښیارانو د فکر په مرسته حق او حقیقت ته ورسیږو مگر په یوه فکر باندې هر وخت د حقایقو کشفول امکان نلري .

د یوه مجتهد او امام په حق کښې هم دا خبره منل شویده چه شیخ کله سهوه کیږی او کله حق ته رسیږی .

د یوه سړی فکر او د ډیرو فکر هیڅکله یو راز قیمت او یو حق نشی پیدا کولی که یو تن

فکر وکړي او فکر ئې له عقل او قیاس سره برابر هم وي بیا هم د اجتماع یعنې د ډېرو خلقو د فکر په مقابل کښې ضعیف دی او د جماعت فیصله د فرد له فیصلې نه قوت لري ، پدې خبره کښې هیڅ تردد نه دی پکار چه دیموکراسي او شورائي اصول هر گوره ښه وي او په هغه ځای کښې چه هر څوک د فکر کولو او فکر ښکاره کولو حق لري او کارونه د جماعت په فکر کېږي هلته د عدالت امکان له هغه ځای نه زیات موجود دی چه یو فکر حاکمیت او تسلط لري او ټول کارونه د یوه سړي خوښې ته سپارل شوي وي ، د یوه سړي فکر د اعتماد وړ نه دی ، انسان سره له دې چه خدای ډېر فضایل ورکړي بیا هم یوازې په انفرادي صورت یو ضعیف متحیر او متردد مخلوق دی چه پخپله م پخپل فکر باندې اعتماد او تکیه نشي کولی او په هر شي کې د اجتماع شاگرد دی او د جماعت له تأثیر لاندې دی .

زمونږ دا ښه ، یو باریکې لري چه ظاهراً د تناقض رنګ پیدا کوي ځکه چه کله د فرد فکر ستایو او حق ئې گڼو کله ورته قاصر او ضعیفه وایو او عدم اعتماد پرې ښکاره کوو د همدې لامله د جماعت فکر مرجع او غوره گڼو مگر که څوک دقت وکړي هغه پوهېږي چه د فرد فکر سره له نیمگړتیا او قصوره د خیر و شر ، د ښو او بدو ممیز دی ، که سړی سل ځله پخپل فکر کښې غلط شي بیا هم باید په هره خبره کښې فکر وکړي او فکر پرې نږدي .

فکر د انسان یو داسې ملگری دی چه که هر څومره سهوې او غلطې ورځني ووینې او ډېر تاوانونه ور ورسوي بیا هم لاس ورځني ناخلي او په هره خبره کښې ترېنه سلا او مشوره غواړي ، دا چه مونږ د یوه سړي فکر د نورو افرادو د فکر په مقابل کښې نه منو معني ئې دا نه ده چه د فرد فکر ته اعتنا نلرو بلکه معني ئې همدغه ده چه د فرد فکر ته زیاته اعتنا لرو ، که مونږ د یوه سړي فکر ته هر څه وسپارو معلومه خبره ده چه د بل فرد او د نورو افرادو فکر ته څه اهمیت نه ور کوو او په احترام ور ته نه گورو .

ځینې داسې افراد شته چه پخپل غلط فکر ډېر ټینګ درېږي او د بل صحیح فکر ته نه ور اوړي ، د همدې لامله وایو چه د یوه مملکت کارونه باید په یوه فکر اجرا نشي او یوه فکر ته هر څه و نه سپارل شي .

د هر سړي فکر د هغه ذ تصوراتو او شغل و مصروفیت له تاثیر لاندې وي او واقعات و حوادث ، تلقینات او تبلیغات فکر اړوي را اړوي ، حب او بغض ، خوشبیني او بد بیني د فکر په بدلون کښې ډېر دخل لري .

د یوه سړي فکر چه یوې خوا ته متوجه شي په هغه خوا کښې ډېر باریک شیان هم ویني مګر په بله خوا کښې ډېر واضح شیان نشي لیدای یائي نشي منلی نو هر کله چه څو تنه په یوه موضوع کښې فکر وکړي او هر یو د مختلف نظر خاوند وي نو موضوعاتو ته له مختلفو خواؤ کتل کېږي او ټول اطراف او جوانب سنجول کېږي ، د دغو ټولو فکرونو له مقارنې او مقابلې څخه یوه معتدله فیصله په لاس راځي او له انفرادي فکر څخه افراط او تفریط ورکېږي .

مونږ باید د هر فرد فکر ته په احترام وګورو او په حق ور ته قایل شو ، د هیچا فکر بې له قوي او منطقي دلایلو د بل د فکر تابع ونه ګڼو او دا ونه وایو چه یو دې د بل په فکر پسې په پټو سترګو او بې دلیله روان شي مګر د فکرونو شریکول او د فکر ټول یوه ضروري خبره ده او د منطق و برهان یا صحیح استدلال په مقابل کښې له خپل فکره تېرېدل او د بل فکر منل په کار دي .

د اشتباه په وخت کښې چه له څو تنو نه قبله ورکه شي هر یو به پخپل فکر یوې خوا ته درېږي مګر که له یوه سړي سره قطب نما یا داسې صحیح اله موجوده وي چه لوري او لودن معلوموي هلته به هر څوک هر طرف ته مخ نه ګرزوي .

په فکر کولو کښې باید له دقت او تعمق نه کار واخستل شي ، ډېر خلق وي چه فکر ئې یوې خبرې ته ډېر ژر رسېږي او د چا خبره په نیمه پوهېږي مګر په مسائلو سطحي او سر سري تېرېږي د غسې کسان په رشتیا چه په نیمه پوهېږي او پوره نه دي پوهېدلي ، د یوه عالم او بې علمه په فکر کښې همدغومره فرق وي چه د هغه په فکر کښې دقت موجود وي او د دې بل نظر بر سېره او څربنده تېرېږي .

فکر باید له فعل او عمل سره تماس او تعلق ولري او د تجاربو په محک ئې صحت او سقم معلوم شي ، تجربه په حیات کښې ډېر تاثیر لري او پس له کړو او کار کولو لاس ته راځي ، هر کله چه افکار عملي شي او پس له تجربې نه ئې صحت معلوم شي هغه وخت د علم درجه مومي او قوت پیدا کوي .

چه لري سړی کاندی سنجشونه   کار ته نه رانږدې کیږي کړي فکرونه
له دې فکر او سنجشه پیدا کیږی   دماغونو کښې سودا زړو کښې غمونه

- - - - - - - - -

بی له فکره چه څوک کار کړی خوشې زیار کړی   چه بې کاره کړی فکرونه ځان خوار کړي
چه عمل او فکر یو له بله بېل شي   عمل خوار شی فکر ورکه سمه لار کړي

= - - - - - - - -

کار او عمل

وروسته له فکر کولو کار او عمل په کار دي ، بې عمله فکر او بې فکره عمل بو هم سمه او صحیح نتیجه نلری ، فکر د همدې د پاره دی چه سړي ته کار او د کار سمه طریقه وښئی ، د انسان صلاحیت او قابلیت د کار او عمل له مخي معلومېږي .

تقوی او عدالت ، ظلم او فسق د انسان په اعمالو او کردار کښې ځان ښئی .

له ښه فکر په ښه اراده او له ښې ارادې نه ښه عمل پیدا کېږی ځکه کار او عمل ته د ئکر نتیجه او غایه وایو او اصلي مقصد ئی بولو .

فکر پخوا له عمله د یوه مړي مثال لری او مفکوره په عمل ژوندۍ کېږی د فکر صحت او غلطی پس له کار او عمله معلومېږي ، هغه فکر چه عملي کېداي نشی څه قیمت نلري.

څوک چه فکر کولي شي او کار نشی کولی هغه لکه گوډ او شل داسی دی چه هیڅ ځاي ته نه رسېږی او په هر وخت کښې بل ته محتاج دي .

هغه چه کار کولی شی او فکر نشی کولی د ړندو مثال لری چه لیاره نه ويني او په لیاره تللی شی .

کار د انسان هغه اقتدار ځرگندوی چه د لوی څښتن له قدرت څخه فیض او برخه لري او انسان ته د خلافت حق ور کوي .

د منطق پوهانو انسان په نطق (عقل) او فکر له نورو حیوانانو بېل کړی مگر که نوي اصطلاحات جایز وګڼل شی نو په کار او فعالیت ئی بېلول بهتر دی .

د ځمکي په ټولو ژوو او حیواناتو کښې انسان یو فعال او کاریگر مخلوق دی چه د ده په کارونو او فعالیتونو دا دنیا معموره او ودانه ده ، دغه لوی لوی ښارونه او لوړی مانۍ ، دغه د کالر فابریکې او ماشینونه ، دغه سمسور باغونه او شنه فصلونه ، دغه لوي جهازونه د اور گاډی او طیاری د انسان د فعالیت او کار شواهد دي چه انکار ترېنه نشی کېدلی .

پاک خداي په کار او فعالیت کښې د خلقت او ایجاد قوت ایښې دي او داسی څه ترېنه پیدا کېږی چه د مخه ئی تصور هم نشی کېداي .

ا ممکنه ده چه دریابونه وچ شي ، د غرونو کانې تمام شي ، د پادشاهانو خزانې تشي شي ، په معادنو کښي څه پاته نشي او هر څه خلاص شي مگر هغه څه چه د کار او عمل په کڅوړه کښي دی هغه تمامېده نلري او وخت په وخت نوی شیان ترې را اوزي .

د انسان اصلي او حقیقي ثروت کار او د کار استعداد دي ، په همدغه شي انسان هر څه پیدا کوي او له جهانه د دنیا او اخرت استفاده کوي انسان د کار او فعالیت په مرسته مړه مواد هم په کار اچوي او د ژوندیو شیانو کار ترېنه اخلي ، دغه ماشینونه چه ده په حرکت راوستلي دي او شپه ورځ کار کوي دا خبره ثابتوي چه انسان په نورو شیانو کښی هم د کار او فعالیت استعداد پیدا کولی شي .

د انسان په قدرت کښی دا نشته چه بې روحه شیان ژوندی کړي مگر دا کولي شي چه له ژوندیو شیانو نه پکښی زیات قوت او گړندیتوب پیدا کړی او په هوا کښی ئې وگرزوی.

په کار باندی اثار او نتایج مرتب کېږی او د دنیا و آخرت پنگه همدغه شی دی .

صالح عملونه او ښه کارونه د خدای په دربار کښي ډېر قدر لري او په مثقالونو خرڅېږی . په فعالیت او کار کښی پاک خدای دومره برکت ایښی دی چه سړی ور ته په یوه معین مقدار او معیار نشی قایلېدلی ، دا کېدای شی چه د کار او زیار په اثر له یوه زړي نه سمسور باغونه جوړ شي او له لړو دانونه خروارو نه پیدا شي .

د انسانانو په کار او عمل غرونه سوری شوه ، بیا باغونه زرغون شوه . په دریابونو کښی لارې جوړې شوی ، هوا او فضاء له پښو لاندې شوه ، د ځمکی له سینې نه پټ شیان را ووتل او د اتوم بمونه پیدا شوه .

که اوس هم څوک د کار په قوت او قدرت نه قایلېږی هغه به ډېر بی شعوره وي .

د انسان په مټ او بازو ، زړه او دماغ کښی د کار او عمل یو دا راز قوت او استعداد موجود دی چه له هر څه نه هر څه جوړولی شی او په عناصرو کښی تغیر او تحول راولی .

د انسان په خوارقو او اختراعاتو کښی کار ډېره مهمه او ستره برخه لري .

دنیا له ایجاد نه تر اخرته پورې په دغه اوږده او طولاني سفر کښی د انسان د لارې توښه و پانگه همدغه د کار او فعالیت قوت او طاقت دي چه ورځ په ورځ ئې اثر او برکت زیاتېږی او په دغه څوری کښی هیڅ نقصان نه راځي.

په کوم هېواد کښي چه د کار او عمل خاوندان موجود دي هلته د انسانانو جونگړې او

کنډرې په عالي قصرونو او لوړو ماڼیو بدلې شویدي ، هلته د سیندونو مخه نیول شوې او د انسان په خوښه ئې مجرا پیدا کړېده ، په هغه ځای کښې غرونه او رغونه شق شوی او ډېر پېچومي اوار شوی ، هلته په سرکونو باندی د خرو او غویو په ځای اورگاډی او موټرونه چلېږی او په حیات کښې سل رازه راحت او سهولت لیده شی .

بیکاره او بی فعالیته انسانان اوس هم په سمڅو او غارونو کښې استوگنه لری او د حېواناتو څرمنې اغوندی ، د هغوی خوراک اوس هم د غرو بوټی دی او له وحشیانونه د ژوند په لحاظ ډېر لږ فرق لری .

کار د انسانانو ډېر مشکلات او احتیاجات رفع کوي او ډېرې آسانۍ پېښوی مگر د اهله چه له کار سره فکر او عقل ملگری وي او یو له بله مرسته وکړی د پوهانو او ناپوهانو کار د فایدې او نتیجې په لحاظ د ځمکی او آسمان قدر ته فرق لری ، هغه کارونه چه فکر او عقل ئې نه خوښوی د گټې په ځای زیان او ضرر لری.

په کار او عمل کښې باید اشتراک او اجتماعی تعاون موجود وی ځکه چه انفرادی فعالیت ډېر لږ منافع لری او لکه انفرادی محدود تجارت سر گردانی ئې ډېره او گټه ئې لږه وی . یو سړی دا کولی شی چه د حیات او ژوند له لیارې یوازې واړه واړه کاڼی لری کړی مگر هغه پېچومي چه په دغه لاره کښې موجود دي د ډېرو خلقو مشترک فعالیت او گډه سعیه غواړی . دا پیچومي هغه وخت اوارېږی چه ټول ور ته متوجه شي او په گډه کار وکړی .

ترڅو چه په یوه ملت کښې اجتماعی همکاری پیدا نشی د حیات لوړې ژورې نه ورکېږی او پوره راحت او سهولت نشی پیدا کېدلی .

مونږ باید اول د فکر او عمل موافقه حاصله کړو او بیا د ډېرو افرادو فعالیتونه متفق کړو چه یوې سمې او صحیح نتیجې ته ورسېږو .

وائی چه په یوه وچه بیدیا کښې یو شل او یو ړوند یو ځاي شوه ، هلته اوبه نه وې ، سېوری نه و ، ډوډۍ نه وه او د دواړو ژوند په خطر کښې و .

گاونډ لیاره نه لیده او نه پوهیده چه کومې خواته ودانی او ابادی ده ؟

شل ته لوری او لودن معلوم و مگر تللی نشو او پښې ئې نه وی .

دوی دواړه وروسته له مفاهمې او موافقې نه پدې راضی شوه چه شل ړانده ته ور په شا شی ،

دی به هغه ته لیاره ښئی او هغه به ځي .

په دغه ډول دواړه ودانی او ابادی ته ورسېدل او یخې اوبه توده ډوډی ئې پیدا کړه . که دغه شان د عمل اشتراک او ګډ فعالیت پیدا شو شل او ړوند هم یو څه کولی شی او یوه ځای ته رسېږی که هر یو بېل بېل کوشش کوی یو هم له دې بیابانه ژوندی نشی وتلی او په لوږه تنده کښې پاته کېږی .

د یوه ملت د پېشرفت او سعادت د پاره د فکر او عمل اشتراک ډېره صحیح نسخه ده او ډېر مشکلات پرې حل کېږی .

کارونه د نتیجې او فایدې په لحاظ په دوه ډوله دی :

یو هغه کارونه دي چه نتیجه ئی ژر لاس ته راځی او ګټه ئی په لږ وخت کښی معلومېږی ، ځینی نور داسی دی چه نفع او فایده ئی ځنډ غواړی او پس له ډېر انتظار ئی نتیجه راوزی . د دی دواړو کارونو مثال داسی دی لکه ځینی حیوانات یا نباتات چه په لږ وخت کښی لوئېږی او په لږ وخت کښي نتیجه ور کوی ، ځینی نور په ډېر وخت کښی کمال ته رسېږي او ثمره ئی پس له ډېر وخته ځرګندېږي .

یو چرګوړی په څو ورځو کښي له هګۍ راوزی او په څو میاشتو کښی په هګیو راځي او ډېر بچی راوړی . یوه اسپه پس له څو میاشتو یو بچی راوړی او هغه هم پس له ډېرو میاشتو د سپرلی کېږی او ډېر انتظار په کار دی چه یو سړی یوه ځای ته ورسوی .

همدغه شان یو حیوان په څو میاشتو کښي بلوغ او کمال ته رسېږي او یو انسان پس له ډېرو کلونو رشد او ځلمیتوب ته رسېږي نو هغه نتایج چه پس له ډېر وخته په لاس راځی له هغو نتایجو نه ستر او مهم دی چه په څو ورځو کښي حاصلېږی . کارونه او اعمال هم د نتایجو او فوایدو په اعتبار ځېنې آنی او ځېنی ځنډنی دی .

څنګه چه علاجونه او چارې په فوری او اساسی علاجونو بېلېږي او بی له یوه فوری او آنی ضرورته موږ د خپلو رنځورانو اساسی علاج ته متوجه کېږو ، باید کارونه هم په اساسی ډول شروع کړو او هغه کارونه چه پس له ځنډه ځنډنی فواید لری له نظره نه غورځوو .

کوم ملتونه چه کار ته د آنی او فوری منافعو په لحاظ ګوری او نتایجو ته انتظار نشی

ابستلی هغه له لویو او مهمو منافعو محروم دی او تل ئی په چرگو او چرگوړو نظر وي ، هغوی د دی په ځای چه د څو کالو د پاره اساسی پلانونه طرح کړی او هغه عملی کړي شپې او ورځې په نظر کښی نیسی او د چا خبره خپلې شپې تېروی .

هغوی پدې باندې ښه نه دی پوه شوی چه د ملتونو عمر لکه د یوه فرد عمر لنډ او محدود نه دی چه په دغسې لنډو پروگرامونو سر ته ورسېږی او آني گټې په نظر کښی ونیسی .

هر کله چه یو دهقان تخم کری او نه میاشتی وروسته حاصل اخلی یو ملت باید داسی تخمونه هم وکری چه شل دېرش کاله یا یو قرن او دوه قرنه وروسته نتایج ورکوي او فواید ئی ظاهرېږی .

د دیموکراسی حکومتونو او استبدادي حکومتونو یو فرق هُم دغه دي چه په کوم ځای کښې چه ملی شورا گانې موجودې وی او د ملت وکلاء د ملت خیرو شر سنجوی نو د ملت عمر او پاینبت په نظر کښی نیسی او د نقشو طرحه کولو په وخت کښی د ملت عاقبت او آینده سنجوی مگر یو مستبد حکومت چه هر څه کوي خپلی شخصی گټې ته گوری او د خپل عمر په احاطه کښی د ځان گټه لټوی . مونږ باید په اجتماعی امورو او کارونو کښی اساسی بهبود له نظره ونه غورځوو او لوټه ایښودل او تېرېدل په هیڅ کار کښی غوره نکړو . که یو فرد دا نشی کولی چه پخپل کار او عمل کښی سل کاله وروسته په نظر کښی ونیسی یو ملت خو باید خپله آینده او راتلونکی نسل هېر نکړی او داسی کارونه وکړی چه لمسو او کړوسو ته ئی هم نفع او فایده ورسېږي او د ودانۍ اساس ئی ډېر ټینگ او متین وی . هر کله چه یو سپین ږیری دهقان په اخر عمر کښی نوی نیالگی ږدی چه روستنی ئی سیوری ته کښېنی او مېوه ئې وخوری یو ملت به ولی داسی کوي چه لکه یو دکاندار هروخت ځانته له بازاره مېوه واخلی او د باغ جوړولو په فکر کښی نه وی .

له کار سره علاقه

په کتابونو کښې ئې راوړیدی چه له کار سره علاقه د سړی ټول فکر د کار خوا ته متوجه کوی او هر څومره چه د کار مینه په زړه کښې زیاته شی د انسان په کوښښ کښې هغومره زیاتوالی راځي او کار ښه کېږی .

دا خبره محض کتابي خبره هم نه ده کله که تاسي پخپلو مزدورانو پسې د کار کولو په وخت کښې څار کړی وی دا به در ته معلومه شوی وی چه ناراسته لوګری خپل لور په لوټه تېره کوی او هیڅ کار نه کوی ځکه چه هغه له کار سره مینه او علاقه نلری او د کار شوق ئې په زړه کښې نشته ، ډېر خلق دی چه سړی ورځنې تېرېږی ، نو هغه څوک چه محض د شپو او ورځو تېرېدل غنیمت ګڼي او شکرونه باسی هغه به کار ته په څه نظر ګوري او له کار سره به څه علاقه لري ؟

زمونږ ډېر ښه مامورین او کار کونکی هغه کسان دی چه په حاضرۍ ټینګ دی او په وخت کار ته راځی که څه هم هیڅ کار نه کوی او قصې کوي .

اکثره خلق چه له اجتماعی امورو سره علاقه ښئی پدې ټکي ډېر زور اچوي چه څوک کار نه کوی او له کار سره علاقه نلري .

که رښتیا ووایو تشخیص بد تشخیص نه دی ، خلقو مرض راله پېژندلی دی مګر په علاج کښې نه دی کړېدلی چه له کار سره علاقه څه وخت او څنګه پیدا کېږی ؟

پخوا له دېنه چه وګړی د تعلیم او تربیت په اثر یو اجتماعی شعور او احساس پیدا کړی او وطن خپل کور وګڼی او د مزدورانو چم ور سره ونکړی مونږ څه کولی شو ؟ او د کار علاقه څنګه پیدا کولی شو ؟ د دی سوال په جواب کښې د هر چا خوښه چه هر څه وائی ، زه خو یوه مهم ټکی ته اشاره کوم او وایم که دلته غړیدونکی او بینا سترګې پیدا شوی او کار ته ئې کتل ارومرو له کار سره علاقه پیدا کېږی او کارونه ښه کېږی ، تر اوسه پوری خو په هره اداره کښې له یو آمر او مشر د تفتیش په ډول ننوزی سمد لاسه حاضری ګوری او بل هیڅ شی نشی لیدلی تر دی وخته خو مونږ د حاضری اخستلو او حاضرۍ لیدلونه نه یو او وښئی او کار ته نه ګورو ، په هیڅ اداراه کښې هېڅوک په وزګار کښېناستلو او کار نه کولو له جزا لاندې نه دی راغلی او حاضر ګڼل شویدی

هر کله که د کار و مبصرین په کار پسې وگرزېدل او کار ته ئې کتل ، د هر چا پېشرفت او ترقي د کار له مخې شوه او نور شیان له مینځه ووتل له کار سره به علاقه پیدا شي او کار ته به په مینه او محبته خلق وگوري .

انسان له خپل پېشرفت او خپلې ترقۍ سره ټینگه علاقه لري که ترقي بې له کار کولو په بل راز ممکنه نه وه او د چا کار نه ورکېده د کار مینه په زړونو کښې ځای نیسي او له کار سره علاقه پیدا کېږي .

په هر بازار کښې چه هره متاع ښه خرڅېږي خلق هماغه شی ورته راوړي او په هماغه شي پسې گرزي ، که د کار خریداران پیدا شوه او کارونو قدر او قیمت پیدا کړ د خلقو په متېو کښې به زور او قوت پیدا شي او ډېر درانه پېټي به په اسانه اوچتوي ، بیا به زړونه دغسې ساړه نه وي او خلق به د تملق او چاپلوسۍ به عوض کار کوي او هر څه به د کار په لمن کښې غواړي خلق به پدې پوه شي چه کار او زیار لکه یو کامل پیر خپل مرید لوړو مراتبو او مدارجو ته رسولی شي او په کار باندې هر راز کارونه کېږي .

که مونږ ښار ته یو نوی کاروان راغی او د کار ښایسته او ښکلې منظره ئې خلقو ته وښودله بیا به د کار غلامي په بادارۍ او سردارۍ خپله ښه بدله کړي او پادشاهان به ئې خریداران شي .

اوس خو کار د نوکرانو او مزدورانو کار دی مگر که اصلي او حقیقي څېره ئې څرگنده شوه زلیخا به ئې په مینه او محبت افتخار وکړي او دا غلام به زښت ډېر عزیز شي .

عقیده

له دې حربي ټانکونو نه هغه خوان د ډېرو توپونو او ډېرو لښکرو تر شا له هوائي طیارونه ډېر پورته یو دا راز قوت لیدل کېږي چه په ټولو قوتونو غالب دی. له دې قوت سره نه اور او نه اوبه مقاومت کولي شي او نه ور سره په توره او علم مقابله کېږي.

دا قوت هغه عقیده ده چه انسان هر راز ایثار او قرباني ته تیاروي او په ملتونو کښي یو فعال عقل، نه وېرېدونکي عشق، فرهادي عزم او سیلابي حرکت پیدا کوي چه هیڅوک او هیڅ شی ئي مخه نشي نیولی، که تاسي کوم داسې ملت گورئ چه هغه په هیڅ شي عقیده او باور نلري او د هیڅ شي د پاره له سر او ماله نشي تېرېدلی یقین وکړئ چه هغه ملت لکه د اوبو ځگ ډېر ژر ورکېږي او محوه کېږي.

هغه د روح خوشحالي او د زړه اطمینان چه سړی ئي نه په مال او دولت کښي موندلی شي او نه ئي د علم و فلسفي په رڼا کښې څوک مومي نه په لوړو ماڼیو کښي پیدا کېږي نه په زیب و زینت او جاه و جلال کښي لیده شي د عقیدي خاوندان ئي د عقیدې په لاره کښي په هر قدم کښي مومي او هر ساعت ئي استقبال کوي.

کوم کسان چه نه په دیني اساسونو ایمان لري او نه په اخلاقي او روحاني نوامیسو گرو هېدلي دي، نه ئي په نظر کښي ملي شعایر څه قیمت لري هغه په هیڅ مه حسابوئ او هیڅ ئي وگڼئ.

انسان یوازي دغه چا ته نه وائي چه شکل او بڼه ئي د بنیادمو وي او د انسانانو جامې ئي اغوستي وي. هغه اشخاص چه له خوراک او څکاک نه هغه خوا نور څه نه پېژني او له مادي خوندونو نه غیر بله قبله او کعبه نلري هغه باید د هوا د مرغانو په شمیر کې راشي چې د دنیا له باغ و بڼ نه مېوې او دانې ټولوي، په گڼو او شنو بڼونو کښې اوسي او نور هیڅ کار نلري او د هیڅ کار نه دي.

بی عقیدې خلق لکه د لارو او کوڅو خځلې داسې وي چه هوائي بادونه ئې هري خوا ته وړي او لوبې پرې کوي مگر هغه چه عقیده لري او په یوه عقیده ټینگ ولاړ دي د هغوی عزم او اراده دومره قوي وي چه د نمرود له اوره هم نه وېرېږي او په خطراتو ډېر زړور ورځي.

د عقیدې پیدا کول او ټینګول یو قوي او مقتدر پالونکی غواړي چه عملاً د عقیدې به نشر او تحکیم کښي برخه واخلي او عقیدی عاشق و بلل شي .

د عقیدې په ټینګوالي او کلکوالي کښي ادبیات ډېره حصه لري بلکه کېداي شي چه عقاید ایجاد کړي او یو ملت د ځینو شیانو معتقد و ګرزوي .

دغه د وطنیت او ملېت مفکوره چه د ځینو اقوامو د پاره عقیده ګرزېدلې ده په اصل کښي د دې عصر د ادب مولود دی او شعر و ادب په کښي عقیدوي قوت پیدا کړیدی . څنګه چه شعر او ادب عقاید ټینګوي فلسفه او سیاست په عقایدو کښي ضعف او فتور راولي او له خرافاتو سره ئې برابروي د شعر او ادب دا وظیفه ده چه معتقدات او اخلاقي مبادي ټینګ وساتي او په دغسې ذهني روابطو د یوه ملت ارتباط او اتصال قوي کړي .

اخــــلاق

ښائی چه دا عنوان د هر چا خوښ نشی او هر څوک دغه مضمون تر آخره ونه لولي مگر زنځورانو ته سړی ښه خونده دارو هم ورکوی او دواگانې اکثره بد خونده او بې مزې وی .

مونږ ډېر سره او سپين مخونه ، غټ څټونه او قوی وجودونه گورو چه په راز راز روحی او اخلاقی مرضونو اخته دی او ډاکترانو ته ځانونه نه ښئی .

زمونږ طبيبان هم په دغسی ناجوړ يو ښه نه شی پوهېدلی او له مريض نه د طبيب حال ډېر بتر معلومېږی .

د يوه ملت د پاره تر هر څه د مخه دا په کار دی چه خپل اخلاقی شان او وضعيت ته ملتفت شی او خپل زړه او دماغ معاينه کړی. د اخلاقو رڼا زمونږ په هېواد کښی لکه د غلو ډېره خړه او کم نوره ده په دغسی تياره او تور تم کښی د انسانيت او سړيتوب صفات او خويونه ورکېږی او سړی ته څه نه پاته کېږی .

مونږ اوس نزدې نزدې داسې مرحلې ته رسېدلی يو چه بد اخلاق ښه گڼو او په ناوړه خويونو افتخار کوو ځکه چه اخلاقی ذايقه مو بايللی ده او خواږه را باندې ترخه لگېږی .

اوس مونږ فريب ، چل ، او ټگی هوښياری بولو ، له يوه او بل سره مجامله او منافقت ، بېځايه مراعاتونه او د حق ويلو په ځاي کښي چوپ کښېناستل مهارت او هنر گڼو ، صداقت را ته د ساد گانو خوي او خصلت معلومېږي .

او سخاوت د بدوی او ابتدائی اقوامو عادت شمېرو.

ډېر خلق شته چه له اخلاقی مباحثو څخه مړښت او بی نيازی ښکاره کوي او وائی هغه خويونه چه پخوا ستايل کېده اوس نه په کارېږی ، مونږ بايد زاړه تعليمونه پرېږدو او پدې اقتصادي عصر کښي د جود او سخا سندری ونه وايو .

زه دا منم چه د دې عصر اقتضاء په اخلاقو او عاداتو کښی څه تغير پېښ کړي او اخلاقی ذوق ئی څه قدر ته اړولی دي . پدې وخت کښی د صداقت او سخاوت عناوين د چا توجه نه جلبوی مگر دا نشم منلی چه اخلاقی تعليم بېفايدی دی او ضرورت ورته نشته .

تر څو پورې چه انسان په دروغو شرمېږی تر هغه وخته چه يو انسان د بل انسان صميميت او ملگرتيا ته محتاج دی تر هغه زمانه چه انسان په مينه او معاونت خوشحالېږی او د

دوستی قدر کوي مونږ به رښتیا او وفا ، اخلاص او محبت ، ایثار او سخا ستایو او احسان ونېکی ته به په ښه سترګه ګورو .

ځینی کسان چه په دوایرو کښی کارونه کوی او رسمي وظایف لري هغوي د اخلاقو له کتابه یو یا دوه شیه غوره کړي او هماغه کافی ګڼی .

دوي ډېر ځله په وظیفه شناسی او پاک نفسی وياړی او د چا اخلاقی مراعات په ځان لازم نه ګڼی بلکه بې پروائی او بی اعتنائی ور ته ښه معلومېږی او له لحاظ و خاطر سره مجادله ضرور بولی . دا راز خلق سره له جدیت او فعالیته او سره له دې چه له چا نه رشوتونه نه اخلي او له حقه نه تېرېږی خلقو ته ښه نه معلومېږي او په نفرت لېدل کېږی ځکه چه دوی هغه انسانی او اخلاقي جاذبه نلری چه د خلقو توجه جلبوي او په زړونو تسلط پیدا کوي .

دوي پدې راز نه دي پوهېدلي چه ژوندون یوازي فعالیت او ماشینی حرکت نه دی چه سړی پرې اکتفاء وکړي او په نور څه پسی ونه ګرزی .

څنګه چه مونږ په اجتماعی حیات کښي یو د بل د پاره کار کوو او تعاون ته اړ یو یو د بل ترضیې ته هم محتاج یو او د دوستانه علایقو او روابطو په ساتلو تر هغه حده چه اخلاق اجازه را کوي مکلف ګڼل کېږو .

اجتماعي ژوند له مونږ نه دا غواړی چه له خلقو سره یو ښه راز اتصال او قرابت پیدا کړو او د اخلاقو په مرسته په زړونو کښی محبتونه تولید کړو .

ښه اخلاق او ښه خویونه د همدې د پاره دی چه مونږ یو له بله نزدې او په مونږ کښی اجتماعی همدردی پیدا کړي .

که دغه انسانی جاذبه نه وی موجوده نو دغه کلی او ښارونه چه مونږ پکښی او سو مونږ نشی را ټولولی او د دوه ورونو ژوند هم ډېر تریخېږی او بیخونده کېږی .

اخلاق باید په مونږ کښي لورینه او پېرزوینه پیدا کړی ، له زړونو او سینو څخه عنادونه او سد و کدورت وباسی ، ژبه په رښتیا ویلو او حق بیانولو وچلوی او د حرص او شهواتو مخه ونیسی .

د یوه ملت اخلاق چه فاسد او خراب شی هغه ارومرو د انحطاط او ټیټوالی خوا ته درومی او له ډېرو بد بختیو سره مواجه کېږی .

په یوه ملت کښې که اخلاقي پابندي نه وي موجوده هلته قوانین او اجتماعي نظام د مفاسدو او مظالمو مخه ښه نشي نیولی او عدالت ښه نه قایمیږي. هغه خلق چه له ښو اخلاقو تېر شویدي او اخلاقي تربیه نلري هلته ډېر فجایع او مصیبتونه لېدل کېږي او انسانان سمه لاره پرېږدي په نفس و شیطان، هوا او هوس پسې درومي.

هلته عیاشي او شهوت پرستي، دروغ ویل او حق پټول رواج پیدا کوي او د خېر و صلاح مینه له زړونو څخه وزي، په انساني شعور او ادراک کښې تغییر پیښېږي، د ښو او بدو تمیز څوک نشي کولی، د فضایلو قدر او قیمت کمېږي، صبر و ثبات استقامت او حقانیت په افرادو کښې نه پاته کېږي، هر څوک هر څه کوي او شرم و حیا له سترګو وزي. هغه تقوی او عفت چه انسان له هلاکت او رذالت څخه ساتي ضایع کېږي او افراطو تفریط د عدالت او مساوات ځای نیسي.

د دغو ټولو ملاحظاتو په اثر یو ملت باید خپلې خزانې دومره ټینګې ونه ساتي لکه چه خپل ملي او عالي اخلاق ساتي.

د اخلاقو ساتنه تر هر څه زیاته ضرور ده، که اخلاق نه و، هیڅ نشته او هیڅ نه پکارېږي. بې اخلاقو ژوند د مریضانو او رنځورانو ژوند دي چه له ډېرو شتو سره بېخونده او بې مزې وي.

دغه راز ناجوړتیا صحیح ادیبان او لیکوال ورکولی شي او د همدوی کار دي چه لوړ او عالي اخلاق په ملت کښې وساتي او محوه کېدوته ئې پرې نږدي.

تعلیم او تربیت

چا چه د تعلیم او تربیت ټکی اورېدلی او د دواړو په مفهوم او معنی کښې ئې غور او دقت کړیدی هغه پوهېږی چه تعلیم بېل شی او تربیت بېل شی دی .

علم په ټوله نړی کښې تقریباً یو رازوي مګر تربیت په هر ملت او هر مملکت کښې بل راز کېږی . علم په لږ وخت کښې د یو څه کتابونو په ویلو او ترجمه کولو له یوه ځایه بل ځای ته نقل شي مګر د تربیت انتقال عمرونه او ډېر وسایل غواړی .

د علم ښودنه د یوه ملا او معلم کار دی مګر تربیه کول د محیط او جامعې ، د مور او پلار ، د کور او کورنۍ ، د یوه قاید او مرشد وظیفه ده .

علم په الفاظو او کلماتو کښې ځای لری مګر تربیت په عمل او کردار کښې ځان ښئی .

دغه راز تعبیرات زښت ډېر دي او سړی کولي شی چه د تعلیم او تربیت راز راز تعریفونه وکړی او بېل بېل لفظونه ورته په هره ژبه کې پیدا کړي ، تعلیم ته ښودنه یا پوهونه ووائی او تربیت روزنه او پالنه وبولی ، هغه آسان او دا ګران کار وګڼی . د مدنیت او تهذیب ، اخلاقو او عاداتو اساس تربیت وبولي او په اختراعاتو او اکتشافاتو کښې علم ته زیاته برخه ورکړی .

دا کېدای شی چه د یوه سړی فهم او ادراک ، پوهه او هوښیاری زیاته وی کتابونه ئی ډېر لوستی وي ، معلومات ئی له مدنی اشخاصو نه هیڅ کم نه وي مګر د تهذیب او تمدن په لحاظ په ډېرو ابتدائی مراحلو کښې پاته وی .

یو سړي دا کولی شی چه د معلوماتو او نظریاتو په اعتبار د خپلې جامعې او محیط له عمومی سطحې ډېر لوړ شی خپل لباس او خپل ظواهر بل راز کړی مګر خپله محیطی او نژادی تربیه هغومره نشی اړولی او هغه ترقی چه په هغه خوا کښې کوی دلته ئی لسمه برخه هم نشي کړای .

رښتیا وائي چه څنګه غر هغسی ئی کربوړی ، که یو سړی هر څه وکړی او سل رازه صابون په ځان ووهی بیا هم د خپل هېواد تربیوی رنګ له ځانه نشي لرې کولي او خپله ملي تربیه نشی اړولی .

ښائی چه تاسي په غرونو کښې له سمې نه ښه ښه ملایان پیدا کړئ چه د کتاب په حاشو

او نکتو به ډېر ښه پوهېږي ، په منطق او فلسفه کښې به ئې شهرت لرې ځایو ته رسېدلی وی مگر وضعیت او ناسته ولاړه به ئې د غره والووی او په اخلاقو او عاداتو کښې به له هغوی نه څه ډېر فرق نلري .

هغه به په ښارونو کښې ډېرې شپې تېرې کړې وي علم به ئې له سمې او اوارې نه غره ته خېژولی وی مگر د ښاروالو او سمه والو تربیت به ئې له ځانه سره نه وي وړی ډېر پوهان به وي چه په ډېرو دقیقو علمي مسایلو به پوهېږی مگر کوم نواقص او عیبونه چه د محیط په تربیه کښې وي هغه به نشی لیداي او پدې باب کښي به له عوامو ډېر فرق نلری .

دلته هغه مشهوره قصه را یادېږی چه د پښتنو په سیمه کښې دوه غرونه دی یو ته ایلم او بل ته دوه سری وائی څه خلق چه دا یلم په لمنه کښي اوسی هغوی خپل غرجگ گڼی ، څه نور چه د دوه سری په اړخ پراته دی هغوی وائی دوه سری هسک غر دی .

د دوی په مېنځکښې هر وخت پدې خبره جگړه وی او کله کله پکښې سرونه هم ماتېږي ، په دغه ځای کښې کوم وخت یو طالب العلم له خپل استاذ سره دا بحث را واخیست چه مونږ ولي ټول عمر په خوشې خبره جنگونه کوو او یو بل ژوبلوو ؟ دا نا پوهی باید ورکه کړو او دا عادات پرېږدو ، استاذ هم د ده تائید کاوه او دا جنگونه ئې د حماقت او نادانی سند او حجت گانه پدې بحث کښې له طالب نه وویل شوه معلومه خبره ده چه د ایلم غرجگ دي او دوه سری ټیټ دی ، دلته د ملا صاحب هغه ټولې خبرې هېرې او طالب ته یې په بدو او ردو ویلو شروع وکړه ، طالب هم د ایلم په غره ټینگ ولاړ و او له استاذ سره په جگړه اخته شو .

گورئ ! دوي دواړه د علم او پوهې له خوا پوهېدل چه دا جگړه د نا پوهی علامه ده مگر د محیط له تاثیره ئې ځانونه خلاص نشو کړای او که هر څه و ، بیا هم یو د ا« لم او بل د دوه سري و .

علم او پوهه سړی پوه کولی شي مگر منع کولی ئې نشي ځکه چه تربیه په علم باندی غلبه لري . یو سړی دا کولی شی چه بل په خبره پوه کړی مگر ښه کولی ئې نه شی ، انسان په ډېرو شیانو پوهېږی مگر کوی ئې نه پوهول د علم کار دی مگر ښه کول او په ښه لاره بیول صحیح تربیت غواړی .

ذوق

څوک چه د يوه ښه شعر به لوستلو ، د يوې ښکلې نغمې په اورېدلو د يوې ښې منظرې په ليدلو پخپل نفسي حالت او کيفيت کښې تغير ويني او د خوشحالۍ احساس کوي هغه ته د ذوق خاوند ويل کېږي ، او هغه چه له دې ټولو شيانو پټې سترگې تېرېږي او په بې اعتنائي ورته گوري د بې ذوقو په ټولگي کښې راځي .

د يوه مدني او بدوي انسان فرق هم د ذوق او حساسيت په اعتبار ډېر ښه معلومېږي .

هغه څه چه يو شاعر او د شعور خاوند ئې د اسمان په رڼو ستورو ، د سپوږمۍ په سپينه رڼا ، د درياب په مستۍ ، د شنو بڼونو په سمسورتيا ، د بلبلو په نغمو ، د ښکلو په ناز او خندا کښې گوري د غرو شپانه او ساده انسانان ئې هم ويني مگر په دواړو يو شان اثر نه کوي او په احساس کښې ئې ډېر تفاوت موجود وي .

هغه کسان چه د شعر او ادب له اغېزې لاندې نه دي راغلي او دغه حلال سحر پرې تاثير نه کوي بايد پخپل ځان وويرېږي او پوه شي چه انساني احساس ئې ډېر کمزوری دی او له ذوق څخه لږه برخه لري .

هغه ذوق چه انسان ته د خوږو او تروو خوند ښئي حيوانات ئې هم لري او مچان هم د خوږو احساس کولی شي مگر هغه بل ذوق چه د لطايفو او محاسنو په خوند باندې پوهېدل دي هغه يو بل شان تلذذ دی چه په خوراکونو کښې هيڅکله نه موندل کېږي او له شهواني خوندونو نه هسک مقام لري .

دا ذوق بلبله د گلزار لور ته بيائي او هغه ذوق کارغه په مردارو پسې گرزوي بې ذوقي د انسان د پاره لوي عيب دی او هغه څوک چه د ښو خبرو او انساني فضايل په خوند او کيف نشي پوهېدلي له ډېر لوی نعمته محروم دي . هغه چا ته چه د زر کوله اوازه د زرکو کباب خوند ور کوي او د رباب له ترنگه د غوري شرنگ ته زيات خوشحالېږي د هغه په حال افسوس او حسرت په کار دی .

دغه شان خلق د وطن له خرابۍ نه د خپلې اشتها په خرابۍ ډېر خپه کېږي او بې له شخوند وهلو په خوند نشي پوهېدلی . څوک چه د خير رسولو او عواطفو ذوق پيدا کړي هغه بيا له دېنه چه ځان وږی پرېږدی او بل موړ کړي ډېر خوند اخلي او دغه مزه په ډېرو

خوند ورو طعامونو کښې نه مومي .

پوهان او مشران باید د صحیح او انساني ذوق په پیدا کولو او روزلو کوښښ وکړي او حیواني ذوقونه په انساني ذوقونو بدل کاندي هغه کسان چه د شهواتو په استسقی اخته دي او دا تنده پکښې زیاته شوېده که هغوي هر څومره خوړوب او سېراب شي نوسونه ئې پرسېږي او مړی مگر تنده ئې نه ماتیږي او قناعت ئې نه حاصلیږي .

د دوي اساسي علاج دا نه دی چه خواړه او اوبه پرې زیات کړو بلکه اصلي چاره ئې پرهېز او د رنځور ذوق مخالفت دی .

که ذوق مریض او علیل وي یا له فسق او فجور سره اشنا شي دغه ملکوتي انسان د حیواناتو په غوجل کښې تړي او مقام ئې ټيټوي مگر که دغه مادي ذوق له معنوي عالم سره اشنائي پیدا کړي او نور خوندونه وپېژني انساني سویه لوړیږي او عالي اخلاق په محیط کښې رواج مومي . د ذوق تربیه او پالنه د عالي ادب او شعر کار دی او په ادبي درسونو ذوق عرفاني کېږي .

هغه روحي امراض چه ډاکتران ئې علاج نشي کړای د شعر او ادب خاوندان ئې په اساني چاره کولي شي .

که په شعر او ادب کښې معنوي ذوق او عرفاني شعور حلول کړي او شاعر د ظواهرو په ځای حقایق او معاني وستائي کېدای شي چه د یوه ملت په روحیاتو ، اخلاقو او عاداتو کښې تغیر پېښ کړي او ذوق ئې وروا ړوي .

خیال

خیال یو پټ معنوی قوت دی چه له واقعاتو او محسوساتو نه هغه خوا ځینی شیان وینی او په غیبی حقایقو پورې زړه تړی .

په کومه لاره چه خیال تلی شی هلته عقل د ړندو په شان تېرېږی او څه نه ویني . د انسان د فکر او عقل مانۍ په خیال ولاړه ده او د ملتونو په حیات کښې ډېره ستره او مهمه برخه لری .

کوم علوم چه عقل پرې یقین کړیدی او د خیال برخه پکښې ډېره لږه معلومېږی که غور او دقت وکړو خیال پکښې ډېره برخه لری .

که تاسی له یوه ریاضی دان څخه د (واحد) تعریف وغواړئ چه د ریاضیاتو ابتداء او انتهاء گڼل کېږی یا د هندسې له یوه عالم څخه د (نقطی) پوښتنه وکړئ چه ټول خطوط ورڅخه پیدا شوی او له خطوطو څخه بیا طول عرض او عمق یعني مقائیس ثلاثه پیدا شوی دغه دواړه شیان بی له خیاله وجود نلری ، دغه د صحرا کانی چه مونږ ئی په حجریت او کانیتوب پېژنو دا هم د خیال اغېزه ده او د انسان تخیل د تحجر او تجمد په صورت ور ته قایل شویدی .

که چېری انسان د خیال له قوته محروم وای او بی له محسوساتو ئې نور څه نه لیدلی عقل او فکر ئی دغی درجې ته نشو رسېدلی او په غیب ئې ایمان نشو راوړلی . خیال په انسانی ژوند کښې نشاط او سرور پیدا کوی او احساسات و عواطف رودی . هغه شی چه د انسان په نظر کښې معنوی محسنات او روحی آمال ځلوی هغه خیال دی او همدغه شی لکه یوه ښکلې حوره انسان په هر حال کښې خوښ او خوشحاله ساتی .

د وطنخواهی احساس ، د آزادۍ ارزو ، د شهرت تمنا د انسان یوه خیالی معشوقه ده او همدغه شي ئې یوی خوا او بلی خوا ته بیائی او لوی لوی کارونه پرې کوی . همدغه انسانی تخیلات دی چه د یوه ملت خواره واره افراد راغونډوی او اجتماعی جذبات و احساسات ژوندی کوي . خیال په شعر او ادب کښې ډېر دخل لری او شعراء و ادبا د خیال په مرسته عواطف او مشاعر را ویښوی .

چیر ته چه شعر او ادب کمزوری او خیالات مړه وی هغه ملت هم مړ بلل کېږی او انسانان

د مادیاتو په مینه کښې ورکېږی هلته په زړونو باندې مایوسي او افسردګي غلبه پیدا کوي او د عرفان نهضت او ارتقا مینه له مغزونه وزی .

په دغسې ځایونو کښې خلق په مساجدو کښې ناست وی سرونه ئې په زنګنو ایښې وی ، خطیبان خطبې او خطابې لولی مګر د دوی په زړونو کښې هیڅ جذبه هیڅ جوش او حرکت نه پیدا کېږی او ټول په مراقبه کښې ویده وي .

مجالس او محافل بې روحه وي ، جراید او مطبوعات څوک نه لولی ، خلق ظاهراً په کلو او ښارونو کښې اوسي مګر په زړونو کښې سره بېل او جدا وي .

د هر چا غم او خوشحالي ځانته وی ، هېڅوک له هېچا سره رابطه او علاقه نلری ، همدردی او غمشریکی له مینځه ځی او یوه بېشعوره ړنده دنیا جوړېږی .

که په شعر او ادب کښې له خیال او تخیل څخه کار واخستل شی او له خیال نه استفاده وشی له ړندو سترګو نه هم اوښکې تویوی او له کانو نه سخت زړونه نرموی .

تاسې فرض کړئ چه په یو ځای زورور سیلاب راشی او ډېرو خلقو کورونه خراب کړي ، ډېر مالونه او ډېر انسانان له ځانه سره یوسی او ښځې و نر ، ماشومان او سپین ږیری په اوبو کښې لاهو کړی که مونږ دغه حادثه د یوه خبر او اطلاق په صورت شایع کړو دومره تاثیر به ونکړی لکه چه یو ادیب دغه واقعه په یوه ډرام کښې تصویر کړی یا یو شاعر ورځنی مؤثر او مهیج شعر جوړ کړي او خیال پکښې خپله ساحری صرف کاندی . دا واضحه خبره ده چه خیال په عواطفو او احساساتو باندې حاکمیت لری او تعقل محض دغومره رقت او دقت نشی جلبولی که انسان یوازی د عقل په نغو ته کار کولی نو د سیلاب یو مختصر خبر او د تلفاتو احصائیه کافی وه چه د مصیبت لیدونکو د پاره د نورو همدردی او دلسوزي حاصله کړی او د شعر و رومان وظیفه په ځای کړی مګر دا هېڅکله نشی چه یوه سره بې روحه معقوله خبره لکه یو شعر او ادبی شاهکار چه له خیال او تخیل نه پکښې کار اخستل شوی په زړونو اثر وکړی او عواطف وخوځوی .

حرص او عشق

چې انسان گدای کوي حرص د دنیا دی
چې گدا کاندي سلطان عشق د لیلا دی

کور په کور او کلي په کلي گرزیدمه ، د هر چا به چې څه په خدای لورېدل هغه به یې زما په ځولۍ کې غورځول، رنګ په رنګ غلې او دانې به زما په گوډي کې ټولیدې او په کچکول کې به مې ځوډوله ټوکان جمع شوه مگر زه یې نه قانع کولم او زما سر گرداني یې نشوه ورکولی له یوه کلي به بل ته تلم او له بل نه بل ته، هیڅ نه وم خبر چې زما لیلې په کوم کور کې ده او څه شي سرگردانه کړی یم .

هو ! زه لکه د هوا مرغه همدغسې سرگردانه گرزیدم او هیڅ نه پوهیدم چې د کوم دام او کوم ښکاري ښکاریم دادنس او غلو دانو لپاره ښهر گرداني به کله او څنگه قطع شي ؟ په هر پټي ، هر باغ او هر کور کې څه خورم مگر مړیږم نه، دا ټول عالم او ټوله دنیا زما د حرص علاج نه شي کولی او نه زما د غوښتنو تنده ماتیږي .

لکه چې یو هوایي مرغه په یوه پټي ، یوه باغ او یوه بڼ کې نه ایساریږي او د یوې ونې په میوو نه بسیا کیږي زه هم هیڅکله د یوه کلي په خیر و خیرات نه مړیږم او نه په ډیرو گرزیدو ستړی کیږم لکه چې د دې سرگرداني او نه مړیدو علاج هډو بیخي شته نه ؟ زه په دې نه پوهیدم چې د گلزار بلبلې ولې لکه نور مرغان پدې ځینو پټو کې په دانو پسې نه گرزي ؟ یا لکه د مردارې کارغان په مردارو غوښو پسې ځار نه کوي .

د دې سُر کشفول زما لپاره ډیر گران و او د دنیا په دغسې رموزاتو پوهیدل څه اسان کار هم نه دی ، د علم او پوهې ریباران د هر چا کور ته لاره نلري او په یوه قرن کې که ایله یو ځل د چا کور ته کوم نوي خبر راوړي ، دا راز له مانه او ټولې دنیا نه هم پټ و ، چې د حرص علاج په څه شي کیږي ؟ او څه چې د انسان مخه له ټولو شیانو یوه شي ته را گرزوي هغه څه شی دی ؟ هغه وخت چې زه هلته ورسیدم بې د ښیښې له یوې ماتې ټوټې نور هیڅ نه و .

ما ته نه پوهیږم چا په غوږ کې وویل چې دنیا هر وخت موږ په همداسې بریښیدونکو شیانو غولوي او ډیر خوشې شیان را ته ځلوي .

له موږ سره هر وخت لوړ فکرونه او لوړ خيالات ملګري وي مګر عملاً د غسې ناوړه او خوشې شيانو ته ور روان يو مګر تر څو چې نه يو ور رسيدلي د خپل خوشې تګ او بې فايدو منډو په حقيقت نه پوهيږو او نه يو خبر چې موږ په څنګه شيانو پسې هڅه کوو ؟

دا ځليدونکي ښينبه چې ما ته خپلو تصوراتو او خيالاتو ډيره ښايسته کړې وه زما هماغه ارزو وه چې وروسته تر رسيدلو يې هيڅ قيمت نه درلود . که تاسې خپلو ارزوګانو ته کله رسيدلي ياست او خپله تولـه کيسه در په ياد وي يقين به وکړئ چې هيڅ ارزو وروسته تر موندلو هغه پخوانی قدر او قيمت نلري .

ډير ښکلي شته چې د يوه او بل په نظر کې به بې همدغو مره ښکلا درلوده لکه چې ما ته خپله مجهوله ارزو تر څه وخته ښکلې وه .

که تاسې لږ څه خپلو خاطراتو ته رجوع وکړئ او د عالم رويه په نظر کې ونيسئ هره ارزو چې تاسې يې وروسته تر موندلو د خپل زړه له کوره باسئ نورو پسې لوغړن در په در ګرزئ او نه يې مومئ د همدې له امله وايي :

څوک يې له کټه غورځوي چې خوب راځينه   څوک يې د يدن پسې ړندړي (۱)

د مشرانو عشق

څوک چه لوی شی او د مشر توب لوړې درجې ته ورسېږی هغه بیا په دغسی ډیوو چه په یوه کور کښې بلېږی ځان نه سیزی او نه لکه هلکان په کوم سپین مخ یا ملالو سترګو خپل زړه بایلی .

هغه هیڅکله د دنیا په سرو او سپینو داسی نه مین کېږی لکه په مال مین سوداګر چه شپه او ورځ د دنیا په غم کښې ورک وی او بل هیڅ شی ته ئې پام نه وی ، مال لا څه چه د خپل ځان ، خپلو لونو او ځامنو ، د خپل ټبر او کهول مینه او دوستی هم پرې دومره غلبه نه کوی چه نور هر څه هېر کړی او یوازی خپل غم وژاړي.

مشران او لوی خلق دغه ټول محبتونه چه واړه خلق ئې لری په یوه عشق قربانوی چه هغه د ملت او هېواد عشق دی .

د همدغه عشق په اثر د ملتو مشران د مشرتوب حق پیدا کوي او د بابا توب مقام او منزلت مومی .

څنګه چه یو طفل او کوچنی د ډېری نا پوهی په وخت کښې خپل پلار پېژنی او په غېږ کښې ځان ورغورځوی ملتونه هم که هر څومره بی تعلیمه وی د خپلو خوا خوږو مشرانو تمیز کولی شی او د دوی په ځولی کښې ځان اچوی ، خپل ټول مقدرات دوی ته سپاری او په دوی اعتماد کوی .

د عشق په جاذبه کښې دغه قوت موجود دي چه احمد شاه غوندې د پنځه ویشت کالو ځلمی د ټولو پښتنو بابا کړی او د ډیلی په تخت ئې کښېنوی د پښتونخوا او پښتنو عشق احمد شاه بابا ته لویه شهنشاهی ورکړه او ډېرو سپین ږیرو د ده باباتوب ومانه ځکه چه دی رښتیانی مشر و او هغه عشق چه په مشرانو کښې پیدا کېږی په ده کښې موجود و .

ده په دروغو خپل وطن او هېواد ته دا نه دی ویلی :

ستا د عشق له وینو ډک شوه ځیګرونه
ستا په لاره کښې بایلی ځلمی سرونه

تا ته راشمه زړګی زما فارغ شی
بې له تا مې اندېښنې زړه مارونه
د ډیلي تخت هېرومه چه را یاد کړم
زما د ښکلي پښتونخوا د غرو سرونه
که تمامه دنیا یو خواته بل خوائې
زما خوښ دی ستا خالي تش ډګرونه
احمد شاه به دغه ستا قدر هېر نه کا
که ونیسي د تمام جهان ملکونه

څوک چه معنوي رشد او بلوغ ته ورسېږي او د مشرتوب درجه ومومي هغه له وطن او هېواد سره همدغسې عشق پیدا کوي او وطن ته د عشق په نظر ګوري ، هغه بیا د غرو په څوکو ، د صحرا په لمنو ، د وطن په کانو او بوټو کښې یوه داسې تجلي او رڼا ویني چه هر څوک ئې نشي لیدای او هر چا ته ځان نه ښئي .

څنګه چه یو ښاپیرک ځلانده لمر نشي لیدای ، یو کوچنی د ځلمیتوب احساس نشي« کړای ، د دغو ټیټو ډیوو پتنګان د ستورو ډیوو ته نه رسېږي ، دغه عالي عشق ته هم هر څوک نه رسېږي او نشي رسېدلی .

دا عشق د مشرانو او لویو خلقو په برخه دی او بېل کیف لري .

د دې عشق نښې او علامې بېل راز دي او ځانته شواهد لري . تاسې دغه عشق او د حسن و جمال عشق سره بېل کړي او هغه منظره چه د مجنون او لیلي په عشق کښې ئې وینئ له سترګو لرې کړئ .

دا هغه راز مینه ده چه د پلار او ځوی ، د مرشد او مرید ، د شاګرد او استاذ ترمینځ وي او بې له غمخورۍ او خیر خواهۍ نور مظاهر نلري .

پدې عشق کښې ناز و نیاز ، بې پروائي او تغافل نه ځائېږي او نه پکښې رقیب او ریبار شته . له دې عشق سره رحم و عاطفه ، ثبات او متانت همدردي او ایثار ملګري وي او له هر راز تهمتونو ئې لمن پاکه ده .

دلته لېونتوب او له خپلو پردیو بېلېده نشته او نه پکښې د معشوقو له لاسه شکایت او

له رقیبانو سره حسد لیدل کېږي.

له دې عشق سره د پیسو مینه او د مادیاتو محبت نه یو ځای کېږي. هغه څوک چه په پیسو مین وی او پیسې ټولوي هغه هیڅکله یو قام په ځان باندې نشي را ټولولی. هغه کسان چه قومونه پرې غونډېږي هغه پیسې نه غونډوي او دغه مینه له زړه څخه باسي کوم اشخاص چه قصې ګټي هغه پیسې نه ګټي او په بت شکنۍ افتخار کوي.

دا کېدای شي چه قلندران او درویشان د ملت مشران شي او خلق ئې په مشرتوب و مني مګر د پیسو مینان او سود خواره یا بډې خواره هېڅکله د مشرتوب لوړه درجه نه مومي او نه د مشرانو عشق پیدا کولی شي.

ای هغو کسانو چه د مشرتوب آرزو لرئ او لویوالي غواړئ!

راشئ! چه د خود خواهۍ او ټیټو مینو مرانډې او ټنابونه پرې کړو او د لمرو سپوږمۍ په خوا کښې خپلې خیمې ودروو.

راشئ! چه له دې کوچنیو ځالو والوزو او لوړ پروازونه وکړو.

راشئ! چه یو ملي او وطني شعور پیدا کړو او د وطن غرو او رغو، کانو او بوټو ته په مینه او محبت وګورو.

که دغه شعور او دغه احساس ژوندی شو بیا به هر یو ځل ته محبوب معلومېږي او هیڅوک به هېچا ته په نفرت نه ګوري.

یو بډای به د خوارانو دلداري کوي، یو عالم به ناپوهانو ته سمه لاره ښئ، یو طبیب به د رنځورانو په علاج پسې ګرځي، یو قوي به د ضعیف پښتي په اوږو واخلي او ټول به یو له بله ځارېږي.

راشئ! چه همدغسې وکړو او د دې په ځای چه یتیمان وږي وو د یتیمانو اوښکې پاکې کړو او د دردمنو له حاله ځان خبر کړو.

يوازېتوب

هغه خواږه ملګري څه شوه چه توله ورځ به مې ور سره لوبې کولې او يو ساعت به هم نه بېلېدو .

هغه کاڼي به اوس چېرته وي چه د شپې به مې هم په جيب کښې ساتل او يوه شېبه به مې له ځانه نه بېلول .

هغه ونې به اوس څنګه وي چه مونږ پکښې ټالونه اچول او له ملګرو سره به مو يو ځای ځنګل .

دا شيان اوس يو هم نشته او زه بېخي يوازې يم .

هغه خاورې چه ما به په کوڅو کښې ور سره لوبې کولې باد ويوړې او زما خوشحالي هم ور سره لاړه .

هغه د ګاټو او لوبو ميدان به هم وران شوی وی ، د ګودر غاړه به هغسې نه وی ، د خيزونو ځای به هم بل راز وی .

دا څه وشوه ؟ او څه را پېښ شوه چه زه يې له دې ټولو بېل کړم او بېخي يوازې شوم .

زه خو به يو ساعت له خپلو ملګرو نه بېلېدم او بې له هغوي مې ساعت نه تېرېده ، اوس ولې يو ملګری نلرم او چا ته نه نزدې کېږم .

هغه بله ورځ چه زما يو پخوانی ملګری دلته راغلی و ، ما ور سره هغسې د مينې مرکه ونکړه او بل راز را ته ښکارېده ، هغه به څومره خپه شوی وی او په زړه کښې به ئې څه تېر شوي وي ، هغه به وائي ده اوس خپله جامه بدله کړه او خپل پخواني اشناېان ئې پرېښودل .

ما ته خو دی زښت ډېر ګران و ، او له هر چا نه به مې ښه ګاڼه ، ده هېڅکله دا ګمان نه کاوه چه زه به له ده سره دغسې بې پروائي کوم او د ده مينه او محبت به هېروم .

ما هم دغه تصور هېڅکله نه کاوه چه زه او دی به دومره پردي کېږو او زړه ملګرتيا به پرېږدو .

نه پوهېږم زما او د ده ترمېنځ چا توري کتموې وګرزولې او زمونږ زړونه ئې يو له بله تور کړه .

دی خو زما ډېر خوږ ملګری و ، ما ولی د ده قدر ونکړولی مې ده ته په مینه او محبت ونه کتل ؟ کالی ئی زاړه و او څه ئی نه درلوده که د نا پوهی په وجه را ته بل راز ښکاره شو ؟

زه اوس د عزت او اعتبار خاوند یم او دی لا چا نه دي پېژندلی که کوم بل علت او سبب موجود دی چه زه او دي ئې په زړونو کښې لری کړو او پخوانی رابطه ئې قطع کړه . ښائی چه دغه خبرې ټولې رښتیا وي ، ما ډېره موده څه تور او سپین ولوستل او دی په هماغه پخواني حال پاته دی ، زه اوس له کتابونو او اخبارونو سره اشنا شوم او دي بوه چتې نشي لوستلي ، زه په یوه مانۍ کښې د ماموریت په چوکۍ ناست یم او دې پخپل کور کښې پوزی نلری ، زما خلق قدر کوی او د ده سلام هم نه اخلی مګر دا نو ولی زما او د ده د بېلتون سبب کېږی ولي زما او د ده ملګرتیا قطع کوي که بو تن څه نلري او غریب وی هغه سره به سړی خپله اشنائی قطع کوي او که به مرسته او کومک ور سره کوي .

که د سړی یو ملګری نا پوه وي او په څه نه پوهېږی هغه به پوه کوی او که به ئی له خپل مجلسه شړی .

هغه انسان چه د پوهې او لیاقت دعوه کوی او ځان د پوهانو د ډلې ګڼی څنګه دا قبلولی شی چه د خپل هېواد خواران او غریبان له خپلې مینې او محبته محروم کړی او علم و پوهه د بېلتون او لرې والی موجب وګڼی ، دا عادات خو له یوه ځلی انسان سره نه ښائي .

علم او پوهه باید یو سړي له نورونه بېل او لری نکړي او نه د دنیا عزت او اعتبار یو انسان له خوارانو او غریبانو نه وشکوي .

هغه علم چه د کوډو په شان دوه خواره ملګری بېلوی او د غرور موجب ګرزی له نا پوهی نه ئې زیان او ضرر ډېر دی او هغه سواد چه سړی له محیط او اجتماع نه لرې ګو باو له نورونه د سړی زړه تورووي په حقیقت کښې همدغه توره کتهوده او ماتول ئې پکار دی .

که څوک غوای چه په اجتماع کښې ژوند وکړي او له محیط نه استفاده وکړی ، د علم او لیاقت غرور دې له ځانه لرې کړي ، خپله هوښیاری او د بل نا پوهی دې حایل نه ګڼي ،

سړیتوب او انسانیت دی نه هېروي، اجتماعي مېلان دي نه بایلي، خوار و غریب ته دي په خوار و سترګو نه ګوري، له ملګرو دې په هېڅ وخت او هېڅ حال کښې نه بېلېږي، بلکه را دې شي او له جماعت سره دې خپل غم شریک کړي او خپله خوشحالي دې هم د نورو په خوشحالي کښې ولټوي خپل زړه او فکر دې له نورو نه نه بېلوي، یو ځای دې ور سره خاندي او یو ځای دې ور سره ژاړي، د دوي په خوښه دې کار کوي چه د ده په خوښه کار وشي.

خوشحالي او کامیابي همدلته ده او په یوازې توب کښې نشته، هر څوک چه له نورو نه پردی او لرې شو هغه هېڅکله نشي خوشحالېدلی او په یوه پټ اور سوزي.

د (من شذ شذ فی النار) همدغه معنی ده او د دنیا دوزخ همدغه یوازېتوب دی.

زه او تــه.

مونږ باید دلته داسې اورونه بل نکړو چه کلي او ښارونه وسېزي او په لوګي ئې د بصیرت سترګې ړندې شي ځکه چه دا اور د حسد اور او د شیطان له کوره دي .

مونږ به خپلې ډیوې له هغه اوره لګوو چه په کوه طور کښې ئې ځان ښکاره کړي او د زړونو او داغونو خونې روښانه کوي .

د حضرت ابراهیم (ع) پیروان باید پخپل عمل او یقین سور اور ځانته ګلزار کړي او پخپل لاس د عالم د سېزلو د پاره دوزخونه جوړ نکړي .

هر چا چه پخپل زړه کښې د حسد اور مړ کړ د دوزخ اور ئې نشي سېزلی او په سرو لمبو کښې سلامت پاته کیږي .

هغه څوک چه له یوه جماعت او جمعیت نه په نفرت او عناد وزي هغه هر وخت په سره اور کښې سوزي او تل په اور کښې وي .

ته پدې پوه شه چه زما او ستا بېلتون لویه ګناه ده .

که دوه مین سره بېل شي پروا نشته ځکه چه عشق او محبت ئې نور هم زیاتیږي او د وصال ارزو قوي کیږي مګر د دوه ورونو بېلتون او هغه بېلتون چه د بغض و حسد په سبب پیدا شي عالمونه تباه کوي او ملتونه بر باد وي .

زما او ستا نزدې کېدل ، یو کېدل ، پخلا کېدل ، ملګری کېدل ، ډېر لوی اجر لري .

زه او ته د وصل د پاره یو ځکه چه فصل او بېلول د شیطان کار دی .

زه او ته به سره نزدې کېږو او ژر ژر به قدمونه اخلو چه د غه فاصله د لوي خداي په فضل او مرحمت له مینځه واخستل شي .

زه او ته که هر څومره نزدې شو هماغومره خداي ته هم نزدې کېږو ځکه چه ارو مرو به په نفس و شیطان پښې ږدو او له نفسي او شخصي اغراضو به تېرېږو . زه او ته به ځانته نه ګورو د ملت او مملکت خیر و سعادت ته به ګورو .

مونږ باید ملي اجتماعي ګټې په نظر کښې ونیسو او له لوړ افق څخه نظر وکړو زه به د یو کېدو او نزدې کېدو د پاره خپل هر څه له تا قربان کړم مګر ته هر څه له ځانه مه قربانوه او عمومي مصلحت په نظر کښي نیسه .

سترگې مه پټوئ !

ښه وگورئ ! سترگې مه پټوئ ! خدای ته ورتگ دي د قیامت ورځ راتلونکی ده ، سترگې پټول ، حق نه ویل ، د حق په ځای کښې چوپ کښیناستل ډېره لویه او عظیمه گناه ده . وگورئ ! او په ځیر ځیر وگورئ ، که ستاسې سترگې خلاصې شوې که تاسې هر څه ولېدای شود ، که ستاسې بینائی معلومه شوه ډېره لویه او ستره گټه به وکړئ .

ستاسې ډېرې بد بختی په سترگو غړولو ، لیدلو او کتلو ورکېږی .

تاسې د سترگو په حکمت ښه نه یاست پوه شوي او پوره کار مو له خپلو سترگو نه دی اخستی .

هغه کسان چه گوري او وینی غله ورځنی څه نشی پټولي او غدی پرې نه لوېږی .

تاسې خپلې سترگی غړوئ او گورئ مگر څه نه وینئ او څه نشئ لیدای تاسې به وا یاست چه مونږ شپه او ورځ پېژنو ، تور او سپین بېلوو د انسان او حیوان فرق کولي شو ، که مونږ څه نه لیدلی هر گوره به د چا له موټر لاندې شوي وو یا به په کندو او کپرو کښې لوېدلی وو په سم سرک به نه وو روان او بې لارې به تللو .

زه وایم چه اوس هم ډېر خلق بی لارې روان دي او سمه لارئې پرې ایښې ده ، ډېر خلق له گړنگونو لوېدلی دي مگر ځانته نه دي ملتفت . دغه شان لیدل او کتل چه مونږ کولي شو حیواناتئې هم کولی شي او د موټرو له مخې اوښان هم ځانونه په ځنگوی ، واښه او اوبه وینې ، له پا نونو او کمرو ځان نه غورځوی او له حسی خطراتو نه ډډه کوي.

د انسان لېدا او کاته باید له حیوان نه ډېر فرق ولری ، بنیادم نظر باید دومره سطحی او سرسری نه وي .

راځئ ! چه مونږ او تاسې د خپل نظر امتحان ورکړو چه مونږ څه لیدلی شو که نه مقصد مې دا نه دي چه دا ولې شپې میاشت په ما زدیگر یا غرمه کښې گورو ، یا به څو کروه لرې یو شی معلوموو چه انسان دی که حیوان ، نر دی که ښځه ؟ سپور دی که پلی ؟ زما مطلب بل شان امتحان دی او بل راز سترگې مې په کار دی .

هو ! زه هغه سترگې غواړم چه غدر ، خیانت ، ریا ، ټگی ، ظلم او تلبیس بلکه ابلیس ورنه ډډه گوی ، او دغه شیان لیدلی شی .

زه وایم دغه خلق چه تاسي په لارو او کوڅو کښې ، په بازارونو او مساجدو کښې یا په دوایرو او وزارتو کښې په کراتو او مراتو لیدلي او کتلي دي ایا تاسي دوی په ربښتیا لیدلي او که اشتباه مو کړېده .

زه گمان کوم چه د ډېرو خلقو د ډېر خلق نه دي لیدلي او ور سره اشنایان شویدي .

دغه سترگی چه له مونږ سره شته له کاره وتلي دي او څه نه ویني ، دغه شان سترگی د هوا له مرغانو او د ځمکي له ځناورو او حیواناتو سره هم شته .

هغه سترگي چه له رنگونو او اجسامو نه ماوری نور شیان لیدلی شی هغه زمونږ په کور او کلي کښي له چا سره نشته او مونږ په ربښتیا څه نه وینو . ما ته دا سودا په تینگه پیدا شوی او زړه ته مې دا خبره لوېدلی ده چه مونږ څه نشو لیدلی که زه غلط شوی یم زما سودا وباسئ او ما پوه کړئ .

ما خو د مخه وویل چه زه له تاسي نه په رڼا ورځ د سترګو لیدل نه غواړم زه وایم دغه کسان چه تاسي ئې هره ورځ خبري کوئ او ور سره مخامخ کېږی یا په موټر او بگیو کښې ستا له مخه تېرېږی تاسي ئې پېژنئ چه دا څوک دي او څنگه خلق دي ؟

هغه چه په ښو ښو مانیو کښې اوسی ، په اعلي موټرونو کښي سپرېږی نفیس لباسونه اغوندي ، او ښه ښه خوراکونه خوري ایا په دوی کښې خاینین ، غداران ، ظالمان او منافقان نشته ؟

دوی ټول کاریگر لایق او صحیح اشخاص دي ؟ دوی دغه جایدادونه او دا دومره ډېري پیسې په مشروع ډول ، په کار او لیاقت پیدا کړیدی ؟

دغه نور چه دوی نه مومي ، د ناستي ځای نلري ، په تن لغړ او په خېټه وږی دي په دوی کښي د وطن صادق خدمتگاران ، پاک نفسه زحمت کښه او لایق اشخاص بیخي نشته ؟ دوي ټول له ځرمي بېکاره او غیر مستحق اشخاص دي ؟

تاسي ښه وگورئ ! او ډېر غور وکړئ که دلته خاینانو ، غدارانو او ظالمانو په ظلمونو ، رشوتونو او خیانتونو عالي قصرونو ، نفیس موټرونه ، پاخه جایدادونه او لوړ مقامونه پیدا کړی وي او ډېر ښه خلق او صالح اشخاص چه لس ، شل کاله ئې د وطن خدمت په صداقت او پاک نفسي کړی وي هغه نن خوار و زار ، بې کوره او بې اوره گرزي او هیڅ نلري نو تاسي یقین وکړئ چه مونږ رانده یو او څه نه وینو .

که چېرې د رندو بازار نه واي او خلقو ښه او بدليدلی هېڅکله به دغسې نه کېدل او نه به وشوې .

که زمونږ پ سترگو پردې نه وای د رشوت خورو په کور کښې به دا ښايسته پردې نه ځړېدلی او د قصور خاوندان به په قصرونو او ماڼيو کښې نه اوسېدل .

د زمانې تغیر

که تاسې هېر نه یاست او سترګې نه پټوئ نو په دغو لږو کلونو کښې په عالم کښې ډېر لوی تغیر پېښ شوی او زمانه بېخي بل راز شویده مګر دا تغیر محسوس نه دی معقول دي او د عقل خاوندان پرې ډېر ښه پوهېدلی شي .

د انسان وجود که څه هم په هماغه پخواني حال دی ، هماغه دوه سترګې ، دوه غوږونه او دوه پښې لري مګر هغه څه چه نن لیدلی شي پخوائي نشو لیدلی ، هغه څه چه نن ئې اوري پخوائي نشو اورېدلی ، تر هغه ځایه چه نن رسېږي پخوا نشو رسېدلی ، په هغه شي چه نن پوهېږي پخوا نه پوهېده ، هغه څه چه نن ویلی شي پخوائي نشو ویلی .

څو کاله پخوا زمونږ نوکرانو او مزدورانو زمونږ له جلب لاندې منډې وهلې مګر نن را سره په موټرو کښې یو ځای سپاره دي او هغومره فرق نلرو .

یو وخت و ، چه مونږ به بد کارونه ښه ګڼل او ستایل مو ، بیا یو وخت راغی چه په دغو ستاینو شرمېدو او چوپ شو و مګر اوس بدو ته بد او ښو ته ښه ویلی شو .

زه چه نن خپل ځانته ګورم او د خپل شعور او ادراک تفاوت سنجوم پوهېږم چه په دنیا کښې ډېر لوی تغیر او لوی تحول پېښ شوی او زمونږ په هېواد کښې یې هم ډېر تاثیر کړیدی .

یو وخت و چه ما به هغه څوک ښه ګاڼه چه چا ته به ئې زیان او ضرر نه رسېده مګر څه موده وروسته په دغومره ښه توب نه قانع کېدم او له ښو خلقو نه مې ښې ښې ارزوګانې هم غوښتلې ، ما به ویل ښه سړی هماغه دی چه په زړه کښې ئې د وطن او ملت د پاره ښې ارزوګانې او ښه نیتونه موجود وي ، مګر نن پدې هم نه یم قانع او هغه څوک ښه بولم چه ښه ښه کارونه کوي او د ایثار او فدا کارۍ په میدان کښې داخل وي .

دا یوازې زما حال نه دي نور هم ډېر ملګري شته چه بې عمله ایمان کافي نه ګڼي او تشو ارزوګانو ته په څه قیمت نه دي قایل .

که څوک نن له مونږ نه ستاینه او محبوبیت غواړي او ارزو لري چه مونږ ور ته ښه وو ایو او ښه ئې وګڼو هغه دې پدې باندې پوه شي چه تش لستوني او بې لاسه لستوني مونږ نه خوښوو بلکه کار او عمل ته ګورو او د هر چا جد و جهد ، قربانی

او فدا کاری په نظر کښې نیسو مونږ اوس له پخوا نه زیات هوښیار شوی یو او سادگان نه یو . مونږ خلق پېژنو او په زړونو کښې ډېر ښه پوهېږو .

مونږ رښتیا ویلی شو ، زمونږ په زړونو کښې بې د خداي له ویرې بله ویره نشته ، مونږ حقایق څرگندوو او حق وایو مگر د دې کار د پاره په یوه ترتیب قایل یو او هغومره څه وایو چه خلق پرې پوه کولی شو .

مونږ د ځان او د بل د پوهولو او ویښولو ټینگه اراده لرو او دا کار هېڅکله نه پرېږدو .

مونږ غواړو چه اعمالو او افکارو نه د لوی خداي په توفیق خیرې او ناولتیا گانې ورگې کړو او د ضرورت په وخت کښې ډېرې ناپاکه جامې په تېږو ټکوو او په څو باړو ئې وهو .

مونږ ځینی لوړ کسان وینو چه اخلاق ئې ډېر ټیټ دی ، په بدو او ناوړه اعمالو نه شرمېږی ، د فسق په شهرت پروا نلری ، خیانت ور ته بد نه معلومېږی ، په پردی ناموس ډېر زړور ورځی ، په رشوتونو قصرونه او ماڼی ابادوی او په ډېرو هسکو ځایونو کښې ناست دی .

مونږ غواړو چه دوی خپل ځانونه اصلاح کړی او په رښتیا توبې وباسی ، خپل خداي ته رجوع وکړی او په نیکو اعمالو خپل سیئات ووینځی او پخوانی عادتونه پرېږدی .

د دې زمانې همدغه تقاضا ده او د زمانې تغیر له دوی څخه دغه نفسی تغیر غواړی . که دوی غواړی چه زمانه ئې رسوا نکړی او څوک ئې سترگو ته خلق ورنوړی باید خپل ځانونه اصلاح کړی او پوه شی چه زمانه بل راز شوه او بل راز خلق غواړی .

برابر نه دی

صحرا ته ولاړ م هیڅ کاڼی له بل سره برابر نه و ، غرونو ته وختلم ځیني جګ او ځیني ټیټ و ، په باغونو وګرځېدم د ټولو بوټو وده او لوړتیا یو راز نه وه ، د دریاب کبان مې ولیدل یو له بله په ټول ښکلي برابر نه ختل ، د هوا مرغان هم ځیني غټ او ځیني واړه وؤ ، ښارونه مې وکتل د ځینو کورو دېوالونه اوت و او د ځینو نه و ، کورونو نه ننوتم ، ځیني غولي لوی ، ، ځیني واړه ، په دوایرو کښې وګرځېدم ټول مېزونه او ټولې چوکۍ یو شان نه وې ، کتابخانې مې وکتلې د درستو کتابو قطع او حجم برابر نه و ، هېوادونه مې ولیدل ځیني تاوده و ، ځیني ساړه ، انسانان مې وکتل څوک جوړ او څوک ناجوړه ، څوک ړانده و او څوک بینا .

د لوی خدی کتاب مې بېرته کړ دا خبرې مې پکښې ولیدې :

ایا پوه او ناپوه برابر دی ؟ د ړانده او بینا تر مېنځ څه فرق نشته ؟ د دوزخ او جنت خاوندان څه توپیر نلري ؟ نور او ظلمت یو راز دی ؟ پدی پوښتنو راوپښ شوم او په عالم کښې مې بیا سترګې وغړولی . هغه فرقونه چه په نورو انواعو او اجناسو کښې و ، په انسانانو کښې یو په سله زیات معلومېده .

هغه ښاپېریان او دیوان چه خلقو له کوه قاف نه هغه خوا لټول ما په دوي کښې ولیدل ، د پرښتو او لعینانو په معنی پوه شوم ، قصابان او شپانه می وپېژندل . د عدل او ظلم ، علم او جهل ، خیر او شر ، سعادت او شقاوت فرقونه را ته واضح شوه .

پدی ښه وپوهیدم چه :

جوداني قدر یو لعل پکښې مونده شي
نورجهان واړه د تورو کانو غر دی

ما ته دا معلومه شوه چه د ډېرو لویو ملتو او لویو ټولنو قدر او قیمت په یو څو تنو پورې تړلی وی چه که هغه ورځنی لیری شی هیڅ ور ته نه پاته کېږی او د متمدنو اقوامو فرق له وحشیانو نه په یو څو تنو باندې کېږی .

لکه چه د انسان په جسم کښې مخ سترګې ، پوزه چه په وجود کښې ډېره محدوده او لږه حصه ده یو انسان له بل ځنې بېلوي دغسې ملتونه او ټولنې هم د یو څو محدودو اشخاصو په وجود امتیاز پیدا کوي او بېلېږي .

په هر مملکت کښې یو څو تنه محدود اشخاص وي چه د هغه مملکت سترګې او پوزه ګڼل کېږي او د یوه هېواد نوم او نشان لوړوي .

لکه چه یو انسان په خپل ټول وجود کښې دوه سترګې لري چه د هغو په بینائی د جهان لوړې ژورې ویني او سمه لار پېژني یوه جامعه هم څو تنه لري چه د هغوی په بینائی او بصیرت یوې خوا او بلې خوا ته حرکت کوي او د متل سترګې ګڼل کېږي .

د همدې لامله ښه او بد د دوی په سترګو لیدل کېږي د فکر کولو او خیر و شر سنجولو امید دوی ته کېږي ، د هېواد ترقي او لوړتیا د دوی د سعی او عمل محصول باله شي او هر څه په دوي پورې مربوط او موقوف وي . کله چه په توره شپه کښې یو ټولګی خلق چېرته روان وي نو ډیوه له او چراغ له یوه یا دوه تنو سره وي او نور ټول د هغوی په رڼا کښې روان وي لاره ګوري ، که دغه د رڼا خاوندان له دوي نه بېل شي ټول په تورتم کښې پاته کېږي او بیا څوک کندې کپرې نشي لیدای ، د عقل او فکر رڼا هم له محدودو اشخاصو سره وي مګر فایده ئې عامه وي او هر چا ته لاره ښئي .

یو ملت باید د رڼا د خاوندانو قدر وکړی او پدې پوه شي چه بې له دوی نه په ټولو بندې تورتم او تیاره راځي او لاره ورکېږي .

هغه مشعل چه مونږ ته د لارې تیټ وپاس راښئی او زمونږ مخه رڼا کوي د دوی په لاس کي دی او دوی پیدا کړی ، که دوی نه و رڼا نشته او په هر قدم کښې د لویدلو او پریوتلو خطرات موجود دي .

د اسلام دردمنو !

عابده ! هغه څه چه ته ئې په ډېرو وظايفو او نوافلو کښې لټوې د خداي د مخلوق په خدمت کښې ډېر ښه موندل کېږي .

زاهده ! څه شي چې ته ئې د ځان په وږي کولو او نفلي روژو نيولو کښې غواړې د مساکينو او فقيرانو په مړولو هم لاس ته درځي .

عارفه ! چوپ کښېناستل او د خداى په فکر او ذکر مشغولېدل عبادت دى مگر زورورو ته حق ويل او حق بيانول ډېر لوي او ستر عبادت دى . مسلمانه ! د قرآن تلاوت ثواب لرى مگر په قرآن باندې عمل کول فرض دى . اى د تقوى او رياضت خاوندانو تاسى له خپلو کوټنيو سرونه را وباسئ له دې سپينو څادرونو مخونه راښکاره کړى او په عالم کښې سترگې وغړوئ چه د خدايد مخلوق څه حال دى ؟

تاسې انصاف وکړئ ! چه تسبيح اړول ډېر ثواب لرى که په سرو غرمو کښې يوې کول او يو مسکين مړول ؟ په جاى نماز باندې قرار کښېناستل ښه دى ؟ که د خداى په لاره کښې ستړى کېدل ؟

رښتيا وواياسْت چه د بل په خيرات روژه ماتول ډېر ثواب لرى که خپل مال له مسکين او فقير سره خوړل ؟

ما پوه کړئ ! چه پاک خداى د خيرات او شکرانو په اخستلو ډېر خوشحالېږى ؟ که په ورکولو ئى ؟

راشئ ! د خداى رضا او د اخرت ثوابونه به گرانو او سختو کارونو کښې او د مخلوق په خدمت کښې ولټوئ ! يو مظلوم د ظالم له منگولو خلاص کړى ، د يوې کونډې په سر پوړنى واچوئ ، د يوه يتيم اوښکې پاکې کړئ !

يوه پوروړى ته پور ورکړئ ، د يوه رنځور دارو او درمل وکړئ ، . د غه خواران او غريبان چه د پاک خداى صادق او ساده بندگان دى خپل خدمت ته مه رابولئ او مه ئى مريدان کوئ ، بلکه تاسې د دوى مريدان شى او خدمت ئې وکړئ د خداى رضا او د خداي جنت په دغه ډول اصلولئ شئ او د دنيا گټه په هغه بل صورت لاس ته ورځى او درغلى ده .

د سبا فکر

هغه څه چه دریا او تذویر په پردو کښې پټ و اوس څرګندېږي. تر اوسه پورې شپه وه، تورتم و، تیاره وه، هېچا هیڅ نه لیدل هر څه د تورې شپې له تورې پردې لاندې پټ و.

ما ته نه لیدې تازه نشوم لیدای، زما په سترګو او ستا په مخ پردې برتې وې، ما ته نه پېژندلی او تا هم خپل ځان نشو پېژندلی نن د حقایقو له مخې پوړنی پورته کېږي او ښه و بد ځان ښکاره کوي، ته پدې پوه شه! چه پس لدېنه څوک خپل معایب نشي پټولی. که څوک هر څومره کوښښ وکړي چه خپل نواقص پټ کړي او ښایسته رنګونه ور پورې ومښي کامیابېدلی نشي او خوارې ئې څه ځای نه نیسي.

که څوک هوښیار وي هغه باید د ځان اصلاح ته اساساً متوجه شي او ځان ونه غولوي. هغه ودای چه نن سبا نړېږي په آخېړونو نه ټینګېږي او رنګ و روغن ئې بیفایدې معلومېږي.

مونږ باید د خپل راتلونکي ژوند د پاره پاخه دېوالونه جګ کړو او پوخ تعمیر بنا کړو.

له هغه کوره باید و وزو چه نن سبا لوېږي او ړنګېږي سړي باید داسې کور جوړ کړي چه د زامنو او لمسیانو شپې ئې پکښې هم تېرې شي او ودانی ئې پخه وي.

مطلب دا نه دی چه ټول به له کاڼو او ګټو جوړ شوي وي او د خټو په ځای به پکښې سمټ لګېدلی وي ځکه چه دغه راز کورونه خواران او غریبان نشي جوړولی. زما مقصد بل راز کور دی، داسې کور چه یوه خښته به ئې هم ظلم او خیانت په پیسو نه وي جوړه شوې او په ودانولو کښې ئې مظلومان نه وي آزار شوي.

هو! ښه کور هماغه دی چه همسایه ته ئې ضرر نه وي رسېدلی او هېڅکله ئې د بام واورې د بل په بام نه وي لوېدلې، لوي لوی ګناهونه پکښې نه وي شوي، د فساد او ضرر فکرونه پکښې نه وي موجود.

ښه کور دا نه دی چه ښایسته او رنګینې پردې پکښې زوړندې وي او ښه ښه خوراکونه پکښې وخوړل شي یا ډېر نفیس سامان او لوازم ولري.

دا شیان وي او که نه وي مګر پخپل حق قناعت، رحم او عاطفه، عفت او فضیلت چه

په کوم کور کښې وي هغه ښه کور دی او هېڅکله نه ورانېږي کوم کور چه اهل او صالح اولاد لري او ماران ولړمان پکښې نه وي که جونګړه هغه کور ښه کور دی او سعادت په همدغسې کورونو کښې دی . دغه راز کور خواران او غریبان هم جوړولی شي مګر یو غیر صالح انسان ئې هېڅکله نشي پیدا کولي .

هر څوک چه ځانته په دنیا کښې کور جوړوي باید د حمید دا بیت واوري :

که دې نکړ په نېکیو ننګ و نام لوړ

په دوه چوړمه دې د ختو مشه بام لوړ

پخوانۍ ډيوې

کله چه سړی يوازې شي او څوک نه وي نو له خيال او تصور سره ئې زيات سر و کار شي او راز راز فکرونه کوي .

څوک چه له دغې فکري مراقبې سره اشنا وي هغه پوهېږي چه انسان په دغسې وخت کښې هر څه په بل راز ويني او د جهان هره ذره ور ته د سکندر آئينه شي .

په همدغسې مواقعو کښې سړی په پچه خېژي او کشمير ويني او د مرغانو په هګيو کښې راز راز نغمې اوري . زه هم په کوټه کښې يوازې ناست وم او فکرو يوړم ، مخامخ يو منقش رف ښکارېده چه هر هر څه پکښې ايښې و او زما د خيالاتو له تلون سره ئې ډېره مرسته کوله . دغه راز رفونه سړي د دې وخت په ودانی کښې نه ويني او د پخوا وخت تعميري وضعيت سړي ته ښئي . دا کور که څه هم زوړ او پخوانی دی مګر د برق مزي ور ته را ننوتلي دي او سامان ئې هم نوي شويدي . دلته پخواني او اوسني نوي او زاړه شيان يو ځای شوي او عجيب منظر لري .

د تجدد او نوي عصر آثار او استازي دي کاله ته راغلي دي مګر د کور ساختمان ئې لا نه دی بدل کړی .

په کور کښې که څه هم برق لګېږي مګر پاس په رف باندې د تورو تېلو مسينه ډيوه ايښې ده چه مخصوص نقش و نګار لري او دوه درې طبقې ئې تشکيل کړيدي ، په څنګ کښې ئې يو بل ډول چراغ هم شته چه د شمع بلولو د پاره جوړ شوی او اوس په لږو کورونو کښې پيدا کېږي هغه خوا ورځنی د خاورينو تېلو لاټين ايښې او سړی پوهېږي چه دغو چراغو هر يوه پخپل وخت کښې دا کور رڼا کړی او دې خلقو ئې په رڼا کښې ډېرې شپې تېرې کړيدي مګر اوس د ټولو دوره تېره شويده او د شپې په کوټه کښې برق لګېږي .

زما نه وخت په وخت نوي شيان له ځان سره راوړي مګر زاړه هم څوک هيسته نه غورځوي او په جګو ځايونو کښې ځای ورکوي . دا عادت بد عادت نه دی بايد په هر کور او هر هېواد کښې همدغه عادت جاري وي او څوک د چا زاړه خدمتونه هېر نکړي مګر کارونه بايد وخت په وخت له نوو شيانو نه واخستل شي او په کورونو کښې

ادبي بحثونه

نوی رڼاګانې پیدا شي .

زمانه ښائی چه زاړه شیان له کاره وغورځوی او نوی هم زاړه کاندې چه د غورځولو شي مګر انسانان ئی د زمانې په تاخچو او رفونو ، د تاریخ په پاڼو کښې ساتی او په اوچتو ځایونو کښی ئی ږدی .

هغه چا چه لمړی ځل د تېلو خاورینه ډیوه بله کړی د برق له مخترع نه ئې پوهان په کمه سترګه نه ګوری او قدر ئی کوی .

انسان او جهان په هر وخت او هر حال کښی یوې رڼا ته محتاج دی او دا رڼا وخت په وخت خپل شان او صورت بدلوی او په ظروفو کښی ئي تغیر راځی د همدغه بدلون او تغیر په اثر انسان د علم د معرفت په لوړوالی او د پوهې په زیاتولو او تجلی کښی زیار کاږی .

هغه چا چه د خاورو ډیوه جوړه کړی او هغه چه د مسو ډیوه سازه کړېده یا ئې د ښیښې په فانوس کښی کومه شمع لګولی ده د برق او برېښنا تر مخترع پورې هر یوه کوښښ کړی چه د رڼا لپاره یوه وسیله پیدا کړی او د بشپړ تیاره خونه رڼا کړی ، دوی هر یو نور او رڼا پالونکی او روزونکی دي چه د بصیرت خاوندان ور ته په ډېر قدر او احترام ګوری .

هغه رڼا چه د خاورو له تېلو پیدا کېږی ، هغه نور چه له لمر او سپوږمی څخه راځي ، هغه برق چه د اوبو له جریانه حاصلېږي بی د ظرف او محل له تبدیله څه ډېر فرق نلري . که څوک په دغو ظاهری صورتونو نه غولېږی دغو نووو احادثو قالبونو او ظروفو ته نه ګوری د شړشمو او پنبی په بوټو ، د غوزانو او زیتون په ونو کښی یوه رڼا او یو راز تېل موجود دی چه په هر راز ډیوه کښی بېل کیفیت پیدا کړی.

هغه نور چه کلیم په کوه طور کښی لیده د زیتون په هره ونه کښی شته مګر محرمانه سترګی غواړی . که د انسان تعقل قوی شی او د حواسو په بند کښی محصور پاته نشی لکه څه هم د بشر موجوده علم هماغه رڼا ده چه د حواسو له کړکیو را ننوتلی ده او بې له دېنه په ده باندې توره شپه ده په هر شی کښی به یو نور ګوری او د وجود په نړي کښي به دا تور او سپین نه وی .

اوس مونږ د حواسو له تاثیر لاندې راغلی یو چه په تېلو غوړ لاسونه په پنبه او

پندانه وچوو او د سترګو کتل یا لامسه قوه مونږ ته حقیقت بل راز کوی او ظرف را ته مختلف انواع او اجناس په مخکښې دروی.

که دغه راز راز لوښی او منګی چه په هر کور کښی په بېل بېل صورت وینو زمونږ د نظر مانع نشي نو په هر کور کښی د یوې ویالی او چینې اوبه دی او د ټولو مشرب یو دی، که مونږ د سینداو ویالې، کوهی او کاریز، واوری او باران په شکلونو، صورتونو او نومونو ونه غولېږو پوهېږو چه همدغه یو شی په څو نومونو یادوو او زمونږ حواسو را ته واوره او باران دوه شیه کړیدی. په حقیقت کښی همدغه یو حلاوت دی چه په خټکی، هندوانه، توت، انګور، ناک، مڼه، شفتالو او نورو کښی ئې حلول کړی او په هر محل کښی ئې بېل صورت بېل رنګ بېل خوند بېل نوم پیدا کړی دی.

دغه لوی او واړه خمونه چه د بېلو بېلو میوو او دانو شربتونه او عرقونه پکښی پراته دی ټول یو راز کیف لری او د کجوری او اریشو په مینځکښی څه ډېر فرق نشته.

په دغسی کتنه چه سړی له صورتونو هغه خوا وګوري پوهېږی چه کورت او شړومبې له یوې غړکې راوتلی دی او مایعات و جمادات زمونږ احساس او شعور بېل کړي.

هغه وخت چه زمونږ تماس له مادیاتو نه قطع شی او مجرد شو ښائی چه د نن ورځی علم او معرفت بل راز شی او دغه رڼا بل شانې ووینو، د نن ورځې تنویری وسایل به لکه د دې کوټې بې کاره ډیوې له کاره ولوېږی او علم و پوهه به په نورو قالبونو کښې ځان ښکاره کړی.

ادب

د ادب د کلمې اصل :

اصل يې «هذب» دی د بې عيبه پهٔ معنی .

د هذب کلمه پهٔ اصل کښې د هغې ونې د پاره استعماليدله چې ځينې څانګې او ځينې ښاخونه بهٔ يې قطع شوه او صافه به شوه ، وروسته دا کلمه له محسوساتو نه معنوياتو ته رانقل شوه او هغه چاته هم وويل شوه چې عيبونه به يې ورک شوه يعنې مهذب به شو .

اهل لغت ټول پهٔ دې باندې متفق دي چې د مهذب کلمه د يوه کامل انسان د پاره دونې له تهذيبه رانقل شويده . ځکه چې معنوي او عقلي امور له حسي اشياؤ څخه مأخوذ دي لکه د عقل کلمه چې د اوښ له جلب ، عقل ، عقال څخه مأخوذه ده .

نو د هذب د کلمې (ذ) پهٔ (د) بدل شو او د غه ابدال پهٔ عربي کښې ډير مثالونه لري لکه : هذم ، هدم ، جدم ، جذم ، د قطع پهٔ معنی (ه) پهٔ (همزه) بدله شوه او دا ابدال هم پهٔ عربي کښې متعارف دي لکه : اهل ، آل ، ماه - ماء او داسې نور . . . .

نو هذب هدب شو او هدب پهٔ ادب بدل شو .

ځينې وايي چې په يوناني ژبه کښې ايب هغه چاته ويل کيده چې خبرې به يې خوږې وې او د ښهٔ او ازاو ښې نغمې خاوند به ؤ نو هر کله چې عربي او يوناني لغتونه يو له بله ګډ شوي دي د غه لغت هم له يوناني څخه اخستل شويدی .

ځينې نور وايي چې ادب له «دأب» څخه مأخوذ دی چې د عادت پهٔ معنی دی او د حال وشان پهٔ معنی هم ذکر شوی دی لکه : «کدأب آل فرعون» مګر د غه راز اشتقاق پهٔ عربي کښې ډير نظاير نه لري .

د ادب د کلمې تاريخ :

ځينې وايي چې دا کلمه د جاهليت پهٔ زمانه او د اسلام پهٔ ابتدا کښې نه وه ځکه چې

نه د هغه وخت پهٔ ادبي آثارو کښې راغلې ده او نه پهٔ قرآن کښې شته بلکه لومړی ځل دا کلمه پهٔ دې نبوي حديث «ادبنی ربی فاحسن تاديبی» کښې ذکر شوې ده (دا حديث محدثينو پهٔ دغو الفاظو نه دی ضبط کړی) ځينې نور وايي چې دا کلمه د جاهليت پهٔ زمانه کښې هم وه او دا چې د هغه وخت پهٔ اشعارو او قرآن کريم کښې نشته د دې دليل نشي کيدای چې دا کلمه پهٔ اشعارو او قرآن کريم کښې نشته د دې دليل نشي کيدای چې دا کلمه پهٔ هغه وخت کښې هډو موجوده نه وه.

دوی د خپلې مدعا د ثبوت د پاره دا دليل راوړي چې کوم وخت چې دا کلمه پهٔ حديث او د اصحابو يا د تابعينو پهٔ اقوالو کښې راغله او هيچايې د معنی او مفهوم پوښتنه ونکړه معلومه ده چې پخوا هم وه او ارتجالا نهٔ ده ويل شوې. وايي چې دا کلمه د حضرت علي (رض) په اقوالو کښې هم ډيره راغلې ده او د جاهليت پهٔ وخت کښې هم «اکثم» بن صيفي د بني تميمو مشهور خطيب ذکر کړيده.

دادب تعريف :

لغوي معنی خو يې تهذيب دی او څهٔ شی چې له چا سره يا له کوم شي سره لايق او مناسب وي هم ادب ورته ويل کيږی لکه: د مجلس آداب د معاشرت آداب او داسې نور ....

اصطلاحاً: ادب هغه پوهه ده چې انسان پخپله وينا او بيان کښې له خطا او غلطی څخه ساتي، ځکه ادبي علوم هماغه علوم بلل کيږي چې د وينا ښه والی او بد والی غلط او صحيح خوږ والی او پيکه توب ښيي او پهٔ تعريف کښې ويل شوي دي چې ادب د ښو الفاظو په وسيله د خپلو احساساتو او ادراکاتو يا د زړهٔ د خبر وښکاره کول او د اوريدونکو پهٔ ذهن کښې يې کښيښول دي يعنې ادب يوازې د افکارو او روحي حالاتو اظهار نه دی بلکه له يوه ذهنه بل ذهن ته انتقال او ابلاغ هم پکښې ملحوظ دی دا انتقال کهٔ پهٔ ښهٔ ډول او مهارت سره وي چې هم پهٔ کښې ښه کلمات انتخاب شوي وي او هم د کلماتو د ښهٔ ترکيب او ښهٔ استعمال پهٔ لحاظ د فصاحت او بلاغت مراعات شوی وي ادب ورته ويل کيږي او کهٔ داسې نه وي نو عادي خبرې دي.

د ادب تقسیم :

ادب دخپل جوهري اوذاتي تقسیم پۀ لحاظ دوه ډوله دی :

ادب محض ، ادب مخلوط :

ادب محض هغه دی چې بې دبیان له لطف او خوږوالي څخه او بې دبدیع احساس له تحریکه بل مقصد او بله غایه پکښې نۀ وي لکه ځینې عشقي غزلې چې درحمان بابا یا دحمید او خوشحال او نورو شاعرانو پۀ دیوانو کښې ګورو یا ځینې منشور اشعار چې دطبیعي مناظرو یاد احساساتو او عواطفو تمثیل پکښې وي .

مخلوط ادب دیته وایي چې یو ادیب کوم تاریخي ، علمي ، اجتماعي مطلب پۀ ادبي پیرایه کښې راوړي او ادبي رنګ ورکړي نو دلته ادب واسطه ده او پۀ لومړي صورت کښې غایه ده .

دلومړي قسم ادب پۀ لحاظ دادب موضوع شاعرانه احساسات اوعواطف ، روحي کیفیتونه ، حسن اوجمال ، دطبیعت ښکلي مظاهر او مناظر ، نفسي اغیزې ، قلبي تمایلات ګڼل کیږي مګر دوهم قسم ادب هر څۀ پۀ غیږ کښې نیسي او کیدی شي چې سړی ساینس او تخنیکي یا ریاضي مسایلو ته هم ادبي رنګ ورکړي او ادب پۀ هر څۀ کښې ګډ کاندي .

شعر

څوک وایي هغه موزون کلام دی چې دانسان پۀ احساساتو او عواطفو کښې تحریک پیدا کوي ، ځینې نور وایي هر کلام چې دغه کار کولی شي وزن او قافیه ولري او که نه هغه شعر دی .

څوک بیا وایي چې نه هر څۀ چې پۀ زړۀ اثر کوي او پۀ انسان کښې تعجب یا جوش او جذبه پیدا کوي هغه شعر دی ، نو ددوي په نظر کښې جهان ټول شعر دی چې سړی یې دآسمان پۀ ستورو او شفق کښې ، دډکو او مستو سیندونو په څپو ، دګلونو چمنونو پۀ رنګ او طراوت کښې ، دغرو په لوړو څرکو ، دآبشارونو پۀ مستی دبلبلو په

شور د ښکلو پۀ ښايسته سترگو او نازونو کښې گوري ، نه يوازې دا نه ! د مهجورو او آرزو مندو پۀ اوسيليو ، د دردمنو پۀ آه و فرياد ، د مظلومانو پۀ ژړا کښې هم شعري کيفيت موجود دی .

له دغسې مختلفو تعريفونو څخه معلومېږي چې يو داسې کلام چې پۀ زړۀ او احساس تأثير کوي او پۀ کلاسيکي تعبير (بديعي احساسات پۀ شور راولي) هغه خوارومرو شعر دی ، نو که ځينې نور شيان هم شعروي وي به ، مگر هغه شعر چې خلق پرې يو شاعر ستايي هغه همدغه شی دی او پۀ الفاظو کښې ځای لري د دې شعر د عناصرو او اصلي اجزاؤ پۀ باب کښې ډيری خبرې شويدي چا پۀ شعر کښې وزن ډير مهم جزٔ بللی دی او چا ادبي صنعتونو ته پۀ ډير اعتنا کتلي دي ، پخوا به خلکو د دغه شعري صنايع چې ځينې لفظي او ځينې معنوي دي د شعر پۀ ماهيت او حقيقت کښې داخل گڼل مگر اوسني يې د شعر لباس او زيور بولي همدغه سبب دی چې د پخوا وخت ادبي مبصرينو او منقدينو د غو صنعتو ته پۀ اصلي نظر کتل او د شعر قيمت يې پۀ همدغه معيار سنجاوه د دوي پۀ نظر کښې به ښۀ شعر هماغه ؤ ، چې کوم معنوي صنعت پکښې ؤ لکه : صنعت طباق ، صنعت مقابله ، مراعات النظير ، صنعت مشاكله ، صنعت مزاوجه ، صنعت ارصاد صنعت عكس ، صنعت رجوع صنعت توريه ، صنعت استخدام ، صنعت جمع ، صنعت تفريق ، صنعت جمع او تفريق ، جمع او تقسيم ، جمع او تفريق و تقسيم ، حسن تعليل ، استتباع ، اطراد ، تعجب او داسې نور.....

يا به پکښې له لفظي صنايعو کار اخستل شوی ؤ لکه : تجنيس ، قلب ، اشتقاق ، رد العجز على الصدر ، ذوالقافيتين ، متلون او داسې نور ...

مگر اوس څوک پۀ دغه راز جامو او کالو نه غولېږي او د شعر ناوې پخپله گوري پۀ دې کښې څه شک نشته چې يو ښۀ لباس پۀ هر وخت کښې هر چا ته ضرور دی او بې لباسه شيان ښۀ نه ښکاره کېږي ، مگر لباس پۀ هر وخت کښې تغيير کوي او د زيب و زينت سامان وخت پۀ وخت بل راز کېږي کله خلک اوږدې جامې اغوندي کله لنډې يو وخت بخی او چکنونه رواج وي بل وخت ساده لباس ښۀ گڼل کېږي ، کله به کالو

کښې ډیر افراط کیږي او کله بیا هغه پایزیبونه او د سرو نتکی له رواجه ولویږي شعر هم پهٔ دې وخت کښې خپل لباس او زیور له پخوانه بل راز کړیدی او هغه ټول پخواني کالي نه اغوندي ، که څوک یې پهٔ ډیر زور او تکلف وروا غوندي نو خلک یې نهٔ خوښوي بلکه عیب یې ګڼي .

د غه اوسنی نظریه چې د شعر پهٔ باب کښې پیدا شوې او شعر غیر له د غو ادبي صنایعو څخه یو بل معنوي شی بولي د پښتو پهٔ اشعارو کښې یې له پخوا نه تطبیق وینو او زمونږ د دې وخت ځینو ښاغلو ادیبانو چې د د غه صنعتو د پاره پهٔ ډیر تکلیف یو یو بیت چېرته پهٔ دیوانونو کښې د مثال او نمونې په ډول پیدا کړی دا هماغه صنعتونه دي چې پهٔ غیر قصدي او ازادي ډول پهٔ پښتو اشعارو کښې پیدا شوي او څه ډیر زیات کوښښ ورپسې نهٔ دی شوی یعنې پښتنو شاعرانو د خپل زړهٔ ، خپلو احساساتو او عواطفو ترجماني کوله او خپلې سندرې به یې ویلی نو که به ځینې صنعتونه هم پهٔ کښې راغله راتله به مګر دوي اصلي شی نه ګاڼه او همدغه شي ته یی شعر نه ویلې بلکه د زیور او لباس پهٔ نظر یې ورته کتل .

د دې د پاره چې دا خبره پهٔ خوشبینی او محض تعبیراتو حمل نشي شعر به د ځینو پښتنو شاعرانو پهٔ نظر کښې وښیو ، چې دوي شعر ته پهٔ کومه سترګه کتلي دي او د شعر ماهیت دوي ته څنګه جلوه کړې د ه ؟

شعر د خوشحال خان په نظر کښې :

لکه غشي لره بویه تیر انداز
هسې شعر لره بویه سحر ساز
همیشه د زړهٔ پهٔ لاس تله د وزن
زیات وکم له وزنه یو توری غماز
پهٔ تور آس د حقیقت ناوې سپره کا
پهٔ سپین مخ پلو نیولی د مجاز

سل جلوې ســـل کرشمې سل مکیزونه
پهٔ نظر کښــــې یې ښکاره دستر گوناز
دصنــــعت زیور پهٔ څورنگه ورپورې
دتشبــــــیه چندڼ چووه باندې طراز
دمضــــــمون دنزاکت غمزه ورڅخه
سرترپایه درست صــــورت سره یوراز
که پهٔ نظم کښې کار گه او تپوس راوړي
هم دزړونو په ښــــکار گرځي لکه باز
چـــې یوه وینایې وکـــړه هوښیار هغه
عاقــــلان به ویل کانــدی پهٔ ایجاز

***

خوشحال پهٔ دې بیتو کښې کمال کوي چې خپل آغاز پهٔ غشي او تیراندازئ کوي ځکه چې دشعر غشی هم پهٔ زړونو لگیږي او همدغه یې هدف دی ، سحر ویل ورته که څهٔ هم نوی تعبیر نه دی مگر منلی او مسلمه خبره ده ، داچې له وزنه یوزیات یا کم توری غماز ولي دیر ښهٔ خبره ده او له غمازنه ورته بله ښهٔ کلمه نشو پیدا کولی ، که ووایو چې دغماز کلمه به هیچادغسې پهٔ ځای نه وي استعمال کړې څهٔ غلطه خبره بهٔ نهٔ وي .

دخوشحال له دغه شعر څخه معلومیږي چې دی بې وزنه کلام ته شعر نه وایي ، پهٔ دریم بیت کښې چې دحقیقت ناوې پهٔ تور اس سپروي او پهٔ سپین مخ بې دمجاز پلو نیسي ځومره ښهٔ تعبیر دي ځکه چې حقیقت ومجاز علاوه پهٔ دغه مفهوم چې دبلاغت پهٔ فن کښې یې لري او دیوې کلمې استعمال پهٔ موضوع لهٔ معنی کښې حقیقت بولي او پهٔ نورو ځایو کښې یې مجاز گڼي دتصوف او عرفان پهٔ لحاظ بله معنی لري او نور کوایف پکښې لیده شي پهٔ هر صورت موږ ویلی شو چې خوشحال بې حقیقته کلام ته شعر نهٔ وایي او بې دحقیقت له سپین مخه دمجاز ښایسته پلو او رنگین پوړنی هم څهٔ اصلي غایه نهٔ بولي .

دخوشحال پهٔ نظر کښې شعر یوه حقیقي ناوې ده چې هم سپین مخ لري هم مجازي

پلو ، چې له سلو جلووسلو کرشمو مکيزونو سره يې پۀ ستر گو کښې هم نازشته او د صنعت څورنگه زيور وريوري دی .

وگورئ ! چې خوشحال صنعت ته دزيور پۀ ستر گه گوري او اصلي معشوقه يې نه گڼي د مضمون دنزاکت غمزه هم بې له صنعته يوبل شی گڼي او سر ترپايه دشعر پۀ صورت کښې تناسب او يوراز والی غواړي بيانو وايي چې پۀ دغسی نظم کښې که کار گه او تيپوس راوړل شي هم داسې باز ورځنی جوړشي چې دزړو نو ښکار کوي .

هو ! دشعر له زړو نو سره کار دی اودهمدغه ښکار دپاره پيداشوی دی پۀ دې بيت کښې علاوه پۀ دې لطف چې له کارغه او تيپوس نه زړۀ وړونکی باز جوړوي دالطف هم شته چې دزړۀ دښکارپۀ يادولو سړي ته دخپلې اولې مسرې تيراندازي او غشی هم يادوي ، پۀ وروستي بيت کښې چې ايجازيوه شاعرانه او ادبي هوښياري بولي ښايي چې دخپل دغه شعر ايجازاوزياتو دلالتونو ته به هم اشاره کوي چې څومره ښۀ مطالب يې پکښې ځای کړي دي او پۀ يوڅوبيتو کښې يې دومره څۀ ويلی دي چې يوه لويه مقاله يا يوه رساله ورځنې جوړيدی شي .

شعر دحميد په نظر کښې :

شعر نه دی دا خوناب دزخمي زړه دی
يا دستي وتلی دم له خولې دمړه دی
يا نغمه دنيم بسمل مرغه دخولې ده
يا مجنون ته معما ښکلې ليلی ده
يا دوينو اباسيند وهلی موج دی
يا له ښاره دحيرت وتلی فوج دی

دلته که څه هم حميد پۀ ظاهره کښې وايي چې شعر نه دی مگر مطلب يې دادی چې همدغه شی شعر دی او پۀ دې دري بيتو کښې دی خپله نظر يه دشعر پۀ باب کښې پورد

ښکاره کوي . که څوک دابیتونه په دقت وګوري هغه پوهیږي چې حمید شعر ته څهٔ وایي اؤ شعر دده پهٔ نظریه کښې څنګه ښکاره شوی دی ؟ (ددی بیتو مورد به خاص وي مګر حکم یې عام دی) دی وایي شعریاد زخمي زړهٔ خوناب دی یاهغه وروستی دم دي چې له صورت او کالبوت څخه پهٔ ډیر حسرت وتلی وي او ډیری آرزوګاني پرې ایښې وي یاد عشق دنیم بسمل مرغهٔ یا مجنونٔ ته دلیلیٰ معما ده یا دوینو دجوش موج یا یو عالم حیرت دی چې دی ورته فوج وایی او دحیرت له ښاره یې راوتلی ګڼي .

دحمید زیات مهارت پهٔ دې کښې دی چې دشعر پهٔ تعریف کښې یو عالم تر ددښکاره کوي او سړی پوهوي چې شعر پیژندل څهٔ اسانه کار نه دی . دا آسانه خبره ده چې سړی ووایي شعر دانسان بدیعي احساسات خوځوي مګر که پوښتنه وشي چې څنګه او پهٔ څهٔ راز ، او شعر دومرداغیزه له کومه کړه ؟ نو خبره ډیره ګرانیږي او دحمید غوندي یو موشګاف بویه چې داځواب ووایي او دشعر په معرفی کښې دشعر دتأثیر علت او سبب هم بیان کړي .

دحمېد دغه تعریف چې دشعر دپاره شاعرانه تعریف دی موږ دې ته ملتفت کوي چې شعر یو درد او احساس ، یو دعشق او جمال پیغام ، دیوه هیجّان اواعجاب او تحیر موج او فوج دي چې په الفاظو او کلماتو کښې یې ګورو .

شعر دشیدا پهٔ نظر کښې :

مضمون دشعر لکه پیکر دی
رنګین الفاظ یې رخت وزیور دی
ورته ضرور دي دا دواړه څیزه
پیکر که هر څو دلربا تر دی

***

شیدا هم په شعر کښې پیکر اوزیور سره بیل کړي دي او داسې نه کوي چې یوازې رنګینو الفاظو ته شعر ووایي او شاعري پهٔ الفاظو کښې ولټوي مګر بې رخت وزیوره پیکر هم نه خوښوي او پهٔ دې ضرورت اقرار کوي . که رښتیا ووایو له دغه ضرورته

هیڅوک سترګې نشي پټولی او رنګین الفاظ د احق لري چې رخت وزیور یې وبولو ځکه چې دالفاظو تاثیر یوه منلې خبره ده او هر څوک پوهیږي چې ادبي کلمات پهٔ هر چا او هر ځای کښې قوي حاکمیت لري.

ډیر شعرونه شته چې یو مضمون پکښې راغلی دی او د توارد پهٔ اثر کښې هغه ځهٔ چې یوه شاعر ویلي بل هم ویلي دي مګر دیوه الفاظ شاعرانه دي او دبل نه دي ځکه دیوه شعر ښهٔ ګڼل کیږي او دبل هغو مره نه.

شعر دعلیخان په نظر کښې :

عذاب نه دی نه ثواب شعر خو ثوب دی
ګاه یې اغوندي انسان ګاهې سبوع
عنوانات دي دابیات معنون حکم
ښهٔ بدګوره دمحمول او دموضوع

دعلیخان له دې دوه بیتو معلومیږي چې دی منظوم الفاظ شعر ګڼي اووایي چې شعر یو لباس دی چې کله به یې ښهٔ سړی اغوندي او کله بدیعني دی لکه خوشحال او شیدا شعر یو پیکرنه بولي چې لباس ته محتاج وي بلکه لباس یې ګڼي چې کله یوه ښهٔ شي او کله بدشي ته پهٔ غاړه کیږي ، دعلیخان نظریه هم دشعر پهٔ نسبت لکه دپخوانیو نظریه داسې ده اوس هم ځینی کسان شته چې وایي شعر یو ښایسته لوښی دی چې کله پکښې دوا او کله پکښې زهر لویږي یا شعر یوزیور دی چې کله ښې ښځې او کله بدې ته پهٔ غاړه کیږي (١).

مګر دعلیخان پهٔ نظر پکښې یوشی شته چې دی یې دې خبرې ته اړ کړی دی . چې شعر ته لباس ووایې ، هغه شی دادی چې علیخان له ځینو داسې ملایانو سره خبرې کوې چې هغوی شعر ممنوع ګڼي نو دی مجبور دی چې شعر ته نه ثواب او نه عذاب

---

(١) پدې باب په بله ډیوه کې یو مضمون شته چې دلته یې بیا نه رانقلوم.

ووايي بلکه ثوب يې وبولي او دشعر لمنه دددوي له لاسه خلاصه کړي ، دهمدې لامله ددغو بيتو آغاز هم پۀ دې ډول کوي :

عالمان شعر پۀ څۀ گڼي ممنوع
ډير ابيات له آنحضرته دي مسموع
عذاب نه دی نه ثواب شعر خو ثوب دی
گاه يې اغوندي انسان گاهې سبوع

که چيرې عليخان يې ددغسې کوم عامله دشعر حقيقت بيانولی يا چاترينه پوښتنه کړې وای چې شعر څۀ شی دی ؟ يقين دی چې شعر به يې تش لستونی نۀ گڼلی ځکه چې عليخان کوم داسې شاعر نه دی چې دشعر حقيقت او معنويت ته نه وی پريوتلی او محض منظوم الفاظ ورته شعر ښکاره شوی وي ، که څوک دده ديوان وگوري او دده شعرونه له نظره تير کي يقين به وکي چې دسړي مطلب پۀ يوه شي کښې بل شانته وي نظريه يې هم بل راز شي .

درحمان بابا چې دشعر او ادب پۀ مقام کښې لوړځای لري او سړی يقين کولی شي چې دده له نظره دشعر حقيقت پټ نه دی پاته ، خوماته يې پۀ ديوان کښې کوم شعر مخې ته نه دی راغلی چې ده دشعر پۀ نسبت خپله نظريه پکښې ښکاره کړې وي او موږ پوه شو چې شعر دده پۀ نظر کښې څه رازؤ ؟ مگر چې دشعر رنگ وصورت ته يې گورو او دا هم پۀ نظر کښې نيسو چې دی خپل شعر په ساده انشاء او سوزان شعر ستايي پوهيږو چې دی پۀ شعر کښې معنوي حقيقت او سوز خوښوي او ساده جمال ورته ښۀ ښکاره کيږي .

په ژوند کښې دشعر او ادب اغيزه :

که ژوند او حيات ته ښۀ ځير شو او دانسانانو کاميابي او ناکامي په نظر کښې ونيسو . دبدبختيو او نيکبختيو پۀ پټو پټو سببونو پسې سترگې وغړوو پوهيږو چې ادب او ادبي رجال پۀ دنيا کښې مؤفق دي او ژوند دادب پۀ ارابو روان دی . هغه اشخاص چې پۀ جامعه کښې مقبول دي او هغه کسان چې پۀ بدنظر کتل کيږي په عقل او فکر ، عمل او کردار کښې به يې لږ فرق وي مگر پۀ ادبي لحاظ به ډير تفاوت لري .

دا چې له یوه بل نه اوروفلانکی پۀ خبره پوهیږي یا دښۀ سلوک خاوند دی فلانی سړیتوب لري . ددې ټولو خبرو رجع دهغه ادبي حیثیت او شخصیت ته وي او دهغه له ادبي او صافو څخه مختلف تعبیرونه دي .

که سړی داشخاصو شخصیت تحلیل کړي او هغه ټول صفتونه چې داشخاصو شخصیت ترې نه تشکیلیږي تجزیه کاندي هیڅ شک نشته چې ادبي خصایص او ممیزات پکښې ستره برخه لري او داجتماعي سعادت اوشقاوت سر پۀ همدغه ځای کښې دی ، دلته تاسې دځینو بدبختو شاعرانو حال او حیآت پۀ نظر کښې مه نیسی ځکه چې دوي دهغو ادباؤ په نسبت چې له مواقعو نه پۀ خوږو خبرو ، ظرافتونو او لطایفو ، ادبي حکایآتو او اشعارو استفادې کوي خورا لږدي او هیڅ پۀ حساب کښې نه راځي .

دلته غرض له ادب او ادباؤ څخه یواځې شعر او شاعران نۀ دي بلکه هغه اشخاص دي چې دوخت او حال له مقتضا سره سم له خپل ادبي اقتداره ، له خپلو اوضاعو او حرکاتو ، له خپلو خبرو او اظهاراتو کار اخیستلی شي او کله کله مناسب بیتونه هم پۀ ځینو مواردو کښې ویلی شي نو ددغه راز تطبیقي ادب خاوندان کۀ څۀ هم بیسواده وي اوڅۀ نۀ شي لیکلی ادبي رجال او دادب خاوندان بلل کیږي ، دغه راز ادباء تاسې دشعر اؤ پۀ تذکرو او جرایدو یا مجلو کښې مۀ لټوئ بلکه پۀ مجلسو او محافلو لارو او کوڅو ، کوروکلي کښې یې وگورئ چې څومره ډیر او څومره مؤفق دي .

که چیرې شعرو ادب یوه وبولو او شاعرانو ته ددغې ډیوې سوي پتنگان ووایو ویلی یې شو مگر کوم اشخاص چې ددغې ډیوې پۀ رڼا کښې ناست دي او ادبي محفل یې جوړ کړی کله دشمع پۀ نسبت او کله دپتنگ پۀ نسبت ښۀ بیتونه وایي او پۀ مخکښې ورته کتاب وکباب دواړه ایښي وي داهماغه ادبا دي چې له شعر او ادبه گټه او استفاده کوي .

هر چا ته به پخپل کورو کلي کښې ځیني کسان معلوم وي چې هغوي پۀ خلقو کښې نفوذ او تأثیر لري او دغه نفوذ ددوي له ادبي اقتداره پیدا شوی وي څوک چې له خلقو سره پۀ خوږه ژبه خبرې کوي ، پخپل مقصد او مطلب هر څوک ښۀ پوهولی شي .

دخپلې مدعا د پاره ادبي دلایل چې پهٔ عامه طبقه بلکه پهٔ خواصو هم ډیر تاثیر لري پیدا کولی شي هغه هر گوره پهٔ جامعه کښې مقبولیت لري او پهٔ ادبي مهارت باندې عزت ، ثروت ، شخصیت ، ښهٔ شهرت ، هر څهٔ گټلی شي ځکه چې ادب زموږ پهٔ ژونداو حیات حاکمیت لري او پهٔ دغو خوږو پسې هر څوک هڅه کوي .

کله چې موږ خپه یو او خپگان راپېښ شوی وي ، یا کو مصیبت او بد بختي راغلې وي نو پهٔ ادبي ویناؤ خپله تسلي کوو او پهٔ شعرونو خپل غم غلطوو ، پهٔ دغسې احوالو کښې که پهٔ یوه داسې صحبت او مجلس کې گډون وکړو چې هلته لطایف او ظرافتونه وي یا څوک دغم او مصیبت صبرو استقامت پهٔ نسبت شعرونه وایي او رازراز حکایتونه کوي ضرور هغه پخوانی حال نه پاته کیږي او پهٔ وضعیت کښې تغییر راځي که چېرې کوم دښادۍ مجلس وي یا ددوه تنو د پخلاکولو او نژدې کولو د پاره کوم مجلس منعقد شوی وي هلته هم ادبي منطق او ادبي استدلال دخوشالۍ شعرونه ډیر کار کوي . که ددوه تنو څهٔ جگړه او دعوه وي نو هم پهٔ ادبي براهینو او شواهدو ښې ښې فیصلې کیږي . دغه راز حیاتي جریانات چې پهٔ نظر کښې ونیسو ویلی شو چې ادب زموږ هغه ملگری دی چې پهٔ غم او ښادۍ کښې راسره دی او یوه خوږه یارانه راسره لري . کله چې تیاره او تورتم له هرې خوا زموږ پهٔ ژوند احاطه وکړي او دعلم دعقل رڼا زیری راکوي پهٔ همدغو مره وینا هم دادب تعریف نه تمامیږي باید ووایو چې ادب پهٔ جگړو او دعوو کښې شاهداو حکم هم دی ځکه چې په اکثرو مجالسو کښې چې یوه خبره دخوتنو په قضاوت فیصله کیږي هلته ادب او ادبي اقتدار ډیر ډیر کومکونه کوي که خبره دوایبروته ولاړه شي په هغه ځای کښې هم ادب لار لري او هر څوک یې له تاثیر لاندې راځي ، له دغسې محافلو او مجالسو چې تیرشو او خرابات ته ننوزو هلته هم دغه دپوهانو او صوفیانو اشنا (شعروادب) له رندانو سره ډیرې پټې او ښکاره خبرې لوري او پوره محرم معلومیږي مگر عجیبه لا داده چې دغه بزم او بزمیانو همنشین دخطایو پهٔ ممبرونو هم دریږي او پهٔ مکتبو او مدرسو کښې داخلاقو درس هم ورکوي . کله چې دوطن او ملیت دناموس ساتلو وخت راشي بیا داسې سندرې وایي چې د توریالیو او ننگیالیو وینې پهٔ جوش راځي او ځانونه اورته غور ځوی ، دا ځکه چې شعر وادب

دحیات هره خوا کښې کارلري او حصرو اختصاص نه قبلوي . هر شاعر چې ګورې پۀ یوه شعر کښې به ځان یوراز ښیي او پۀ بل کښې به بل شان معلومیږي همدغه سبب دی چې ځینې کسان دشاعر معنی پۀ (متلون المزاج) باندې کوي او وایي چې شاعر هغه څوک دی چې دخپلو احساساتو تابع وي او هر څه یې چې پۀ زړۀ وګرځي هغه وایي .

رښتیا وایي شاعران خپل احساسات او عواطف نه شي پټولی او ارومرو یې خلکو ته پۀ شعر کښې ښکاره کوي مګر داتعریف یوازې دشاعر دپاره نه دی او هر انسان همدغسې شی دی هر څوک چې تاسې ګورئ دخپلو احساساتو لږ او ډیر تابع دي او له خپل زړه څخه ترجماني کوي خو دنورو خلکو خبرې بادوري او دشاعر پاتې کیږي ځکه دمزاج پۀ تلون یوازې دی یادیږي او بل چاته څوک ګوته نه نیسي که چیرې همدغه سړی چې شاعر پۀ دغه صفت پیژني خپل ځانته وګوري او هیرزړی نه وي یوه به شي چې انسان پۀ ټولو او قاتو کښې یوراز نه وي او پۀ ډیرو شیانو کښې یې فکر یوراز او بل راز کیږي ډیر ځله پۀ کوم مجلس کښې پۀ کومه موضوع بحث کیږي او راز راز مختلف ومخالف نظریات او دلیلونه راوړل کیږي چې داکثرو اشخاصو فکرونه هم ورسره اوړي را اوړي او خیالونه بل راز کیږي ډیر اشخاص شته چې یوه ورځ یوه سړي ته ښۀ وایي بله ورځ یې بدبولي یووخت دیوې مفکورې طرفداروي بل وخت دبلې کله چې څوک ددۀ احساسات او جذبات راوښي کړي بل شان شي چې پۀ طبعیي احوالو کښې بل ډول ، دیوه کتاب او بل کتاب پۀ کتلو ډیر فرق پۀ کښې راځي او واقعات وحوادث بیخي بل شی ورځنی جوړوي نو که څوک خپل نفسي احوال اوروحي کیفیات پۀ نظر کښې ونیسي ارومرو به اقرارو کړي چې زۀ پرون بل څوک وم نن بل څوک یم سبا به بل څوک شم ، پۀ محراب وممبر کښې یوراز جلوې کوم او پۀ کور وخلوت کښې بل شان کارونه لرم ! نو داخوی یوازې دشاعر نه دی دډیرودي هر انسان کله له دنیا نه مرورشي اواخرت یوازې دشاعر نه دی دډیرودی هر انسان کله له دنیا نه مرورشي او اخرت پۀ خوب ویني کله بیا ددنیا یوه شیبه عیش او عشرت له جنتونو سره نه برابروي .

اٌنسان پۀ ډیر واحوالو کښې داحساسي او ادبي اغیزو تابع وي اوکله له تعتل او تفکر څخه کار اخلي ځکه چې ژوندون داکثریت پۀ اعتبار ادبي دی نه عقلاني ، ادب او

احساس دزماني او مكاني اغيزو او حوادثو له تاثير لاندی وي او تعقل هم دغو اغيزو او تاثيراتو ته غاړه ايښې ده نو هر كله چې ژوند دمختلفو احوالو نوم دی او شعر دشاعر رنګ پيدا كوي. يو وخت به پكښې دننګ دغيرت خبرې وي بل وخت به ننګ وغيرت پهٔ ډبر وولي نو هيڅ تعجب نشته كه خوشحال خان يووخت وايي :

مخ دهغو تورشه چې يې مينې نفساني دي
يوه مينه باقي ده نورې كل مينې فاني دي
مكړه دنفس نغوته دهوا پهٔ لورې مه ځه
واړه دنفس چارې شيطاني، نه رحماني دي
كردبدو مكړه بدكاران د بدو كړكا
هر چې نيكو كاردي دنيكی په دهقاني دي
وخورې ځملې پاځې نه دې فكر نه دې ذكر
تهٔ ځهٔ سړی نه يې داخويونه حيواني دي
مه اوسه بې ذكره هميشه اوسه پهٔ فكر
ذكر فكر واړه دزړهٔ كاردی روحاني دي
ډير خلق ناپوه دی چې يې ډارنه شي له مرګه
خاندي هوسيږي پهٔ ځهٔ خوښ پهٔ ناداني دي

***

همدغه واعظ پهٔ بل وخت كښې دنفساني مينو او خواهشاتو له اثر لاندې راځي او پهٔ ښكاره ناری وهي چې خو له يې راكړه

ياوايي :

مست يم مي پرست يم هميشه اياغ پهٔ دست يم
يو ساعت چې ځي راباندې غم دی بې اياغه
تل هواهوس كړه تراوله يوپهٔ لس كړه
ستاله غمه ځهٔ دي كه زهٔ ولاړم له فراغه

***

مگر پهٔ دې ویلویې هم تنده نه ماتیږي او پهٔ ډیرو صریحو الفاظو د هغه جهان سفر هم قبلوي خو د لاس بریدو خبره ده نو هر کله چې انسان همدغسې شی دی چې کله طاعت کوي کله گناه او هیڅ انسان داسې نه شي کیدای چې د نفس له خواهشاتو چور لاس واخلي یا شپه او ورځ پهٔ لهوولعب مصروف شي او هیڅکله ورته د مړینې فکر پیدا نه شي شعر هم نه بشپړه اخلاقي کیږي او نه بیخي شهواني کیدی شي نو که څوک پهٔ دې باب کښې شاعر ملامتوي باید مطلق انسان ملامت کړي چې ولې کله داسې او کله هغسې وي یا پهٔ بل عبارت هم داکوي هم هغه که چیرې شاعر هم د نورو غوندې تګ یا هوښیار شي چې د زړهٔ خبرې او خپل تمایل پټ کړي ژوندیې یوراز او نغمه یې بل رازوي په شعر کښې به هر گوره د غه خونداو کیف په تا نهٔ شي ځکه چې شعر خو د همدې لامله پهٔ همدغه وجه شعر او ادب د تاثیر او اغیزې پهٔ لحاظ له علم او فلسفې نه میدان وړی دی او هغه کسان چې ادبي او خطابي اقتدار لري او د خپل ادبي استدلال او ادبي سحر پهٔ اثر د خلقو پهٔ احساساتو لوبې کوي پهٔ هغو کسانو غلبه مومي چې د خلکو عقلي اقناع ته توجه لري او له علمي براهینو کار اخلي د همدې لامله د اجتماعیاتو یولوی عالم « گوستا ولویون» وایي :

که غواړې چې یو جمعیت له خپل تاثیر لاندی راولې نو هر څهٔ چې ورته وایې پهٔ تاکیدي ډول یې وایه او پهٔ ډیر حرارت ی مکرر کوه ! صحیح براهین او مثبت حقایق پریږده او له علمي او منطقي جدل څخه کار مه اخله ، له هغو حرکاتو او تمثیلونو ډیر کار اخله چې حواس له تاثیر لاندې ، مجازي عبارات ، جالب نظر تشبیهات ساحرانه کلمات لکه حریت ، وطن ، ورورولي ، علم ، حقیقت ، مساوات ډیر ډیر وایه ! پخپلو خبرو کښې د خلقو خواهشات له نظر لاندې نیسه نه عقلونه .

د کوستاولویون له دې څو خبرو به معلومه شوې وي چې د ادب تاثیر پهٔ خلقوو باندې له علم او تعقل نه زیات دی او صحیح براهین یا مثبت حقایق دومره اثر نه لري لکه چې مجازي عبارات او جالب نظر تشبیهات یې لري .

که موږ پخپله هم پهٔ حیات کښې دقت وکړو را ته معلومیږي چې ادبي تعبیرات او ادبي براهین پهٔ رښتیا ډیر قوي دي او دغه راز ادبي د جال چې لکه گوستالویون

د جمعیتونو د متأثر کولو پهٔ چل پوه شوي دي او د خپلې وینا پهٔ ادبي جاذبه یا د خپلو اوضاعو او حرکاتو پهٔ مرسته پهٔ خلکو تأثیر اچولی شي هغه که لیکونکی وي او که نه وي ، پخپله شعر وایي او که د نورو له اشعارو کار اخلي پهٔ جامعه کښې نفوذ پیدا کوي او له علمي او عملي رجالو څخه بر کښېښي .

دغه راز اشخاص چې مثالونو ښودلو ته یې ضرورت نشته پرېږدئ او یوازې هغه شاعران په نظر کښې ونیسئ ، چې پخپلو اشعارو یې له پادشاهانو او لویو خلقو څخه ډیر انعامونه اخستي دي او ډیر قدرونه یې لیدلي دي ددوي شمیر هم دومره زیات دی چې لکه خزانهٔ عامره یو لوی کتاب پرې ډک دی او څو تنه یې دلته یادوو :

امیر خسرو : دې شاعر له ډیرو پادشاهانو او لویو خلکو څخه بخششونه لیدلې چې د ټولو بیان اوږدیږي . یوه صله یې چې له سلطان قطب الدین څخه اخستی ده هغه د یوه هاتي (فیل) پهٔ تول سره او سپین وو .

فرخي سیستاني : پهٔ یوه قصیده له امیر ابولمظفر ناصر الدین طغانی څخه چې د بلخ حاکم ؤ ، دوه څلویښت اسونه پهٔ جایزه کښې واخیستل .

فطرتي کشمیري : پهٔ دوه بیتو له اکبر بادشاه څخه دوولس زره روپۍ انعام واخیست .

سید ذوالفقار شرواني ته پهٔ یوه مدحیه قصیده یوه وزیر ۷ خرواره وریښم ورکړه .

دانشي مشهدي ته شهزاده داراشکوه پهٔ دی یوه بیت :

تاک را سر شبز کن ای ابر نیسان در بهار
قطره تا می میتواند شد چرا گوهر شود

***

یو لک روپۍ وبخښلې .

حیاتي کاشي : ده ته جهانګیر پادشاه د تغلق نامې پهٔ یوه مبحث باندې د ده پهٔ تول سره او سپین ورکړه .

ارزقي وايي : چې طغانشاه سلجوقي کومه ورځ د تخته نرد لوبه کوله مګر لویه یې ښهٔ نه وه او ده ته دومره قهر ورغلی ؤ چې هر ساعت به یې تورې ته لاس کاوه او

دمجلس خلق ډیر په ویره کښې وو په دې وخت کښې ارزقي یوه رباعي وویله چې دده له لوبې یې دحسن تعلیل په ډول ښۀ تعبیر وکړ او دی پرې دومره خوشحاله شو چې پنځه سوه طلایې ورو بخښلې او لوبه کوونکي هم له خطره خلاص شول ، رباعي داده :

گرشاه سه شش خواست سه یک نقشی فتاد
توظن نبری که کعبتین داد نداد
شش چون نگریست حشمت حضرت شاه
از حشمت شاه روی برخاک نهاد

***

په دی رباعي کښې نه کومه فلسفه شته نه څۀ علم ، فقط همدومره خبره ده چې طغانشاه کعبتین غورځوي چې شپږ خاله راووزی مگر تقدیر داسې پېښوي چې دشپږو خالو مخ دځمکې لورته کیږي او درې خاله راوزي ، څۀ چې پادشاه غواړي هغسې نه کیږي ځکه ده ته قهر ورځي او وضعیت یې بل راز کیږي ارزقي په دغه وخت کښې وایي هغه شپږ خاله چې شاه یې غواړي دشاه له هیبته مخ په خاوروړدي او دده دحشمت احترام کوي ، پادشاه لکه چې په هیڅ خپه شوی ؤ . دغسې په هیڅ او خوشې خبره خوشحالیږي او هغه لاس چې تورې ته یې وړ بخشش ته یې اوږدوي .

دې خبرې ته څۀ ډیر تعجب مه کوئ انسان په همدغسې خبرو یو راز او بل راز کیږي اوادب دغسې ډېرې اغېزې لري .

سلطان محمود هم کوم وخت په بل حال کښې ؤ ، او دایاز دځنولنډولو حکم یې صادر کړ ، چې دهغۀ ځنې لنډې شوې پخپل حکم ورته پښیمانتیا پیدا شوه چې دا مې څۀ وکړه ؟ او څۀ رانه وشوه ؟ سلطان که څۀ هم ډیر ډیر کار ونه کولی شو مگر هغه ځنې یې په هغه ساعت نه شوې اوږدولی او حسن وجمال یې بیرته ژر نه شو راگرځولی ، دا پښیماني ورو ورو زیاتیده او دی یې دې حدته ورساوه چې په مجلس کښې هیڅ خبرې نه شوې کولی . پوهان او هوښیاران حیران وو چې څۀ وکړي ، عقل ومنطق په دې وخت کښې څۀ کار نه شو کولی او داغم بې له شعره په بل شي نه سړیده . دټولو سترگې عنصري ته اوښتې او هغه څۀ چې په سلطانانو هم اثر او غلبه لري دعنصري په برخه وه

، نو هغه راغی او دا رباعي یې وویله :

گر عیب سر زلف بت از کاستن است
چی جای بغم نشستن وخاستن است
وقت طرب ونشاط ومی خواستن است
کاراستن سرو ز پیراستن است

د دې رباعي پۀ ویلو غم ورک شو او خوشحالي راغله سلطان د عنصري خوله درې ځله له جواهرو ډکه کړه . که څوک دې رباعي ته د کوم حقیقت یاد تعقل پۀ سترگه گوري هیڅ به پۀ نظر ورشي او وایي به چې پۀ دې کښې نو څۀ دي؟ مگر داهم د شعر لوی قوت دی چې هیڅ پکښې نه وي هم یو لوی سلطان له خپل اثر لاندې راولي او پۀ ډیر وجواهرو ځان خرڅوي .

د یوه بل بادشاه نقل کوي چې خپلې عملې ته یې وویل :

سبا به فلانکي ځای ته د ښکار د پاره ځو مگر هر څوک که د مخه تللي ؤ سريې دوهلو دی ، سبا چې پادشاه له خپلې عملې سره روان شو گوري چې یو سړی د مخه روان دی او ښگار ته ځي پادشاه پۀ ډیر قهر وویل ته نه یې خبر چې ما پرون څه ویلي وو او ستا سزا څۀ ده ؟ سړی شاعر ؤ او پوه شو چې بې له شعره بل هیڅوک د پادشاهانو د قهر د عتاب ځواب نه شي ویلی نو یې دا بیت وو ایه :

من آن ستارۀ صبحم که از طریق ادب
همیشه پیشرو آفتاب می باشم

***

دا بیت نۀ ؤ بیخي اوبۀ وې چې د قهرو غضب پۀ اور تویې شوې او عتاب پۀ لطف ومرحمت بدل شو .

د غه راز ادبي اغیزې اوس هم شته مگر پۀ بل رنگ اوس هم که څوک چا ته پۀ د غسې خبرو سمدلاسه جواهر او طلاته ورکوي نو پۀ زړۀ کښې خو ځای ورکوي او څوورځې پس یې پۀ غیر مستقیم ډول تاثیرات څرگندیږي . اوس هم موږ ملتفت نه یو کنه هر څوک تر یوه حده د خوږو خبرو او ادبي تعبیراتو له اثر لاندې راځي او د دغسې

کسانو قدر کوي یوه ورځ چا حکایت کاوه چې زۀ وروسته له څۀ مودې مسافرت نه خپل کورو کلي ته راغلم او تقدیراً پۀ دواړو سترگو غومبسو وچیچلم نو څوک به چې لیدو ته راتله ورته به ویل کیده چې صحت یې ښۀ نۀ دی او دراوتلو یا کښیناستلو توان یې نشته بله ورځ یو آشنا راغئ چې دخواږه صحبت خاوندؤ او دهغه دخوږو خبرو خاطرات مانه وو هیر کړي .

نو هر څه مې چې وکړه دهغۀ له صحبته مې زړۀ صبر نه شو کړای او پۀ پټو سترگویې مجلس ته ورغلم هغه چې زۀ بۀ دې حال ولیدم راته یې وویل : ډیره موده نه وې راغلی د دې ځای غومبسې هم درپسې خپه شوې وې او پۀ سترگو یې ښکل کړې! که سړی فکر وکړي دا خبره کوم حقیقت نه لري او نه دغو مبسوله زړونه څوک خبر دي چې موږ ولې چیچي او دڅۀ دباره دا کار کوي ؟ مگر ادبي تعبیرات که څۀ هم واقعیت پکښې نه وي خو اثر پکښې وي او ویلی شو چې د دغه سړي لیده به هم پۀ دغسې حال کښې دهمدغه راز خبرو پۀ اثر کښې وو او پۀ حقیقت کښې همدغه خبره دلیدو واسطه شوه .

دې راز خبرو ته باید سړی پۀ بې اعتنایی ونه گوري ځکه چې موږ هر یو پۀ مجلسونو کښې پۀ همدغسې خبرو هم خوشحالیږو او هم قانع کیږو چې که څوک ورته دعلم او علمي استدلال پۀ عینکو گوري دقناعت وړبه نۀ وي مگر څوک پکښې له قضاوت او حکمت نه کار نه اخلي او پۀ پټو سترگو یې مني .

مشهوره ده چې کوم وخت شیخ بوعلي سینا دبوسعید ابوالخیر پۀ مجلس کښې ناستؤ او څوک راغئ چې سر مې خوږیږي ، هغه یې پۀ دمولو شروع وکړه بوعلي سینا پۀ خنداشو ، بوسعید ابوالخیر ترې پوښتنه وکړه چې ولې خاندې ؟ ده وویل چې دسر درد ښایي چې دصفرا پۀ اثر وي نو دم یې څۀ چاره کولی شي ؟ سعید ابوالخیر ورته یوه سخته خبره له خولې وایسته چې شیخ ډیر خپه او متأثر شو او بیا یې ورته وویل پۀ تاغوندې یوه لوی حکیم باندې یوه ادنی کلمه دومره تاثیر کوي نو پۀ دې سړي به ولې اسمأ الله اثر نه کوي شیخ چوپ شه او د دې خبرې پۀ جواب کښې یې هیڅ ونه شو ویلی سړی چې دبو سعید ابوالخیر پۀ خبره کښې غور کوي پو هیږي چې ده له ادبي

استدلال څخه کار اخستی مگر بو علي غوندې يولوی سړي پرې قانع شوی او د سعيد ابوالخير په نسبت يې ويلی دي : هغه څه چې زه پرې پوهيږم دی يېويني.

په دې کښې څه شک نشته چې د مونږ ډير تاثير لري او ډير خلق پرې سمدلاسه جوړيږي مگر د غه دليل د علم ومنطق په لحاظ د بحث ډير مجال لري خو ادبي دلايل بې بحثه منل کيږي او هغه جدل چې په علمي براهينو کښې کيږي دلته نه کيږي.

خطابې مقام دا امتياز پيدا کړی چې څوک به يې د خبرو ترديدنه کوي او هر څه به يې اوري په شعر او ادب کښې ډيرې خبرې شته چې څوک يې د علم ومنطق له مخې اثبات نه شي کولی مگر د دې لامله چې منکر او معترض نه لري نو سړی ورته مسلمان ويلی شي.

د رحمان بابا دا بيت :

باد چې ستا په زلفو باندی نيت د پريشانی کړ
ځکه يې گردونه د جهـــــــان واړه په سر دي

د واقعيت او حقيقت په لحاظ هما غسې خبره ده لکه د غو مبسو چيجلو په نسبت چې د مخه تيره شوه ځکه چې دلته هم د باد په سر د جهان گردونه کيدل د دې د پاره چې زلفې پريشانوي د شاعر يو تصور دی چې دی به يې هم په زړه کښې نه مني مگر د رحمان بابا ديوان به په زرهاؤ تنو لوستی وي او هيڅ فکر به ورته د دې خبرې په ترديد کښې نه وي پيدا شوی ځکه چې ادبي لذت يې سړی د غسی سودا گانو ته نه پريږدي. په يوه بيت کښې خوشحال خان ختک هم خپلې معشوقې ته وايي :

په ملال ملال کاته عاشقـــــان وژني
ستا په سترگو کښې چړې دي د قصاب

***

مگر هيڅوک نه وايي چې په سترگو کښې خو چړې نه ځانيږي او که په سترگو کښې چړې وي نو چې عاشقان وژني خو سترگې به هم ړندې کړي ، دا بيت سره له دغه اعتراضه چې هيڅوک يې نه شي کولی او نه يې کوي په اوريدونکو تاثير کوي او د انتخاب وړ ورته ښکاري ، د دې سبب همدا دی چې شعر و ادب بيل ځای لري او څوک

ورته پهٔ هغه سترګه نه ګوري چې نورو خبرو ته ګوري .

به شعر کښې لکه چې خوشحال ویلي :

که پهٔ نظم کښې کارګه او تپوس راوړې
هم دزړونو پهٔ ښکار ګـــــــرځي لکه باز

***

تپوسان او کارغان د بازانو کار کوي بلکه باز زړونه نه شي وړلی او دوي زړونه وړي.

پهٔ کومو خبرو کښې چې د ادب مالګه ګډه شي هغه پهٔ هر چا اثر کوي او هر څوک یې خوښوي . وايي چې د « هارون الرشید » دوه زامن وو ، چې یو پرې ډېر ګران ؤ او بل لږ ، چاورځنې د سبب علت پوښتنه وکړه ، پادشاه د هغه پهٔ مخکښې خپل ناګران زوی راوغوښت ، هلته څوداني مسواکونه هم پراته وو ، نو خپل دغه زوی ته یې وویل چې داڅهٔ دي ؟ هغه وویل :

« مساویک » یعني مسواکونه ، دی یې رخصت کړ او خپل ګران زوی یې راویاله له هغه نه یې چې تپوس وکړ هغه د اجمع استعمال نه کړه ځکه چې د دې جملې سره یې التباس در لود چې سړی چاته پهٔ عربی ووایي چې ستا مساوی یعني کاف پکښې خطابي شي او اضافي ترکیب شي .

نو خپل مقصد یې پهٔ بل راز ادا کړ او ویې ویل چې مفرد یې « مسواک » دی پادشاه هغه سړي ته وویل چې اوس خو به د دواړو پهٔ فرق پوه شوی یې. له دې واقعې او دې جواب څخه معلومیږي چې د پادشاه یوزوی ادیب ؤ ، او پهٔ ادبي د قایقو له هغه بل نه ښهٔ پوهیده ځکه ورته ګران ؤ .

وګورئ ! ادب او ادبي خبرې پهٔ زامنو کښې هم فرق راولي او د پلار پهٔ نظر کښې هم یوزوی له بل څخه ښهٔ کوي .

له کوم با ادبه سړي نه چا پوښتنه وکړه چې ته لوی یې که فلانکی ؟ دهٔ پهٔ ځواب کښې وویل چې زما کلونه له هغهٔ نه زیات دي او داسې یې ونه ویل چې زهٔ تر هغه لوی یم ځکه چې ځانته لوی ویل ورته مناسب نهٔ ښکاریده .

داخبره البته څۀ علمي او فلسفي قيمت نه لري مگر پخپل ادبي قيمت پۀ کتابونو کښې ژوندۍ پاته شوه او دزمانې ياد يونه وړله.

پۀ يوه ښۀ سړي چا څو اعتراضه وکړه او ورته يې وويل چې انگور خو پاک او حلال دي او دانگور واوبۀ هم پاکې دي نو شراب ولې نا پاک او نجس دي ؟ بل داچې سړی کۀ څۀ پۀ سترگونه ويني نو څۀ پوهيږي چې هغه شته (غرض يې له خدای څخه انکارؤ) دريم اعتراض يې داؤ ، چې کارونه خو ټول تقدير کوي او هر څۀ چې چاته مقرروي هغه رسيږي نو يو سړی ولې دچاپۀ وژلو قصاص کيږي او ملامتيږي ؟ دښۀ سړي پۀ مخکښې يوه خښته پرته وه هغه يې را واخيسته او دی يې پرې وويشت ، سړی ولاړه عرض يې وکړ او دهغه وخت حاکم دی راوغوښت چې که تادده جواب نه شو ويلی نو پۀ خښته دې ولې ويشته او ولې دې ژوبلاوه ؟

ښۀ سړي ورته وويل ماخو نور څۀ نۀ دي کړي او ددۀ ددرې واړو سوالو نو ځواب مې ورکړی دی .

دی وايي انگور او دانگورو اوبۀ پاکې دي نو شراب ولې مردار دي ، مادی پوه کړ چې دغه خښته خو له خاورو او اوبو جوړه شوه که دې څوک پۀ خاورو يا پۀ اوبو وولي نۀ ژوبليږي ، که خاورې او اوبۀ يو ځای کړي او خټه شي نو پۀ خټه هم څوک نه دي ژوبل شوي مگر چې لمرته يې کيږدي او وچه شي نو بيا سړی ژوبلوي . بل دی وايي چې کارونه خو ټول تقدير کوي نو يو سړی ولې پۀ بل ملامتيږي ؟ دده ژوبليده خو هم دتقدير کارؤ دی ولې زما دلاسه عرض او شکايت کوي . داچې وايي څۀ چې سړی پۀ سترگونۀ ويني هغه نشته نو دغه درد جن دی ورځنې فرياد کوي دا خو هم څوک پۀ سترگونه ويني .

پۀ دې خبرو حاکم هم قانع شو او عارض هم نور څۀ ونه شوه ويلی مگر چې سړی گوري داځوابونه ادبي دی او دغه ښۀ سړي که دعلم وفلسفې پۀ اساس ورسره بحث کړی وای ښايي چې هغه يې دومره ژر نه وای قانع کړی او نه يې ځان دغسې پۀ اسانه خلاص کړی وای .

يوه بل چا قصه کوله چې زۀ يوه ورځ ديوه حاکم پۀ حضور کښې ناست وم چې

يوسړی راغی او دچاله لاسه يې پهٔ سر خاورې باد کړې ، حاکم ته ددهٔ عرض بې اساسه معلوم شو چې دی دروغ وايي او پهٔ ناحقه عرضونه کوي نو حکم يې وکړ چې وهئ يې! سړي چې پهٔ مخ ښېرې وخوړې بيا راوړاندې شو اوويې ويل : حاکم صاحب !

تاچې پهٔ مـــــخ ښېره راکړه
له اوښکوډکې سترګې چاته واړومه

***

ددې لنډۍ پهٔ اوريدو دحاکم وضعيت او فکر بدل شو او امريې وکړ چې ددهٔ پهٔ عرض کښې د غور او تحقيق وشي .

دادب تاثير پهٔ اسلامي فقه او ديني احکامو کښې

ادب او ادبي فنون خو دهر علم او هرې پوهې د پاره يو ه ښهٔ وسيله ده بشر پهٔ علم ومعرفت کښې اصلي او اساسي برخه لري مګرپهٔ ديني احکامو او مسايلو کښې يې دومره تاثير وينو چې تولـه فقه راته يو ادبي استنباط معلوميږي .

که چېرې داسلام علماؤ ادبي قوانين نه وای کشف کړي او پهٔ ادبي اجتهاداتو نه وای موفق شوي هيڅکله به څوک دقرآن کريم پهٔ اسراو او معانيو نه وپوه شوي او دغه موجوده تفاسير به ميدان ته نه وورا وتلي دقرآن اعجاز او فصاحت دبلاغت به چاته نه ومعلوم ، اسلامي فقه به نه وه تدوين شوې ، فرايض او واجبات به له مستحباتو او مباحاتو چانه وويتل کړي ، هغه اوامر چې يوازې اباحت ترې معلوميږي اوهغه امرونه چې دوجواب دپاره دي دواړه به يوراز ګڼل کيده اوډېرو حقايقو بهٔ مخ به پرده برته وه.

همدغه ادبي اصول او قوانين دي چې خلک يې دخدای دکتاب پهٔ فصاحت دبلاغت وپوهول او دخدای احکام يې وروښودل . داصول الفقه ، اصول البيان ، اصول البلاغت ، فقه اللغه او صرفي ونحوي مسايلو پهٔ مرسته يې معناته لاره پيدا کړه او دفکر واجتهاد خاوندان پيدا شول .

هر کله چې زموږ ديني کتاب (قرآن کريم) دفصاحت او بلاغت له حيثه داعجاز حدته رسيدلی او زموږ ښکلی رسول هم افصح العرب بلل کيږي نو ددغسې کتاب او دغه راز پيغمبر پهٔ وينا پوره پوهيدل ډيره ادبي پوهه غواړي او هر څومره چې څوک

دادب بۀ دقایقو زیات پوه شي هغو مره د قرآن بۀ اشاراتو او عباراتو ، دلالتونو او اقتضاآتو بنۀ پوهیږي او پۀ نبوي احادیثو کښې بصیرت پیدا کوي . که موږ اصول الفقه پۀ غور وګورو یې له ادبي مسایلو چې پۀ نصوصو پورې تعلق او اختصاص لري بل شی نه دی . که چیرې د دین اما مان له عربي لغت او ادب سره پوره نه وای اشنا د غه صحیح اجتها دونه به نۀ وو شوي .

پۀ اصول الفقه کښې د شرعي احکامو پیژندل پۀ څلورو تقسیمو پورې اړه لري :

اول تقسیم : دلفظ پۀ اعتبار دی د صیغې او لغت له حیثه چې اقسام یې دا دي : خاص ، عام ، مشترک ، ماول ، دا تقسیم د کلمې بۀ اصل وضع پورې تعلق لري .

دوهم تقسیم : دمعنا د ظهور او خفا پۀ اعتبار دی چې هر یو (ظهور - خفا) څلور څلور قسمونه لري :

دظهور اقسام : -ظاهر ، نص ، مفسر ، محکم .

دخفا اقسام : - خفی ، مشکل ، مجمل ، متشابه .

دریم تقسیم : - دلفظ د استعمال پۀ اعتبار دی اقسام یې دا دي:

حقیقت ، مجاز ، صریح ، کنایه .

څلورم تقسیم : -دمراد او مقصد پیژندلو پۀ اعتبار دي چې قسمونه یې دا دي : عبارت د نص ، اشارت د نص ، دلالت د نص ، اقتضا ، د نص (۱) .

لومړی او دریم تقسیم پۀ کلمه پورې تعلق لري او دوهم د څلورم پۀ کلام پورې وروسته تر دغو تقسیماتو اوس د مثال پۀ ډول د ځینو اقسامو تاثیر او اغیزه پۀ فقه او احکامو کښې د اختصار پۀ ډول ښیو :

حقیقت او مجاز :

حقیقت پۀ درې ډوله دی : متعذر حقیقت ، مهجور حقیقت ، متعارف حقیقت ، که چیرې د یوه لفظ حقیقي معنی متعذره یا مهجوره وي د ټولو پۀ اتفاق مجاز مراد یږي نه حقیقت .

---

(۱) - هرکله چې د دغو ټولو تفصیل زښت ډېر اوږدیږي او په دغسې ضمني بحث کې نشي راتلای نوله بسط و تفصیل څخه یې صرفنظر وشو .

نو که یو سړی قسم وخوري چې زه به د فلانکي کره قدم کښېږدم او بیا د هغه کاله ته په اِس سپور ننوزي قسم پرې اوړي، که څه هم حقیقتاً یې قدم نه دی ایښی که چیرې له دروازې نه قدم د ننه کړي او بې له دې نه چې ننوزي هغه کره قدم کښېږدي قسم پرې نه اوړي که څه هم حقیقتاً یې قدم ورکره ایښی دی، ځکه چې دلته له قدم ایښودلو نه مجازي معنی مرادیږي چې ننوتل دي نه قدم ایښودل نو حقیقت دلته عرفاً مهجور دی.

همدغه شان په دې حدیث کښې «لاتبیعو الدرهم بالدرهمین ولا الصاع بالصاعین» چې یوه روپۍ په دوو روپو او یوه پیمانه په دوو پیمانو خرڅول منع شوي دي. د پیمانې حقیقي معنی متروکه ده او غرض ورځنې دیوې پیمانې او دوه پیمانو غله ده، نو که څوک د لرګي یاد کوم بل شي یوه کونډۍ او کاسه په دوو باندې خرڅوي سودا و با ورته نه ویل کیږي ځکه چې له یوه لفظه څخه به یوه حال کښې حقیقي او مجازي دواړه معناوې نه مرادیږي.

که یو لفظ مستعمل حقیقت لري او په مقابل کښې یې متعارف مجاز نه وي موجود د ټولو په اتفاق حقیقت مراد دی نه مجاز، او که متعارف مجاز هم دي نو امام ابوحنیفه رح وایي چې حقیقت اولی دی او د امام محمد او ابو یوسف په نزد د مجاز په عموم باندې عمل کیږي.

د دوي اختلاف هلته معلومیږي چې یو سړی قسم یاد کړي چې زه د دغه غنم نه خورم او بیا یې نیني یا ډوډۍ وخوري، نو د امام ابوحنیفه په نزد د نینو په خوراک حانث کیږي او د ډوډۍ متعارف مجاز دی نو دی حقیقت ته په مجاز باندې ترجیح ورکوي مګر د هغو دوو نورو امامانو په نزد د دواړو په خوراک د مجاز د عموم په ډول حانث کیږي.

صریح او کنایه:

صریح هغه لفظ دی چې معنی یې څرګنده او ښکاره وي او کنایه هغه کلمه ده چې معنا یې څه قدر ته پټه وي، د فقه په احکامو کښې دا دوه لفظونه ډیر فرق لري، که صریح الفاظ د چا له خولې ووزي لکه طلاق او عتاق که د ټوکو په قسم وي او که په زړه

کښې یې کوم بل مطلب نیولی وي هم خپل کار کوي او طلاق یا عتاق واقع کېږي او نیت ته هیڅ ضرورت نشته ، مګر پۀ کنایاتو کښې نیت یا د حال دلالت ضروردي ، که یو سړی پۀ غلا (سرقه) یا زنا اقرار وکړی نو ددې لامله چې دا الفاظ صریح دي پۀ حد کېږي یعني د غلا پۀ اقرار یې که له لسو روپو کمه نه وي لاس غوڅېږي او پۀ دې بل اقرار پۀ درو کېږي یا سنګسار یږي مګر که د زنا د کلمې بۀ عوض جماع ووایي یا د غلا او سرقې پۀ ځای (مثلا) ووایي چې جماع هسې یو ځای کېدو معنی هم لري او اخستل هم ډېر ډولونه لري او احتمال لري چې پۀ بیع به یې ورنه اخستی وي .

ظاهر ، نص ، مفسر ، محکم :

هغه کلام چې مراد یې ښکاره وي او تامل او پوښتنې ته پکښې حاجت نه وي او له صیغې څخه مطلب او مراد معلومېږي ظاهر ورته ویل کېږي او نص هغه وي چې له ظاهر نه پکښې وضاحت زیات وي .

که څوک ووایي : ما ته چې د کلي خلک راغلۀ نو احمد مې ولید . دلته د کلي د خلکو راتګ یوه ظاهره خبره ده چې څۀ خفا نه لري ، مګر د احمد لیدل نصي بلل کېږي ځکه چې دلته علاوه د معنی پۀ ښکاره والي د کلا صوق هم د احمد د لیدلو خوا ته دی او خبره اصلاً د همدغه مطلب د پاره روانه شوې ده . مفسر هغه کلام دی چې له نص نه هم پکښې زیات وضاحت وي او د تاویل و تخصیص احتمال پکښې هیڅ نه وي موجود لکه دا آیت : « فسجد الملٰئكة كلهم اجمعون » پۀ دې آیت کښې د ملایکو سجده کول ظاهر بلل کېږي مګر د آدم علیه السلام تعظیم پکښې نص دی ځکه چې د کلام سیاق د همدغه تعظیم د بیان د پاره دی یعنی همدغه تعظیم بیانول پکښې اصلي مقصد دی .

هر کله چې « فسجد الملٰئكجة » وویل شوه دا احتمال پیدا شو چې ټولو ملایکو به سجده کړې وي او که ځینو ؟ ځکه چې د جمع اطلاق پۀ درې تنو او دوو باندې لا هم کله کله کېږي بل دا احتمال هم ؤ چې هرې ملکې به یوازې یوازې ورته سجده کړې وي که ټولو به یو ځای سر پۀ ځمکه ایښې وي ؟ چې « کلهم اجمعون » وویل شوه دغه

احتمالات رفع شوه او کلام مفسر شو (۱) .

که چیرې د دغو درې قسمو (ظاهر ، نص ، مفسر) یوله بله تعارض پیښ شي نو مفسر پهٔ نص او نص پهٔ ظاهر قوي دی لکه پهٔ دې دووو آیاتو کې :

« واحل لکم ماوراء ذالکم ان تبتغوا باموالکم » ، « فانکحوا ماطاب لکم من النساء مثنی وثلث ورباع » چې پهٔ لومړي آیت کښې بې له محرماتو چې پهٔ آیت کښې د مخه ذکر شوي دي د نورو ښځو رواوالی هر څو چې وي د عدد له تعینه ترې معلومیږي ، او دوهم آیت له څلورونه زیاتې نه رواکوي ، نو دلته د دواړو آیاتو مقابله راغله مگر د دې لامله چې دوهم نص او لومړی ظاهر دی دا حکم بهٔ هغه زور ورشو او له څلورونه تجاوز نه دی روا .

داستثنا بحث :

د دین د مجتهدینو اکثر مذهبي اختلافات پهٔ ادبي اختلاف مبني وي چې یوله دغسې اختلافونو څخه د استثنا بحث دی ، پهٔ دې بحث کښې د امام اعظم (ابو حنیفه) او امام شافعي رحمة الله علیهما تر منځ اختلاف دی .

امام اعظم صاحب وایي که یو سړی اقرار وکړي چې پهٔ ما باندې د فلانکي سل روپۍ دي مگر لس کمې نو دا کلام پهٔ حقیقت کښې داسې دی لکه چې دهٔ ویلي دي د فلانکي پر ما باندی نوي روپۍ دي یعنی لکه چې پهٔ لسو باندی بیخي له اصله اقرار نه وي شوی اما شافعي صاحب وایي چې نه ، دهٔ یو ځل په سلو اقرار کړی وروسته یې لس د جگړې او معارضې پهٔ ډول ترینه کمې کړې .

دا اختلاف ښایي چې ځینو کسانو ته لکه یوه لفظي نزاع داسې ښکاره شي مگر پهٔ شرعي احکامو او د قرآن کریم پهٔ تفسیر کښې دخل او تاثیر لري .

---

(۱) - هر کله چې په محکم کې له مفسر نه زیات وضاحت نه وي او یوازې د همدې له امله ورته محکم وایی چې د منسوخیدلو احتمال پکی نشته او حکم یې ټینګ دی او وروسته د رسول (ص) له وفاته ټول مفسر آیتونه محکم بلل کیږي ځکه چې د منسوخیدو احتمال رفع شو نو د محکم له تفصیل څخه صرفنظر شو.

شافعي (رح) وايي که موږ استثنا داسې وګڼو لکه چې په مستثنی بېخي اقرار نه وي شوی نو د توحید د کلمې (لااله الاالله) معنی به داسې شي چې نور خدایان نشته یعنې د نورو خدایانو نفي به یې معنی شي او اثبات به پکښې را نه شي مګر که مستثنی د معارضې په ډول له مستثنی منه څخه جلا کړو معنی به یې داسې شي: نور خدایان نشته مګر یو خدای شته نو هم نه نفي شي او هم به اثبات شي. امام اعظم صاحب په ځواب کښې وایي چې په کلمهٔ توحید کښې مقصد د نورو خدایانو نفي ده ځکه چې د خدای په وجود خو مشرکان هم قایل دي مګر شریکان ورسره پیدا کوي او که موږ په استثنا کښې په معارضه قایل شو چې لومړی به ټولو حکم وکړو بیا مستثنی ورځنې وباسو نو په دې آیت کښې « فلبث فیهم الف سنة الاخمسین عاما » چې خدای پاک فرمایي:

نوح علیه السلام پخپل قوم کښې پنځوس کم زر کاله تیر کړه که اول په زرو کالو حکم وکړو او بیا پنځوس ترینه وباسو د خدای په کلام کښې به کذب راشي (نعوذ بالله منها)

همدغه د استثنا په مساله کښې یو بل ځای هم دا دواړه امامان اختلاف لري که یو سړی ووایي چې په ما باندې زر روپۍ د احمد دي، زر د محمود دي زر د زید دي مګر سل کمې، امام شافعي صاحب وایي چې د هر یوه لکه شرط چې له هر یوه معطوف سره تعلق پیدا کوي د غسې استثنا هم ده. مګر امام اعظم صاحب وایي چې سل روپۍ یوازې له وروستي سړي څخه کمیږي او شرط او استثنا یو له بله فرق لري. ځکه چې که د شرط په ډول سړی ووایي زه به یوه میاشت روژې ونیسم، یو ځل به پسه خیرات کړم، یو ځل به قرآن ختم کړم که فلانکی راغی نو شرط له دری واړو جملو سره تعلق پیدا کوي مګر استثنا هغسې نه ده او بیل حکم لري دا بحث د دوي ترمینځ د عربي ادب په لحاظ ډیر دقیق نکات لري چې نور بحث پکښې د طوالت موجب ګرځي.

لغوي تدقیق:

لغوي تدقیق هم په دیني احکامو کښې ډیر تاثیر کړی دی چې د نمونې په ډول یې دا څو مثالونه ښیو:

پهٔ دې آیت کښې « ولاتقل الهما اف » چې خدای پاک د مور پلار پهٔ حق کښې « اف » ویل منع کړه د لغوي تدقیق خاوندان پهٔ دې پوه شول چې له دې کلمې څخه غرض اذی او ضرر دی ځکه چې دا معنی پهٔ دې لغت کښې پرته ده او اهل لغت پرې پوهیږي نو د دغه لغت پهٔ تقاضا پهٔ همدغه آیت د مورو پلارو هل او رټل هم منع شول ځکه چې پهٔ دې کښې اذی او ضرر لا زیات دی. مگر که پهٔ کوم قوم کښې د (اف) کلمه د خوشحالتیا د پاره استعمالیږي او څهٔ ضرر پکښې نه وي نو بیا اف ویل څهٔ گناه نه لري.

پهٔ عربي کښې د (لحم) کلمه چې پهٔ پښتو یې غوښه بولي له (التحام) څخه مشتقه ده څوک چې پهٔ دغهٔ ژبه کښې د لغوي ذوق خاوند دی هغه پوهیږي چې پهٔ دې کلمه کښې د شدت او قوت معنی پرته ده چې هغه معنی د کب (ماهي) په غوښه کښې نشته نو که څوک قسم وخوري چې زه (لحم) (۱) نه خورم او بیا کب وخوري قسم پرې نه اوړي ځکه چې دې ته د لغوي تدقیق پهٔ لحاظ لحم نه ویل کیږي (۲).

همدغه شان که کوم عرب ووایي چې زهٔ « فاکهه » نهٔ خورم او بیا انگور خوري ده فاکهه چې مور ورته میوه وایو نه ده خوړلې ځکه چې پهٔ عربي کښې فاکهه د خوراک هغو شیانو ته وایي چې تلذذ پکښې وي او غذا نهٔ وي نو د دې لامله چې پهٔ انگور کښې غذائیت شته له فاکهې څخه د لغوي تحقیق پهٔ لحاظ وزي.

فقهي مسائل له ادبي مسایلو بیان او معاني یانورو ادبي علومو او فنونو سره داسي تاوې راتاوي چې څوک یې یوله بله نهٔ شي بیلولی او د همدغسې قوي ارتباط پهٔ اثر کښې ویلی شو چې د اسلامي فقهې زیاته برخه له هغو ادبي تدقیقاتو راوتلې ده چې د دین امامانو او عالمانو پهٔ عربي لغت او ادب کښې کړي دي.

که څوک غواړي چې د خدای پهٔ کلام پوه شي پهٔ فقه کښې بصیرت پیدا کړي او

---

(۱) - هر کله چې په پښتو کې دا تدقیق ما ته نه دی معلوم چې کب ته غوښه وایی که نه، نو پ مثال کې مې عیناً د لحم کلمه استعمال کړه او غوښه مې ونه بله، په دغسې موارد و کې پښتو مثالونه ځکه نشو راوړلی چې دا اجتهادی مسایل دی او اجتهاد اوس په دینی مسایلو کې منع دی.

(۲) - سره له دی چې په قرآن کریم کې کب ته (لحما طریا) ویل شوي دي.

داحکامو فلسفه ورمعلومه شي باید ادیب شي او پهٔ ادبي دقایقو وپوهیږي. پهٔ کلماتو کښې عام وخاص، مشترک ومؤول، حقیقت ومجاز، صریح وکنایه وپېژني، دکلام سیاق وسباق، دظهور او خفا مراتب ورمعلوم شي. دنص پهٔ عبارت او اشارت دلالت واقتضا پوه شي او پهٔ استعاراتو کښې بینایي پیدا کړي همدغه سبب دی چې له دیني پوهې سره ادبي پوهه هم تړلې ده او یو بینافقیه هیڅکله له ادب او ادبي علومونه شي مستغني کیدای. که دغه احتیاج او دغه تلازم پهٔ تفصیل سره وښودل شي یو کتاب پرې ډکیږي او پهٔ دغسې فصل یا باب کښې نه ځائیږي ځکه پهٔ همدغومره لږ بحث اکتفا کوم.

دابن زبعری داعتراض ځواب:

ددې آیت پهٔ استناد «انکم وما تعبدون حصب جهنم» ابن زبعری داعتراض پهٔ ډول درسول الله صلی الله علیه وسلم پهٔ حضور کښې وویل:

چې عیسی (ع) او عزیر (ع) ته خو هم عبادت شوی دی نو دوي به هم پهٔ اورسوځي؟ رسول الله (ص) ورته پهٔ جواب کښې وویل: «ماجهلک بلغة قومک» یعنې ولې دخپل قوم پهٔ ژبه نهٔ پوهیږي او ددې امتیاز نه شې کولی چې (ما) پهٔ (ماتعبدون) کښې دغیر ذوی العقولو دباره استعمالیږي او دذوی العقولو د پاره پهٔ ژبه کښې (من) استعمالیږي نو دلته غرض بوتان او اصنام دي.

وګورئ پهٔ دې ځای کښې زموږ پیغمبر ددې اعتراض ځواب دادب پهٔ اصولو اودلغت دتدقیق پهٔ اساس څنګه ښهٔ کړی دی او پهٔ دغسې ادبي دقایقو پوهیدل دقرآن پهٔ لحاظ څومره ضرور دي. داغ راز ادبي پوهه معرفت کښې ډیره اغیزه لري اومعلومیږي چې دډیرو دیني مسایلو نیلې او ریښې ور پورې تړلې دي.

دادب ښه او ګانه:

پهٔ یوه ادبي کلام او شعر کښې دوه ډوله ښکلیتوب وینو چې یو دادب پهٔ معنوي او حقیقي پیکر او صورت کښې ځای لري بل یې پهٔ لباس او زیور کښې. دا دوه جماله باید یوله بله وپېژندل شي او هریو دخپل قیمت پهٔ لحاظ اهمیت ولري. ځینې اشخاص ښایي چې یوازې پهٔ رنګینو الفاظو او دکلام پهٔ اقسامو باندې لویې کول ادب وبولي

مگر د ادب بنا د معنوي اساس پهٔ لحاظ پهٔ نورو شیانو ولاړه ده چې عواطف او احساسات ، خیال او تمثیل یې بولي پخوانیو ادباؤ او د ادب مبصرینو او منقدینو د ادب د پاره څهٔ احکام او اصول مقرر کړي دي چې باید کلمات او د کلماتو ترکیب له هغو مقرراتو سره سم وي او کلام هم د دوي د موضوعه اصولو پهٔ قرار د بیان وبدیع پهٔ زیور او گاڼه ښایسته شي .

پهٔ دې کښې هیڅ شک نشته چې د اشیان د کلام پهٔ مخاسنو کښې تأثیر لري اوڅوک چې پهٔ ادب باندی بحث کوي او ادبي خصایص بیانوي ضروریه پهٔ دغو ادبي اصولو او احکامو هم بحث کوی مگر حقیقي ادب د اوسنی پوهانو پهٔ نظر کښې بل شی دی او څهٔ چې پخوانو ورته پهٔ ډېره اعتنا او مقصودي نظر کتل دوي ورته داداتو اوادواتو پهٔ نظر گوري .

اوس خلک د ادب ذاتیاتو او ذاتي خصایصو ته ډیر اهمیت ورکوي او پخوا د ادب حلیه او گاڼه ډېره له نظر لاندې وه . که څوک د اوسني او پخواني ادب فرق د اسلوب په ضعف او تانت باندې کوي دا فرق صحیح نه دی ځکه چې پهٔ دواړو کښې ضعف او متانت پیدا کولی شو . د دې دوو ډولو ادب صحیح فرق دا دی چې هغه څهٔ چې پهٔ پخواني ادب کښې غایه وه اوس واسطه گڼل کیږي ، یعنې هغه لفظي او معنوي صنایع چې پهٔ قدیم ادب کښې د غایې پهٔ حیث لیدل کیده اوس د واسطې حیث لري او پهٔ ادب کښې نسبت پخواته د کایناتو او حیات خفایا او دقایق پهٔ وسیع او اصلي نظر کتل کیږي .

څهٔ ادبي فنون او ادبي مسایل چې پهٔ بیان وبدیع او معاني کښې ورڅخه بحث کیږي هغه ټول د فصاحت او بلاغت له عنوان لاندې راځي او هم دغه دوه شیه اصلي او اساسي بلل کیږي .

فصاحت : د ظهور او څرگند والي په معنی دی او هره کلمه یا کلام چې مطلب او معنا یې ښکاره وي فصیحه کلمه او فصیح کلام ورته ویلی شو . د دغسې کلام ویونکي ته هم فصیح ویل کیږي یعنې فصاحت یو صفت دی چې کلمه ، کلام ، متکلم درې واړه پرې ستایلی شو . د کلمې فصاحت دا دی چې غیر مانوسه او له لغوي قیاسه مخالفه نه

وي او حروف يې هم تنافر ونه لري . نو کومه کلمه چې پهٔ ژبه کښې مانوسه نه وي او استعمال يې نادر وي لکه : بژه کيدل غير فصيحه کلمه ورته ويلی شو همدغه شان (واخانئ) (وکانئ) د (واخلئ) او (وکړئ) پهٔ ځای د دې لامله چې له لغوي او صرفي قانونه مخالفت لري غير فصيح الفاظ دي ، د حروفو تنافر او ثقل پهٔ صحيح ذوق معلوميږي او کم معين قانون ورتهٔ نهٔ شو ټاکلی .

د کلام فصاحت دا دی چې له فصيحو کلما تو يې ترکيب راغلی وي او دغه ترکيب هم پهٔ نحوي قانون برابر وي او څهٔ ضعف ونقصان يې پهٔ تاليف کښې نه وي يعنې لکه چې د کلمې پهٔ فصاحت کښې له صرفي او لغوي قانون سره مطابقت لازم دی دغسې پهٔ کلام کښې هم د نحوي قانون مراعات ضرور دی .

که چيرې کوم کلام پهٔ ترکيب او تاليف کښې څهٔ نقصان ولري يا يې کومه کلمه پهٔ مقصودي معنی واضح دلالت نه کوي نو پهٔ کلام کښې تعقيد پيدا کيږي او معنی يې مبهمه کيږي يعنې د فصيح کلام له تعريفه وزي .

د فصيح کلام پهٔ تعريف کښې ځينې داټکی هم زيا توي چې بايد يې فايدې تکرار پکښې نه وي .

بلاغت :

د بلاغت لغوي معنی آخر او انتها ته رسيدل دي نو که څوک پخپل عبارت او خپله وينا د خپل مقصد او مراد کنه او انتهايي حد ته ورسيږي دا هم بلاغت بلل کيږي او د ادب پهٔ اصطلاح همدغه د بلاغت معنی ده .

بلاغت د کلام او متکلم صفت کيدی شي مگر يوې کلمې ته بليغه کلمه نه ويل کيږي د فصاحت او بلاغت بل فرق دا دی چې د فصاحت رجع لفظ ته ده او د بلاغت معنی ته پهٔ هر بليغ کلام کښې ارومرو فصاحت موجود وي او بې فصاحته يوه کلام ته بليغ نه شي ويلی مگر بلاغت له فصاحت سره نه دی تړلی او بې بلاغته هم فصاحت موجود يدلی شي او دا دواړه د بسيط او مرکب مثال لري يا لکه جنس او نوعه داسې دي .

د بلاغت پهٔ تعريف کښې ويل شوي دي چې بلاغت د يوه کلام مطابقت دی له مقتضای حال سره يعنې هغه کلام چې له محل او موقع د مخاطب او ويونکي له حال سره

سم او مناسب وي هغه بليغ کلام دی. ددې لامله چې د فصاحت او بلاغت بحث د ټولو ادبي فنونو په بحث کښې شامل دی او مستقل کتاب غواړي او په دې باب کښې څهٔ ليکل شوي هم دي نو دغه د ادب د گانې برخه (ادبي فنون او صنايع) پرېږدو او د ادب په بنه او اصلي وجود څهٔ خبرې کوو.

او سني اديبان او ادب څېړونکي په ادب کښې اصلي او جوهري شيان لکه د مخه وويل شوه عواطف او احساسات، تخيل او تمثيل گڼي او د شعر او ادب تاثير او اغېزه هم په همدغو شيانو کښې گوري نه په صنايعو کښې.

عواطف:

عاطفه هغه داخلي قوه ده چې په نفس کښې تاثير لري او نفسونه متاثر کوي مگر دا هم بايد ووايو چې ټول هغه شيان چې په نفس اثر کوي حقيقي ادب يې نه شو بللی ځکه چې ځينې شاعران او خطيبان چې عمومي اميال ور معلوم دي د عوامو په شعور لوبې کوي او د ځينو کلماتو په استعمال لکه: وطنيت، مليت، قومي لوړتيا ..... دد وي احساسات راوپښوي او متاثر کوي يې مگر دا تاثر د آني اقتضا آتو تابع وي نو چې هغه اقتضا آت بل راز شي د دوي وينا بيا هيڅ قيمت نه لري او في الحاله له اعتباره لويږي، دغه راز عواطف چې يو ټينگ حقيقي اساس نه لري د بليغ ادب مميزه نه شي کيدای نو په عواطفو کښې څو شيه ضرور دي چې دلته پرې بحث کوو:

د عواطفو صدق:

د عاطفې صدق دا دی عاطفه يو حقيقي اساس ولري او د شاعر د زړهٔ غږ وي که په يوه شعر کښې داسې نه وي نو ساړه تشبيهات، پيکه توصيفونه تکلفي مبالغې څهٔ تاثير نه لري او ذوق ور څخه نفرت کوي.

بليغ او عالي ادب لکه چې ځينې کسان گومان کوي په وهم او کذب نهٔ دی ټينگ بلکه د عواطفو په صدق مبني دي. که تاسې يو غزل راوخلئ چې شاعر پکښې د زړهٔ په شعور د جمال لوړو مدارجو ته رسيدلی وي او د عاطفې صداقت پکښې وي او له يوه بل غزل سره يې مقايسه کړئ چې په تکلف او تصنع جوړ شوی وي او له مبالغو نه ډک وي رښتياني عواطف پکښې نه وي او محض لفاظي وي در ته معلومه به شي چې د تاثير په

لحاظ دځمکې او اسمان قدر فرق لري .

دځينو عروضي شاعرانو ځينې اشعار چې دادبي صنعتونو ، تشبيهاتو او استعارو زور پکښې ليده شي او له مبالغونه ډک وي هغو ملي سندرو قدر ته خوند او تاثير نه لري چې علمه شاعرانو جوړې کړي او ډيرې ساده وي ځکه چې پهٔ دې راز سندرو کښې يوه صادقه مينه يو رښتياني جوش او عواطف موجود وي چې پهٔ زړونو اثر کوي .

دمثال پهٔ ډول دادوه نمونې وګورئ :

لومړی نمونه چې له صنعت او تشبيه پکښې کار اخستل شوی :

(۱)

روغ به نه شم بې وصاله راشه کښېنه
شه خبر زما له حاله راشه کښېنه
آخر کړی دی فرار رم سر شتانو
دوحشت پهٔ خوی غزاله راشه کښېنه
پهٔ مراد دعندليب بی وفا گله
جلوه گر شوې پس له کاله راشه کښېنه -
زه آرام لکه بسمل پهٔ پرهار موم
دخپل يار شام وهلاله راشه کښېنه
نازکي ديار دطبع کړه موزونه
ای شيدا نازک خياله راشه کښېنه

دوهمه نمونه دملي سندرې يوه ټوټه :

نن زما دباره تهٔ اميل پهٔ غاړه راځه
له هوسه غور ځوه لستوني دواړه راځه

***

پۀ کالو چې ځان سنبال کړي زينت ناکه شي
تۀ له نورو نجونو زياته ښيوه ناکه شي
د عاشقو لړ مانه لره قصابه شي
چې بورجل لره راځې لمنې نغاړه راځه
نن زما د پاره تۀ اميل پۀ غاړه راځه
له هوسه ....

***

چې بورجل لره راځې عالم خبر که تۀ
پۀ زلفانو ورته پورې مښک عنبر که تۀ
يو ځلې خو پۀ عجم ځان برابر که تۀ
چې موزې کره شوې بنده ژاړه ژاړه راځه
نن زما د پاره ته اميل پۀ غاړه راځه
له هوسه ....

***

وګورئ ! پۀ دې دوه نمونو کښې يوه آرزو او يو هوس ليدل کيږي پۀ لومړۍ نمونه کښې شاعر خپلې معشوقې ته وايي چې راشه کښينه او پۀ دوهمه نمونه کښې ورته وايي چې اميل پۀ غاړه او پۀ ډير هوس راځه ! مګر دوهم اواز چې د زړۀ غږ دی ډير خوږلګي او يو بل شان اثر لري .

لومړنی شاعر له خپلې نازکخيالۍ کاراخلي او خپلې محبوبې ته رم سرشته غزال ، بې وفا ګل ، دخمو ابرو او شهلا سترګو لرونکی او شام وهلال وايي او خپله ځان ورته بسمل معرفي کوي مګر سره له دې ټولو تشبيهاتو او استعمارو بې له دې نه چې وو وايو پۀ دې شعر کښې يو مړاوی بې روحه جمال پروت دي نور به څۀ وو وايو .

پۀ دوهم شعر کښې چې يوه ربښيانۍ ارزو او حقيقې عاطفه موجوده ده او له ساختګي خبرونه کارنه دی اخستل شوی لکه هر څۀ چې زړۀ غوښتي دي هغه ويل شوي ، شعر يو مستي او جذابيت پيدا کړی او پۀ عواطفو کښې تحريک پيدا کوي .

يو شاعر بايد پهٔ دې پوه شي چې شعر او غزل د زړهٔ له آرزو او احساسه د اثر اقتباس کوي نه له ادبي صنايعو او هماغه شعر پهٔ زړو نو ډيره اغيزه کوي چې له زړهٔ راوتلی وي نو بايد سړی زړهٔ د شعر ماخذ وګڼي او له احساساتو او عواطفو ، قلبي تمايلاتو او رښتيانيو جذباتو پکښې کار واخلي . پهٔ دې صورت کښې نو تشبيه او استعاره ، تخيل و تمثيل هم روح پيدا کوي او پهٔ ادبي صنعتونو کښې هم يو حقيقي کيف پيدا کيږي مګر که سړی پهٔ شعر کښې يوازې ادبي فنون استخدام کړي او بې له کوم قلبي تاثره رنګين الفاظ پيدا کوي او سره نښلوي يې نظم به جوړ شي ، فن و صنعت به پکښې وي مګر د زړهٔ متحسس کولو او د بديعي احساساتو د تحريک قوت به پکښې نه وي .

همدغه ټکي ته « سر فليپ سيدنی » پر يوتی دی چې وايي : ما غوښتل چې له خپل رښتياني عشق نه يو غزل جوړ کړم او خپل ټول رنځونه پکښې ځای کړم ګوندې زما پهٔ عزيز اشنا اثر وکړي او زړهٔ سوی پکښې پيدا کاندي پهٔ دې فکر را پاڅيدم څهٔ بديعي صنايع چې ذوق خوښول هغه مې مطالعه کړه کتابونه مې ولټول چې څهٔ ښکلي کلمات او تعبيرات پيدا کړم ، کلمات پهٔ ډير تکليف پيدا کيدل او هره کلمه د ذوق انتخاب ته اړه وه ، بديعي صنعت چې د فطرت مولود ؤ د دقت او مطالعې پهٔ مخکښې يې ځای نه درلوده ، د نورو بحرونه او اوزان او د موسيقي څپې ما ته نا اشنا ايسيدې چې کتل مې زما طبعي د فصيحې وينا توان نه درلود او سرېې د عاجزۍ پهٔ ميدان کښيښود . قلم مې پهٔ غاښ کړ او شونډې مې له قهره وچيچلې پهٔ دغه وخت کښې را ته ذوق وويل: ليونيه خپل زړهٔ ته رجوع وکړه او هر څهٔ چې وايي هغه ليکه ! د دې نوموړي شاعر له وينا څخه هم پوره معلوميږي چې شعر د زړهٔ غږ دی او بې له ضميره بل ماخذ نه لري که څوک وريسې کتابونه لټوي چې ښکلي کلمات او تعبيرات پيدا کړي بې له دې نه چې قلم پهٔ غاښ کړي او شونډې وچيچي نور څهٔ لاس ته نه ورځي مګر که زړهٔ ته مراجعه وکړي او د زړهٔ د وينا ريکارډ ثبت کړي هغه چې هر څهٔ وي ساده خبرې وي که تشبيهات او استعارې وي پهٔ دواړو حالونو کښې ور ته شعر ويلی شو او تاثير پکښې وينو .

د مثال پهٔ ډول يو څو نور شعرونه هم وګورئ چې پهٔ ځينو کښې ادبي فنون دومره ډير نشته او يوازې د همدې لامله چې د زړهٔ نارې دي پهٔ زړهٔ اثر کوي مګر ځيني نور چې

ځۀ قدر ته پۀ تکلف او د صنعت پۀ زور جوړ شوي ښايست لري خو دلبري او دلربايي نه لري .

لومړی قسم شعرونه :

(۱)

پۀ سرولبانو دې پيزوان وهي ټالونه کنه
زلفې جالونه کنه

***

سترګې دې تورې جلۍ - زلفې سمسورې جلۍ
ستا پۀ تندي کښې عجب خوند کا شنه خالونه کنه
زلفې جالونه کنه

***

وخت د بهار دی جلۍ - وطن ګلزار دی جلۍ
راځه چې دواړه د باغچو کړو سيلونه کنه
زلفې جالونه کنه

***

بې تا مې تاب وي کله - پۀ ماکښې آب وي کله
ما پۀ ښاکړي ستا غمونه غرونه کنه
زلفې جالونه کنه

***

د باره خان خبرې - د رومرجان خبرې
زما د شعر نه قربان شه نور شعرونه کنه
زلفې جالونه کنه

(باره خان)

***

(۲)

چې مې په زړه ځي د غم داسې داسې
ژوندون مې کړ تنگ ستا ستم داسې داسې
نه پاتې مجنون ، نه فرهاد نه شيرين شه
فنا شو پۀ عشق کښې عالم داسې داسې
سيلاب مې د اوښکو پۀ مخ ځي هميش
بهيږي له سترگو مې نم داسې داسې
مين دې د دريم اى ماه جبينې
کړيږم مدام خورم قسم داسې داسې
غماز مې پريباسي د غم پۀ خندق کښې
زۀ غواړم مدام ستا کرم داسې داسې
نوروزه ! مثال د عمل ځانته بل کړه
شته ځاى د خطرۀ تورتم داسې داسې

(نوروز)

(۳)

مسته پۀ خندا د جينکو پۀ مخکښې ميره ځي
خيال يې پۀ چا نشته دى د ټول مالت کجيره ځي

***

مسته چې منگى په تندي کښېږدي نيغه نيغه ځي
مخکښې شي له نجونو گودر غاړې ته بيدر يغه ځي
واړه عاشقان يې له دنيا څخه بې تيغه ځي
دا لکه کوتره له دې ټولو هواگيره ځي

***

مه کوه خونکارې دومره کبر پۀ خوارانو ته
رحم کرم بويه پۀ بې وزلو عاشقانو ته

مه اخله آزارد کباب شوو پتنگانو ته
ودي سوم پهٔ شمع سرې لمبې مې دضميره ځي

* * *

وه دنجونو ميرې ته لاځومره لوی دماغ لري
زهٔ دبڼ طوطي يم تهٔ دسروګلو نوباغ لري
تاته کتی نه شم پهٔ تندي کښې بل چراغ لري
نجونې دمالت واړه داستادوروسته ځيره ځي

* * *

وخت د پسرلي دی وطن ټول دګل پهٔ ځير شنه
سخت ساعت دژمي دهر چالهٔ زړګي هير شنه
وړی چې بلبل ؤ دګلاب پهٔ پرخه سير شنه
نن دباغ پهٔ لوري هغه ستا اشنا خانميره ځي

(خان مير)

دوهم قسم اشعارچې دصنعت پهٔ زور جوړ شوي :

(۱)

خط پهٔ مخ دصنم راغی که مياشت ګير شوه پهٔ هاله کښې
دايې غابن پهٔ خوله کښې زيب کاکه ژاله شوه پهٔ لاله کښې
هسې رنګ سحر جادو کا پهٔ نظر دشهلاسترګو
نه يی سيال پهٔ هند کښې شته دی نه ثاني پهٔ بنګاله کښې
لکه ونبلي مرغی چې پهٔ سست دام دسلو لومو
هسې زهٔ پريشانو زلفو ، کښې ايستم پهٔ کشاله کښې
دازماله غمه ځين زړهٔ پکښې خيال ديار دلبو
هسې رنګ زيب وزينت کا لکه می پهٔ شنه پياله کښې
ماويل عين ګنه ګل دی دغنچې پهٔ لمن نغښتی
که مې کوت يو ګل اندام ؤ پروت پهٔ سبزه دوشاله کښې

سر تر پایه تیغ د هجر لکه نی سوری سوری کړم
ځکه یم مدام داهسي په فریاد و په ناله کښي
که یار غواړي هومره ژاړه څو در ځي عبدالحمیده
دا په دا چي درمونده شي په دریاب نه په ناله کښي

(حمید)

(۲)

دا حسینه پري مسته په خوا راغله
که دمځکي ته سپوږمی دسما راغله
په رونتوب زما داوښو شبنم نه دی
غنچي خوله چي دګل رخ په خندا راغله
دجنون زنځیر مي پر یووت وګردن ته
چي په زړه مي ستا دزلفو سودا راغله
چي دي تیغ دغمزی واچاوه وڅنګ ته
زه هغه ساعت شوم پوه چي قضا راغله
په ژړا به مي لمن لنده وي ډیره
که څرګنده مي په سترګو شها راغله
خانګل ګل دمضمون تول تر هسي حد کړ
چي بلبله دفارسي په ژړا راغله

(خانګل)

(۳)

دا په خوب کښي رابښکاره شو ددلبر مخ
که په ابر کښي ښکاره شو دقمر مخ
چي يي ولیده داستا جوهر دغاښو
پټ له شرمه پخپل آب کښي کړ ګوهر مخ
له حیا دي غټ ومخ ته کتی نه شم

کله لیند په خوږوستر ګوشي د ملو مخ
را په یاد چې دي د سرو شوندو خوارا کړم
ټکوم لکه مګس عبث خپل سر مخ
قلندر د مبرا هلته عاشق بوله
که یې ونیوستا بانړو ته د تېر مخ

(قلندر)

***

له دې دوه ډوله اشعارو څخه به معلومه شوې وي چې ځینې شاعران د ځینو اشعارو په جوړولو کښې لکه صنعتګران فکر کوي چې یوه کلمه له یوه ځایه بله له بل ځایه را پیدا کړي او پیوندیې ګانډي نو وروسته تر ډیرو لیمونو او کوشیرونو یو نظم جوړ شي چې تکلف او صنعت پکښې له ورا معلوم وي او لکه چې یو شاعر وایي :

هر که سخن را بسخن ضم کند
قطره ای از خون جگر کم کند

***

دا منظومه هم په ډیرې جګر خونۍ او ډیرو فکرونو جوړه شوې وي نو د غسې شاعر ته لکه چې خواجه حافظ وایي :

صنعتګر است اما طبع روان ندارد .

صنعتګر ویلی شو مګر د رواني طبع خاوندیې نه شو بللی .

ځینې نور شاعران داسې وي چې د وي ته د جمال یا حقیقت پلوشه په یوه شي کښې ځان ښکاره کړي یا یو بل نفسي او قوي عامل پیدا شي نو عواطف او احساسات په جوش راشي او بې له څه بندش او تأمله د زړه الهامات په خوله راځي دا راز اشعار ساده وي او که رنګین په اوریدونکو اثر کوي بلکه اثر نه چې سحر وجادو وي . د غه راز شعرونه لکه چې په ملي سندرو کښې وینو د دیوان د خاوندانو په اشعارو کښې یې هم ډیرې نمونې مومو او د رحمان بابا او حمید ، د خوشحال او د عبدالقادر د علیخان او ډیرو نورو شاعرانو په دیوانو کښې ډیر سوزان او موثر شعرونه شته او دا څوک نه شي ویلی

چې عروضي اشعار له صادقو احساساتو او عواطفو خالي دي .

پهٔ ملي سندرو کښې هم کله کله ډېر تشبيهات او استعارات وي مگر سړی پوهېږي چې پهٔ دې شعر کښې سلاست او رواني ، جوش او مستي عواطف او جذبات شته او د شاعر د زړهٔ نغمه ده ، د نمونې په ډول دا څو بيته وگورئ :

یا ټیک ستا پهٔ جبین دی - یا سترگه د سباده
یا جام د چین ماچین دی - یا سپینه خوله زیباده

***

یا عطر د گلانو - یا ستا د مخ خولې دي
یا توري د فولادو - یا سترگې دليلې دي
یا کيف دی د شرابو - یا بنگ د بنگالی دي
یا هجر سخترين دی - یا تبه یا وباده

***

یا باغ د ښکلو گلو - یا ستا ښکلی کاکل دی
اواز دی د بلبلو - یا زړهٔ د حمید گل دی
یا تیغ د غوڅولو - یا ستا خوني چار گل دی
یا دام د مرغ زرين دی - یا هغه مخبوبا ده

(حمیدگل)

بې له دغسې ملی اشعارو چې پهٔ ملي او زانو کښې ويل شوي دي پهٔ عروضي اشعارو کښې هم ډېر ساده او بې تکلفه اشعار مومو چې د زړهٔ له تاثيره پيدا شوي او پهٔ زړهٔ اثر کوي چې يوه نمونه يې داده :

سحر باده !د آشنا پهٔ کوڅه ورشه
زما د پاره پېکښې وگرځه کوترشه
لوی وکم چې وي تول ووينه پهٔ سترگو
پهٔ احوال سره د هر يوه خبر شه
هر يوه چې زما له حاله پوښتيدلې

پهٔ ژړا ورته پهٔ اوښکو کښې احمر شه
که خبرې زما د یاره درته وکړي
مخ راکوز کړه زما ولوري ته چپر شه
دنسیم پهٔ رپاردې ښه نه شي رحیمه
ددلدار پهٔ لور پخپله قلندر شه
(عبدالرحیم هوتک)

بله نمونه:

راشه راشه ستا تر دواړو سترگو ځار شم
هم تر مخ دې پروانه غوندې نثار شم
دزړه ولې مې پهٔ تا پسې پرې کیږي
راته وگوره قربان دې تر دیدار شم
شیرینې به دې دوصل هیره نهٔ کړم
که هر څو غربت زده او خواروزار شم
چې دې خیال پهٔ زړهٔ کښې رایشي دننه
اورمې واخلي پهٔ ناروأو پهٔ کوکار شم
د اختر پهٔ ورځ که مخ راته ښکاره کړې
قرباني به دې پهٔ مینه درخسار شم
جنتونه پهٔ خاطر کله رادرومي
چې پهٔ شوق گډ ستاد حسن پهٔ گلزار شم
ستاوصال پهٔ بخارا کښې رحیم بیاموند
صدقه تر ټولو ځمکو دبخار شم
(عبدالرحیم هوتک)

دغه دوه ډوله شعرونه چې په یوه ډول کښې رښتیاني عواطف وي او پهٔ بل کښې نه وي داسې مثال لري: لکه چې یو شاعر د خپلې محبوبې یا دخپل اولاد پهٔ مړینه کښې مرثیه جوړه کړي او یو بل شاعر دکوم لوی او معتبر سړي پهٔ مرگ کښې دصلې او

مکافات د پاره مرثیه ولیکي او کوښښ وکړي چې ډېر اوصاف ورپورې وتړي او ډېر شعري صنعتونه پکښې ځای کاندي مگر هغه دزړه درد او رښتیانی عاطفه چې په لومړنی مرثیه کښې وي په دې کښې نه وي. یعنې دوهمه مرثیه نور هر څه لري مگر دزړه رښتیا نې تاثرنه لري او په پردي غم ژړاوي. نو دا شعر هیڅکله هغسې نه شي کیدای او هغه مقام ته نه شي رسیدلی ځکه چې هغه روحي اتصال او رابطه چې په لومړي شعر کښې دمړي او شاعر تر مینځ موجود ده دلته نشته او همدغه شی حقیقي اوغیر حقیقي ادب یوله بله بیلوي او بیل بیل قیمت ورته ټاکي.

دعواطفو تجلي او ظهور :

کله یو شاعر د ډېر ښه تامل او فکر خاوند وي مگر دا نه شي کولی چې نور خلک دخپلو افکارو او تاملاتو په ښه والي او ښایست متاثر کاندي ځکه چې دده عواطف که څه هم صدق پکښې وي مگر د تجلي او ظهور درجې ته نه وي رسیدلی. دلته تر یوه حده دموضوع خصوصیت هم دخل لري. ځیني موضوعات دي چې عواطف پکښې لکه داورلمبه رڼا کوي او ناري طبیعت لري لکه: وطنیت، حب، غم او داسې نور... مگر ځیني موضوعات لکه فلسفي افکار او اجتماعي نظریات یخ او ساړه وي چې په هغه اندازه تودوالی او حرارت پکښې نه پیدا کیږي نو موږ دا نه وایو چې یو ایب دې دغه راز موضوعات هم هغسې کړي او هغو مره جذابیت او هیجان دې پکښې پیدا کاندی بلکه دا وایو چې په کومه موضوع کښې چې دی داخلیږي څومره چې کیدای شي خپل لوستونکي دې له تاثیر لاندې راولي او با په دې کیږي چې خپل تاثر پوره او واضح وښودلی شي.

په همدغه برخه کښې ادیبان او شاعران یوله بله فرق او تفاوت لري دځینو عواطف ډېر تیز او بارز وي دځینو نه وي، په ځینو کښې شعري طبیعت قوي وي او په ځینو کښې ضعیف وي.

دوه تنه ادیبان به وي چې په تاریخي رجالو کښې به په کوم یوه څه لیکي یو به یې لکه یو مورخ داسې تصویر کړي چې خپل دغه تاریخي نگارش ته به ادبي رنگ هم

ورکړی هغه بل به ورته پهٔ شعري سترګه وګوري او نفسيت به يې پهٔ نظر کښې ونيسي لکه چې پهٔ سيدجمال الدين ډيرې مقالې او نظمونه وليکل شوه چې په ځينو کښې ادبي خواته تمايل ليده کيږي او پهٔ ځينو کښې تاريخي خواقوي ده او دهر چاشاعرانه مزاج پکښې خپل خصوصيت ښيی.

دعواطفو ثبات او نهٔ را لويدهٔ :

ځينې ليکونکې او شاعران وي چې عواطف يې ثبات او دوام نه لري يعنې د يوهٔ مضمون او يوهٔ شعر آغاز او انجام يې ډير فرق لري او کلام يې له خپل حسن او خوږوالي څخه ابتذال او پيکه توب ته رالويږي يوبيت يا يوه مصرع يې ډيره ښهٔ او موثره وي مګر بل بيت او بله مصرع بې هغسې نه وي او پهٔ وينا کښې يې دادبي قيمت پهٔ لحاظ لوړې ژورې تيټې پاس موجود وي دلته مقصد دانه دی چې پهٔ وينا کښې دې له سره تراخره پورې يورنګ او يو آهنګ موجود وي ځکه چې پهٔ دغه ډول يوراز والي هم دبلاغت له اصولو مخالفه خبره ده او لکه چې د کلام رالويده او ټيټوالی عيب دی يورازوالی يې هم عيب دی او ملال راولي نو پهٔ ليکونکي لازمه ده چې له يوهٔ صورت نه بل صورت ته انتقال وکړي او پخپل کلام کښې له تفنن څخه کار واخلي داکارالبتهٔ پهٔ تغزلي اشعارو کښې اسان معلوميږي ځکه چې يو خودار از اشعار لنډوي بل پکښې د يوهٔ مطلب ارتباط ساتل هم لازم نه وي مګر پهٔ قصايدو کښې ګران ښکاري.

خيال :

وايي چې خيال يوه قوه ده چې غير مريی شيان او هغه شيان چن مشاهده يې نه شو کولی زموږ له نظره تيروي مګر داتعريف پوره نه دی او دغه راز معاني پهٔ يوهٔ منطقي تعريف کښې راوړل کيږي هم نه.

نو وروسته به يې دبحث پهٔ ضمن کښې رنګونه او ډولونه څهٔ نه څهٔ وښيو ، خيال پهٔ ادب کښې يو خاص مقام لري او پهٔ عواطفو کښې ډير تاثير پيدا کوي که فرضاً کله موږ يو خبر واورو چې پهٔ کوم ځای کښې څهٔ طوفان پيښ شوی چې دومره اثر نهٔ کوي

لکه چې دغه حادثه د کوم ایب او شاعر له قلمه پهٔ ادبي ډول رسم شي او له تخیل نه پکښې کار واخستل شي .

ادبي خیال پهٔ درې ډوله دی :

(۱) مبتکر خیال :

دا هغه شی دی چې د انسان ادراکاتو ته یو نوی صورت ورکوي او اکثر شاعران یې د تشبیه واستعارې پهٔ ډول پخپل کلام کښې پیدا کوي لکه د حمید دا بیت :

دا زماله غمه شـــــین زړهٔ پکښې خیال د یار دلبو
هسې رنګ زیب وزینت کا لکه مې پهٔ شنه پیاله کښې

***

مګر کهٔ څوک د کلام پهٔ موضوع او اسلوب کښې د تخیل له ابتکار او نویتوبه کار واخیستلی شي نسبت هغه تخیل ته چې پهٔ تشبیه او استعاره کښې وي زیات اهمیت لري او د تخیل دغه راز بداعت ډیر لږ او نادر هم وي چې یو مثال یې د یوه انګلیسي شاعر یو شعر دی چې د دنیا لوی لوی خلک د سعادت پهٔ طلب کښې پهٔ دې ډول تصویروي :

یو ښار دی چې دیوالونه یې ډیر جګ او دروازه یې ډیره وړه او تنګه ده ، دا ښار د سعادت ښار دی چې د جهان نوموړي او لوی لوی خلک ورپسې ګرځي دې دروازې ته یو لوی حربي سړی راځي چې ډیر هیوادونه یې فتح کړي دي او پهٔ ډیرو دښمنو یې بری موندلی مګر د دې لامله چې عسکري لباسونه او اسلحې یې پهٔ غاړه دي پهٔ دغه دروازه نه شي ننوتلی او حیران دریږي .

وروسته تردهٔ یو لوی عالم له خپل علمي لباس او غټو غټو تالیفاتو سره راځي او دی هم پهٔ دغه دروازه د خپل ځان د ځاییدو امکان نه ویني ، پهٔ ده پسې نور د سیاست او مال خاوندان رارسیږي او هر یو دلته حیران دریږي چې څهٔ وکړم ؟ پهٔ دی حال کښې یوه کوچنی جنی راپیدا کیږي او پهٔ ډیرې خوشحالی پهٔ دغه دروازه ننوځي او بیا څهٔ شیبه وروسته بیرته راوځي دوی ته وایي چې ولې ولاړ یاست ؟ دوی وایي دروازه وړه ده او

موږ نشو ننوتلی ، هغه وايي کالي او اسبابونه وغورځوئ او ننوزئ ! دوي يو بل ته گوري او متردد کيږي مگر جينی اصرار کوي چې هلئ زرشئ چې ډير عجيب ښاردی او هرڅۀ پکښې شته ، پۀ دې ډله کښې يو تن خپل کالي غورځوي او ننوځي هغه نور هم چې دۀ ته گوري هر څۀ له ځانه لرې کوي او ښار ته داخليږي .

***

د دې شعر ښايست او جمال د تخيل له ابتکاره پيدا شوی او د تخيل ابتکار پۀ اصل مضمون او د بيان پۀ اسلوب کښې ځای لري .

پۀ پښتو کښې هم چا پۀ ارزو باندې څۀ ليکلي چې خلاصه يې داده :

هلته لرې د غره پۀ لمن کښې د لمر پلوشو ته څۀ شی ځليده ، ما گومان کاوه چې کوم ډير قيمتي څيز دی او له کوم معدن څخه کومه قيمت بهادانه راوتلې ده پۀ همدې گومان ور روان شوم او ډير خوشحاله وم چې هلته ورسيدم گورم چې د ښيښې يوه ماته ټوټه پرته ده او نور هيڅ نشته داوه زما ارزو او د ارزو آغاز او انجام.

***

دلته هم پۀ اصل موضوع کښې يو تخيلي ابتکار ليدۀ شي .

(۲) مصور خيال :

څۀ شی چې يو اديب يې پۀ سترگوويني او پرې پوهيږي نو چې هغه د خپل خيال پۀ مرسته تصوير کړي مصور خيال ورته وايي مثال يې دادی :

يوه سړې د شپې له مخې تبې کولې او هره شپه بۀ يې تر سبا پورې تبه وه چاور ځنې دا حوال پوښتنه وکړه چې تبه دې څۀ وخت او څنگه وي ؟ ده وويل يوه حياناکه ښځه ده چې د شپې پۀ توره پرده کښې زيارت ته راځي او سبا د وخته بيرته ځي .

(۳) مفسر خيال :

کله چې کوم اديب پۀ يوه شي کښې څۀ روحي يا ادبي کيفيت حس کړي او له مادي مشاهدا تونه پټه او معنوي مشاهدا تو ته انتقال وکړي لکه چې ځينې ادبا د يوه

سیند یا یوه غرۀ له لیدو ځنې ځنې تاریخي واقعاتو ته ولاړ شي او د میړو حوادثو او زاړه عظمت تجلیات پکښې وګوري نو دا مفسر خیال باله شي چې یو مثال یې دا دی :

پۀ لمن د تورو غرونو د خیبر وادي را ګیره
لکه تور دیوان چې کښېنی له پرې نه ګیر چاپیره
پټ پنهان هره ذره کښې د خیبر خوني داستان دی
یو تاریخ یې پۀ مخ لیک دی یو یاداشت د تیر دوران دی
وروپۀ وروږ غرونو خوا کښې یو کاروان روان سفر کړي
دارا یادمې پۀ زړګي کښې د تیر شوي دور منظر کړي
یوه ورځ به چیرې دلته د محمود کاروان روان ؤ
ګرد غبار د دۀ د فوج به رسیدلی تر آسمان ؤ
د تکبیر ناري او چیغې ترې ارویدلې دې جهان وي
د دې ملک ذرې ذرې به له دهشته پۀ لړزان وي
پۀ دې خاوره دي تیر شوي د بابر ، غوري فوجونه
ابدالي ، نادر راغلي پرې به فخر کړي دا غرونه

سید رسول (رسا)

وروسته تردې چې د خیال دولو نه څۀ نه څۀ وښودل شوه باید ووایو چې تخیل د شعر یو داسې عنصر او رکن دی چې که ووایو شعر پۀ حقیقت کښې بې له تخیله بل شی نه دی هم ورسره ښایي . همدغه تخیل دی چې جهان او د جهان هره ذره شاعر ته له نور عالمه پۀ بل راز ښیي چې کله یې له نمر او سپوږمۍ سره په خبرو را ولي او کله یې د ګل پۀ خندا ، د شمع پۀ ژړا ، د نسیم پۀ پیغامونو پوهوي . یو وخت ورته د ک سیندونه لکه سراب بې آبه ښکاره کړي بل وخت ورته د یوه مظلوم څو قطرې اوښکې لکه یو سیلاب داسی وښي . که دغه شاعرانه خیال لۀ شاعر سره ملګری نۀ وي شاعر به هم لکه نور دغه جهان ته پۀ عادي نظر ګوري او هیڅ شي به پرې دومره اثر نۀ کوي . همدغه خیال دی چې شاعر ته ډیر پټ او مرموز شیان ښکاره کوي او هغه څۀ چې عوام بلکه خواص یې هم نه شي لیدای دی یې ویني او تعبیرونه ورځنې کوي همدغه تخیل دی چې شعر او

فلسفه دواړه ترینه پیدا کیږي او پهٔ شاعروفیلسوف دواړو کښې لیدل کیږي . کوم فلاسفه چې دابتکار وایجاد قوت لري هغه ارومرو د تخیل خاوندان دي اوله تخیل نه ډیر کار اخلي نو ویلی شو چې پهٔ نیوتن اوارسطو کښې هماغه قوي تخیل موجودؤ ، چې پهٔ هومر اوفردوسي کښې موجود ؤ مگر داستعمال پهٔ طریقه کښې فرق ؤ او مقصد وغرض پکښې بیل ؤ د یوه فیلسوف تخیل د مسایلو پهٔ حل کولو او تحقیق کښې سرفیږي مگر د یوهٔ شاعر تخیل داحساساتو او عواطفو دتحریک د پاره پهٔ کار لویږي . ځینې محققین وایي چې له شعري خیلاتونه فلسفه پیدا کیږي اوله فلسفې نه بیا علم پیدا شي یعنې شاعرانه خیالات او فلسفه پیدا کیږي او له فلسفي نه بیا علم پیدا شي یعنې شاعرانه خیالات اوفلسفه او علم داسې مثال لري لکه دسپیدو چاودلو دوخت دلمانځه دوخت او دلمر ختو رڼا نو پهٔ دغه ترتیب هماغه شاعرانه خیالات چې څهٔ قدرزیات روښانه شي فلسفه شي او پهٔ فلسفه کښې چې زیاته رڼا یي پیدا شي علم شي پهٔ دې اساس سړی حکم کولی شي چې دبشر دمعرفت تاریخچه له شعره څخه شروع کیږي او پهٔ علم ختمیږي .

هومرد یونان معروف شاعر پهٔ داسې عصر کښې پیدا شو چې دفلسفې څه پته نهٔ لگیده او دغه نوموړی شاعر له حکمت اوفلسفې نه دمخه دنیا ته راغی مگر وروسته تر دهٔ ارسطو ددهٔ دطبع له اکتشافاتو اقتباسونه کوي او ددهٔ پهٔ کلماتو استشهاد کوي . کینرود فرانسي یو لیکونکی لیکي چې دهومر پهٔ اشعارو کښې د انسان او عالم حقیقت او دهر شي اساس موجود دی .

که سړی څهٔ قدرته دقیق شي نو دعقل او فکر مانۍ بهٔ خیال ولاړه ده او خیال پهٔ علومو کښې زښت ډیر دخل لري ، نور علوم خو لا پریږده هغه علمونه چې دعقل پهٔ نزد بیخي منلي دي لکه ریاضي او هندسه داهم دانسان له خیاله پیدا شوي دي ، که چیرې له یوهٔ ریاضي دان څخه د «واحد» دتعریف پوښتنه وکړو چې دریاضیاتو ابتدا او انتها گڼل کیږي یادهندسې د یوهٔ عالم څخه د «نقطې» تعریف وغواړو چې ټول خطوط ورڅخه پیدادي یقین دی چې دا دواړه شیان «واحد –نقطه» به یواسې شی راوښیي چې بې له خیاله به بل وجود نه لري او یو تخیلي شی به وي .

دا چی موږ یو کانی د حس او عقل په مرسته په تحجر او تجمد پیژنو دا هم یو خیال دی دانسان تخیل دغه صورت ورکړی دی .

تخیل سره له دغو مره اهمیته چې په شعروادب کښې یې لري که څوک یې په تشخیص کښې وغولیږي او له او هامونه یې فرق ونکړی شي یا یې بیځایه استعمال کړي نو شعر بیخونده کوي او قیمت یې راټیټوي ځینې او هام چې ځینو شاعرانو پخپل شعر کښې راوړیدي دومره بې لطفه دي چې سړی ورته شعر نشي ویلی بلکه واهمي کلام یې بللی شي لکه امرء القیس چې پخپل یوه شعر کښې وایي :

اتقتلنی والمثرفی مـــــــــضاجعی
دمســــــــــنونة زرق کانیان اغوال

مطلب یې دادی چې رقیب به ماڅنګه مړ کړي چې زما په خوا کښې د یمن مشرقي توره ایښې ده او داسې نیزې راسره دي لکه دغو لانوداړې ، نو دلته غول او دهغه داړې یو محض وهمي شی دی چې ښایي بې امرالقیس بل څوک ترې ونه ویریږي که څوک تخیل بې ځایه استعمال کړي نو هم ښه نه ښکاریږي مثلاً یو شاعر د بهار او پسرلي په صفت کښې ددې په ځای چې شنه چمنونه زیړ او سره ګلان ، آبشارونه وستایي او له تمثیل څخه کار واخلي د تخیل خواته زور وکړي او خیالي شیان تصویروي یا دیوه چا په مدح او ستاینه کښې دهغه واقعي او حقیقي صفات پریږدي او د تخیل په زور ورته خیالي او صاف پیدا کوي او ورپوري تړي یې چې هیڅ حقیقت او واقعیت پکښې نه وي نو دا هم په شعر کښې عیب باله شي او د خیال بیځایه استعمال بلل کیږي .

تمثیل :

تمثیل دې ته وایې چې شاعر او ادیب یو مضمون یا یوه معنی داسې بیان کړي چې اصلي صورت یې سترګوته ودریږي .

تمثیل هم په شعر کښې یو اساسی جزء ګڼل کیږي او زښت ډیر اهمیت لري ارسطو وایي چې شعر په تمثیل او محاکات ولاړ دی نو که په کوم کلام کښې داشی نه ويّ هغه شعر نه بلل کیږي دهمدې لامله پخپل کتاب الشعر کښې لیکي چې یوله هغو شیانو

څخه چې انساني غرایز بلل کیږي د تقلید حس او د تمثیل ذوق دی نو هر کله چې شعر هم یو ډول نقل او تمثیل دی د انسان پهٔ طبیعت ارومرو اثر کوي او انسان ورځنې خوند و حظ اخلي نو د ارسطو پهٔ نظر به د شعر د تاثیر سبب تمثیل دی .

کوم شعر چې له تمثیل نه پکښې کار اخستل کیږي هغه د یوهٔ رسم مثال لري چې باید د موضوع دقیق نکات پهٔ نظر کښې ونیول شي او له اصل سره مطابقت ولري .

پهٔ تمثیلي شعر کښې کله د شعر موضوع یوه منظره یا واقعه وي او کله د احساساتو او تمایلاتو تمثیل پهٔ نظر کښې وي پهٔ دغه وروستۍ حصه کښې شاعر له رسام څخه مؤفق دی او ځینی نفسي کیفیات شته چې پهٔ رسم کښې نه راځي او پهٔ شعر کښې راځي .

ځینې تمثیلي اشعار دي چې شاعر پکښې له تخیل څخه هم ډیر کار اخلي مگر پهٔ ځینو کښې یوازې تمثیل وي او له تخیل نهٔ هیڅ کار نهٔ وي اخستل شوی .

پهٔ ځینو موارد و کښې د شعر لوی صفت همداوي چې تمثیل ښهٔ قوي وي او حقیقت پهٔ نظر کښې ښهٔ مجسم شي .

د تمثیل پهٔ باب کښې شعر ښهٔ نمونه کهٔ گورئ نو د ښاغلي رښتین د باغ ننداره وگورئ چې د کابل مجلې پهٔ (۱۷۶) گڼه کښې نشر شوې او د تمثیل پوره اقتدار پکښې معلومیږي .

د تخیل زور او قوت کهٔ پهٔ پښتو اشعارو کښې لټوئ نو د ښاغلي خادم پهٔ اشعارو کښې یې ښې ښې نمونې شته ، د احساساتو او عواطفو صدق او تجلي د ښاغلي بینوا پهٔ «بې وزلي شرق» کښې وگورئ چې د شاعر د زړهٔ درد او رښتیانی تاثر پکښې له ورا معلوم دی او پهٔ همدغه شي دې شعر لوړ قیمت پیدا کړی دی .

د دې بخش خلاصه :

د شعر او ادب اصلي عناصر او اساسي اجزا د معنویت پهٔ لحاظ دا دي :

عاطفه ، احساس ، خیال تمثیل . نو پهٔ هر شعر کښې چې دغه شیان یا یو له دغو څخه موجود وي هغه شعر دی او پهٔ انسان باندې اثر کوي پهٔ کوم شعر کښې چې دغه شیان نشته او یوازې رنگین الفاظ او شعري صنعتونه پکښې دي هغه لکه یو تش

ښایسته لستونی داسې وي او کوم حقیقي کیف پکښې نه لیدل کیږي او ننداره به یې کوي مګر څوک چې په شعر او ادب کښې کومه معنی لټوي هغه پرې نه قانع کیږي او یوله دغو معنوي اجزاؤ او عناصرو څخه پکښې غواړي .

د پښتو اشعاروته چې سړی ګوري او د صنعت او معنی په لحاظ په کښې غور کوي معلومیږي چې صنعت ته به ضمني نظر کتل شوي او د معني لورته زیاته توجه موجوده ده یعنې ضرور پکښې یا نور عواطف او احساسات وي یا یو عالي تخیل او لوړه مفکوره پکښې لیدل کیږي یا له ښه تمثیل او تصویر څخه پکښې کار اخستل شوی وي . او ځینې اشعار خولا داسې وي چې دغه ټول معنوي مزایا او ښیګڼې پکښې سړی مومي او د بلیغ او عالي ادب ښې نمونې یې ګڼلې شو . (۱)

عامیانه بلاغت :

څوکاله د مخه د یوه لوی سړي په مجلس کښې د غرود خلکو په پوهه او هوښیارۍ خبرې کیدې دې سړي چې د هیواد په یوه غرنۍ حصه کښې د یوه ستر حاکم په حیث شپې ورځې تیرې کړې وې هغه خلک یې ډیر زیات ستایل او مکرر به یې ویل چې دوي په خبرو له هر چانه ښه پوهیږي خو که څوک له دوي سره د دوي په ژبه وغږیږي او مفاهمه ورسره وکړي . په همدې غرو رغو کښې داسې خلق شته چې سړی یې خبروته حیران پاته کیږي او د تعلیم له خاوندانو نه یې په وینا کښې څه فرق نه لیدل کیږي .

دا بحث لا نه ؤ قطع شوی چې د هماغه ځای څو تنه تور ږیږي او سپین ږیري راغله او د مجلس خلک د دوي اوضاعو او خبروته د تیر بحث په اثر کښې ښه متوجه شوه چې ودرې دوي څه وایي ؟ او څنګه ګړیږي ؟ دوي د خپل دغه حاکم له څه مودې مفارقت څخه چې د رنځورتیا په اثر کښې پیښ شوی ؤ خپل خپګان ښکاره کړ او بیا بې خواهش

---

(۱) دنیاغلی (مجروح) ، (بینوا) ، (خادم) ، (رښتین) اشعار د دې خبرې تصدیق په ښه شان کولی شي .

وکړ چې که صحت يې ښهٔ وي بير ته ورشي او ددوي اداره پخپل لاس کښې ونيسي مگر دا مقصد يې پهٔ دې ډول ادا کړ چې زموږ پهٔ ملک کښې مشهوره ده چې پهٔ يوه غره کښې که تر (۷) کالو پورې دسړي غږ وانه وريدل شي دهغهٔ غږهٔ ماران ښاماران کيږي او پخپل مينځ کښې يو له بله سره خوري نو که ستاسې غږ هلته نه وي له موږ نه بل شی جوړيږي او يو دبل غوښې خورو .

دې خبرې پهٔ ما اثر وکړ او زهٔ يې دې لورې ته ملتفت کړم چې عام خلک او هغه کسان چې پهٔ تورو ټکو نه پوهيږي او دفصاحت وبلاغت نوم يې هم نه دی اوريدلی پخپله وينا کښې دبلاغت خاوندان دي او پهٔ خبرو کښې يې شعري او ادبي کيف ليده شي .

وگورئ دغه سړي له يوه ادبي منطق او تمثيل او تشبيه نه څومره ښهٔ کار واخيست او خپل مقصد او مطلب يې دبلاغت له اصولو سره سم داسې ادا کړ چې دخپل مراد کنه او انتهايي حد ته ورسيده چې ديوهٔ مقصد همدغه راز بيان ته بلاغت او ويونکی ته يې بليغ ويل کيږي .

که څوک دپښتنو پهٔ جرگو او مرکو کښې ناست وي او ددوي خبرې يې اوريدلې وي هغه ته به پهٔ عاميانه محاورو کښې دغسې ډيرې نمونې يادې وي او دا به ورته معلومه وي چې پښتانه پخپلو مرکو کښې هر وخت له دغسې ښو ښو تمثيلو او ملي رواياتو کار اخلي . دخپل مقصد دپاره لومړی يو موافق تمثيل او ادبي استدلال پيدا کوي بيا خپله خبره پرې سپروي ، ددوي دبلاغت زور او قوت پهٔ همدغو تمثيلو او رواياتو يا متلونو کښې وي او تشبيهات او استعارې يې هم خورا قوي وي ، هغه څوک چې پهٔ مرکو کښې دخبرو حق لري او دملي مجالسو خطيبان او بلغاء بلل کيږي دخپل مقصد له شروع نه دمخه يو حکايت کوي يا له ملي رواياتو او عنعناتو څخه دخپل بيان دپاره يو ښهٔ تمهيد پيدا کوي وروسته بيا خپل مقصد ته راځي او خپل مطلب بيانوي نو په دې صورت کښې ددوي وينا دومره قوت مومي چې څوک ورځنې انکار نشي کولی او هر څوک يې پهٔ معقوليت باور کوي کهٔ څوک پهٔ دې مجلس کښې د دوي دخبرې ترديد کوي او مخالفه نظر يه قايموي هغه مجبور دی چې دده دمدعا پهٔ خلاف به يو قوی تمهيد او حکايت پيدا کوي او خپله خبره به قوي ښيي . پهٔ دې وخت کښې نو يوه ادبي

مبارزه شروع شي او د میدان وړلو د پاره زیات فصاحت او بلاغت پهٔ کار دی مګر هغه بلاغت چې عوام پرې پوهیږي او پهٔ عامیانه ادب کښې ځای لري. پهٔ همدغه قوت د مرکو مشران او وکیلان غټې غټې خبرې اواروي او هر څوک پخپل قوي منطق او ادبي استدلال قانع کوي. د پښتنو د مشرۍ راز هم پهٔ همدې کښې دی چې سړی باید له ملي عنعناتو او روایاتو ښهٔ خبروي هغه خبرې چې دوي پرې قانع کېږي او هغه استدلال چې د دوي پهٔ افکارو او روحیاتو قوي اثر لري ځانته معلوم کاندي د غه راز خبرې ښایی چې موږ او تاسې ته هیڅ ښکاره شي مګر پهٔ عامه طبقه ډیر اثر کوي. پهٔ ځینو مجالسو کښې چې زهٔ ناست وم او هلته د پښتنو دروغې د اصولو پوهان را ټول شوي وو. ډیر ځله مې پهٔ داسې موارد و کښې چې خلک به یې د خپلو عزیزانو احترام ته رابلل او دا به یې ورته ویل چې خپل کام او خپلو عزیزانو ته پهٔ سپکه مهٔ ګورئ یو د بل عذر قبلوي او ننواتو ته پهٔ درنه سترګه ګوري دیوه منلي او مسلم دلیل پهٔ ډول به یې ویل چې لوخې د خپل کام سپکه غوښته سرې په دریاب کښې وچ شو. دې خبرې به خلک ډیر متحسس کړه او زیآت تاثیر به یې وکړ، زهٔ د دې خبرې پهٔ سرو برنه یم خبر چې عنعنوي اصل او اساس به یې څهٔ وي؟ مګر لوخې چې ګورم رښتیا پهٔ اوبو کښې ولاړې وي او سرونه یې وچ وي. نو دا خبرې کهٔ څهٔ هم څهٔ اصل او حقیقت ونلري تاثیر خولري او له یوې ډیرې صحیح فلسفي نه پهٔ عوامو باندې زیات اثر کوي.

که څوک غواړي چې خپل مخاطب او اوریدونکی د خپلو خبرو له تاثیر لاندې راولي نو باید له هغهٔ سره داسې وغږیږي چې منطق او ادب یې پهٔ هغه تاثیر وکړي، تشبیهات او استعارات، تخیل او تصویر، استدلال او استشهاد یې د هغه له فکر او ذوق سره سم وي او پهٔ نظر کښې یې له مسلماتو څخه وي.

زموږ ادباٴ او شعرا باید دې خواته ملتفت وي او پهٔ خپل شعر او ادب کښې له عامیآنه بلاغت نه چې د عوامو پهٔ ویناوٴ، متلونو او روایاتو، قصو او افسانو کښې ځای لري پوره کار واخلي، پهٔ هغو تشبیهاتو او استعارو خپل کلام رنګین کړي چې دوي ورسره اشنادي او پرې پوهیږي چې زموږ ادب هم ملي رنګ پیدا کړي او د ملت پهٔ ذوق برابر شي.

د پښتو لنډۍ او چاربیتې چې پهٔ هر چاښې لگیږي او عمومي مقبولیت لري یو سبب یې همدغه دی چې له عامیانه بلاغت نه پکښې کار اخستلی شوی او کلمات و تعبیرات داسې دي چې عام خلق پرې ښهٔ پوهیدلی شي او هیڅ نااشنایي پکښې نهٔ گوري وینا یې هم د حال لهٔ مقتضا سره سمه وي او له حیات سره پوره تطبیق لري د مثال پهٔ ډول به یو څو لنډۍ هم راوړو .

د پښتو څو لنډۍ :

کله چې زمونږ کوچیاني لنډۍ او د کوچیانو ټپې اوروو پوهیږو چې دا لنډۍ د کوچیانو له حال او حیات سره څومره اتصال لري ، او د دوي حیاتي وضعیت څنگه ښهٔ تصویر وي لکه دا لنډۍ :

او ښانو بیا غاړې کږې کړې
چې پرې سپرې دي سپینې خولې زیړ پیزوانونه

که چا کله د کوچیانو روانې کډې لیدلې وي چې پهٔ اوښانو باندې پښتنې پیغلې سپرې وي او اوښان یوه خوا بله خوا غاړې کږوي او ترشا گوري هغه د دې لنډۍ پهٔ بلاغتي کیف ښهٔ پوهیدلی شي چې دلته وېونکي څهٔ شاعرانه او ساحرانه مهارت خرڅ کړیدی چې له یوې خوا دغه منظره او وضعیت ډیر ښهٔ تمثیلوي او له بلې خوا دې خبرې ته هم تلمیح او اشارت کوي چې اوښان هم د دغو پیغلو د ښایست او جمال احساس کوي او د دوي ننداروته مخ راگرځوي .

پهٔ دغسې مواردو کښې چې مطلب د دغو پیغلو ستاینه ده ښایي چې ډیر تعبیرات پیدا شي مگر هر تعبیر به د کوچیانو له حال او حیات سره دغومره موافق نه وي او نه به پکښې دغومره بلاغت موجود وي .

پهٔ یوه بله لنډۍ کښې یوه کوچۍ پیغله خپل اشنا ته وایي :

تردې خروړی سپي راتیر شه
تردې ملالې خولې به زهٔ درتیره شمه

پهٔ دې لنډۍ کښې یو شرط او تعلیق لیدل کیږي چې باید مین یې پر ځای کړي او د ملالې خولې پهٔ مقابل کښې یو گران کار قبول کړي چې هغه له خروړي سپي څخه

تیریدل دي . پۀ دې ځای کښې البته ډیر مشکل شرطونه پیداکیده چې باید پۀ مین تحمیل شوي وای مګر د کوچیانو له حال او ژوند سره به یې دغومره موافقت نه درلود لکه چې دا شرط یې لري .

یوه کوچۍ پیغله باید هر څوک له خپل خروړی سپي څخه ودار کړي او خپل سپی لکه لیوه یا زمری خلکو ته وښیي . دلته توپک یا توپونه یا دول له حیات سره مناسبت او موافقت نلري او نه دغه ادبي لطف پکښې شته چې د خروړي سپي پۀ لفظ کښې موجود دی .

دا د همدغه لفظ اثر دی چې ځینې د تصوف خاوندان له دې لنډۍ نه د حقیقت پۀ نامه یوه بله معنی اخلي او وایي چې خروړی سپی نفس دی او له دی نه تیریدل خدای ته رسیدل دي . که دلته توپ او توپخانې یادې شوې وای د دغسې تاویل د پاره به هم څۀ مجال نۀ ؤ او دومره ظرفیت پۀ دې لنډۍ کې نه پیدا کیدۀ .

د دې لنډۍ پۀ ځواب کې یوه د تورې څاوند او توربالی مین خپلې معشوقې ته وایي :

د سپینې خولـــــــې تن راته کیده
که د چړو پۀ څوکو لاروي دربه شـمه

***

دا هم یو بلیغ تعبیر دی او له دۀ سره مناسب ایسي ځکه د چړو پۀ څوکو تیریدل انتهایي مشکلات قبلول دي او سړي پوهیږي چې د دغسې سختې لارې یون دومره ګران دی چې له خروړو سپو تیریدل ورته هیڅ دي او څوک چې دا قبلوي هغه پۀ خروړ وسپیو هم نه ایساریږي .

که سړی پۀ شعر و ادب کښې ښۀ غور وکړي د دی فن ټوله ساحري پۀ یوه ښۀ او بلیغ تعبیر کښې مضمره ده کۀ څوک د خپل مقصد د پاره یو قوي او لطیف تعبیر ومومي چې مبتذل او پیکه نه وي دې سړي پۀ یقین سره د شعر او ادب حق پۀ ځای کړی او د بلاغت سکه یې قایمه کړیده . پۀ دې تعبیر کښې دا نۀ ده لازمه چې ارومرو به پکښې اغراق او مبالغه وي بلکه لازمه ده چې لطف او ملاحت او حسن به پکښې وي

او يو نوی تعبير او ښهٔ تصوير به ورته ويل کيږي لکه پهٔ دې لنډۍ کښې :

مخ پهٔ مړوند کلـــــــه پټيږي
ظالمـــــــه ياره سلامي ولاړيمه

وگورئ دلته يوازې يو ښهٔ تصوير او ښهٔ تعبير پهٔ سړي اثر کوي . داد حيانا کو پيغلو عادت دی چې منگی به يې په اوږه وي او گودر له به ځي نو چې څوک نارينه پهٔ مخه ورشي خپل مړوند مخې ته نيسي او دريږي ، پهٔ دې وضعيت ښايي چې کوم اشنا متاثر شوی وي او څهٔ گله يې ورليږلې وي نو دا ورته وايي چې زهٔ تا ته سلامي ولاړه يم هسې نه چې خپل مخ پټوم ځکه چې مخ پهٔ مړوندنه پټيږي . رښتيا وايي لمر چا پهٔ گته نهٔ دی پټ کړی دا به دسلامي پهٔ وضعيت ولاړه وي .

پهٔ يو بله لنډۍ کښې يو مين د خپلې ليلى پهٔ پوزه سره نتکۍ گوري او سپينې خولې ته يې زړهٔ کيږي نو خپله ارزو پهٔ دې ډول ورته څرگندوي :

ستا پهٔ نتکۍ کښې شيطان ناست دی
هره شيبه مې ستا خولگۍ ته لمسوينه

دا خو معلومه خبره ده چې دی پهٔ چل کښې ورځنې خولهٔ غواړي مگر کهٔ ورته ووايي چې خوله راکړه يا مې ستا خولې ته ډير زړهٔ کيږي دا به يوه بې لطفه غوښتنه وي او شعر به نهٔ وي نو دا د شاعر کار دی چې پهٔ دې خبره کښې خوند پيدا کړي او شعر ورځنې جوړ کاندي نو اول نتکۍ ستايي بيا پکښې شيطان کښينوي ، وروسته تر دې نو ورته وايي چې ستا له خپله کوره دي چې ما پهٔ کراره نهٔ پريږدي او ستا خولگۍ ته مې لمسوي ښايي چې خبرې د شعري سحر پهٔ مرسته پهٔ هغې اثر کړی وي او هغې هم ويلې وي :

د سپينې خولې واک مې درکړی ....

پهٔ پښتو کښې اکثره لنډۍ داسې وي چې د غه راز نازکي او باريکي هم پکښې نهٔ وي او نه له دغسې پيرايونه پکښې کار اخستل شوی وي مگر پهٔ زړهٔ خوږې لگي او ښهٔ لطف لري لکه چې يو مين خپلې مينې ته وايي :

که دنيا يي شرمـــــــونه نه وای
تا به منگی ووړ زه به تش درسره تلمه

دا لنډۍ څومره ساده ده چې هيڅ صنعت هيڅ تخيل پکښې نشته او بې له تشو تللو هغه هم هله چې دنيايي شرم نه واى نور څهٔ نهٔ لري مگر مينه او محبت پکښې ځاى لري او د عاطفې ترجماني کوي ، نو د محبت پهٔ لاره او د مينې د پاره تش تگ بلکه د تگ آرزو هم لطف لري او پهٔ زړهٔ اثر کوي .

پهٔ يوه بله لنډۍ کښې يو عاشق خپلې معشوقې ته پيغام استوي چې زهٔ ستا د خولگۍ پهٔ اميد درځم او پهٔ هر قيمت چې وي غواړم يې وايي :

که مې اجل ستا پهٔ خولگۍ وي
سبا کفن پهٔ سر تړم تالـــه درځمه

***

په دې لنډۍ کښې هم د تشبيهاتو او نازکخيالۍ څهٔ رنگ نشته مگر رنگ يې څهٔ کوې خونديې گورد ! د خپلې محبوبې بورجل ته به ډير خلک پهٔ مختلفو لارو تللي وي خو پهٔ دغه ډول چې د دې لنډۍ خاوند او ويونکى ورځي بل څوک به نه وي ورغلي هر څوک چې چيرته ځي او سفر کوي نو د لارې توښه او د سفر سامان له ځانه سره اخلي مگر دى کفن پهٔ سر تړي او روانيږي ، دا تگ شاعرانه تگ دى چې بې له شاعره د بل چاورته نه پام کيږي او ده هم له پتنگه زده کړي وي .

د مينې او محبت خبرې که هر څومره ساده او بې ساخته وي هغو مره ښې وي پهٔ يوه لنډۍ کښې يو مين خپلې مينې ته د کوروانۍ ښيرا کوي او ورته وايي :

کور دې نژدې ديـــــدن دې لرې
ديوال دې ړنگ شه چې وړيا دې وينمه

مگر سړى پوهيږي چې دا ښيرا له مينې او محبته دي او پهٔ دې ښيراؤ کښې عشق او محبت مضمر دى دا هم هماغه شان ښيرا دي لکه چې يوه مينه خپل مين ته وايي :

توتـــې توتې پهٔ تـــوروراشې
چې پرهارونه دې گنډم خوله درکومه

***

نوی سبک او نوی ادب

نو کوم زخمونه چې د غسې ملهم پیدا کوي سړی به پرې ولې نهٔ خوشحالیږي او ولې به د غسې ښې دعاګانې ښیرا بولي ؟ هم داده چې د مینې او محبت خبرې ډیرې خوږې دي . که دا خبره هر څو مره مکرره شي بد مه وړئ ځکه چې مینه پهٔ همدغو مکررو توصیفونو ارزي .

پهٔ کومه خبره کښې چې د مینې او محبت جلوه وي هغه کهٔ پهٔ هر عبارت وي شعر دی او همدغسې خبرو ته شعر ویل کیږي .

یوه معشوقه بې له کومې تشبیه او استعارې خپل مین ته وایي :

سترګې مې تا ته تورولې
چې ته رانغلې پهٔ سالویې پاکومه

***

څوک چې بهٔ مینه او محبت پوهیږي او د شعر حقیقت او هویت ته د رسیدلي وي هغه به دا لنډۍ هیڅکله هیره نه کړي او د لوړو اشعارو نمونه به یې وګڼي ، ځکه چې د عشق او محبت پهٔ عالم کښې چا ته سترګې تورول او د هغه د نهٔ راتلو پهٔ سبب یې بیرته پاکول ډیر لوړ قیمت لري .

یو بل ځای یو ارمانجن مین وایي :

زما جانان دې راسره وي
پهٔ ما دې تیرې د میرو را چلوینه

سړی چې ګوري ډیر خلک وینې چې د پیسو د پاره تیرې چلوي او څوک ورته هیڅ نه ملتفت کیږي مګر یو مین چې د خپل جانان د وصال پهٔ مقابل کښې تیرو چلولو ته تن ږدي ، د ده ناراوړې تیرې د عشق او شعر پهٔ ماڼۍ کښې لکیږي او یو یادګار ورځنې پاته کیږي .

«پای»

دخـــــدای قــانون

مونږ دخپلو کور ونو له څنگه په دیره کښې ناست وو. له پاسه یو لاروی راغی ، دونی ډډ ته ئی ډډه ولگوله .ډوډی بې له ملا نه پرانیستله په مزه مزه ئی له څه شی سره خوړله مونږ یروړی تږی وو ،هغه ځان موړ کړ اویخی اوبه یې وڅکلی .مونږ روژه ووه هغه بوزه وه، ځکه چې په مسافرو باندی روژی نشته .

لاروی ویل: ماته دخوړلو اجازه شته تاسو ته نشته .

ماته خدای خواړه اوبه رواکړیدی په تاسو ئی ایسارکړیدی.

دادخدای قانون دی ،ددی قانون په رمزاو معنی تاسی نه پوهیږئ .

دخدای کارونه بی حکمته نه دی.

تا سی ددغه عمـــلی تعلیم په اصلی معنی ښه فـکروکړی! تا سی ولی وږی یاست زه ولی موړیم ؟

زه په کار اومقصد پسی روان یم ناست نه یم زما په ژوند کښې دریدل نشته ځکه مانه وږی کوی.

تاسی ځای په ځای پراته یاست ستاسی حرکت لنډ دی ځکه ئی وږی کړئ .

تاسی دخدای قانون منلی دی مگرپوه شوی پری نه یاست .زه ددی دپاره راوگرزیدم چې تاسی پوه کړم اوله لوږی نجات ومومئ.

پاخیږئ روان شئ اولری ځای په نظر کښې ونیسئ لوږه اوتنده په توقف اوسکون کښې ده په حرکت کښې نشته.

د کار فکر

د کور میرمن ناروغه وه، د دوا پیسی نه وې، غله خلاصه وه ماشومان وږی وو، په کور کښې، څه نه وو پاته چې پیسی پرې نغدی شی.

د کور خاوند یوه ورځ په پورپسی وګرځیده دوستانو، آشنایانو خپلوانو هیڅ ورنکړه.

بله ورځ په ګدائی پسی واوتد سخیانو او غنیانو له کورونو نه نا امیده راغی.

دریمه ورځ ورته د کار فکر پیدا شو کار ته ئی ملا وتړله په کار پسی روان شو کارئی وکړ په دغه ورځ یې کور ته دوا او ډوډی راوړه د کور میرمن او ماشومان ډیر خوشحاله شوه.

چې رنځور جوړ شی او وږی موړ شی له دېنه لویه خوشحالی بله نشته.

که څوک خوشحالی غواړی په کار کښې دې ولټوي.

د رنځورانو علاج په کار باندې کیږي.

چې وږی مړوی هغه کار دی.

چې سړی خوار شی او خپلوان تر ېنه لاس واخلي.

چې څوک پورور نکړي او اشنایان نا اشنا شي.

چې سخیان ور ته ووائي خدای دې در کړی.

چې له هر چا او له هری خوا نا امیده شي.

په دغه وخت کښې کار په کار یږی.

پلار خپل ځوی ته تر یوه وخته ډوډی ور کوی بیا ئې له ځانه پېلوی.

چې ځوی لوی شو بیا مور هم شیدی نه ورکوی.

مګر د کار مهربانی او احسان په هر وخت کښې وی.

د کار برکت په هیچا کښې نشته.

هغه چې د خان مزدوری کوی خان څه نه ور کوی کارئی ورکوی.

نوراشه! د کار سړی شه!

د کار سړی او د سردار سړی ډېر فرق لری.

زه خبر نه وم

له خوبه را ویښ شوم ډېر وږی وم .

تا زما له سر لاندې ډوډۍ ایښې وه ما نه لیده په دستر خان کښې پټه وه .

ما ستا د ستر خان و نه لټاوه د خلقو در گاه ته و درېدم .

زه خبر نه وم چې ډوډۍ زما له پښو لاندې ده او ما پردی کور ته لاس نیولی دی .

زه ډېر وروسته پوه شوم چې د ځمکې د ستر خان له ډوډۍ ډک دی او زه گدائی کوم .

که زه پوه وای ما به د ډوډۍ د پارهٔ ځانته دومره باداران نه پیدا کول .

زه ستا د درگاه د خاورو په قدر پوه نشوم زه نه وم خبر چې پدې خاورو کښې هر څه شته .

هو ! تا زموږ د پاره ډېر څه پیدا کړېدي مگر موږ نه یو پوه شوی.

لکه چې د ځمکې په د تږو لپاره ډکې ویالې او ډک سیندونه بهېږي د وږو د پاره هم په هره پوله ډوډۍ ایښې ده .

هلئ ! زر کوئ ! دغه وږي فقیران خبر کوئ چه د خدای دستر خان ولټوئ .

ټول نعمتونه همدغلته دي .

له خلقو سره بې له کاره او بې له زیاره څه نشته .

تاسې د خدای په نامه له چا نه څه مه غواړئ.

د خدای په نامه څه ور کړی ځکه چه خدای تاسو ته هر څه در کړیدی که تاسې هر څه ولټوئ په دغو خاورو کښې ئې ومومئ .

په لټولو هر څه پیدا کیږي.

که تاسې وزگار کښېنني او هر څه له ځانه وغواړی هر څه شته که گدائی کوی هیڅ نشته .

د خير خاوند

هغه خپله غوا په پولو او لښتيو پووله .

دهقانان پوهېدل چه دی پردی کښت په غوا باندې نه خوری .

غوا به کله کله د خلقو کښت ته خوله اچوله مگر ده ئې جلب نيوه .

دغه لږ زيان د قصد له مخې نه نه و ځکه چا څه نه ويل .

د غوا خاوند پوهېده چه په پولو او لښتيو باندې غوا ښه مړيږی .

که غوا خوشې وی او پردۍ شو تله خوری يا ټنډېږي يا لنډۍ او بوچۍ کور ته راځی.

د ده غوا کتاره نه وه ، ډېری ښې شو دې ئی کولې ، هر چا به ويل چه ډېره ښه غوا ده .

دغوا شو دې او شړومبې هغه يواځې نه خوړلې د مېلمنو د مسافرو د همسايه گانو برخه هم پکښې وه .

خلقو ويل : دا سړی ډېر ښه سړی دی دا کور د خير او برکت کور دی ؛

هو ! څوک چې خپل نفس دغسې وساتی او جلب ئې خوشې نکړی هغه د خير او برکت خاوند دی .

د هغه ضرر چا ته نه رسيږی خير يې رسيږی .

د هغه غوا هم وږې نه پاته کيږی او شو دې يې ډېری دی .

دیموکراسی

په شفتالو کښی زړی دی په زړی کښی د شفتالو ونه ده . د غنمو په وړو کښی دانې شته په دانو کښې همدغسې وړی شته .

په چرګه کښی هګۍ ده په هګۍ کښی چرګه .

دغه یوه دانه پندانه چې ګورې تېل او پلته دواړه لری او په حقیقت کښی بله ډیوه ده مګر ستا سترګې پټې دي دغه رڼا نه وینی .

ته نه یې خبر چې په یوه دانه او په یوه څاڅکی کښی عالمونه پراته دی .

ته پخپله هم د غنم په دانه کښی ویده وی بیا دی په یوه څاڅکی اوبو کښی لامبو وهله نن ځانته لوی سړی وایې او په لویه بېړۍ کښی ناست په لویو سیندونو کښی حرکت کوی.

څه شی چې ته وړو کی ګڼې هغه هم لوی دی .

یا هغه چې تا ته لوی ښکاری هغه هم لوی دی .

ته ونه لویه ګڼې هغه په یوه زړی کښی ده .

تا ته زړی وړو کی معلومېږی په هغه کښی غټه ونه ځای شوېده دغه غټه هندوانه چې ګوری کال ته نشی پاته کېدای او عمر یې ډېر لږ دی .

دغه د هندوانې کوچنی زړی تا ته هر کال تازه هندوانې در کوی .

د زړی قیمت له هندوانې نه لږ نه دی .

هندوانه په زړی کښې ساتلی ده که زړی ورک شو هندوانه ورکېږی .

که میندی او پلرونه خپل واړه ماشومان ساتی واړه او کوچنی هم قام او ټبر ساتی .

نو را شه ! هېڅ شی وړو کی او کوچنی مه ګڼه ځکه چې دلته غټ او کوچنی لوی او وړو کی نشته ټول برابر دی یواځې خدای لوی دی او بس .

د نن ورځې دیموکراسی له همدغسې کتنې پیدا شوه او د ډېر دقت نتیجه ده .

عشق

ته له ډېر قوت او ډېرو لښکرو سره په دغه ښار راغلې .

د دې ښار له خلقو سره دې ډېر جنګونه وکړه .

له دی خوا له هغی خوا ډېر خلق و وژل شوه ، ډېرې وينې توئی شوی ډېرې ککرۍ له پښو لاندې شوې .

ستا مخه چا و نشوه نيولی .

تا د ډېرو مړو به سرونو پښې کېښودې او په ډېر قوت له خپلو لښکرو سره د لوی فاتح په شان ښار ته را ننوتلی .

ته ډېر په قار وې تا غوښتل چې ښار لوټ کړی او قتل عام جوړ کړی .

مګر دا کار تا ونشو کړای .

ستا مخې ته د ښار يوه ښکلې پيغله راغله ستا زړه يې ويووړ .

تا خپل زړه د هغې له پنجو خلاص نکړای شو او له خپل ټول قوت سره يوې پېغلی ته تسليم شوی .

تا په ځان باندې د يو فاتح ګمان کاوه مګر فاتح بل څوک و .

ته نه وې خبر چې د ننه په ښار کښې بل راز قوت موجود دی .

تا په ډېر زور او قوت ځان اسير کړ او د خپل اسارت د پاره دې ډېری قربانۍ ور کړې .

که له تا سره دغه قوت نه وای او شکست دی خوړلی وای ته نه اسير کيدې ، د عشق مقام ته رسيدل څه آسانه کار نه دی .

ته اوس دا ښار نشی لوټولی دا خلق نشې وژلی ځکه چه عشق او محبت اجازه نه در کوی .

ته بايد د دوی خدمت وکړی او د دوی خدمتګار شی .

هو ! عشق له پادشاهانو نه خدمتګاران جوړولی شی .

دلته سکندر بل راز کيږی او د جهانګيرۍ حرص نه پاته کيږی .

سنګر څوک نشی ماتولی دلته زور او قوت ماتيږی

عمل

هغه خپله امسا ټکوله او بازار ته راغی .
په سترگو یې څه نه لیدل خو په نامه یې هر څه پېژندل .
له ده نه خپلو ماشومانو وڅکی غوښتی وې .
دی په وڅکو پسی راغلی و .
دغسې ډېر ړانده بازار ته راځی او څه اخلی .
دکانداران د هغوی په سترگو کښې خاورې اچوی او پر دی مالونه ورکوی .
ده ته یې هم له خاورونه ډکی وڅکی ورکړی او هر څه پکښې گډ وو .
هغه روان وو او ځولی یې له لاسه خوشی شوه .
د هغه آرزو له خاورو سره برابره شوه .
هغه د زمکی په سر لاس وگرزاوه او هر څه یې ټول کړه .
هغه نه پوهېده چه خپل کور ته څه شی وړی ؟
ده غوندی ډېر ړانده دلته راځی او له ځانه سره څه وړی چې د وړلو نه دی .
هو ! د ړندو عمل همدغسې وی .

د ایمان ځای زړه دی او دی بې زړه دی

چې وړوکی و له شیشکو او پېریانو ډارېده .

چې لږ غوندې غټ شو د ملا صاحب له ډاره په سبق نه پوهېده په کور کښې دادې ډارو د باندې د دادا .

اوس چه لوی دی د ماسلانو ډار ، د خان ډار د ملک ډار د حاکم ډار یې په زړه کښې تینګ ځای نیولی دی .

په چول او بید یا کښې له غلو ډارېږی ، په کور و کلی کښې له غلیمانو په ښار کښې له پولیسانو ، د ایمان ځای زړه دی او دی ډېر یې زړه دی .

د شپې په خوب کښې هم ډارېږی او خپکی یې نیسی .

لویه خدایه ! په کوم زړه کښې چې دومره وېره وی ستا وېره ډېره نه ځایېږی ستا خوف ته ډېر لږ ځای پا ته کېږی .

که ستا ډار او د ظالمانو ډار په یو زړه کښې یو شان موجود وی له دېنه لویه ګناه بله نشته .

کشکې دوی یوازې له تا ډارېدلی او ستا د دښمنانو ډار یې په زړه کښې نه وای .

د خلقو ډار ستا وېره په زونو کښې کموی او ایمان ته زیان رسوی .

ستا ضعیفه بنده ګان یوازې له تا نه نه وېرېږی له نورو نه هم وېرېږی دوی اوس د زورورو له ډاره حق نشی ویلی او ته د حق طرفدار یې .

ته په د روغو خپه کیږی دوی له ډاره رښتیا نشی ویلی.

ستا ظلم نه دی خوښ دوی له وېری د ظالمانو خدمتونه او صفتونه کوی .

هغه مسلمان چیر ته دی چه یوازی له تا ډارېږی او بس .

ستا بنده باید د ډار بنده نه وی ، د نمرود له اوده یې سترګه ونه سوزی ، د فرعون په مقابل کښې مقلوب نشی ، له مرګه ونه وېرېږی .

زموږ باغ

د دې باغ ونې ټولې زړې دي ، ډډونه او ښاخونه يې وچ دي په ميوو کښې زښت ډېر فرق راغلی دی ، ميوو لاڅه چې سيوري هم نيم نه دی پاته . تازګي نشته ، خيابانونه او چمنونه خراب دي باغ ټول اغزو او نا کاره بوټو نيولی دی .

د ګلانو يو نيم بوټی که وي هغه دربو او کبلو لاندې کړېدی دلته اوس طوطيان او بلبلې نه راځي ، پدې چمن کښې اوس څاروي څري ، د ونو پاڼې په پسرلي کښې زېړې ښکاري .

دا ونې ټولې د وهلو دي .

د دې زړو ونو نيلو او ريښو ټوله ځمکه نيولې ده د ځمکې قوت يې ډېر کم کړېدی مګر ځانګو او ښاخونو ته يې فايده ډېره لږه رسيږي . دا ونې اوس بې ثمره او بې حاصله دي .

د باغ خاوند بايد ټولې له بيخه وباسي ، په ځای يې نوي نيالګي کېږدي . مونږ بايد ډېر انتظار وکاږو چه دلته بيا سيوري او ميوه پيدا شي پدې باغ و بڼ کښې بيا تازګي و وينو . که ماليار کال په کال چينجني زړې ونې ايستلې او نوي نيالګي يې په ځای ايښودلې باغ به اوس هم هماغسې سمسور و .

د باغ عمر او د ونو عمر به يو شان نه و .

ونې به ورکېدې باغ به نه ورکېده .

اجتماعي ژوند به له فردي او شخصي ژوند نه قربانېده .

څوک چې زړې ونې په باغ کښې ساتي باغ به يې همدغسې وي .

بی تمیزی

ډېر ښه آس و ، خود بې تمیز و په لاس کښې وو .

څوک یې په قدر پوه نشوه باوغان پرې موړه کېښوده .

د یابو کار یې ترې واخیست .

هغه خبر نه و ، چه دغسې آس د پادشاهانو په کمند کښې هم نشته او قیمت یې ډېر زیات دی .

چیر ته چې علم او فراست نه وی خلق د آس او یابو فرق نشی کولی هلته عربی آسونه له موړو لاندی زخمیان شی او د خرو په غاړه د زرو کتورې وی .

په دغسی وخت کښې چې عمومی شعور ړوندوی او څه نه وینی .

حافظ د خلقو د بی تمیزۍ اعلان کوی :

اسپ تازی شده مجروح بزیر پالان
طوق زرین همه در گردن خرمی بینم

د ظالم فلسفه

یو سړی د غلیمانو په خوله شل کاله بندی شو .

هر چا به ویل : حاکم ناروا وکړه ، دومره ظلم هېڅوک نه کوی .

دلته عدالت نشته ، قانون ته څوک نه گوری ، په بډو او رشوتونو هر څه کېږی مونږ له دې حاکم سره نور گذران نشو کولی .

بندی چې له زندن نه را واوت د هنر او کمال نوم یې په وطن کښې خپور شو او ډېر د کار سړی وخوت.

حاکم ویل: زه پوهېدم چې دی بې گناه دی مگر که ما دی نه وای بندی کړی غلیمانو واژه یا به ده څوک وژلی و ، ده یې زندانه ژوند نشو کولی د ده حیات په خطر کښې و ، د ده دغه هنر او کمال د زندان برکت دی که دی پوه شی ما له ده سره ډېر لوی احسان کړیدی ، انسان پخپل خیر و شر نه پوهېږی ، ډېر ځله په ښو باندې د بدو گمان کوی .

که دې پوه شی بند یتوب د ده د پاره خیرو ، ما د ده خیر په زندان کښې لیده .

ډېر کارونه دی چې په ظاهره بد معلومېږی په حقیقت کښې ښه وی د خلقو په نظر کښې ظلم وی چې فلسفه یې ولټوی رحم او دلسوزی وی .

نا پوهه خلق خیر خواهان نه پېژنی ، په احسان نه پوهېږی ، دوستی ور ته دښمنی ښکاری ، په مدرسه باندې د زندان گمان کوی .

موږ د دوی په خوشحالی پسې نه گرزو د دوی په خیر پسې گرزو .

دوی پخپل خیر نه پوهېږی او خپل خیر نشی سنجولی .

خاص مجلس و ، ټول غلي ناست وو ، یو هم خبر نه و چې څه به وایي ؟ دومره پوهېدل چې مطلب ډېر مهم دی .

پس له څه قدر سکوت نه ، هغه وویل : غیر له سرو او سپینو ډېر قیمت بهانه شته چې جواهر او الماس هغومره قیمت نلری . حکومت باید هغه ډېر ټینگ وساتی .

که هغه و ، هر څه شته ، که هغه نه و هېڅ نشته . د حکومت اساس او بنیاد هماغه دی ، بې له هغه حکومت نشی قایمېدلی .

د خزانو ساتنه هغومره ضرور نه ده ، د هغه شی ساتل فرض دی .

د سیاست په دنیا کښې هېڅ شی هغومره قیمت نلری .

پدی خبره ټول په فکر کښې شوه .

چا گمان کاوه چې مراد عدالت دی حکومت بله دغه شي ډېر ټینگ وساتی او له الماسو نه یې بهتر وگڼي.

د ځینو دا خیال و ، چې د مملکت استقلال له هر څه نه زیات قیمت لری یو سیاستمدار باید د همدغه شی د ساتلو ډېر ټینگه توصیه وکړی .

څه نورو تصور کاوه چې مقصد د ملت خوشحالی ده .

د یوه دیموکرات حکومت اساس همدغه دی جواهر او الماس دومره قیمت نلری .

پس له یو څه وقفې هغه خپل مطلب ښکاره کړ .

هغه پوهېده چې زما په خبرو پوهېدل څه آسانه کار نه دی .

هغه وویل : د حکومت دار باید ډېر ټینگ وساتل شی او حاکمان له ډېر تشدد نه کار واخلی . د حکومت دار که د خلقو په سترگو کښې و خزانو ته څوک کاږه نشی کتلی له گدامونو نه مېږک هم غله نشی وړلی ، سره او سپین که په ډاگ پراته وی څوک وړ ته نه گوری . که دا ویره د خلقو په زړه کښې وه ظلم ته به عدالت وایي بې رحمی به رحم گڼی .

که دار نه و او خلق سپین سترگی شوه نو بیا گذاره ډېر مشکله ده .

تاسې کوښښ وکړی چې دغه دار د خلقو په زړونو او سترگو کښې وساتی او دا قیمت بها څیز ضایع نشی ، د دی شی په قیمت باندې ښه پوه شئ !

دا هغه شی دی چې په وینو تویولو پ کورونو ورانولو په الونو لوټولو لاس ته راغلی دي تاسی یې په آسانه مه ورکوئ !

اصلی غل

ستا خوښه چه غل ور ته وایي که د غلو مل؟ زه یې غل بولم .

د دی غله لاس قاضی یا مفتی نشی پرېکولی .

د ده له لاسه هر څه کېږی او ډېر قوت ور سره دی .

حاکمان ده ته څه نشی ویلی .

د پولیسانو زور په ده نه رسېږی .

د دی غله احترام قوماندان هم کوی .

دا غل ډېر زورور غل دی .

د ده مخه څوک د ورځی هم نشی نیولی .

دی د سرکار په مال کښی هم برخه لری ، او په خزانه کښی شریک دی .

په ده باندی حقه شاهدی ادا کول ډېر ګران کار دی .

په ده باندی هیڅوک دعوه نشی کولی .

ده ته یوازی زه غل ویلی شم او بس .

دا هغه غل دی چه له سترګو نه رانجه نه پټوی سترګی پټوی .

غله پیسی پټوی .

دی غله پټوی ، خیانتو نه پټوی ، ظلمونه پټوی .

اصلی غل همدغه دی .

نور غله د ده په سیوری کښی پټ دی .

ترڅو دی ورک نشی غله نه ورکېږی .

د غلو منطق

له ورځې نه شپه ښه ده او له رڼا نه تورتم .

شپه د راحت د پاره ده ، ورځ د زحمت د پاره .

د عیش او عشرت وخت شپه ده .

سازونه سرودونه په شپه کښې وی .

وصالونه په شپه کښې صورت نیسي .

ساقي او شاهد د شپې ښه ښکاره کېږی .

بزم محفلونه د شپې وي .

د حیات اوبه په تورتم کښې دی .

په تیاره کښې دستر او پرده پوشی راز پټ دی .

تاسې د تور تم په قدر نه پوهېږی .

شپې لکه د خوبانو زلفې چې هر څومره اوږدې وی هغومره ښې وی .

په سپینو مخونو باندې باید تورې زلفې خورې وی .

ښکلې او ښایسته میرمنې په تورو پردو کښې پټې ښې دي .

موږ او دوی د پردې تر شا په تیاره کښې هر څه کولی شو .

که زموږ له عملونو پرده لرې شوه او هر چا په رڼا کښې ولیدو موږ ته به په نفرت و ګو رې.

زمونږ د پاره شپه ډېره ښه ده .

تاسې کوښښ وکړی چې د ورځې هم تور تم او تیاره وي .

دوهم او خوف تیاره د ورځو رڼا کموی .

له ظلم سره ظلمت او تور تم تړلی دی .

د ورو خلقو په سترګو باندې توره شپه وی .

د ناپوهۍ تیاره له شپې نه کمه نه ده .

باید تل تر تله تیاره وی ځکه چه د حیات اوبه په تورتم کښې دی .

د غلو ډیوه

سپوږمۍ ورکه شوه ، شپه ډېره تیاره وه ، غله په تورتم کښې راغله په کاله ننوتل.

دوی خبر نه و ، چې ښه ښه مالونه چیر ته ایښی دي ځکه یې ډیوه ولگوله او مال یې لټاوه .

د کورو کلي خلق چې رڼا ولیده را پاڅېدل د غلو مخه یې ونېوله او غله یې وپېژندل .

یوه وویل : له تورتم نه د غلو ډیوه هم ښه ده .

موږ غله په رڼا کښې ولیدل او را ویښ شوو .

هو ! موږ غلو راویښ کړو .

زموږ په کور کښې غلو ډیوه ولگوله .

د حاکم اشتباه

دومره ظلم او ستم . دومره تغافل او بې پروایي . دومره کبر او غرور .

داسی سخت زړه ؟

بی رحمی او بی غوری انتها ته ورسېده .

د زړونو له آزاره هیڅ نه وېرېږي .

زما په ژړا یې زړه نرم نشو .

زما فریادونه نه اوري .

زما عذرونه او زارۍ تاثیر نلري .

زه په ډېر امید ور شم . زما په زړه کښې ډېرې خبرې وي .

زه وایم خپل ټول عرضونه به وکړم .

هغه لکه برېښنا د سترگو په رپ کښې له سترگو پناشي .

له ډېرې استغنا را ته گوري هم نه .

عاشق د معشوقې له لاسه دغه راز شکایتونه کول .

حاکم اشتباه وکړه ، هغه یې سیاستاً بندي کړ او په سیاسي بندیانو کښې حساب شو .

آه د وطن مینان په دغسې خبرو زندان ته ځي .

څه لرى او څه نلرى ؟

زمکې لرى ، ژرندې لرې ، قلاګانې لرى .
راډيو نلرى ، موټر نلرى چوکۍ نلري .
سر لرى ، سترګى لري ، زړه لرى ، غوږونه لرى .
ذوق نلرى ، فکر نلرى ، شعور نلرى ، احساس نلرى .
ټغرونه لرى ، توشکونه لرى ، رخت خوابونه لرى .
جارو نلرى ، څنډل نلرى ، مينځل نلرى .
ګوخانې لرى طبلې لرى ، تحويلخانې لرى .
حمام نلرى ، تشنات نلرى ، صابون نلرى .
جوار لرى ، غنم لرى ، وريجې لرى ، پيسى لرى .
خيرات نلرى ، زکوة نلرى صحت نلرى راحت نلرى .
حرص لرى ، غم لرى ، سودا لرى ظلم لرى ناروا لرى .
قناعت نلرى ، صبر نلرى فضيلت نلرى ، رحم نلرى .
جهل لرى ، بخل لرى حسد لرى رقيبان لرى ، دښمنان لرى .
علم نلرى ، اخلاق نلري ، سواد نلري .
زامن لرى ، ښسى لرى لوڼى لرى ورونه لرى .
مکتب نلرى معلم نلرى ، ملانلرى ، ميرزا نلرى .
کبر لرى (غرور لرى بد بينى لرى بد ګانى لرى .
انصاف نلرى ضمير نلرى وجدان نلرى .
څوک ؟
زموږ خان او زموږ ملک

آمر او مامور

زه به په تریو وچولی خبرې کوم .

ته به لکه مجرم کوږ او رمېږ ولاړ یې بلی صاحب به وایې .

زه به په هر کار کښې کار لرم .

ته به زما په کار کښې د فکر کولو حق هم نلری .

زه به هېڅ نه کوم ، ته به زما په امر هر څه کوې .

خدمت به ته کوې نام نیکی به زما وی .

کار به زه ورانوم ملامت به ته یې .

منډې به ته وهې ستومانه به زه یم .

څومره چې له مرګه وېرېږې له مانه به هم ډارېږی .

په هره اندازه چې له ژوند سره علاقه لری له ما سره به یې هم لری .

یوازې محبت مې نه دې په کار زما له خوفه باید زړونه ورپېږی .

زما په حضور کښې بې له عجز نیازه هېڅ خدمت نه قبلېږی .

که عاجزی او د غلامۍ خوی در سره و هر راز خیانتونه معافېږی .

پام کوه ! چې په خپل خدمت او لیاقت مغرور نشی .

هر کله چې راځې که هر څومره مهم کارونه دې کړی و لکه گنهگار سر تیتی راځه!

خپل خدمتونه مه یاد وه !

په قانون استناد مه کوه !

ما ته ځان وسپاره ، زما په خوشحالۍ کښې هر څه ولټوه ! ستا ترقی زما په اطاعت پورې تړلی ده .

ستا ترفیع په همدغسې تواضع کښې پټه ده ، ته خپل ځان او خپل حد وپېژنه .

ته ښه فکر وکړه چې زه څوک یم او ته څوک یې !

توره پرده

سپوږمۍ چې په تورو وېځو کښې پټه شي په جهان باندې توره پرده غوړېږي او هر څه په تورتم کښې ورک وي .

په دغسې توره تیاره کښې د انسان بینایي کار نه کوي ، ړانده او د نظر خاوندان یو راز وي ، ښه مخونه او بد مخونه فرق نلري د سپین او تور تمیز نشي کېدای خپل او پردي نه پېژندل کېږي .

د حقیقت او جمال رڼا له سپوږمۍ نه کمه نه ده .

د دې سپوږمۍ پټوالي په ستر گو لا څه چې په زړونو هم تیاره راولي که دا تیاره ور که نشي او دغه رڼا له تورې پردې لاندې وي د ذوق او نظر د خاوندانو شپه نه سبا کېږي .

د شعر او ادب دنیا نه جوړېږي .

فکر شعور احساس نه وېښېږي .

د کار او حرکت اراده نه پیدا کېږي .

لوړ خيالونه او ژور فكرونه

د ژوند نغمه

ټول غلي دي، هېڅوک څه نه وايي، د ژوند نغمه غلې ده په دغسې خاموشۍ کښې ذوقونه مړي فکرونه محوه کېږي، نشاط او فرحت لکه وحشي مرغه له انسانانو نه تښتي.

زه غواړم د دغه سکوت طلسم مات کړم او خپله سرينده وغږوم دا سرينده ما د عشق له هېواده او د بلبلو له کوره راوړېده.

زما د سريندې آواز ډېر خوږ دی.

راشئ! کښېنئ !زما نغمې واورئ!

زه نه غواړم چې آرزوگانې مړې او زړونه ساړه وي.

زه د احساساتو او جذباتو د ويښولو د پاره راغلم.

دغه ده ما خپله سرينده را واخيستله خپلې نغمې شروع کوم.

آه – دا څه وشوه ؟ له دې سريندې نه خو هېڅ آواز نه پورته کېږي.

سرينده خو نه ده ماته تارونه يې ټول په ځای دي.

د اولې نه غږېږي! له دېنه لويه ضايعه بله نشته.

پوه شوم و پوهېدم دا سرينده د بلبلو د کور ده او بې د گلونو له خوا بل چېر ته نه غږېږي.

دا سرينده له عشق سره تعلق او ارتباط لري، تارونه يې هم په هماغه مقام پورې تړلي دي.

زه بايد گلزار ته ننووزم او د گلونو په حرم کښې د خپلې سريندې آواز واورم.

زه بايد د نرگس سترگې، د غوټۍ خندا، د چنډرو لښتې، د سنبلو پرېشانه زلفې وگورم او د حسن په گلزار کښې خپله سرينده وغږوم چې له دېنه دغه خاموشي نه ورکېږي. او خوشحالي نه پيدا کېږي.

دا توري وربځې بايد د لمر او سپوږمۍ له مخې لرې شي.

د بلبلانو پنجرې او قفسونه بايد مات شي.

د باغ تړلې ور بايد بېرته شي چې خوشحالي راشي او ذوق و شعور سترگې وغړوي.

خوشحالي

ستا د شجاعت او شهامت ترانه ډېره خوږه ده .

دا ترانه ډېر مشهور شاعر جوړه کړه ، سازندگانو ورته ډېر ښه اهنگ پیدا کړ اوس یې د وطن جونه او پېغلې په ډېر شوق وایي او ته یې په اورېدو ډېر خوشحاله یې .

ټول خلق تا ته په ډېر قدر او احترام گوري ، دا نه هلته یو ځای بل ځای ستا د توري او سربازۍ صفتونه دي او ته له ډېرې خوشحالۍ په جامو کښې نه ځاییږې .

په هغه ورځ چه ته د جنگ او جگړې له میدانه بریالی راغلې ستا په افتخار جشن ونیول شو په تا باندې له هرې خوا گلونه شیندل کېده ستا په غاړه کښې خلقو د گلو هارونه اچول ټولې سترگې تا ته متوجه وې او په تا باندې خوشحالي ورېدله . دا خوشحالي تا له هغه ځایه راواوړه چې هلته د گولیو او بمونو باران ورېده او ژوند ډېر په خطر کښې و ، ته به هر ساعت له مرگ سره مخامخ کېدې او ډېر لوی غم در سره و .

هو ! د مشرانو خوشحالي په همدغسې مشکلاتو او خطراتو او غمونو کښې پټه وي او کوچنیان خوشې پهخوشې خوشحاله وي .

ازادي

په کوم حق دهوا آزاد مرغان په پنجرو کې اچوی ؟

څه حق لری چې دغه آسماني نغمه وال له گوښه ځایونو ، له چینو او لښتیو ، د سپیدوله رڼا او د ونوله څانگو څخه بیلوی او دژوند پانگه تر ېنه اخلئ .

انسانه ! ته په رښتیا داگومان لرې چې لوی خداي دغه ښایسته مخلوق ته داورونه او ښکې ددې دپاره ور کړیدی چې ته یې وشکوې ؟

آیا بې له دغه ظلم او ستمه ته ښه ژوند نشې کولی ؟

آخر دغو بیگناهو څه کړیدی چې ټول عمر به ستا په زندان کې تیروي . داڅه معلومه ده چې ددغو بیگناه بندیانو سرنوشت زموږ له سرنوشت سره نه دي تړلي .

داچا ته معلومه ده چې ددغو مرغیو آه به دظالمانو حاکمانو په څیر په موږ راونه گرځي او موږ به ونه ځوروي .

آه - هیڅوک نه پوهیږي چې په دغه جهان کې زموږ له کړونه څه نتیجه ولاړیږي ؟

زموږ له هغو جنایتونو چې په خندا او خوشحالئ انجام مومي داسرارو په چارراهی کې څه پیداکیږی ؟

کله چې دشنه آسمان سپک وزره مرغان چې ددې لویی فضا الوتلو ته پیدادي په پنجرو کې اېساروی ، هغه وخت چې د آسمان دنیلي دریاب ښایسته لامبوزن دخپل ظلم په زندان کې اچوی دافکر نه کوی چې یوه ورځ به ددوی په وینو لړلی نوکان له قفسونو څخه راووزي او تاسو ته به درورسیږي .

ایا تاسو دافکر نه کوئ چې هرچېرته چې یوبندي دظلم او ستم له لاسه فریاد کوي خدای ورته په رحم او مهربانئ گوری .

دخدای دپاره دشنو فصلونو او کښتونو کونجي دغوبندیانو ته وسپارئ .

بلبلان آزاد کړی مرغی خوشی کړئ .

دغه ښکلې پنجرې چې دزینت دپاره ستاسو په کورونو کې ځړیږی په ډیر دقت وگورئ .

دجهان هغه تله چې تاسې یې نه وینی دوه پلې لري .

همدغه دقفس نري اوزري مزي دي چې دزندانو او جيلونو تور اهنين سيخونه ترينه جوړيږي .

داسمانونو ، دچمنونو ، دسيندونو بې آزاره لارويو ته زيان مه رسوی او آزادی ته يې په احترام و گورئ .

ددغو بيوزلو او بې گناهو آزادي مه ايسارروی چې د تقدير او سرنوشت قاضي او حاکم ستاسو آزادي سلب نکړي .

هغه چې د ظالمانو له ظلمه فرياد کوي پخپله هم ظلم او تيری کوي.

انسانه ! ته په رښتيا آزادي غواړې او آزادي دې خوښه ده ؟

که دغسي وي نو بيا ولې دغه بندي او دخپل ظلم پته خوله شاهد پخپل کورکې ساتې .

ظالمه ! ولې فرياد کوې چې په ما باندې ظلم او تيری کوي .

لږ څه خود غه بېوزلې بندي وگوره چې سيوری يې په تا باندې پريوتی دی .

دغه قفس ته خولږ غوندې ځير شه چې ستا په کورکې ځوړند دی او ته نه پوهيږې چې د دې پنجرې دسيخونو ترشا چې اوس په کې يو بې گناه مرغه نغمه سرايی کوي د يوه زندان اساس او بنياد ايښودل کيږی . (هوگو)

اجتماعي عيبونه

هغه څوک چې له ټولو اجتماعي عيبونو يعنې له خود پرستی ، تعصب ، خطاکاری او دروغونه خلاص وي له اجتماع سره به دومره مخالف وي چې بې له انزوانه به هيڅکله ژوند ونکړی شي. (گوستا ولويون)

گل و بېل

گل بوراته ويل :

زه او ته تقديرو له بله بيل کړي يو ، زه دلته پاته کيږم مگر ته هرې خواته الوزې

اوهرلورته تلی شي ، سره له دي مااوتایوپه بل پوري زړه تړلی اوله خلکونه لري خواپه خواژوند کوو.

زه اوته دومره یوبل ته ورته یو چي کله کله دواړوته گل وبل کیږي افسوس دی چي ته له نسیم سره پرواز کوي اوزه په زمکه کي زنداني یم.

ماخومره ارزو لرله چي له تاسره والوزم اوستا په مخکي خپله خوشبویي خپره کړم.

مگرته دومره لري ځي چي زه درسره ملگرتیا نشم کولی.

ته همیشه په گلونو کي پروازکوي زه یوازي دخپل سیوری ننداره کوم چي دلمرله گرزیدوسره زما شاوخواگرځي.

ته ځي اوبیا راځي بیا بیرته ځي اودبل ځای قصد کوي مگر ماوینې چي هرسحر پخپل ځای تینگ ولاړیم او اوښکي تویوم.

بوراگله ! ددي د پاره چي زما اوستا یارانه تینگه پاته شي یاته ماغوندي خَپلي نیلي په زمکه کي خښي کړه یاماته بڼي او وزرونه راکړه چي تاغوندي والوزم اوله تاسو سره پرواز وکړم. (هوگو)

شپږ زره کاله پخوا

شپږ زره کاله کیږي چي سړي دسړو په وژله لگیا دي.

... اسمان هر کله دزنبق دگلونو اودښایسته مرغیو دځالو په صورت خپل استازي را استوي چي دوي دصلح اومحبت خواته راوبولي مگردغه دمیني پیغامونه دخلقو له زړونو څخه دلیونتوب اثر نه وړي.

له ډیره وخته دځمکي دخلکو زوروره مینه له وژلو او وینو تویولو سره پیدا شویده ډیره موده کیږي چي دملتونو خوږه اوجذابه موسیقي دجنگ اوجگړي ساز اوسرود دی.

ډیروخت دی چي افتخار دویروونکي خپسکي بڼه پیدا کړیده چي په دیوهېکله ارابه په لاره تیریږي اوښځي ، نران ، لوی واړه له پښو لاندی چیتوی.

اوس زموږ سعادت او نیکبختي له ډیري مشکل پسندۍ نه کاراخلي او هغه وخت

يې وچولی غوړيدلی وي چې خلک ووايي « ځوځانونه وژنو » اوس بايد دسعادت ګټلو دپاره دجنګ نغاره ووهل نګيږي .

هرڅيز ته دپولادو برق په ځليدودی ، په هرځای کې دبلو لمبو لوګي اولوخړې پورته کيږی .

هغه خلک چې دلې دلې دخلکو دوژلو دپاره دجنګ ميدان ته روان دي دخپلو تورو شپو درونولو دپاره دتوپونو دخولو لمبو ته ضرورت لري .

داټول کارونه يوازې دقومونو دمشرانو دجاه طلبی دپاره دي .

هغوی لا په مونږ باندې خاورې نه وي اړولې چې زمونږ په قبرونو باندې ددوستی معاهدې کوي .

ځناور او مرغان لا دجنګ په ميدان کې زمونږ په وينو اوهډوکو پسې ګرځي اودغه آقايان يوله بله سلامونه او احترامونه مبادله کوي .

زمونږ په ننی دنيا کې هيڅ ملت نه غواړي چې يو بل ملت خپل ګاونډ ووينی .

هغه کسان چې ددوی دحکومت دوام زمونږ دحماقت نتيجه ده هره ورځ دقهر اوکينې احساس زمونږ په روح کې تقويه کوي اوهغه اورته لمن وهي چې دوی پخپله بل کړيدی . . .

ښايی چې له يوه سيوری لاندې آرام کښيناستل ديوې ځښنې خوږی اوبه څښل ، له يوې ګنې اوګورې ونې لاندې له خپلو رؤياؤسره مشغولا خوند او لذت ولري مګر دنن ورځې انسان له دې ټولو خوندونو نه زيات خوند دخپلوورونو په وژله کې مومي .

هغه وخت چې سپيدی چوي اودرڼا پيغام جهان ته راوړي ، هغه وخت چې دسحرمرغه نغمه سرايی کوي دغه جګړه مارانسان دوژلو او وينو تويولو په فکرکی وي اوله کينې نه کار اخلي . (هوګو)

حضرت محمد (ص)

هغه (ص) پوهيده چې دعمروروستی سلګی ده اودژوند رڼالکه دمازيګرزيړی

لمر د رنګ ساعت له ستر ګو پنا کېږي .

دی به تل په فکر کې ډوب و او په هیچا به یې پېره نه اچوله .

چې په لاره به روان و . له هرې خوا سلامونه پرې وېل کېده ، ده به هم هرچا ته په مهربانۍ ځواب وایه .

په ږیره کې یې شل ویښتان سپین نه لیدل کېده او زهیر تیا یې ورځ په ورځ زیا تېده .

کله به چې اوښانو او به څښلې دی به ور ته ودریده او هغه ورځې به یې په زړه ګرځېدې چې ده به د خپل تره اوښان څرول .

هروخت به د خدای په درګاه کې په زار او نیاز مشغول و .

خوراک یې بېخي لږ و او ډېر ځله به یې په نس پورې تیږې تړلې .

پخپل لاس به یې خپلې مېږې لوشلې ، چې جامې به یې وشلېدې په زمکه به کښیناست او خپل کالي به یې پخپله ګنډل .

د ځوانۍ قوت یې نه و پاته ، ډیرو روژو د ده بدن کمزوری کړی و . په ډېرو اوږدو ورځو کې به یې د رمضان ټولې روژې نیولې . د دری شپېتو کالو وچې ناڅاپه تبه پرې راغله .

هغه قرآن چې د خدای له لورې پرې نازل شوي و ، ټول یې ولوست د اسلام بیرغ یې سعید ته په لاس کې ورکړ او هغه ته یې وویل :

دا زما د ژوند وروستۍ ورځ ده ته په دې پوه شه چې بې له یوه خدایه بل خدای نشته ، ته د هغه په لاره کې جهاد وکړه .

دی ډیر آرام معلومیده مګر نظر یې د هغه لوړ پرواز عقاب غوندې و چې د لوړې فضا په ترکولو مجبور شوی وي .

په دغه ورځ هم دی د هر وخت په شان د لمانځه د پاره مسجد ته راغی او په حضرت علي یې تکیه کړې وه ، مومنان او مسلمانان ورپسې را روان وو او په مخکې یې مقدس بیرغ رپیده .

چې مسجد ته ورسیده رنګ یې الوتی و او خلکو ته یې وویل :

ای خلکو ! که چیرې د پاک خدای (ج) اراده نه وای ما به له یو ړانده او نا پوه نه څه فرق نه درلود .

زموږ سرنوش يې ددې له سرنوشت سره په يوه ملکوتي پيوند کلک وتاړه چې په غم اوښادۍ کې راسره وي .

په دغه ښکلي بخشش بايد ډير خوشحاله اوسواو دا ښايسته حوره ډيره وستاېو .

دزړه په کوټکي دکوردميرمنې ځاى بايد ديته پريږدو او ډير پام وکړو چې هغه بدګذرانه اوبدخويه خواښې يعنې عقل ددې ښکلي نازنينې ناوې زړه آزارنکړي .

اوه يوازې همدغه جنۍ په ماباندې نه ده ګرانه ددې له خورسره هم زه ډيره ټينګه علاقه لرم .

خورېې له دينه لږ څه لويه اوجدي شانته ده چې « اميد » ورته وايي :

ښومرد به ښه وي چې دغه مهربانه ملګرى چې له ډيرې مودې زما دسعادت پانګه ده ترهغه وخت راسره وي چې زما دژوند ديوه مړه شي اوژوند خاتمه ومومي . (ګوته)

له مرګه نه ويريږم

له مرګه نه ويريږم ، که څوک راته ووايي چې نن شپه مرې زه به ووايم چې دخداى رضا مې قبوله ده مګرخداى دې نه کاچې څوک راته ووايي ديوه تن ژوند ستا له لاسه تريخ دى . (کانت)

دغم خوښي

زما داخبره بې له پوهانوبل چاته مه کوې ځکه چې ناپوهان بې له ملنډو په نورڅه نه پوهيږى .

زه غواړم هغه څوک وستايم چې ځانته اورلټوي اولکه پتنګ سره اورته ځان غورځوي .

دعشق په شپوکې چې دژوندنيالګي کرل کيږي اودحيات دبوه لاس په لاس ګرځى دسپينى سپوږمى په ليدلو ستا په روح کې يو مرموزهيجان پيداکيږى ، ته بيا خپل ځان دتورتم په زندان کې بندي نه وينى ځکه چې هره ګړۍ ديوه مقام آرزو درسره وي .

ته بیا د اوږدې لارې او د ګران سفر له غمه خلاصیږې او خپله اروا په بیړه د نور او صفا چینې ته استوې چې د شوق به لمبه لکه پتنګ ځان ستې کړې .

ترڅو چې په دغه نکته پوه نشې « مړشه چې ژوندی شې » په دغه تور تم او تیاره جهان کې به لکه نوم ورکی میلمه او سیږې .　　　(ګوته)

د ژوند لوبه

څه موده ما او تا یو له بله زړونه تړلي وو ، او په غم او ښادۍ کې ملګري وو .

په وارو وارو مو د ښځې او میړه د لوبه شروع کړه بې له دې نه چې خبره جګړ او دعوت ته ورزي .

ډیر ځله مو یو له بل سره وخندل ، د دوو مینو غوندې د بل په مخ د مینې لاسونه راښکېل ، شوخي مو وکړه ، یو له بله مو خوله واخسته او خوله مو ورکړه .

په آخر کې مو دوړو په شان په ځنګلونو او کښتونو کې دالاداد او پټپټانې لوبه شروع کړه او یو له بله داسې پټ شوو چې تر اوسه مو سره نه دي موندلي .　　　(هاینه)

پوهه

د پوهې قوت ته وزرونه مه پیداکوئ ، بلکه څه سرپ وربورې وتړئ .　　　(بیکن)

هرچا وځورولم

ځینو پخپل عشق وځورولم ، ځینو په کینه زما زړه آزار کړ .
چا د عشق په زهر و زما ډوډۍ ولړله .
چا زما د شرابو په پیاله کې د کینې زهر توی کړه .
مګر له هرچا نه هغه چا ډیر وځورولم چې نه یې راسره کینه پیداشوه او نه مینه .

« هاینه »

زما ترانې

زما ترانې ټولې په زهرولړلې دي .

ولې به نه وي لړلې آيا تا زما دزنده گی په جام کې زهر توی نکړه

زما ترانې ټولې په زهرولړې دي، ولې به نه وي لړلې آيا زه پخپل زړه کې په زرهاو ماران نلرم ؟

آيا له دغو ټولو مارانو نه علاوه ته زما په زړه کې ځای نلرې ای زما دلداره !

«هاينه»

دهوسونو مرگ

زما هوسونه مړه شوه مگر زه لاژوندی يم .

ماخپل زړه له خوږو او خوندورو ياؤ څخه وشکاوه اومړنشوم .

اوس ما ته بې له رنځ تيرولو او غم خوړلو نه نور څه نه دي پاته .

زما غلی اوچوپ زړه دهميشه دپاره دامیدو له تودوالی محروم دی .

زما دسرنوشت طوفانونو زما دژوند تراوتازه گل مړاوی کړ اوس زه يوازې له نااميدۍ اوافسرده گۍ سره مخامخ يم اودنجات وروستۍ گړۍ ته گورم

زه هغه وچه پاڼه يم چې منی اوخزان يې ليدلی مگر دالا په لغړښاخ پاتې ده اودساړه ژمي بادونه يې ريږدوي . «پوشکين»

دشاعر حال

ترڅوچې دهنر رب النوع تازه طعمه ونه غواړي شاعر غلی او آرام دی .

دی هم دنورو غوندې په خوږو او اوبو پسې هڅه کوي اودوگړو په شان په ډيرو وړوکارونو باندې بوخت وي .

دده آسماني سريدنه غلې وي او هيڅ غږترينه نه خيژي .

زړه يې له غم اورنځه فارغ وي او دژوند له مبتذلو خوښيو سره يې تعلق وي .

لنډه دا چې دجهان بې هنره خلکو غوندې عادی ژوند لري .

کله چې ناڅاپه د هنر رب النوع د شاعر پهٔ زړه کې څه واچوی روح یې لکه گرېته چې له درانه خوبه پاڅیږي ریږدی او له دغه احمقانه وخت تیرولو څخه خوابدی کیږی .

د جهان له عادي شور او غوغا څخه تښتي او خپل سر د خلکو ناڅیزه بوتانو ته نه ټیټوي ، بلکه په ډیر قار او ټینګار له دغه عالمه کناره کیږي د ډکو سیندونو په موجونو او د ځنګلو په شاعرانه زمزمو پسې روانیږي . « پوشکین »

شاعر ته

شاعره ! د خلکو په ستاینه مه غولیږه ! ځکه چې د مدح او تحسین نغاره ژر غلې کیږي .

د احمقانو او بیشعوره خلکو خندا او وینا ته غوږ مهٔ ږده !

تل غلی جدي او ټینګ اوسه !

ته پادشاه یې باید د شاهانو غوندې په انزواکې ژوند وکړی .

ته خپله لاره مه پرېږده او هغه ځای ته ولاړ شه چې ستا آزاد طبیعت یې د رښیي.

ته د خپلو هغو اندیښنو او خیالاتو محصول چې په تابانده ډېر قدر لري خلکو ته وړیا ورکړه او پخپله د غه بخشش له چانه څه مهٔ غواړه !

اجر او مزدوري مه غواړه ځکه چې ستا مکافات بې له تا نه بل څوک تا ته نشي درکولی .

ته پخپله د خپل ځان قاضي یې ځکه چې هیڅوک ستا په باب کې تا غوندې سختگیر نه دي .

اي مشکل پسند هنرمنده ! آیا ته پخپل کار پخپله خوښ یې ؟ آیا ستا زړه خوشحاله دی ؟ که د غسې وي نو بیا څه پروا ده که خلک له تا سره دښمني وکړي او تا ته بدوایی .

پرېږده چې احمقان د هغه معبد په غولي کې لاړې توکړي چې په محراب کې یې ستا د نبوغ اورلمبې کوي . پرېږده چې دوي د خپلې بې عقلۍ په وجه ستا د ځلاند مشعل پایې ولړزوي .

« پوشکین »

ادب او محبت

پام یې نهؤ ، ددې په ځای چې په ډیر ادب راته « تاسو » ووایی ، په ډیره مینه یې راته وویل : « ته »

په دغه وخت کې دخوشحالۍ او خوشبختۍ خیال زما مضطرب او پرېشانه روح ونمانځه او عاشقانه مچې یې ترې واخستله .

زد اوس دهغې په مخکې ولاړیم او یو دشیبه ترینه سترگې نشم اړولی .

په خوله وای ای ښکلې پیغلې « تاسو » څومرد په ادب یاست مگر په زړه کې وایم : ته پرما باندې څومرد گرانه یې . « پوشکین »

دحقیقت اظهار

که زد دحقیقت په اظهار کې زیان وینم پروانشته خو چې حقیقت زما دچوپوالي په وجه زیان ونه وینی . «مترلینگ »

پیغمبر

دمعنی تنده او تلوسه راسره وه .

په چوپه اوغلی بیدیا کې لالهانده گرځیدم .

هغه پرښته چې شپږو زرونه لري له پاسه راکوزه شوه او خپلې گوتې یې چې له خوب او خیاله سپکې وې زما سترگو ته رانزدې کړې .

مادوار خطا گربتې غوندې خپلې سترگې رانستې .

دهغې لاس زما دغوږونو له څنگه تیرشو زما په غوږونو کې ناڅاپه یو مرموز اواز پیداشو .

همدغه وخت ما داسمان دړه دتپیدو اواز واوریده .

ددریاب له موجونو لاندې مې دبحري حیواناتو تگ راتگ ولیده .

دکورو په بوتوکې مې دتاک څانگې او پانې لیدې چې وده کوي او لوییږي .

پرښته زما شونډوته رانزدې شوه زما هغه ژبه یې رانه پریکړه چې کار یې نیش وهل وو .

بیا یې پخپلو لاسونو چې په وینولړلي وو یوه بله ژبه زما په خوله کې کښېښوده .

زما په ځیگر یې تیره توره ومنډله زما رپیدونکی زړه یې راوایست .

اوداور سوځوونکې لمبه یې زما په سینه کې ننویستله .

زه دیوه مړي په شان غلی او بې حرکته دبیابان په شگو کې پرېوتم دغه وخت مې ناڅاپه خدایی غبرتر غوږه شو چې ما ته یې ویل : پاڅېږه ! سترگې وغړوه ، دخدای فرمان ته غوږونیسه اوداجرا دپاره یې سمدلاسه روان شه له بیابانونو او دریابونو نه تیرشه پخپلو اورپښو خبرو دایمان اور دخلکو په زړوکې بل کړه!   « پوشکین »

د نیکانو ارمان

دنیکانو لوی ارمان دادی چې دسړو جوړولو په کارکې برخه ولري که څه هم ددوي کارپټ پاته شي او څوک پرې پوه نشي .   « سپنسر »

قبراو گل

قبرسره گل ته ویل :

ای دعاشقانو گله! هغه داوښکو څاڅکي چې هره شپه دچرغبراو سحر له سترگوستا په ښکلې بڼه راتوئیږي ته پرې څه کوې ؟

گل وویل :

اول ته راته ووایه !هغه چې ته یې هروخت خپلې گیډې ته ننباسې څه ورسره کوې ؟

قبروویل : گله ! زه له هرې اروانه چې ما ته یې سپاري پرښته جوړوم اواسمان ته یې لیږم .

گل وویل : قبره ! زه دغه اوښکې ورو ورو دعطرو اوعسلو په صورت تبدیلوم اوخلکو ته یې ورکوم !   « هوگو »

افتخار

دا طلایی سکه چې ددنیا په بازارکې دافتخار په نامه چلند لري هیڅ گنمه .

هو! زه ورته په کرکه گورم اوله پښو لاندې یې کوم .

هغه چې دخپل هنر مزوري غواړي د ټيټ فطرت خاوند دی .

هغه چې د دغه بازار په سرو او سپينو پسې ليوال دی پرېږدئ چې دې بې ارزښه سکې ته لاس وغځوي .

داسکه هغه څوک اخلي چې ځان خرڅوي .

که ته غواړې چې دغه خلق وپېژنې نوراشه دوي ټول ځانونه خرڅوي .

ته بايد دوي ته يومناسب قيمت وټاکې اوخپله اميانی وشرنګوې .

که داسې ونکړې نو ددوي په تقوی اعتراف کوې .

آياته نه پوهيږې چې دوي ټول د تقوی خاوندان دي .

افتخار او تقوی تل اوږه په اوږه وړاندې ځي .

ترڅو چې دنياشته خلق د تقوی بها په افتخار تاديه کوي .

دافتخار دسکې آوازدی چې دنيا يې په پښو ودرولې ده .

ما پرېږدئ چې دجهان د پرهيزګارانو په مقابل کې بدمعامله اوسم .

پرېږدی چې زه دافتخار خاوندانو ته هيڅ ښکاره شم .

زه چې ځان د دغسی خلکو په مخکې وينم زړه مې له اندازې نه زيات دحقارت تمنا لري .

زه دغه طلايی سکه چې دجهان په بازار کې رواج لري او دافتخار په نامه ياديږي هيڅ ګڼمه او په نفرت ورته ګورم .

زه اوس دافتخار او تقوی غوندې وړو څيزونو په مخکې نه يم ولاړ .

زه دغه وخت له ډېرو لويو حقايقو سره مخامخ يم چې يابايد غلی اوچوپ پاته شم ياډيرې لويې خبرې وکړم .

ای زما پوهې او هوښياری ! راشه هغه څه ووايه چې دنورو په فکر کې نه راځي.

« نيچه »

څه غواړم ؟

دډيرو خلکوله پټ رازونو خبرشوم مګرله ځانه لاخبرنه يم .

زما سترګې ماته دومره نزدې دي چې مانشي ليدای .

زما زړه غواړي چې له ځانه څه قدرلرې شم او خپله څېره ووينم مگر دومره لرې نه لکه چې له غليم نه لرې يم .

اوس زما د برنړدی دوستان هم له مانه ډيرلری دي .

زه غواړم د دوست او دښمن ترمنځ يوه فاصله ولرم ترڅوچې هغه څه په ځان کې وليدی شم چې په ماکې شته .

اوس پوه شوی ! چې زما زړه څه غواړي ؟ « نيچی »

دبېدای فقر

لس کاله کيږي چې يوڅاڅکی باران په مابانديې ونه وريده .

يوه سره وږمه په ماونه لگيده دمينې اومحبت پرخه زما دزړه په کښت پرينوته ځکه : ه چې په دغه ځمکه هيڅکله باران نه وريږي .

زما پوهې ! زه اوس تاته مخ اړوم اوتاته اسره لرم چې په داسې وچکالی کې ته وچتوب غوره نکړې .

له تانه هيله لرم چې زما د پاره روح خوښوونکی وږمه زړه خوشحالوونکې پرخه ژوند پالوونکې اورياشې .

پخواتردې ماوريځو ته ويل چې زما له کوهستانه لرې شي .

ماويل : ای تورو وريځوزما له مخې نه لرې شی چې درنا پلوشه په مابانديې ډيره پريوزي اومخه مې ښه رڼاوي .

اوس دهغو وريجنېو په لاره کې دامونه ږدم چې گونډې يوه شيبه زما په سربانديې سيوری شي او زما خبرواخلي .

پخواله دينه په تريخ حقيقت پسې گرځيدم اوس دتصادف څنهوته لاس غځوم اوغواړم چې ميلمه پالونکی شم ، خپله برخه اودخپل وچولي ليک له ځانه ونه شړم .

نن زرتش له خپلې سختې نه لاس اخستی دی اولکه تودباد چې کنگل ويلي کوي خپل ملايمت ښرگندوي .

تراوسه لاپخپل کوهستان کې انتظار کاږي مگر دغره له لوړې څوکي راښکته شويدی .

له هغو کنګلونه چې تل ترتله ساړه او تړلي پاته کېږي یو قدم راټیټ شوی دی ستومانه دی مګر خوشحاله معلومېږي .

غلی شه ! چې حقیقت لکه ټینګه وریځ زما په سر تیرېږي د وریځې له زړه نه یو غیرمریي برق ځلیدونکی دی .

حقیقت ورو ورو له ډېرو لویو پټه پایو او پلو څخه زما په لوري راښکته کېږۍ .

راشه ! راشه ! ګرانه حقیقته .

چوپ شه ! دا زما حقیقت دی چې په ځیر ځیر او خواږه اضطراب را ته ګوري او کتل یې لکه دستور وکتل جذاب او شیطنت آمیز معلومېږي ته به وایې چې زما د نیکمرغۍ راز یې پخپل حدس موندلی دی او پوه شوی دی چې نن ولې د غره له لوړې څوکې راښکته شوی یم ولې ملایم او آرام یم ؟ ته به وایې چې له لیدو او کتو یې یو ګلرنګه ښامار ته خوله وازه کړیده .

غلی شه ! چې زما حقیقت څه وایی :

افسوس دی ستا په حال ای زرتشته ! ستا حال د هغه چا غوندې دی چې سوچه زر یې خوړلي وي ، آخر به ستا ګېډه څیرې کړي او د غه زر به ترینه وباسي .

زرتشته ! ته له اندازې نه زیات بډای ، له حده زیات د خلکو سترګې بریښنوې او په زړونو کې ځانته حسد پیدا کوې .

زه دستا د ځلیدونکې رڼا په مخکې دریدای نشم او سیوري ته پناه وړم اوریږدم.

بډایه ! څه ولاړ شه ! څه روانېږه ای زرتشته له خپل لمر نه لرې شه ! ته غواړې چې له خپلې هغې رڼا نه چې له سره ډېره زیاته ده نورو ته په لپو لپو څه ورکړې .

ته په دې نه پوهېږې چې هغه شی چې له تاسره په رښتیا زیات دی پخپه ته یې.

که غواړې چې چا ته څه ورکړې له ځانه تیرشه خپل ځان ورکړه ای زرتشته !

ته وایې لس کاله کېږی چې یو څاڅکی باران په ما باندې نه دی وریدلی ، یوه سړه وږمه را باندې نه ده لګیدلې ، د مینې شبنم زما په زړه نه دی پریوتی .

ته دا اسره لرې چې په مینه در ته وګوري او تا ښه وګڼي .

آیا ته نه پوهېږې چې ستا د خوشبختۍ پلوشو او حرارت شاوخوا ځمکه سوزولې ده ؟

هغه زمکه چې له بارانه محرومه ده له عشقه هم څه برخه نه لري .

اوس ستا ، ستاینه څوک نه کوي بلکه ته د خپل دسترخوان د پوټوټولوونکو ستاینه کوې .

زه تا پیژنم چې ډیر فقیر بډای یې .

ستا ډیر شته تا په عذاب وي . ته خپل ځان په ډیره ورکړه ستومانه کوې خپلې ارامتیا نه گورې ، له خپل ځان سره علاقه نه ښیې .

ستا باطن همیشه هماغه شان په شکنجه کی دی لکه چې په یوانبار کې له اندازې او گنجایش نه زیات غنم واچول شي یا په یوزړه کې له حده زیاته مینه پیدا شي . ته خپل ځان قربانوې خوڅوک ستا ، ستاینه نه کوي !

ای بې پوهې هوښیاره ! که غواړې چې په نورو گران شې باید ډېر فقیر شې .

داخلک له هغه چا سره مینه کوي چې په زحمت کې وي هغه چا ته یوه مړې ډوډۍ ورکوي چې وږی وي .

ای زرتشته ! که غواړې چې چا ته څه ورکړې نو خپل ځان ورکړه او له ځانه تیر شه!

زما خبره واوره ، زه ستا حقیقت یم ! « نیچه »

هیرول

هغه څوک چې څه نشي هیرولی ښه سړی نه دی .

څوک چې همیشه د بل د ملامتی خاطره له ځان سره ساتي د ښه زړه خاوند نه دی.

له هرچا نه لرې

رټل او رټل کیده یو هم ښه نه گڼم او له دواړو نه کرکه لرم .

د چا اطاعت نشم کولی او له چا نه اطاعت هم نه غواړم .

هغه چې له ځانه نه ویرېږي بل هم نه ویروي .

په نورو باندې هماغه څوک حکومت کولی شي چې نورو ویروي .

زه به څنگه دغه کار ته زړۀ ښه کړم چې د خپل ژوند په اداره هم نه یم خوښ .

زه غواړم چې د ځنگله یا د سیند حیوانا تو غوندې یوه شیبه ځان هیر کړم چیرته یوازې

کښېنم .

له خپلو لرې اوږد وروباوسره مشغول شم .

خپل ځان له ډېرلرې ځاېه دلته راوبولم .

له ځانه زړه وشکوم اوبې له ځانه له بل چاسره څه مشغولا ونلرم . « نيچی »

دشاعر خوشبختي

دګلي رونق او ښتی دی ، دخزان سیلی ټوله ښکلا له ځان سره وړیده .

مګرشاعر د تیروپه یاد خپل غم سپکوي .

دی فکر کوي چې له داسې بدايعونه بوه ښکلی تابلو جوړه کړي چې هيڅ خارجي وجود نه لري .

دی رښتيا ډېرخوشبخت دی چې برباد شوی ښایست دخپل خيال په دام کې نيولی اوساتلی شي . « ایشندرف »

تسلي

دژوند پانه‌زيږه ده . اوس تاتورو خاوروته سپاري ای دخاورو اولاده !

مګر غم مه کوه ! ستاله خاورونه به يوداسې نيالګی زرغون شي چې هرکال به نوي ګلونه نيسي اوهرپسرلی به ستا په ياد وعطر افشاني کوي . « روکرت »

هابیل اوقابیل

دقابيل نسله ! ته آرام ويده شه ! ښه څکه ، تل موړ او خوشحاله اوسه ! ځکه چې ژوند تا ته په ډيره مينه خاندي .

مګر ته ای دهابيل نسله ! ټول عمر په خوارۍ اوبدبختی کې غوټه اوسه او په زحمت مړشه !

دقابيل اولاده ! ډېرخوشحاله اوسه ځکه چې اسمان تا ته په ډيرښه نظر کتلي دي اوته يې خوښ کړی يې .

دهابیل اولاده ! ته همدغسې په غمونو ، زحمتونو او سختیو کې تل ترتله ژوند کوه!

دقابیل زوزاده ! خانده او خوشحالېږه ځکه چې ستا کښت ډېر ښه راغلی او ستا رمې کال په کال زیاتېږي .

مگر ته ای دهابیل زوزاده ! همدغه شان په لوږه شپې سبا کوه او فریاد کوه .

دقابیل بچیو ! تاسې تود و نغریو ته نزدې کښېنی او ځانونه تاوده کړی مگر تاسې ای دهابیل بچیانو لکه گیدړان په سمڅو او غارونو کې له سړونه ورېږدئ او ورپېږئ .

دقابیل نمسیو ! تاسو معاشقه وکړي ! او څنگه چې ستاسو سره او سپین زیاتېږي خپل ټبر هم زیات کړی او هر کال نوي اولادونه راوړی .

مگر تاسو ای دهابیل نمسیانو خپله اشتها وسیځی او له خپلې کمبلې نه هیڅکله پښې مه باسی !

دقابیل ټبره ! ته د ځنگلونو د حشراتو غوندې تل خوره او غټېږه !

مگر ته دهابیل ټبره ! له خپلو اولادونو سره په لارو او کوڅو کې سرگردانه گرځه!

آه ! دقابیل نسله ! که ته مړ هم شې ستا په غوښو وهډوکو به ځمکه تیاره شي او کښت به یې ډېر ښه راشي مگر ته ای دهابیل نسله ! په ژوند هم څه حاصل نه لرې او هیڅ لاس ته نه درځي .

مگر گوره ! ای دقابیل نسله ! سره له دغو ټولو شیانو یو لوی شرم هم ستا په برخه رسیدلی دی هغه دا چې ستا په حکومت کې « پاله او کرکی د سرنیزې په مقابل کې مغلوبه ده . »

ته !ای دهابیل نسله دا ځمکه پرېږده او اسمان ته خیژه ځکه چې ځمکه یې ستا د پاره نه ده پیدا کړی . « بودلر »

سخاوت

سخاوت دا نه دی چې سړی چا ته ډېر څه ورکړي بلکه په ځای ورکړه سخاوت دی.

« لاربرویر »

بی اسرې

یتیم هلک وم ، د دنیاله شتونه مې دوه رڼې سترګې درلودې چې د زړه آرامتیا پکې لیدل کیده .

زه په ډیر امید د لویو ښارونو خلکو ته ورغلم مګر دوي ما ته څه اعتنا ونکړه ځکه چې دوي ته ډیر زرنګ ښکاره نشوم .

شل کلن وم چې یو پټ اور زما په زړه کې بل شو او یو ناڅاپه راته ټولې ښځې ښکلې او ښایسته ښکاره شوې زه په ټولو مین شوم مګر په دوي کې یوه هم په ما مېنه نه شوه او یوې ته هم زه ښلی ښکاره نشوم . که څه هم ما وطن او پادشاه نه درلود مګر بیا هم د جنګ میدان ته ورغلم چې مړ شم خو مرګ قبول نکړم .

زه اوس نه پوهیږم چې دلته څه کار لرم او د څه د پاره یم ؟ ما ته دانه دده معلومه چې دنیا ته پخوا له وخته راغلي یم او که وخت را نه تیر شوی دی . « ورلن »

خلک او شاعر

یوه ورځ هغه لوی او پراخه میدان هغه لوړ او اوچت غره ته وویل :

« ستا په وچولي کې د ژوند نخښه هیڅ نشته ، ستا پر مخ باندې همیشه د سیلیو او بادونو څپیړی لګیږی »

په همدغه وخت کې د اولس خلکو شاعر ته وویل : ستا سروکار تل له خیال او اندیښنو سره دي او ستا وجود هیڅ نه دی په کار » .

سنګین غره په ځواب کې وویل :

« زه یم چې ستا له سینې نه هر راز بوټي راکاږم ، د غرمې سوځوونکې تودوخه پخپل ساړه دم باندې سړومه ، د طوفاني وریځو مخه نیسم پخپلو ګوتو د واورو بخرې جوړوم او ذخیره کوم یې زما له سینې څخه د اوبو لښتي روانیږي او تا ته د ژوند پیغام دروړي »

شاعر هم خلکو ته وویل : « پریږدئ چې زه سر په زنګانه کښیږدم او فکر وکړم آیا تاسو نه وینی چې زما د زړه له چینې نه ډیرې خوږې اوبه راخوټیږي چې د بشر تنده ماتوي » . « ګویته »

انسان

همیشه ویریدل ، په هروخت کې هیله او اسره لرل هر کله د پخوانیو خاطراتو یادونه ، دایمي شکایتونه ، مسلسله ناراضي ، د دروغو په لذت پسې افسوس او ارمان ، په حقیقت پسې هیڅکله نه گرځیدل خپل ځان له خپل اصلي قیمت نه کله زیات او کله کم گڼل ، یوازې په غم او محنت کې ځان پیژندنه او گور په غاړه دژوند په ماهیت پوهیدل .

دادی دانسان حقیقت یالږ ترلږه زما مفهوم او معنی سره له دغو ټولو خبروزه پخپل ژوند کې یو حقیقي افتخار لرم هغه دا چې د دروغو په شهرت پسې هیڅکله نه یم گرځیدلی .

هیڅکله مې بې د عشق له د رشله بل شي ته سر نه دی ټیټ کړی . زه عشق همیشه له ځانه لرې کړی او بیل کړی یم او د ښه نامه تنده یې په ما کې پیدا کړیده مگر عشق او افتخار یوه هم تراوسه پورې بې دزړه له غمه نور څه نه دي راکړی . « الفیري »

په انگلستان کی

دغم داستان بیانول او داسې څوک لرل چې په دغه داستان پوه شي او خپل پټ غمونه پکې ووینې د غمجن زړه دپاره ډېره ښه تسلي ده .

یوه وخت دغه تسلي زما په برخه رسیدلې وه مگر کله چې ما د انگلستان په خاوره کې قدم کیښوده .

هغه وخت چې ما د دې ځای خلک ولیدل چې ډیر وټینگ او تور وو ریځو د دوي له نظره شین اسمان پټ کړیدی نو زه له دغې تسلۍ نه محروم شوم دلته هیڅوک نشته چې دزړه په ژبه پوه شي .

اوه ! دا ساړه خلک ، دا یخ زړونه چې د خدای (ج) له نامه نه هم غافل پاته دي بې له طلاو څخه بل خدای نه پیژني او بې له پیسو نه بل شي ته په تقدس نه دي قایل .

کشکې زما دزړه آهونه دومره پورته لاړشي چې دالپ د کوهستان لمنو ته ورسیږي ښایې چې هلته داسې خلک ومومي چې د عاشقانو دزړه په غمونو او رازونو پوهیږي .

« الفیری »

غویی

ای د فصلونو او کښیو نو پالونکیه !

ای وفادار خدمتگاره ! تۀ ډیر لوی او آرام قوت ښکارندوی یې .

زۀ لۀ تاسره ډیره مبته لرم تۀ پۀ ماباندې ډیر گران یې .

لۀ تاسره د صلح غوښتلو او عزة النفس روح موجود ده .

تۀ لکه یوه خاموشه مجسمه خپلې کروندې ته گورې او د دې د پاره چې د فداکارۍ وظیفه ترسره کړې پخپله خوښه درانۀ جغ ته سر ټیټوې .

تۀ د انسان پۀ خدمت کښې د موقر فرمان بردار پۀ ډول خپل عمر تیروې هر وخت چې هغه تا وهي او ژوبلوي دې تۀ ورته سر راگرځوې او پۀ صبر او تحمل ورته غلی او آرام گورې .

تۀ پوهیږې چې د جهان ودانول ستا وظیفه ده .

تۀ د انسان د تیري پۀ مقابل کښې څۀ نۀ وایې او شکایت ستا عادت نۀ دی .

تۀ سرکشي او نافرماني نۀ کوې مگر زۀ ستا د دردمند روح آواز او روم چې د بخار پۀ ډول آسمان ته خیژي .

زۀ ستا د درد خفیفه ناله اورم چې د اسماني سرود او د فداکارۍ د سرود پۀ شان پۀ دغه فضا کښې خپریږي .

ستا حقیقت پۀ دغه شنه او غلي کښت کښې ځای لري .

زۀ پۀ هم دغه هنداره کښې وینم ای وفادار خدمتگاره ! «کاردوچي»

د ټاگور نغمې

(۱)

هغه ماشوم چې ډیرې ښایسته شاهانه جامې اغوستي دي او د جواهرو قیمتي امیل یې پۀ غاړه دی ډیر ښکلی ښکاري مگر د نورو ماشومانو غوندې معصومانه لوبې نشي کولی او هغه خوشحالي دۀ هیره کړیده .

دی چې هر قدم اخلي او ښایسته جامې یې پۀ پښو کښې نښلي .

لۀ دۀ سره تل دغه ډار ملگری دی چې کالي یې پۀ خاورو نشي ځکه لۀ نورو نه لیرې

ليرې ګرځي او يوازې معلوميږي .

ددۀ حرکت آزاد نۀ دی او له خاورونه ډير ډډه کوي .

دماشوم مورې ! دماشوم دغه راز پاک ساتل چې دغو مره قيد او تکليف ورسره وي ماشوم ته زيان رسوي او له ډيرځۀ يې محروموي .

همدغه شی دی نۀ پريږدي چې دژوند پۀ صحنه او دانسانانو پۀ ډله کښې داخل شي .

(۲)

چيرته چې زړونه له ډاراو ويرې څخه پۀ امن کښې دي او سرونه هر ځای ته هسکيدلی شي .

چيرته چې علم او فکر ازاد دی .

چير ته چې دغه لوی جهان پۀ وړو وړو فکرونو نه کوچنی کيږي .

چيرته چې کلمات دحقيقت او راستی له کومې څخه راوزي .

چيرته چې بې نتيجې کوښښونه لاس غځوي او مطلب ته رسيږي .

هلته چې دکار اوعمل لاسونه نۀ دي تړلي .

هلته چې داستدلال دچينې رڼې اوبۀ دعنعنا تو وچ ځنګلۀ ته لاره نلري .

هلته چې ذهنونه اودماغونه نشوونما کوي .

لويه خدايه ! تۀ ما پۀ دغسې فردوس او آزاد جهان کښې له خوبه روايښ کړه .

(۳)

لويه خدايه ! زما مناجات دادی .

دافلاس نيلی زمانه زړۀ له وشکوه او لرې يې وغو ځوه .

ماته توفيق راکړه چې خپلې خوښی او مصيبتونه په ع آسانی وزغملی شم .

توفيق راکړه چې غريب او بينوالۀ نظره ونه غورځوم ، او ډير بې باکه قوت پۀ مخکښې هم سر تيټ نکړم .

زۀ داّ توان غواړم چې ددنيا له خسيسو شيانو نه ځان وژغورم او خپل قوت خپله مينه ستاخوښې ته وسپارم .

(٤)

بس همدغو مره ارزورا ته پريږده چې هر لورته تا پرې وليداى شم .

پۀ هر څۀ کښې تاووينم او بيله تانه بل چا ته خپله مينه وړاندې نکړم .

هو ! زۀ همدغو مزه ارزو غواړم چې يوازې لۀ تاسره زما تعلق وساتي . نورڅۀ نۀ غواړم ايکې يوه زولانه غواړم چې ماستادرضا پابند کړي او پۀ دغه نيمګړي ژوند کښې زما سرو کار له تاسره وي .

دا زولانه دمينې او محبت زولانه ده .

هغه چې له ماسره مينه لري غواړي چې له هرې خوانه زما مخه ځانته راوګرځوي .

آيا ستا محبت له ماسره دغه رازنه دى ؟

تۀ پوهيږې چې ستا مينه له ما سره ډيره زياته ده مـــــګر بيا دې هم زۀ آزاد پريښى يم.

زما دوستان ماځکه يوازې نه پريږدي چې زۀ دوي هير نکړم .

ډيرې ورځې وشوې مګر ما يو ځل هم تۀ پخپلو سترګوونه ليدې .

که څه هم ما ستانمانځنه پۀ ځاى نکړه او پخپل زړۀ کښې مې تا ته مناسب ځاى جوړنکړى شو مګر بيا هم ستا مينه زما مينې ته انتظار لري .

شاعراو پرښته

شاعر : داسمان پرښتې ! که زما دسترګو يوه اوښکه او زما دشونډو يوه بوسه ستا دپاره کافي وي زۀ دا دواړه له تا نه نۀ دريغوم .

دا ددې دپاره چې که تۀ بيرته اسمان ته وخيژې چې زما دعشق يادګار درسره وي مګر له مانه داامید مۀ کوه چې زۀ به دهيلې او اسرې دپاره يادافتخار او سعادت دپاره حتى چې درنځ او غم دپاره کومه نغمه سازه کړم .

زۀ غواړم چې خپله ژبه غلې وساتم او دزړۀ خبرې واورم .

پرښته : شاعره داڅۀ وايې ؟ زۀ خو دخزان سيلى نه يم چې اوښکې خپله غذا وګڼم او دغه د غم اولاد داوبو څاڅکى وبولم .

هغه بوسه چې تۀ يې ستا يې له تانه نۀ غواړم ځکه چې دبوسې درکولو دپاره زۀ تاته راغلې يم او غواړم چې ستا دوجود له ګښت نه بيحاصله ګياه لري کړم چې هغه

دسستۍ او تنبلۍ بوټي دي او دزړۀ غم نۀ دی .

ستا غم يوازې پۀ خدای پورې تعلق لري .

که ستا غم هر څومره زيات وي تۀ دخپل زړۀ دغه مقدس زخم همدغسې پرېږده پټې او ملهم پرې هېڅکله مۀ ږده ځکه چې دبشر دلو يوالي دپاره لوی لوی غمونه پۀ کار دي او بل هيڅ شی يې دغو مره نشي لويولی .

شاعره ! تۀ داګومان مۀ کوه چې دغم دښکلا ادراک ته خاموشي ضرور ده ځکه چې له ټولونه ښکلې نغمه هماغه ده چې ډيره نااميدي پۀ کښې وي .

دزړه شاعرانو جاويدانه آوازونه زما پۀ ياد دي چې بوده او تنسته يې له اوښکو او آهونو څخه اوبدلې ده .

ما هيخور مرغۀ ستړی او ستومانه دماښام پۀ تياره کښې خپل ځنګلۀ او ځالې ته راشي او خپل بچي وږي ووينې چې دساحل له څنډې ورته رامنډې ووهي او خولې يې دطعمې دپاره وازې نيولې وي نو دی پۀ يوه لويه تيږه کښېني او اسمان ته پۀ ډير حسرت ګوري .

دی پوهېږي چې بيهوده ې دبيحاصله ساحل او خاموش درياب پۀ سرباندې دطعمې دپاره پرواز کړی او هيڅ يې نه دي موندلي .

سره لۀ دې بيا هم دی تش لاس نه دی راغلی او خپل خونين زړۀ ورسره شته چې خپلو بچيو ته يې آخرينه طعمه کړي .

دا مرغۀ غلی او آرام پۀ ګټه پريوازي او خپل څيری ځيګر خپلو وږو بچيانو ته وړاندې کوي پۀ دغه وخت کښې يې له څنګه وينې بهيږي او دی دمينې پۀ ميومست په ځمکه پريوزي .

پۀ دې فدا کارۍ کښې کله دتدريجې مرګ له شکنجې لاندې ستړی شي او ويره ورته پيدا شي چې دژوند آخرين رمق له لاسه ورنکړي نو ځکه نيم ژواندی راپورته شي او خپل وزرونه وڅنډي پۀ دغه وخت کښې چې دشپې وروستۍ شومه وي دوداع يوداسې مرګانی فرياد لهزړۀ راوباسي چې دريايي مرغان له ساحله تښتې او هغه مسافر چې دسيند پۀ غاړه تيرېږي له وحشته رېږدي او خدای ته ځان سپاري .

شاعره ! تۀ پۀ دې په شه ! چې دټولو حقيقي شاعرانو سرنوشت همدغه دی چې

دماهیخور مرغه په شان دخپل زړهٔ دوینو دسترخان خپور کړي او خلک په دغه دسترخان میلمانه او خوشحاله کړي .

کله چې شاعران له خاورو شوو اسرو ، له رنځونو او غمونو ، له عشق او ناامیدۍ نه حکایت کوي ددوي خبرې کهٔ هر څومره ښکلې وي بیا هم له زړونو نه غم نه وړي .

دشاعر خبره لکه تیره توره داسې ده چې په هواکښې حرکت کوي او یوه ځلانده حلقه تشکیلوي مگر په څوکه کښې یې همیشه دوینو څاڅکي لیده شي .

« آلفرد دوموسه »

غم او خوشحالي

خوشحالي هغه غم دی چې پلوېې له مخه لرې شویدی .

هغه چینه چې ستاسې خوښۍ او خوشحالۍ تر ینه راخوتیږي په حقیقت کښې ستاسو له اوښکو نه ډکه ده .

هر څومره چې دغم شو کارې ستاسو دوجود لوښی وگروي او ژور ځای پکښې جوړ کړي هغومره پکښې دخوشحالۍ دپاره ډیر ځای پیدا کیږي .

آیا ستاسو دغه کنډول چې له شرابونه ډک دی د کلال په داش کښې په اوربانديې نه ؤ ایښی ؟

آیا دغه دروی شپیلۍ چې په آوازیې ستاسې روح خوشحالیږي په تیره تیغ غوڅه شوې او جوړه شوې نهٔ ده ؟

کله چې پخپل زړهٔ کښې خوشحالي وینئ کهٔ خپل زړهٔ وگورئ دا به درته څرگنده شي چې هماغه څیز چې تاسویې غمجن کړي یاست تاسې خوشحاله کړي .

کله چې ستاسو په زړهٔ کښې غم پیداشي که پخپل زړهٔ کښې سترگې وغړوئ په دې به پوه شئ چې دهاغه شي دپاره اوښکې تویوئ چې تاسې یې خوشحاله کړي یاست.

ځینې خوشحالي لویه گڼي او غم وړوکی ځینې غم لوی گڼي او خوشحالۍ ته په کمه سترگه گوري ، زهٔ وایم دوي دواړه یوله بله بیل نهٔ دي او دواړه یو ځای راځي کله یوله تاسو سره مخامخ کښیني هغه بل ستاسو په بستر کښې ویده وي .

تاسې لکه د ترازو شاهین د غم او خوشحالۍ تر مینځ واقع یاست کله چې د تلې پلې تشې وي تاسو غلي یاست .

کله چې زرګر په تاسو باندې خپل زر تلي نو د غم یا خوشحالۍ پله د رنېږي او سپکېږي .   « خلیل جبران »

پارلمان

پارلمان د دولت زړهٔ دی او د حکومت مثال لري چې پهٔ ټولو غړویې فرمان چلېږي .

که دماغ له کاره ولوېږي سړی ژوند کولی شي لکه لیونیان او احمقان چې ژوندی دي مګر که زړهٔ کار ونکړی شي ژوند ختمېږي .   (روسو)

ژوند

دامهٔ وایه چې ژوند یو دایمي بزم دي ځکه چې دا خبره احمقان کوي .

دا هم مهٔ وایه چې ژوند تل تر تله مصیبت دی ځکه دا د بې زړهٔ او ضعیفو خلکو خبره ده .

لکه چې دونو شنې څانګې پهٔ پسرلي کې له خوشحالۍ زېږدي خانده ! لکه چې د سیند موجونه پهٔ لویو ګټو لګېږي او فریاد کوي ژاړه !

د جهان ټول خوندونه وځکه او ټول دردونه وزغمه بیا و وایه هر څهٔ چې دي ډیر دي مګر له خوب او خیال سره شباهت لري .   « پادیامانتوپولس »

قوت او جرئت

د سیند پهٔ اوبو کښې مخ پورته تګ قوت او جرئت غواړي او د اوبو له جریان سره موافق تګ مړه کبان هم کولی شي .   « اسمایلز »

تاریخ

هغه ځایته لوی او واړه څهٔ فرق نلري چې هر څهٔ دهٔ پیدا کړیدي او د ټولو خالق دي.

هرچېرته چې هغه شته هر څهٔ شته او هیڅ ځای نشته چې هغه پهٔ کښې نشته .

زه نه پوهېږم د کوچنیتوب سره چې هیڅ نه یم هر څۀ یمه.

ځکه چې د ځمکې، دستورو او د شمسي کال او لا د یم.

زه له هغې خاورې پیدا یم چې د قیصر لاس، د افلاطون ماغزه.

د مسیح زړۀ او د شکسپیر نبوغ یې پۀ ذراتو کښې ګډ دی. «امرسن»

لوړه پایه

پۀ دغه جهان کښې د هر چا د لوړېدو د پاره یوه پله او پایه پۀ کار ده چې هغه درد ا
الم دی. «اناتول فرانس»

بدبختي

بدبختي ده چې عقل او پوهه تربیه کوي. «هوګو»

عقل

که غواړې چې د عقل پۀ زیان او ضرر پوه شې دا ومنې چې عقل هغه قوتونه په سړي کښې وژني چې ژوند پرې ولاړ دی.

ژوندون پۀ عمل او اراده ولاړ دی.

غوښتنه او اراده د هر پیشرفت اصل او اساس دی.

څومره چې عقل زیاتیږي هغو مره اراده ضعیفه کیږي.

که انسان په هر څۀ پوه شي یقین وکړه چې بیا به هیڅ نۀ غواړي او هیڅ ارزو به ورسره نۀ وي یعنې اراده به نلري.

عمل له ارادې څخه پیدا کیږي او اراده له آرزو څخه.

دا دواړه له هغه شي سره نۀ یو ځای کیږي چې د حکیمانو او فیلسوفانو پۀ برخه رسیدلي دي یعنې تردد او تامل.

زۀ ډیرې پوهې له ژوند څخه عاجز کړی یم.

ډیر فکر د سړي قوت او مقاومت کموي.

ناپلیون سزار او د دوي امثال هغه کسان نۀ وو چې ډیر فکر کوي ځکه یې هغه څۀ

وړی شو چې زړهٔ یې غوښتل . «اناتول فرانس»

ترقي او تکامل

زهٔ پهٔ دې عقیده یم چې دبشر تکامل بهٔ ډیر ځنډ انجام مومي .

ددنیا سیر ډیر بطي دی . دبشر نبوغ پهٔ تقلید کښې دی دابتکار خونده یې نشته

لکه چې پهٔ فزیک کښې د ثقل قانون موجود دی چې زموږ تعلق دځمکې له زړهٔ کرې سره ساتي پهٔ روان شناسی کښې هم دغه قانون وجود لري او زموږ دلچسپي ل زاړه جهان سره ټینگوي .

گویتې هم ویلی دي چې خلق لا داصلي گناه دائمی برخې پهٔ اختراع نه دي بریالي شوي . «اناتول فرانس»

دژوند ضروري شرط

ناپوهي یوازې دنیکبختی لازمي شرط نهٔ دی ، دژوند ضروري شرط هم دی .

که موږ پهٔ هرڅه پوه شو یو ساعت هم دژوند تحمل نشو کولی .

هغه احساسات چې ژوند موږ ته ښهٔ ښکاره کوي یا ژوند راته دتحمل وړ ښیي له دروغو څخه زیږي او پهٔ موهوماتو باندې تغذیه کیږي . «اناتول فرانس»

علم او اخلاق

له علم څخه دیوې اخلاقي نتیجې امید لرل ډېره لویه اشتباه ده .

درې سوه کاله پخوا خلک پهٔ دې عقیده وو ، چې ځمکه دخلقت او پیدا کیدو مرکز دی او نن موږ پوهیږو چې دلمر یوه منجمده ټوټه ده .

اوس پوهیږو چې دستورو پهٔ سطحه کښې څهٔ گازونه سوځي .

پهٔ دې هم پوه شوي یو چې دغه جهان چې موږ پکښې دگرد او غبار یوې ذرې غوندې یو تل دجوړولو او ورانولو پهٔ حال کښې دی .

موږ ته دا معلومه شوه چې پرله پسې ځینې ستوري پیدا کیږي او ځینې له مینځه ځي مگر دغو خارق العاده اکتشافاتو زموږ پهٔ اخلاقو کښې څهٔ تغییر رانووست .

ايا نن مېندې له خپلو بچيانو سره له پخوانه زياته مينه لري . ؟

يا دغه مينه له پخوانه کمه شويده ؟ آيا اوس د ښکلا پۀ احساس کښې له پخوانه څۀ زيادت يا نقصان راغلی دی ؟

ايا نن د زړورو قهرمانانو پۀ زړۀ کښې له پخوانه څۀ فرق ليدل کيږي ؟

ځمکه لويه وي او که کوچنی وي د بشر پۀ حال کښې څۀ تغير نۀ راولي ، زمکه لويه ده پۀ دې شرط چې غم او رنځ پکښې وي او عشق موجود وي .

غم او عشق د غير فاني ښکلا جاويداني مرکزونه دي .

غم يو داسې نعمت دی چې قيمت نلري .

هغه ښېګڼې چې پۀ ځان کښې وينو او هغه څۀ چې ژوند زموږ پۀ نظر کښې ښۀ ښکاره کوي د همدغه لوی نعمت اغيزه ده .

زموږ ترحم ، شجاعت شهامت ، او نور ټول فضايل او ملکات د همدغه شي مرهون دي .

اخلاق طبيعتاً پۀ احساساتو باندې تکيه لري او بس . «اناتول فرانس »

فکر او احساسات

تاسې وايا ست چې د ټولو مصيبتونو او بدبختيو علت زموږ فکر دی . که غواړئ چې د فکر پۀ نحوست قايل شئ بايد پۀ قدرت او عظمت کښې يې ډېره مبالغه وکړئ مګر پۀ دې خبره بايد پوه شئ چې فکر پۀ احساساتو او غرايزو باندې ډېر لږ تسلط لري.

هغه خلک چې د فکر له تاثير لاندې ډېر زيات راغلي دي هغوی هم د نورو په شان متکبر شهواني او بخيلان دي .

چېرته چې تمدن ډېر وړاندې تللی هلته هم هغه کارونه ډېر لږ دي چې پۀ فلسفي اصولو اجرا کيږي .

موږ د غرايزو او احساساتو پۀ مقابل کښې دومره ضعيت او ذليل يو چې زۀ هيڅکله يوۀ داسې شعوري حالت ته نشم قايليدلی چې له طبيعي حالت سره مخالف وي . «اناتول فرانس »

تمسخر او ترحم

هر څومره چې د انسان په ژوندانه کښې ډیر فکر کوم هغو مره راسره دا عقیده ټینګیږي چې باید د بنیادم د اعمالو شاهد او قاضي تمسخر او ترحم وي .

دا دوه ښه مشاوران یو پخپله خندا ژوند زموږ په نظر کښې محبوب کوي او بل پخپله ژړا ژوند را ته مقدس ښکاره کوي .

هغه تمسخر چې زه یې لرم بې رحمه نه دی ، په عشق او ښکلا باندې ملنډې نه وهي بلکه ډیر ملایم او نیکو کار دی .

د ده په خندا قهر سړیږي او موږ ته دا ښیي چې باید د اشرارو او احمقانو په مقابل کښې له تمسخر نه کار واخلو .

که دا حس له موږ سره نه وي نو زموږ په زړه کښې هر ګوره نفرت پیدا کیږي .

«اناتول فرانس»

دخلکو انتظار

خلک هر وخت په اجتماعي چارو کښې ډیرو لویو تغییراتو ته انتظار لري .

دا هغه دایمي اشتباه ده چې د غیب ویلو له روح نه یې نشأت کړیدی .

زه دا منم چې ژوند په ربښتیا بې ثباته دی او ژوندي شیان تل تغییر کوی مګر دا تغییر محسوس نه دی .

د دنیا هره ترقي ډیره ځنډنۍ او منظمه ده .

ناڅاپي او سریع تغییرات هیڅکله نه دي پیدا شوي او نشي پیدا کیدای . ټول اقتصادي تحولات د طبیعي قواؤ په رحیمانه ځنډ انجام مومي .

دا خبره زموږ له احساساتو سره مخالفه وي او که موافقه مګر یو منلی حقیقت دی چې هر څه هماغه شان دي چې پخوا ؤ .

زموږ اجتماعي وضع د هغو اوضاعو او کیفیاتو نتیجه ده چې د مخه موجود ؤ لکه چې علت او سبب هغو احوالو ته ویل کیږي چې وروسته تر دې به موجود شي .

دا تسلسل تر ډیره وخته د یوه حال ثبات ساتي ، او په ژوند کښې نظم او آرامتیا

پیدا کوي.

داخبره رښتیا ده چې دغه حال نه هغه ارواګانې خوشالوي چې د نوروشیانو ډېره تنده ورسره ده او نه پهٔ هغو زړو نو کښې خوښي اچوي چې شفقت پهٔ کښې نشته مګر دجهان نظم همدغه تقاضالري او موږ باېد تن ورته کښېږدو .

موږ باید پخپل زړهٔ کښې یو څهٔ حرارت او له ځان سره څهٔ اشتباهات ولرو مګر آنی او عجیب وغریب موفقیتونه ونهٔ غواړو او د معجزې انتظار ونلرو .

«اناتول فرانس »

خطر نا ک

موږ ته هغه کسان خطر نا ک ښکاري چې روحیه یې زموږ له روحیې نه مخالفه وي.

هغه چې زموږ خوبونه پکښې نشته موږ ورته بداخلاقه وایو .

څو ک چې زموږ پهٔ اشتباهاتو مبتلانهٔ وي موږ ته شکا ک معلومیږي او دافکر نهٔ کوو چې هغوي به پهٔ نورو شبهاتو مبتلاوي .　　　　«اناتول فرانس »

دژوند انه مخ او څټ

ژوند لکه دزریفتوټو کی مخ او څټ لري . هغه ښکلا چې پهٔ مخ دښې شته پهٔ څټ کښې نشته مګر د توټې او بدانه (بافت) له مخ نه په څټ کې ښهٔ لیدل کیږي .

«شوپنهاور »

لیونتوب او حماقت

زهٔ باور لرم چې بشر پهٔ هروخت او پهٔ هرځای کښې دخپل مصرف دپاره دجنون او حماقت کافي ذخیره لري .

داسرمایه هر څنګه چې وي بې حاصله نهٔ ده .

کله چې ګورم چې یوه پخوانۍ اشتباه ورکه شوه بې له دینه چې په دغه کار خوشحاله شم دبلې اشتباه پهٔ باب کښې فکر کوم چې دزړې اشتباه ځای نیسي.

زهٔ پهٔ ډېر تشویش له ځانه پوښتنه کوم چې آیا دغه نوې اشتباه به له زړې نه ډیره

خطرناکه نهٔ وي ؟ که ښهٔ فکر وکړو زاړهٔ او هام او زاړهٔ خرافات له نوونه لږ زيان لري ځکه چې هغه د زمانې پهٔ مرور صيقل شويدي او ضرر يې کم شويدی .

«اناتول فرانس»

پهٔ ځان باور

هر څوک چې پهٔ ځان باندې اطمينان او باور لري خلک د هغه ملګري کيږي پهٔ ځان باور يو داسې صفت دی چې د هر چا خوښيږي .

خلک له قطعي او يقيني مطالبو سره مينه لري نه له دلايلو سره . دليل او برهان دوګرواندېښې او پريشانۍ زياتوي .

اوس ساده ګي خوښوي او پهٔ ساده خبرو پوهيږي .

خلکو ته بايد څنګه او څهٔ رازونه وايو بلکه هويانه ورته ووايو او بس .

«اناتول فرانس»

تعصب

تعصب او عدم اغماض پهٔ هر عصر کې شته .

هر څهٔ چې زموږ خوښ وي زموږ پهٔ نظر کښې لوړ معلوميږي او ځانځنه يې کوو .

که څوک موږ ته زموږ د بتانو عيب ښکاره کړي خوابدي کيږو .

خلک پهٔ مشکله د يته حاضر يږي چې د خپلو عقايدو پهٔ منشا او منبع کښې لږ غوندې ايراد قبول کړي .

که چا پخپلو اصولو او معتقداتو کښې غور او فکر کولی هيڅکله به نهٔ وو معتقد شوي .

« اناتول فرانس »

ځان وپيژنه

داخبره چې ځان وپيژنه د يوناني فلسفي له حماقتونو څخه يو لوی حماقت دی .

موږ به هيڅکله نه ځان وپيژنو او نه نور .

ټول مشکلات پهٔ همدغه ځای کښې دي او پهٔ همدغې موضوع پورې ارتباط لري .

ددنیا جوړول دومره گران کار نهٔ دی لکه پیژندل یې چې گران کار دی .

ښایې چې بشري نبوغ یوه ورځ یوه نوې دنیا جوړه کړې شي مگر داتوفیق به هیڅکله ونهٔ مومي چې پرې پوه هم شي .

دبشر پهٔ پوهه او نبوغ باندې دا ډیره لویه تعدي ده چې دحقیقت پهٔ لټون کښې بهٔ کارولویږي . څهٔ شی چې له پوهې نه پکښې استفاده کیږي داشیاؤ لږ غوندې حقیقت پیژندل او ترینه خوند اخستل دي .   « اناتول فرانس »

شخصیت

موږ غواړو چې خپل شخصیت له ځان سره هغه بل جهان ته هم یو سوله موږ سره دا عقیده موجوده ده چې که څوک ځان هلته ونهٔ پیژني هر سعادت چې ددهٔ پهٔ برخه وي په دهٔ پورې به څهٔ ربط نلري بلکه دبل چا مال به وي .

له دینه غافل یو چې زموږ شخصیت دلته پهٔ دغه جهان کښې هم محفوظ نه دی او پهٔ ژوندانه کښې څو څو ځله یو راز او بل راز کیږي .

زهٔ چې اوس له اتیا کالو نه اوښتی یم له هغه شل کلن « موریس میترلینگ » سره هیڅ شباعت نلرم بلکه هغه هیڅ نهٔ پیژنم .

همدارنگه له هغه لس کلن هلک سره هم مشابه نهٔ یم چې یوه شیبه هم په ځای نهٔ ؤ ناست او تل به پهٔ لوبه مشغول ؤ .

ماته اوس هغه پردی او بیگانه معلومیږي .

هرکله چې پهٔ دې نړۍ کښې زموږ شخصیت بدلیږي نو بیا ولې دا انتظار لرو چې هغه بل جهان ته به یې هم له ځان سره وړو .   « مترلینگ »

بقا

پسونه دطبیعت دسختیو پهٔ مقابل کښې مقاومت نشي کولی . که انسان دغه نوع دخپل خوراک دپاره نهٔ وای ساتلی اوس به یې نسل ورک ؤ مگر اوس چې دغه حیوان پهٔ دنیا کښې ژوندی پاته دی څهٔ سعادت یې پهٔ برخه نهٔ دی ځکه چې دوژلو او خوړلو دپاره یې ساتلی دی .

هر حیوان او هر یوبوټی چې دلته وینئ ، سر نوشت یې همدغه دی کاڼي او معدنیات هم دغه راز دي مګر زموږ عمر دومره نه دی چې ددوي تغیر ووینو او پهٔ بدبختۍ یې پوه شو .

« مترلینګ »

کبا

هغه کب چې یوازې ژوند کوي او هغه کبان چې پهٔ یوه ځای کښې ګډ ژوند کوي پهٔ یوه اندازه پوهه لري مګر سره لهٔ دې ډېر کبان شته چې یوازې یوازې نهٔ اوسیږي .

موږ نهٔ پوهیږو چې د دوي داجتماع سبب څهٔ شی دی ؟

ښایي چې دوي به د ځینو ځناورو او بلاګانو له ډاره او د ځان ساتلو د پاره یو ځای شوي وي مګر همدغه ګډ ژوند او یو ځای اوسیدل د دې سبب وګرځیده چې انسان یې ژورښکار کړي . «مترلینګ»

هغه چې دنیا ته رانغله

پهٔ ملیاردونو نطفې ضایع کیږي او پهٔ دې باب کښې تاسې ډېر افراط کوئ .

ستاسو ښځې ډېرې لږې نطفې قبلوي چې هغه پهٔ انسانانو بدلیږي . هغه نطفې چې ضایع کیږي او څهٔ ترینه نهٔ جوړیږي ستاسو د خوابدۍ او خپګان موجب نهٔ ګرځي .

تاسو ته معلومه ده چې دغه به سلهاؤزرو ملیاردونو نطفې چې پهٔ هره پیړۍ یا نیمه پیړۍ کښې له دې جهانه ځي او هیڅ ترینه نهٔ جوړیږي د انسانیت توان پهٔ کښې شته او بالقوه انسانان ورته ویلی شو مګر دوي ته هغه چانس نهٔ پیدا کیږي چې موږ غوندې انسانان شي لکه چې موږ ته هغه چانس په لاس نه راځي چې د مشتري کره رانه جوړه شي او هغو مره عمرو لرو .

آیا دغه بالقوه انسانان د فکري او معنوي ژوند خاوندان وو او که نه ؟ که نهٔ وو نو څنګه ورته بالقوه انسانان ویلی شو ؟

اوس چې دوي مړهٔ شو او موږ غوندې نشو آیا د دنیا پهٔ اوضاعو کښې څهٔ تغییر راغی ؟ آیا د دوي ځای تش پاته شو او هغه کار چې باید دوي سرته رسولی وای سرت ونهٔ رسیده ؟ «مترلینګ»

څنگه به يو ؟

موږ غواړو چې پۀ هغه بل عالم کښې هم خپل ځان وپيژنو او پوه شو چې تۀ «اسميت» يې او زۀ «موريس» يم مگر دا نۀ ده معلومه چې هلته به خپل کوم شخصيت غوره کوو ؟

ايا تۀ به دا غواړې چې دغه اوسنی شخصيت درسره وي که د زلميتوب يا د کوچنيتوب د دورې شخصيت .

موږ ته دا هم نه ده معلومه چې زموږ د بدو کارونو سزا به زموږ کوم شخصيت ويني ؟ هغه به موريس وي چې اوس له اتيا کالو نه اوښتی دی که هغه شل کلن موريس به وي چې بېل شخصيت يې درلود .

پۀ رښتيا چې موږ تر اوسه نۀ يو پوه شوي چې پۀ څۀ صورت به د خدای حضور ته وړاندې کېږو ، سپين ږيري به يو که ځوانان او که ماشومان ؟ «مترلينگ»

ستاسو فکر

ستاسې فکر چې هر څۀ وي تاسو هماغه ياست .

هيڅ امکان نلري چې څوک له خپل فکره لوی شي يا د خپل فکر له حدودو څخه تجاوز وکړي. «مترلينگ»

کۀ طبابت ترقي وکړي

ښايي چې يوه ورځ طبابت دومره ترقي وکړي چې طبيبان د سړی زړۀ ، سږي او نور زاړۀ له کاره وتلي شيان بدل کړي او د سر پۀ کوپړۍ کښې هم نور ماغزه واچوي.

هر کله چې زاړۀ ماغزه بدل شي نو طبعاً دغه حافظه هم نۀ باته کيږي چې د تير ژوند پوهه او معلومات ، کينه او مينه يا نور خاطرات پکښې ساتلي دي . چې دا حافظه لاړه شي هغه شخصيت هم د رومي چې له دغې حافظې سره ټينگ تعلق لري .

پۀ دغه صورت کښې بيا څوک خپل ځان نشي پيژندلی او پۀ دې نۀ پوهيږي چې زه څوک يم ؟ يعنې دده او د يوه مړي ترمنځ به څه فرق نۀ وي مگر څيره او تنه به يې پۀ

کوڅو او بازارو کښې حرکت کوي .

دازیان چې دمغزوله بدلون څخه سړي ته رسیږي دمرګ او مړیني له زیاته کم نۀ دی دغه جسد چې وروسته تردې دلته او هلته ګرځي هغه پخوانی سړی نه دی بل څوک دی . هرتندرچې پۀ ده پریوزي پۀ هغه پخواني شخص پورې څۀ تعلق نلري بلکه پۀ یوه بل نا آشنا سړي پورې ربط پیدا کوي . « مترلهنګ »

څۀ غواړئ ؟

که پاک خدای له تاسو نه پوښتنه وکړي چې څۀ غواړئ ؟

تاسو به ځواب کښې څۀ ووایاست ؟

آیا داسې ژوند به وغواړئ چې تل ترتله وي او هیڅ زړښت او هیڅ راز بدبختي هیڅ تغیر پۀ کښې نه وي .

دغسې ژوند خو عیناً دهغه غټې کاڼي حال ته ورته دی چې پۀ ملیونو کاله پۀ یوه ځای پروت وي او هیڅ تغییر او تحول پکښې نه راځي .

زۀ یقین لرم چې که تاسې دجاویداني عمر پۀ حقیقت پوه شئ . هیڅکله به یې له خدایه ونۀ غواړئ .

جاویداني سعادت هم دجاویداني عمر پۀ شان دی یا پۀ بل عبارت جاویداني بدبختي ده . « مترلینګ »

پوه او ناپوه

داچې پوه او ناپوه یو دبل پۀ ژبه نۀ پوهیږي سبب یې دادی چې پوه پۀ هغه شي بدلیږي چې دی پرې پوه شویدی .

دی هغه څۀ نا پوه ته نشي ویلی چې دده بۀ زړۀ کښې ځای لري .

که تاسې یوه ورځ دجهان پۀ اسرارو پوه شئ پخپله به هماغه اسرار شئ او ماته به دخپل زړۀ خبرې نشی کولئ !

«مترلینګ»

ليوني

ماته وايي ته هم ليوني شوی يې لکه ځيني فيلسوفان چې پهٔ آخر عمر کښې ليونيان کيږي او چټيات وايي .

ښايي چې زهٔ ليونتوب قبول کړم ځکه چې تراوسه پورې لا د ليونتوب او هوښيارۍ ترمينځ عقلاني تفاوت نه دی موجود . مگر تاسو چې هوښياران ياست فکر وکړئ چې څهٔ وايئ ؟ «مترلينگ»

مرگ

که مرگ پهٔ دنيا کښې نه وای هيچا به د ژوندانه بار ته غاړه نهٔ وای ايښې همدغه د مرگ ويره دهٔ چې موږ ژوند کوو او د دغه ډار پهٔ وجه تر زړښته پورې د ژوندانه پيټي پهٔ اوږو وړو . «مترلينگ»

روح

که له مانه پوښتنه وکړئ چې روح څهٔ شی دی ؟

زهٔ تاسو ته څهٔ ځواب نشم ويلی مگر له تاسو نه به پوښتنه وکړم چې جسم څه شی دی ؟ هر کله که موږ جسم يا «ماده» وپيژنو د روح پهٔ پيژندلو به هم بريالي شو مگر اوس چې يو هم نهٔ پيژنو بايد پهٔ دې باندې ځان خوشحاله کړو چې روح د جسم حرکت دی او جسم د روح (شکل او صورت) دی «مترلينگ»

افلاطون

که يونان افلاطون څهٔ د پاسه دوه زره کاله پس موږ ته راشي موږ به کومه موضوع ده ته وړاندی کړو چې دده د توجه وړ وي او دی څهٔ قدر ته حيران کړي .

پهٔ اخلاقي ، اجتماعي او سياسي لحاظ که موږ مريتوب لغوه کړيدی خو څو ډوله بل راز غلامي پيدا شويده چې هغه ځای يې ډک کړيدی موږ کوم نوی شی نلرو چې هغه ته يې وړاندی کړو ..

زموږ سياسي ، اجتماعي او اخلاقي دروغ د هغه د پاره کوم نوی مضمون نه دی او

اوسنی سلوک هغه ته څهٔ نویتوب نه لري .

پهٔ فزیک ، شیمی ، ژوند پیژندنه ، طبابت او جراحی کښې چې څهٔ کشفیات شویدي پهٔ اول کښې به دی پهٔ تعجب کښې واچوي مگر ددې لامله چې هغه ډیر موشگاف او ځیر کیدونکی دی ډیر ژر به پوه شي چې زموږ کشفیاتو د روح د پاره کومه نوې غذا نه ده پیدا کړې او د اسرارو له مخې پرده نه ده پورته شوې .

څهٔ شی چې د هغه پوره توجه ځانته راګرځولی شي هغه یې سیمه موجونه دي چې پهٔ یو شیبه کښې هر ځای ته غږ رسوي ، ممکنه ده چې دغه شی د دهٔ ارتباط له هغو اسرارو سره پیدا کړي چې پهٔ مبهم ډول یې پخپلو کتابونو کښې ورته اشاره کړیده .

پهٔ هر حال کوم د توجه وړ شی چې پهٔ دوه زره کالو کښې موږ کشف کړیدی همدغه دی چې د علت پهٔ ادراک یې لانه یو مؤفق شوي او دا نه ده معلومه چې دوه زره کاله وروسته به د توجه وړ څهٔ شی کشف کړو . «مترلینگ»

زموږ پوهه

موږ د فولادو پهٔ یوه تړلي خونه کښې ژوند کوو چې دوه وړوکي سوري لري او بس .

له یوه سوري نه لږ غوندې رڼا راځي او له بل نه لږ غوندې اواز راننوزي موږ له همدغو دوو سوریو څخه د جهان اوضاع معلوموو او همدغه وجه ده چې بې له رڼا او بې له غږه پهٔ نور څهٔ نهٔ پوهیږو . «مترلینگ»

بدې خبرې

بدې او ناوړه خبرې چې زیان او ضرر لري ډیرې ژر خپریږي ښې او حسابي خبرې چې فایده پکښې وي ژر نهٔ خپریږي .

هو ! بدې او ناکاره خبرې لکه تلونکې او خپریدونکې ناروغي له یوه نه بل ته او له بل نه بل ته ځي .

ښې خبرې لکه صحت او روغتیا له یوه نه بل ته نه درومي .

« مترلینگ »

انساني سلوک

انسان باید هغه مینه چې له نورو سره یې کوي له ډیر لوړ ځایه واخلي او پهٔ ډیر لوړ همت له نورو سره وچلیږي.

ترڅو چې ممکنه ده چې خلکو ته د عشق پهٔ نظر وګوري نهٔ ښایي چې د خپل ترحم او شفقت سیوری پهٔ چا باندې وغورځوي.

ترڅو چې د عدالت له مخې چا ته څهٔ ورکولی شي نهٔ ښایي چې د احسان له مخې چا ته څهٔ وبخښي.

ترڅو چې د چا احترام کولی شي نهٔ ښایي چې د هغه دلجویي او دلداري وکړي.

«مترلینګ»

انساني کمال

هغه لوی کمال چې د تحول او تکامل پهٔ لاره کښې د ژوندیو شیانو پهٔ برخه رسیدلی دی قلبي عواطف دي چې په انسان کښې لیده شي. که څوک غواړي چې له حیواناتو نه لرې وي باید دغه عواطف چې رحم، مروت، کرم، شجاعت او نوعه پرستي د د پهٔ ځان کښې وروزي. «ډاروین»

دفکر روزنه

څهٔ شی دی چې پهٔ بشر کښې ژور فکرونه روزي؟

علم او پوهه، نهٔ ده، کارنهٔ دی، د عواطفو او احساساتو هیجان هم نهٔ دی یوازې رنځ او مشقت دی چې د انسان پهٔ فکر کښې ژوروالی پیدا کوي او ښایي چې د همدی لامله پهٔ دنیا کښې غمونه او رنځونه ډیر شوي وي. «هیز»

ښکلیتوب

کله چې ښکلیتوب د دعوې د پاره راولاړ شي د هر ناطق ژبه کلې کیږي.

«شکسپیر»

ښایست

ښایست هغه میلمه دی چې پهٔ هر کور کښې قدر او عزت لري. «گوټه»

سیاست مدار

که یو سیاستمدار جنایت وکړي ښایي چې عفوه شي مگر که د خبط مرتکب شي نو د عفوی وړ نهٔ دی. «بیسمارک»

غولول

ټول تر یوه وخته غولیږي ځینې د همیشه د پاره هم غولولی شي مگر ټول د همیشه د پاره نه غولیږي. «ابراهام لینکلن»

فکر پهٔ شعر کښې

فکر باید پهٔ شعر کښې داسې پټ وي لکه غذایي خاصیت چې پهٔ میوه کښې پټ دی. میوه هم غذا ده مگر لذیذه چې د خوړلو پهٔ وخت کښې یې له لذته وبل شي احساس نهٔ کوو. خو بدن ترینه غذایي ماده اخلي او د غه غیر محسوس غذا پهٔ لذت کښې پټه ده
«پل والري»

بدبختي او شعر

د بدې ورځې خاوندان د مصیبت او ناکامۍ پهٔ وخت کښې شعر ته مخه کوي او ځهٔ چې دوی له رنځ او غم نه زده کړي وي پهٔ اشعارو کښې یې نورو ته وړاندې کوي.
«شللی»

عشق او سعادت

هغه څوک ډېر نیکبخت دی چې خدای ورته داسې زړهٔ ورکړی دی چې د عشق او سوز و گداز لایق دی.

چا چې د عالم اوضاع او د انسان زړهٔ د عشق پهٔ دوه مخیزه هنداره کښې نه دی لیدلی هغه هیڅ حقیقت نه دی لیدلی او پهٔ هیڅ نهٔ دی پوه شوی. «هوگو»

پوهه او عشق

پوهه د عقل په غیږ کښې پرورش نه مومي بلکه د عشق په لمن کښې وده کوي د پوهې نیالگی باید د عشق په گلدان کښې وکرل شي او د احساساتو په اوبو آبیاري شي. «مترلینگ»

ښوونځی

د علم او پوهې هر ښوونځی چې پرانیستل کیږي د زندان دروازه تړل کیږي.
«هوگو»

د فکر پانگه

د فکر او پوهې ټوله پانگه باید یوه روحي او اخلاقي عظمت ته تسلیم شي.
«مترلینگ»

معرفت معرفت هغه شی دی چې وروسته د هر څه له لوستلو او د هر څه له هیرولونه په دماغ کښې پاته کیږي. «ادوارد هریو»

علم او علماء

علم له خطا څخه خلاص دی مگر علماء تل په خطا کښې وي. «اناتول فرانس»

ځان ښودل

یا ځان هغسې وښیه چې یې یا هغه شان اوسه چې ځان ښیې! «بایزید بسطامی»

د ښهٔ کار علت

که زمونږ د ښو کارونو علت او سبب څرگند شي د یر کسان به په خپلو ښو کارونو خړا او خجل شي. «ریواردل»

تاج او قلم

ترڅو چه د ادب قلم زما په لاس کښې دی هیڅکله به ونه وایم چې ولې مې شاهي تاج په سر باندې نشته .   «ولتر»

مطبوعات او تاریخ

مطبوعات د اوسني تاریخ اساس او بنیاد دی موږ باید خپل تاریخ مشوش نکړو . څوک چې د مطبوعاتو ازادي محدودوي د وطن او ملت تاریخ ته زیان رسوي .

«پوانکاره»

حکومت او روزنامه

که له مانه پوښتنه وکړي چې په وطن کښې بې روزنامې حکومت وي که بې حکومته روزنامه ؟ زه به هر گوره دوهمه خبره غوره کړم   «جفرسن»

دځان سعادت

که یوازې خپل سعادت وغواړو څه گرانه خبره نه ده مگر موږ غواړو چې له نورونه زیات مسعود شو او دا کار ډیر مشکل دی ځکه چې نور هغو مره مسعود نه دي لکه چې موږ یې تصور کوو.   «نتسکوي»

ځان مسعود گڼل

یوازې دا کافي نه ده چې د سعادت خاوندان شو بلکه په دې پوهیدل په کار دي چې موږ د سعادت خاوندان یو .   «مترلینگ»

اجبار او اختیار

څومره چې د وجود مرتبه او درجه لوړیږي هغو مره اجبار کمیږي او اختیار زیاتیږي . همدغه سبب دی چې د کاني مجبوریت له بوټي او بیالگي نه زیات دی او حیوانات له نباتاتو نه هم زیات اختیار لري انسان بیا له حیوان څخه هم پورته دی او ډیر اختیار لري

«بوترو»

عقل او زړۀ

عقل دزړۀ پۀ خوښه کارکوي او زړۀ ته گوري هغه څۀ چې زړۀ یې نۀ غواړي عقل پکښې لاره نشي پیدا کولای یعني زړۀ پۀ سرباندې حکومت کوي او سر پۀ زړه حاکمیت نلري . «شوپنهاور»

کینه او مینه

کینه او مینه دنفسي احوالو او کیفیاتو له اختلافه پیدا کیږي او پۀ عقل پورې څۀ اړه نلري . «شوپنهاور»

احتمالي مصیبت

هرڅۀ پخواله وخته پۀ نظر کښې نیول او لرې کتل ښۀ کار دی مگر دسباورځې پۀ احتمالي مصیبت نن غمجن کیدل ښۀ کار نۀ دی .

له دینه چې پۀ هوا کښې ځانته زندان جوړوو ولې یو ښۀ قصر نه جوړوو . «.»

لیاقت لرل

لیاقت لرل او کوم ځای ته نه رسیدل له بې لیاقته رسیدلو نه ښۀ وي . «.»

شهامت

که بتان مات کړې کوم ستر کار دې نۀ دی کړی .

حقیقي شهامت دادی چې پخپل ځان کښې دبت پرستی خوی ورک کړې .

«نیچی»

لوی خلک

لوی خلک له سیندونه خپل هدف ته بې لارې درومي او ددوی شهامت همدغه دی

چې له ګرانو او پرېیچه لاروښخه نه دارېږي . «نیچی»

اجتماع

په اجتماع کې داخل شه ! ځکه چې په جمعیت کې سړی صیقل کیږي او ټینګیږي یوازیتوب سړی ملایم کوي او فاسدوي یې . «نیچي»

دجنګ اساس

دغلیم غولول دجنګ اساس دی ځکه زما هغه پته زغره چې ما اغوستی ده دګیدړپوټکی دی . «نیچی»

نجیبه غریزه

هغه غریزه چې له ټولو غرایزونه نجیبه ده نجابت یې په ډیر احتیاط زیاتره یعنې په هرکیلو محبت چې له نوروسره یې لری یوګرام نفرت له ځان سره زیات کړه . «نیچي»

شهرت اوشرافت

که په افتخاراو شهرت پسې ګرځې نوزما پندمه هېرود ! هغه دا چې له شرافت نه لاس واخله ! . «نیچه»

هدیه قبلول

زه دهغه چاله خوشبختی نه خبرنه یم چې دخلکوله لاسه هدیه قبولي ځکه چې له تاسره داعقیده موجوده ده چې له هدیې قبلولونه غلا ښه ده . « نیچه »

هیرول

هرڅه هیرکړه هرڅه هیرکړه هیرول ډیرلوی هنر دی !

هغه دروند بارچې له تاسره دی له ځانه وغورځوه .

که غواړی چې والوزې که آرزو لرې چې لـه لوړو اوهسکوځوکوسره آشناشې درانه اوسنګین شیان سیند ته وغورځوه .

دغه دی سیند هله ژرشه خپل ځان سیند ته وغورځوه د هیرولو هنر ډیر لوی هنر دی .

« نیچه »

ځان غوښتنه

خودخواهي او ځان غوښتنه په مطلق ډول له ژوند سره موافقت نه کوي .

یوازې ځان غوښتل په حقیقت کې ځان محدود کول او له ځانه څه کمول دي .

که جود او فیض نه وي ژوند نشته .

په حقیقت کې بشپړه او کامله خودخواهي په پوره غیرخواهی کې پټه ده او اخلاق هیڅکله انفرادي کیدلی نشي .

« ژان ماری کویو »

مکررات

په دغو گنو کې چې علم او پوهه ډیره زیاته ښیې څه وینی ؟

ستر گې وغړوی او ښه وگوری چې غېر له مکرراتو نه نور څه وینی ؟

آیا د ټولې خبرې چې په یو قسم موضوعاتو کې اوري بې د سبک او انشاء له تنوع او بې د شواهدو او مثالونو له رنگینی یا د چاپ له ښکلیو به نور څه لري ؟

د دې خبرو حقیقي تاثیر ، عمق او ارزښت همدغه دی چې په راز راز پیرایو کې بیا بیا ویل کیږي او له یو د مخه په بل مخ اوړي .

نو په دغه ظاهري ثروت کې فقر او لوږه پټه ده او په دغه روژه کې د مړښت احساس کیږي .

« بیکن »

نیکي

په سترگو کې د لیدلو قوه یوازې نه ده کافي .

که زموږ سترگې بینا هم وي او په اشیاو کې رنگونه هم موجود وي بیا هم رڼا ته محتاج یو او په تورتم کې څۀ نشو لیدلی .

همدغه رڼا ده چې د لیدلو قوه له اشیاوو سره مربوطوي او د دې باعث گرځي چې موږ څه ووینو .

لمر پخپله د ليدو قوه نه ده د ليدو وسيله ده د همدغې وسيلې له برکته موږ د بينايي احساس کوو .

ته په دې پوه شه ! چې لمر د نيکۍ ثمره ده او له نيکۍ سره شباهت لري . هماغه نسبت چې په ليدلي جهان کې يې دبښنايي قوت له ليدلو شيانو سره لري د ادراک په جهان کې يې د فهم قوه هم له هغو شيانو سره لري چې د پوهيدلو وړ دي .

څنگه چې په تياره کې څه نه ليدل کيږي او سترگې رڼا ته اړې دي روح هم هغه څه نه ويني چې د حقيقت رڼا پرې نه وي پرېوتې . څه شی چې د معرفت وړ شيان په حقيقت پورې مربوطوي او روح ته د پوهيدو استعداد ورکوي د نيکۍ تصور دی چې د علم او حقيقت علت بلل کيږي . انسان حق لري چې په ليدلې دنيا کې رڼا او د ليدلو قوه له لمر سره مشابه وگڼي مگر که لمر يې گڼي نو لويه اشتباه کوي . همدارنگه د ادراک په عالم کې انسان حق لري چې علم او حقيقت د نېکۍ نظير وگڼي مگر که عين نيکي يې گڼي دا هم اشتباه ده ځکه چې د نيکۍ مقام له دينه ډير پورته دی .

لمر ليدل شوو شيانو ته يوازې د ليدل کيدو قابليت نه بخښي بلکه په پيدايښت او نشو ونما کې يې هم تاثير لري او غذا ورکوي . همدغه شان د پوهيدلو وړ شيان له نيکۍ نه يوازې همدغه استفاده نه کوي چې د پوهيدلو وړ وگرځي بلکه په ماهيت او پيدايښت کې يې هم دخل لري . «افلاطون»

د طبيعت قوانين

د طبيعت قوانين واجب او ضروري نه دي . د جهان اصل او اساس تغير او حرکت دی هر کله چې دغه تغيير مکرر شي نو عادت وگرځي او د قانون نوم پيدا کړي .

د يوه خوړ اوبه په اول کې يوه معينه مجرا نلري او د خپل جريان په وسيله ځانته لاره او مجرا پيدا کوي وروسته بيا دغه مجرا د اوبو د سير او حرکت قاعده او قانون بلل کيږي

ډير امکان لري چې دغه مجرا بدله شي او يوه بله مجرا ورته پيدا شي . په همدغه لحاظ د طبيعت چارې د يوه معين او ضروري قانون تابع نشو گڼلی . «بونرو»

انساني تکليف

ښه نيت او نيکه اراده د خير او نيکۍ مبداده .

نيکه اراده او ښه نيت دادی چې انسان خپل تکليف وپيژني او پيروي يې وکړي .
تکليف بايد خاص د تکليف دپاره په ځاي کړشي يعنې د ګټې او زيان لحاظ په کې نۀ وي.

تکليف هغه عمل دی چې ديوې کلي قاعدی متابعت دپاره وي او محض د قانون په احترام اجراشي .

هغه څوک چې يو کار د قانون دپاره کوي او هغه چې کاريې له قانون سره موافق وي يو راز نه دی .

د دوهم سړي عمل ته مشروع ويلی شو مګر خيرا و اخلاقي عمل ورته نشو ويلی.

د دې دپاره چې ديوه سړي کار اخلاقي ارزښت پيدا کړي يوازې دا کافي نه ده چې عمل يې له تکليف سره موافق وي بلکه دا لازمه ده چې د تکليف دپاره وي.

ډير امکان لري چې يو کار ښه وي مګر اخلاقي نه وي لکه ديوه سوداګر صداقت او راستيٌ چې د تجارتي منفعت او اعتبار پخولو دپاره وي نه د تکليف دپاره .

د ځان ساتنه له تکليف سره موافق کار دی مګر د دې لامله چې طبيعت ورته ميلان لري اخلاقي عمل ورتهٔ نشو ويلی .

هغه څوک چې ډير زړه سواندی وي او د رقت په وجه له چاسره احسان کوي ښه کوي مګر اخلاقي عمل نه اجرا کوي که همدغه سړی له خلقو نه جفاوويني زړه به يې سخت شي او له احسانه په لاس واخلي مګر که څوک له خلکو نه جفاګانې ويني او د تکليف په ځای کولو دپاره احسان کوي هغه يو اخلاقي عمل اجرا کوي . « کانت »

ژوند

ژوند زما په نظر کې غوښتل دي او هره غوښتنه له يوه احتياج يا محروميت څخه پيداکيږي يعنې له غم او درد څخه .

که ديوه سړي هره آرزو په آسانه او سمدلاسه حاصله شي کسالت ورته پيداکيږي چې له رنځ او غم نه لوی مصيبت دی .

د انسان ژوند هميشه د غم او کسالت ترمينځ واقع دی .

سړی چې هرڅومره له غم څخه لرې شي هغومره کسالت ته نژدې شي په هره اندازه چې موږ له کسالت نه ځان وساتو په هماغه اندازه له غم سره قرابت پیداکوو .

دادوه افتونه یودبل ضد دي که انسان له یوه څخه خلاص شي دبل په منګولو کې لویږي .

څنګه چې غم او رنځ له احتیاج او محرومیت څخه پیداکیږي کسالت له راحت او رفاهیت څخه پیداکیږي .

هرچیرته خواران او غریبان له احتیاج او محرومیت سره په جګړه اخته دي او بډایان له کسالت سره په مجادله کې دي .

همدغه کسالت دی چې دعیش او راحت خاوندان یې په ښکار او قمار په افیونو اونورو نشو مشغول کړي او مجبور کړیدي یایې ددوي مخه تزیيناتو او تجمل ته ګرځولې ده .

دانسان استعداد او قوت داغواړي چې احتیاج او محرومیت لرې کړي اودژوند په جګړه کې په کار ولویږي نو کله چې احتیاج اومحرومیت له مینځه لاړ شي او په دغه مبارزه کې معطلي راشي دغه عاطل قوت پخپله یو مونډ پیتی شي او انسان مجبور کاندي چې بیهوده یې صرف کړي اوله کسالت څخه ځان وژغوري .

« کرلوس » دبډایانو بدبختي داسې بیانوي : « یوددې دپاره چې له کسالت نه وتښتي خپله ښایسته ماڼۍ پریږدي او په تفریح پسې بوه خوااوبله خوامنډې وهي . بل په ډیره بیړه له خپلې ښځې او اولادونو څخه چیرته لرې درومي مګر مقصد ته نه رسیږي او بیرته له هماغه دښمن یعنې کسالت سره بیا کورته راځي اوچاره ترینه ورکه وي » .

« شوپنهاور »

هیرول

هغه څوک چې څه نشي هیرولي ښه سړی نه دی . څوک چې همیشه دبل دملامتی خاطره له ځان سره ساتي دښه زړه خاوند نه دی .

حکمت او سعادت

ارسطو وایي : حکیم او عاقل هغه څوک دی چې خپل غمونه او دردونه لږ کړي نه

داچې پهٔ ډیر ولذتونو پسې هڅه وکړي .

زهٔ هم د حکمت ډیره ټینګه او قوي پایه همدغه ګنم چې سړی له غمونو او دردونه څخه وتښتي نه دا چې پهٔ لذت پسې منډه واخلي .

یعنې سعادت بهٔ هغه ګریز (تیښته) کښې دی نه پهٔ دغه شتاب (هڅه) کښې .

هغه کسان ډیر غولیدلی دي چې ارزو ګانو ته رسیدل سعادت ګڼي ځکه چې له آرزو ګانو سره وداع کول او بې نیازی ته رسیدل سعادت دی .

هرڅومره چې د خواهشاتو تله سپکه وي انسان هماغومره سعادت ته نژدی وي .

که حقیقت ته وګورو یوروغ او جوړ فقیر له یوه رنځور غاړي بډایی څخه ډیر نیکبخته دی .

سقراط وایی : ډیر کسان دي چې نه جواهر لري نه سرهٔ او سپین نه یې ډیر ښهٔ لباس پهٔ غاړه کښې شته نه بهٔ لوړ وماڼیو او ښو قصرونو کښې استوګنه لري مګر سره له دې له بډایانو نه خوشحاله ژوند کوي .

شکسپیر وایی : ځینی کسان لکه توتیان داسې دی چې د خندا یوه وړه منظره ویني خو له یې له خندا نهٔ راټولیږي .

ځینی نور داسې غمجن دي چې هیڅ راز مسخرې او د خندا ننداری یې نشي خندولی .

دا زموږ خپل خوی او طبیعت دی چې زموږ د ژوند او سعادت اساس ګڼل کیږي.

موږ باید د سعادت تومنه پهٔ ځان کښې ولټوو او پهٔ دې یوه شو چې د هر چا نیکبختي پخپله پهٔ ده پورې مربوطه ده .

پهٔ ځان باندې اتکا او نوروته نهٔ متوسل کیده ، له ډیر د قیدونو او احتیاجاتو څخه ځان خلاصول او خپله آزادي زیاتول سعادت دي .

هغه څوک چې پهٔ باطن کښې غني دی له خارجي جهان څخه یوه منفي هدیه غواړي او بس چې هغه فراغت دی .

د هغه مهمه آرزو داده چې له خلقونه لرې او پهٔ څنګ وي چې پهٔ دغه وسیله له ځانه استفاده وکړی شي .

لوی خلک له هر څهٔ نه فراغت خوښوي او خپلې آزادی ته ډیره توجه لري یعنې

همدغه شی سعادت گڼي .

ارسطو وايي : سعادت پهٔ فراغت او ازادۍ کښې دی .

سقراط هم آزادي او فراغت ستر نعمت گڼلی دی .

څومره چې د يوه سړي فکري او عقلي پانگه زياتيږي هغومره يې تعلق له دنيا نه او د دنيا له خلکو څخه کميږي .

هغه بيا خپل سعادت د دنيا پهٔ نعمتونو کښې نهٔ لټوي بلکه له معنوي لذتونو څخه خوند اخلي او حقيقي سعادت ته رسيږي .   «شو پنهاور »

انشأ

د هر ليکونکي انشأ د هغه د فکر آيينه ده .

که غواړئ چې د يوه ليکونکي حقيقي ارزښت څانته معلوم کړئ ديته مه گورئ چې د هٔ څهٔ موضوع کښې فکر کړيدی يا د ده د فکر محصول څهٔ شی دی.

د يوه مؤلف او ليکونکي د مقام پيژندلو د پاره همدغه کافي ده چې مونږ پوه شو چې دهٔ څهٔ راز فکر کړيدی او د فکر کولو طرزيې څنگه دی ؟

د هر ليکونکي انشأ لکه خميره داسې ده چې مختلف شکلونه او صورتونه قبلوي مگر د اصورتونه که هر څومره مختلف وي بيا هم خميره يوه ده .   «شوپنهاور »

مطالعه او تفکر

څنگ چې ډيره زياته مطالعه فکر وسعت او « ودې » ته نهٔ پريږدي ډير ليکل او ډير لوستل هم د حقايقو د معرفت مخه نيسي .

د دنيا ډيره لويه کتابخانه چې بې نظمه او بې ترتيبه وي هغه ارزښت نهٔ لري چې يوه کوچنۍ منظمه کتابخانه يې لري .

همدغه راز ډيره زياته پوهه چې پهٔ ذهن او دماغ کښې ښهٔ هضم شوې نهٔ وي له هغو لږو معلوماتو نه لږ قيمت لري چې پهٔ جزئياتو کښې يې ډير غور او دقت نهٔ وي شوی .

پهٔ حقايقو باندې سړی هغه وخت پوهيدلی شي چې د عليت پهٔ قانون پوه شي او پهٔ

جزئیاتو کښې مطالعه ولري .

څنگه چې انسان مطالعې ته ضرورت لري تفکر ته یې هم لري مطالعه او تفکر دانسان په ذهن کښې دوه متضاد تاثیرونه لري چې که یو زیات شي هغه بل کمیږي .

مطالعه دسړي ذهن دهغو افکارو او عقایدو له تاثیر لاندې راولي چې ممکنه ده دانسان له ذاتي احتیاجاتو سره مخالفت ولري .

آزاد تفکر یعني دهغه طبعي سیر او حرکت تعقیب چې محیط او ضروري مسایل یې دانسان په ذهن کښې پیداکوي دمطالعې په شان څهٔ خاص شی په ذهن کښې موجود نه وي بلکه دفکر کولو تومنه ذهن ته سپاري همدغه سبب دی چې ډېره زیاته مطالعه دشخصي فکر دپرورش مخه نیسي او سړي څهٔ قدرٌ سطحي او ناپوهه کوي .

علماءٌ او پوهان هماغه کسان دي چې ډېر کتابونه یې لوستي دي مگر نوابغ او دفکر خاوندان چې دانساني مدنیت لارښودونکي دی او دبشریت قافله د ترقی خواته بیا یې هغه کسان دي چې دجهان په کتاب کښې یې غور کړیدی او دنورو په خبرو کښې یې خپل فکرنه دی بایللی . «شوپنهاور»

خوی او خصلت

دانسان خوی هیڅکله تغییر نهٔ کوي هو سړی په زلمیتوب او زړښت کې هماغه دی چې په کوچنیتوب کښې و .

دده ډېر لوی هنر دادی چې کله کله فریبنده (غولوونکی) صورت اختیار وي او دافسون نقاب پخپل مخ غوړوي .

که غواړئ چې دغه حقیقت دتجربې له مخې ځانته معلوم کړئ نو دهغه اشنا او ملگري په حرکاتو او رفتار کښې ښهٔ دقت وکړئ چې ډېر کلونه ترینه بیل شوی یاست وروسته له دغه غور او دقت څخه به داومنئ چې دده خوی او خصلت هیڅ تغیر نه دی کړی او هماغه شی دی چې دمخهٔ .

ځیني کسان په ظاهره انکار کوي او داخبره نهٔ مني مگر په باطن کښې پوره باور لري چې دانسان خوی او خصلت تغییر نه قبلوي .

همدغه سبب دی چې څوک له چانه څهٔ تکي برگي ووینې په هغه باندې بیآ اعتماد

نهٔ کوي .

که څوک دچاپهٔ نظر یو ځل ښهٔ ورغی دهغه په باب هم خپله نظریه نهٔ بدلوي .

دانسان خوی او خصلت فطري شی دی او همدغه یې دلوړوالي معیاردی که څوک دفطرت پهٔ لحاظ لوی نهٔ وي نو واړه اشخاص پهٔ مصنوعي وسایلو لویېږي .

«شوپنهاور»

دوستانه مناسبت

سړی دځوانی پهٔ وخت کښې دا فکر کوي چې دانسانانو مناسبات بهٔ یوهٔ ښهٔ اساس او پهٔ حقیقي اصولو ولاړدي مګر کله چې دژوندانه یو څهٔ مراحل طی کړي نو بیا پوه شي جې بشري مناسبات بې له شخصي ګټې په بل شي نهٔ دي ولاړ .

هر څوک چې ډېر مال لري او دلوړمقام خاوند دی هغه پهٔ خلکو کښې محبوب او محترم دی ، هغه بل چې دښهٔ نیت او ښو احساساتو خاوند دی مګر پهٔ دوستی کښې یې څهٔ ګټه نشته څوک ورسره مینه نهٔ لري .

هغه دوستي او هغه مینه چې شخصي ګټه اوپټ مقاصد پهٔ کښې نهٔ وي دلته ډېره لږه ده او له لږو خلکو سره ده .   «شوپنهاور»

بدي او ضرر

څومره چې لوړ او عالي مبادي پهٔ یوهٔ بد سړي کښې فاسد شویدی . په ځناور وکښې هغو مره نهٔ دي فاسد بدي پهٔ هغه شي کښې لږه ده چې دابتکار مبدا پهٔ کښې نشته ذکا چې دابتکار مبداده بدي زیاتوي او ضرر یې ډېروي دیوه ظالم انسان ضرر زر ځله دیوه مضر حیوان له ضرر نه زیات دی لکه چې دیوه جماد ضرر له حیوان نه لږدی او ظالم له ظلم نه ډېر بد دی .   «ارسطو»

لویه اشتباه

څوک چې دافکر کوي چې پوهه او فضیلت دسړي قیمت او مقام پهٔ جامعه کښې لوړوي ډېره لویه اشتباه کوي ځکه چې دغه شی بالعکس کینه او دښمني پیدا کوي نه مینه او محبت .

دعلم او فضل اظهار بل شی نه دی دنورو دنادانی تائید دی څنکه چې ثروت او

مقام دسړي قيمت پهٔ جامعه کښې لوړوي علم اوعقل د نورود کيني او نفرت موجب گرځي .

پوهان او هوښياران دخلکو مينه او محبت نشي جلبولی بلکه بدبيني او تمسخر ځانته جلبوي .
«شوپنهاور»

افتخار

هغه افتخار چې لکه دڅېړۍ ونه پهٔ ډير وخت کښې وده کوي او غټيږي دوام او پايښت يې هم ډير وي .

هغه بل افتخار چې لکه د پسرلي بوټي ژر پيدا کيږي او ژر لوئيږي له يود فصل نه زيات دوام نهٔ لري او ډير ژر له مينځه ځي .

دهنرخاوند چې له ابديت نه هر څومره زياته استفاده وکړي يعني پهٔ ټول انسانيت پورې تعلق ولري هماغومره له خپل عصر څخه پردی وي دا ځکه چې د هغه اثر د هغه پهٔ عصر پورې اختصاص نهٔ لري بلکه دبشر دتاريخ يو جزٔ وي دهمدې لامله معاصرين ورته ښهٔ نهٔ گوري بلکه بالعکس پهٔ هغو کتابونو پسې هڅه کوي چې ورځني مسايل پهٔ کښې وي .
«شوپنهاور»

غضب او شهوت

هغه بې اعتدالي چې پهٔ غضب کښې وي له هغې بې اعتدالی نه ښهٔ د چې پهٔ شهوت کښې وي يعني دغضبي قوې افراط دشهواني قوې له افراط څخه ښهٔ دی .

قهر او غضب دعقل غږ پوره نشي اوريدلی او داسې مثال لري لکه چې يو نوکر دخپل بادار امر لږ غوندې واوري اود تعميل د پاره منډه واخلي يعني امر ته تر آخره غوږ کښينږدي او پهٔ کار پسې وځغلي مگر شهوت دعقل يا حس پهٔ يوه اشاره دخوند او لذت پهٔ لورې هڅهٔ کوي او امر ته هيڅ نه گوري .

دغضب خاوند مکار نه دی او غضب هم مکر جن نهٔ دی .

مگر له شهوت سره تړلی دی او دشهوت کار دی .

همدغه سبب دی چې دغضب پهٔ ډير والي کښې دومره رسوايي نشته لکه چې دشهوت په ډيروالي کښې شته .
«ارسطو»

دوستي

دوستي يوازي يو ضروري امر نه دی بلکه يوه ډيره شريفه او آبرومنده عاطفه هم ده.

ځيني وايي چې دوستي يو ډول مشابهت دی او هماغه اشخاص يو دبل دوستان وي چې يو له بله مشابهت لري د همدې لامله بازله بازسره او کوتره لۀ کوترې سره الوزي .

ځينې نور پۀ دې عقيده دي چې که دوه تنه يو کار او يو ه پيشه لري نو هغه هيڅکله نشي دوستان کيدلی .

څوک چې د فطرت پۀ قوانينو استناد کوي لکه (اوريپيدس) .

هغه وايې : دوچې ځمکې باران خوښ دی او باراني وريځې داغواړی چې پۀ ځمکه باران واوروي .

هراکليتس پۀ دې فکر دی چې ضديت دنزدې کيدو موجب دی او ډير ښۀ موافقتونه له مخالفتونو څخه پيدا دي .

دا خبرې به پرېږدو او دا به ووايو چې د دوستی موضوع څۀ شی دی؟

خير که لذت که منفعت ؟

هغه کسان حقيقي دوستان نۀ دي چې د منفعت د پارد دوستي کوي او پۀ گټه مين دي . دوی دوستي به تر هماغه وخت وي چې يو له بله گټه کوي او د گټې اميد موجود وي.

دچادوستي چې پۀ لذت بناده اوپۀ خوند پسې گرځي هغه هم له حقيقي دوستی نه خبرنۀ دي د هغه دوستي هم بې بنياد ده ځکه چې لذت هم لکه منفعت بې ثباته دی او ژر ژر بدليږي .

پۀ دې دواړودوستيو کښې دوست با لذات مقصود نه دی بلکه لذت يا منفعت اصلي مقصد دی .

پوره او حقيقي دوستي هغه ده چې د ښو خلکو تر مينځ پيدا کيږي او پۀ ښۀ والي بناده .

هغه خلک چې دخير خاوندان دی او دبل خير غواړي مينه يې بوله بله ذاتي او حقيقي دد.

دادوستي پهٔ خير او فضيلت بنا ده او پايه يې ډيره ټينګه ده .

دوست هغه دی چې ددوست خير غواړي او خير وررسوي .

پهٔ دوستی کښې داشرط دی چې يوله بله له عواطفو ډک احساسات ولري او دا احساسات او عواطف دواړو خواو ته معلوم وي .

پهٔ دوستی کښې آميزش او الفت ناسته ولاړه ضروري دد .

دوستی دمساوات پهٔ اساس ټينګيږي چې هر يو دبل حق ادا کړي او هر يو دبل محب وي .

ډير خلک دا غواړي چې دنورو محبوب شي او پخپله دهيچا محب نهٔ وي پهٔ همدغه وجه خپل متملقين پهٔ ځان راغونډوي مګر دوستان نشي پيدا کولی .

متملق هماغه دی چې خپل ځان ټيټ ګنې يا لږ ترلږ خپل دوست ته دابنيې چې زهٔ پهٔ تادومره نه يم ګران لکه چې تهٔ پر ما ګران يې ځکه دغسې کسانو ته دوستان نشو ويلی .

دوستی هغه مينه دد چې له دوست ځخه بيرته انعکاس کوي او له يوې خوانه نهٔ وي همدغه سبب دی چې دانسان مينه له سرو او سپينو سرد يا له ښو جامو او ښو خوراکونو سرد دوستي نهٔ دد ځکه چې له يو خواد داو بيرته انعکاس نهٔ کوي.

په دوستی کښې مقابله بالمثل پهٔ کار ده او بې مساواته دوستي دوستي نهٔ دد .

مينه له يوې خوا پيدا کيدای شي مګر دوستي له يوه طرفه هيڅکله نهٔ وي دوستي که دلذت يا منفعت پهٔ اثر وي کيدای شي چې بد خلک له بدو خلکو سره يا ښهٔ اشخاص له بدو کسانو سره دوستان شي مګر که خير او فضيلت د دوستی اساس وي نو دښو او بدو ترمينځ دوستی نهٔ پيدا کيږي .

حقيقي دوستي هماغه ده چې دنيکانو اوښو خلکو پهٔ پاکوزړونو کښې ځای لري او بهٔ خير او فضيلت بنا ده .

« ارسطو »

کابل مجله

ښکلا

ښکلا يوه منطقي قضيه ده چې صغرى يې سترګې دي او كبرى يې زړۀ دى نتيجه يې عشق دى .

« سقراط »

وحشي او مدني انسان

عمومي نظريه داده چې وحشي انسان پۀ هيڅ ډول اخلاقي اصولو پابندي نۀ لري بلكه هر وخت د خپلو غرايزو تابع وي او هر كله د خپل ميل او خواهش رضا غواړي .

انسان پيژندونكي پوهان دا نظريه نۀ مني او وايي

وحشي هغه دى چې د آدابو او رسومو ډير پابند وي او پۀ ناسته ولاړه تګ او راتګ بلكه پۀ اقدام او هغه خبره كښې د خاصو اصولو او مقرراتو پيروي كوي ، يعني وحشي انسان هغه مريى دى چې پخپل رفتار او كردار كښې د يوې طايفې د عاداتو د لاس آله وي او متمدن انسان دغه راز نه دى .

« جان ديويى »

ستا شان

که زه ښه وکړم ته را سره ښه کوې که بد وکړم د بدو سزا را کوی.

که ستا مینه زا په زړه کې پیدا شي په محبت را ته گوری.

که زه بې مینې شم ستا مهرباني کمېږي.

ستا د رحمت بارانونه په ما باندې هغه وخت وریږي چې زما په زړه کې رحم وي.

زه چې هر څه وکړم ته هماغسې را سره کوې.

که څوک په عذاب کړم په عذابوې مې، که ستا په امر او ستا په نامه چا ته څه ورکړم په عوض کې ډیر څه راکوې.

زما نیک بختي زما په عمل اړه لري او جنت یا دوزخ ته تگ زما د ښه عمل او بد عمل نتیجه ده.

زموږ عقل او فکر همدغه دی موږ چې تا ته پخپله ائینه کې وگورو ستا په باب دغه راز فکر کوو. که موږ ځانته ونه گورو ستا لوی شانته وگورو ته زموږ له خیال او فکر نه ډېر لوی یې او ستا لویي موږ پوره نه شو لیدی.

ستا ذات او ستا شان زموږ له عقل او فکر نه ډیر اوچت موږ چې د ځان غوندې خلکو لپاره کالي نیسو او هغه د سر په سترگو نه وینو یا لنډ وي یا اوږده. ستا کارونه زموږ په خیال او فکر کې نه راځي او بس همدومره پوهېږو چې ته موږ غوندې نه یې، موږ ډېر واړه او کوچني یو او ته ډېر لوی یې چې په وهم او قیاس کې نه ځاییږې.

دا زموږ کار دی چې د ښو په مقابل کې ښه وکړو او د بدو په مقابل کې بد، که موږ څوک ووهو حاکمان موږ وهي. که موږ د ځمکې په لمن کې غنم وشیندو او اوبه ورکړو ډېر غنم راکوي او زموږ اب و دانه ځمکه بې عوضه نه پرېږدي.

که د یوه نیالگي پالنه او روزنه وکړو ډېره خوږه میوه او یخ سیوری راکوي که سوداگر ته پیسې ولېږو څه چې وغواړو راکوي یې. که له یوه ماشوم سره مینه وکړو له موږ سره مینه کوي ستا شان له مخلوق نه اوچت دی. ستا اراده زموږ د ارادې تابع نه ده.

ستا کړه زموږ له کړو، نه پیدا کیږي.

ستا محبت زموږ له محبت نه وروسته نه دی. (۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۳٦ کال، گڼه، دپښتی دویم مخ.

له مدرسې نه ایستل

استاد وویل: ځان وړوکی وګڼه او د لویوالي خیال له سره لرې کړه!

شاګرد حیران غوندې شو او په ډېر احترام یې وویل که سړی ځان صغیر وګڼي او روژه وخوري، څوک به یې نه ملامتوي؟ ایا د حقیقت په مخ پرده اچول څه بد کار نه دی؟

استاد: ته زما په مقصد پوه نه شوې، زه وایم لویي ښه نه ده:

ځانته په حقارت کتل ښه کار دی، سړی باید خپل ځان له هر چا نه ټیټ او ښکته وګڼي، که غواړې چې په رښتیا لوی سړی شې په ماناکې ځان وړوکی وګڼه او په لوی نظر ځانته مه ګوره!

شاګرد: دا څنګه کېدای شي چې سړی یو ځل پوه شي چې لوی یم او بیا پخپل نظر کې ځان کوچنی ماشوم کړي که دا کار ممکن وي او په رښتیا یوه لوی سړی ته ځان وړوکی او حقیر ښکاره شي نو بیا هېڅ کله نه شي لویېدای.

هغه چې ځانته په درانه نظر نه ګوري، په سپکو کارونو نه شرمېږي او لوی لوی کارونه نه شي کولی. سړی باید ځان لوی وګڼي او لوی مسولیت قبول کړي. شاګرد ته استاد یو څه وویل او عصرو زمانې بل سبق ور کاوه. استاد په تنګ شو او خپل شاګرد یې د شیطان په نامه له مدرسې نه وایست. (۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۳٤ کال، ٦ ګڼه، پښسی (۳) مخ.

انسان څه غواړي ؟

کوم انسان او څنګه انسان ؟ د پوښتنې سړی باید معلوم شي چې څوک دی او څه شی ته زيات احتياج لري ، که موږ دا پوښتنه له کوم ړانده نه وکړو خبره د مخه فيصله ده چې ړوند له خدايه څه غواړي دوه سترګې ، همدا رنګه يو وږی په اوبو پسې هڅه کوي رنځور وايي روغ صورت پاچايي ده او د صحت خاوندان نور نور څه غواړي .

دا پوښتنه ډېرې ډډې او اړخونه لري، تاسې هېڅکله دا ګمان مه کوئ چې ليکونکی د کوم مريض تپوس کوي يا له کوم وږي تږي سره ګړېږي .

دا سوال له دغسې ضروري او بديعي خوايجونه هغه خوا ځای لري او د عشق په لېونيو پورې هم ځه ارتباط نه لري ځکه چې د هغوی ليلې مغلومه ده او پوهېږو چې د ګلزار بلبلې ، سره ګلونه ، او پتنګان بلې ډيوې غواړي .

دا پوښتنه له هغو کسانو څخه ده چې په تن پټ او په نس ماړه دي ، د عقل او بصيرت دعوې کوي او په انساني مطالبو کې لږه ډېره مطالعه لري يا په ملايي تعبير له ماکولاتو نه معقولاتو ته رسېدلي دي ، مګر دلته هم ښايي چې ټول يو راز جواب رانه کړي يو به وايي زه د ملت او وطن سعادت غواړم بل به خبره د بشر خير خواهۍ ته ورسوي او له عصري ريا کارۍ نه به کار واخلي ، دغه راز غټې دعوې هرڅوک په رښتيا ونشي کولی او په دنيا کې ډېر لږ خلک دي چې دغه راز عالي شعور به لري نو د دې لپاره چې د دغسې لويو دعو مخه ونيول شي يو ټکی په خپله پوښتنه کې زياتوو او وايو :

ته د خپل ځان لپاره څه غواړې ؟ ډيرې پيسې ؟ که نوم او شهرت ؟ عزت او اعتبار ته ډېر احتياج لرې که له دې حده تېر شوې يې او غواړې چې د عالم له شور و شر د ځان ليرې کړې او د علم او معرفت په دنيا کې د حقيقت رڼا ولټوې هغه خوند چې دنيا داري په جاه و جلال زينت او ارايش خوږو او خوندور شيانو کې پيدا کړئ ؟

رښتيا ووايه ! چې ته څوک يې او څه غواړې ؟ دا وروستۍ دعوه هر څوک نه شي کولی او هر سړی دغسې نه شي کېدای ، له ډېرو ډوډۍ غړيو او وچو ماديو نو څخه اروو (تواضع کم کن و در مبلغ افزای) ځينې نور لا وايي (مرانان ده کفش بر سر بزن) همدغه راز اشخاص دي چې په دنيا کې عموميت او اکثريت لري يا په بل عبارت وطنونه ترې ډک دي په هر ځای

او هره طبقه کې چې ګورو په همدغه شي پسې هڅه کېږي او د ټولو کوښښونو غايه همدغه شی دی ، چې مال او دنيا يې بولي ، که تاسې د هر چا زړه ته غوږ ورنژدې کړئ په ډېرو سينو کې همدغه يو تپش ليدل کېږي او ډېر خلک چې په نيمه شپه کې خدای ته زاری کوي همدغه څه ترينه غواړي ، هر زيارت لره چې ځي مراد يې همدغه شی وي او په بتخانه او حرم کې همدغه ورکه لټوي ، څوک يې د دلبرو د صدقې لپاره غواړي او څوک يې اصلي معشوقه بولي ډېر لږ کسان دي چې د مال او دنيا په سيوري کې نوم او شهرت عزت او اعتبار هم لټوي او د چا ګوښو ته سرونه نه نيسي يعنې د نورو تواضع او پيسې دواړه غواړي او په يوه کمبوت هم نه راضي کېږي دا راز خلک خپل ځان له تش ماديت نه پور ته ګڼي او په يوازې پيسو نه خوشالېږي ، مګر له پيسو هم زړه نه شي صبرولی او په تش نوم نه غوړېږي دوی وايي:

هغه نه يم چې په مال به افتخار کړم
يا د تش نامه لپاره به هر کار کړم

دوی مال او دولت د راحت او اسايش ، عيش و عشرت لپاره غواړي او د افتخار لپاره يې نورو څيزونو ته زړه کېږي .

دا هغه خلک دي چې په دنيا کې دوه برخې غواړي يعنې له شلو زامنو سره د تجلی مېرمن هوس هم لري ، دوی په ظاهره وايي (ادمی فربه شود از را هګوش) مګر د نوش فکر هم تل ور سره وي او ثنا وصفت سره مال او دولت ګډ او مخلوط غواړي ، همدغه راز خلک په دنيا کې اکثراً کامياب وي او د مهارت خاوندان بلل کېږي ، د دوی شا و خوا ډېر خلک را ټولېږي او له هر چا سره سر خو ځوي ، د دوی په مجلس کې واړه او تروه شيان ، کتاب او کباب د اخرت فکرونه او دنيا نعمتونه هرڅه وي او هر ډول خلک ورته راځي ، د داسې کسانو مستخدمين زښت ډېر وي ، مګر هغوی په ځان نه پوهېږي او نه وي خبر چې موږ څومره خدمت کوو او له څه راز تسخير لاندې راغلي يو همدغه طبقه ده چې د جهان ګډې وډې ښه او بد د دوي لاس کې دي او څه چې غواړي هغه کوي ، همدوی د نور خلکو وليان او وصيان وي او د دنيا ظاهري متصرفين ورته ويلي شو .

له دې کسانو نه چې تېر شو او سترګې وغړوو چې له دې دوه صنفونه هغه خوا هم څوک شته چې دريم صنف وباله شي که يه؟ نو ډېر لږ او بېخي لږ کسان وينو چې هغه له دې سطحې نه

ډېر پورته دي ، مگر له عمومي نظره لويدلي او هر څوک يې نه ويني ، دا راز خلک هماغه کسان دي چې يوه علمي فکر کې ډوب تللي او نور هر څه يې هېر کړي دي ، په ظاهره په دې نړۍ کې اوسېږي ، مگر شپې ورځې يې په بل عالم کې تېرېږي په هغو شيانو چې موږ خوشحالېږو يا خپه کېږو دوی نه خبرېږي او څه چې نور خلک يې ارزو لري دوی يې نه غواړي دغه راز فلسفيانه يا شاعرانه مزاج چې په هر چا کې پيدا شي هغه بيا له دې عالمه د شوق و ذوق په لحاظ بېلېږي هغه د دې عالم په بدبختيو او غمونو ژاړي ، مگر د خپلو اوښکو اجرا له دوئ نه نه غواړي ، د هغه ټول کوښښ د پوهيدلو لپاره وي او پوهه پخپله يو داسې حقيقت گڼي چې نور ټول خواهشات او لذتونه مغلوبوي ، څوک چې دغه ذوق او دا تصور رښتيا پيدا کړي هغه بيا په دنيا کې بل هېڅ شی د لوړوالی او ټيټوالي معيار نه گڼي ، دغه بډايي يا دنيوي عزتونه او عبارات چې نور ورته د تعظيم سرونه ټيټوي د ده په نظر کې هېڅ قدر او قيمت نه لري او نه په دغسې شيانو کې له چا سره رقابت او حسادت پيدا کوي ، دا راز کسان هېڅکله خپله پوهه او معرفت چې د لوی خدای يوه لويه عطيه ده او له قرآني هداياتو نه رڼا اخلي د دنيا په قليله متاع او لږو پيسو نه خرڅوي ، ځکه چې له دغسې زيانمن تجارت څه خدای هم انسان منع کړی دی ، علم او پوهه د انسان هغه شرق دی چې خرڅول يې لوی عيت دی هغه کسان چې دی تجارت ته زړه ښه کوي او خپله بينايي خرڅوي ړانده دي او د بينايي په قدر نه پوهېږي . يو پتنگ هېڅکله يوه بله ډيوه د دنيا مال نه پلوري ځکه چې په ده توره شپه راځي او په تورتم کې ژوند نه شي کولی او هېڅ وخت هغه کيف د دنيا په سروگلو کې نه شي پيدا کولی .

اوس ډېر کسان په دې عقيده دي چې د انسان اصلي او حقيقي فايده مال دی او ځيني نور وز سره جاه و جلال هم ملگري کوي ، دوی وايي نړۍ ټول شيان د همدغې غايې پټ او ښکاره وسايل دي چې د همدغه مقصد لپاره انسان استخداموي .

څوک چې دا وايي ښايي چې هغه به خپلې ائنې ته گوري او د عامو وگړو په روش او خوی او مزاج باندې په استناد کوي .

نو راشئ چې د انسان په فطرت او طبيعت کې مطالعه پيل کړو او وگورو چې انسان څوک دی او څه غواړي ؟ دا خو څرگنده ده چې د مال حب او د تملک مينه د ده په غرايزو کې داخله ده ، په خپل ژوند او حيات کې دغه شي ته احتيج او ضرورت لري ، دی هېڅکله داسې نه

شي کولی چې په تشو نندارو یا تصوراتو شپې ورځې تېرې کړي او له نغري نه یې هېڅ دود پورته نه شي، مگر له دې حقیقته هم انکار نه شو کولی چې د ده په غم او خوشحالی، سعادت او شقاوت کې نور شیونه قوي تاثیر لري او یوازې مال دی نه شي قانع کولی، د نورو ملتو حال احوال یوې خواته پرېږدئ یوازې د پښتنو ژوندون تحلیل کړئ چې دوی د دنیا مال ته په څه نظر گوري او څه راز تعبیرات ور ځنې کوي، زه دلته یوازې د خوشال خټک یا حمید او نورو پښتنو شاعرانو په بیتونو استناد نه کوم چې هغوی مال او سر له پښتنې پت څخه قربانوي او یوه معنوي حقیقت ته قایلېږي بلکې هغه پښتانه راښیم چې په دنیا پسې شپه او ورځ سرگردانه دي په هلو ځلو او ډېرو خواریو یې لاس ته راولي، مگر د ننگ و غیرت په ځای کې د خپل عمر ټوله خواري بربادوي او هېڅ ور ته نه پاته کېږي، نو لږ څه ښار او بازار ته واوزئ او د ملت په طبیعت کې ننوزئ یوازې د دوی د دنیا سرگرداني په نظر کې مه نیسئ بلکې د سرښندلو او مال قربانولو په وخت کې یې وگورئ چې دوی څه غواړي او څه کوي؟ یوه وړه طعنه یا یو شاباس او افرین په دوی څومره اثر لري او څه راز ایثار او قربانۍ ته یې حاضروي.

نو د اکثریت او عمومیت په لحاظ هم ویلی شو چې خلکو په مال او دنیا ایمان نه دی راوړئ او اصلي غایه نه ده ډېر خلک شته چې له خوارۍ ژړنده، ساتي او له کبره مزنه خلي، مال او دنیا د لاس خېرې او دهندو ړیره بولی، د پښتون او پښتونولۍ په مفهوم کې نور شیونه داخل گڼي او هغه بډایان چې یوازې پیسې لري په نورو نومو یادوي، د انسان شرف او اهمیت په نورو حقایقو پېژني او یو شتمن سړي مجبورېږي چې د مال په قربانۍ خپل ځان هغې اصلي غایې ته ورسوي، دغسې چې یو مسلمان په خپل مخکې یوه قبله او کعبه لري چې د مال په زاد و راحله ځان رسوي او هغه د خپل سیر او سفر غایه گڼي هر ملت پخپله ذهني او معنوي دنیا کې هم یوه لوړه غایه لوي چې د مال توښه ور ته ضرور ایسي او د مال پیدا کولو علت غایئ گڼل کېږي، په ډېرو ممالکو او ملتو کې گورو چې ډېر کسان خپل لوړ منصبونه او لوړ مراتب پرېږدي مگر خپله یوه نظریه او مفکوره چې ښایي هېڅ مادي منافع به پکې نه وي نه پرېږدي.

وروسته تر دغسې ډېرو فکرو چې په انساني نړۍ کې یې کوو او مختلف طبقات په نظر کې نیسو یعې له زیدو عمر نه تیرېږو او بشري مفهوم ته گورو حیرانېږو چې انسان څه

غواړي او څه غایه لري ؟ که په یوه ملت کې دغه غایه درک شي او د یوې عمیقې مطالعې په اثر کې دغه نفسي او روحي راز او شر ښه تعین شي نو د هغه ملت په نهضت او ویښولو کې ښه کار ورځنې اخیستل کېږي او همدغه راز نبض پېژندل د یوه ملت د پوهانو او رهبرانو اصلي وظیفه ده چې په اجتماعي حیات کې خورا ډېر دخل او تاثیر لري ، څوک چې د یوه ملت شایق کېږي هغه باید په دې پوه شي چې دغه ملت څه غواړي ؟ او له همدې پوهې استفاده وکړي .) (۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲٤ کال، ۱ گڼه، ۷- ۱۰ مخونه.

کارونه

ځيني کلمات شته چې کله سړی ورځنې به نورو کلماتو تعبير کوي او حقيقت يې لټوي معنايې گرانېږي او داسې مثال لري لکه چې سړی د لاس غوټه په خوله خلاصوي يا له رڼا نه تيارې ته ځي ، دا ځکه چې د بشر پوهه او معرفت بې د الفاظو د زده کړې څه بل شی نه دی نو که انسان په الفاظو او کلماتو قانع نه شي يو اسانه او عام فهمه مفهوم هم مشکلېږي او د هغو کلماتو تعبير چې لوی او واړه ، پوه او ناپوه يې په ورځ کې له سلو ځلو نه زيات وايي هم څه اسانه کار نه دی .

کار هم له همدغسې کلماتو څخه يوه کلمه ده چې که تعبير يې په فعل او عمل سره وکړو به لوی لاس يې معنا پټوو او د بني اسرائيلو غوا ورځنې جوړېږي .

که وو ايو کار د غړو او لاس و پښو حرکت دی نو يو گوځنډ وهلی سړی خو شپه او ورځ په حرکت کې وي ، مگر څوک يې کاريگر نه بولي ، ډېر خلک دي چې خوشحال گرځېدل کار نه گڼي او خبرې هم د کار جانب مقابل گڼي ، مگر ځيني کسان يوه ځاي ته څه خبرې وړي او وايي هلته کار لرم . يو سړی ځای په ځای ولاړ وي او د يوه شي حفاظت او مراقبت کوي مگر دغه درېدل او کتل که څه هم هېڅ حرکت به پکې را نه شي کار باله شي .

که وو ايو د انسان هغه عمل او حرکت دی چې د يوې فايدې لپاره وي دلته له کار نه د فايدې پېژندل گرانېږي او ډېرې فايدې کارونه چې خلک کار بولي د کار له تعريفه ووزي.

که کار ته په لغوي او صرفي عينکو وگورو ، نو ځيني صرفي او گرامري افعال د کر کار د فعل په معنا وي ، شته چې د انسان قصد او اراده په کې هېڅ دخل نه لري لکه لوېدل ، رنځورېدل ، مړه کېدل چې څوک يې په کار کې نه حسابوي بلکې ځيني افعال لا بيخي په انسان پورې هېڅ ربط او تعلق نه لري ، لکه د کاڼو ماتېدل ، د پاڼو رژېدل ، د بوټو لويېدل او داسې نور .

که ځيني فکري او دماغي کارونه په نظر کې ونيسو نو بيا مجبورېږو چې تصور ته هم کار ووايو او په يو خيالي وجود ورته قابل شو ، چې د حادثې او واقعې له دايرې نه هم کار خارج و بولو .

دا لغوي بحث او تحقیق به په همدغه ځای پرېږدو او کار ته به د اجتماعي مفاد او مصلحت په سترگه وگورو چې کار څه شی دی؟ دا چې خلک وايي فلانکی د کار سړی دی یا د ملت، جامعې او مملکت لپاره ښه کار کوي څه معنا؟

په دې لحاظ نو کار یو بل راز مفهوم پیدا کوي او ډېر افعال لکه خوب و خندا، څښل او خوړل د کار له مفهوم وزي او یوازې همدغه افعال پاتې کېږي چې په اجتماعي نظام کې پوره دخل او اغېزه لري، که یو سړی یوې کوي، یو بل هم قلم را اخلي اخبار ته مقاله لیکي هغه بل ناست وي د اجتماعي چارو د بهبود لپاره فکر کوي هر یو کار کوي او د کار سړي بلل کېږي.

هو! دا ټول کرونه دي، مگر د ټولو اهمیت یو راز نه دی ځینې کارونه به وي چې خولې په کې نه توییږي، غړي به پکې ډېر نه ستړي کېږي، مگر قدر او قیمت به یې ډېر وي، دغسې دنیا کې سره او سپِین، جوار او غنم، خرمهری او نعلونه تفاوت لري د انسانانو کارونه هم جگ او ټیټ قیمتونه لري او ټولې چارې یو له بله برابرې نه دي.

هغه کارونه چې پوهه او فکر په کې خرڅېږي له پنډونو چلولو او کاڼو ماتولو نه زیات اهمیت لري، کوم کار چې هر څوک یې کولي شي او هغه کار چې ډېره موده تعلیم غواړي هېڅکله نه برابرېږي.

د کارونو د قیمت لپاره دوه اصلی معیاره موجود دي، یو ضرورت او احتیاج بل د کار کوونکو ندرت او لږوالی. ضرورت او احتیاج په یوه ملک کې فرق کوي کوم خلک چې له علم او معنا سره ښه نه وي اشنا شوي او عرفاني ذوق یې نه وي پیدا کړی هغوی علم و معرفت ته خپل ضرورت او احتیاج پوره نه حس کوي او عرفاني رجال په کې ډېر قدر نه شي پیدا کولی، هغه جوامع چې د وضعت په قیمت نه وي پوه شوي هلته د نفیسو صنایعو خاوندان له نورونه څه زیات امتیاز نه لري.

په یوه محیط کې چې هر څوک په مادیاتو افتخار کوي هلته د فضیلت خاوندان حقیر وي، ځکه چې احتیاج ورته نه لیدل کېږي که څه هم انسان په هر وخت کې ورته احتیاج لري، نو که د ضرورت او احتیاج په ځای د ضرورت او احتیاج احساس او لیدل معیار کړو بهتره به وه ځکه چې بې احساسه احتیاج هېڅ تاثِیر نه لري، په ځینو ځایو کې چې خلک د یوه مکتب معلم ته خپل ضرورت او احتیاج نهویني او په دې نه پوهېږي چې علم او پوهې ته شدید

ضرورت موجود دی هغوی تعلیم او ښوونه کوم قیمتي او مهم کار نه ګڼي او په اصلي کارونو کې یې نه حسابوي .

سړی چې د یوه مملکت علمي ، ادبي ، اداري او علمي کارونه په نظر کې ونیسي او د هر کار په قیمت او اهمیت کې غور وکړي هغه پوهیږي چې په محیط کې کوم ډول کارونه اصلي ګڼل کیږي او کوم فرعي دي ، اداره مهمه ده که علم ؟ ادب ډېر قدر لري که موحرفت ؟ نو په دغو چارو کې چې هر کار مهم او قیمتي وي هلته اداري کارونه په نورو چارو فوقیت لري او اهمیت یې هم زیات وي ، له همدې لامله هغه څوک چې په غرونو کې د رمو اداره کوي له هغه چا نه زیات اهمیت لري چې په کور کې یړې او رمې ساتي . په کوم محیط کې چې خلک د کامل تهذیب او صحیح تربیت خاوندان وي هلته د یوې قوي ارادې خاوند ته دومره احتیاج نه وي لکه په غیر مدني اقوامو کې وي همدغه سبب دی چې په علمي دوایرو کې اداره خپل قیمت کموي او علمي اقتدار زیات اهمیت پیدا کوي .

همدغه شان په کومو هېوادونو کې چې ادب په علم او احساس تعقل غالب وي هلته ادب له علم نه زیات اهمیت لري او ادبي رجال له علما او نه برکښیني ، یعنې لکه چې په یوه مکتب او مدرسه کې د یوه عالم او معلم وینا قیمت لري په یوه باغ کې د بلبلو ناري قدر لري او د محل و محیط په لحاظ کارونه لوړېږي او ټیټیږي ، څومره چې په یوه سیند او دریاب کې موجونه او طوفانونه زیات وي هغومره د کښتی او کښتیبان اهمیت زیات وي مګر ، په وچه ځمکه کې ورته هغه قدر نه پاته کیږي . (۱)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال

وده او تکامل

بابه جانه! هغه وخت چې زه نه وم ته وې، مګر د چا پلار او بابا نه وې.

هو، ته هماغه وخت بابا او دادا شوې چې موږ راغلو او ستا شاو خوا را ټول شوو، خلک وايي چې بې اولاده هم څوک پلار کېدای نه شي او نه څوک بې لمسيانو بابا کېدي.

رښتيا چې په اجتماعي دنيا کې يوازې توب هيڅ مانا نه لري او مشر هم کشر ته زښت ډېر محتاج دی هغه وخت چې تا کور او کډه، زامن او لمسيان نه درلودل ته دغه څوک نه وې چې نن يې، ته په هغه وخت کې يو زړی وې، مګر نن سمسور باغ شوې او خوندورې خوږې مېوې لرې.

ته اوس د بلبلو کور او ستا په ګلزار کې د ژوندانه شور او غوغا پيدا شوه، مګر پخوا لکه يو مړ جسد په خاورو کې پروت خورا کوچنی وې.

څنګه چې پخوا له مانه ته پلار او بابا نه وې، دغسې د کوچنيتوب په وخت کې ځلمی او د نطفه توب په وخت کې ژوندی نه بلل کېږي.

که دغه څانګه او شاخونه له تانه لرې شي، بيا هم تا ته څوک ونه، نه وايي او ستا په حيات کې هيڅ برګ و بار نه پاته کېږي ته بيا د پسرلي له فضا نه څه برخه نه لرې او نه د هوا مرغان دغسې سر پرېکړو ونو ته را ښکته کېږي په رښتيا چې ستا ژوند په موږ باندې دی او بې له موږ نه ژوند نه شی کولی لکه چې موږ بې له تا نه خپله تازګي او حيات نه شو ساتلی، که کله زه ستا د مهربانۍ شکريه کوم او ځان بېل ګڼم دا به زما لويه ناپوهي وي، ځکه چې زه له تانه هيڅ بېلتون نه لرم او په هيڅ راز نه شم بېلېدلی.

د دې شينکي باغ ټولې له همدغې ځمکې پيدا شوی له په همدغه خاورو کې وده کړې ده مګر د دې ځمکې ښايست او قدر هم په همدغو ونو پورې تړلي دی،، که دغه نيالګي دلته نه وای روزل شوي دي وچو او سپېرو خاورو به دا قيمت نه درلود، نو د دې ځمکې څه احسان په دې ونو نه شته، بلکې دا ځمکه له سوري لاندې ژوند کوي.

که کومه غټه ونه خپلو څانګو او ښاخونو ته د دوې (نشو و نما) قوت ور کوي نه په خپله غټوالي او لويوالي کې کوښښ کوي، هسې نه چې له کوم بل شي سره احسان

کوي، دغه راز مرسته خو زړه هم له نورو غړو سره کوي مگر څه احسان نه باروي، دې نه باید فیاضي و نه وایو بلکې غتېدل او لوېدل د تکامل یې بولي. د باغ خاوند په دې ښه پوهېږي چې دغه ونه د ښوري په ځای سړي ته خوږې مېوې ورکوي ځکه ورته انبارونه راچلوي او تربیه یې کوي. (۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱۲ گڼه ۱۵-۱۶ مخونه.

ماشومان

موږ ناست وو، ماشومان زموږ له څنگه نژدې په لوبو مشغول و.

کله له یو به بله په هسې خبره ونښتل ه، چیغې به جگې شوې، ژړا انگولا به وه، کله به د خندا شور او زوږ دومره اوچت شو چې په عذاب به یې کړو.

یوه به چې د بل د لوبو یو شیان گډوډ کړه هغه به په قهر شو کنځلې به یې کولې او هر څه به یې ویل.

زموږ پام نه و یو را پاڅېده د بل مخ یې شوکارې کړ د هغه پر مخ وینې روانې شوې او له مستۍ نه جنگ جوړ شو.

موږ ویل خیر دې واړه دي نه پوهېږي.

هو! ماشومان واړه دي، مگر دومره واړه نه لکه موږ چې د لوي خدای په حضور کې کوچنیان یو. د ماشومانو پوهه له موږ نه لږه ده، مگر زموږ پوهه د هغه په نسبت ډیره لږه ده. زموږ لوبې هم د وړو غوند دي زموږ خندا او ژړا هماغسې ده. ماشومان پوهېږي چې دوئ واړه دي، مگر موږ په خپل کوچنیتوب هم نه پوهېږو، په رښتیا چې موږ له ماشومانو نه واړه یو او زموږ خدای ډېر لوی دی.

موږ باید ډېر خوشحاله اوسو، ځکه چې خوشحالي د ماشومانو مال دی. (۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۶ کال، ٦ گڼه، د پښتۍ دویم مخ.

ریا کاران

د کاغذ په گل بلبلې نه ټولېږي
بې مېوې دی باغ و بڼ د ریا کار

ریاکار یوازې هغه نه دی چې په ډېرو نفلونو ځان ستړی کړي او بې له دې نه چې خلکو ته ځان وښيي په کې یې د عبادت سره هیڅ مینه نه وي ، هغه څوک چې له خپل کار او وظیفې سره اصلي علاقه نه لري او یوازې د خپل امر یا ځینو نورو کسانو دغولولو لپاره خپل ځان د کارشین تاکو ښيي دا هم ریا کاري ده، خو دومره خبره ده چې هغه له خدای سره او دی له خلکو سره په خپل گمان چل او ټگي کوي ، ډېر کسان شته ، چې په مجلسونو کې له ډېر کار نه شکایتونه کوي او ځان داسې ښيي چې ټول کارونه همدی کوي او دنیا د د ، په ښکر ولاړه ده دغه راز خلک هم اکثراً ریا کار وي او په حقیقت کې هیڅ نه کوي، ځینې نور دا راز اشخاص هم شته هر ځای په یو مخصوص وضعیت چې یو عالم درد او تاثیر ور سره ملگري وي اجتماعي بحثونه شروع کړي او دا څرگندوي چې یوازې همدی د وطن خواهۍ او وظیفه شناسۍ او پاکنفسۍ غوره نمونه ده او بس هر څوک گمان کوي چې که دغسې صحیح اشخاص او با حرارته ځلمیان زیات شي ټول کارونه به ښه شي او هر څه به تر سره شي ،مگر خدای خو خبر دی چې د ده په زړه کې بې د ځان له مینې نور هیڅ نه وي او غیر له شخصي اغراضو او مطالبو نور څه نه پېژني دا هم ریا کاران دي او د دې اصل ریا کاري همدغه شی دی .

په هر وخت کې یو ملت او مملکت ځینې شیان ښه گني او په ښه سترگه ور ته گوري . هغه وخت کې فضایل گڼل کېږي نور هر څوک چې فضیلتونه لري یا ور سره علاقه لري جامعه هغو اشخاصو ته په ښه نظر گوري او روزي یې ، دا راز فضایل او ښېگڼې چې جامعه یې له اشخاصو څخه غواړي ارو مرو لږ څه مشکل کار هم وي او هر څوک یې نه شي کولی - نو له یو خوا دغه اشخاص او له بل خوا دغه د یوې اجتماع ترغیب او خواهش په هغو کسانو کې چې د دغو فضایلو حاصلولو ته فطرتاً او قلباً حاضر نه وي د ریا کارۍ او منافقت فکر پیدا کړي او ځینې کسان مجبور شي چې ځان په

هماغه رنګ جمعیت او ټولنې ته وښیي چې هغوی یې خوښوي او په شعر ور ته ګوري ، دا کار تر یوې اندازې پورې اسان هم ایسي او چلند هم لري ، ځکه چې انسان سره له ډېر عمیق او دقیق فکر ظاهر بین هم دی یو ډول سادګي هم په کې شته په جمعیت کې د دقیق او عمیق فکر خاوندان هم ډېر لږ وي نو اکثریت د هغو کسانو وي چې هر چا او هر شي ته له ورا او له لرې وګوري .

د دې ټولو خبرو په اثر کې نتیجه دا شي چې اشخاص او هغه کسان چې د عقیدې له مخې اجتماعي فضایل پېژني ډېر لږ او نادر وي ، مګر ریا کاران زښت ډېر پیدا شي او مظاهره کوونکي د مخلصینو ځای ونیسي دغه راز کسان چې میدان ته را وځي (ځایونه) ونیسي هلته کارونه په حقیقي ډول نه اجرا کېږي او هر څه یو نمایشي صورت لري ، په دغسې ځایونو کې جدیت او فعالیت هم دا معنا نه لري چې سړی ډېر کار وکړي یا یو کار په ښه ډول اجرا کړي ، بلکې هغه څوک جدي او فعال ایسي چې په مظاهراتو او ریا کارۍ کې مهرني وي دا راز کسان چې لکه او پښتې په توره شپه کې الوزي او خلک د اور د شجرې ګمان پرې کوي یوازې همدمره رڼا لري چې خپل ځان خلکو ته وښیي او بس یعنې هېڅکله داسې نه کېږي چې کومه تیاره خونه رڼا کړي یا څوک ور ځنې خپله ډیوه ولګوي .

دا حال تر هغه پورې په یو مملکت کې دوام کوي چې د هغوی توره شپه سبا شي او اجتماعي شعور خپلې سترګې ښې پوره وغړوي ، یعنې خلک لکه هلکان په تشو خبرو ونه غولېږي او هر چا ته یا هر شي ته په آني او سر سري نظر ونه ګوري .

دغه د ریا کارۍ دوره چې په کوم وطن راشي او حقایق لا ښه نه وي پېژندل شوي سړی غل او [illegible]واني نه پېژني او له لاسو پښو ، دماغ او نورو اعضاو څخه ژبه ډېر کار کوي سړی چې په ځینو ادارو یا لارو او کوڅو کې ګرځي او په ریا کارانو پسې سترګې غړوي ډېرې عجیبې نمونې ویني او داسې ایسي چې دا مرض د منې له ریزش نه هم عام دی ډېر خلک دي چې په خپلو کورو کې له خپلو ملګرو او اشنایانو ، دوستانو او خپلوانو سره د دروغو کیسې کوي او په دغو کیسو کې خپل ځان هغوی ته داسې ښکاره کوي چې د هېواد لوی لوی خلک ده ته په درنه سترګه ګوري او دی د هغوی په نظر کې یو مخصوص مقام لري ، دغه راز کسان که دغسې خبرې ونکړي او ځان په بل ډول چا ته ښکاره نه کاندي څوک یې بیا سلام هم نه

علیک کوي او هیڅ قدر ورته نه پاتې کېږي ، ډېر زامن شته چې په لارو او کوڅو کې له خپلو ملګرو او همزولو سره بل ډول ایسي مګر د پلار په مخ کې بېخي بل څوک وي او بل شان خوی لري ځکه چې د پلار په مخ کې هم بې ریا ژوندون ګران بلکې غیری ممکن دی ، ډېر لاس لاندې خلک وینو چې د ځینو کسانو په حضور کې ځان ډېر مطیع او مخلص ښکاره کوي مګر پسې شا به ور پسې سل خبرې کوي نو که ووایو چې انسان فطرتاً یو ریا کار مخلوق دی چې یوازې له خپل ځان سره یعنې په زړه کې یو راز وي مګر خلکو ته ځان بل راز ښیي څه ډېره مبالغه به نه وي ځکه چې انسان په اصل خلقت کې داسې پیدا شوی چې هم ځینې ټیټ خواهشات او حیواني شهوات لري هم یو شعور خدای ورکړی چې ښه او بد پرې پېژني او د خپلو نقایصو احساس کوي نو دی مجبور دی چې خپل مصایب پټ کړي او ځان بل شان وښیي علاوه په دې دا اجتماعي مخلوق له یوې ټولنې سره ژوندون او معامله لري نو باید خپل ځان ټولنې ته ښه معرفي کړي او په دغسې ځان ښودنه ورځنۍ ښه استفاده وکړي د دغسې ملاحظاتو په اثر کې سړی ویلی شي چې انسان له ریا نه بېخي ځان خلاص کاندي ډېر لږ داسې پېښېږي چې په یوه مجلس کې یو شی بد ګڼل کېږي او هغه ښه وي سړي دا نشي کولی چې هغوی پوه کړي او عقیده یې وګرځوي ، دی خپله عقیده بل راز ښکاره کړي او مخالفت وکړي او عقیده یې وګرځوي ، دی خپله عقیده بل راز ښکاره کړي او مخالفت وکړي ډېر یضرر وینې په دغسې واقعو کې خپل مخالفت پټول او چپوالي سره خپل ځان موافق ښودل دي ، دا مګر بده نه ده خپل فضایل او ممیزات ښودل او ښکاره کول هم په یوه ښه ښه صورت وي جایز بلکې ښه مغیر کار دی که یو معلم یا عالم د تعلیم او تدریس په ذریعه خپل علمي اقتدار او لیافت خلکو ته ښیي ، دغه راز اظهار او ښودنه که څه هم د لغوي معنی په لحاظ ریا بلل کېږي مګر ریا نه ده همدارنګه هغه ملت خواهان او وطن غوښتونکي چې عملاً دغه عالي عشق او مینه د خدمت او ایثار او فدائیت په رڼا کې خلکو ته ښیي دغه راز حقیقي او واقعي مظاهرات ډېر ښه او د تقدیر وړ دي . کومه ریا چې حقیتاً ریا بلل کېږي او زیان لري هغه عبارت دی له هغو مظاهراتو او ځان ښودنې څخه چې د خلکو غولونې او سترګې تړل په کې مقتدر وي لکه چې ځینې ډېر خلک یې په خپلو صحنو کې کوي او د یوه جمعیت په سترګو کې خاورې اچوي .

په ډېرو مجالسو کې ګورو چې هماغه کسان خیانت او خیانت کارانو ته ډېر بد وایي

چې په خپله په کې له هر چانه ډیره برخه لري ، همدغه راز بډې او رشوت هم هماغه اشخاص ډیر بد بولي چې په خپله یې خوري، له منافقت نه هم هماغه څوک ډیر سرټکوي چې په دغه مرض په خپله اخته وي یعنې اکثراً داسې پیښیږي چې هر څوک هماغه عیب ډیر بد ګڼي چې دی یې په خپله لري او هماغه صفت ستایي او دعوایې کوي چې دی یې نه لري .

دلته زه هم په ځان ویریږم چې د ریا په موضوع کې څه لیکل ریا کاري نه شي او همدغه شی باعث شوی نه وي ، له دغسې قولي او لساني ریا کارۍ نه چې واوړو د عمل په ساحه کې هم په څو ډوله ریا او ډیر ریا کاران لیدلی شو چې څوک په یو راز او څوک په بل راز خپل ځان جدي او کارګیر ښکاره کوي مګر د کار هیڅ پته نه معلومیږي .

تاسې به ځنې نا راحته مزدوران لیدلي وي چې د نګران ستر ګو ته ګوري او په هماغه شیبه کار کوي چې څوک ور ته ګوري ، دغسې چې په دغه طایفه کې د چا لیدنه او کتل تاثیر لري په نورو طبقو کې هم له ډیرو خلکو سره د کار کولو فکر دومره نشته لکه چې د کار ښودنې ور سره دی لکه چې په ځینو مواردو کې ځینې مامورین او کاتبان تول ورځ په کیسو او خبرو تیروي مګر په هم هغه وخت کې چې یو امر په داره وګرزي نو خپل سر په کار باندې دومره ټیټ کړي چې که هغه څو دقیقې د ده د میز په منځ کې ودریږي هم دې یې نه ویني او نه ور ته ګوري.

د دغسې ریا کارۍ اصلي علت دا دی چې دغه راز امران او کار غوښتونکي خپل لاس لاندې مامور ته ګوري چې په کار بوخت دی او که نه ، نو که چیرې د میز په سر یو کاتب چې ته شخصي خط یا د رخصتۍ رقعه لیکي هغه هم په کار کې حسابیږي او د ده جدیت ښیي ، مګر که سړی کار ګوري چې شوي او که نه ؟ او د چا کار چې د کولو په وخت کې چانه وي لیدلی پټ پاتې نشي څوک د غسې ریا کارۍ ته نه مجبوریږي او نه دغسې چمونه کوي نو د دې مرض اساسي چاره دا ده چې یوازې حرکتونه ونه ګورو بلکې نتیجې د کار کم و کیف ته وګورو ځکه چې څوک هر څه ویني او هر څه خوښوي خلک هماغه ورښیي او په هر څه چې نظر جلبیږي هماغه شی میدان ته راوزي .

موږ ښایي دغسې ډیر امراض ولرو چې باید اساسي علاج یې وشي او علتونو ته یې متوجه

شو ، ډير نقايص به وي چې موږ يې په نورو کې گورو او هغه په حقيقت کې موږ ته عايدي دوي ، که موږ او تاسې ظاهر بين نشو څوک ريا کاري نشي کولی او نه يې کوي ، نو ريا په حقيقت کې زما د ظاهر بينی عکس دی چې په بل کې يې گورم او بد ورته وايم ، که څوک غواړي چې يو سړی په بل رنگ ونه ويني رنگه عينکې دې له سترگو لرې کړي او هر څه دې په خپلو سترگو وگوري . (۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱۰ گنه، ۷-۱۰ مخونه.

د شپنو کېږدۍ

د غره په لمن کې په جگه غونډۍ توره کېږدۍ ولاړه ده یو لور ته یې په ښترو او ځېږیو پټ هسک غر ښکاري او بل لور ته یې شین بڼ د سړي تر سترگو کېږي ، د غونډۍ په خوا کې یو لوی خوړ دی او سپېنې اوبه چې د غره له یوه جگ ځایه را توئېږي کږې وږې پکې بهیږي او له ځان سره څه وایي .

د کېږدۍ څښتن یو کندک وزې لري چې یو زوی یې وزې او بل ورغمی هر ورځ د څر لپاره بیا یې مازیگر مال چې وزې راشي او د ورغمو سترگو پرې ونښلي یو بل ته داسې نارې وهي چې د میندو او بچو مینه ترې له ورایه څرگندیږي .

کله کله په ځول او اورياوې د کېږدۍ څښتن څه نور پېښولونه له کېږدۍ سره ونښلوي او خپلې وزې ترې لاندې پنډې کړي .

دا کېږدۍ چې د دې سړي او د وزو لپاره یو ښه سبب دی د همدې وزو له وزغمو جوړه شوې ده هو دا کېږدۍ د همدې وزو له وزغمو څخه جوړه شوې ده خو وزغمې د وزو په شا باندې نورې هم شته چې د کېږدۍ کار ورځنې نه اخیستل کیږي او نه د ږلۍ د گاټو مخه نیوای شي .

کوم وخت چې دې سړي د وریو له شا د او زغنی پرې کولی زه پدې نه پوهیدم چې دا به یوه ورځ د همدغو وزو په ښه راشي ما به ویل چې دا سړی د دې وزو په پیسو او وزغنو دواړو باندې خپله ښه کوي او په وزو باندې هیڅ زړه سوی نه لري . خو داسې نه ده دی خپلې وزې ډیرې ښې روزي ، د ده هیڅکله د خپلو وزو غوښو ته زړه نه کیږي ، بوازې یې ورځنی اخلي او خپل ښه پرې کوي ، پی هم تولې نه ترې اخلي د وزو په غولانځو کې دومره څه پرېږدي چې بچی یې ور باندې ښه موړ شي دا پی هم دی وریانه خوري ، دی تر څو وزې ښې مړې نه کړي د پیو اسره نه کوي نو سړی ویلای شي چې پی هم دی د وزو په غولانځو کې اچوي چې د ورغمو ښه هم ورسره کیږي ، دی پخپلو وزو دومره ذهیر دی چې یا یې پخپلو زامنو پیا یې یا ورته داسې سړی نیسي چې هغه لکه لیوه د وزو وینو ته تږی نه وي او ډیر زړه سوانده وي چې تول له شپنه په ویښه تیروي او لیوان د وزو داړلو ته نه پرېږدي . دی ډیر پام کوي چې وزې یې داسې بوټي ونه خوري چې هغه ورته ښه نه وي او نه یې په داسې لاره

بیایي چې گړنگونه او پانونه وي او د لویدلو ډار پکې وي. وگورئ ! د وزو خاوند له خپلو وزو ځیني څنگه ښه گټه کوله او څومره ښه یې ور سره کول ، د یوه کام پیاوړي او پوه مشران هم له خپل کام سره همداسې کوي ، نو دغسې زړه سوانده مشر ته به ولې سړی خپل ځان نه سپاري ، بې له دغه راز مشرانو خو د یو کام ژوندون هم ډیر گران دی په تیره بیا په دې وخت کې چې ویښو او پیاوړو مشرانو ته ډیر اړوالی لیدل کیږي . (۱)

---

(۱) کابل، مجله ۱۳۱۹ حمل، ۳ گڼه ، ۶ - ۷ مخونه.

د قضاوت شعور

ځینې کسان دي چې په خپله پړه نه شي پوهیدلی او تل نور خلک په خپل حق کې ملامت بولي ، دوی هر څه کولی شي مګر په ځان باندې د ملامتی حکم نشي کولي او خپله ګناه ورته د نورو له سوا به ښه ښکاري ، دوی په خپل ځان او په خپلو کړو کې هیڅ قصور نه ویني او داسې معلومیږي ، لکه چې د دوی سترګی د ځان د لیدو لپاره نه وي د دوئ تر ډیوې لاندې همیشه تیاره موجوده وي او هغه څه چې باید په ځان کې وګوري په جهان کې یې په وري ، دوئ چې په خپل ګریوان کې سر ښکته کړي او ځانته متوجه شي یوه وړه ملامتي نه شي لیدلای مګر چې بل ته متوجه شي ډیر واړه شیان په نظر کې غټ ورځی او په لږ مانه کې هډوکي پیدا کوي د دغسې اشخاصو انساني شعور ډیر کمزوری دی او د وجدان سترګې یې ړندې وي ، دا راز خلک د انصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تیر شوي او د بل آس له خپل تټو سره هیڅکله نه برابروي ، دغسې انسانان چې د خپل عیب او قصور له لیدلو عاجزدی او دغه تورن نه لري چې د خپل سهوه او خپل نقسان اعتراف وکړي . د خپل ځان اصلاح هیڅکله نه شي کولي او خپل عیب ور ته هنر معلومیږي .

د هغه قضاوت شعور چې په حیوان کي نشته او په انسان کې شته سړی مجبور وي چې خپل ښه او بد وسنجوي او هغه وخت چې د ده معامله له نورو سره پیدا شي ځان ته تر خغ ونه وهي او ډېره ښه منصفي وکړي هغه وخت چې انسان د ځان او د بل حق کې حکمیت کوي او ځانته د قضاوت په حق قایلیږي . باید خود خواهي او خود غرضي پریږدي ، د ځان مینه له زړه نه وباسي ، د خپل او پردي فرق ونه کړي ، د حق په ستوني پښې کیږدي او له حق څخه تیر نشي ، عدالت او حقانیت له انسان نه همدغه تقاضا لري او د قضاوت شعور دا غواړي چې انسان به له ځانه سترګې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي .

زه دا نه وایم چې څوک به هیڅکله کوم بد یا ناوړه کار نه کوي ، هیڅکله به د چا په حق کې ګرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شیطان په لار درومي ځکه چې زه په دنیا کې د یوه معصوم انسان انتظار نه لرم او د انسانانو په هیواد کې پرښتې نه غواړم زما ارزو یوازې همدغه ده چې انسان یو اصلاحي احساس او د تفاوت صحیح

شعور ولري چې خپل نفس محاکمه کړی شي او په خپله گناه اعتراف وکړي ، کله چې انسان له ځانه سره بوازي کيږي او په خپل گريوان کې سر ښکته کوي باید خپل عیبونه خپل نقصانونه ولیدای شي او ندامت وکړي . همدغه پښیماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالیږي .

انسانان هم هغه انسانان ډیر ښه گڼي چې په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني ، هغه څوک چې گناه کوي او ځان گناهکار نه بولي ، هر څوک ور ته په قهر او نفرت گوري او د خدای د رحم او مهربانۍ مستحق نه گڼل کیږي . د انسان او شیطان فرق همدغه دي چې يو په خپل قصور او پخپله گناه اقرار کوي او مغفرت غواړي هغه بل د خپلې سرکشۍ او نا فرمانۍ لپاره دلایل پیدا کوي او ځان گرم نه بولي .

د عصيان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له گناه نه لوی جرم بلل کیږي به خپله گناه نه قایدل او خپله پړه نه منل دي .(۱)

---

(۱) کابلمجله ، ۱۳۳۳ کال ، ٦ گڼه ، ۱ - ۲ مخونه .

بخـــتوره

دا ښځه ځلوښت کلنه ده ، مګر په خواره جامه کې اوسي او خوراک یې هم خوار دی ځکه له خپل عمر نه زیاته پخه معلومیږي .

دا غریبه په خواری او مزدوری شپې ورځې تیروي او خپل بچي په هلو ځلو ، د یوه او بل په مزدوری ستې مګر په همدغه حال کې یې خپل یو زوی په مکتب کې اچولی او د اولاد تعلیم ته یې هم توجه شته .

زه د دې ښځې له حاله ډیر خبر نه یم که څه هم دواړه د یوه کلي یو او یو وخت مو کورونه ډیر نږدې وو ، ځکه چې زه ډیره موده پخوا د غه کلي نه ښار ته راغلم او د کلي ژوند مې پریښود سر بیره پردې په موږ کې دا خوی هم شته چې که څوک لږ غوندې معتبر شي هغه بیا د مځکې خلک نهویني او د خوارو غریب په حال نه پوهیږي او کوږ شي .

مګر بیا هم په وړندو کې د یوې ستر ګې خاوند پاچا دی او د غه راز پا چا یې زما په برخه رسیدلې ده ، زه تر ډیره حده زیار کاږم چې د کونډو رنډو او خوارو غریب له ژړه نه خبر شم ، د همدې له امله د دغې ښځې حال را ته لږ غوندې ، معلوم دی او دومره خبر یم چې د دې یو میړه مړ شو نو هماغه کلي کې د هغه تر ورور پرې نکاح وتړله چې له دېنه ډیر مشر و او خپل عمر یې خوړلی و .

دغه بوډا شازلمی اوه کاله پس په حق ورسیده او دا بختوره ښځه بیا کونډه شوه ، یوه ځوانه یا نیمزالې ښځه چې د زاړه بوډا له قید خلاصه شي ستا سو خوښه چې بختوره یې ګڼئ او که نه ؟ زه خو ورته بختوره وایم (که څه هم اصلي نوم یې بل دی) .

هو بختوره دوهم ځل بیا کونډه شوله او دغه نیک بخته یا بد بخته کونډه یوه ورځ سرماتې او لاس ماتې محلي حکومت ته راغله او د خپل مظلومیت عرض و داد یې کاوه ، دا کیسه ډیره اوږده ده زه یې له نورو برخو تیریږم - خو مګر یوه خبره نشم هیرولی ، هغه دا چې قاضي صاحب له بختورې نه پوښتنه وکړه چې میړه لرې او که نه ؟

هغې وویل : نه کونډه یم ځکه مې خلک سرماتوي .

د بختورې شپږ کلن زوی هلته ولاړ او مور ته یې وویل : ولې آدې (لالی) دې میړه نه دی؟ قاضي صیب خو د ماشوم خبره وانه وریده ځکه چې د اشومانو شاهدي نه ده قبوله او په

همدغه وجه مشران د کشرانو خبرې نه اوري مگر په ما کې دومره لري نه وه چې د ماشوم غږ مې غوږ ته ورارسیږي . ما د ماشوم خبره بې څه ونه گڼله ځکه د حقیقت په لټون کې شوم او دا راته معلومه شوه چې د بختورې دوهم میړه چې مړ شو نو د هغه تربرونو بختورې ته وویل :

د پښتنو کونډه ، میړه ښه دا .

ته باید له دې ځایه بل ځای ته په خوارۍ او غریبۍ پسې لاړه نه شې نه چې ته له بل قامه کوم میړه وکړې او مونږ ته سپکه راوړې .

بختورې وویل : زه هیڅ کله بل میړه نه کوم هر چیر ته چې یم کونډه به یم ، زما زړه له میړه نه داسې نه تور چې بل میړه ته به زړه ښه کړم .

تاسې ما آزاده پرېږدئ چې خپلو بچو ته نفقه او جامه پیدا کړم . تربرونو دا خبره ونه منله او پخپله خبره ټینگ وو . اخره کې بختورې د هغوئ په کورنۍ کې د لسو ورځو په هلک (لالی) غږ وکړ چې لالی زما میړه دی زه به د ده په نامه ناسته یم .

تربرونه په دې قانع شوه او پوه شول چې دا اوس بل میړه نشي کولای ځکه یې آزاده پرېښوده . وگورئ ! یوه ځلوښت کلنه ښځه هم د لس ورځې هلک میرمن کیدای شي . هغه کونډه چې یو زوړ بوډا پرې نکاح وتړي چې میړه یې په همدې شان کیدای شي چې د لسو ورځو هلک قبول کړي او په دغه ډول د خپل تیر عمر تلافي وکړي ، اوس بختوره پوره آزادي لري او په خوارۍ مزدورۍ پسې . له ننگرهار کابل ته هم داتلاي شي ، د یوې میړوښې ښځې د پاره دغومره آزادي چې بې له خپل میړه او بې د هغه له اجاز لرې ځایو ته مسافرت کولای شي د عصري ژوند یوه کامله نمونه ده .

په همدغه وجه زه دغې ښځې ته بختوره وایم او په همدغه نامه یې معرفي کوم . (١)

---

(١) کابل مجله ، وری ١٣٤٠ کال ، لومړۍ گڼه ، ١٩ - ٢٠ مخونه

ځان ساتل

دا قانون مدام جاري دي په دنیا کې   یوه ورځې سحر ووې په خندان کې
لکه ورکه چې سپوږمۍ شوه د لمر خوا کې   چې ضعیف د زورور خواکې ورکیږي

هو ! سپوږمۍ چې هر وخت دا خپل نیمگړي استقلال له لاسه ورکړي او د لمر په خوا کې ځای و نیسي خو خپل موجودیت بایلي او د لمر په پلوشو کې ورکه شي . لکه ضعیفان چې د قوي او زورور په خوا کې ورکیږي او مخو کیږي یا لکه هغه قوم چې د بل قوم لاس لاندې وي او د هغوئ د علم و عرفان په رڼا کې د دوئ ذات او جمال ترې نیسن « عمل و عرفان که څه هم د بشریت مشترک مال دی مگر یو قوم یې د خپلې ژبې په واسطه خپلولی شي » .

خیر دا بل بحث دی مونږ بیر ته خپلې موضوع ته راگرزو او د قوت په تکي رڼا اچوو .

دا خو طبیعي قانون دی چې د حیات ماشین یې د ضعیفانو له خوړو په بل شي نه چلیږي او تر څو یو مړ نشي بل نه مړیږي .

وگوره ! ورغومې او تنکۍ ورۍ . . . په شنه گیاه چاغ او تیار شي او بیا د یوه قوي جنس د پاره غوړه او خوندوره مړۍ جوړه شي بزگر هم چې پخپل کښت کې للون کوي ضعیف بوټي باسي او قوي پریږدي . لکه چې ضعیفان په دنیا کې هیڅ حق د بقا نلري . زور او قوت تل لیوانو ته په رمو کې برخه او د ذریاب کبانو ته په چنجیو باندې د رزق حواله ورکوي ؟

هو ! دا د طبیعت کرشمه ده چې له یوې خوا داړونکي لیوان او له بلې خوا د مظلومیت نمایندگان لکه پسونه او نور بې وسلې حیوانات پیدا کړي تر څو چې د ځمکې مخ په وینو سور او رنگین شي نو ویلی شو چې د ځمکې مخ د خونریزۍ صحنه او د زور ازمیلو میدان دی .

نه یوازې ځمکه نه د اسمان لمنې هم کله کله لکه کربلا په وینو رنگینیږي او فضا هم د جگړو او کار زار د پاره مستعده گرزي ، زور او قوت تل خپل څښتن ته د ضعیفانو وینې لکه اب حیات ښکاره کوي او مجبوروي یې چې یا د چا اوښکې تویې کړي او یا یې وینې وبهوي ځکه چې و قوت باغ او بڼ یې له وینو په بل شي وده نکوي و باید د قصاب غولی او د لیوه پنجې دواړه په وینو سره وي دا ځکه چې له غوښو نور شیان

لکه: غنم وريجې، خوږې ميوې، شودې او داسې نور د انسان متلون ذوق او هوس نشي قانع کولی او نه د ليوانو غذا کيدای شي نو انسان به ترېنه د مدنيت په مرسته مړی جوړوي او پس له ډيرو تحولاتو او څو رازه تغيراتو به يې خوري او لېوه به يې د خپلو پنجو په فطري زور تر خولې کوي.

نو انسان ته خدای د غوښو خوراک روا کړی دی او ليوه هم چا ندی منع کړی که نه دا څيرونکې پنجې به يې نه درلودلې.

نو دا څرگنده خبره ده او هر څوک يې منلی شي چې زور او قوت د ژوندون وقايه او د حيات د بڼ د پاره يو ښه پسرلی دی او دا هيڅ ممکنه نه ده چې د هر چا حيات بې د بل له استهلاک ځنې محفوظ وساتل شي ځکه چې نباتات هم يو قسم حيات او به نشوې نما قوت لري چې استهلاک يې د انسان او حيوان د بقا لپاره ضرور دی نو لازمه ده چې بعضې د بعضو لپاره قربان شي.

په حيواناتو کې خو طبعاً همدغه قانون دی چې ضعيفان قربانيږي او قوي باقي پاتې کيږي، انسانان که څه هم لدې قانونه بيخي نشي خلاصيدلی مگر لکه سپي په خپلو مينځو کې يو په بل ښکاره خولې نه لگوي او غوښې يې نه خوري، اگر که اکثره حيوانات هم د خپلې نوعې د غوښو نه پرهيز دي او دا کار يوازې په انسانانو پورې خاص ندی مگر صحيح انسانان بر سيره پدې چې د خپلو همنوعانو غوښې نه خوري او ابرو يې نه تويوي يو له بل سره مرسته او ملگرتيا هم کوي چې دا خوی د حيات د ساتلو لپاره ډير ضرور دی او همدغسې قوم بايد باقي پاتې شي.

خير د انسان د فضيلت دلايل خو زښت ډير دي مگر څه شی چې د ده د بقا د ضرورت دليل کيدای شي هغه دا دی چې ټول موجودات د ځمکې حاصل او کښت بلل کيږي، نو هر څوک چې د ځمکې د ابادۍ ور او د کرهٔ ارض معمار او ابادوونکی باله شي هغه حق لري چې بعضې موجودات د خپل بقا لپاره قربان کړي.

او دا خو نو يوازې انسان دی چې له وچو ميرونه شنه باغونه او لوی لوی ښارونه جوړوي او د ځمکې مخ په هر راز بوټو او کوکيو ښايسته کوي.

هو! دا يوازې د انسان لاس دی چې د دنيا بازار ته يې رنگ و روغن ورکړی او د تمدن په نقش و نگاريې ښايسته کړيدي.

بلبل او بورا يې په گلو خوشحاله کړی او پتنگ ته يې لکه شمع با حرارته معشوقه پيدا کړيده ، زراعت او فلاحت خو د ده په توجه دومره ترقي کوي چې د مرغانو خولې يې په باغو کې په هر راز ميوو خوږې کړي او حيوانات يې په شنه او تنکی گياه ماړه کړيدي .

طوطيان د شنو ونو په سرو کې د ده شکريه ادا کوي ، عندليب او قمري د ده د سعی او کوشش ثنا او صفت کوي ، چرگان د ده د دستر خوان پوتې خوري ، ميږيان او نور حشرات هم د ده د غلې له امباره بينوا نه ځي ، انسان دی چې د زراعت او فلاحت په هنداره کې د کال څلور فصلونه د فلمونو په صورت ښيي او د نيا لکه يوه سينما د ساعت تيزۍ ځای ښکاره کوي ، که نه په سپيره ځمکه او وچ ډگر بهار او خزان هيڅ فرق نه لري او نه زمانه بې شپو او ورځو نور رنگونه پيدا کولی شي نو زمان او مکان د ده مرهون دي او مدنيت و عرفان د ده د فکري قوت او استعداد مظاهره بلل کيږي .

ښيه ! نو دغسې يوه شريفه نوعه چې وجود ته يې د نيا ډير احتياج او ضرورت لري او پخپل زيار او کوښښ مړه او سپيره ځمکه ويښوي او دومره څه پکې پيدا کوي چې د حيواناتو ښه هم ور سره کيږي ايا هغه ته عقل او شريعت د ځمکې په پيداوار کې دومره حق نه ورکوي چې خپل حيات پرې محافظه کړي .

ايا هغه پسه چې انسان د هغه حيات اداره کړی دی دا به ور ته ښه وي چې په غوښو او وينو يې يو لېوه موړ شي او د نورو پسو څيرولو او داړلو ته لا قوت پيدا کړي ، او که دا چې د انسان په وجود کې تحليل شي او د يوه شريف مخلوق جز وگرزي ؟ نو د انسان اصلاحي او تعميري قوت د ده ته په حيواناتو کې د تصرف حق ور کوي او د ده د باداری ژغ د نورو په غاړه ږدي که دا نه وي نو انسان او لېوه څه فرق نلري دواړه د پسه ورمېږ ماتوي او غوښې يې خوري ، لېوه يې لا اوم خوري او دی يې په اور هم کړوي . (۱)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کال ، ۱۱ گڼه ، ۸ - ۱۰ مخونه .

کتوری

هغه څوک چې هیڅ نلري هم څوک میلمه کوي ؟ هو ! یوه ورځ زه یوه داسې سړي کره میلمه وم چې پوله او پټی یې هیڅ نه درلوده په لو او لوږې خپلې شپې تیرولې او د کاله ټول خرڅوړی یې دومره نه و چې د یوه بډای او شته من سړي د غاړې کالي پوره کړي . پدې کاله کې بې له سپوږمۍ بله ډیوه نه وه او د هر چا سرویږ دی خپل لاس و .

دې سړي په دغه ورځ بر سیره پدې چې خپل زوی (کتوری) ته یوه سدرۍ او یوه سره خولۍ اخستې کور ته یې هم څه غوښه راوړې وه . کتوري چې وروسته له ډیرو وختو نوې خولۍ موندلې او نوې سدرۍ یې اغوستې ده له هلکانو سره لوبې کوي او داسې منډې وهي لکه چې نور هلکان پلي او دی سپوروي ، کله چې کاله ته راشي او د غوښو کټو په نغري باندې وویني په منډه بیرته ځي او نور هلکان خبروي ، نه ! خبروي نه زیری پرې کوي نورو هلکانو که څه هم پدغه ورځ لا څه چې ډیرې ورځې یې غوښه په سترګو نه ده لیدلې خو پښتانه دي دا ور ته ښه نه ښکاري چې د دوی له کاله نه د بل په کور کې ښه څه پاخه شوي وي . هو ! هیڅکله دوی دا نشي زغملی چې بل څوک له دوی نه پورته او لوړ وي نو هر یوه چا لړ مون او چا لړې او کلمې ښودلې یوه بوه به لا ویل چې موږ غلمینه ډوډۍ او چرګ پوخ کړی دی دا خبرې دوئ په داسې خوند کولې لکه چې لګیاوي خوري یې ، نه خدایږو په خوړلو کې یې لا دومره خوند نشته کتوري یوازې له هلکانو سره دا خوږې خبرې نه کوي مورې یې هم د ښځو په ډله کې ناسته ده او وایي وئ ! لاړه شم چې د غوښو کټو مې ونه سوزي ، غوښه خونه سوزي ځکه چې کټو تر خولې له اوبو ډکه ده هغه تر سبا هم نه وچیږي خو دا غواړي چې نورې ښځې خبرې کړي .

د کتوري پلار هم چې خپل ګلالی زوی په ښو کالیو کې ویني من من غوښه اخلي او په کالیو کې نه ځایږي ، خو له بلې خوا چې د خپلې ښځې زاړه ټیکري او شکیدلي کمیس ته ګوري سور او ر ټول په زړه کې ګرزي خو داسې څوک نشته چې د ده زړه پرې ورشي او څه پور ترې وغواړي ، سره له دې تراو سه پورې ما دغسې خوښي په ډېرو لویو او شتمنو کورونو کې ونه لیدله ، ځکه چې د شتمنو او بډایانو زړونه هغه څه غواړي چې هیڅکله یې لاس نه ور رسیږي . د دوی خوښي دومره وړیا نه ده چې په دومره وړو وړو خبرو لاس ته راشي ، د

دوی سترگې په ټوله نړۍ هم نه مړېږي ، د لوبو کورو لوی لا څه چې وړو ته یې هم ډېر خوند ور څېزونه بې خونده او وریښمینې ټوټې لکه بیستی داسې ښکاري ، د دوی نړۍ وریجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي د نورو د تناره له تک سور سکړک او شیدو سبو یا شړومو څنې په خوند کې بیرته پاتې کیږي ، نه پوهېږم چې دا ولې ؟ سپین پگړي خو وایي چې د دوی په نگولي کې پرښتی خوند ږدي پرښتې خو لا ښې دي چې دوی سره خو دومره ښه کوي .

نه ښه دي که ښه څېزونه د نورو په مخکې ایښې وي خوند خو د دوی په برخه رسیدلی دی ښه چې خوند د دوی په برخه رسیدلی او خوښې هم د دوی په کور کې ډېره ده نو دوی نور څه غواړي .

دوی خو دومره ډېر ناروغه کیږي هم نه چې لکه بډایان په لواړو وریجو او لږ کلکو غوښو نس خوږي شي ، دوی خو بې تروو څېزونو ښایسته ډېره ډوډۍ خوړلی شي او که نور څه ونه مومي د غره شنې ، مومانې ، نانگه، پرگي او نور هم خوړلی شي ځکه چې دوئ لا د پستو او خوندورو څېزونو خوند نه دی لیدلی ، دوی په لږ څه ډېر خوښیږي او د چا ښه هیڅکله نه هیروي نور ښه خو لا څه کوې دوی د یوه سړي په تشه خبره دومره خوښیږي ته به سکه وایې چې ټوله نړۍ د همدوی شوه ، دوی له هغو لویو سړیو چې دوئ سره کله کله په خلاصه تنده خبرې کوي ککرۍ هم نه سپموي ، وش (وئ) د دو ی ککرۍ څومره وړیا دي ښیه چې دوی په لږ څه دومره خوښیږي او بډایان په ډېر څه هم نه خوښیږي ، نو ولې څوک له دوی سره ښه نه کوي . (۱)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کال ، ۹ گڼه ، ۳۰ - ۳۱ مخونه .

د شاعر مقام

ای دسوي زړګي خاونده ! ته د دنیا هغه قلندر یې : چې د دوهی په غاړه د سلطانی خوبونهویني او د اسمان په ستورو حکمونه او نازونه کوې ته هغه څوک یې چې زړه دې د ښکلو او نازولو ز پښو لاندې دی مگر دماغ دې په اسمانو کې لوبې کوي.

هو ! ستا زړه او دماغ یو له بله ډیر لرې دي او ته هر وخت په دوه نړیو کې ژوند کوي ته لکه یو بې پروا پادشاه له ډیرو شتو سره دې نیمګړې بازار ته راغلې مگر ستا شته دلته هیڅ قیمت نلري ، او پدې بازار کې نه چلیږي ، دلته څوک د نسترنو زر په دوه پیسو نه اخلي او نه هغه سرې اوښکې چې شاعر یې د یاقوتو مهماني بولي څه بها لري.

ته رښتیا وایې :

کهمې څوک په فقیري شمیري فقیر یم
کهمې څوک په امیری شمیري امیر یم

د کاملې عقیدې له برکته   د دوهی په غاړه ناست شاه جهان یم
گدای میکده کیست وقت مستی بین   که ناز بر فلک و حکم بر ستاره کنم
دماغ بر فلک و دل بزیر پای بتان
زه سبا چې میطلبی دل کجا دماغ کجا ست

نقد شاعر در خور بازار نیست
نان به سیم نسترن نتوان خرید

ستا پیغامونه بیا راغله او ستا د سرو اوښکو مهماني راورسیده ته وایې څومره به ښه وُ که زما سریندې د ندافانو د ډانډس کار کولی شوای یا د بلبلو د نغمو قدر کیدلی.

دا سندره تا په ډیر خوند وویله او ستا د رباب خواږه غږ ته د هوا مرغان هم را ښکته شوه مگر هغه او ښان چې ته پرې خپل بار وړې ددې نغمو په خوند نه پوهیږي او بې له وښو نه نور څه نه پیژني. تا له ما نه پوښتنه کړې چې د شاعر مقام چیر ته دی ؟ زه نه پوهیږم چې ته

پدې پوښتنه کې د څه راز جواب ارزو لرې ؟ که غواړې چې خپه مقام د خلکو په نظر او هغه ځای کې وپیژنې چې ته په کې ژوند کوې او خلک په کې په ځایونو او مقامونو جگړې کوي نو راشه !! چې د رويې ښيم :

په هغه شپه چې موږ او تاسې وویل چې سبا به ته ... بجو ... ځای ته ځو .

سبا زه او ته راغلو خو هغه دوه نور ... لا نه وو راغلي موټروان ته موږ ورووېل چې دمخه ځې.

راکړي خو هغه د ... مدیر صاحب او د ... سر کاتب صاحب ویلي و چې سبا موږ ... ځای ته ځو د موټر په مخکې به بل څوک نه کښینوې .

هغوی هم څه شېبه وروسته راغله او معلومه شوه چې زموږ ملگری وو ، دوی موږ ته ډیر وویل چې راځئ تاسې د مخه کښینئ مگر موږ نه موټروان په کوز سر کې ځایونه تعین کړي وو.

موږ هغه وخت پدې نه بوهیدو چې بر ځایونه خدای د ډیرو خلکو لپاره پیدا کړیدي او نه زموږ به نظر کې دې خبرې څه معنا درلوده چې یو ملگری به له بله نه په پټه د ځای په نیولو کې کوښښونه کوي یا به موټروانان په پټه گوري .

څه ساعت وروسته د موټر خلک پوره شوه او موټر وخوځیده - د لارې گردونه په خیر تیر شوه ، موږ هم یوه کلي ته ورسیدو چې هلته باید شپه تېره کړو ، هلته هم زموږ د ناستې کوټه له موټر نه کمه نه وه او بر سرو کوز سر یې هماغه مثال درلود .

دا شپه هم په خیر تیره شوه او سبا د سیل و تفریح اصلي ځای ته ورسیدو ، د هغه ځای مشر او د واک خاوند خپل کور ته وبللو چې د دغه ځای طبیعي ښایست او ښکلو مناظرو موږ غوندې څو تنه نور هم را بللي وو او په همدې کور کې میلمانه و .

دا دوه ډلې که څه هم بیل بیل راز خلک وو خو بیا یې هم له لیرې څه نه څه اشنایي لرله او په نومونو یې یو له بله پیژندل .

که چیرې په دنیا کې دروغ ویل رواج نه وي او ظاهري خبرې اعتبار ولرې نو ویلی شم چې نصب العین او ایده ال یې هم یو او مشترک و چې د وطن لوړتیا او د ملک سعادت یې بولي پدې کور کې هم زموږ د موټر وړاندې ناست ملگری د هغه رسمي ارتباط په اثر کې چې له کور به سره یې درلود ښایسته ښه ځانځل کیده او هغو نورو هم د خپل اعتبار او معتبرۍ په

اندازه ځایونه نیولي و ، چا چې لوړو مقاماتو ته زیاته لاره درلوده او ډېر صاحبان یې پېژندل هغه له ټولو نه وړاندې ناست و او غټو غټو بالښتونو ته یې اړخ لګولی و په خبرو کې یې هم غټې خلک زیات یا دول او هر ساعت به یې د هغوئ د صحبتو خبرې اترې کولې ، تا به ویلې چې ټول عمر یې له همدوی سره تیر شویدی او هیڅ کله یې له کوم خوارو غریب سره د خدای په جات هم کومه خبره نه ده کړې .

زما شاعره وروره ! په دغه شپه ما ته هغه شپه را په یاد شوه چې زه او ته ماښام له بېړۍ نه ښکته شوو او د بېړۍ له نورو ملګرو سره یو ځای د خان هجرې ته ولاړو – موږ د خپلې بېړۍ ملګري نه و پیژ ندلي چې څوک دي او څه کار لري ؟ مګر د خان په حجره کې مو وپیژندل چې د سور ځنډي لونګۍ خاوند د ... ځای خان او د خان په حجره کې یې ډېر قدر او عزت کېده هغه بل هم چې د علاقه دار میرزا و ډېره نمانځنه یې کېدله او له نورو ملایانو نه یې ډېر فرق درلود .

هغه بل موږ سوداګر چې ببر پوستین اغوستی و او هر ساعت به یې د پوزې نسوار کول هر چا به ور ته ځنګو ځټې واهه او په ښوښو نومونو به یې یاداوه .

ستا به هم په یادوي چې زه او ته هلته څنګه ایسیدو ؟ او په کوم ځای کې ناست وو ؟ له ما او تا نه چې پوښتنه وشوه موږ څه وویل چې څوک یو او څه کار لرو ؟ ؟

زه تا ته د لوی خدای په بې نیازۍ سوګند خورم چې ما ستا په معرفی کې ستا د تحقیر اراده نه درلوده او دا راته نه وه معلومه چې شاعر به په دې حجره کې د سازنده معنی لري او موسیقي ته به په سپک نظر کتل کېږي ځکه چې پدې تحقیر کې زه هم درسره شریک وم .

سحر چې زه او ته له کلي را ووتو او خپل ځانونه مو د خلکو په نظر کې ولیدل ډېر خپه وو .

تا ته په همدغه شپه دا سودا پیدا شوه چې له خپل ذهني او خیالي اسمانه را ښکته شې او همدغو خلکو غوندې شې مګر د دې دنیا دا عادت دی چې که سړی د ځان لوړ تیا لپاره کوښښ کوي پچه ور ته پیچومی کیږي او که له ګرنګه ځان غورځوي په ډېر زیار یې هم نه مومي ته به هر څه شې مګر د هغه میرزا ځای به ونه نیسي .

تا ما ته وویل په کوم هیواد کې چې انسان په د باندیني وضعیت پیژندل کیږي او د غټو خلکو پیژندنه او اشنایي پکې اکسیر وي هلته باید سړی په معنوي فضایلو او پټو ښیګڼو

پسې ونه گرزي او نه خپل عمر د نفس په تزکیه او تربیه کې تیر کړي .

دا مطلب تا په ډیرو جذابو پیرایو کې ونغښت او ودې ویل هغه څوک چې نه یو وړي مړولی شي او نه یو بربنډ پټولی شي ، نه یې وهل او ټکول له لاسه پوره وي او نه د چا د لښتې په مخکې سپر کیدی شي د هغه به څه قدر او څه قیمت وي ؟ ؟

تا لکه یو هوښیار زړه سواندې ما ته د دې دنیا د استوگنې لارې ښودلې او ویلې دې : څه کیږي که څوک یوه داسې سړي ته غاړه ټیټه کړي چې په سلو ځایو او حجرو کې ورته سرونه ټیټیږي او هر څوک ور ته په ښه سترگه گوري .

پدې تجارت کې خو هیڅ تاوان نشته او په هر حساب یې گټه تر زیانه ډیره ده ما هم دا خبره له تا سره ومنله او په تاپسې روان شوم چې ناڅا په د شعر جذبه راغله او شاعرانه تخیلاتو له تانه بیل کړم ، زه نه یم خبر چې کوم ځای ته ولاړم او چیر ته ورسیدم ؟ خو دومره پوهیږم چې هلته د دې ټیټو خلکو دود او دستور هیڅ نه و او نه دا فکرونه او دا خیالات پکې چلیدل .

هلته هیڅ انسان د بل په کمال نه شو تیریدلی او نه د یوه سړی غټوالی په بل کې حلول کولی شو . د هر چا قدر او قیمت د نفسي او ذاتي موجودیت په لحاظ و او هیڅوک د چا په ښو گڼلو او بد کتلو نه بل راز کیده .

زما په زړه کې د دغسې شهرتو او اعتباراتو احساس او شعور مړ شو او لکه یو گنهکار بنده خدایي محکمې ته وراندې شوم چې هلته بې له خدایه د بل چا بندگي ډیره بده ایسیدله او د نورو ثنا ویل لویه گناه وه ځکه زما په اراده ډیر لغتونه وویل شوه او وپوهیدم چې سړی تل د خان په حجره کې نه او سیږي او نه په هر کور کې د دغسې مېلمنو قدرت زیات وي .

ما ته بې له الفاظو دا وویل شوه چې د ځمکې او اسمانو خاوند بې د انسان له نفسي حقیقت او اعمالو نه بل شي ته نه گوري او د حق په حضور کې دغه باطل رنگونه او اعتبارات نه پاته کیږي . (۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۱ گڼه ، ۸ – ۱۱ مخونه .

څنګه ژوند کوو ؟ ؟

هغه ورځ په کور کې ناست وم چې دروازه وټکېدله او ورپسې متصل د زنځير شرنګهار پورته شو ، په بيړه له کوره راووتم او له خپل يوه دوست سره مخامخ شوم وروسته تر يوه مختصر روغبړ څخه معلومه شوه چې د ده د زوی واده دی او زه بايد خپل اشنا دکاندار ته ور سره ولاړ شم چې ټوکرې ور باندې ګران خرڅ نکړي او په سودا کې يې ونه غولوي .

د دوستانو خبره سړی په ډاګ نشي غورځولی نو بې له کومې بانې او پلمې ور سره وخوځېدم . په دکان کې مو لا سودا نه وه تمامه کړې چې کټوری را پيدا شو او ډېر وارخطا معلومېده ، له هغه نه مو چې يو ښتنه وکړه په خپل کور و کلي کې يې له چا سره خپړې لګولې وې چې د ده له لاسه عريضې ته للی و او په خپل سر يې خاورې باد کړې وې .

له کټوري سره تګ لا ډېر ضرور و چې له وهلو ټکولو نه خلاص شي او څوک ور سره ګوتې ماتې نکړي ، که زه ور سره نه يم خدايزده چې څه به ور سره وشي او څومره به زيانمن شي ، زه بايد په غم او خوشحالی کې له خپلو دوستانو سره مرسته وکړم او ور سره وځغلم ، هغه څوک چې پنځه تنه يې پېژني او اشنايان پيدا کړي د هر چا مخ ور اوړي او هر څوک ور ځنې يو ځای او بل ځای ته تګ غواړي .

څنګه چې مو د ده کار خلاص کړ او بيرته را وګرزيدو په لاره کې را ته زلمی ولاړو ، چې بايد ډاکټر ور ته وګورم چې کور ته ور سره ولاړ شي او د جړوی علاج يې په ښه شان وکړي دا کار هم بې زما د لحاظ خرڅولو نه نه کېده او واسطې ته پکې ډېر ضرورت ليدل کېده له ناکامه بيا بيرته وګرزيدو او د ډاکټر کوټې ته ورغلو هغه خپل تګ که څه هم ډېر ګران خرڅاوه خو زموږ خبره يې ځمکې ته ونه غورځوله او را سره روان شو په دغه وخت کې نه بوهيږم څه پيښ شوي و چې ګاډي وانان په سلور و پو هم نه راضي کېدل خو ښه و چې زه يې وليدم په هماغه مروج نرخ يعنې شپږو روپو يې تر ځايه ورسولو او هيڅ يې ونه ويل چې کلي ته ننوتو ګورو چې د ميراجان په کور خړې اوښتې وې .

د کلي کور خلکو ته مو وويل چې خدای دې انصاف در کړي ، ولې په يوه سړي باندې په نا

حقه ګوتې لګوئ او بد ورته وایئ ، اخر مسلماني ده او د قیامت ورځ مو په مخکې ده ، خپل خدای ته به سبا څه جواب ورکوئ ، یو مسلمان په ناحقه څورول څومره بد کار دی . هغوئ وویل مونږ څه وکړو ؟

ګلاجان د یوه او بل په کاله ننوت چې تاسې به ضرور بد پرې وایئ او ګوتې به پرې لګوئ- هغه بله ورځ چې علاقه دار غوښتي وو هغه هم وویل زه یې پېژنم چې بد سړی دی او تاسې بې پرده کوئ که چا په تحقیق کې چشم پوشي وکړه زه به ورسره ګورم .

نو موږ څه وکړو ګلاجان هلته هم خپله خبره پخه کړې وه او موږ ته یې هم ځینې خبرې وکړې چې که تاسې پرې بد ونه وایئ سبا ورځ تاسې ته بد یږي او جرم در باندې راځي . په دغه وخت کې زه لیږ څه د حیات او ژوندانه کیف او دول ته ملتفت شوم چې موږ څنګه ژوند کوو ؟

او په ژوندون کې څه شي ته ډیر محتاج یو ؟ که کله یوه ډاکټر ته ورځو او علاج ته مو ضرورت پېښ شي نو هم به اشنایان ور ولو او که په یوه دکان کې سودا کوو یا یوه ځای ته په ګاډي کې ځو هلته هم اشنایي او پېژندګلوي ته ضرورت لیدل کیږي .

په تحقیقاتو او جزایي امورو کې هم اشنایي دومره اغیزه لري چې ښه بد کړي او بد ښه کاندي ځکه چې دوستي او اشنایي په ټولو حقایقو غلبه لري او د طلا په نرخ خرڅیږي . همدغه سبب دی چې موږ په اشنایي او پېژندګلوي ، پسې لکه یا ښه لوږې ژوري لټوو او سر ونه پرې ماتوو د یوه سړي کمال او لیاقت شخصیت او لویوالي په همدغه معیار سنجوو چې څومره او څنګه خلک یې پېژني او د اشنایي په برکت څه کارونه کولی شي .

غوښې د هر چا خوښې دي مګر د پیشکې ور پسې زیږی دی ، اشنایي په هر ملک کې ښه ده ، مګر په دې ځای کې د کیمیا بوټی دی ، کوم کارونه چې دلته په اشنایي کیږي هیڅرې نه کیږي او په هیڅ شي نه کیږي د همدې له امله وایي :

یار مې هندو زه مسلمان یم   د یار د پاره درمسال جارو کومه

یار د یار د پاره خوري دغوایې غوښې .

هر کله چې د یارۍ او اشنایي لپاره هندو د مسلمان او مسلمان د هندو چمونه کوي او ناحق د حقو ځاي نیسي ، ته ووایه ! چې سړی به د بدو خلکو په اشنایي کې له څومره ګناهونو سره اشنا کیږي ، او د هغوئ د خوا هشاتو لپاره به څه څه کارونه کوي .

ځيني کسان وي چې له خپلو دوستانو او اشنايانو کله کله داسې کارونه هم غواړي چې نه په عقل برابرېږي، نه له شريعت او قانون سره موافقت لري، په ځينو وختو کې بايد يو اشنا له بل اشنا سره په ناحقو دعوا او جگړو کې داسې ملگری شي چې هم به ور سره منډې رامنډې وهي او هم به په سلو دروازو او سلو کوڅو ور سره گرځي ځکه چې دغسې وسايلو او وسايطو ته هر څوک محتاج دي او هر سړی مجبورېږي چې خپل اکثر کارونه په دغسې وسيلو اجرا کړي.

ټول کارونه او ټول شيان لکه د نان واى ډوډۍ داسې نه دي چې په يوه معين نرخ او معين مقدار د هر چا لاس ته ورشي او کومې واسطې ته پکې ضرورت نه وي يا لکه د جمعې لمونځ هر څوک يې بې د ملا امام له اشنايۍ وکړی شي، ځکه چې زموږ اکثر اجتماعي کارونه چې په يوه او بل اړه لري د اشخاصو په کيفي وضيعت او آني حالتونو موقوف وي، که کله د يوه سړي طبيعت ښه او پام يې په نيکو وي غرونه د سړي په مخکې اوروي مگر که په چپ اړخ را پاڅيدلی وي نو بيايې هيڅوک لارې ته نشي راوستلی او سړي ته پچه پيچو مى کوي د همدې له امله افراد هم پخپلو کارو کې په ځان اعتماد نشي کولی او نه د محض معقوليت او حقيقت په ډاډ کوم کار ته وړاندې کيدی شي، هره ورځ د يوې ورځې لپاره د يوه او بل معقول او نا معقول مراعاتونه کوي، او د دې لپاره چې بل څوک د ده بيځايه لحاظونه وکړي دی هم د هر چا لحاظ کوي او په همدغه مراعات او لحاظ کې خپل پيشرفت او خپل نجات هم گوري همدغه شی ده ته دور انديشي او عاقبت سنجي معلومېږي نو ځکه د ضرورت په وخت کې هر راز بې قانونه او بې لارې کارونه کوي مگر لحاظ او مراعات په هيڅ حال کې نه پرېږدي، که کله کوم سړی په يوه ښه نيت او پاک فکر له دغسې مراعاتونو او لحاظونو سره مبارزه او جگړه شروع کړي خلک ور پسې سل خبرې کوي او په سلو نومويې ستايي، هر څوک يې ملامتوي او د هر چا په نظر کې بدايسي، هيڅوک ورته په ښه سترگه نه گوري او د ټولو د سترگو اغزی شي.

که څوک غواړي چې هر عيب يې پټ وي او ډېر دوستان ولري بايد د دوست او اشنا مراعات ولري او هر څه چې هغه ووايي دی يې ومني که د يوه دوست خواهش په قانون برابر وي او که نه، گناه وي او که خيانت گران وي او که اسان سړی بايد پکې نه ونه وايي او د يار لپاره درمسالونه جارو کړي.

مونږ له خدایه هیڅ کله په دعا کې دا نه غواړو چې یا له اسمانه پخه ډوډۍ را ته ولیږه یا د الوتلو وزرونه را کړه چې موږ ورو خیژو مګر د یوه دوست او اشنا څخه په ځینې کارونو کې د غسې مرسته او معاونت هم غواړو او د غرو قدر بارونه ور باندې ږدو .

زموږ په مدني او اجتماعي حیات کې دا خبره ډیره ضرور ایسي چې د غسې اشنایۍ لمن تنده کړو او خلکو ته دا وښیو چې رسمي او اجتماعي امور د یوه قانوني او وظیفوي شعوږ په اثر په یوه مثبت ډول او مقرر صورت اجرا کیږي چې هیڅوک او هیڅ شی پکې متاثر نشي او هیڅ راز اشنايي یا مخالفت او موافقت پکې تغیر نشي پیښولی .

که موږ پدې موفق شوو چې د قضاوت او حکمت په وخت کې پخپل ورور باندې رحم او په دښمن قهر ونکړو یا پدې پوه شوو چې اشنائي په شخصي او اخلاقي امورو کې تاثیر لري او له خپلو حدودو نه هغه خوا حقوقي مسایلو ته تجاوز نشي کولی بیا به هیڅکله د غسې چمونه نه کو او نه به په واسطو او وسیلو پسې ګرځو . نو څه به کوو ؟ د خپل دوست او اشنا له حال احواله به ځان خبروو ، د جوړ او نا جوړ پوښتنه به یې کوو ، د احتیاج په وخت کې به ور ته قرض یا بخشش پیسې لیږو ، مګر د هغه لپاره به د دروغو شاهدان کیږونه او نه به له حق او حقیقت سره جنګ او جګړه کوو ، له خپل ملګري سره به په لولور یوو او غاښورو کې مرسته کوو مګر پردی پولې به ور ته نه وهو .

زموږ ارواحو له لوی خدای سره عهد کړی چې په نیکۍ او تقوی کې به له نورو سره مرسته ، کوو مګر په ظلم و ګناه کې به د چا نه ملګري کیږو . (۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۱ګڼه ، ٦ - ۹ مخونه .

کورنۍ

په بیاغ کې بعضې ونې او بوټي زاړه او ورک شي او بعضې نوي پیدا شي ، کله پرېږلی وشی میوه یې خرابه کړي او کله پرې سختې سیلۍ را والوزي لوی لوي ښاخونه پکې مات کړي ، کله یې پاڼې زیږې ، کله شنې او کله بیخي نه وي ، ډېر خزانونه پرې راځي او تیرېږي مگر باغ لا هماغه شان ځای په ځای وي ، ونې بدلې شي ، میوې بعضې ورکې او بعضی نوې پیدا شي خو د باغ نوم نه ورکیږي ، نو څوک چې په دغه راز پوهیدلي وي هغه لکه باغوان د باغ خدمت کوي او په یوه بوټي یا یوې ونې پورې زړه نه تړي .

کورنۍ هم همدغه شان بهار او خزان ، زړښت او ځواني لري هر راز طوفانونه او مصیبتونه پرې راځي ، مگر نوم یې باقي وي ، خلک یې بیخي بدل شي خو اصلیت یې نه بدلیږي.

وگورئ ! د پښتنو په کورنۍ کې اوس هغه پخواني پښتانه یو هم نشته سره لدې پښتانه یادیږي ، دا ځکه چې دا پښتانه هم د هماغه ونو نیلي دي چې اوس ونې شوې دي ، د دې ونو میوه که څه هم پخوانی خوند نلري او نه پکې هغه غټوالي شته مگر نوعیت یې نه دی بدل شوي .

دا د باغ خاصیت دی چې د ونو له نیلو نور نیالگي پیدا کیږي او له هغه څخه نور خو په میوو کې یې هغه مزه نه پاتې کیږي هو ! د باغ د میوو خوند ساتل ډېر مهارت غواړي، که یو باغ د چا د ودانۍ د سیوري لاندې شي هم میوه یې بیخونده کیږي ، نو لکه څنگه چې یوه کورنۍ د علم و عرفان رڼا ته احتیاج لري همدارنگه باغ هم د لمر او سپوږمۍ رڼا ته ضرورت لري .

که په باغ کې بعضې ونې دومره جگې شي چې له نورو ونو د لمر سپوږمۍ تاثیر ایسار کړي هم د ټیټو ونو په میوو کې مزه نه پاتې کیږي او لکه هغه کورنۍ چې د بل چا سیوري لاندې شي او یا پخپل منځ کې یو په بل دومره لوړ شي چې طبیعي فیوضات یو له بله منع کړي هرومرو پکې هغه پخوانی خوند نه پاتی کیږي نو څرگنده ده چې نباتي او انساني حیات ډېر نږدې او ټینگ متاسبت سره لري . څنگه چې غټې غټې ونې د ضعیفو چینجیو له لاسه خرابیږي همدغه شان د کورنیو او ملتو حال هم دي .

بعضې داسې چینجي شته چې په سترگو نه لیدل کیږي او د لویو کورنیو سته له بیخه

باسي ، دا جينجي هغه كيسې او اوهام دي چې خلك د سعى او عمل له ميدانه را گرزوي او د مايوست خوا ته يې بيا يي ، داسې كيسې خپله نه پيدا كيږي ، زورور قومونه يې په راز راز وسايلو په ضعيفو قوموكې نشروي او د هغوى مخه د ارتقا او كاميابى له لوري را گرزوي .

كوم قوم چې دوهم پرستى په مرض گرفتار شي او بې اساسه خيالات پكې ځاى ونيسي هغه كه څه هم په ظاهر روغ رمټ معلوميږي مگر لكه چينجنه ونه پكې هيڅ نه وي پاتې ، داسې قوم د جدو جهد په اثر هيڅ نه وي قايل په هر كار كې شگوم نيسي او هر څه د تصادف نتيجه بولي ، په بعضې ورځو كې ورته سفر لوى خطر ښكاري او د چرگ بې وخته اذان يا د سپي انگولل د مصيبت پيغام او د بدى پيښې قاصد گڼي دوئ ، تل خپل حاجتونه د قبرو له مړو او جنډو څخه غواړي ، زيار او كوشش ته هيڅكله مراجعت نه كوي ، نو دغسې يو قوم چې جد و جهد ورته حرص او عدم قناعت معرفي شوي وي ، سعيه ور ته شنډه ونه او بيهوده شى ښكاري ضرور بايد لكه خس و خاشاك ځانونه د زمانې شديد طوفان او تند باد ته وسپاري چې هر لور ته يې ويسي او د ځمكې له مخ يې ورك كړي دا راز افكار چې د قوم د وركوالي سببونه دي او يو قوم د بد بختى په ميدان كې لاس تر زنې كښينوي او ل د هغه قوم په ادبياتو كې او وروسته د خلكو په ذهنيت كې ځاي نيسي ، هو ! په شعر كې دا تاثير شته چې يو فكر هم د خلكو په نظر كې ښه او ښايسته ښكاره كړي ، شعر دا اقتدار لري چې بودائيت ، رهبانيت ، مسيحيت د تصوف په نامه په اسلام كې داخل كړي .

خداى پاك وايي چې انسان هر څه د خپلې سعى په اثر كې مومي مگر شعر وايي:

(سعى خود نتوان برد پِى بگوهر مقصود
خيال باشد كنى كار بى حواله براید)

شر دى چې خلك انزوا او گوشه نشينى ته را بولي او وايي :

(به بر زخلق و زعنقا قياس كار بگير
كه صيت گوشه نشينان ز قاف تا قافست)
«جدا رو كه گذر گاه عافيت تنگست »

هر څوك چې دا لانديني بيتونه واوري :

(غم دنياى دنى چند خورى باده بخور   حيف باشد دل دانا كه مشوش باشد)

(ازین رباط دو در چون ضرور است رحیل   رواق طاق معشیت چه سر بلند و چه پست)

(به هست و نیست مرنجان ضمیر و خوش مباش

که نیستی است سر انجام هر کمال که هست)

هغه که دنیا سره هر څومره علاقه او دلچسپي لري باید بې علاقې شي او په بد نظر ورته وگوري ښه ده د رحمان بابا خو په دې موضوع کې د نورو په لار نه دی تللی او دنیایي پدې شان معرفي کړې ده :

(ښه ده ښه ده دا دنیا   چې تو ښه ده د عقبی)

خوشحال خان هم بالعکس د نورو شعرا د سعی او عمل طرفداري کړېده او خلکو ته یې داسې درس ور کړی :

(که غوټې پسې وهې په لاس به درشي   چا ویل چې په دریاب کې گوهر نشته)

نه یوازې خوشال حمید هم د تنبلۍ پدې ډول پریکوي او وایي :

(د همه بلا سر تن آساني ده   خر څاوه شي لټ غویی پر قصابانو)

نو د ننني ادیبانو او لیکوالو کار دی چې خلکو ته یوه داسې ادبي دنیا پیدا کړي چې اساس یې عزم و همت ، جد و جهد ، سعیه او عمل وي . او هغه کسان چې له ډېرې مودې د همای د سیوري په انتظار شل او شوټ ناست دي را پاڅوي ، د زیار او کوشش لمن په لاس کې ورکړي دغه اوهام ترینه هېر کړي ، هو ! دا اوهام د ادبیاتو له لارې راغلي او په همدغه لار باید بېر ته ووزي .

د دې بیت اثر :

(مصلحت دید من انست که یاران همه کار

بگذارند و خم طرهٔ یاري گیرند)

باید پدې راز بیتونو :

(وختو اسمان ته په وزر د آزادۍ بشر

ته لا بند په زلفو یې دا خیال خوشې عبث دی)

(خادم)

له دما غونو ووزي او ورک شي ، دغه شان نوې نغمې که د خلکو غوږو ته ورسیږي ژر به انشا الله د مقصد لار مونده کړي او ور روان به شي ادیبان او لیکونکي کولی شي چې

هماغه د شمعې سوزيدل او د فرهاد او شيرينې نوم د خلکو غوږونو ته پدې شان ور سوي:

لکه شمع که ځان وسيزې په اور ته   نو به هله کړې رڼا مينه او کور ته
که فرهاد غوندې دې غرونه سوري نکړه   دشرين وطن په عشق کې يې نامتور ته

او س بايد د دې ډول بيتونو په غرض :

(په گلگونه چهره څاڅکي د خولو چې تر نظر شي
د شبنم په رنگ کې وينم د گلابو طوفان گله)

خلکو ته داسې وويل شي :

(په خولو يې د تندي که ابياري کړې   د وطن د گلو باغ به کړې سمسور ته)

اوسني ليکونکی بايد د دې وخت ضروريات په نظر کې ونيسي او د خلکو رهبري وکړي لکه څنگه چې يو د زمانې نبض شناس شاعر وايي :

(هره ورځ د زمانې احوال بدليږي   هره شپه نوي خو بونه نور تعبير)

همدغه شان بايد د شعراءُ نغمې هم بدلې او په شعري او ادبي دنيا کې نوي افکار ځای ونيسي ، داسې ، نوي هم نه چې له محيط سره هيڅ نه تطبيقيږي ، ځکه دا خوله بارانه پاڅيدل او ناوې ته کښيناستل دي او شاعر بايد خپل کام ته دامن ځای ونيي او پخپلو دردونو يې خبر کړي ، د شاعر دا وظيفه ده چې د کام په غم وژاړي او هغوی هم وژړوي هسې نه چې خزان ور ته پسرلی ښکاره کړي يا په غم کې ور ته سرندې ووهي . (۱)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کال ، ۱۲ گڼه ، ۵۲ - ۵٤ مخونه.

فکـــرونه هم تغیر مـــومي

غټ او واړه شیان څه چې په دنیا کې دي بعضې ډیر ژر او بعضې څه موده وروسته تغیر مومي ، انسان هم سره له ډیر صفاتو د همدغه تعبیر په لار کې واقع دی ، فکر ، عقل ، ذوق او هر څه یې تغیر کوي او په نورو شیانو کې هم تقیر پیښوي ، که سړی د تاریخ پاڼو او موزیم خانو ته مراجعت وکړي او د انسان مختلف حالات او اثار تر نظر لاندې ونیسي پدې به پوه شي چې انسان هیڅکله په یوه حال نشي قانع کیدلی او همیشه پخپل حال کې تحول او تلون غواړي ، د انسان همدغه تحول غوښتونکی طبیعت چې په هیڅ حال نه قانع کیږي ، کله د خپل کاله په نقشه کې تغیر پیښوي او کله پخپل لباس کې تحول پیدا کوي د دنیا د آبادۍ او د انسان د ټولو پیشرفتونو لوی سبب نو انسان طبعاً د تجدد خوا ته مایل دی او همیشه زاړه شیان په نوو بدلوي او یو ډول تر اخره پورې نه پالي ، که سړی یوازې د انسان لباس په نظر کې ونیسي او په مختلفو اقسامو یې غور وکړي پوه به شي چې خیاطانو د تن په جامو کې څومره تحولات او تغیرات کړي دي او لا کوي یې .

د خیـاط لیاقت پوهه او ښه والی همدغـه دی چې هر وخت د خلکو خواهش ته وګوري او هغسې جامه جوړه کړي یعنې د محیط په خوښه کار وکړي هسې نه چې خلک یو څه غواړي او دی نور څه کوي .

د انسـان فکر هم لکه د خـیاط مـاشین داسې دی چې باید هر وخت داسې کار وکړي چې خلک یې غـواړي او خوښوي یې ، د انسـان قابلیت هم دیتـه وایي چې خپل فکر د خلکو او محیط له تقاضا سره تطبیق کړي شي ، همدغه شي ته ذکاوت او هوښیاري هم ویل کیږي او د یوه سړي د قابلیت پوره سند کیدلی شي .

هر څوک چې له خپل فکره داسې کار نشي اخیستلی چې د خلکو له احتیاجاتو او د محیط له مقتضې سره سم وي هغه هیڅکله په دنیا کې د خوشحالۍ ژوندون او ښه زیست نشي کولی او نه په اجتماعي حیات کې څه برخه لري ، څومره انسانان چې په یوه مملکت کې اوسیږي او یو ملت ورته ویل کیږي دوی ټول د یوه لوی مـاشین په ډول دي چې واړه واړه څرخونه او مختلفې پرزې لري چې باید ټول د یو مقصد لپاره حرکت او کار وکړي او خپله وظیفه اجرا کړي ، پدې څرخو کې که هر څرخ له عمومي ارادې سره سم کار نشي کولی نو هغه بیکاره او خراب ګڼل کیږي ، بلکې نور هم له کاره باسي .

نو دا هم معلومه شوه چې ښه والی او هوښیاري په حقیقت کې همدغه شی دی چې سړی خپل افکار له محیط سره تطبیق کړی شي اوله عمومي ارادې سره سم د مشترک مفاد لپاره کار وکړي ، هر څوک چې خپل افکار له محیط سره نشي تطبیقولی هغه لکه یو بیخبره دهقان داسې دی چې د زراعت وخت او موسم ور ته نه دی معلوم او بې وخته پخپل پټیکې څه کري چې هغه هیڅکله نه شنه کیږي او تخم هم ضایع کیږي .

د دې سړي کار که څه هم په اصل او په خپل وخت کې ډیر ښه کار دی مگر دی ور څنې هیڅ نتیجه نشي اخستلی او خلکو ته خپل لیونتوب ښیي .

څوک چې یوازې د خپل فکر په محیط کې گرزي او عمومي نظر نلري یعنې خپل افکار یې له محیط سره نه وي تطبیق کړي د هغه فکر په هر ځای او د هر چا په نظر کې صحیح نه وي .

یو وخت یو ظریف سړی چې په سره رود کې اوسیده بازار ته روان و چا ور ته وویل چې ما ته یوه تهوته راوړه چې آبي رنگ یې وي او ساده وي هغه چې له بازاره راغی نو سره شیر چایي تهوته یې ور ته راوړه او وریې کړه د تهوتې خاوند ور ته وویل چې ما خو آبي تهوته غوښتې وه او تا سره بخنه تهوته راوړه ظریف ور ته په خندا شو چې د سره رود اوبه خو همدغه شان رنگ لري .

څوک چې عمومي نظر نه لري او یوازې د خپل فکر په غولي کې خا پوړې کوي یعنې خپل افکار یې له عام محیط سره نه وي تطبیق کړي چې د خپل کاله د اوبو رنگ ابي رنگ گڼي او نور ځایونه په نظر کې نه نیسي ، نو هر څوک که غواړي چې حقیقت ته ورسیږي او افکار یې په هر ځای کې صحیح وگڼل شي هغه باید خپلو افکارو ته وسعیت ورکړي ، دې خبرې ته باید ادیبان او لیکونکي زیات ملتفت شي او ډیره توجه ور ته وکړي ځکه چې دوئ له خپل محیط سره زیات فکري ارتباط لري او تل خپل نظریات خلکو ته وړاندې کوي نو که د دوی افکار له محیط سره موافق نه وي او څوک ور ته خپل احتیاج نه حس کوي هیڅوک یې نه قبلوي او شنډ پاتې کیږي نو دوی هم باید لکه نور کسبگر د خلکو د ذوق او ډول رعایت وکړي یعنې ښه شیان په ښه لباس کې خلکو ته وړاندې کړي او د محیط احتیاجات په نظر کې ونیسي ، څه چې لیکي باید پخوا له لیکلو څخه سترگې ښې وغړوي او په خلاصو سترگو څه ولیکي نو د ده افکار هرو مرو عمومي رواج پیدا کوي او خلک یې ښه قبلوي.

شاعرانه خیال

چپه چپي او قراره قراري وه ، سپوږمۍ د ځمکې په مخ رڼا غورزوي ، هیڅ طرف زوږ او زوږ نه و .

یو ژور لښتی په شنه گیاه پټ او پیچلی له اوبو نه ډک او غلی روان و .

هر چا چې دا وضعیت لیده گمان یې کاوه چې دا اوبه بې شعوره نه دي ، په عزم او اراده کوم طرف ته ځي . ما هم دا خبره حس کړه او ور پسې روان شوم . څه ساعت وروسته گورم چې په شنه باغ کې قدم وهم پدې باغ کې هر راز بوټي ولاړ دي ، دا اوبه چې ډیره موده پخوا هم دې باغ ته راغلې وې د دې باغ په شنو پاڼو ، خوږو میوو ، ښایسته گلانو کې یې حلول کړی . دا شین بڼ ، تازه چمن یې د انسانانو ، مرغانو ، حیواناتو لپاره ساز کړی و . دا اوبه لکه د تاک په رگو کې ننوتې وې ډیر خلک یې په خپل خوند مست کړي او د ډیرو نشه یې د ښکو په پاڼو زیاته کړې وه ، په یوه بوټي کې ځان لکه عسل خوږ کړي او په بل کې یې د سر کې تریووالی پیدا کړی و ، په گني کې یو راز او په مرچ کې یې بل راز مزه ایښې وه ، دا اوبه بر سیره پردې چې د دې میوو او گلانو د وجود سبب گرزیدلې وې په تعمیر او ودانۍ کې یې هم برخه اخیستې ، د دې باغ دیوال او گرد چاپیر سرایونه یې سر ته رسولي وو . دې اوبو یوازې د ځمکې په مخ تردد نه وکړی .

لکه چې یې د همدردۍ حرارت په زړه کې پیدا شوی ، د اقیانوس له دریا به جگې شوي او په وچو جزیرو باندې یې د رحمت څاڅکي شیندي او لکه د گل له پاڼو هوا ته هسکې شوې دي ، کله یې په لویو دریابو کې د انسانانو بیړۍ او درانه جازونه په سر گرزولي او د څاروي وظیفه یې اجرا کړې ده ، دا اوبه که څه هم د ونو جگو څوکو رسیدلي دي خو خلک د ځمکې په سر گرزیدلی شي څه شی نه دوبوي ، نه دغه اوبه چې کله په یخ کې ځای نیسي او د توری په ځای او کله د گل په پاڼو (ښایسته جامه) کې ننوزي د حسن او جمال مظاهره کوي او ځنې وخت د صدف په صاف زړه کې ځان تربیه کوي او د جوهري په دکان کې د تجارت بازار تود وي ودې شي چې شاعرانه خیال هم دغسې یو شی دی . (۱)

---

(۱)کابل مجله ، ۱۳۱۸ کال ، ٦ گڼه ، ۵۸ مخ .

تیاره او رڼا

نه پوهیږم خوب دی که بیداري ، خیال دی که حقیقت ، دنیا په تیاره او ترګمۍ کې واقع ده ، له شرقه تر غربه تور تیکری غوړیدلي هر څومره چې یوه خوا بله خوا ګورم هیڅ نه ګورم.

هر لور ته تورتم او تپه تیاره ده . زه ګمان کوم په داسې کره کې یم چې د انسان هوس په کې هیڅ نه دي کرلي او نه د تمدن لاس په کې څه نقش او نګار کړی او دا یوه طبیعي او ساده منطقه ده چې د فکر او کار اثر پکې نشته ټول مخلوق ویده او دنیا په هماغه پخواني حال پاتې ده ، هیڅ تغیر پکې نه دی پیښ شوی ځکه چې زهٔ څه نه وینم . زما په نظر کې دنیا په خوب ویده او خپه خپه ښکاري .

زه ګمان کړم چې دنیا د خوب زانګو ده او خلک پکې غلي پراته او یو په بل اړه او غرض نه لري ، زه تصور کړم چې دنیا یو سپیره ډاګ او وچه بیدیا ده هیڅ پکې نشته د هر چا لاس تش او خالي دی ، خبر نه یم چې څه شته خو زه د جهل په تیاره کې پټې سترګې پروت یم څه نه وینم او دا هغه دنیا ده چې د بشریت معموره ګرزیدلې او بله شوې ، زه په همدې تیاره او بې خبرۍ کې ، چې یو نا څا په سپینه رڼا پیدا شوه او د دنیا بازار را ته ښکاره شه .

نه پوهیږم دا رڼا له څه شي پیدا شوه د حقیقت معشوقې مخ ښکاره که او که د علم لمر پخوا وختونه د صبح صادق قاصد را ولیږه او که د بشر د حکمت برق او برېښنا وه خیر هر څه چې وخونوې دنیا یې له هر شي ډکه پکه را وښوده ، چې هر څوک یې محتاج او هر څوک له مانه بې نیازو ، هر چا هر څه درلوده او هر شي نوی رنګ پیدا کړی و ، میخانیکي اسبابو په کایناتو کې عجیب او غریب تحول څرګند کړی ، او د هنر کیمیا وسپنې ته پښې او وزرونه ور کړي ، په دنیا کې بله دنیا جوړه شوې ، د دماغ د زړه خونه نوې شوې ، نوی فکر ، نوی خیال پیدا شوی . زه علاوه پدې چې په مادیاتو کې برخه نه لرم ، یو سر او دوه غوږه یم په معنوي هستۍ کې هم لکه الف هیڅ نه لرم زه داسې ښکارم لکه چې له کومې بلې کرې ځمکې ته نوی راغلی یم .

هو ! زه د بېخبرۍ او بېکارۍ له دنیا د علم او عمل دنیا ته نوی راغلی یم .

زه له خوبه نوی را پاڅیدلی یم . پس له دې به لکه وړوکی هلک د یوه شي او بل شي نوم زده کوم او هر شي ته به د تعجب په سترګه ګورم

بله دنیا

نیمه شپه ده هیڅوک له ځایه حرکت نکړي ، مگر زه لکه سرسام بې ارادې روان یم. په مخ کې مې غرونه او سیندونه راځي خو زما مانع کیدای نشي په لوړ و او ژورو لکه نسیم یا بریښنا څرخنده تیریږم هیڅ شی مې په مخ کې حایل کیږي نه.

یوه شیبه وروسته نه یم خبر چې ما د څومره مودې لار په څو دقیقو کې قطع کړې ، خو له دغې دنیا چې زه ورسره اشنا وم وتلی او یوې نوې دنیا ته د تعجب په سترگو گورم ، زما او د دې خلکو تر منځ دومره بعد او فاصله ده لکه چې د اولې ورځې انسان یې د دې وخت له انسان سره لري دلته هر څه نوي او هغې دنیا سره چې زه ترې راغلی یم هیڅ مشابهت نلري حسن او جمال ټول همدلته جمع شوي ، عیش او عشرت د همدې خلکو په برخه رسیدلی دی. د دې ځای وگړي چې لکه د یوه چمن گلان یو شان تر او تازه ښکاري ماته هغه تفاوت او ټیټ و پاس چې ما د انسانانو په ډله کې لیدلی را یادوي او هغه کسان چې د فقر او ضعف نمایندگان وو ، را ته وې دلته که هر څومره میخانې او د ساعت تیرۍ وسیلې ډیرې دي مگر خلک یې دومره نه دي بیخوده کړي چې له اینده حیات نه غافل او په دې شعر قانع شي. گویا دې ځای ته لا د قناعت لغت نه دی رسیدلی او حرص بد نه دی معرفي شوی، هر طرف ته کارخانې او فابریکې جاري دي نوي نوي کشفیات او اختراعات کیږي خو افسوس چې زه د دې ځای د شیانو نوم نه پیژنم او تعبیر ترې نشم کولی مگر دومره پوهیږم چې د ټولې دنیا د تسخیر د پاره کفایت کړي. د دې ځای په کتاب کې ډیر شیان چې ماته بد معرفي شوي و ښه ښودل شوي او داخلاقو په غټو غټو عنوانو کې لوی تغیر او تبدیل پیدا شوی دی دلته په عوض د تواضع او امید وارۍ د عزة النفس درس ور کول کیږي او د صداقت په ځای سیاست ستایل کیږي ، زه پدې ښایسته وینا کې ښکته او پورته گرزم ، د بشریت د امراضو دوا لکه همدردي او نور ... لټوم خو بې له ذهر دارو غازو او جهانسوزه او ره بل څه نه وینم او وروسته له ډیرو پوښتنو راته ویل کیږي چې ته د شرق موزیم خانو ته مراجعت وکړه گوندې دا د شلو قرنو پخوا ارمغان د هغه ځای په زړو او شکیدلو پاڼو کې پیدا کیږي. (۱)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کال ، ۵ گڼه ، ۳۶ مخ.

د بشریت قافله او منزل مقصود

نن چې د بشریت قافله او د انسانیت کاروان ، د مدنیت او عرفان په بازار کې قدم وهي ، او د حکمت په رڼا د مهجولاتو په تور تم کې او به د حیات لټوي ، له اوسپنې د هوا مرغان او له وولادونه د دریاب کبان جوړ وي ، له لوبو نه بریښنا (برق) او له هوا نه وینا اخلي ، نن چې له شرقه تر غربه د انسان ږغ هر غوږ ته بې کاغذ او لفافې او بې ټکسه د پوستې رسي .

نن چې هر سړی د دنیا په حال احوال او د لرې لرې خلکو په کار بار خبر دی د یوه او بل په حق کې پیشگویي کوي ، نن چې د بشر له سترگو پردې لرې شوي ، لرې او نږدې وړې وړې ذرې ویني او له ډیره عقله ویښته چوي دا ټول د نن او پرون ورځې د زیار او زحمت نتیجه او د یوه قرن محصول نه دي . دا معنوي سرمایه د بشر د اولې ورځې پانگه ده چې ورو ورو زیاته شوه او په مرور د زمان له یوې دانې درمندونه او له یوه زڼي باغونه جوړ شوي ، د بنیادم فکر لکه طفل ډیره موده د حیات په غولي خاپوړې کوي او د حرکت او عمل په میدان او د تجربو په گدۍ ډیر کرته پاڅیدلی او سر په څېړۍ لگیدلی ، پس له ډیرو پرزیدو یې یو یا دوه قدمه د ترقۍ لور ته اخیستي دا طفل په بیابان د دنیا کې چې هیڅ لور لار او رڼا نه وه او هر طرف له مارکنډیو او اغزیو ډک و . لوڅې پښې یوه خوا او بله خوا لکه سودایي او تندې یې تیرې کړې ، په کنډو او کپرو د خطر کې ولیدلی لکه یوسف (ع) عمريې په څا او زندان کې تیر شوی د زمانې له مصایبونه یې د سر په کاسه کې اوبه څښلي .

کله د تصادف په گام او کله د تدبیر په قدم وړاندې تللی .

ډیرې ککرې پدې ارمان کې خاورې شوي چې یوه غوره د پښې تجزیه کې یا له یوې هسې تیل وباسي او له بلې پلته تاوده کي ، خپله تیاره کوټه پدې رڼا او خپله توره خونه پدې روښانه کي .

لنډه یې دا لکه څنگه چې بنیادم دا اوسني صورت او قد و قامت پس له ډیرو تحولاتو موندلی ، اول ځل له غذا یې مواد و مائیت ته راغلی (منی شوی) او پس له هغه د مینې پرچې (علقه) گرزیدلی او بیا یې د غوښې شکل پیدا کړی او په تدریج سره هډوکی جوړ او

په غوښه کې پټ شه ، وروسته تر دې یې زړه ، سترگې غوږونه او بې حسابه اجزا د بدن او پرزې یې د وجود چې ځانته یو علم (تشریح) پکی تدوین شوی دی په کار خانه د قدرت کې جوړ شوی او یو مکمل وجود چې خدای په اشرف المخلوقات سره ستایلی د خدای په قدرت دنیا ته راغلی . همدارنگه یې فکر هم د تحول پایه په پایه ختلی او دې اوسني مقام ته رسیدلی دی . بنیادم ډیره موده په صحرا د تنهایی او نادانی کې په ډار او ترس گرزیدلی او لکه ښاپېرک په سمڅو او غرو کې پټ شوی ، هر ساعت له مختلفو اوازو د حیواناتو او غره هار د تالندې وېرېدلی او له ډاره یې یوه او بل شي ته سجدې کړي . پس له ډیره وخته د ملگرتیا او تعاون په فایده پوه او د غلو له ډاره کلی کور شوه ، له همدې وخته د قومیت ، نوعیت ، قرابت ، نیلي په ځمکه کې چلیدلي ، د محبت شفقت ، جمعیت سلسلې اوږدې شوي ، او د بنیادمو قافلې او کاروانونه د ترقی په لا مخ وړاندې د منزل مقصود د طرف تللي او هرې طایفې ځانته یوه پناگاه لټولې ، او ځان یې څه شی او ډیر تر سیه کړی .

چا د غربیت په خونه کې اړولي او چا د قومیت په مرغانچه کې ځان ځای کړي . مسلمانان په فراخ باغ د دین او دیانت کې پراته او د یوه باغوان لاس لاندې تربیه کیږي ، پدې باغ کې هر قسم بوټي او هر راز گلان او ونې چې هر یو بیله مزه بیله میوه علیحده رنگ او گوښې فایده لري موجوذ دی، تر انگورو پورې د هر ځای میوه پیدا کیږي ، او د هر چا خوله پرې خوږیږي .

دا باغ خصوصي نه دی ، د هر چا زړه چې ورته وشي په یوه کلمه کلپ ورته خلاصیږي او ور ورته بیرته کیږي . (۱)

---

(۱) کابل مجله ،۱۳۱۷ کال ، ۱ گڼه ،٤٥ - ٤٦ مخونه .

د محبت لېوال

راشه چې زه خپل زړگي ته مراجعت وکړم چې په دغه حساسه نړۍ کې د مينې او محبت څه يادگارونه پاتې دي او که نه ! دغه زړگی چې د محبت په هر راز لومو کې نښتی او د عشق په پنجرو کې يې ډېر رياضتونه ايستلي دي گوندې د عشق او مينې تير حالونه لکه د سينما فلمونه يو يو راته ښکاره کړي او دا راته ووايي چې عشق او محبت په انسان باندې څه کوي ترڅو چې د دنيا په مخ د حسن او جمال مظاهر ليدل کيږي او د انسان په سترگو کې د ليدلو او کتلو احساس وي ، هرو مرو به د انسان په زړه کې يو ډول مينه او د يوشی محبت وي مگر محبتونه ټول يو راز نه دي او نه يې اغېزه د انسان په زړه کې په يو ډول وي بعضې محبتونه دي چې ډېر ژر د انسان له زړه محوه کيږي او هيڅ اثر يې نه پاتې کيږي .

هو ! انسان کله کله خپل زړه په لمر او سپوږمۍ او د اسمان په ستورو هم بايلي مگر کوم وخت چې هغه ورته لويدونکی او پرېوتونکی ښکاره شي نو ډېر ژر ورځنې بېزاره شي او په يوه داسې ذات پسې گرځي چې هغه هېڅکله نه محوه کيږي او تل تر تله وي .

دا راز محبت د انسان جسم او روح دواړه داسې رڼا کوي ، چې بيا لمر او سپوږمۍ هم ورته له شرمه کتلی نشي مگر دا محبت په هرزړه کې نه پيدا کيږي او نه د هر چا لاس وررسيږي دا پاک محبت دی او په داسې زړه کې ځای نيسي چې هلته بل هيڅ محبت لاره نلري.

هر کله چې محبتونه راز راز او ډول ډول دي او په هيڅ وخت کې د انسان زړه چې د محبت نړۍ ورته ووايو له مينې تش او خالي نه وي نو زه به اوس خپل زړگي ته رجوع وکړم او هغه ټول محبتونه به يو يو را په زړه کړم چې په دغه نړۍ کې پيدا شوي او بيا ورک شوي دي .

ښه مې په ياد دي کله چې زه په کوڅو کې له ورو سره گرزيدم او کور کې به مې څه کول زما په زړه کې بې له محبته بل هيڅ شی نه و ، زه په همدغه وخت کې محبت د خپل مور له غېږې او د کاله له خلکو بيل کړي او له پرديو هلکانو سره يې ملگری کړی وم .

زه به هغه وخت د خپلې مور له څنگه پاڅيدم او په منډه به باندې تلم ، که هغې به ماته هر څومره ناري وهلې ما به سترگې نه وراړولې ځکه چې خپلو ملگرو ته به ورتلم او هغوئ

به مې لټول .

زه به د هغوی خوږې مرکې ته داسې په شوق ور تلم لکه یو مین چې په نیمه شپه کې د خپلې معشوقې حضور ته په څه طمع ځي او بل هیڅ ته یې پام نه وي مګر کوم امیدونه چې یو مین خپلې معشوقې د وصال په وخت کې لري زما په زړه کې به هغه شان یوه ارزو هم نه وه او نه به مې د دغسې شیانو تصور کولی شو زما محبت په دغه وخت کې په هیڅ راز مادي او معنوي اغراضو بنا نه و . په دغه حین کې ما هر راز مرسته او ښیګڼې نه د محبت لپاره کوله مګر د هیڅ شي لپاره به مې له چا سره محبت نه کاوه ، زما محبت په دغه وخت کې یو پاک او مجرد محبت و چې په هیڅ ډول اغراضو نه و ککړ شوي ، مګر څه موده وروسته چې ما د خپلو همدغو ملګرو په ښکلو مخونو او معنی دارو سترګو کې بعضې کیفیتونه ولیدی شوه ، نو زه له یو بل شان محبت سره اشنا شوم او زما په زړه کې د هغوی په نسبت یو بل راز مینه پیدا شوه پدغه وخت کې زما زړګی لکه یوه وړه کښتۍ د محبت په دریاب کې ولویده چې د مینې او عشق موجونو او چپو ور باندې لوبې کولې .

لدې محبت سره زښت ډیر اظطراب او نا قراري ملګرې وه چې همیشه به زه له مشکلاتو سره مخامخ کیدم مګر دغه ټول مشکلات مینې او محبت زما په نظر کې دومره اسانه کړي وو چې ما به ورځنې خوند اخستلو .

پدې وخت کې زما په زړګي کې مینې او محبت داسې تنده پیدا کړې وه چې ذ دغه دریاب ټولې اوبه یې وچې کړې او په وچ ډګر پاتې شو.

څنګه چې دغه اضطراب او نا قراري ورکه شوه او زما زړګی لکه مړی یا ویده لږ څه له سرګردانۍ خلاص شو ، نه پوهیږم چې بیا له کومې خوا ذ محبت نسیم را والوت او زما په زړه کې یې لکه د پسرلي هوا بیا د مینې احساس ژوندی کړ ، پدې وخت کې زه د خپل مفاد د پاره هر طرف لیوال او سرګردان ګرځیدم چې یوه شیبه به هم قرار نه کیناستم ، زما زړګی په دې خال کې هم د محبت له پنجو خلاص نه و ، مګر دومره شوی و ، چې زما په نظر کې یې له هر شي ځینې مقاذ ښایسته کړي و ، چې ما خپل زړه کلک ور پورې تړلی و او هر طرف ته به په همدغه نیت ګرځیدم .

زما زړګی پدې وخت کې هم هیڅکله نه دی قانع شوی او لکه د ملنګانو کچکول هر څومره چې به په خپلو خواهشاتو ډکیده سمدلاسه به بیرته تشیده او نور څه به یې غوښته پدې

محبت کې ماهر راز ذلت او تحقیر قبلولو او د خپل مفاد لپاره به تل د نومړو او غټو خلکو په وړه کې ولاړ وم چې دوی به راته له هر چا ځنې ښه ښکاره کېدل او له همدوی سره به مې مینه لرله .

مگر دا مینه اساسي او اصلي نه وه تر څو چې ما خَپل (مفاد) د دوی په کور کې لیده ، له دوی سره به مې مینه در لوده او د دوی احترام به مې کاوه او کله به مې چې د غه طمع د دوی له وره پرې شوه نو بیا به مې پېژاندل هم نه .

کوم وخت چې دا حرص یا دا محبت زما په زړه کې سوړ شو او زه ور ځنې خلاص شوم د دې دنیا هر څه را ته فاني او تیریدونکي ښکاره شوه نو خپله مینه مې ور ځنې وشکوله ، د دنیا هر څه مې نورو ته پرېښودل ، او ماله یو بل عالم سره لاره پیدا کړه ، هغه پخوانی محبت مې له زړه و مینځل شو ، او یو بل ډول محبت پکې ځای ونیولو .

پدې محبت کې هیڅ قسم اضطراب نه شته بلکې زیاته ډاډینه او قراري پکې لیدله کیږي ، دا محبت هیڅکله نه محوه کیږي ځکه چې له فاني او محوه کیدونکو شیانو سره تعلق او رابطه نلري .

اوس که زه پدې عالم کې هم له چا سره محبت او مینه لرم هغه به له داسې شیانو لپاره وي چې هیڅکله نه ورکیږي .

هو ! زه خو اوس لکه بلبل او بورا داسې نه یم چې په ظاهري ښکلیتوب وغولیږم او د دې جهان په هغو گلانو پورې زړه وتړم چې ډیر ژر فنا کیږي او د مني باد یې هرې خوا ته وړي ، زه د داسې څه لپاره له چا سر د لږې مودې لپاره مینه نه پیدا کوم ، زه اوس په دنیا کې له داسې خلکو سره مینه او محبت لرم چې هغوی یوه داسې پتمه او معنوي پانگه لري ، چې په هیڅ شان نه ضایع کیږي او د زماني سیلاب یې نه شي وړلی - دا پانگه د انسان هغه معنوي او اخلاقي موجودیت دی چې په هیڅ وخت کې خپل حسن او قیمت نه بایلي مگر هر څوک یې نلري او نه د هرچا په برخه کیږي .

دا انسان هغه ثروت دی چې په دنیا کې ور باندې ښه نوم او عام محبوبیت گټي او په اخرت کې ور باندې د خدای رضا لاس ته راولي .

نو که څوک غواړي چې په دنیا کې د زړونو مملکت لاندې کړي او د غه راز جهانگیري یې

په نصيب شي هغه بايد په همدغه شي د خلکو زړونه خپل کړي او خپل مينه پکې ځای کاندي .

په دنيا کې بل هيڅ شی نشته چې د انسان په زړه کې لکه ښه اخلاق باد وامه او عميق تاثير وکړی شي ، همدغه شی دی چې انسان ته د نورو د تسخير لپاره ور کړ شوی ، او دی ور باندې له نورو امتياز پيدا کوي . (۱)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۹ کال ۱۱ گنه ، ۳ - ٤ مخونه .

پوهه او معرفت

کله چې د تورو شپو په تور تم کې را ته سل راز شیشکې او پیریان ښکاریدل او زه به ورځني په خوب کې هم ویریدم نن هغه شیان یو نه وینم - نه پوهیږم چې څه وخت زما نظر بل راز و ، او که دغو پټو مخلوقاتو را سره اشنا یي درلوده ما پخپلو سترگو د ښاپیریانو رانجه پورې کړي وو ، که مې د کوم پیر او فقیر خولی په سر کړې وه ، هر څه چې و ، او هر گمان چې ته کوې خو زه چې کله ماخستن یوازې له کوره ووتم کاني ، بوټي به راته د پیریانو لښکر جوړ شو او هر شي به زما په نظر کې بل راز جلوه کوله .

یوه شپه چې یوازې له کاله ووتم او له کلي بهر شوم نا څاپه راته یوه توره بلا را ښکاره شوه او زما په زړه کې یې عجیب او غریب حرکت پیدا کړ ، هرې خواته چې مې سترگې اړولې د خوف او ویرې نا اشنا شجه مې په مخکې ولاړه وه ، د پلرو او نیکونو هدیره را ته د بلاگانو مېنه او د پیریانو کور ښکاره کیده . له هرې شناختې را ته سل پیریه جوړ شوه او زه یې په سل رازه موهومو عذابونو سره ویرولم ، د وطن کاني او بوټي را ته روې ، او شیشکې شوې چې زما زړه یې له گوگله ایسته او هر ډول ویروونکي خیالات او تصورات یې راته پیدا کول ، هېڅ نه پوهیدم چې له ما سره به څه کیږي او څه به راته پیښیږي مگر څومره چې توره بلا راته نژدې کیده هغومره زه د مرگ او فنا لور ته وړاندې کیږم او یقین مې درلود چې په هیڅ راز ور څخه نشم خلاصیدلی ځکه چې دا هماغه بلا وه چې د کلي ټول هلکان ورځنې ویریدل او هره شیبه به یې د لوبو په میدانو کې د دوږخې په غاړه یا د تناره په سر کیسې او خبرې کیدلې .

همدغه شیبه زما د ژوندون روستی ساعت او اخره برخه وه چې باید له خپلو ټولو ارزوگانو سره دواع وکړم او ځان د مرگ بیرحمه پنجو ته وسپارم .

ډیر افسوس نه مې وکړه چې پدې وخت کې ولې له خپل کوره را ووتلم او د دغې بدبختۍ استقبال مې کاوه ، مگر په افسوس او حسرت نو څه کیږي څه شی چې سړي ته تقدیر پیښوي هغه پیښیږي او دا روستی عقل له هیچا سره ړومبی نه وي ، ډیر ځله سړی په ځینو ارادو پسې له کوره بهر شي مگر نه پوهیږي چې په لاره کې ور ته څه پیښیږي او څه کیږي ، که چیرې انسان دغه را زیپیښې پخوا له پیښیدو لیدلی هیڅکله به یې د خپلو ټولو

ارادو تعقیب نه کاوه او لکه یو شل به ځای په ځای ناست و هیڅکله به له کنډو کپړو او ګړنګو څخه نه لویده ځکه چې تل د سکون په یوه داسې ګړنګ کې پروت و چې راپورته کیدی به نشو .

د دغې شپې او دغه حال تصویر زه داسې اوس ښه نشم کولی او نه یې تاسې هغسې احساس کولی شئ ، زما افکار په دغه وخت کې ټول د خوف یوې توري نقطې ته متوجه و او بې له خوفه مې نور هیڅ نه لیدل ، هیڅوک نه و چې زه یې له دغې بلا خلاص کړی وای ، یا ورته دا امید شوی وای ، پخپل وطن کې له خپل کور او کلي څخه څو قدمه هغه خوازه بې وزلی ، بې اسرې او بیکسه وم هیچا ته مې څه هیله نه درلوده له خپلو او خپلوانو ، ملګرو او اشنایانو مور او پلار څخه امید قطع شو او په تمامه معنی را ته ځان یوازې او بې مرستې ښکاره شو .

نه پوهیږم چې کله به په تاسې باندې دغسې جال راغلی وي چې اوس د دې کلماتو په معنی پوه شئ او زما په تیر شوي حال لږ څه رحم وکړئ که یه ؟ که تاسې له دغسې زمان او مکان سره اشنا نه یاست او دغه راز مو نه دی لیدلی زما خبرې به خدایږو چې څه وبولئ د افادې قوه هم دلته ډیره ضعیفه ده ، د هغه حال د تصویر او تقریر لپاره لا تر اوسه کلمات نه دي وضع شوي او که وضع شوي هم وي زه یې د استعمال په چل نه پوهیږم ، د دغسې فجیح حال تصویر راته ډیر ګران ښکاري ، زه هیڅکله دیته نه یم حاضر چې د خیال په عالم کې بیر ته هغه حال ته رجوع وکړم او بیا تاسې ته د دې کیسې جزیات او واړه تکي پوره بیان کړم ، که چیرې د نیا تکرار هم قبول کړي او زه بیر ته کوچنی شم ، هماغه شپه بیا راشي او زه په هماغه تورو شپو تورو پردو کې دا حال بیا وونیم یقین دی چې په هغه حال کې هیڅ نشم لیکلی او تاسئ نشم پوهولی که دا هم وشي او دا ټول غیر ممکن شیان امکان پیدا کړي بیا هم یقین نلرم چې د اوریدونکو زړه به زما په حال وسوزي او څه چې په ما تیر شوي وي دوی به یې په اوریدلو هغسې متاثر شي ، د لیدو او اوریدو دومره فرق دی لکه د ړانده او بینا نو بیا ویلی شم چې د هر بدبخت حال ستاسې په نزد له یوې کیسې او افسانې نه زیات اهمیت نلري ، همیشه او په هر ځای کې د بدې ورځې د خاوندانو حال د نورو لپاره قال شي ، په هر ځای کې ځکه هماغه سوزي چې اور پرې بلیږي په هر هیواد کې پردی غم نیم اختر وي ،

هېڅکله داسې نه دي شوي چې د سترګو کار له غوږو واخيستل شي يا د يوې سترګې په ړوندوالي د بلې سترګې بينا لږه شي دا ټول هغه ممتنعات دي چې فرض يې هم ممتنع دي نو زه هيڅکله له تاسې دا نه غواړم چې تاسې دې زما د حال داسې احساس وکړئ لکه چې ما کړيدی زه همدومره غواړم چې زما په حق کې يې يو مشکل حال قبول کړئ او د ويرې سخت عذاب وګڼئ زه. په دغه وخت کې نور له خپله حاله خبر نه شوم او نه پوهيدم چې ځمکه مې له پښو نه کومې خوا ته ولاړه او زما د وينو په جريان کې څه تغير راغی ، خو هر څه را نه هير شوه او نور مې د خوف احساس هم ونکړای شو تاسې فرض کړئ چې زه هم لکه يو بې حس او بې شعوره کاڼی په دغه بيديا کې پريوتم چې عقل او شعور احساس او خيال هر څه را نه ولاړل او بيخي يوازې پاتې شوم ، دا حال که څه هم يو موقتي مرګ و چې څوک به يې نه خوښوي او جمادي حالت به يې بولي خو زه يې له دغسې مهيب او وېرونکي ژوندون خلاص کړم او د ټولو غمونو په مخ کې حايل شو .

څه شيبه وروسته چې دا حال هم لکه د انسان نور ښه او بد حالونه له سترګو پناه شو او ما خپلې سترګې وغړولې بې له دېنه چې خپل ورور مې تر څنګ ناست و او زما تلې او لاسونه يې مښل بل هېڅوک او هېڅ شی نه و کومه توره بلا چې زه يې يوه شيبه مخکې ويرولم او ژوندون يې را ته يو لوی غم او سخت عذاب ګرزولی و هغه مې سکنی ورور او د خپل کاله سړی و .

وګورئ !! کله کله سړي ته خپل خواخوږي او خپلوان بلا کيږي او په بله بڼه يې ويني يعنې لکه يوسف خپل ورور ورته لېوه شي او په بلاګانو يې خوري .

دغه راز تياره او تور تم چې په هر ځای کې وي هلته سړي ته دغسې حالونه پيښيږي چې له خپلو ورونو څخه هم ويريږي او هغه څوک چې د ده مټ او بازو وي د خپل بدګمان په اثر کې ور ته لکه بلا داسې ايسي ، د دغسې تيارې نسبت که څه هم په ظاهره تورو شپو ته کيږي مګر په حقيقت کې له ناپوهی او نه پيژندلو څخه پيدا کيږي ، په کوم ځای کې چې د جهل او نادانی تورې پردې د خلکو په سترګو غوړيدلې وي هلته سړي ته هر څوک نا اشنا ايسي او د خپل کور و کلي خلک ور ته د راز راز بلاګانو په ډول معلوميږي ، هر چا نه يې په زړه کې ويره کيږي او په شپانه باندې د لېوه ګمان کوي ، بې

له ويرې بل شی نه پېژني او بې له بد گمانۍ او د خوف له تخيل څخه نور څه نلري ، همدغه سبب دی چې نا پوهو وگړو ته (چې په کوم ځای کې وي) يو حاکم داسې ښکاري لکه په توره شپه کې سړي ته خپل ورور له ليرې ځان وښيي او دی يې نه پېژني يعنې هغه څوک چې بايد دوئ يې د خپلو حقوقو او خپل ځان حامي وگڼي په زړه کې ور سره مينه او علاقه پيدا کړي ليرې ليرې ور ځنې گرزي او له ډاره ور ته نږدې کيدی نشي ، ځکه چې هغه ور ته خپل ځان نه وي معرفي کړی او نه د پېژندلو په اثر کې ور ته بل شان ښکاري .

بې علمه خلکو ته معارف هم داسې په نظر ورځي لکه چې يو عالم جهل او ناپوهۍ ته گوري مگر هغه کسان چې له علم او معرفت سره اشنا شي او معارف و پېژني لکه تږي ور پسې وچې شونډې گرځي او هرې خوا ته ور پسې هڅه کوي ، په رښتيا چې اشنا يي او پېژندنه د خلکو ميل او محبت ډير ښه جلبوي او هغه لوی خلک چې پدې راز پوه شوي دي ډيره ښه استفاده ور ځنې کولی شي .

تاسې به ډير شيان او ډير خلک ليدلي وي چې په اول کې ور ځنې ويريدلئ او ښه در ته نه ښکاره کيدل مگر وروسته چې ور سره اشنا شوي ياست او پېژندلي مو دي اوس به در ته محبوب او ښه ښکاره کيږي ، يو وخت و چې انسان په دنيا کې له هر څه ويريده ، د اسمان له ستورو او لمر و سپوږمۍ څخه يې هم ډار درلود ، د تالندې له اوازه او له بريښنا څخه به په ځمڅو او غارو کې پټيده مگر اوس ور ته يو شاعرانه منظر ايسي او شعرونه پرې وايي ځکه چې پوهې او معرفت علم او پېژندگلوي د ډار او ويرې طلسمونه مات کړه او انسان ته يې ډير زيات جرائت ور کړ ، د همدې لامله اوس څوک له اور او اوبو څخه نه ويريږي او نه ستورو او ارباب الانواعو ته هغسې سجدې کوي.

هو ! پوهه او معرفت علم او پېژندنه يو قوت دی چې په دريابونو کې يې نهنگان او په غرو کې يې پړانگان او لېوان ورک کړه ، د اوهامو او خرافاتو د تورو کيږديو مراندې يې پريکړې ، د ديوانو او ښاپيريانو کيسې يې ورکې کړې ، د شيشکو او رووډار يې د خلکو له زړه نه وايست او د مرگ ويره يې هم په زړونو کې کمه کړه ، د مصر د فرعونانو او ارباب الانواعو کيسه ختمه شوه او د جوگيانو خونې هم چوړې شوې ، د اور هغه لمبې مړې شوې چې خلکو به يې بندگي کوله او د کوډ گرو بيرغونه هم ړنگ او نسکور شوه .

کوم ملت چې غواړي خپل هیواد کې هر راز مکروبونه ورک کړي او دغه ټولې بلاګانې ووژني ، زړونه له دغه راز تصوراتو څخه او خیالات له موهومو اندیښنو څخه وژغوري جراءت او شجاعت وروزي او انسان کې یو روحي او معنوي قوت وپالي د بدو ګمانونو او ویرونکو تخیلاتو ښه علاج وکړي او انسان ته هر څه په رڼا کې څنګه چې وي هغسې وښیي هغه هر ګوره د علم او پوهې د رڼا په خپرولو کې کوښښ کوي او دغه راز تیارې پخپل وطن کې ور کوي .

زما د وېرې کیسه که څه هم زما د کوچنیتوب د شپو او ورځو د لویې افسانې یا ډرامې یوه وړه برخه او کوچنۍ صحنه ده مګر د اجتماعي حیات مرموز اسرار او رازونه پکې پراته دي چې د حال په ژبه یو لوی تعلیم او مهم درد بلل کیږي .

که سړی د دنیا واقعاتو او خپلو مختلفو حالاتو ته په بې اعتنایۍ نه ګوري او له هغو رویا و څخه چې په ویښه یېویني نتایج اخلي یقین دی چې ډیر ښه ښه علمي او عملي اساسونه لاس ته ورځي چې سړی یې په ډیرو نظري مطالعاتو کې نشي پیدا کولی همدغه قیمتي اساسونه دي چې د نن ورځې تازه او مهم علوم پرې بنا شوي دي او سړي ته په ژوندانه کې نوې نوې لارې ښیي نو هیڅکله دغسې واقعاتو ته په عادي نظر مه ګورئ او بې نتیجې اخیستلو یې مه پریږدئ د ژوندانه راز پخپل ژوندون کې ولټوئ او د علم د تجربو مخ هم د حیات په هنداره کې وګورئ ! ! !

تاسې به ډیر ځله دیوې علمي مسئلې په ډول اوریدلي وي چې انسان د مجهول شي دښمن دی او په کوم شي چې نه پوهیږي یا یې نه پېژني هغه ورته ښه نه ښکاره کیږي ، ما هم له ډېرو خلکو یوه فلسفي کلیه (المرٔ عدو لما جهل) اوریدلي ده مګر هغسې پرې نه یم پوهیدلی چې د ژوندانه معلم او ښوونکی را ته دا مبهمه معنی وښودله او زما په زړه کې یې لکه د کاڼي نقش ثبت او رسم کړه . څه شی چې یو عالم یا فیلسوف پرې پوهیږي هغه ما لکه یو صوفي په سترګو ولید او څه چې د نورو لپاره حصولي علم بلل کیږي زما لپاره حضوري علم وګرزیده ، هغه څه چې ځینې خلک یې وایي او پرې پوهیږي نه، زما لپاره یوه نه هیریدونکې خاطره شوه چې هیڅکله یې نه هیروم او که رښتیا ووایم هیڅکله یې نه شم هېرولی .

زما په ژوندانه کې دغسې ډیر اسرار او رموز شته چې زه یې بې کلماتو او الفاظو په ځینو

شيانو پوه کړی يم ما ته يې په توره شپه او داسې ځای کې چې سترگه په سترگه نه ښکاريده ډير څه را ښودلي دي او زه يې ملا کړی يم.

هغه څه چې خلک يې د کتاب په پاڼو کې ويني ما د زړه په سيپاره کې ولوستل، که څوک غواړي چې د غه بې صوته تعليم حاصل کړي او لکه طوطي له نورونه تشې خبرې زده نکړي پخپل گريوان کې دې سر ښکته کړي او د خپلو خاطراتو په دفتر کې دې د ژوندانه په اسرارو ځان پوه کړي يعنې له نحوي ضمير څخه دې نفسي ضمير ته مخ را وگرزوي او هر څه دې له ځانه وغواړي د همدغه ضمير حالات دې ځانته معلوم کړي او له همدغې کړکۍ څخه دې پوهې او معرفت ته لاره پيدا کړي. (۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱ گڼه، ۵ - ۸ مخونه.

د زړه پوښتنې

په هغه تور تم کې چې غل او کاروانی نه پېژندل کېږي د حيات او به څه قيمت لري ؟ هغه پوهه چې د شيطان له کوره وي هغه اودس چې د مظلوم په وينو يا د يتيم په اوښکو کېږي ، هغه کتاب چې د ناحقو دعوو لپاره پکې لارې لټول کېږي ، هغه ملگرى چې سړى له ځان سره په کږو لارو بيايي...

څه يې وبولو ؟

کوم ړوند چې د امسا په ځاى تورو مارانو ته لاس اچوي ، کوم کوڼ چې خبره نه اوري او ور ته خاندي ، هغه سپوږمۍ چې غلو ته لاره ښيي او په مينو پسې مشالونه گرزوي ...

څه په کار ؟

هغه لوى سړى چې د وړو مرغانو په دام کې نښلي يا د غنو په جال کې بندېږي او د خوشامد گرو د تشې وينا له اغيزې ځان نشي خلاصولى څوک دى ؟

کوم زړه چې د احساس په اور کړېږي او داسوى په پټه خوله زغمي ، کوم فکر چې پخپل مخکې فولادي ديوالونه ويني ، هغه تږي چې په اوبو کې وژونکي ذهر گوري ... د هغو په حال رحم نه دى په کار ؟

هغه کسان چې سترگې لري او ژبه نه لري ، په غوږو اروي او په زړه کې نه پوهېږي ، هغه څوک چې د خپل کور ماران او لړمان نشي وژلى ، هغه کورونه چې د زورور سيلاب په لاره کې دي ايا د رحم او شفقت حق نلري ؟؟(۱)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال ، ۶ گڼه ، ۲۳ مخ.

د ژوندانه روح

ته خپل زړه کې ښې سترګې وغړوه او خپلو اشنایانو ته په غړولو سترګو وګوره ! چې تا دوئ په کوم صفت غوره کړیدي ؟ ؟

ټول د علم او فضل خاوندان دي ؟ مال او دولت یې ډیر دی ؟ د هیواد له مشرانو او غټانو څخه شمیرل کیږي ؟ له نورو نه پکې پوهه او هوښیاري زیاته ده ؟ که کوم بل داسې صفت پکې شته چې په نورو کې نشته او بوازې همدوی یې لري ؟

هر یو د دنیا له لویو او عالي مکتبونه را وتلي دي ؟ هر یو د لوړې څوکۍ او ستر مقام خاوند دی ؟

له عیبونو او نقایصونه خلاص دي ؟ او هیڅ نیمګړتیا نلري ؟ ؟ نه نه هیڅکله داسې نه ده او په هیڅ ډول زه دا نشم منلی .

ته هم پوهیږې او ما ته هم معلومه ده چې ستا په اشنایانو او دوستانو کې هم هغه عیبونه پیدا کیږي چې په نورو کې شته - ستا اشنایان هم له نورو انسانانو نه څه فوق العاده امتیاز نلري او نه له اسمانه را ښکته شوي دي ، مګر مینه او محبت یې ورته ښکلی او ښاغلی ښیي - ستا په ملګرو او دوستانو کې بې علمه او بیسواده خلک هم شته مګر نور بیسوادان ستا حضور ته لاره نلري .

ځینو پوهانو ته د اشنایۍ او قدر په سترګو ګورې مګر ځینې نور په نامه پیژنې او بس ټول بډایان هم تا ته یو راز نه ښکاره کیږي ، له یوه سره مینه لرې او له بل نه نفرت کوې ، د لوړو رتبو او منصبو خاوندان هم تا ته یو راز نه یسې ، په هره طبقه کې اشنا او نا اشنا در ته ډیر فرق لري - دلته خوار او بډای کمالدار او بې کماله هیڅ معنی نلري او نه ستا اشنایي له دې شیانو پیدا شویده مینه تل له مینې پیدا کیږي او اشنایي له دې شیانو هغه خوا یو بل شی غواړي چې کله یې سړی په بې نامه او بې نشانه خلکو کې پیدا کوي او کله د علم و کمال مال او دولت په خاوندانو کې ولیدل شي .

کله یو عادي او معمولي سړی د چا په نظر کې ګران او ښاغلی شي او کله ښو ښو خلکو ته سړی د نفرت په نظر ګوري .

هر کله چې تا ته سره له هغو احتیاجاتو چې ته یې لرې په یوازې علم تش جاه و جلال څوک

نشي گرانيدلى او په تنها مال او كمال ستا اشنايي د چا په نصيب كيږي ، نو په هغه بې نياز ملكوتي مقام كې به دا شيان څه قيمت ولري چې هلته دې شيانو ته هيڅ احتياج نشته او بې له اخلاص او مينې بل شي ځان نشي ښكاره كولى څنگه چې ته هيڅ نا اشنا له اشنا سره نه برابر وې ، او هيڅ شى بې له مينې او محبته نه خوښوې گمان مه كوه چې ستا جمال او كمال به بې له مينې او محبته ځاى ونيسي يا به چا ته گران شي كه د لوى خداى په حضور كې هغه مقام غواړې چې د خداى د دوستانو په نصيب كيږي ، كه د شاهانو او مشرانو په دربار كې قرب او منزلت لټوې كه له يوه خوار او غريب نه د رښتيانې ملگرتيا ارزو لرې پخپل زړه كې مينه او محبت پيدا كړه .

هر سړى په هر وخت كې د مينې او محبت وړى دى او لوى خداى هم د مومنانو شديد محبت ستايي هغه راز ژوندون چې هر څوک يې ارمان كوي او نه يې شي پيدا كولى .

هغه شى چې خلک يې سعادت او خوشحالي بولي هغه خوند چې سړى يې په سرو او سپينو يا خوندورو خوراكو كې نشي موندلى په يوه شي كې پيدا كيږي چې د ځمكې ، خلک ور ته محبت وايي او په اسمانو كې د ژوندانه روح بلل كيږي . (۱)

---

(۱) كابل مجله ، ۱۳۲۳ كال ، ٦ گڼه ، ۲۳ - ۲٤ مخونه .

د مشرانو عشق

څوک چې لوی شي او د مشرتوب لوړې درجې ته ورسیږي هغه بیا په دغسې ډیوو چې په یوه یوه کور کې بلیږي ځان نه سیزي او نه لکه کشران او واړه افراد په کوم سپین مخ یا ملالو سترګو زړه بایلي .

هو ! دغه زړه دومره وړیانه وي چې په دغسې عادي شیان مبتلا او په فاني ګلونو پسې لیوال شي هغه هیڅکله د دنیا په سرو او سپینو داسې نه مین کیږي چې لکه یو په مال مین سوداګر شپه او ورځ په دغه غم کې ورک شي او بل هیڅ شي ته یې پام نه وي مال لا څه چې د خپل ځان خپلې کورنۍ ، خپلو لونو ، زامنو په مینه او دوستی کې هم دومره ځان ورکوي چې نور هیڅ نه پیژني او هر څه هیر کړي ، بلکې دغه ټول محبتونه چې واړه خلک یې لري په یوه محبت باندې قربانوي چې هغه د ټولنې او ملک عشق بلل کیږي او پدې لاره کې هر راز زیار او زحمت قبلوي او هیڅ راز موانع ته اهمیت نه ور کوي ، د همدغه عشق په اثر کې د ملتو مشران پخپل ملت باندی د هر راز اطاعت حق ثابتوي او دا ورباندې لازموي چې تر پیړیو پیړیو خپل ځان د دوی مرهون او مدیون وګڼي ځکه چې دغسې مشر د یوه ملت د پلار او بابا مثال لري چې د ټولنې هر فرد دغه راز معنوي پلار ولي پیژنی او احساس یې کوي یعنې لکه چې یو طفل پخپل طفلانه حالت او داسې وخت کې چې له معانیو او مفهوماتو سره بنه نه وي اشنا خپل پلار پیژني او خپل ځان په غیږ کې وغورځوي ، ټولنه هم که د لوړ تعلیم خاونده وي او که نه وي د تهذیب او تمدن لوړې درجې ته رسیدلی وي او که نه د خپلو خواخوږو او زړه سوانده مشرانو د مینې او پیرزوینې احساس کوي او خپل ځان سره له ټول مادي او معنوي موجودیته د دوی د عاطفې او شفقت په غیږ کې اچوي او خپل مقدرات ورسپاري ، ځکه چې عشق او محبت ارومرو د معشوق او محبوب په زړه اغیزه کوي او د مینې په حقوقو یې پوهوي دلته باید تاسې عشق او مینه د حسن او جمال له عشق څخه بیل کړي او هغه منظره له سترګو لرې کړئ چې د ګل او بلبل یا د مجنون او لیلې په مینه کې یې ګورئ .

زموږ مقصد دلته هغه راز مینه ده چې د پلار او زوی د خوږو ملګرو ، د مرشد او مرید ، د استاذ او شاګرد ، د مشر او کشر په زړونو کې وي چې بې له غمخورۍ او خیر خواهۍ څخه

نور مظاهر نلري پدې عشق کې ناز و نیاز ، هجر و وصال بې پروایي او تغافل نه ځاييږي او نه پکې رقیب او ریبار شته ، دا مینه له هغې مینې څخه فیض او رڼا اخلي چې یو رښتیانی بنده يې له خپل خدای سره لري او د یوه حقیقي صوفي په زړه کې ځای لري .

له دې مینې سره رحم و عاطفه ، متانت او ثبات ، همدردي او شفقت ملگري وي او له هر راز تهمتونو څخه يې لمن پاکه وي ، دلته لیوَنتوب او لیونیان د صحرا گرزیده له خپلو او پردیو بیلیده هیڅ نه وي او نه پکې د معشوقو له لاسه شکایت یا له رقیبانو سره حسد لیدل کیږي.

له دې مینې سره انسان د مور په غیږ او د پلار په څنگ کې اشنا کیږي مگر د ښکلو مینه له گل او بلبل څخه اخیستل کیږي چې بهار او خزان پکې لوی دخل لري او فریادونه ، اغزي د غوټۍ د لتنگي هر هر څه پکې شته او د شکایت هنگامه ورځنۍ پیدا کیږي پدې مینه کې د روح اشنایي او توافق په کار دی مگر په ه مینه کې د سترگر قبول او کتنه تاثیر لري .

هلته پتنگان په بلو ډیوو ځانونه سیزي مگر دلته مینان یو د بل په سر سیوری کیږي ، د غمجنو زړونو د پاره پټۍ جوړوي او د تورو شپو خاوندانو ته ډیوې بلوي .

هو ! سړی تر یوه وخته بې له رنگونو او ښکلو څیرو څخه نور څه نشي لیدلی او د همدغې مینې جاذبه يې ځانته راکاږي ، ځینې کسان لا بې له مادیاتو او مال و دولت څخه بل شی نه پیژني او همدغه شی خپله فایده بولي ، بعضې په ځینو نومونو پسې لیوال وي او د شهرت په بنگو پسې گرد گرزي ، چې دا ټولې مرحلې طی شي او سترگې ښې پخې شي یعنې د دغه بشري کوچنیتوب دوره تمامه شي او انسان معنوي بلوغ ته ورسیږي یا په بل عبارت د لویوالي او مشرتوب حق پیدا کړي هغه ته بیا خپل کوړو کلی ، خپل ټبر او خپل هیواد تش الفاظ نه معلومیږي بلکې دغه کلي او پایدار مفهوم يې په نظر کې یو بل راز جلوه کوي چې د خپلو غرو په څوکو ، د صحرا په لمنو د وطن کاڼو او بوټو کې یوه داسې تجلي ویني چې هر څوک يې نشي لیدلی او هرچا ته ځان نه ښيي یعنې څنگه چې یو ښاپیرک ځلانده لمر نشي لیدلی ، یو کوچنی د زلمیتوب احساس نشي کولی ، یو کارغه لکه یو بلبل د گل ښایست نه ویني ، د دې ټیټو ډیوو پتنگان د ستورو ډیوو ته نه رسیږي ، بې درده زړونه د دردمنو له حاله نه خبریږي ، یو مورنی ړوند د رنگونو امتیاز نشي کولی همدغه شان دغه لیلې هم د عادي خلکو له نظره پټه وي او هر

څوک یې مخ نه ویني.

همدغه سبب دی چې د وطن مینه د ملیت عشق د ځینو کسانو لپاره یوه خوشې خبره معلومیږي او دا باور نشي کولی چې څوک دې د وطن په عشق او د ملت په مینه کې عشقانه بڼه پیدا کړي او رښتیانی مین دې ور ته وویل شي، دا د ډیر تعجب خبره ده چې یو سړی د یوې ښکلې پیغلې په عشق او مینه کې فرهاد یا مجنون کیدی شي چې د خپل سر و مال، وقار او اعتبار، خپلو او پردو څه او څه... هیڅ پروانه کوي او په دغه لاره کې هر څه قربانوي او یو کامل انسان د ملت دوستی په اغیزه دې حد ته نشي رسیدلی چې د یوې جامعې په مینه کې د یوه مین او عاشق حیثیت پیدا کړي!!!

په کوم هیواد کې چې دغه راز پتنگان نه لیدل کیږي او دا حقیقت ور ته دومره نا اشنا وي چې منلی یې هم نشي یقین دی چې هلته وگړي د عشق او مینې په ابتدایي منازلو کې پاتې دي او انساني شعور یو طفلانه او ابتدایي وضعیت لري، د دغسې ټبر په حال ډیر افسوسونه په کار دي چې لوی سړی یې لکه کوچنیان بې له خپل شخصي او فردي کوره یا له خپلو ورونو او خویندو نور څوک نه پیژني او له خپلې کوڅې ما سوا د کلي نورې کوڅې ور ته پردی ښکاریږي.

پدې عصر کې د یوه ملت حقیقي او معنوي پنگه چې د هر راز پیشرفت او پرمخ تگ حامل بلل کیږي.

همدغه د وطن عشق او د ملت مینه ده چې د ملتو د اجتماعي شعور، دماغي انکشاف، لوړ تعلیم او عالي تربیې صحیح معیار باله شي، د دې مینې وړانگې او بلوشې لومړی ځل د هیواد د مشرانو او لویانو په زړونو رڼا غورځوي او بیا یې نور خلک عملاً له دوئ څخه زده کوي او عمومیت پیدا کوي، موږ باید دا مینه پیدا کړو او دغه عالي عشق له خپلو مشرانو څخه زده کړو، دا عشق هم پټ نه پاتې کیږي او لکه مښک خپل ځان پخپله ښیي، نو ځکه یې څوک په تشو دعوو نشي گټلی، بلکې عملي مظاهرې غواړي یعنې دا عشق په یوازې اه و فریاد او مصنوعي وضعیتونو نه ثابتیږي، بلکې له خپل راحته له خپلو شخصي اغراضو او د ضرورت په وخت کې له سر او ماله تیریدل او سل رازه ایثار او قرباني غواړي، راشئ! چې د دې عالي مینې رښتیانی مظاهرې وکړو او خپلو مشرانو ته دا څرگنده کړو چې موږ ستاسې له پاکو زړونو څخه د دغې رڼا اقتباس کړیدي او د وطن او ملیت په

صحیح مفهوم او حقیقي عشق پوهیدلي یو .

راشئ چې د خود خواهی او ټیټو مینو مراندې او تنا وو نه پریکړو او د لمر وسپوږمۍ په ځوا کې خپلې خیمې ودروو ، راشئ چې اوس له دې کوچنیو ځالو والوزو او لوړ پروازونه وکړو ، تر څو پورې به لکه کوچنیان د خپل شخصي کور په محدود غولي کې خاړپوڅې کوو !

راشئ ! یو ملي او وطني شعور پیدا کړو او د وطن غرو رغو کانو بوټو ته د پښتو ملت لوی او واړه ، خوار او بډای ، پوه اونا پوه ته د عشق او مینې په نظر وگورو لکه چې یو پلار خپل زوی ، یو ورور او یو خوا خوږي مشر خپلو کشرانو ته گوري که دا شعور او دا احساس ژوندی شي بیا به تاسې ته خپل هیواد بل راز ښکاري او ارو مرو به یو له بله ځاریږئ خوار و غریب ، ړوند او شل د زړو او شلیدو جامو خاوندان به در ته محبوب او د مینې وړ معلومیږي ، هیڅ ته به څوک په نفرت نه گوري ، یو بډای به د خوارانو دلداري کوي ، یو عالم به ناپوهانو ته ښه لاره ښیي ، یو طبیب به د مریضانو په علاج پسې لکه یو مین لیوال گرد گرزي او یو پیاوړی غښتلی رلمی به د یوه ضعیف او نا توان پیتمی په اوږو اخلي راشئ ! چې همدغسې وکړو او د دغې مینې خوند وگورو کوم خوند چې د یوه حساس زړگي خاوند او یو زړه سواندی سړی د یوه یتیم د اوښکو له پاکولو څخه اخلي ، یا هغه خوشحالي چې یو د عواطفو او شفقت خاوند یې د بې وزلو او مظلومانو په مرسته او ملگرتیا کې مومي هیڅکله یې پتنگان په ځان سیزلو بلبلان د گلو په عشق کې نه مومي .

کوم کیف او لذت چې سړی یې په رحم او عاطفه ، د زړه او ضمیر په پیروۍ کې حاصلوي هغه څوک په ننداره او تماشو کې نشي پیدا کولی او نه یې د هوا و هوس خاوندان احساس کولی شي . (۱)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال ، ۳ گڼه ، ۵ - ۷ مخونه .

ستر قوت

ځوک وايي مال دی او ځوک يې په صنعت او تخنيک کې لټوي ، ځيني وايي چې علم دی او ځيني يې په ډېرو افرادو ې غواړي مګر کله کله چې سړی له دې ټانکونو هغه خوا درې ډبرو لښکرو ، ترشا له هوايي طيارو نه پورته نظر کوي يو دا راز قوت ويني چې پدې ټولو قوتو زورور او غښتلی دی له دې قوت سره نه اور او اوبه مقاومت کولی شي او نه په توره او علم ور سره مقابله کيږي دا قوت هغه عقيده ده چې انسان هر راز ايثار او قرباني ته تياروي او له يوه ملت نه بل شی جوړوي ، که دا قوت له يوه ملت سره نه وي او نور هر څه وي ته يقين وکړه چې هيڅ يې نه په کاريږي او هر څه يې پردي دي .

بې عقيدې انسان هيڅ نه دي کړي او هيڅ نشي کولی نه به يې وروسته تر دې وکړي ، ځوک چې له خپل ژوندون او سر و مال نه سوا يو داسې شی نه پيژني چې دا ټول ورځنې ځار کړي هغه نه د لويو کارو هيله هيڅ وخت نه کيږي .

عقيده په انسان کې يو فعال عقل ، نه ويريدونکې عشق ، فرهادي عزم او يو سيلابي حرکت پيدا کوي چې هيڅوک او هيڅ شی يې مخه نشي نيولی .

د نړۍ په غولي کې چې څه حق او نا حق جنګونه شويدي او کوم کام يا ملت پکې خپل ستر قوت او فوق العاده مقاومت ښودلی هغه ارو مرو په يوه عقيده بنا دی چې من حيث عقيده ورته ستر قوت ويلی شو . عقيده په اصل کې د انسان او حيوان حد فاصل دی چې د خپل شعوري ماهيت او متين موجوديت په لحاظ د ډيرې ستاينې حق لري ، مګر وروسته چې يو خارجي موجود او جزيي مفهوم پيدا کوي نو په دوو نوعو بيليږي چې حق او باطل عقايد ورته وايي او په دواړو صورتونو کې ور ته قوت ويلی شو .

همدغه عقيده ده چې د چا لپاره ايمان او د چا لپاره مسلک شي ځوک يې خپل نصب العين بولي او د ځينو لپاره عشق او مايه وګرزي .

دا چې نن ځيني قومونه د مليت او وطنيت په نامه سرونه ورکوي بې له دې نه چې يوه عقيده ورته وو ايو بله معنی ورته نشو پيدا کولی ، همدارنګه کومو ملتونو چې د حق او حقيقت بيرغ او چت کړی او د دين لپاره يې جنګونه کړي معنوی هم هر څه د عقيدې په زور کړي دي.

همدغه سبب دی چې تر او سه پورې د دنیا ژوندیو او قوي ملتونو هیڅکله عقیده نه ده بایللې او هیڅ وخت ندي بې عقیدې شوي او نه د عقیدو مرکزونه زرګونو کلو په دنیا کې وران شوي دي ، همدغه یوه کعبهٔ شریفه ده چې پکې خلکو بتانو ته سجدې کړیدي او هم ورځنې د اسلامي عقیدې خاوندان طوافونه کوي ، همدغه اروپايي ملتونه دي چې یو وخت یې د صلیب لپاره سرونه ورکول او نن د وطن او ملیت لپاره خپلې وینې تویوي.

نو ویلی شو چې دوی عقیده ورکه کړې نه ده بلکې بدله کړې یې ده ځکه چې عقیده بدلیږي مګر ورکیږي نه ، که تاسې د دنیا پاخه او زاړه ملتونه وګورئ ، هلته په هر وخت کې د یوې عقیدې رڼا ځلیږي او هیڅکله پکې د ا ډیوه نده مړه شوې.

پدې حاضر عصر کې هم هر ځای او په هر ملت کې یوه عقیده موجوده ده چې خلک ور ځینې قربانیږي ، که تاسې کوم داسې ملت چیر ته ګورئ چې هلته د عقیدې پا بندي او د عقیدې لپاره هر راز ایثار او قربانی نه وینئ یقین وکړئ چې هغه ملت هیڅ وجود نلري او لکه د اوبو ځګ په یوه ان کې ورکیدونکی دی ، بې عقیدګي هر وخت د خامۍ او طفلۍ دلیل دی په هر ځای کې چې د ملیت اساس نه وي ټینګ شوی او یا بیخي تشکیل شوی نه وي هلته عقیده هم څه موجودیت نلري که سړی د روح خوشحالي او د زړه اطمینان لټوي نو نه یې په مال او دولت کې موندلی شي ، نه یې د علم او فلسفې په رڼا کې ویني ، نه په لوړو ماڼیو کې پیدا کیږي ، نه یې سړی په زیب و زینت ، جاه و جلال او نورو افتخاراتو کې لیدلی شي مګر د عقیدې خاوندان یې د خپلې عقیدې په لاره کې په هر قدم کې مومي او هر ساعت یې استقبال کوي.

څوک په یوه شي عقیده لري او کوم اصل ته د عقیدې په سترګه ګوري هغه شی له نورو ټولو شیانو لوړ او پورته ګڼي او هیڅ ور سره نه برابر وي همدغه سبب دی چې ځینې کسان د عقیدې لپاره خپل ځان او ر ا واو بو ته غورځوي او په ټولو خطراتو غلبه مومي ، ځینې کسان په ځینې عقاید د اخرت لپاره مفید ګڼي مګر زه خویې په دنیا کې هم لوی دولت او ستر قوت بولم ، بلکې د انساني شعور یو قوي سند یې بولم ، کوم کسان چې نه په دیني اساسونو ایمان لري او نه په اخلاقي او روحاني نوامیسو ګروهیدلي دي ، نه یې په نظر کې ملي شعایر څه قیمت لري او نه په ژوند او حیات کې کومه معینه لاره او ټاکلی نصب العین لري تاسې یې هیڅ مه بولئ او په هیڅ یې حساب کړئ ځکه چې انسان په اصل کې د غه چا

ته نه وايي چې دا ظاهري بڼه لري او د انسانانو جامې يې اغوستې وي ، دغسې کسان چې له خوراک او څکاک نه هغه خوا نور څه نه پېژني او له خوند و لذت نه غير بله قبله او کعبه نلري هغه بايد د هوا د مرغانو په شمير کې راولو او داسې يې وګڼو چې دوی په دنيا کې يې له دينه چې يو څه داني او څه ميوې وخوري او ګڼو بڼو کې وګرزي نور هيڅ کار نلري او د هيڅ کار نه دي ، بې عقيدې کسان هيڅوخت او په هيڅ کار کې ثبات او استقامت نشي پيدا کولی او نه يو اساس موجوديت لري بلکې لکه دلارو او کوڅو خځلې داسې دي چې هوايي بادونه يې هرې خوا ته وړي او لوبې پرې کوي .

څوک چې عقيده لري او پخپله عقيده ټينګ وي هغه ارو مرو د عزم او ارادې خاوند وي او دغرو دله اوره هم نه ويرېږي ، همدغه عقيده ده چې انسان کې صداقت او شجاعت پيدا کوي او د لويو کارو لپاره يې تربيه کولی شي ، همدا عقيده ده چې په انسان کې خوف و رجاه ، اخلاص او ايثار ، مقاومت او ټينګار پيدا کوي چې نه بيا سړی د خپل اعتقاد په لاره کې له مشکلاتو ويره لري او نه د سر و مال څه پروا کوي ، دا د عقيدې کار دی چې د سر دښمن ورونه کوي او دوه ورونه سره غليمان کوي ځکه چې دا قرابت او اشتراک په نورو ټولو نسبتونو غالب دی او په دوستی او دښمنی باندې هم حاکميت لري کوم ملت چې هلته ټول افراد په يوه عقيده روزل شوي وي او په يوه عقيده ورغونډېږي هغه د سکه ورونو مثال لري او هر يو د بل داسې ملګری وي چې مرګ اوژوند يې سره تړلي وي ، همدغه سبب دی چې د ملتو مشران او وړاندې بيوونکي تر هر څه د مخه پخپل ملت کې يوه عقيده پيدا کوي او کوښښ کوي چې هغه عقيده په ټولو افرادو کې ټينګه کړی ، ځکه چې دوی باور لري چې بی له عقيدې نه يو ملت نشي ملت کيدې او يو معنوي قوي اتصال پکې نه پيدا کيږي د همدې له امله د خپل ملت ټينګار هم د هغوی د عقيدې په ټينګوالي کې اټکلوي او په همدغه اعتبار ورته ګوري .

پدې وخت کې ځينې کسان چې د اقتصاد ډير طرفداران دي او له حد تير اهميت ور کوي هغوی ګمان بلکې يقين لري چې د يوه ملت د اتصال لپاره د منافعو اشتراک خورا زيات ضروري دی او پدې وخت کې بې له اقتصادي منفعت څخه بل شی د انسان - شايق اووړاندې بيوونکی نشي کيدی ځکه چې دوی دا عصر مادي عصر بولي او ګمان کوي چې نن ورځ انسان هيڅکله د عقيدی لپاره قرباني نشي ورکولی او نه په خيالي طلسمونو

پورې زړه تړي مگر دېته نه گوري چې انسان د دنيا په زرگونو ، کالو عمر کې د عقيدې له تاثيره ځان نه دی خلاص کړی او که اوس دا اراده هم ولري نو له دغسې اوږدې او طولاني سلطې نه ځان خلاصول هم ډير وخت غواړي او په اسانه نکيږي که فرضاً دا خبره ومنو چې انسان په رښتيا بې له مادي منفعت څخه نور څه نه پيژني او هر څه د مادي منفعت لپاره کوي نو بيا دا گمان نشي کيدی چې يو ملت دی د خپلې آزادۍ او خپلواکۍ لپاره د سر او مال قربانۍ ته حاضر شي او يوه سلطه ونه مني چې هغه يوازې د دوی معنوي موجوديت ته صدمه رسوي او بس .

په کوم وخت کې چې يو ملت د سر او مال قربانۍ ته تياريږي او د خپل استقلال په مدافعت کې هر راز تاوانونه گالي همدغه د دې خبرې پوره دليل دی چې انسان لا بيخي مادي شوی نه دی او يوه معنوي عقيده ور سره موجوده ده چې دغسې قربانۍ ته يې حاضر وي ځکه چې د مادي منفعت لپاره څوک خپل ځان نه وژني او نه خپل سرونه ښندي ، د سربازۍ لپاره يا ټينگ ايمان په کار دی يا يوه داسې عقيده چې د عشق په مرتبه کې وي او معنوي عالي عشق وبلل شي .

د عقيدې پيدا کول او ټينگول خوشې په خوشې نه کيږي بلکې يو قوي او مقتدر روزونکی غواړي چې عملاً د عقيدې په نشر او تحکيم کې برخه واخلي او پخپله د خپلې عقيدې عاشق وبلل شي .

که چيرې يو سړی غواړي چې په تش تبليغ يوه عقيده په خلکو کې پيدا او ټينگه کړي لکه د يو مليت او وطنيت عشق يا د کوم مسلک پيروي او پالنه دا کار هيڅکله نه کيږي او نه کومه صحيح نتيجه ورځنې اخيستل کيږي ځکه چې پداسې ځايونو کې له غوږونو نه سترگې زيات دخل لري او خلک له دې لارې ډير متاثر کيږي همدغه سبب دی چې هېڅوک اوريدل او ليدل يو راز نه گڼي او د ديده و شنيده تر منځ فرق کوي .

که چيرې يو سړی د يوه مظلوم يو فجيع او بد حال په سترگو ويني د هغه په حال يې زيات زړه سوزي او ډير متاثر کيږي مگر کله يې که چانه واوري که څه هم هغه سړی پخپله وينا کې يو سحري او ادبي تاثير هم پيدا کړي بيا هم هغومره زړه سوی او تاثير نشي پيدا کولی د همدې لامله اوس ځيني پاخه او مقتدر ليکونکي خپل مهم مطالب د ډرامې او تمثيل په صورت په صحنو او تياترونو کې ښيي چې په ليدونکو باندې مجسم اثر وکړي او حاضرين د

سترگو او غوږ و دواړو حواسو په احساس متاثر شي نو هغه قايد او ليډر چې يوه عقيده او يو فکر عملاً هم خلکو ته ښيي او په ژبه هم په موثر ډول تبليغ وکړی شي چې د ده احساسات او جذبات پکې را څرگندوي هغه ارو مرو په نورو اثر کوي او يو قسم هيجاني امواج د خلکو په احساساتو او روحياتو کې پيدا کوي ، که دا دوه شيه په يوه تبليغ او تلقين کې نه وي هغه دعا دي خبرو مثال لري او هيڅ پرې نه مرتبيږي لکه چې د ورځې په زرگونو خلک يو بل ته وايي (ښه کوئ بد مه کوئ) مگر هغوی بد کوي او ښه نه کوي .

په هر ملت کې د فکري او روحي اجتماع او اشتراک لپاره د لويې عقيدې او مفکورې نشر او تبليغ خورا ضرور او حتمي ايسي مگر د دې کار لپاره د غسې مبلغين چې په ژبه او په عمل پر نورو باندې اثر وکړی شي لا ډير ضرور ايسي او د يوه ملت لومړنی احتياج گڼل کيږي . (۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ٦ گڼه، ٦ - ۸ مخونه .

له کار سره علاقه

زموږ په رسمي دوایرو کې ښایي چې دا ټکی (له کار سره علاقه) ډیر واوري او همدغه شی د یوه مامور په پیشرفت او سوانحو کې ډیر اهمیت ولري که واړه دوایر له نظره لیرې کړو او د مملکت کارونه په مجموعي ډول په نظر کې ونیسو او وګورو چې دغه کارونه څنګه او په څه راز کیږي ؟ ښه دي او که خراب ؟ بیا هم دا ټکی (له کار سره علاقه) تر سترګو سترګو کیږي او د سړي په زړه کې دا فکر اچوي چې تر څو مامورین او هغه کسان چې رسمي او اجتماعي وظایف لري له کار سره علاقه پیدا نکړي کارونه نه ښه کیږي او هیڅ نه کیږي دا خبره ما په وارو وارو ستا او د بل له خولې اوریدلې او هر څوک چې لږ او ډیر د اجتماعي درد اظهار کوي همدغه ځای د خاربښت ځاي ګڼي او ګروي یې ، که رښتیا ووایم تشخیص بد تشخیص نه دی خلکو مرض را له پیژندلی دی مګر په علاج کې نه دي ګړیدلي ما په یوه نیم اجتماعي کتاب کې هم لیدلي یا د ځینو په تعبیر په کتابو کې یې هم راوړي دي چې له کار سره علاقه خورا ضروري ده او همدغه علاقه د دې باعث کیږي چې د سړي ټول فکر د کار خوا ته تمرکز پیدا کړي او همدغه د فکر تمرکز د کارونو د اصلاح د اشخاصو د دقت او داسې نورو فضایلو سبب ګرزي هر څومره چې له یوه کار سره علاقه زیاتیږي هغومره سړی هڅه کوي چې هغه کار پخپله موقع کې په صحیح ډول اجرا شي او هیڅ راز نقص پکې پاتې نشي ، که د دې خبرې دلیل هم غواړې څه ګرانه خبره نه ده که په علمي فورمولونو ستاسې قناعت لږ څه ګران وي په ولسي خبرو هم ستاسې قانع کول امکان لري .

کله که تاسې د خپل کور په ابادولو او عمران کې پخپلو مزدورانو پسې څار کړی وي در ته به معلومه شوې وي چې یو مزدور له کار سره څومره چل ول کوي او خپله ورځ څنګه تیروي ، دا خو مشهوره خبره ده چې ناراسته لو ګری خپل لور په لوټه تیره کوي او دا بې له دېنه چې دوئ له کار سره علاقه نلري بل سبب نلري ، ډیر خلک دي چې سړی ورځنې پوښتنه وکړي چې څه حال دي ؟ وایي شکر دی شپې تیریږي . نو ته ووایه څوک چې محض د شپو او ورځو تیریدل غنیمت ګڼي او شکرونه باسي هغه به کار ته په څه نظر ګوري او د هغه به له یوه کار سره څه علاقه وي ؟ زما په ګمان ډیر کسان دي چې ښه ښه ساعتونه د همدې لپاره اخلي چې ماز دیګر په دایره کې کومه دقیقه زیاته تیره نه کړي ، ډیر لږ کسان به وي چې د سهار د

حاضرۍ فکر به هم لري ، مگر یوازې حاضري به څه کړو څوک چې یوازې حاضرۍ سره علاقه لري هغه د دغه اجتماعي مرض علاج نشي کولای موږ له کار سره علاقه غواړو نه له تشې حاضرۍ سره .

دلته دا مقصد نه دی چې زه نو حاضرۍ ته په درنه سترگه نه گورم بلکې دا وایم چې باید په حاضرۍ ټینگوالی د کار لپاره وغواړو او له کار سره علاقه څنگه پیدا کیږي ؟ که یو ریاست او یا وزارت وغواړي چې مامورین یې له کار سره علاقه پیدا کړي څه به کوي ؟ په یوه مملکت کې څه عوامل باید پیدا شي چې خلک له کار سره صحیح علاقه پیدا کړي او وظیفه د وظیفې په لحاظ وپیژني ؟

د دې غټو تپوسونو جواب چې ډیر فکر او سنجش غواړي . اصلاً یوه داسې موضوع ده چې باید د اقتراح په ډول د ډیرو پوهانو فکر ته وسپارل شي او ډیر څه پکې ولیکل شي ځکه چې د کوم سړي که یوې خوا ته پام شي بله خوا یې له نظره لیرې پاتې کیږي . په دغسې پوښتنو کې هر چا ته یو شی ډیر مهم معلومیږي او ټول زور په هماغه خوا اچوي علاوه پدې د هر کار علل او اسباب هم په یو شان ښکاره نه وي ، ځینې علتونه ډیر پټ او ډیر موثر وي نو اکثر اشخاص ښکاره څرگندو شیانو ته گوته نیسي او د پټو پلټنې نه کوي نو زه که دلته څه وایم هغه به همدغسې شی وي او د دې پوښتنې پوره جواب به نه وي .

د اجتماعي وظایفو او مملکتي امورو د علاقه مندۍ لپاره ډیر شیان ضرور دي چې ځینې یې ډیر عمر او ډیر وخت غواړي چې باید یو ملت وروسته تر ډیرو مراحلو چې تشکیل یې نسج او پوخوالي ومومي او د تعلیم و تربیې په اثر کې یو اجتماعي شعور پیدا کړي چې مملکت ورته خپل کور ښکاره شي او د مزدورانو چم ونکړي ، دې حد ته رسیدل د ډیرې مودې کار دی او یوه طولاني عرفاني نقشه غواړي ، زه په دغسې عللو کې اساسی بحث نشم کولی او تش همدومره وایم په کوم ځای کې چې صحیح کار نه پټیږي او همدغه شی د پیشرفت سریع عامل وي ، هلته له کار سره ارو مرو علاقه پیدا کیږي یعنې دغسې چې یوه مامور ته حاضري و معاش استحقاق معلومیږي که کار او له کار سره رښتیانی علاقه څه اجر ولري ارو مرو خلک له کار سره علاقه پیدا کوي دلته باید زما مقصد توضیح شي او و وایم چې د کار مبصرین کولای شي په لاس لاندې مامورینو کې د کار علاقه پیدا کړي مگر دا هله چې کار لیدونکی ظاهر بین نه وي او څوک یې په هغه دغه نشي غولولی یعنې محض

حرکت او منډې رامنډې د دوی په مخ کې نه حجاب کيږي او د هر چا په کار کې ډېر واړه ذرات هم ليدی شي او پوهيږي چې دا کار علاوه په کميت څومره صحت او کيفي حسن لري او په دې هم پوه وي چې د دغه سړي په نظر کې چې دومره ډېر کار کوي څه غايه موجوده ده ؟

څومره چې د ده د کار هنگامه ده هغومره کاريگر دی که يه ؟

څوک چې د ده کارونه راته ستايي هغوئ تش کار او ظاهري حرکاتو ته گوري که په کيفياتو کې هم تعمق کوي؟

ځينې وختونه سړی د خلکو له خولې (چې عمومي نغاره يې بايد وبولو اروي چې فلانکی ... هيڅ په کار ستړی کيږي نه او له فولادونه هم سخت او کلک دی هغه بله ورځ چې سخته سيلۍ او اوريا وه څوک له يوه کلي بل کلي ته نشو تلای مگر ده له خپل ماموريته څو کروه ليرې فلانکی ځای ته چې نه پوهيږم هلته څه پيښ شوي و ، ځان ورساوه او په هماغه ورځ بيرته هم راغی ، اکثراً دغسې اوازې لويو لويو ځايو ته هم ورسيږي او دغسې ځينې نور عوامل هم پيدا شي چې سړی جدي او فعال معرفي کړي مگر چې سړی ور پسې څارو کړي هغه په هغه ورځ د همدغه مقصد يعنې هنگامې اچولو لپاره دا کار کړی وي او نور هيڅ کار نه وي ، ځينې نور کسان چې پدې سر پوه شي هغه هم له دغسې تظاهر او عصري ريا کارۍ ځنې کار اخلي او خوشې په خوشې هرې خواته اسونه ځغلوي نو ديته سړی له کار سره علاقه يا رښتيانی فعاليت نشي ويلی او نه په دغسې جديتو او حرکاتو کارونه ښه کيږي .

دلته بيا مجبوريږو چې ووايو په هر ځای کې چې د کارونو په ليدو کې ډېر دقت کيږي او صحيح کار قدر او قيمت لري هلته خلک له کار سره علاقه پيدا کوي او ښه کار کوي ځکه چې انسان يو ترقي خواه موجود دی او له خپل پيشرفت او ارتقا سره ټينگه علاقه لري ، که د ده په مخکې نورې لارې بندې شي چې په دروغو او ريا ، تملق او چاپلوسۍ ، غلا و فريب او نورو غير مشروعو وسايلو پيشرفت ونکړی شي او پدې هم پوه شي چې دلته کاريگر او بيکاره پټ نه پاتې کيږي سړی د چا په سترگو کې خاورې نشي اچولی د وړاندې تگ لپاره يې بې له همدغې يوې صحيح لارې بله لار نشته ، په شخصي اعتباراتو او اشنايي گانو سړی نشي چليدلی څوک له چا نه سترگې نه پټوي او نه په چل ول کار کيږي

ارومرو صحیح کار ته ملا تړي او له کار سره علاقه پیدا کوي مگر که سړی گوري چې په ځینو نورو وسایلو سړی ډیر گرانیږي او د پیشرفت په لاره کې صحیح کار او له درجه عامل نه دی ، څوک چې یوازې کار کولی شي او د پیشرفت لپاره نور وسایل نلري د هغه غاښ هم څوک نه گوري هلته نو په افرادو کې یا نور فعالیتونه پیدا کیږي چې هغه زرنگي ، چالاکي څه و څه غواړي یا خو داسې شي چې په شپو ورځو تیرولو شکرونه باسي او هیڅ نه کوي بلکې اکثریت او عمومیت دې خوا ته میل کوي او خلک په سړو زړو نو کارونه کوي ، صحیح ذهنیت او صحیح فکر له دماغونو وزي او په عوض کې یاس او بد بینی ځای نیسي ، د صحیح پیشرفتونو مثالونه او نمونې له خلکو ورکې شي او غلطې نمونې تر نظر لاندې وي .

د دې ټولو خبرو مقصد دا دی چې انسان په اجتماعي حیات کې د مقایسې او نسبت په اصولو ډیر کلک دی ښه او بد ، حق او نا حق د کامیابی او ناکامی په رڼا کېویني او د نتایجو له مخی حکمونه کوي ، څوک چې ورته په حیات کې لږ څه کامیاب معلومیږي د هغه پیروي او تعقیب کوي او لکه چې وایي : ختکی له ختکي نه رنگ اخلي) اشخاص هم یو له بله متاثر کیږي او تقلید کوي نو که چیرې هغه کسان چې له کار سره علاقه لري وپېژندل شي او ښه وگڼل شي ، د پیشرفت د پاره نور غیر معقول مسایل خنثی شي او یوازې صحیح کار کول ، له کار سره علاقه لرل یو قوي موثر عامل وبلل شي څوک چې خپله وظیفه په ښه شان اجرا کوي دیته محتاج نشي چې خپل کار وستایي ، ځان یوه او بل ځای ته ورسوي او د دلربایی لپاره له سلو نیرنگو کار واخلي ارومرو له کار سره صحیح او ربنتیانی علاقه پیدا کیږي او څوک خپل لور په لوټه نه تیره کوي نه هغه فعالیت او لیاقت چې باید په کار او وظیفه کې صرف شي بلې خواته صرفیږي او نه غلط مجري پیدا کوي . (۱)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲٤ کال ، ٤ گڼه ، ٤ - ۹ مخونه .

د پوهې غرور

هغه څوک چې پخپله پوهه مغرور دي او هر څه د پوهې په رڼا کې غواړي زښت ډېر غولیدلي او د ژوندانه په ضروریاتو ، د کامیابۍ په اسرارو ، د خوشبختۍ او خوشحالۍ په وسایلو کې یې هیڅ فکر نه دی کړی ، د انسان له پوهې او هوښیارۍ هغه خوا نور شیان هم شته چې د ده په کامیابۍ او شخصیت کې ډېر دخل او تاثیر لري مګر خلک دغه تاثیرات د ده د پوهې او هوښیارۍ محصول بولي او ګمان کوي چې ټول کارونه په عقلي او علمي لیاقت باندې کیږي .

همدغه سبب دی چې ځینې کسان یوازې د علم په زور هر څه غواړي او بل هیڅ شي ته توجه نه کوي ، زه دلته د علم او عقل له فضیلت او اهمیت نه څه انکار نه کوم او پدې پوهیږم چې دغه انکار جهل او نا پوهي ده مګر د دې لپاره چې ځینې کسان نورو شیانو ته هم ملتفت شي او د علم و عقل له غروره نجات ومومي وایم چې د انسان په خوشبختۍ او خوشحالۍ ، لوړتیا او کامیابۍ کې ځینې نور شیان دخل لري چې باید څوک ورځنې سترګې پټې نکړي او په بې اعتنایۍ ورته ونه ګوري .

ډېر ځله دوه تنه له یوه مکتبه را اوزي او په یوه دایره کې کار کوي مګر هغه څوک چې په مکتب کې اول لمبروي دلته بیرته پاتې کیږي او هغه بل وړاندې ځي او حق هم لري چې وړاندې ولاړ شي ، ډېر طالبان له یوه ملا نه د ملایۍ پګړۍ وتړي مګر یو په جامعه او محیط کې ښه و منل شي او هغه بل چې په حاشیو او نکتو ښه پوهیده هغومره اعتبار نکړي پیدا ، ډېر اشخاص شته چې پخپله پوهه او لیاقت ځانته دوستان پیدا کوي ، خلکو ته سمه او صحیح لاره ښیي او پخپله هم په ښه لاره درومي ، مګر ځینې نور پرې نور نور کارونه کوي او هر څوک ورته په بد نظر ګوري .

پدې کې هیڅ شک نشته چې پوهه او علمي لیاقت د انسان جمال او کمال دی ا د هر چا په نظر کې ښکلي ایسي مګر هر چا ته به پخپل ژوند او حیات کې معلومه شوې وي چې په هر ښکلي څوک زړه نه بایلي او په یوازې ښکلیتوب دلبري او دلربایي نه کیږي .

د انسان په پیشرفت او کامیابۍ کې ډېر واړه شیان چې هیڅ په نظر کې نه راځي ډېر تاثیرات لري چې هغه باید له پوهې او لیاقت سره یو ځای شي کوم سړی چې علم او پوهه

لري مگر ښه اخلاق او صحیح کرکټر نلري په حقیقت کې هیڅ نلري ، هغه څوک چې دا هم لري مگر د یو خوږ صحبت او بیان قوت نلري هغه هم نیمگړی دی او ځیني اشخاص ترینه وړاندې کېږي څوک چې دا ټول صفتونه او مزایا پیدا کړي مگر د نظافت او معاشرت د اصولو پابند نه وي بیا هم د چانه خوښېږي او په حیات کې ځیني ناکامۍ ویني که دا نقیصه هم رفع شي او دا ټولې نیمگړتیاوې پوره کړي سره له دې هم که سړی زحمت کښي او فعالیت نلري دی بېرته پاتې کېږي او نور خلک د مخه ځي .

غیر له دغو شیانو ځیني نورې خبرې هم شته چې په یوه او بل محیط کې فرق کوي او د هر ځای د خصوصیت تابع وي ، په هر ځای او هر محیط کې یو څه معنوي صفات او مزایا شته چې په سړیتوب او انسانیت ورځیني تعبیر کېږي دا صفتونه باید موږ په یوازې پوهه او هوښیارۍ و جاه و جلال ، ثروت او تمول کې ونه لټوو بلکې د انسان په اخلاقي او نفسي کیفیاتو کې یې وگورو .

زه دا منم چې سړیتوب ، پوهه او هوښیاري غواړي مگر یو شی نه دي او په ځینو مواردو کې سره بیلیږي ، ځیني کسان به وي چې علم او پوهه به نه لري او سړیتوب به لري، کله به یو سړی پوه او هوښیار وي مگر د سړیتوب دعوه به نشي کولي .

څنگه چې پوهه په بېلو بیلو مواردو کې فرق لري یو سوی د کتابو په تورو ښه پوهیږي ، بل د خلکو په اوضاعو ښه پوه وي ، ځیني په منطقي اصطلاحاتو او فلسفي مباحثو کې ډېره معلومات لري ، ځیني نور په اولسي خبرو او کارونو ښه پوهیږي ، دغسې د سړیتوب مفهوم هم په هر ملک او هر محیط کې بیلیږي او د اشخاصو جمعیتونو په نزد یو ثابت او معین صورت نلري ، مگر دومره پوهیږو چې تهذیب او ترتیب د سړیتوب په مفهوم کې مهمه برخه لري او همدغه شی د یوه انسان د پاره تر هر څه د مخه ضروري دی .

د سړي معنی دا نه ده چې ارو مرو به زیات علم او معلومات لري یا به په کوم فن او صفت کې ډیر ماهر وي ، دا راز صفات چې په علمي لیاقت یا پوهه ورځیني تعبیر کېږي د یوه سړي انساني حیثیت او سړیتوب به قدر کوي او ښه مرسته ور سره کوي مگر یوازې همدغه شی سړی نشي مسعود کولی او نه تش علمي قابلیت سړیتوب بلل کېږي ، که لږ څه نور هم تعمق وکړو یوازې سړیتوب هم د یوه انسان د خوشبختی او خوشحالی

د پاره کافي نه دی .

دلته زما مطلب له خوشبختۍ څخه همدومره شی دی چې یو انسان په اجتماعي حیات کې خلکو ته موفق او مسعود ښکاره شي او دی هم خپل ځان ناکام ونه ګڼي او مایوس نه وي ، د دې مطلب د حصول لپاره البته د یوه سړي پوهه او سړیتوب ضرور دی چې په خپله پوهه او لیاقت ځیني کارونه وکړي شي او په سړیتوب او انسانیت په جامعه کې خپلې شپې ورځې ښې تیرې کړي چې څوک ورته په بد نظر ونه ګوري ، مګر یوازې دا چې سړی کار وکړي شي او څوک یې بد ونه ګڼي کفایت نه کوي ، سړی باید د یوه او بل د توجه جلبولو او د ځان د محبوبیت لپاره ځیني نور شیان هم ولري یعنې د امیزش قوه ، نشاط او بشاشت ، د ملګرتیا تمایل ، د محبت جاذبه ، ښه څیره ، صمیمیت ښودنه ، د محبت لپاره ایثار ، صداقت ، او کرامت نفس ، وقار او متانت جدیت او فعالیت او داسې نور صفتونه هم په کار دي .

دغه راز ټول شیان چې جمع شي د یوه سړي شخصیت ورځني تشکل مومي او دغه مقبول او محبوب شخصیت د انسان په مخکې د ژوند ټولې کندې کپرې او اروي او په صحیح پیشرفت کې ور سره مرسته کوي . د دې ټول بحث تنیجه داده چې باید سړی د یوه صفت په لرلو لکه علم او عقل یا ښه سړیتوب او فعالیت مغرور نشي او د تش لیاقت تر غرور لاندې رانشي .

ډیر کسان شته چې په اجتماعي وظایفو کې داخل شویدي او پخپل پیشرفت نه دي قانع ځیني کسان په تصور کې راولي چې هغوی ورته له ځانه کامیاب ښکاري مګر مستحق یې نه ګڼي ځکه چې د هغوی علمي لیاقت ورته له ځانه ټیټ معلومیږي او په دغه حکمیت یا مقایسه کې یوازې یو شی په نظر کې نیسي مګر دیته نه ګوري چې په یوه ګل هیڅکله نه پسرلی کیږي .

سړی باید په حیات کې دقیق او عمیق شي او وپوهیږي چې انسان ډیرو شیانو ته ضرورت لري ، دغسې چې یو موټر په تشو ارابو او یوازې تیلو مخکې نشي تللی او ډیرې ورۍ پرزې په سیر وحرکت کې ور سره مرسته کوي یو انسان هم په یوه یا دوه شیانو کې که څه هم ډیر مهم او قیمتي وي خپل پیشرفت ته ادامه نشي ورکولی ، دغه راز لیاقتونه چې نور معاونه صفات نلري بې له یاس او بد بینۍ بله نتیجه نلري . دغه راز کسان خپلې

نیمگړتیا ته نه گوري او بې دقته په محیط او جامعه پړه اچوي او د یوه ناقص او بې تعمقه حکمت په اثر په حیات کې د اجتماع او اجتماعي جریاناتو په نسبت بد بین او مایوس شي.

که څوک غواړي چې اجتماع ته نژدې شي او له اجتماع نه استفاده وکړي د علم او لیاقت غرور دې له ځانه لیرې کړي خپله هوښیاري او د بل ناپوهي دې په منځ کې حایل نه گڼي ، سړیتوب او انسانیت دې نه هیروي بلکې را دې شي او له اجتماع سره دې خپل غم شریک کړي او خپله خوشحالي دې هم د نورو له خوشحالۍ سره یو ځای کاندي ، خپل زړه او فکر دې له دوی نه بیلوي یو ځاي دې ورسره خاندي او یو ځای دې ژاړي . د دوئ په خوښه دې کار کوي چې د ده په خوښه هم کار وشي خپل ځان ، خپلې جامې خپل ، فکر ، خپل ژوند ، خپل ذوق ، خپل شعور او هر څه دې د محیط او جامعې په هم رنگ کړي او دغه صیغه دې په ځان کې پیدا کاندي ځکه چې خوشحالتیا او کامیابي همدلته ده او هیڅوک یې بل چیرته نشي پیدا کولی ، هر څوک چې له اجتماع نه لیرې شو او خپل زړه او فکر یې له دوئ نه بیل کړ هغه په اور کې لویږي او شپه ورځ سوزي !

د (من شذ شذ في النار) همدغه معنی ده او د دنیا دوزخ همدغه دی . (۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲٤ کال ، ٥ گڼه ، ٥ - ۷ مخونه .

عقل ، قانون ، غرایز

انسان که څه هم د عقل او تمیز خاوند دی او په همدغه شي خپل ځان له نورو حیواناتو بېلوي ، مگر په خپلو کړو کې د عقل په نغوته دومره نه ځي ، لکه چې غریزه یې یوې خوا او بلې خواته بیا یي ، کوم کارونه چې یو انسان په شپه او ورځ ، میاشت او کال یا پخپل عمر کې کوي اکثراً یې د غریزې په قومانده اجرا کړي وي، او ډیر لږ خورا لږ ، بېخي لږ کارونه داسې وي چې د عقل او سنجش په اثر کې شوي وي - دا چې موږ کله یو شی ښه گڼو راته بدا یسي ، کله گرزو او کله کېنو ، کله خاندو کله ژاړو ، له ځینو شیانو ویرېږو او په ځینو خوشالیږو اکثر د غریزې کار دی او د عقل مشوره پکې څه دخل نلري ، کله چې سړی تږی شي او اوبه څښي که چیرې له عقل سره مشوره وکړي عقل هم د اوبو څښل مصلحت گڼي او اجازه ورکوي ، مگر دی د گټې او فایدې ترسنجولو او صحت ساتلو له فکره پخوا د غریزې په امر کنټرول په سر را اړوي او اوبه څښي نو مطلب دا نه دی چې ټول غریزې افعال له عقل او مصلحت نه مخالف دي یا هر څه چې انسان د غریزې په تقاضا کوي هغه عقلاً ممنوع او غیر مفید وي . بلکې مقصد دادی چې انسان پخپلو کړو کې د غریزې تابع دي او عقل د غریزې غوندې سابق نه دی د انسان په ژوند کې ډیر لږ کارونه پیښیږي چې هغه د خیرو شر سنجولو او فکر کولو په اثر اجرا کیږي .

که موږ فرض کړو چې یو تاجر د خپلې گټې لپاره یوه بل ملک ته ځي او له خوبه غالباً دغه تگ هم پوره د عقل په مشوره او مصلحت نه وي ځکه چې ډیر ځله ځینې سوداگر داسې ځایو ته هم په گټې پسې ځي چې هلته د سر زیان او د حیات خطر هم موجود وي او زیات گمان کیږي چې د غوږ گټلو په ځای به سر بایلي که فرضاً دا اراده بالکل د عقل او فکر په خوښه وي نو په لاره کې خو خوراک څکاک ، هوا خوري او ناسته ولاړه یال دا راز نور کارونه ټول د غریزې په شایق کوي .

ډیر کارونه دي چې انسان یې د مینې یا غضب د پاره کوي او عقل سړی ورځنې منع کوي .

مگر د غریزې په مقابل کې یې څوک په خوله پیاز هم نه خوري، ځکه چې غریزه د انسان په اعصابو او عصبي جهاز کې نسبت عقل ته ښه ځای او قوي حاکمیت لري او دغه حاکمیت په اطفالو او هغو کسانو کې چې طفولیت ته نږدې وي یعنې معنا کوچنی بلل کیږي

اوعقلي قوه پکې ښه نه وي قوي شوي ، زيات ليدل کيږي ، که موږ په کلي ، کور ، وطن او هيواد بلکې په ټوله نړۍ او دنيا کې سترګې وګرزوو او ځان د لويو او وړو اشخاصو له حال ، احوال او ژوندانه څخه خبر کړو راته به څرګنده شي چې په دنيا کې لږ خلک تير شوي يا فعلاً شته چې په ځينې مسايلو کې په غريزه برياليي شوي او د عقل په مشوره يې له غريزې نه مخالف کار کړيدی ، په ډيرو لويو شخصيتونو کې سړی دغه نادر صفت موندلی شي او پوهيږي چې د عشق او غضب خواهشاتو او احساساتو له سکندر سدونو څخه اوښتل او د عقل په نغو ته تلل څه اسان کار نه دی چې هر څوک يې وکړی شي ، او هر يو پرې وستايل شي .

تر څو پورې چې بشري نوع د عموميت او اکثريت په لحاظ يوه معنوي رشد او عقلي بلوغ ته ونه رسيږي او علم لکه رزق او روزي هر چا ته لږ او ډير ونه رسيږي هيڅ امکان نلري چې عقل د غرايزو ځای ونيسي او په دنيا کې يو حقيقي عدالت قايم شي . مګر د دې خبرې دا معنی نه ده چې موږ به له ځانه نا اميده کيږو او هيڅ کوښښ به نه کوو چې ځان له هغې خوانه دې خواته لږ څه نږدې کړو ځکه چې په دنيا او د دنيا په تاريخ کې موږ څو قرنه پخوا داسې نمونې او مثالونه پيدا کولی شو چې د عدالت د قيام او د حقيقت خوشحالتيا لپاره يې د عقل په مشوره داسې کارونه کړي چې له غرايزو نه بيخي ليرې معلوميږي ، ډير د واک او حکم خاوندان تير شويدي چې د حکميت او قضاوت په وخت کې يې دزوي او د ځان مينه هم هيره کړيده او خپل وړ دی ور ته يو شان ايسيدلی دی ، • داسې هم پيښ شويدي چې عشق هم په دغه لاره کې مغلوب شوی او انسان له د غسې شخړو څخه برياليی راوتلی ذي .

نو دا کار د انسان لپاره څه غير ممکن او محال نه دی او کيدی شي چې انسان په اجتماعي او رسمي امورو کې د عقل او شريعت قانون او ټاکلو اصولو په لاره ولاړ شي او خپلې مينې او محبت ، نفرت او عداوت ته څه اعتنا و نکړي ، د همدې لامله انسان د شريعت لخوا د يو څه قوانينو په منلو مکلف شوی او په ځينو بدو کارو باندې چې دی يې بې د عقل او مصلحت له مشورې د خپلو احساساتو او خواهشاتو يا غرايزو په اثر کې وکړي جزا مومي ، د هر ملک او هر هيواد په اساسي قانون کې هم څه اصول او ضوابط شته چې انسان به د هغو په مقابل کې په غرايزو پښې ږدي او خپل طبيعي او شخصي ميل ته به نه ګوري ،

یعنې څنگه چې یو سړي خپل مریض زوي ته چې ډیر ور ته گران هم وي یوه داسې غذا نشي ور کولی چې هغه ورته ضرر کوي ، که څه هم هغه یې ډیره تقاضا کوي او په ژړلو یې غواړي ، ډغه راز یو خزانه دار هم خپلو خپلوانو ته بې رسمي برات او حوالې څه نشي ور کولی او نه یو حاکم او قاضي یو امراو واکدار د خپل ورور او خپل دوست هغه راز مراعات کولی شي چې اصول او قانون یې روانه بولي ، ډیر څه د انسان زړه غواړي مگر کوي یې نشي او نه یې کوي ځکه چې سړی پرې ملامتیږي او خلک ورته بد وایي ، مونږ خپلو غرایزو او خپلو خوښو ته په شخصي امورو کې تابع یو او غاړه ورځنې نشو غړولی ، مگر د اجتماعي مسئولیت په ځای کې بیا ور سره په مجادله مکلف یو .

د مثال په ډول وایم که یو معلم په یوه مکتب کې څو تنه خپل او پردي شاگردان لري چې په زړه کې د ځینو شاگردانو لوړتیا غواړي او لورینه یې په هغو باندې زیاته وي دی دا کولی شي چې بې له رسمي اوقاتو هغوی ته تعلیم ورکړي او له نورو نه زیات څه ور وښیي مگر دا نشي کولی چې د تعلیم په وخت او د مکتب په کوټه کې خپله ټوله توجه همدوئ ته وقف کړي ، یا د لمبرو ور کولو په وخت کې خپلوان او اشنا یان و پالي ځکه چې پدې وخت او په دغسې ځایونو کې محبت او عاطفه گناه ده او د عدالت ملا ماتوي د دغه راز مراعاتونو او غرایزو له جغ لاندې په دغه ډول تگ په اجتماعي لحاظ یوه لویه تباهي ده چې زیان او ضرر یې زښت ډیر دی او د خلکو مخه هم له یوې صحیح او سمې لارې څخه بلې خوا ته را اړوي ،. هر څوک کوښښ کوي چې په کږو لارو خپل مطلب ته ورسیږي او د دې په ځای چې حقیقت وپالي اشخاص پالي او د وسایلو درگاه ته لاس غزوي هیچا ته د اعتماد بنفس او سعی عمل قوه نه پاتې کیږي او نه پداسې ځای کې سړي د جریاناتو په لړ کې څه انتظام او معقولیت لیدلی شي . دلته ښایي څوک دا گمان وکړي چې په هر ځای او هر هیواد کې ارو مرو یو څه قوانین او اصول وي چې څوک د غرایزو اطاعت یا د مینې او غضب پیروۍ ته نه پریږدي او هر سړی مجبور وي چې دوست او دښمن چې حق کې لکه یو قانوني کتاب یو ډول حکم وکړي او هر چا ته په یوه سترگه وگوري دلته نو ضرور ایسي چې سړی په قانون خبرې وکړي چې قانون څنگه شی دی او څه کولی شي ؟ په اجمالي ډول خو همدومره ویلی شم چې قانون په یوه ملک کې داسې مثال لري لکه برق چې ټول ښار او ټول کورونه رڼا کوي مگر که چیرې وشلیده نو ډیر کورونه هم سیزي او مسول یې هم نه پیژندل

کېږي یعنې په عین رڼا کې تور تم لري او له گټې سره یې زیان هم تړلی دی .

د دې د پاره چې خبره ښه روښانه او سپېڅلې شي جزئیاتو ته به راشو او مثالونه به وښیو .

دوه تنه شاهدان که د یوه سوي په بدوالي شاهدي ورکړي هغه شرعاً او قانوناً بد گڼل کېږي ، که د کلي ، کور خلک په یوه سړي بد ووایي یا د یوه ځای حاکم او علاقه دار د چا په حق کې د بد والی نظریه ورکړي هغه ته ارومرو سزا ورکول کېږي پدې قانون باندې هیڅوک څه اعتراض نشي کولی ځکه چې که قانون د انسانانو قول او وینا ته څه اعتبار ورنکړي او سند یې ونه بولي د دنیا معاملې او کارونه ټول بې اجرا پاتې کېږي او د ژوندانه چارې معطلېږي ، نو ضرورت او احتیاج عقل او نقل د همدې خبرې تائید او تاکید کوي چې باید د یوه انسان او مسلمان خبره اعتبار ولري او د همده په وینا حقیقت و پیژني نو که چېرې هغه شاهد او هغه خلک چې یوه سړي ته بد وایي پخپله بد وي او د عناد له مخې د هغه په حق کې څه وایي یا د حکم خاوند د یوه غرض لپاره خپله نظریه بده ښکاره کوي قانون پدې ځای کې د حقیقت او عدالت هیڅ مرسته نشي کولی اوسول هم نه گڼل کېږي ځکه چې بله هیڅ لار نشته چې د دغسې پټو ظلمونو مخه ونیول شي او هیڅوک په هیچا څه ظلم ونکړی شي نو د دغسې ملاحظاتو په اثر کې ویلی شو چې قانون د یوی غذا مثال لري چې یو فاسد وجود کې فاسد مواد ورځنې جوړېږي او بد تاثیر کوي مگر که نه وي نو سړی ژوندون هم نشي کولي د همدې لامله ځینې کسان ځینو خلکو ته خپل کارونه په داسې وخت کې وړاندې کوي چې د هغه طبیعت ښه وي او پام یې په نیکو وي همدغه راز خلک اکثراً موفق هم وي او موقع شتاس ور ته ویل کېږي ځکه چې په ډېرو خلکو کې د طبیعت ښه والی او بدوالی دومره تاثیر لري چې ښه یې له پامه بدېږي او بد ور ته ښه ښکاره کېږي ، که څوک به څه مجبور وو ، چې د بکار لپاره به یې د ځا وچولي نه کتل بیا به یې دوستان او اشنایان پرې جرگه کول .

که چېرې څوک د خپلو تاثراتو او احساساتو تر اثر لاندې نه راتلای او هر چا د حق او حقیقت په تقاضا او د قانون د صحیح استعمال په خوښه کار کولای څه به خلکو د یوه او بل ناوړه مراعاتونه کول ، ولې به خلکو ویلې چې مربي لرې نو مربا خوره ، د څه لپاره به یوه او بل ویلې چې زه بې وسیلې یم ، زه واسطه نلرم هر څه په واسطه کېږي ، دا ټولې خبرې خو بې څه نه دي او خوشې په خوشې خلک دا نارې نه وهي کوم کار چې ځینې .

کسان یې په یوه ساعت غوره مالی با په لحاظ او خاطر کوي هغه د کوه قاف دیوان هم نشي کولی ، نو تر څو پورې چې خلک په لحاظونو پسې ګرزي او په خوشامدو خوشحالیږي ، تر کوم وخته چې خوشحالتیا په انسان حاکمیت لري ، او مراعات په حق او حقیقت غالب وي قانون او عدالت به هم د اشنا او نا اشنا شعور لري او کارونه به ډیر ځله د اشخاصو په کیفي او نفسبي اغیزو ، د وخت او موقع په تقاضا ، د یوه او بل په سپارش اجرا کیږي دا حال البته د یوه ملت د اجتماعي حیات رنځورتیا او اوه والی ښي مګر د دې رنځورتیا علاج هم ډیر ګران دی او یوه اساسي مجادله غواړي ، ډیر شیان په کار دي چې د یوه ملت په اجتماعي حیات کې تغیر او تحول پیښ کړي یا په بل عبارت بدعاتونه ورک کړي او د خلکو مخه له کږو لارو راوګرزوي.

د یوه ملت لوړه او عالي رتبه په غرایزو باندې د مامورینو حاکمیت ، د اداري چارو پوره لټون ، د کار کوونکو اشخاصو مجبوریتونه رفع کول ، د ښو او بدو نه ورکیدل او نه پټیدل ، د چا په ظواهرو نه غولیدل ، بد او ضرري خلکو ته مخه نه ور کول ، دا ټول د دغسې اجتماعي اصلاحاتو د پاره ضرور او په عین حال کې ډیر ګران کار هم ایسي . دلته باید د ډیرو خبرو د تنیجې په ډول وو ایو چې انسان طبعاً د خیر خوا ته مایل او خیر خو ښوونکی پیدا شویدی مګر په طبیعت کې یې د لوړتیا ارزو او ځینې نفسي خواهشات هم شته چې که دی په ښه لاره نشي ور رسیدلی او موانع یې په مخکې وي نو بیا به پټو او کږو لارو هم ځان ور رسوي او د ځینو مجبوریتو نو په اثر کې بد او ناوړه کارونه هم کوي نو د دې د پاره چې له انسان څخه بد او ناوړه سلوک ونه لیدل شي لازمه ایسي چې د ده لپاره یو ښه سرک او سمه لاره جوړه شي چې خپلو مطالبو او مقاصدو ته پرې ورسیږي او لارې کږولو ته خپل مجبوریت حس نکړي ، دا لاره باید ډیره اوږده هم نه وي چې دی یې د اوږدوالي په سبب له اغزو ډکه لاره او پیچومی غوره کړي . دغه لار دې باید را وښودل شي چې په تاپسې بینا سترګې هم ځار کوي او ستا ښه و بد په هیڅ شان نه پټیږي او نه څوک در باندې غولیږي ، نور خلک هم باید باید له ه [illegible] لنډو لارو منع شي ځکه چې انساني رمه هم لکه میږې او پسونه داسې [illegible] و له لارې کوږ شي نور هم ورپسې ځي. (۱)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال ، ۹ ګڼه ، ۵ - ۸ مخ

اجتماعي نظام

کارونه او وظایف دوه ډوله دي ، یوه قسم ته انفرادي او بل ته اجتماعي ویل کیږي . دا چې یو سړی د یوه فرد لپاره خدمت کوي د شخصي او انفرادي کارونه په حساب کې راځي مګر هغه څوک چې د خپل مملکت او ملت لپاره کار کوي د اجتماعي وظایفو په نامه یادیږي .

هر کار او هره وظیفه په دغو دوو لحاظونو د قدر و قیمت په لحاظ فرق کوي او رنګ یې بدلیږي که یو عالم د یوه فرد تعلیم لپاره استخدام شي هغه بیل حیث لري او که په یوه مکتب یا مدرسه کې څو تنو ته تعلیم کوي هغه په بل نظر لیدل کیږي که څه هم دواړه یوه وظیفه اجرا کوي چې نوم یې تعلیم او ښودنه ده هغه سړی چې د یوه کور ساتنه کوي او د یوه شخص نوکري بیل نوم لري مګر څوک چې د مملکت په عسکري نظام او د هیواد ساتونکو په جمعیت کې داخلیږي بل نوم او بل نښان پیدا کوي انفرادي کارونه له یوې صحیح موازنې لاندې نه راځي او نه یو معین قیمت پیدا کوي مګر اجتماعي وظایف ځانته یوه معیار او میزان لري ، هغه کاتبان چې د مفردو اشخاصو لپاره کار کوي په معاشونو کې یې ښایي چې ډیر فرقونه ولیدل شي مګر د دوایرو کتبان او سرکاتبان ماموران او مدیران ټاکلي معاشونه لري او څوک پکې تغیر نشي کولی همدغه شی دی چې معاش له مزدورۍ او اجورې نه معناً او کیفاً بیلوي او یو اعزازي حیثیت او اعتبار ورکوي مګر دغه اعتباري رنګ دومره قوي او پوخ دی چې د دغو کارونو نوعیت او حقیقت بیلوي او د هر چا په نظر کې یې بل بل راز ښیي ، هغه څوک چې معاش اخلي او هغه څوک چې مزدوري او اجوره اخلي ډیر فرق لري او بیل بیل اشخاص ګڼل کیږي .

دغه معنوي قیمت چې په معاش کې شته لږ معاش ته په ډیره اجوره ترجیح ورکوي او یو مامور قانع کوي چې په ډیره مزدورۍ پسې ولاړ نشي او د خپل خدمت نوعیت بدل نکړي یعنې له رسمي دوایرو او اجتماعي وظایفو څخه شخصي خدمتونو او نوکریو ته زړه ښه نکړي او ماموریت په مزدورۍ بدل نه کاندي څنګه چې یو فرد نورو افرادو ته ضرورت او احتیاج لري او دا جوړې یا څه نفع او فایدې په مقابل کې خپل کارونه په یوه او بل اجرا کوي دغه شان اجتماع هم ډیر کارونه او ضرورتونه لري چې له افرادو نه یې غواړي او په مقابل

کې معشونه و منافع ورکوي مگر دومره فرق شته چې یو فرد له خپل شخصي ثروت څخه هر څومره چې وغواړي چاته یې ورکولی شي.

پخپلو تصرفاتو کې د کوم قانون او معین نظام تابع نه وي مگر اجتماع ځانته یو نظام او قانون لري او پخپلو کارو او اجرااتو کې بې انتظامي نه خوښوي ځکه یې دلته افراد داسې حقوق پیدا کوي چې اجتماعي نظام په عدالت او منظمو اجرااتو مکلف کوي د همدې لامله په رسمي دواېرو کې یو معیار موجود دی او بې د وظایفو قیمت نه د رتبو معاش څه فرق نلري یو کاتب ۲ . (مثلاً) په هر وزارت او هر ولایت کې یو اندازه معاش لري او دیته نه مجبوریږي چې د معاش د پاره د خپلې تبدیلۍ کوښښ وکړي د دې موازنې ساتل ځکه ضرور دي چې یو خو اجتماعي عدالت نه ساتل کیږي او بل د وظایفو تقسیم هم خرابیږي او هر څوک هغه ځای ته هڅه کوي چې د ده کار هلته زیات قیمت لري ، دلته مقصد دانه دي چې ټول کارونه دې یو قیمت ولري بلکې مطلب دا دي چې یو کار دې په یوه او بله داېره کې فرق نلري یو محاسب یا یو د تحریر کاتب باید په هره داېرهکې یو راز استحقاق ولري هسې نه چې یو معلم او یو کاتب دې سره برابر وي ځکه چې دلته د کار او دظیفې جنس بدلیږي او هر یو د خپل اهمیت او تکلیف په لحاظ بیل قیمت پیدا کوي غیر له دغې موازنې چې باید په معاشونو کې وساتل شي لکه چې ساتل شوې ده یو بل شی هم ډیر ضرور دي او د خپل ضرورت په اندازه گران هم دی ځینې کارونه په ځینو دوایرو کې شته چې هلته د ځینو غیر مشرعو استفادو مجال هم شته نو که د دغه راز استفارو مخه ونه نیول شي ، د یوه اخبار کاتب (مثلاً) کوښښ کوي چې د یوې علاقه دارۍ کاتب شي دلته که څه هم په معاش کې فرق نشته مگر په معیشت کې فرق شته هغه ورځ زما یو دوست د خپل صحبت په ضمن کې وویل څو کاله مې تعلیم وکړ پس له هغه چې کلي او کورته راغلم واده مې وکړ او مجبور شوم ځانته معاش پیدا کړم ، زه او زما یو خیښ چې د باجه او ساندو په نامه یادیږي دواړه راغلو او په دوایرو کې ماموران شوو ، زه د تعلیم خاوند وم یو کتاب را ته میسر شو او هغه سواد نه درلود په یوه دایره کې تحویلدار مقرر شو مگر تحویلداري یې داسې وه چې مصرف یې زیات درلود او د ناوړې گټې مجال پکې و څو کاله وروسته زه یوې رتبې ته ورسیدم او نوم مې وگاټه مگر هغه ډېرې پیسې او پولې پټې پیدا کړه هغه بله ورځ چې زما زوی هغه کره ورغلی و ، چې بیرته راغی را ته ویلې یې ترور کره مې یوه داسې ښه

راډيو وه او داسې ښه سازيې کاوه ، په کور کې يې ډيرې ښې ښې قالينې هم اوارې وې او ښه ښه چپر کټونه يې لرل د ترور زوی مې راته ويلې چې تاسې ولې راډيو ناخلئ ؟ ... ؟ دلته زما دوست را ته وويل چې زه له خپل نصيب او قسمته کوم شکايت نلرم او دا نه وايم چې د تحويلدار صاحب بيسوادي له مانه ښه شوه ځکه چې که ما ته هماغه تحويلداري سره له هغه مفاده راکړه شي زه به يې د ځان لپاره عار او تنزيل وگڼم .

مگر دا نه وايم چې دغه راز مظاهر په ځينو اشخاصو تاثير کوي او ځينې کسان له معنويت نه ماديت ته او له صداقت نه خيانت ته را کاږي ، په اجتماعي نظام کې بايد دغسې غير شعوري بې عدالتي هم را نشي او داسې ونشي چې يو د تعليم خاوند او يو بيسواده په معشيت کې دومره فرق ولري چې اطفال هم پرې پوه شي يو اجتماعي نظام که يو نويسنده او د علم خاوند ته له يوه بيسواده تحويلدار نه زيات معاش ورکوي او پدې باب کې د حق سنجش او د کار قيمت قائيلږي غرض به پکې همدغه وي چې د هغه معشيت له دې بل نه ښه شي او امتياز يې راشي نو که نتيجه بالعکس شي او دغه راز اجتماعي نواقص په ځينو دوايرو کې رفع شي او څوک يې جلو گيري ونکړي د معاشونو عدالت هيڅ نشي کولی او اجتماعي نظام د چا شکايت شي رفع کولی . د اجتماعي نظام مهمه وظيفه داده چې په يوه ملک کې عدالت قايم کړي او هر چا ته د خپل کار د قيمت او اهميت په قرار برخه وکړي ؟

او د سنجش او موازنې په اثر کې هر څوک د خپل استحقاق په اندازه وروزي که يوه سړي ته يو فرد له خپل ماله هر څومره شی ورکړي يا يو تن له خپل پټي او تجارت څخه هر څومره گټه وکړي بل سړی څه گله نه کوي او نه د اعتراض حق ځانته ورکوي مگر که اجتماعي نظام بې له کوم حق او استحقاقه يو ته زياته برخه ورکوي ډير نور خوابدي کيږي او له خپلو وظايفو سره يې علاقه کميږي . دلته ښايي څوک ووايي چې تحويلدار ته اجتماعي نظام دغه راز لوړ معشيت نه دی ورکړی او دا دغسې مثال لري لکه چې يو غل په غلا او يو بډې خور په بډو ډير مال پيدا کړي او له يوه بل مامور نه بډای شي ، دا خبره رښتيا ده چې اجتماعي نظام هغه ته دومره مال نه دی ورکړی بلکې هغه له اجتماعي نظام نه غلا کړې ده مگر که يو قاسم او ويشونکی (چې بايد يو شی په څو تنو داسې وويشي چې هر چا ته خپل حق ورکړي او هيڅ بې عدالتي پکې را نشي)

په تقسیم کې وغولیږي ، او ځینې کسان ترینه له خپل حق نه زیات څه پټ کړي هر څوک ور ځنې شکایت کوي او عدالت هم نا راضه کیږي د دغسې غلاگانو مخه نه نیول علاوه پدې چې په ځینو مامورینو کې د شکایت فکر او شعور پیدا کوي او ځینې کسان په بدو لارو بیایي د اجتماعي نظام تصور او بې پروایي هم ښیي - د دغسې اصلاحاتو لپاره یو اساسي فکر په کار دی چې باید په حسابي او شعوري سیستم کې اساسي اصلاحات وشي او محاسبین لکه د حساب ماشینونه داسې نه وي چې حساب او شمیر صحیح وښیي مگر نظر او بصیرت هیڅ ونلري ښایي چې په ځینو دوایرو کې ډیر داسې تحویلداران پیدا کړو چې په څو کالو کې یې له خپل معاشه یو په لسه زیاته گټه کړې او پخپل حساب کې فاضل هم دي نو دغه راز محاسبه به سړی څه کړي ؟ که ما دلته څه حسابي تخصص درلودای ښایي چې اوس مې په حساب کې ډېر اصولي نواقص ښودلي وای او دا ثابته شوې وای چې په حسابي امورو کې ځینې ناقص شته چې باید رفع شي .

د مثال په ډول وایم یوه رسمي دایره چې د ځینو شیانو اخیستلو ته ضرورت لري نو له تحویلدار سره یو دوه تنه د هئیت په ډول مقرر کړي چې هغه شیان په بازار کې واخلي او رایې وړي دغه هئیت که هغو شیانو ته په هر څومره زیات قیمت قایل شي او د دکاندارانو کلانتر یې تصدیق وکړي حسابي دوایر پکې څه نه وایي او دا کار اصولي گڼي مگر د هغې دایرې یو سړی هماغه شیان که په بازار کې په نیم قیمت واخلي دا کار د مسئولیت موجب گرزي او د خیانت اتهام پکې پیدا کیږي نو دغه راز تحویلدار چې د یوه شي قیمت د دوه درې تنو په خوشحالولو او خوله خوږولو یو په لسه زیات ښودلی شي ، نشي کولی ؟ چې ناوړه استفادې وکړي او ځان بې مسولیته موړ کاندي ، کولی یې شي کړي یې دي او وبه یې کړي .

په دغسې مواردو کې که زموږ اجتماعي نظام مکمل وي بازار هر څه معین او ټاکلی نرخ ولري بې له دېنه چې هئیتونه وټاکل شي او تصدیقونه واخیستل شي ، تحویلدار هیڅ نشي خوړلی او هر څه پخپل اصلي قیمت اخیستل کیږي .

دلته د یوه حکایت په ضمن کې د یوه مامور او یوه تحویلدار خبره منځ ته راغله او د بحث د مرکزیت حیث یې پیدا کړ مگر اصلي او اساسي مطلب دا دی چې په اجتماعي

وظایفو کې باید یوه موازنه او شعور موجود وي او د هر چا وظیفه او کار د یوه صحیح معیار له مخې قدرو قیمت ولري هغه څوک چې اجتماع ته علمي او معنوي خدمتونه کوي له هغو کسانو چې د الاتو او ادواتو وظیفه اجرا کوي او منډې رامنډې وهي هم د معاش او معشیت په لحاظ ، هم د اهمیت او اعتبار له حیثه لوړوالی او تفوق ولري او مادي و معنوي تقدیر یې وشي چې هیڅکله د عرفاني وظیفې خاوند خپل ځان له اداري رجالونه کم ونه ګڼي او خپل اهمیت د اجتماعي نظام په نظر کې لږ محسوس نه کاندي .

هغه کار چې اشخاص یې کولی شي له هغو کارونو نه چې ډیره موده تعلیم او تحصیل غواړي بې اهمیته معلوم نشي او په هر لحاظ قدر و قیمت ولري . که داسې نه وي نو علمي او عرفاني خوا کمزورې کیږي او هر څوک اداري چارو ته میل کوي . یو اجتماعي نظام باید خپل مامورین پدې هم پوه کړي چې هر څوک هر کار نشي کولی نو که یو د علم او معرفت خاوند ځانته اداري کار پیدا کړي هغه پیشرفت چې هلته کوي ښایي چې دلته هغومره موفق ښکاره نشي او په عادي اشخاصو کې وګڼل شي ، دا پوهول د ژبې او وینا کار نه دی باید په اجتماعي وظایفو کې هر څوک چې کوم امتیاز او فوق العاده مهارت په کومه خوا کې لري هغه وپیژندل شي او قیمت پیدا کړي یعنې داسې ونشي چې هر څوک پزه توره کړي او ځان اهنګر و بولي ، دغه راز شعور او بصیرت چې په اجتماعي نظام کې وي هر څوک دیته مجبور وي چې د خپل استعداد او لیاقت له مخې یو کار انتخاب کړي نه د کار او وظیفې د قیمت په لحاظ ، ځینې کارونه چې خرابیږي او د بې صلاحیته اشخاصو لاس ته ورځي سبب یې همدا وي چې اشخاص خپل ځان او خپل استعداد ته نه ګوري او هر څوک هماغه کار ته وړاندې کیږي چې زیاته ګټه یا ډیر قدر لري نو وړ او ناوړه اشخاص هماغه وظیفه اشغال کړي او کار لیدونکي هم دومره ډیر ښو او بدو ته نه ملتفت کیږي او په یوه نظر ورته ګوري دا وضعیت طبعاً د اجتماعي وظایفو موازنه خرابه وړي او ټول خلک یوه لور ته زوړ کوي چې بیا سړی ځینو کارونو ته په اعلانونو هم څوک نشي پیدا کولی مګر په یوه بل کار هر څوک سرونه ماتوي او وسایل ور ته ګوري . (۱)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲٤ کال ، ۹ ګڼه ، ۳ - ٦ مخونه .

د ځان مینه

سپوږمۍ کله کله په هاله کې ایساریږي مگر انسان هر وخت د حب ذات یا حب نفس په دایره کې راگیر دی او هیڅکله له دې دایرې نشي وتلی .

دا دایره په ځینو باندې دومره تنگه وي چې بې له ده نه بل هیڅوک او هیڅ شی ور سره نه ځاییږي ، مگر په ځینو کسانو باندې دومره پراخه وي چې عالمونه پکې ځائیدلی شي ، څنگه چې وگړي ځینې په وړو او ځینې په لویو کورونو کې اوسیږي ، څوک د خپلې استوگنې ځای یو کلی گڼي او څوک یو ښار یا یو مملکت خپل کور او تاټوبی بولي ، دغسې د خلکو د مینې او محبت دایرې هم لویې او وړې دي ، مگر دا دایره که هر څومره لویه وي بیا هم اصلاً د سړي له خپله ځانه چاپیره ده او نور پکې طفیلي وي .

که تاسې په ظاهره یو سړی وینئ چې له یوه او بل سره ډېره مینه کوي یا خپل ځان د کوم میلمه او دوست و اشنا په خدّمت کې ستړی کوي دا مینه هم په اصل کې له ځان سره ده او د ځان مینه ور ته ویلی شو ځکه چې نفع یې ده ته راجع ده او گټه یې بیر ته د ده کال ته راځي .

که ووایو چې هر انسان په ځان مین دی او له ځان سره مینه لري یا د انسان په هر محبت کې چې له هر چا او هر شي سره وي د ځان مینه پټه پرته ده دروغ یې مه بولئ ځکه چې له خپل ځان سره مینه او محبت د انسان په غرایزو کې حسابیږي او هیڅوک ترینه نه دي خلاص ځینو شاعرانو که پخپلو اشعارو کې خپلو معشوقو ته ویلي دي چې په ائینه کې مه گورئ چې په ځان مین او زموږ رقیبان نشئ ، غولیدلي دي ځکه چې دا عشق او دا مینه له حسن و جماله یا له محاسنو او فضایلو بې نیازي لري او هیڅ مادي یا معنوي صفات نه غواړي .

که څوک ښکلی وي او که نه وي ، ښه وي او که بد ، جوړ وي او که ناجوړ ، عالم وي او که جاهل ، خوار وي او که بډای له ځان سره مینه او په ځان پیرزوینه لري ، مگر دا مینه د هر چا د فکر او ذوق په لحاظ بیل بیل رنگونه او مختلف مظاهر لري .

یو به وي چې ځانته به ښه ډوډۍ پیدا کول له ځان سره مینه گڼي او د ځان مینه به ور ځني خیټو او د خیټې خدمتگار جوړ کړي ، بل به گمان کوي چې په ښو جامو کې ځان پټول له

ځان سره مینه او په ځان پیرزوینه ده .

څوک به عزت او اعتبار ګټل له ځان سره مینه بولي او ځینې به په ډیرو پیسو او جایدادونو کې دغه مینه لټوي .

چا ته به دا ښه ښکاري چې ځانته عیش و عشرت برابر کړي او ځینې به فضایل پیدا کول که څه هم ډیر مشقتونه پکې وي حب نفس ګڼي او ریاضت یا د نفس تذلیل به ور ته په ځان لورینه معلومیږي نو ویلی شو چې دا محبت د انسان د فکر او ذهن په اعتبار خپل شکل او صورت بدلوي او د انسان شخصیت ور ځینې تشکیلیږي په هره اندازه چې افکار لوړ او عالي وي هر څومره چې انسان له لوړو معانیو سره اشنا شوی وي هغومره یې حب نفس او د انسان مینه هم یو ښه صورت او ښه مظهر پیدا کوي مګر که فکر او نظر ټیټ وي او څوک ځانته په ټیټ نظر ګوري نو د ځان مینه یې مخ په ځوړي بیا یي او په کنډو کپرو کې یې غورځوي .

غرض دا دی چې په دې باب کې د ځان معرفت ډیر تاثیر لري که څوک د ځان په پیژندنه کې یوه لوړ او عالي معیار ته نه وي رسیدلی او بې له خپل جسمانیت نور خپل ځان نه پیژني هغه ته د ځان مینه همدا ښکاري چې خپل نفس او تن و پالي او خپل نفسي خواهشات پوره کړي مګر که چا عقلاني او روحاني شعور پیدا کړی وي او ځان له جسمانیته ماورا یو بل شي بولي هغه بیا په نوو روحي او معنوي لذایزو پسې ګرځي او بل راز ارزوګانې ورته پیدا کیږي .

ځینو کسانو ویلي (فکر هر کس بقدر همت اوست) مګر کیدای شي چې حقیقت بل راز وي او د هر چا همت د هغه د فکر او شعور احساس و ادراک په اندازه وي نو په هر صورت چې فکر د همت په اندازه وي او که همت د فکر په اندازه وي خو د فکر او همت تر منځ یوه داسې رابطه شته چې باید یو له بله سره برابر وي او د ځان مینه هم د همدې دواړو معنوي عواملو په اعتبار یو عالي یا ادني مظهر پیدا کړي او کله کله د ځان مینه په یوه داسې رنګ کې ولیدل شي چې سړی ورته حب غیر یا د بل مینه وایي . څوموده د مخه د کابل مجلې یوه فاضل لیکونکي ښاغلي خادم د خیر د عزیزې تر عنوان لاندې د خپل یوه دوست حکایت را نقل کړی و چې هغه لس کاله له یوه فاضل سره چې په محیط کې علمي او فلسفي شهرت لري پدې خبره بحث کړی و چې د ارادې محرک

څه شی دی؟ دغه فاضل وايي په ټولو کارو کې د انسان د ارادې محرک د ده د (حب ذات) غريزه ده او هغه هر څوک چې وي وايي نه انسان بايد دومره خود غرضه نه وي او له حيوانه د (حب نفس) په غريزه کې فرق ولري يعنې بايد په انسان کې د خير غريزه موجوده وي چې د خير لپاره ايثار وکړي او کله کله له خپلو شخصي اغراضو او منافعو تېر شي. پدې بحث کې ښاغلي خادم د دواړو جانبو دلايل راوړي او په اخر کې يې د خير د غريزې د اثبات لپاره د خپل دوست له خولې دوه د ليلونه راوړي او وايي چې يوه ورځ په بازار کې تيريدم او يوه داسې سړي چې ښې معتبره جامې يې اغوستې وې له يوه داسې چا سره جنګ درلوده چې زاړه او شکيدلي کالي يې په تن کې و زه د غريب سړي په خوا شوم يعنې د هغو ښو جامو خاوند دکاندار مې ملامت کړ او غريب سړی مې ترېنه خلاص کړ حاضرينو له ما څخه تشکر وکړ او ماخپله لياره ونيوله.

(۲) بله دا چې يو د ښې دريشۍ خاوند په باسيکل سپور او له يوه دهاتي سړي سره يې تصادم راغی او دا بينچاره يې په ځمکه راوغورځاوه او علاوه پدې له بايسکله راکوز شو او دغه سړی يې نور هم واهه زه چې دلته حاضر وم ور وړاندې شوم ويل مې :

اغا ته ملامته يې او که دا سړی ؟ ته لا له ده نه معافي نه غواړې او وهې يې که ته دا سړی نه پرېږدې نو زه ور څخه جداً مدافعه کوم .

وروسته تر دې دوه حکايتونو بيا وايي چې دا باطني عامل او دغه ذهني محرک چې زه يې په دغو ځايو کې د دوه مقتدرو سړو په مخکې ودرولم څه شی و ؟ وروسته تر دې پوښتنې د جواب په ډول وايي يو قسم د ترحم او د حق د مرستې احساس په ما غلبه کړې وه او د ځان د خطر او ضرر احتمال سره يې د مظلوم په مدافعه کې ودرولم او په دغو حادثو کې مې هيڅ اغراض او منافع د خيل ونه ليدل. د مقالې په اخر کې ښاغلي خادم ليکي : دا و زما د ملګري تقرير زه پخپله هم په همدغه عقيده يم چې دغسې يو احساس په انسان کې شته چې د دغې غريزې په اثر کې انسان د خير ، حقانيت او وظيفې لپاره ايثار کوي . زه له ښاغلي خادم سره دا خبره پوره منم چې انسان کې د خير غريزه موجوده ده او د همدغې غريزې په اثر کې انسان ډېر د خير کارونه هم کړيدي مګر د ده له دوست سره يو څو خبرې لرم :

ول خو دغه دوه مثاله چې ده د خپلې مدعا د اثبات لپاره د راوړيدی خورا ضعيف دي او د

جانب مقابل د دلایلو په مقابل کې څه موجودیت نلري ، دی وایي د ترحم او د حق د مرستې احساس په ما غلبه کړې وه او د ځان د خطر او ضرر له احتمال سره یې د مظلوم په مدافعه کې ودرولم .

دلته د ځان خطر نشته او په دغسې بازاري جنګونو او ګفتګوی کې کومه خبره د خدای له پاره کول یا څه خدای جاتي مداخله د فرد د ضرر احتمال نلري .

البته محتاطو کسانو ته به دا غته خبره ښکاري او زیات زړ ورتوب به یې ګڼي مګر ځینې نور یې ښایي چې قابل ذکر هم ونه بولي .

بله دا چې وایي په دغو حادثو کې مې هیڅ اغراض او منافع د خپل ونه لیدل مګر لومړی حادثې په اخر کې وایي چې حاضرینو له ما څخه تشکر وکړ نو دغه د حاضرینو تشکر ایا غرض او نفع نشي کیدای پدې کې هیڅ شک نشته چې د انسان په ژوند کې دغه راز منافع ډیر قیمت لري او د همدغسې منافعو لپاره ډیر ډیر کارونه کوي مګر زما د دوست که دا نفع په نظر کې نوي نیولې او د ترحم یا د حق د مرستې لپاره یې دا کار کړی وي نو دغسې کسانو سره خو ارو مرو د اخرت فکرونه وي او د خدای لپاره دغسې خطرونه او ضررونه ته وړاندې کیږي نو بیا هم نشي ویلی چې پدې کې د ځان د پاره څه منافع نه و ، مونږ خو د مخه وویل چې د ځان مینه د هر چا د فکر او نظریه لحاظ مختلف مظاهر پیدا کوي .

یو مسلمان چې په خداي او قیامت عقیده لري هغه اخروي ګټه له دنیا یې ګټې نه ښه ګټې او خپل نفس ذلیلول ، روژې نیول ، ځان شهیدول د ځان لپاره نفع بولي او د ځان مینه همدغسې کارونو ته وړاندې کوي نو دغه د خیر غریزه او د خیر ذات غریزه څه تضاد نلري لکه چې ده خیال کړیدی او لس کاله یې له یوه فاضل او عالم سره پدې بحثونه کړي دي .

یو سړی به وي چې د خیر او نیکی په مینه کې به د ځان خیر ګڼي او حب ذات به یې د خیر کارونو ته وړاندې کوي نو دلته د حب ذات غریزه او د خیر غریزه اتفاق لري او یو له بله منافي نه دي ، په دغسې مواردو کې خیر خواهي او خود خواهي څه فرق نلري او دواړه یو شی بلل کیږي دغسې کسان چې د حق او حقیقت په طرفدارۍ را پاڅیږي او له حقیقي خطرونو څخه هم نه ویریږي ارومرو یوه معنوي نفع د دوئ په نظر او شعور یا ما تحت الشعور

کې وي ، که چیرې په دنیا کې یو ښه شهرت یا شخصیت گټل د ده په نظر کې نه وي او نه غواړي چې د خوارانو او غریبانو یا عامې طبقې په نزد ځان مقبول او محبوب کړي او ښه نوم پیدا کړي ضرور به ورسره خدایي فکرونه او د اخرت سودا ملگرې وي او یو بل راز گټه به چې د ده په نظر کې به ډېر اهمیت لري که څه هم نور یې احساس نشي کولی ده ته ځان ښکاره کوي نو څوک دا نشي ویلی چې ده ته په دغه کار کې د ځان منافع او حب ذات هیڅ دخل نلري. زما د مطلب خلاصه دا ده چې انسان ټول ارادي افعال (چې ټوخیدل او ځینې نور طبیعي افعال ترې راوزي) د حب ذات په اثر کې وي یعنې د ځان د نفع او فایدې لپاره وي مگر دا نفع او فایده به کله مادي وي او کله معنوي ، موږ باید د ځان مینه او حب ذات یوازې دا ونه گڼو چې سړی به ارو مرو د جسماني خواهشاتو او دنیوي عیش و راحت لپاره کار کوي ځکه چې ځینې انسانان د فکرو عقیدې ، مسلک او مذهب تربیې او تعلیم په اثر کې د ځینو معنوي او روحي گټو لپاره خپل سر او مال قربانوي او همدغه قرباني له ځان سره مینه او په ځان پیرزوینه گڼي . په اسلام کې ډېر دغسې اشخاص شته چې په (ویؤ ثرون علی انفسهم) باندې ساتل شویدي مگر د دې معنی دا ده چې دوی دغه ظاهري ځان او مادي وجود د یوې عالي او لوړې مفکورې د پاره قربان کړی او د خپل روحاني وجود گټه او فایده یې په نظر کې نیولې ده . نو که سړی په انساني اعمالو او افکارو کې ښه دقت وکړي په هر کار کې یو ډول فایده په نظر کې وي او د یوه عاقل سړي هیڅ ارادي حرکت بې د ځان د فایدې نه نه وي . کوم کارونه چې موږ یې د خیر د غریزې په اثر کې بولو او خیر یې گڼو هغه ارو مرو د انسان لپاره کومه معنوي گټه لري او د انسان د ذهنیت په اعتبار یو ډول احتیاج بالـه شي .

د انسان لپاره خود خواهي او د ځان مینه چې حب ذات یا حب نفس ور ته وایي عیب نه دی بلکې صفت دی مگر دا هله چې انسان خپل ځان معناً او مادتاً وپیژني او د ځان مینه یې د لوړتیا او فضایلو خوا ته بوزي یعنې داسې ونکړي چې نفس او نفسي شهوات وپالي او عقل و ورح چې د انسان اصلي او معنوي ذات ور ته ویلی شو له نظره وغورځوي او هیڅ مینه ور سره ونلري.

که یو سړی خود خواه وي او دغه خود خواهي په ده باندې باعث شي چې ځانته علم و فضیلت ، نیک شهرت او اخلاقي اعتبار له نورو نه زیات پیدا کړي او خپل معنوي او

افغان جریده، ولس جریده، پښتو نشرونه اصلاح ورځپاڼه، نوې رڼا او متفرقات

حقیقي تفوق په نورو باندې وغواړي دا خود خواهي یا ځان سره دغه راز مینه یو لوی صفت دی مګر که خود خواهي خپله مجرا بدله کړي او په بده لار کې صرف شي نو بیا ترینه لوی عیب په عیبونو کې نشته.

د ښاغلي خادم دوست ویلي چې انسان ولې دومره خود غرضه اوسي او ولې دی حیوان او انسان د (حب نفس) په غریزه کې فرق نلري ؟ پدې خبرو کې که د ده مقصد داوي چې انسان دې خود غرضي بیخي پریږدي خو دا هیڅو ممکنه نه ده او داسې نشي کیدای چې انسان له اغراضو نه بیخي لاس واخلي مګر دا کیدای شي چې خپل اغراض ښه کړي او د بدو اغراضو په ځای ښه اغراض ځانته پیدا کاندي همدارنګه د حب نفس په غریزه کې له حیوانه داسې فرق پیدا کولی شي چې دی حب نفس د خیر او فضایلو په لټون او حصول کې وګڼي او حیوان د حب نفس په اثر کې د خپل حیات د ساتنې لپاره د یوه او بل په پټي کې ځان موړ کړي مګر داسې نه کیږي چې حب نفس بیخي پریږدي او خوشې په خوشې خپل ضرر ته ملا وتړي.

څو ک که د انسان لپاره د خیر په غریزه قایلیږي او د دې غریزې په اثر یې له نورو حیواناتو بیلوي ضرور باید د دې غریزې منشا او ریشه عقل و ادراک و بولي او یو عاقل هر کار کې د ځان یوه مادي یا معنوي ، دنیوي یا اخروي ګټه په نظر کې نیسي. (۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۵ کال، ۱ ګڼه، ٦ - ۹ مخونه.

د خان ناظر

خان د ډیر ځمکو او جایداد خاوند و ځکه یې مزدوران دهقانان او اجاره داران هم ډیر و او ډیر نوکران یې درلودل چې چا به اسونه ساتل چا به توپک گرزول او چا به د تازیانو او بازو باښو ساتنه په غاړه درلوده.

خان به په ولس کې سترگې غړولې او داسې سړی به یې د ناظرۍ او بالا بینۍ لپاره پیدا کاوه چې کال په کال په اجاره دارانو باندې اجارې زیاتې کړي او د دهقانانو په خوارۍ خوارۍ ځمکې ابادې کړي.

ناظر به د خان د خوشحالۍ لپاره له اجاره دارانو، دهقانانو او مزدورانو سره ډیر بد سلوک کاوه او خلک به یې له لاسه ډیر په عذاب وو.

د ناظر اصلي منظور د خان خدمت و چې باید ډیر خلک د یوه تن د گټې او خوشحالۍ د پاره په کار واچوي او دغه استثماري وظیفه په ښه شان سر ته ورسوي.

ډېر ښه ناظر به هماغه و چې خواران نور هم خوار کړي او د خان خاني نوره سیم چاغه کاندي، د کورو کلي خلک له خان، نه خپه نه وو او له ناظر نه به یې ډیر سر تکاوه، هر چا ویل خان پخپله ډیر ښه سړی دی خو د ناظر دې بچې مړه شي.

یوه ناظر چې به څه موده ناظري وکړه او خلک به یې پوزې ته راوستل خان به هغه لرې کاوه او بل به یې را پیدا کاوه.

هغه به له پخواني ناظر نه د خان لپاره ډیرې تودې منډې وهلې ځکه چې (نوکر نو اهو بدو میگیرد) ډېره پخه خبره ده.

هغه به پخواني ناظر ته نه کتل چې خلک ور ته په څومره کرکه گوري او څوک یې اوس سلام هم ناخلي، نه پوهیږم د خان طالع بیدارې وې او که د خلکو بخت ویده و چې هر نوی ناظر به په خان پرستۍ کې له بل نه وړاندې توپ واهه او د استثماري نقشو په جوړولو کې به یې خپل ایمان زیات خوراوه مگر خان یو ناظر هم له دوه کالونه زیات نه ساته او خپل خیر یې په همدې کې لیدلی و.

په رښتیا چې دریم ناظر به له دوهم نه هم تیره واړوله او د خان گټه به یې اسمان ته ورسوله.

دی به هم څه موده وروسته د نورو له سر نوشت سره مخامخ شو او د ډیرو خلکو دښمني به

يې په څو ورځو خپل اولاد ته پرېښوده .

دا سلسله همدغسې جاري وه او د ناظر په بدلون به څه قدر د خلکو تسکين کېده او زاړه خاطرات به په نوو اميدونو بدليدل.

دا ولس نخبه اشخاص به د ناظرۍ په طمع د خان په شاو خوا څرخيدل او په لطايف الحيل به بې د هغه توجه ځانته جلبوله . په دې مسابقه کې علاوه په چا کرانه اهليت او لياقت د خان اعتماد ډير زيات اهميت درلود او دغه د بخت باز د هر چا په سر نه کښيناسته .

د ناظرۍ عمر که لنډ و دستاژ دوره يې ډيره اوږده او په ډير خدمت د غه عزت او حرمت گټل کيده .

کجير خان چې هوښيار او ځير ک سړی و وروسته له ډير انتظار څخه د ناظر په حيث منظور شو او د غلو دانو کلي گانې ور وسپارل شوې .

دا ناظر له نورو نه په عقل او فکر پوخ و ځکه يې د ناظرۍ طرز بدل کړ او خلکو ته يې ځان بې واکه او بې اختياره وښود .

ده به چې هر څه هرچا سره کول هغه به يې په دې پوهاوه چې دی د خان فکر او اراده تمثيلوی او د يوه تواچي حيثيت لري .

دی پخپله هيڅ نه کوي او هيڅ نشي کولی ، هر څه چې کوي خان يې کوي ، خلک بايد هر څه له خانه وگڼي او ناظر معذور او مجبور وبولي .

دغه وخت هر څوک په دغه راز پوه شو چې خبره په کوم ځای کې ده ا ، امر او نهې د چا کار دی.

وروسته تر دې بيا چا ونه ويلې چې خان پخپله ډير ښه سړی دی خو د ناظر دې بچي مړه شي.

خلک پدې وپوهيدل چې د ناظر بچي هيڅ گناه نلري بلکې پخپله ناظر هم اصلي گنهکار نه بلل کيږي ، هوښيار ناظر که نور څه ونکړه او د خلکو په حال کې يې کوم ښه بدلون رانه وست د خلکو سترگې يې څه قدر خلاصې کړې او اصلي ناظر يې هر چا ته په گوته کړ .

ديته وايي : غير مستقيم خدمت . (١)

---

(١) افغان جريده ، د ١٣٥١ کال د وري د ٢١ نېټې گڼه.

کمیت پیژنده

نور خلک د کیفیت په تشخیص کښې هم ډیر ماهر وي او زه د کیفیت په تمیز کې هم غولیږم یا حیرانیږم ، د دې لپاره چې تاسې خپل حیرت ته حیران غوندې کړم ځینې مثالونه بهدر ته وړاندې کړم . زما مثالونه ډیر ساده دي مگر زه ترهغو ساده یم او د ډیرې سادگۍ په وجه را ته عام فهمه شیان هم مشکل شي .

مثلاً یو سړی په شپه کې شل رکاته نفل په نیم ساعت کې کوي او یو بل یې په یوه ساعت کې کوي او بو بل په یوه ساعت کې دوه رکاته نفل کوي یعنې یو په یوه رکات کې سورت بقر لولي او هغه بل پکې د فیل سورت .

زه نه پوهیږم چې د رکاتونو په حساب شل رکاته ډیر عبادت وگنم که د وخت په اعتبار یو ساعت عبادت له نیم ساعت نه زیات وبولم .

یو سړی د کوم شرعي عذر به وجه د جوزا په میاشت کې چې د روزې له میاشتې سره مصادفه وي روژې خوري او بیا د قوس په میاشت کې قضایي روژې نیسي دلته هم را ته د کمیت تمیز گرانیږي او په دې نه پوهیږم چې د جوزا اوږده ورځ او د قوس لنډه ورځ د یو ځل طلوع او غروب په اعتبار د کمیت په تله برابرې دي او که د ساعتونو او د قایقو په حساب سنجول کیږي .

په ژورنالیستۍ کې هم د کمیت مسئله پیچیده گي پیدا کوي.

یو لیکوال یوې جریدې ته یوه اوږده مقاله چې دوه مخه نیسي یو بل دوه وړې مقالې چې نیمه صفحه نیسي .

په دې مورد کې هم د کمیت په لحاظ دا سوال پیدا کیږي چې د کوم یوه برخه په جریده کې زیاته ده ایا د کمیت معیار د مقالو الفاظ او کلمات دي که د مقالو عنوانونه .

په رسمي او اداري چارو کې هم د کمیت مسئله مشتبه کیږي.

په یوه وزارت کې یو مامور خارج ته سفر کوي او څلور میاشتې تیروي یو بل مامور درې ځله خارج ته ځي او هر ځل یوه هفته هلته تیروي.

د یوه سفر خرڅ به زرو ډالرو کیږي او د بل له سوونو څخه تجاوز نه کوي دلته هم حیرانیږم چې د کمیت معیار د سفرونو کرات او مرات دی که ورځې او میاشتې یا د ډالرو حساب . د

شوری د تفنیني دورې حساب هم رانه ور کیږي .

دا دوره په قانون کې څلور کاله ده په هر کال کې اوه میاشتې د کار موده ده په هره میاشت کې که له عمومي تعطیل سره تصادف ونکړي د ولس ورځې د عمومي جلسو لپاره تخصیص شویدي چې په دغه حساب د یوې دورې عمومي مجلسونه له (درې سوو څخه) تجاوز نه کوي نو که چیرې ولسي جرگه په یوه دوره کې څلور سوه عمومي جلسې دایرې کړي او په یوه بله دوره کې درې سوه جلسې هم پوره نکړي یا د مشرانو جرگه په یوه دوره کې خپل یو دوه میاشتیني اجلاس اصلاً دایر نکړي نو دا دوه دورې به د کمیت په لحاظ مساوي گڼو که څنگه ؟ یعنې د کار د ورځو په حساب به یوه دوره له بلې نه کمه گڼو او که معاش اخیستلو ته به وگورو او دواړه به مساوي و بولو ؟

که یو سړی لکه لیمو کوچنی او بل لکه چکوتره غټ وي ایا دوی دواړه د کمیت په لحاظ یو دي که څه هم د یوه کرتی د بل لپاره واسکټ هم نشي کیدی .

که نه د جسامت په لحاظ د یوه اوښ قرباني له اوه پسونو سره مساوي گڼلی شو او د کمیت معیار سر شماري نه ده.

که څه هم (عقل بسر است نه به سال) . (١)

---

(١) افغان جریده ، ١٣٥٠ کال دلیندی ٢٢ نېټه ، ١٦ گڼه ، ٤٠ مخ .

اداري سياست

يوه ملګري راته خپله کيسه داسې شروع کړه :

د انتظار په کوټه کې زما غونډې ډېر خلک د ملاقات په اميد ناست وو او دروازې ته به يې تر بڼو لاندې کتل .

له نورو نه خبر نه يم چې په څه چورت کې وو ، خو ما پخپل زړه کې خبرې جوړولې او ځان سره به مې کرل او ريبل چې څه به وايم او څه به اورم ؟

کله به مې زړه د زمري کړ او په دې فکر کې به شوم چې راشه له اخلاقي شجاعت نه کار واخله خپل قانوني حق په صراحت وغواړه ، ځان د شخصيت او کرکتر خاوند وښيه او د اهليت و لياقت په ښودلو جلالتمابتر معنوي نفوذ او تاثير لاندې واوله !

ګونډې په درانه نظر راته وګوري او مناسب کار در کړي .

بيا به مې ويل هسې نه چې دا راز خبرې په جنابعالي بدې ولګيږي او د سر کار کچرې و توريږي يا کله شخ ورته ښکاره شم او په چپيانو کې مې وشميري نو ښه به داوي چې اداب او نزاکتونه په نظر کې ونيسم او د اخلاص او عقيدې په څرګندولو د هغه شخص اعتماد او حسن نظر ځانته جلب کړم .

د دې غلامانه فکر تر اغيزې لاندې مې د تملق او چاپلوسي الفاظ او کلمات لټول او د ماهرانه جملو په جوړولو بوخت وم چې پيشخدمت راغی او زه يې د جلالتماب لوري حضور ته دعوت کړم .

په قد نما ائينه کې مې ځانته ونه کتل چې نکتايي او نوره وضع مې څنګه ده او په اول نظر کې به څنګه ورشم ؟ په دغسې جنجالي حال کې يه دروازه سر کوزی ور ننوتم او په ټيټ سر مې د ارادت لاس ور وړاندې کړ ښاغلی جلالتماب د مهربانی له خوا لږ غونډې له ځايه جګ شوی شانته و او خبرې يې له ما سره کريمانه وي .

د کوټې لوکس فرنيچر او نفيس سامان د جلالتماب له عطوفت سره زه تر عجيب تاثير لاندې ، اوستم او حيران وم چې د تشکر حق څنګه ادا کړم ؟

عدي او معمولي الفاظو نشو کولی چې زما احساسات څنګه چې غواړم هغسې څرګند کړي ځکه مې د حال او وضع په مرسته خپل عجز او انکسار تمثيل کړ او په حرکاتو سکناتو مې د

ښودله چې زه څومره تر تاثیر لاندې راغلی یم .

هغه څه چې ښاغلي جلالتماب زما د حال او وضع په هنداره کې ولیدل نو رحیمانه عواطف یې را ویښ غوندې شول او په طولاني صحبت کې یې ډیر څه را ته وویل چې ځینې ټکي یې دا دي :

د وطن مینې او احساس زه مجبور کړم چې دا درنه وظیفه په دغسې مشکلو حالاتو او شرایطو کې ومنم ، او د خدمت په مقابل کې سپکې سپورې واورم ، په جرایدو او مظاهراتو کې را باندې تورونه ولگول شي او بشري کرامت مې تر پښو لاندې شي .

د افسوس ځای دی چې دلته وچ او لامده یو شان سوزي او خلک پدې نه پوهیږي چې زه په مجلس کې څه وایم او څه راز پیشنهادونه وړاندې کوم څه وکړم زه بیخي یوازې یم او نور ټول لکه می یوې خواته رغړي زه تاغوندې منور اشخاص ښه گڼم او قلبي علاقه ور سره لرم ، اهلیت او لیاقت ته په احترام گورم مگر ته پخپله هوښیار سړی یې او په نیمه پوهیږې .

زه تا ته ډاډ درکوم چې ستا په کار کې به خپل نهایي کوښښ ونه سپه وم ، زه ستا په سر جنگ ته هم ولاړ یم ، ته شل ورځې بس خبر واخله مگر یو ځل . . . صاحب او . . . صاحب هم وگوره .

د ده له حضوره چې مرخص شوم د نورو صاحبانو د لیدو په فکر کې شوم او لوړ جناب ته ورغلم ، دا ځل زه د لویانو له حضور سره لږ غوندې بلد شوی وم او په دوهم نقش کې مې مهارت نور هم زیات شوی و . لویان خدای په لویه ورځ پیدا کړي او یو جنس غوندې خلک دي ځکه یې کړه وړه خبرې او طرز تفکر ډیر مشابه وي .

دغه اعلی جناب هم زه پخپلو خبرو له ځانته ډیر خوشحاله کړم او خپل نظر یې زما په باب ډیر ښه وښود ، خو دایې وفرمایل چې زه بس ستا د کار په باب . . . صاحب ته وایم ته هغه ته ور شه او ور سره په تماس کې شه (!) خدای به هر څه اسانه کړي . ده کنایتاً زه په دې پوه کړم چې عقل فعال بل دی او (خورد کلانکار) هم بل څوک دی .

دغه وخت ما ته هغه وخت را په یاد شو چې یوه زیارت ته څو تنه ورغلو او منجور راته ووېل تا سو باید اول هغه وړوکي زیارت ته ورشئ چې د لوی زیارت شاطرو ځکه چې لوی صاحب همدغسې ویلي و چې د حاجت خاوندان باید اول هغه ته ورشي او خپل حاجت د هغه په

وسیله له لوی زیارت څخه وغواړي .

دا امر مې هم په ځای کړ او واړه کلانکار ته ورغلم .

په رښتیا چې هغه په سیاسي هنر او مهارت کې په نورو مخ اړاوه او زه یې ډېره موده د خوف و رجاء د یاس او امید تر منځ په اعراف کې وساتلم .

په دغه موده کې یې زه د فوټبال د توپ په شان یوه بل ته غورځولم او زه هم له ډېرې خوشحالی په هوا گرزیدم تر څو چې دوی ستړي شولا و زه هم له سرگردانی خلاص شوم مگر په دې پوه نشوم چې کار څوک کوي او دعا چیر ته قبلیږي .

زما طالع چا تړلي دي او د توبې ورکوم دی ؟ دا هم را ته معلومه نشوه چې ښاغلي جلالتماب زما په سر له چا سره جنگونه وکړل او په دغه جنگ کې څه تلفا تېپښن شول .

پاک خدای دې زما دغه گناه را عفوه کړي چې زما په سبب د هغې سنگر مات شو او جلالتمابان یو له بله خوا بدي شول .

دغه صاحبان چې زه یې په زیارت څو څو ځله مشرف شوم او هر یوه را ته خپل نظر ډېر ښه ښوده د نورو لپاره هر یو تک وېتری وه .

هر چا به ویل فلانکی د هغه صاحب په پیرزوینه او توجه د ولایت یا ریاست خاوند شو او هغه بل معینی او معونی ته ورسیده .

دا یوازې زه وم چې د ټولو په توجه مدیر یا مامور هم نشوم .

د ملگري خبرې چې دغه حد ته ورسیدې نو یوه هوښیار سړي ور ته وویل :

زیارتونه اکثراً همدغسې وي چې یوه ته مواد ورکوي او بل ته نه .

زیارت ته باید سړی یو شی یوسي چې څه تر ېنه راوړي .

چې تش ځې تش به راځې .

زیارتونه نذر غواړي .

څوک چې د زیارت نغري نه تودوي نغری به یې همدغسې سوړ وي .

یو بل سړی چې له اداري سیاست سره اشنا و هغه خبره له بلې خوا را گز کړه او ویې ویل :

زه تاسو ته څه وایم مگر تاسې به یې هیچا ته نه وایا ست او زما خبرې به تېنگې په غوږ کې نیسئ ، هغه موږ له قسمه تیر کړو او بیا یې وویل :

د اداري سیاست تقاضا همدغه ده او له نا مطلوبو اشخاصو سره همدغسې کوي .

یعنې وزیر په معین لاس پاکوي او معین په وزیر .

د غسې ساده ځوانانو ته هر بو خپل ځان مهربان او خیر خواه معرفي کوي او بل ورته شیخ میر یعنې مناع الخیر ښیي .

همدغه سیاست دی چې مقام د خپل بام واورې په بل اچوي او قسم قسم خلک اعلی او عالي العال مقام ته بدبینه کوي .

دا خبره هم د یوه سیاستمدار خبره ده ښایي چې دا هم د اداري سیاست په تقاضا منځ ته راغلې وي او څه چل پکې وي چې لیکونکي او اخبار چلوونکي به هم پرې نه پوهېږي ځکه یې خپروي . (۱)

---

(۱) افغان جریده، ۱۳۵۱ کال ، د غویی ۱۸ نېټه ، ۳۵ گڼه ، ۱ - ۳ مخونه .

اشتباه

کله داشتباه له مخې داسې هم شویدي چې د جنګ په محاذ کې یوه جبهه په بلې باندې غالبه شوې وي مګر دغه د فتحې او غلبې خبرچې د غالبې جبهې مشر ته ورکړ شوی هغه بل راز پوه شویدی او ګمان یې کړي چې غلبه د جانب مقابل په برخه ده ځکه سم د لاسه تښتیدلی او ګټلی میدان یې بایللی دی .

دا راز تاریخي اشتباه ګانې به بل وخت ته پریږدو او سیاسي اشتباهات به هم نه څیړو .

اوس به هغه اشتباه ګانې په ګوته کړو چې لویانو ته جزیي او بې اهمیته ښکاري او تاریخونه یې هم غالباً نه ثبتوي .

وایي چې یو سړی له ځان سره لګیا و او ویل یې :

په زړه کې رحم او عاطفه نلري ، له ډیرې استغنا چا ته نه ګوري ، د چا په ژړا او فریاد یې زړه نه سوزي .

دومره ظلم او ستم ، دومره کبر او غرور ، دومره تغافل او بې پروایي له هیچا سره نه ښایي .

زه په څومره امید ورغلم مګر زما عرض یې وانوریده او زما هیلې یې تر پښو لاندې کړې .

خدای دې هغه ماغونډې کړي چې زما د زړه حال ور معلوم شي .

عاشق د خپلې معشوقې له لاسه دغه راز شکایتونه کول مګر مخبر اشتباه وکړه او دغه خبرې یې په سر کار والا پورې مربوطې وګڼلې ځکه یې د هغه په باب ډیر بد رپوټ حکومت ته وړاندې کړ او په دغسې اشتباه د عشق محجور د سیاسي محبوس په حیث په زندان کې ولوید او ډیر کړاوونه یې وګالل .

تعجب مه کوئ ! دغسې اشتباهاتو ډیر خلک د توپ خولې ته ګړلي او ډیر کورونه یې وران کړیدي .

وایي چې په تیرو زمانو کې یو جنت مکان ، مغفور او مرحوم امیر د منې په ورځو کې په کوم باغ کې ناست وو ، د باغ تر شا یو لاروی تیریده او دا بیت یې په لوړ اواز له ځان سره وایه :

ای زاغ درین باغ تماشا چه میکنی   گل رفت و سبزه رفت تو تنها چه میکنی

دا غږ چې د مبارک غوږ ته ورسیده دا اشتباه پیدا شوه چې لاروی امیر صاحب په غوږ

هي او د شعر په ژبه ورته ناوړه نسبت کوي ځکه يې هغه د دغه منحوس بيت په ويلو په بيت الاحزان کې بندي کړ .

دا هم وايي چې زړه زمانه کې يو سړي خوب وليده چې سرې جامې يې اغوستې دي او په اس سپور دی . د خپل خوب په معنی نه پوهيده ځکه يې خپلو ملگرو ته وواېه .

يوه ملگري يې د خوب تعبير په دې ډول وکړ چې ته به پادشاه شې ځکه چې اس د اقبال نښه ده او سرې جامې سرخرويي ده .

دا ناوړه خوب او دغه بد تعبير کوم مخبر امير صاحب ته ورساوه هغه يو قضايي هئيت د دغه لوی جرم او ستر خيانت لپاره وټاکه چې په نتيجه کې خوب ليدونکی ته د اعدام جزاء تعين شوه .

که چيرې هغه وخت د خوب په تعبير او تفسير کې معبر اشتباه نه وای کړې او دغه غلط تعبير منځته نه وای راغلی خوب ليدونکی به ولې وژل کيده .

که معبر ويلی وای چې سرې جامې د شهادت علامه ده او په آس سپريدل د سر کار سپاهي کيدل دي نه به دا خبره کوم ځای ته رسيدلې وه او نه به ورته قضايي مجلس ټاکل شوی و .

څنگه چې معبر د خوب په تعبير کې اشتباه وکړه قضائيه هئيت هم پخپل قضاوت کې له اشتباه سره مخامخ شو . مقصد دا نه دی چې د اعدام جزا درنه او سنگينه ده .

د دغسې لوی جرم په مقابل کې ښايي چې دا جزا ډېره خفيفه وي .

د قاضيانو اشتباه دا وه چې په خوب کې سرې جامې اغوستل او په آس سپريدل جرم نه دی حتی په ويښه هم هغه کار جرم نه گڼل کيږي .

اصلي جرم هغه غلط او ناوړه تعبير و چې سرې جامې اغوستل او په آس سپريدل يې پادشاهي وگڼله او سری يې د توپ خولې ته وتاړه . قاضيانو د دې پر ځای چې معبر ته سزا ورکړې د خوب خاوند يې په جزا محکوم کړ او د مجرم په تشخيص کې يې اشتباه وکړه .

اشتباه که هر څنگه وي او په هر ځای کې وي د عفو وړ ده .

خدای دې سړی بې له اشتباه گناه څخه ساتي .

هغه څوک چې اشتباه نه کوي او گناه کوي لويه خطا کوي . (۱)

---

(۱) افغان جريده ، ۱۳۵۱ کال ، د تلې د ۱۰ نېټې گڼه ۱ مخ .

خان او بډای

نه پوهیږم چې اصلي نوم یې څه و مگر خلکو عمرا ناصر باله .

زموږ په علاقه کې ده غونډې بل بډای نه و .

هرچا به ویل چې د قارون سر یې گرولی دی .

ده به خپلې پیسې په گرویو او سودونو بندولې او بیا به یې د فصل په وخت کې د گټې بې حسابه غلې راټولولې .

خلک ورته محتاج و مگر هر چا ورته په درانه نظر نه کتل .

هغه وخت سود خواره خلکو بد گڼل او هر چا ته سپک ښکاریدل .

دا متل به زښت ډېر اوریدل کیده چې هندو پیسې گټي او پښتون کیسې گټي .

د دنیا مال ته به خلکو د هندو ږیره ویلې .

عمرا ناصر که فقیر نه و نو حقیر خو هر گوره و .

دی بډای و مگر خان نه و او بې پیسو یې نور څه نه درلودل .

جاه و جلال ، وقار او اعتبار ، د اولس مشر توب د اولس له خان ښاغلي کریم خان سره و عمرا هم د خان تر حمایت لاندې ژوند کاوه او د خان تابع و .

دا ځکه چې خان د ستر خان درلود ، حجرې او مهمانخانې یې لرلې ، نوکران او مزدوران یې په مخکې گرزېدل چې تنخا او ډوډۍ به یې ور کوله .

خان به خیراتونه کول ، بخششونه او انعامونه به یې ور کول او له خوارو غریب سره به یې مرسته هم کوله .

د عمرا شونډې به هم د خان په کاسه غوړیدې او پخپل کور کې به یې خوله نه غوړیده .

نه یې په نس خوړله نه یې په تن لگوله .

امدن یې ډیرو او خرڅ یې هیڅ نه و ، د بډای او خان اصلي او اساسي فرق همدغه و چې :

هغه دنیا ټولوله او ده ښندله .

هغه خپل حساب زیاتاوه او مره یې پوره کوله .

ده خپل نوم ښه کلاوه او شان و شوکت یې ساته . لنډه دا چې هغه حریص او دی کریم و.

خاني د خلکو په نظر کې معززه او محترمه وه .

بډايي لکه ډمه که هر څومره ښايسته وه هغومره بد نامه هم وه .

يو هندو هم بډای کېدی او سېټ کيدی شو مګر خان کېدی نشو.

مشري او واکمني له خانۍ سره تړلې وه .

له بډای سره يې پيسو نور څه نه وو که ونو هغه ويره وه .

دا حال په مرور د زمان ورو ورو بدل شو .

خان د خانۍ خوی او عادت هير کړ .

دي هم په پيسو مين شو او حرص پرې غلبه وکړه ، اوس خان هغه خان نه دی چې پرون و .

اوس د خان سترګې پيسو ته وړې دي او همدغې قبلې ته يې سر په سجده ايښی دی .

دي اوس زر نه خاورې کوي بلکې د زرو د پاره خپل خان او نوم خاورې کوي .

د رحمان بابا دا بيت اوس ده ته بيهوده او بې معنی ښکاري چې وايي :

دا هنر دی چې خاورې څوک سره زر کا   چې زر خاورې کړي رحمانه هنر دا دی

د پروني خان زوی نن تاجر او قاچاقبر دی .

هغه سودونه چې عمرا خوړل اوس يې دی خوري او لوی سېټ ور نه جوړ شويدی .

دی اوس سره او سپين لعل و جواهر ډېر لري ، مګر هغه پخوانی جوهر ، وقار او جلال نلري.

خاني چې حامله شوه بډايي ترېنه وزيږېده .

بډايي به هر څه لري مګر په خلکو کې محبوبيت نلري .

خواران او غريبان که له ناکامه د بډايانو نوکري او مزدوري کوي له بډايانو سره ډېره سخته دښمني هم کوي.

داسې دښمني چې پخلا کېده پکې نشته .

خان که بډای او منفور شو خير دی .

خدای دې حاکم او حکومت له دغه حاله ساتي .

حاکمانو ته نه ښايي چې بډايان شي او خپله شخصي سرمايه زياته کړي .

د ولس مشران او زمامداران که د خلکو خدمتګاران کيدی نشي نو اقلاً بايد خانان شي نه هغه سېټهان او بډايان چې کر کړې دلته وهي او هګۍ لرې مو له مخه په کوم بل ځای کې اچوي . (۱)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۵۱ کال ، تله ، ۷ ګڼه .

څنګه حاکم ؟ رښتیا وایم

زه دلته نه وم بل چیر ته وم ، هلته خلک بل راز و ، کارونه بل راز و ، کورونه بل راز و ، هلته ما هغه څه ولیدل چې تاسې به نه وي لیدلي هغه څه مې واوریدل چې تاسې به نه وي اوریدلي هلته چا پسونه نه حلالول مګر د انسانانو وندې به یې کله کله کوله زما څوومه ورځ وه چې یو ښکلي زلمي په رڼا ورځ د څو تنو په مخ کې چا وواژه مګر دا د ظلم واقعه دومره عادي او معمولي تیره شوه چې لوي حاکم خو پرې خبر هم نه شو ، وړوکي حاکم خبر شو خو ورته رانه غی ، د تحقیق د پاره یې دوه تنه رالیږل ، په ولس کې هم څو تنه پیدا شول چې قاتل یې وښوده او حقه شاهدي یې پټه نه کړه . مګر د کلي خان او ملک د قاتل له پلاره (پنځلس) زره روپۍ واخیستې او له وایمه وایم چې په حاکم په قاضي په چا او چایې وویشلې ، څه دوئ وخوړې او څه نورو ، دوه زره پکې د مړي پلار واخیستې او په محکمه کې یې مجانا ابرا وکړه ځکه چې نور ټول په بله خوا وو او د ده له لاسه یوازې څه نه کیدل ، مقتول له خپل پلاره د نورو زیات سکنی و ځکه هغوی خونبها زیاته واخیستله په قاتل باندې یو کال قید وخوت مګر پلار یې په یوه او بل پسې ګرزیده چې دا بیګناه بندې خلاص کړي ، دا واقعه خو مو واوریده او س بله واورئ زمونږ په کلي کې داسې خبرې ډیرې دي هغه بله ورځ له ملا صاحب سره ناست وم یو سړی راغی چې د خداي په لحاظ په حاکم یو خط راکړه چې نور مو ونه ربړه وي ، زما زوي سیند وړی ا پخپل اجل مړ دی مګر حاکم وایي چې چا وژلي او تاسې قاتل پټوئ ځکه مو په وهلو قایله وم ، دغه دي اوس بې زه او زما کډه غوښتي یو ، دا خبره ماته عجیبه غوندې ښکاره شوه او د حاکم صاحب په عقل و تمیز خندا راغله وروسته چا وویل چې په رښتیا ده هلک چا وژلی او په سیند کې یې غورزولي دی مګر پلار یې پوهیږي چې څه مې له لاسه نه کیږي نو ولې ځانته دښمني زیاتوم دا راز خبرې ډیرې دي زه ټولې نه کوم او له مړونه تیریږم ژوندو ته راځم .

یوه ورځ یو زلمی را سره ملګری شو ما له ده نه پوښتنه وکړه چې څه کار کوې ده د خپلې پرېشانۍ کیسه داسې شروع کړه :

موند د برش څلویښت جریبه پټی درلود نورو ټول رانه ظالمانو واخیست او س دوه جریبه را پاتې دی په دې کې هم موږ څوک په قراره نه پریږدي پلانکی صاحب وایي ستاسو په تره مې

شپږ زره روپۍ دي او درې نیم زره یې سود کیږي ځکه مې ورور دا درې میاشتې وشوې چې بندي دی ما وویل کوم شرعي سند په منځ کې شته ویل یې نه، خو وایي چې عرفي سند لرمه، زمونږ تره که څه هم مړ دی او حقیقت را ته نه دی معلوم مګر که هماغه شپږ زره واخلي او له سود نه تېر شي ور به یې کړم ما تعجب کاوه چې څنګه په حقوقي دعوه کې یو سړی بې له شرعي سنده درې میاشتې بندي کیږي هغه زما تعجب رفع نکړ بلکې نور یې هم زیات کړ او وی ویل کله چې کوم مشر سړي راځي او محبس ګوري حاکم زما ورور له پهره دار سره چیرته لیږي لیږي او بیا یې بیګاته بیرته په زندان کې اچوي، زمونږ په بندي خانو کې که دغسې د غلا بندیان شته چې بې له رسمیته په محبس کې پراته دي ځیني داسې رسمي بندیان هم شته چې د ورځې په زندان کې وي او د شپې کور ته ځي دا افراط او تفریط چې یو ځای کړو د حاکم صاحب اعتدال پسندي ثابتوي زه تاسو ته دغسې حاکم ښودلی شم مګر نوم یې نه اخلم او حقیقت ته د کیسې رنګ ور کوم.

هم دغومره د زمونږ مطبوعاتي ازادي او له دېنه پورته خپله دیموکراسي اجازه نه کوي، (۱)

---

(۱) اولس جریده، ۱۳۳۰ کال د سرطان ۱۸ نېټه، ٤ ګڼه، ۱ - ۲ مخونه.

دا مطلب د استاد الفت په مستعار نامه (محتاط) نشر شوی دی.

فکر او کار

په موږ کې ډېر لږ خلک شته چې هم فکر کوي هم کار کوي او اکثره داسې دي چې کار کوي فکر نه کوي چې فکر کوي کار نه کوي ، د همدې له امله زموږ اکثره کارونه خراب دي او يوه سمه صحيح نتيجه نشو اخيستلای.

زموږ دا عادت دی چې يو کار په داسې پيمانه شروع کوو چې زموږ له توان او استعداد سره تناسب نلري ، وسايل او اسباب يې نه وي موجود ، لاره او طريقه يې نه وي معلومه ، موانع و مشکلات مو نه وي سنجولي او ډير وروسته پوه سو چې زموږ پدې فکر کې غلطي وه ، د قرغې بند ، دلته بند سرک ته د دبخارا نهر او دا راز نور کارونه د دې خبرې شواهد دي .

موږ ډير ځله له خپل معارف څخه شکايت کوو او وايو چې د ۱۲ صنف په طلابو کې داسې کسان شته چې املا يې غلطه ده او بې سواده پاتې دي مگر په جواب کې اورو چې موږ دومره ډير صحيح او لايق معلمين نلرو چې ټولو مکتبونو ته ورسيږي او تعليمات صحيح شي .

دومره پيسې هم په بودجه کې نشته چې ټولو شاگردانو ته کتابونه او تعليمي وسايل مهيا شي ، که موږ دا ومنو چې دغه عذرونه صحيح دي او صحيح معلمين نشته نو بايد وزارت معارف له ابتدا څخه هماغومره مکتبونه تاسيس کړي واى چې لايق او صحيح معلمين او کتابونه پيدا کيدل او پالنه يې ممکنه وه مگر دا مکتبونه بايد په يوه ښار او په يوه ولايت کې نه واى بلکې په ټول افغانستان کې واى وروسته چې هر څومره وسايل او اسباب زياتيدلاى هغومره به يې مکتبونه هم زياتول او د تناسب مراعات به يې کاوه که چيرې دوئ اوس هم شل مکتبه په صحيح صورت اداره کولاى شي او سل مکتبونه تاسيسوي زما خو گمان دی چې ډيره لويه سهوه کوي ځکه چې له هغسې شلو مکتبونه سل تنه پوهان را وتلی شي مگر له دغسې سلو مکتبونه شل تنه هم لايق کسان نه راوزي زموږ دغسې کارونه داسې مثال لري لکه چې سړی يوه ژرنده او به لري او دوه ژرندې ورته ړدي نو په تنيجه کې يا دواړه ودريږي يا خو داسې گرزي چې د يوې ژرندې کار نشي ورکولی مگر ژرندې گړی دوه کوټې دوئ ژرندې ، پلونه او ناوې يو په دوه تهيه کيږي او له گټې يې تاوان ډير وي فايده يې داده

چې خلک وايي چې فلانکی خان دوه ژرندې او ژرنده ګرې لري زمونږ تشکيلات همدا منشا لري د يوه سړي کار ته څلور تنه نيسو ، ديوه مديرت ور کار نه رياست تشکيلوو . (۱)

---

(۱) ولس جريده ، ۱۳۲۰ کال ، داسد ۸ نبټه ، ۷ګڼه ، ۱ او ۶ مخ .

وطن

یو ماشوم په خپل کور کې خارپوڅې کوي او لکه د مرغۍ بچی په خپله ځاله کې اوسي د هغه وطن ډېر وړوکی او ډېر محبوب دی .

د هغه د کور غولی چې هر څومره وي وطن يې هم هغومره دی چې نه پکې غرشته ، نه سيند ، نه ښار او نه ډېر خلک وروسته چې هغه ماشوم لوېږي او غټېږي وطن يې هم په همغه اندازه وسعت پيدا کوي او علاقه يې زياتېږي.

د ده علاقه اول له خپل کلي ، بيا له ښار او ورپسې له سمت او ولايت سره پيدا کېږي او چې دغه ابتدايي مراحل طی کړي نو بيا د خپلې پوهې او اجتماعي تربيې په اندازه د وطن مفهوم او معنی سره اشنا شي يعنې څومره چې پوهه زياته شي او انسان عقلي رشد او بلوغ ته ورسيږي هغومره يې فکر انکشاف کوي او علاقه يې له وطن سره زياتيږي بالعکس څومره چې يو سړی له علم او له پوهې څخه لرې پاتی شي او لکه کشمير اکا په ټول عمر کې له لغمانه سره ورد ته نه وي تللي د هغه وطن يوازې لغمان دی او اسمان يې هم همغه دی چې په لغمان کې ليده شي.

دغه شان سپين ږيری هم له ماشوم نه کم نه دی او په ډېر تنگ او محدود وطن کې اوسيږي .

کشمير اکا خو ديرش کاله پخوا مړ شوي ديگر ما څلور کاله پخوا په مشرقي کې يو حاکم وليد چې پخپله هم د همدغه ولايت سړی و.

ده ويل پخپل وطن کې حکومت ښه نه دی او سړی ښه اجراات نه شي کولی .

زه پدې خبره خپه نشوم چې حکمران صاحب ولې يوازې مشرقي خپل وطن گني او د افغانستان نور ولايات ور ته پردي وطن معلومېږي يا ولې دغه سړی له دومره لږې پوهې سره د غومره لويې رتبې ته رسيدلی دي ؟ بلکې زه ډېر خوښ شوم چې حکمران صاحب يوازې خپله علاقه وطن نه گني بلکې ټول ولايت ور ته خپل وطن ښکاره کېږي او له کشمير اکا نه د ده وطن لوی او پراخه دی په دريش کالو کې دغومره عرفاني ترقې زمونږ لپاره بس ده او په ډېرې خوشحالۍ ارزي .

ځينې کسان به وايي چې د يوه حکمران او يوه دهقان مقايسه صحيح نه ده دهقانان به اوس هم يوازې سره رود يا لغمان ته وطن وايي او بس مگر زه دا خبر نه کوم او پدې ښه

پوهیږم چې رتبې د پوهې او عقل په حساب نه دي ویشل شوي ډیر خلک شته چې رتبې نه لري یا یې رتبې مړې دي مگر پاک خدای ډیر عقل او زیاته پوهه ورکړې ده او یو بل چې د رتبې له برکته په تیز رفتار موټر کې گرځي له عقله پیاده دی نو کیدای شي چې نن یو دهقان د وطن په معنی پوه شوی وي او یو حاکم لا نه وي پوه شوی او اوس هم په پردي وطن او اجنبي ملک کې حاکمي وغواړي . موږ باید په ظواهرو ونه غولیږو او په رتبو یا جامو تیر نه او زو ډیر خلک شته چې د ماموریت نوې خولۍ یې په سر کړیدي مگر په سر کې یې څه نشته . د ډیرو اشخاصو پگړۍ او خولۍ زړې دي مگر په سر کې یې نوي او تازه فکرونه شته .

له موضوع نه لږ غوندې هغه خوا ولاړم مگر ژر ملتفت شوم او بیرته خپل مطلب ته را گرزم.

د وطن په معنی باندې پوهیدل علم او پوهه غواړي او له وطن سره عشق او علاقه پیدا کول اجتماعي رشد او بلوغ ته ضرورت لري.

وطن یوه کور ته ویل کیږي په یوه کلي باندې د وطن نوم ایښودل مناسب نه دي، یوه ښار یا ولایت ته وطن ویل د خینداوړ معلومیږي . په یوه وطن کې ډیر کلي ، ډیر ښارونه ، ډیر ولایتونه موجود دي او راز راز هوا پکې وي .

ځینې ځایونه ډیر تاوده ، ځینې ډیر ساړه ، ځینې معتدل وي وطن وړوکی کور یا کلی نه دی. بلکې ډیر لوی او ستر کور دی او لوی خلک یې لوی گټې د ماشومانو او نا پوهانو په نظر کې البته وړوکي راځي او یوازې همدوی پکې ځائیږي .

یو کابلی ، ننگرهاری ، جنوبي وال ، کندهاري ، فراه وال ، هراتی ، میمنه وال ، مزاري ، بدخشی ، بغلانی په یوه کور ، په یوه کلي په یوه ښار او یوه ولایت کې نه دي مگر په یوه وطن کې دي او د یوه وطن دي.

د دغه وطن نوم افغانستان دی چې په ټولو یو شان حق او ټول پکې یو شان حق لري ، د وطن په سیوري کې ټول ځائیږي او د وطن په او بو د ټولو تنده ماتیږي وطن د ټولو دي ، په ټولو حق لري او ټول پکې حق لري . (۱)

---

(۱) ولس جریده ، ۱۳۳۰ کال ، د سنبلې ۲۶ - ۲۷ نیټې گڼه، ۱ - ۲ مخونه.

ملت

زه غواړم د ملت په معنی باندې هغه څوک پوه کړم چې په کتابي خبرو باندې نه پوهیږي او پوهول یې ګران کار دی د یوه وطن ټولو خلکو ته چې د یوه پاد شاه رعیت وي ملت ویل یعنې څومره خیلونه او قامونه چې افغانستان کې دي دا ټول یو ملت دی او په یوه نامه یادیږي چې هغه نوم افغان یعنی پښتون دی .

تر دې نامه لاندې لکه چې خوګیاني ، شینواري ، مهمند ، سلیمانخیل ، تره کي ، اندړ ، ځاځي ، احمد زي ، بارکزي ، غلجي ، او دراني ټول راځي دغه شان ازبک ، ترکمن ، هزاره ، نورستاني ، تاجک او نور په دغه نامه کې شریک دي او ټولو ته افغان ویل کیږي د افغانستان ټول خلک په هره ژبه چې خبرې کوي او هر رنګه کالي چې اغوندي څادرونه لري او که چینې څپلی په پښو کوي که پنې یا موزې کندهاری وي که کابلی ، ننګرهاری ، وي که هراتی ، د مزار وي که د میمنې د جنوبي وي که د شمالي دا ټول یو دي او یو ملت ورته ویل کیږي چې نوم یې افغان دی .

دا نور نومونه چې د افغانستان بیلا بیل قومونه او خپلونه یې لري لکه بارکزی ، اڅکزی ، منګل ، ځدران ، دېګان ، ایماق او نور داسې مثال لري لکه د یوه سړي لاس ، پښه ، خوله ، پوزه ، سترګه ، غوږ ، زړه او نور غړي چې ډیر نومونه لري مګر د سړي نوم یو دی چې احمد یا محمود ورته وایي نو څنګه چې یو وجود په دغو ډیرو نومونو باندې نه دوه کیږي او یو سړی سره له دې دوه لاسونه ، دوه پښې ، دوه سترګې ، دوه غوږونه لري یو تن بلل کیږي یو ملت هم که هر څومره قامونه پکې وي لکه یو وجود او یو تن باله شي او اصلي نوم یې یو دی .

هماغه شان چې یو وطن څو قسمه هوا لري او یو ځای یې بل ځای غوندې نه وي یو ملت هم څو قسمه خلک لري چې څوک یو راز او څوک بل راز معلومیږي ، هغه څوک چې د ملت په معنی پوهیږي هغه ته دا معلومه ده چې له دغو خپلونو او قامونو نه پورته یو بل نوم شته چې ټول قامونه پکې شریک دي او ډیره لویه لمن لري .

څنګه چې له سیندو څخه ویالې اوله ویالو نه لښتي بیلیږي څنګه چې په یوه ونه کې شاخونه او په یوه شاخ کې څانګې وي دغسې په یوه ملت کې قامونه په یوه قام کې کندې او ټبې

شته د سیندونو ویالو او لښتیو مثال لري نو کندې یا تپې به بېلې وي مګر قام به یو ود قامونه به بېل وي خو ملت به بېل نه وي .

وګورئ د پښتنو څومره ډېر قامونه د غلجي یا دراني په نامه یادېږي مګر غلجي او دراني دواړه بیا د پښتون او افغان په نامه بلل کېږي د افغانستان ټول اوسېدونکي باید په دې خبره باندې پوره و پوهېږي چې د یوه ملت خلک ټول یو شان ورونه دي او پښتون و فارسي وران ، سني او شعیه غلجي او دراني ، هراتی ، ننګرهاری ، کندهاری ، مزاری په دغو بېلو بېلو نومونو له بله نه بېلېږي .

موږ په خپل وطن کې ډېرې کورنۍ وینو چې څه یوه ژبه کوي او څه بله یو ورور چې په کابل کې اوسېدلی دی هغه فارسي وايي او بل ورور چې په ننګرهار کې اوسي هغه پښتو وايي مګر دواړه ورونه دي او هر یو هغه بل خپل ورور ګڼي په یوه کور کې داسې ورونه او خویندې هم شته چې پلار یې پښتو او مور یې فارسي وايي یا یې مور په پښتو او پلار په فارسي خبرې کوي .

داسې کورونه هم شته چې یو مسلمان خاوند او یوه نا مسلمانه میرمن پکې ژوند کوي او دواړه د یوه اولاد مور پلار بلل کېږي نو هر کله چې یو مسلمان او یو نا مسلمانه چې په ژبه ، په دین ، په وطن او نسل کې بېل دي په یوه کاله کې خوږ ژوند کولای شي نو په یوه لوی وطن کې به ولې سني او شعیه ، پښتون او بل د یوه ملت په شان نشي اوسېدلی . (۱)

---

(۱) ولس جریده ، ۱۳۳۰ کال ، د میزان ۱۳ – ۱۴ ګڼه ، ۱ – ۲ مخونه .

حقيقي غل

په رڼا ورځ يې د ډيرو خلکو په مخکې ډير څه له موږ نه پټ کړه ، ستا خوښه چې غل وژ ته وايې که نه !

زه خو يې غل بولم .

هو ! غل دی مگر د پوليسانو په نظر کې نه .

د دې غله لاس قاضي او مفتي نه پريکوي .

هيڅوک دا غل نه نيسي او نه يې بندي کوي .

د دې غله په ړيره خلی نشته .

ده ډير څه له موږ نه پټ کړي دي او ډير زيان يې را اړولی دی ده له موږ نه سره او سپين نه دي پټ کړي .

دی ډير لوی غل دی .

د ده غلا ډيره لويه او ستره غلا ده .

دی مال نه پټوي .

د ده غلا ته په عادي نظر مه گورئ !

دی زموږ پيسې نه پټوي .

ده ته د مال او د پيسو غل نه شو ويلای .

دی نور څه پټوي او ډير مهم څه پټوي .

دی موږ نه خپل ځان او خپل بد بد کارونه پټوي .

دی خپل حقيقت او ماهيت پټوي .

ځان او حقيقت پټول ډيره لويه او ستره غلا ده دا غلا د يوه ملت او مملکت کور ورانوي او ملکونه بر باد وي .

دا غل سترگې پټوي :

په سترگو ننوزي .

له سترگو او سترگو رو سره دښمني لري .

هر ! دا غل له سترگو نه رانجه نه پټوي ، سترگې پټې دی له مونږ نه ډير حقيق پټوي او د حقيقت غل دی ، ده ته بايد حقيقي غل ووايو . (۱)

---

(۱) پښتو نثرونه ، ۱۳۳۵ کال ، ۷۹ - ۸۰ مخونه

بندیوانه

ما ستا بندیان ولیدل ، ستا زندان هماغه شان له خاینانو او مجرمانو نه ډک دی .

ستا په زندان کې ډېر رشوت خواره او د خیانت خاوندان واچول شول مگر رشوتونه او خیانتونه ورک نه شول .

په هیواد کې ورځ په ورځ د دوی ډله زیاتیږي .

په دوایرو کې د رشوت بازار هماغسې تود دی او اجراات خراب دي .

اصول او قوانین که هر څومره سختې سزاگانې تعین کړي جرایم نه ورکیږي .

اوس څه بله چاره او بل فکر په کار دی .

د مملکت درد په دغو سزاگانو دوا نه شو .

وهل ، ټکول ، بندیانول او وژل بې تاثیره شول ، خلک په دغو عذابونو او تکلیفونو عادي شول او د زندان ویره له سترگو نه لاړه .

اوس بل علاج وکړه او بله چاره وسنجوه !

زندان او بندیتوب موږ اصلاح نه کړو .

حبس او توقیف موږ له بدو کارونو ، له خیانتونو ، له رشوتونو او غفلتونو راونه گرزولو.

راشه ! چې زه او ته په دې باب کې غور وکړو او د اصلاحاتو لپاره یې موثر علاج پیدا کړو.

ما په دې فکر کې ډېرې شپې سبا کړي او د حل لاره مې موندلې ده که زما منې راشه !

هغه بې گناه بندي چې په هغه توره کوټه کې پروت دی خوشې کړه او له زندانه یې را وباسه !

که هغه آزاد شي دغه ټول مجرمین او خاینین به که خدای کول بې بندي توبه په سمه لاره روان کړي او کارونه به ښه شي ، ته هغه پېژنې چې څوک دی او څه نومیږي ؟

هغه د اصلاحاتو نیکه ، د دیموکراسی پلار ښاغلی « انتقاد » دی چې هیڅوک بدو کارونو ته نه پریږدي او په توره شپه کې د کار نقص او عیب موندلی شي .

د هغه دید او نظر ډېر تیز دی او خیانت ترې نه ډېر په ویره کې دی د هغه آزادي د علم ، د ترقی او د فکر د پالنی د پاره ډېر ضرور دی .

راشه ! دغه بې گناه بندي د خدای لپاره او د مملکت د خیر او بهبود لپاره آزاد کړه .

که ته هغه نه پرېږدې زه حاضریم چې د هغه په عوض زندان قبول کړم او زنداني شم .

زه پوهېږم چې تر څو لیکونکي او شاعران (هغه چې نقادان دي او متملقین نه دي) زندان قبول نه کړي او د مجرمینو په ځای دوی په جیلخانو کې ونه لوېږي یو مملکت ښه ورځ نه شي لیدلی ، دا د لیکوالو وظیفه ده چې زندان ته ننوزي او دغه بندي را وباسي .

که په یوه مملکت کې حق او حقیقت مختنق وي او څوک څه نه شي ویلی . که انتقاد او رښتیا ویل لکه یو مجرم او خاین په زندان کې وي هلته عدالت او دیموکراسي هیڅ نه شي راتلی او سعادت لکه وحشي مرغه له هغه ملکه تښتي .

هغه خاموشه فضا او تاریک محیط چې د حق ویلو گنگوسي پکې څوک نه اوري او د حقیقت رڼا د ورور کی هومره لیدله کیږي د جنایتونو او د خیانتونو لپاره ډېر مساعد معلومیږي او فاسد عناصر ډېر ښه پالي .

که زندانونه هر څومره لوی او پراخ شي مملکت به زندان شي مگر ودان به نه شي ځکه چې ودانی بې له حق ویلو او انتقاد کولو هیڅ امکان نه لري . تر څو چې فکر آزاد نه شي او انتقاد آزادي پیدا نکړي د دې خلکو ښه کیدل او په سمه لاره روانیدل محال معلومیږي .

انتقاد د بشریت ډېر لوی مصلح او صحیح رهنما دی .

کوم عقل ، کوم منطق ، قانون ، کوم دین او مذهب دی په مجرمینو کم قبول کړی او په زندان کې یې اچولی دی ؟ که انتقاد کول او حق ویل په دنیا کې نه وي دا دنیا ډېره ژور ورانیږي حق او باطل گډیږي.

د ښو او بدو تمیز له منځه ځي ، په ملک او وطن باندې داسې تیاره راځي چې خاین او صادق نه پیژندل کیږي ، ظلم د عدالت ځای نیسي او له انسانانو نه ځناور جوړیږي .

بندیوانه !

هغه وخت چې مځکه وه او انسان پکې نه و .

هغه وخت چې حیواني ژوند لکه چینجی په تورو ختهوا اوبو کې ډوب و ونو او بوټو د ژوند وړمې ته انتظار درلود .

هغه وخت چې پاک خدای (ج) د انسان د پیدایښت اراده وکړه او د اسمان پرښتې

يې خبرې کړې هغوئ د لوی خدای په حضور کې په ډیر جرئت ووې :

ته هغه څوک پیدا کوې چې په ځمکه کې فساد کوي اووینې تویوي د انتقاد تاریخچه له همدغه وخت نه شروع کیږي .

پرښتې سره له خپل لږ علمه د خپل مالک او خالق په کړو کې خبرې کوي . . .

هغه وخت چې انسانان پیدا شول او له انسانانو نه فرعونان جوړ شول حضرت موسی (ع) له یوې امسا سره د فرعون په مقابل کې ودرید او د ده په کارونو او لویو دعوویې انتقاد کاوه . فرعون د خدایی دعوه وکړای شوه مگر د انتقاد مخه یې ونه شوای نیولی او حق ویل آزاد و . (۱)

---

(۱) پښتو نثرونه ، ۱۳۳۵ کال ، ۹۹ - ۱۰۲ مخونه .

ملــي نامــوس

نن د هر ملت په نظر کې خپل ملي استقلال د يوه ډېر لوى ناموس حيثيت لري او له دېنه لوى افتخار بل نه شته .

د دغه مقصد لپاره خلک سرونه ور کوي ، مالونه او اولادونه قربانوي او بې استقلاله ژوند ډېر لوى ذلت ګڼي .

که چېرې ملي احساس او ملي شعور په ډېر قوت موجود نه واى د استقلال قيمت به ډېر لږ او د نيا لويې امپراتورۍ به نه ړنګيدې ، استعمار به دغسې بده قيافه نه درلوده او يو ملت به د بل ملت تر سيورې لاندې خوشحال و .

دغه ملي جشنونه چې هر مستقل ملت يې د خپل استقلال په ياد کوي او په ډېر قدر ورته ګوري د مليت تجليل او احترام پکې پروت دى او هم دغه معنى لري چې يو ملت د بل ملت حاکميت په ځان نه شي منلى .

موږ بايد پدې خبره ډېر فکر وکړو چې ملي استقلال د ملي احساس او شعور محصول دى .

هره څومره چې دغه حس قوي هغومره به زموږ استقلال هم قوي وي .

د استقلال ساتنه د ملت قوي جذبې ته ډېر شديد ضرورت لري که دغه احساس په يوه ملت کې کمزورى شي هغه د استقلال په قدر او قيمت ه نشي پوهېدلى او د همدغسې نا پوهۍ په وجه دغه لوى نعمت ساتلى هم نه شي .

موږ بايد خپل امتيازات ملي شعور او ملى احساس ډېر ټينګ وساتو او د خپل استقلال تقويه ور پورې مربوطه وګڼو . (۱)

---

(۱) اصلاح ورځپانه ، کابل ۱۲٤۰اکال د سنبلې (۵) نېټه ۱۰ ګڼه .

پښتون د ملت نوم دی

د قام نوم نه دی

د ليکوالو اول کار دا دی چې لغات او کلمات په ځای استعمال کړي او د معنې ډېر لحاظ وساتي.

څوك چې دغه کار نه شي کولی هغه ته اديب ويل بې ادبي ده. يوه ورځ د اديبانو په يوه ټولنه کې چا پوښتنه وکړه چې خوټېدلي اوبه، ايشېدلي اوبه، سړې اوبه، تودې اوبه او ترمې اوبه کومې کومې دي؟ يوه اديب په دې باب کې دومره خبرې وکړې چې يوه مقاله ترې جوړېږي. دغه شان لغوي تدقيق د ژبې د پوهانو او ليکوالو کار دی، نور خلك له دغومره دقت او تدقيق نه بې برخې دي. له عوامو نه اورو چې بې اسرافي ښه نه ده مګر غرض يې دا وي چې اسراف ښه نه دی.

دوی د کاتب او سرکاتب په فرق لا ښه نه دي پوه شوي او د هر چا چې توره پېخته په سر وه ميرزا صاحب ورته وايي. د اميانو په نظر کې د ځوان او زلمي، د زاړه او بوډا د آخند او ملا فرق نشته، دوی ډېر ځله چنچڼي ته مرغۍ وايي او مويز مېوه بولي، ډېر خلك شته چې دوډۍ ته غله ووايي او جوار يا غنم دانې بولي. د عام او خاص د کلمې او جزيي فرق کول د پوهانو او هوښيارانو کار دی. که بل څوك وي خو خير، مګر که ليکونکي او پوهان د کابل او خورد کابل فرق ونکړي او

پښتون لکه ځاځی یا احمدزی د قام نوم وګڼي له دېنه لويه غلطي بله نشته، د ادب او پوهې په جهان کې دغه راز سهوه او دغه شان اشتباه لويه ګناه ده چې څوك يې نشي عفو کولی. ما ته داسې برېښي چې ځينې ليکوال او پوهان پښتون هم لکه ازبك، ترکمن، هزاره له څو قومونو نه يو قام حسابوي. قام د ملت په معني نه، بلکې په هغه خاصه معني چې د تنګ نظرو په نظر کې جلوه کوي، هغه چې د ملتو ټولنې ته د مجلس اقوام وايي او قام د ملت په معني استعمالوي نور خلك دي، موږ نه يو- دلته قام د مفهوم او معني لحاظ ډېر وړوکی دی چې په متې له قبيلې نه لږ غوندې لوی معلومېږي.

ځنې خلك خېل ته هم قام وايي يعني جبارخېل او معروف خېل بېل بېل قومونو ګڼي، سره له دې چې دواړه خېلونه د يوه قام يعني احمدزي ځانګي دي او د دوه ورونو مثال لري. که موږ د خپلو خلکو معتدل ذهنيت او متوسط نظر په نظر کې ونيسو نو قام بايد له دغسې خېلونو نه پورته وګڼو او ټول احمدزي له جبارخېلو او معروف خېلو سره يو قام وبولو، دغسې قامونه چې مختلف خېلونه پکې ځائېږي پښتنو کې ډېر زيات دي چې زه ټول نشم شمېرلی مګر دا کولی شم چې هغه ډېر مشهور او لوی قامونه يو څه تاسو ته معرفي کړم لکه: مومند، ساپي، اپرېدي، اورکزي، يوسفزي، خټك، وزير، مسعود، شينواري، خوګياني، بارکزي، پوپلزي، الکوزي، نورزي، علي زي، کاکړ، اڅکزي، ماموند، سالارزي، وردګ، سليمان خېل، وتمانخېل، ځاځي، منګل،

ځدراڼ، بنګښ، دوړ، اندړ، خروټي، ناصر، تره کي، توري، احمدزي، توخي، هوتک، ځيني نور واړه قامونه چې زما په تخمين په افغانستان او پښتونستان کې له سلو نه زيات نومونه لري هغه اوس پرېږدم او يوازې د دغو ذکر شوو قامونو په باب وايم چې دغه هرقام د تعداد او نفوسو په لحاظ په زرګونو او لکونو کورونه لري او په ډېرو څانګو او ښاخونو وېشل کېږي او ډېرې تپې، ډېرې پښې ترېنه بېلې شوې دي. اپريدي چې ما دلته يو قام وګاڼه هغوی څانونه ډېر قامونه ګڼي چې (زخه خېل، قمبر خېل، کوکي، اکاخېل، (ملک دين خېل) يې بولي. شينواري پر څو وړو قامونو وېشل شوي دي. لکه منديزي؛ سه پای، سنسګو خېل، علي شېرخېل، احمد خېل، حسن خېل، لياس خېل، رحيمداد خېل، حيدرخېل، او داسې نور....

همدغه شان مومند او نور قامونه درواخله چې هر يو ډېرې څانګې او ډېر ښاخونه لري او هرهرځای پراته دي دغه ټول لوی او واړه قامونه چې په افغانستان او پښتونستان کې له هرات؛ ميمنې او بدخشان نه نيولې تر کشمير، سند او بلوچستان پورې په غرونو، ډاګونو، ښارونو، درو او ناوو نو کې مېشت دي او پنځلس شپاړس ميلونه نفوس ترې جوړېږي ټول د پښتون په نامه يادېږي او دا نوم دومره لوی او درند نوم دی چې پرتويې له آمو نه تر اباسينده پر ډېره لويه او پراخه ځمکه پروت دی. سره له دغه عظمت او لويوالي که څوک پښتون د يو ملت نوم نه ګڼي او قوم يی بولی نو غره ته به

غونډۍ واپي او وطن ته به کلی، سره له دې خبرې چې پښتون قام د اباسیند او آمو له سیمې څخه دباندې هم تپې، تپې پروت دی. ۱

پښتانه باید په دې پوه شي چې پښتون له قام او قبیلې نه ډېر لوی او ډېر ستر دی دا نوم دومره وړوکی او کوچنی نه دی. لکه چې ځینو ګومان کړی دی او په ډېر محدود نظر یې ورته کتلي دي. د پښتنو په نظر کې غلجي او دوراني هم هغه نومونه دي چې هریوه ډېر لوی لوی قامونه په غېږ کې نیولي دي او لمن یې د قام له لمنې نه ډېره پراخه ده نو پښتون خو په هېڅ شان دومره نشي وړوکی کېدای چې زموږ د ملك په اصطلاح څوك ورته قام ووایي او د ځینو وړو قامونو په قطار کې یې راولي. هغه څوك چې قام او ملت په یوه معني اخلي هغه پښتون یو قام ګڼلی شي مګر په هغه بل حساب دا خبره هېڅکله د منلو نه ده چې ډېر لوی سړی د کوچنې په ورنې او زړوکي کې تاو کړای شي، او د ماشوم په ځانګو کې یې څملوي، پښتون هغه څوك دی چې په یوه مملکت کې هم نه دی ځای شوی او دوه مملکتونه: افغانستان او پښتونستان پرې ډك دی نو که دغومره مختلف او متعدد قامونه ملت ونه ګڼو او پښتون د ملت نوم ونه بولو ډېرې لویې هستۍ ته په کم نظر ګورو او لویه ګناه کوو.

افغان او پښتون هغه دوه لفظونه دي چې د معني سر او بر- داخوا؛ هغه خوایې لکه د یوې تلې دوه پلې یو برابر دي او هېڅ زیات وکم پکې نشته.

PROPERTY OF ACKU

هماغه شان چې افغان د قام نوم نه دی د ملت نوم دی د پښتون اطلاق هم پر یوه ملت باندې کېږي او دا دوه لغتونه یو د بل ترجمه ده.

پښتانه باید له خېل، اوزي، له قام، او قبیلې نه پورته یوه لو یه هستي یعنی پښتون وپېژني او لکه د مرغۍ بچي په هګۍ یا ځاله کې ایسار پاته نشي. ځان ته په کم نظر ونه ګوري او ځان وړوکی ونه ګڼي موږ دا منو چې بارکزي یا احمدزي همدارنګه سلیمان خېل یا تره کي لکه هزاره، ازبک، ترکمن، ایماق، نورستاني او نور د دې وطن لوی لوی قامونه دي او هر یو د افغان ملت په تشکیل کې ستره برخه لري مګر پښتون د دغه ملت له دغسې اجزاؤ او اعضاؤ څخه نه دي بلکې د دغه ملت یو بل نوم دی چې له افغان سره مرادف ګڼل کېږي.

خوږه نثرونه

لوړ خيالونه او ژور فکرونه

ليکوالي املا او انشاء

نوي سبک او نوي ادب

بله ديوه

ادبي بحثونه

افغان جريده

ولس جريده

کابل مجله

اصلاح ورځپاڼه

پښتو نثرونه

نوي رڼا او نور

دانش کتابخپرنځی قصه خوانی بازار پیښور
ټیلیفون ۲۵۶۴۵۱۳